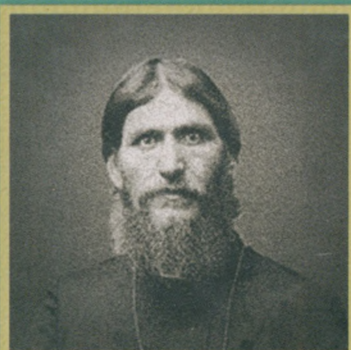
PORTRETAI

BRIAN MOYNAHAN

RASPUTINAS

šventasis nusidėjėlis

BRIAN MOYNAHAN

RASPUTINAS

šventasis nusidėjėlis

Iš anglų kalbos vertė
Kristina Aurylaitė

VILNIUS

UDK 820-3
Mo-42

Brian MOYNAHAN
RASPUTIN
The Saint Who Sinned
Random House,
New York, 1997

ISBN 9986-16-196-7

Skarletėms

TURINYS

žanga

Grigorijus Rasputinas, šventas žmogus ir Rusijos imperatorių šeimos favoritas, 1916 m. buvo nužudytas vienų Sankt Peterburgo rūmų rūsyje. Daugybė žmonių buvo jo priešai ir laikė jį blogio genijumi. Rasputinas mirė, nes šie žmonės buvo įtikėję jį esant galinga blogio jėga, griaunančia sostą, prie kurio jai pavykę priartėti. Per keletą savaičių trijų šimtų metų senumo dinastija buvo nušluota nuo žemės paviršiaus. Drauge su ja pražuvo ir ištisa kultūra.

Rasputinas išliko. Jis – paskendusio Romanovų pasaulio reliktas. Kadaise kai kurie žmonės jį laikė šventuoju, dabar dažniau manoma jį buvus „bepročiu vienuoliu". Tačiau jis nebuvo nei beprotis, nei vienuolis, nei šventasis. Rasputinas – sudėtinga asmenybė, protingas, ambicingas, tinginys, pernelyg dosnus, dvasingas ir neapsakomai amoralus.

Rasputino klestėjimo metais cenzūra draudė viešai minėti jo vardą, tačiau laikraščių redaktoriai mielai mokėdavo didžiules baudas, nes buvo tikri, kad net menkiausia užuomina apie garsųjį senuolį keleriopai padidins tiražą. Po Rasputino mirties jį pažinojusių žmonių – garsių politikų, iš dvasiškių luomo pašalinto kunigo, slaptųjų policijos agentų, gerbėjų moterų – prisiminimai tapo nedideliu, bet pelningu verslu. Jo žudikas kunigaikštis Jusupovas atgavo dalį bolševikų atimtų nesuskaičiuojamų savo turtų, kai papasakojo nužudymo istoriją, tapusią perkamiausia knyga, ir laimėjo bylą prieš Holivudo prodiuserius už šmeižtą filme apie Rasputiną. Net ir po aštuoniasdešimties metų Rasputinas vis dar įkvepia rašyti knygas, kurti filmus, net dainas. Rūsys, kuriame jis žuvo, tapo turistų lankoma įžymybe.

Kodėl? Vien šio žmogaus gyvenimas vertas pasakotojo plunksnos. Jis buvo valstietis, pranašas ir lėbautojas – nedažnas derinys. Turėjo kažkokių fizinių galių, kurių niekas negalėjo nei paaiškinti, nei paneigti jas buvus. Nepaisant jį supusių viduramžiškų atributų, buvo neįtikimai modernus. Rasputinas, dvasinis vadovas ir sielų valdovas, primena šių dienų guru. Jeigu paliktume seksą, alkoholį pakeistume narkotikais, o kerinčią čigonų muziką – rokenrolu, pridėtume neapsakomą jo asmenybės magnetizmą ir aistrą, gautume šių laikų superžvaigždę. Ra-Ra-Rasputin…

Tačiau tikrasis jo žavesys neatsiejamas nuo amžinos gėrio ir blogio kovos, kuri ženklino šio žmogaus gyvenimą.

Rasputinas užburia, nes jo gyvenimas labai romantiškas ir drauge at-

stumiantis. Jis iš tiesų primena pasaką. Gimęs Sibiro lūšnelėje, netašytas valstietis prasiskynė kelią į tolimą didelės imperijos sostinę ir pelnė caro bei carienės palankumą ir pasitikėjimą. Jis buvo gyduolis ir išgelbėjo hemofilija sergančio valdovų sūnaus gyvybę. Galima jį laikyti ir nedorybių įsikūnijimu – hipnotizuotoju, pavergdavusiu ir suvedžiodavusiu nekaltas moteris. Galiausiai jis atvedė Rusiją ir jos apsvaigintus valdovus prie revoliucijos ir pražūties slenksčio.

Tačiau Rasputinas nebuvo ir nėra išsigimusiųjų ar nenormaliųjų eksponatas (nors šitokiu jį laikė rusų komunistai, tikėję beasmene marksizmo jėga). Dar gyvas būdamas jis tapo legenda – nedaug kam ši sena klišė taip tinka – ir labai pakenkė Romanovų reputacijai bei Rusijos patvaldystei. Realybė nedaug kuo skyrėsi nuo legendos. Galiausiai nei daug matę užsienio diplomatai, nei korespondentai nebeabejojo, kad destruktyvi Rasputino įtaka buvusi begalinė. Taip teigė jo žudikai, taip manė Rusijos žmonės. Jis buvo istorinė asmenybė.

Šios knygos tikslas – parodyti garsų ant išnykimo ribos atsidūrusios to meto visuomenės atstovą Rasputiną, nutapyti jį ne monotonišką ir vienspalvį, o tikromis įvairiomis spalvomis, koks jis ir buvo: nenuspėjamas, tačiau žmogiškas ir klystantis.

Knygoje pateikiamos datos atitinka Rasputino laikais Rusijoje naudotą Julijaus kalendorių, kuris devynioliktame amžiuje nuo vakarietiškojo Grigaliaus kalendoriaus atsiliko dvylika dienų, dvidešimtajame – trylika. Pavyzdžiui, 1916 m. gruodžio 16 d. – Rasputino žūties diena – Vakaruose yra 1916 m. gruodžio 29 d. Pagal Julijaus kalendorių šioje knygoje datuoti visi – tiek Rusijoje, tiek ir už jos ribų – nutikę įvykiai. Titulai *caras* ir *imperatorius, carienė* ir *imperatorienė* yra tolygūs. Nikolajus dažniausiai vadinamas caru, Aleksandra – imperatoriene, nes būtent taip jie patys pasirašinėdavo. Esu labai skolingas daktarui Igoriui Bogdanovui iš Sankt Peterburgo už neapsakomą pagalbą verčiant dokumentus ir renkant medžiagą.

PIRMAS SKYRIUS

Proščaite, papa

Žmogžudystės dieną Petrograde smarkiai snigo.

Niūrus 1916 m. ruduo, rodės, niekuomet nesibaigs – kaip ir kraštą alinantis karas. Dangų užtraukę švininiai debesys, pro kurių šydą net ir dieną neprasiskverbdavo joks saulės spindulys, it vampyrai siurbė miesto energiją. Nevos krantinėmis siautėjo žvarbūs, dvokiančių ginklų fabrikų dūmų prisigėrę vėjai. Ištisos šeimos – pabėgėliai iš vokiečių užgrobtų teritorijų – glaudėsi palaikėse pašiūrėse prie geležinkelio stočių. Ore aidėjo jų aimanos: žmonės vienas po kito mirė nuo šiltinės ir paprasčiausio išsekimo, pranykdavo „tarsi vėjo gūsio nunešti voratinkliai". Gatvėse degė tik kas trečias žibintas. Šaligatvių jau seniai niekas nešlavė, jie skendėjo šiukšlėse ir buvo purvini. Kas rytą ketvirtą valandą prie parduotuvių išsirikiuodavo ilgos eilės palaikiais drabužiais apsirengusių vyrų ir plepių moterų, laukiančių duonos.

Prieš du šimtmečius čia, kur dabar dunkso rausvo granito pastatai gelsvo ir žalsvo tinko sienomis, kur driekiasi tiesutėlės gatvės, telkšojo kemsynų apraizgytos pelkės. Miestą statė būriai suvarytų darbininkų. Kai Nevos vandenys pakildavo ir imdavo semti krantus, pavojaus varpai sugindavo žmones į viršutinius statomų namų aukštus, kol bangos dar nespėjo užlieti pirmų aukštų kambarių. O tą rudenį miestas grimzdo į pagiežos jūrą.

„Rasputinas, Rasputinas, Rasputinas" – šis vardas skambėjo kiekvieno lūpose; žmonės kartojo jį eilėse prie maisto, salonuose, mebliuotuose kambariuose – visur. „Jis tapo visuotiniu priedainiu, – rašė viena Petrogrado dama. – Jis tarsi migla apgaubė visą mūsų pasaulį, uždengė saulę. Kaip tokia vargana būtybė galėjo mesti tokį didingą šešėlį? To niekas negalėjo paaiškinti, suprasti, tai visus varė iš proto, tai buvo beveik neįtikima".

Grigorijus Rasputinas buvo mužikas, tamsus valstietis iš tolimų Sibiro platybių, padaras, kuris vaikystėje tuštinosi lauke kaip gyvulys, sriubą ir suaugęs plempė užsivertęs dubenį, o žuvį knebinėjo rankomis; jo kūnas skleidė stiprų, aitrų kvapą, jis vargiai įstengė iškeverzoti savo vardą, bet (taigi kad „bet"), kaip skelbė gandonešiai, buvo užvaldęs pačios imperatorienės ausį ir net kūną, drauge su ja skirstė įtakingiausius valstybės postus, o su savo palaižūnėmis gerbėjomis „kunigaikštienėmis, grafienėmis, garsiomis artistėmis bei kitomis kilmingomis asmenybėmis" elgėsi blogiau negu su tarnaitėmis ir kambarinėmis, be to, slapčia

derino taikos sutartis su Vokietija bei turėjo pranašavimo dovaną. Tai iš tiesų nepaaiškinama. Tiesiog neįtikima, bet jis iš tiesų egzistavo – susivėlusi žmogysta, apsisiautusi sabalų kailiniais, iš po kurių matėsi valstietiška palaidinė ir batai. Jį žmonės nuolat matydavo mieste – sėdantį į karietą, vakarieniaujantį pas Dononą arba ankstų rytą girtą kaip dūmas išsvirduliuojantį iš čigonų namų Novaja Derevnia rajone. Nepažįstantiems jį išduodavo akys. Balerina Tamara Karsavina, gražiausia to meto šokėja, niekad anksčiau jo nemačiusi, akimirksniu atpažino šį žmogų, vos išvydusi jo akis – „keistai šviesias, visiškai nederančias valstietiškam veidui maniako akis".

Cenzoriai iš paskutiniųjų stengėsi nuslėpti jį esant. Jie rašalu apipildavo ištisus straipsnius, kuriuose būdavo bent žodeliu užsiminta apie jį. Tas juodas rašalo dėmes skaitytojai praminė ikrais. Žmonės žinojo, ką jos slepia, ir kūrė savas istorijas. Viena aukštuomenės dama, įpykusi, kad svečiai nesugeba rasti jokios kitos pokalbio temos, savo valgomajame pakabino šūkį: „Rasputinas čia neaptarinėjamas!". Bet žmonės nesiliovė. Niekas negalėjo jų sustabdyti. „Virš sosto tvenkiasi tamsūs debesys! Dvare karaliauja vokiečiai! Rasputinas visagalis! Begėdiškos istorijos apie imperatorienę!" – taip savo dienoraštyje saloninius pokalbius aprašė britų ambasadoriaus duktė Merielė Betčanan. Tokios kalbos buvo populiarios ne tik salonuose, jos netilo ir ten, kur karaliavo miesto padugnės. „Nešvankūs gandai apie caro šeimą jau tapo gatvės nuosavybe", – rašė slaptosios policijos, vadinamosios Ochrankos, agentas.

Bjaurios karikatūros vaizdavo Rasputiną, kurio rankos, atsiplėšusios nuo nuogų imperatorienės krūtų, tarsi bokštai kyla virš Rusijos, o laukinės akys iš juodo plaukų ir barzdos debesies grobuoniškai žvelgia į ją. Lošimo namuose išpopuliarėjo kortos, kur pikų karaliui buvo pripieštas ne caro, o Rasputino veidas. Satyrinėje ikonoje jis vienoje rankoje laiko degtinės butelį, o kitoje – nuogą kūdikėlį Kristų, labai panašų į carą, jo batus laižo pragaro liepsnos, o aplinkui galvą skraido nuogos moterys su angelų sparnais ir juodomis šilkinėmis kojinėmis. Buvo padarytas koks tūkstantis nuotraukų kopijų, kur Rasputinas puikuojasi rinktinių moterų draugijoje. Įtakingas to meto politikas Michailas Rodzianka pasakojo pasibaisėjęs, kai „atpažino daugelį jo garbintojų iš aukštuomenės"; jam pačiam „be perstojo plūdo laiškai, rašyti motinų, kurių dukterų garbę nuplėšė tas begėdis ištvirkėlis".

Žmonės jau nebemokėjo atskirti tiesos nuo pramano. Rusija, anot raudonplaukės poetės Zinaidos Gipijus, pavirto didžiuliu beprotnamiu. Iš pažiūros ji priminė paprasčiausią prieglaudą, tačiau iš tiesų visi jos įnamiai jau kadai buvo išsikraustę iš proto. Aiškiausiai tai galėjai pajusti sostinėje. Karo pradžioje miesto pavadinimas Sankt Peterburgas caro įsakymu buvo pakeistas nevokišku – Petrogradas. Gipijus perkrikštijo jį Čertogradu – „šėtono miestas".

Turtuoliams, rašė jaunas poetas Borisas Pasternakas, miestas atrodė „linksmas ir spindintis it gėlių parduotuvės vitrina žiemą". Amerikiečiai dar nebuvo spėję įsitraukti į Pirmąjį pasaulinį karą, o rusai, kuriems, tiesa, gan gerai sekėsi kariauti su austrais, smarkiai kentėjo nuo vokiečių, daug smarkiau negu jų sąjungininkai prancūzai ir britai. Žmonės stengėsi išmesti karą iš galvos, „šokdami „paskutinį tango" prie apkasų, pilnų užmirštų kūnų". Už širdies griebiantis tango jausmingumas, pasak romanisto Aleksejaus Tolstojaus, tapo gedulingu miesto maršu, miesto, „iškankinto bemiegių naktų, atbukusio ir bejausmio nuo vyno, pinigų ir mylėjimosi be meilės". Iš karo ligoninių pavogto morfijaus galėjai lengvai gauti bet kuriame kabarete. Prasidėjus karui buvo paskelbtas sausasis įstatymas, tačiau varganas algas gaunantys valdininkai už kyšius į daug ką mielai žiūrėdavo pro pirštus, tad ilgainiui degtinės nebereikėjo atsargumo dėlei pilstyti iš arbatinukų. Atostogaujantys ir nuolat į frontą vėluojantys karininkai gurkšnojo kokteilius amerikietiškame „Europos" viešbučio bare. Draugiją jiems atstojo paauglės prostitutės, plūste užplūdusios viešbučio vestibiulius.

Naktiniuose klubuose sukiojosi „užnugario herojai, legalūs dezertyrai". Niekas nė nemėgino išdeginti gėdos žymių vyrams, už kelis šimtus rublių nusipirkusiems „baltus bilietus" – atleidimą nuo karinės tarnybos. Daugeliui padėjo pats Rasputinas. Slaptasis britų agentas Robertas Briusas Lokhartas savo paties elgesį apibūdino kaip „žemą ir smerktiną". Jis daug gėrė – ir dar su tais, kuriuos niekino. Jis gėdijosi pats savęs ir jautėsi nelaimingas, nes leidosi nešamas kankinamo nuobodulio. „Mūsų sielos serga", – rašė poetas Aleksandras Blokas. Virš Rusijos mirties patalo ratus ėmė sukti „varnos – krankiančiu, dvokiančiu sūkuriu".

Savižudybių skaičius padidėjo tris kartus, o kitose šalyse per karą jų gerokai sumažėjo. Du trečdaliai savižudžių neturėjo nė dvidešimt aš-

tuonerių. Santuokos viena po kitos iro, kadangi pagyvenę vyrai „mesdavo savo žmonas ir žmonių akyse puikuodavosi jaunesnėmis". Garsioji dvaro dama madam Naryškina suskaičiavo, kad bent pusė jos pažįstamų išsiskyrę. „Ar pastebėjote, kad šiais laikais niekas nebesupranta Anos Kareninos tragedijos? – kalbėjo ji apie iškilųjį Tolstojaus romaną. – Šiandien Ana nieko nelaukdama išsiskirtų su vyru, ištekėtų už Vronskio, ir tiek". Nepaprastai padaugėjo nusikaltimų. Žmonės dėl to kaltino filmus apie plėšikus ir žmogžudžius. Viatkos vyskupas įsiprašė pas imperatorienę Aleksandrą, norėdamas jai parodyti nusiaubtų parduotuvių ir išpurtusių kūnų nuotraukas. Grįžusieji iš fronto atvirai gyrėsi tapę ateistais. Vyskupas buvo įsitikinęs, jog tai „intelektualų ir žydų", su kuriais tiems žmonėms teko susidurti, įtaka. Kiti manė, kad Cerkvė praranda savo galią, nes nuolankiai paklūsta ir visaip meilikauja nekenčiamiems Rusijos valdovams.

Petrogrado beturčiai lyg silkės statinėse grūdosi nedidukuose kambarėliuose. Vyborgo gamyklų rajone gyviesiems buvo skirta mažiau vietos nei mirusiesiems municipaliteto kapinėse. „Visiška tamsa, – rašė vienas atvykėlis. – Lubos tokios žemos, kad aukštesniam vyrui tenka stovėti susilenkus. Specifinis kvapas. Būriai tarakonų ir vabalų. Apie dvigubus langus niekas nė nesvajoja, todėl viduje nepakenčiamai šalta". Nelaimės darbo vietoje buvo įprastas dalykas. „Aš, pavyzdžiui, niekuomet neinu į fabriką, prieš tai nepersižegnojęs", – pasakojo vienos sprogstamųjų medžiagų gamyklos viršininkas. Darbininkai vienas po kito mirė nuo plaučių ir kitų vidaus ligų. Be to, jie buvo lengvas spekuliantų grobis. Nuo karo pradžios miltų kaina pakilo dvigubai, cukraus – keturis, aspirino – penkiasdešimt kartų. „Kalbama, kad krautuvininkai ir pirkliai smagiai pelnosi iš bejėgių žmonių", – skelbė slaptoji policija.

Šalį krėtė šnipinėjimo karštinė. Tuo buvo lengviausia paaiškinti fronto nesėkmes. Vienas vyriausybės ministras kuo nuoširdžiausiai papasakojo Ochrankos galvai, kad Nevos prospektu „apsirengę civiliais drabužiais, pasistatę paltų apykakles", niekieno netrukdomi jau senokai marširuoja du Vokietijos kaizerio adjutantai. Nebūdavo dienos, skundėsi Prancūzijos ambasadorius, „kad nebūtų pakartas žydas, neteisingai apkaltintas šnipinėjimu". Iš pafrontės teritorijų žydus trėmė tūkstančiais. Jiems tekdavo „bristi per sniegą, kazokų būriai gindavo juos tarsi galvijus, palikdavo stotyse, jie įsikurdavo kur nors laukuose netoli miestų ir mirdavo iš alkio, nuovargio ir šalčio". Baltijos provincijų vokiečių baronai buvo kaltinami tuo, kad iš savo pilių bokštų neva siunčia signa-

lus vokiečiams. Buvo kalbama, kad vienas dvarininkas, prieš išlydėdamas vokiečių lėktuvo įgulą, surengė tikrą puotą ir net padovanojo jiems vieną karvę.

Ochranka įspėjo, kad šaliai gresia „visa naikinantis chaosas ir visiška anarchija". Per dvejus metus vyriausybėje pasikeitė keturi ministrai pirmininkai, keturi karo ir šeši vidaus reikalų ministrai. Skiriant kiekvieną iš jų neapsieita be Rasputino. 1916 m. rudenį ministru pirmininku tapo jo numylėtinis Borisas Štiurmeris. Štiurmeris, „lėkšta, sukta žmogysta, skleidžianti nepakenčiamą klastos tvaiką", daugeliui kėlė pasišlykštėjimą. Per priėmimus jis tiesiog siutindavo geraširdį Amerikos ambasadorių Deividą Frencį, mat kiekvieną kartą, užuot domėjęsis reikalais, nenuleisdavo susižavėjusių akių nuo savo atvaizdo veidrodyje ir be perstojo raitydavo vaškuotus ūsų galiukus. „Absoliučiai jokių principų neturintis dviveidis, – teigė jo kolegos konservatoriai, – penkiasdešimties metų, bet visiškas nulis". Žmonės kalbėjo, kad antrą pagal galią ir svarbą postą šalyje – vidaus reikalų ministro portfelį – Aleksandrui Dmitrijevičiui Protopopovui padovanojo būtent Rasputinas. Naujasis ministras išdidžiai stypčiodavo puikuodamasis aukštaauliais batais ir savo paties sumodeliuota uniforma. „Nedidukas žmogelis pilkais plaukais. Jo judesiai staigūs, nervingi, o blizgančios laukinės akutės be paliovos lakstо į šalis", – rašė jo amžininkas ir pridūrė, kad ministras greičiausiai sirgo sifiliu – jį kankino haliucinacijos, kojos buvo nusėtos piktžaizdėmis, jam net prasidėjo sifilitikams būdingos formos paralyžius. „Ir jis aiškiai buvo ne viso proto".

Visos Rusijos patvaldys Nikolajus Aleksandrovičius Romanovas buvo už 490 mylių į pietus nuo sostinės, nedideliame provincijos mieste Mogiliove. Vieta buvo maloni, garsėjo puikiais miškingų Dnepro slėnių vaizdais. Vietos žydai jau buvo deportuoti, jų vietą užėmę besikeičiantys karininkai, o patį miestą gaubė melancholijos šydas, puikiausiai pateisinantis jo pavadinimo kilmę: *mogila* – „kapas". Belapių kaštonų alėjoje stūksantį „Bristolio" viešbutį, kuriame kambarys kainavo keturis rublius už naktį, rekvizavo Stavka – čia buvo įkurta vyriausioji kariuomenės būstinė. Caras kartu su savo numylėtiniais anglų seteriais kasdien vaikštinėdavo paupiais. Vakarais žiūrėdavo kino filmus. Jam labiausiai patiko dvidešimt dviejų juostų detektyvinis serialas „Niujorko paslaptys".

Praeitais metais jis pasiskelbė vyriausiuoju kariuomenės vadu. Nepaisydamas penkių milijonų žuvusiųjų bei prarastos Varšuvos ir kitų lenkų teritorijų, caras buvo įsitikinęs, kad kariuomenė jam lojali. Jis sekė savo dalinių judėjimą žemėlapiuose, pakabintuose viešbučio *café chantant*. Jautėsi laimingas. „Mano smegenys ilsisi", –rašė jis, – šis tykus miestelis taip toli nuo Petrogrado intrigų. Tačiau iš tiesų kariuomenę buvo apėmusi tokia psichozė, kad net ką tik į frontą atvykusieji atrodė pamišę. „Ne, jie nerėkavo ir nedarė nieko bloga, – pasakojo vienas karininkas. – Jie paprasčiausiai žygiuodavo – sukumpę, nunarinę galvas, o jei ir pakeldavo akis, jos būdavo tokios tuščios, kokios būna tik pamišėlių akys".

1916 m. rudenį Semionovsko ir PreobraženSko gvardijos pulkai net septyniolika kartų per tris mėnesius atakavo priešą atviroje pelkėtoje vietovėje prie Kovelio. „PreobraženSko pulko kariai, – rašė britų karo atašė generolas Alfredas Noksas, – fiziškai buvo patys dailiausi žmonių padermės gyvūnai visoje Europoje". Nuo tų laikų, kai Petras Pirmasis aprengė juos butelio žalumo spalvos uniformomis ir pareikalavo, kad kariai būtų ne žemesni nei šešių pėdų ūgio, kiekvienas caras tapdavo jų garbės pulkininku. Atakoms vadovavo generolas Aleksandras Bezobrazovas, pasak kitų karininkų, „riboto intelekto ir neįtikimai užsispyręs" žmogus. Vienas iš jo korpuso vadų, caro dėdė didysis kunigaikštis Polis, buvo puikus šokėjas ir pagarsėjęs donžuanas – tikrai įspūdinga figūra aptemptomis žemuogių spalvos kelnėmis bei trumpais husariškais jojiko batais; jis vienintelis iš keturių brolių netrukus pademonstruos lojalumą sūnėnui. Tačiau, nelaimė, jis „visiškai nieko neišmanė apie karybą". Kito korpuso vadas taip pat turėjo trūkumų: pavojaus akivaizdoje jis „visiškai pamesdavo galvą ir nebegalėdavo vadovauti operacijoms, mat šūvių garsai jo nervams buvo nepakeliamas išbandymas".

Gvardiečius pasiuntė į pelkę. Vokiečių lėktuvas užklupo juos besikapanojančius dumble, parskrido į bazę, prisipylė degalų, įsisodino daugiau kareivių ir grįžo puotauti prie butelio žalumo masės. „Sužeistieji lėtai klimpo į liūną. Nebuvo jokios galimybės juos išgelbėti, – rašė Noksas. – Niekaip negaliu suprasti, kodėl Rusijos kariuomenės vadai atakai visuomet pasirenka patį klampiausią liūną". Mažiau nei per dvi savaites priešai sunaikino keturis iš penkių dalinių, sudariusių rinktinę imperijos gvardiją. Menkai apmokytiems naujokams buvo įsakyta tęsti ataką. Jie žengė pirmyn išsirikiavę ilgomis, retomis eilėmis, lygiuodami į kairę: karininkai – priekyje, viršilos, pasiruošę nušauti kiekvieną dezer-

tyrą – gale. Jie net nemėgino manevruoti – vadai nemanė, kad kariai sugebėtų. Niekieno žemėje gulėjo tiek negyvų kūnų, kad vokiečiai atsisakė skelbti paliaubas ir juos palaidoti; nors yrantys lavonai siaubingai dvokė, jų krūvos buvo puiki fizinė kliūtis, trukdanti rusams pulti iš naujo. Lapkritį, kai puolimas galiausiai buvo atšauktas, rusai jau bombardavo savo priešakinius apkasus, kad bent šitaip priverstų saviškius pakilti į ataką. Lakus smėlis pamažu prarijo kūnus, nors po keleto mėnesių į šią vietą atsiųstas karininkas – kunigaikštis Obolenskis – išvydo „iš smėlio tebekyšančius jų durtuvus“.

Į Stavką be paliovos plūstant ataskaitoms apie nuostolius „Kovelio pelkėje“, Nikolajus, nors ir nenorom, buvo priverstas atšaukti Bezobrazovą. „Koks sąžiningas ir puikiai išauklėtas žmogus, – rašė jis imperatorienei Aleksandrai. – Daviau jam du mėnesius atostogų... Pažadėjau, kad jeigu gvardijos daliniuose pasitaikys kokia laisva vieta, būtinai paskirsiu jį ten“.

Caro daliniai jau nebelaikė savęs Rusijos kariais, „jie buvo tiesiog myriop pasmerkti žmonės“. Sklido gandai, esą Berlynas sumokėjęs vyriausybei bilijoną rublių, norėdamas užsitikrinti, kad žus kiek įmanoma daugiau rusų karių. Šie ypač neapkentė vokiečių kilmės imperatorienės: buvo kalbama, esą ji einanti išvien su priešu, savo erdviuose rūmuose turinti radiją ir jo bangomis kalbanti su Vokietija, be to, visas paslaptis išduodanti savo seseriai, Prūsijos kunigaikštytei Irenai. Dar daugiau, kariai tikėjo, kad to, kuriam ji įteikia ordiną, laukia mirtis. Niekas neabejojo, kad ji miega su Grigorijumi Rasputinu. Nikolajui atvykus į medalių teikimo ceremoniją – jis mėgo pats prisegti Šv. Georgijaus kryžių savo kareiviams – jie juokdavosi: „Caras su Georgijum, carienė su Grigorijum“. Vadino ją Nemka, „vokiete“.

Tą rudenį Aleksandra retai išeidavo iš Aleksandro rūmų Carskoje Selo, „caro kaime“, kuris buvo pusvalandis kelio traukiniu iš sostinės. Jai nedavė ramybės pakrikę nervai, todėl carienė ištisas dienas gulėdavo šezlonge savo violetiniame buduare, kuriame viskas – kilimai, pagalvėlės, užuolaidos ir net visi ligi vieno baldai – buvo nudažyti balta ir violetine spalva. Jai prie kojų tysodavo škotų terjeras. Carienė niekino Petrogradą bei jo liežuvautojus. Tikroji Rusija jai buvo kaimas – niekuomet nesiskundžiantis, ištikimas, nesikeičiantis kaimas su beržų guotais lygumose, upeliuku, kaimeliu, malūnu, paauksuotu baltos cerkvės kupolu, abipus vieškelio išsibarsčiusiomis rąstų trobelėmis. Tokios Rusijos įsikūnijimas jai buvo Rasputinas – tikrų tikriausias valstietis, įsistojęs į

prasčiokiškus batus, spurguota juosta susijuosęs plačią palaidinę, – paprastas ir šventas jos Draugas. Iš kaimų gaunami laiškai, retai užklystančiam svečiui mėgo pasakoti carienė, yra nenuginčijamas įrodymas, jog „tikroji Rusija, skurdi, nuolanki, valstietiška Rusija, yra su manimi. Jeigu parodyčiau jums telegramas ir laiškus, kuriuos kasdien gaunu iš kiekvieno imperijos kampelio, jūs pats tuo įsitikintumėte".

Laiškai būdavo įtartinai panašūs. Daugelis prasidėdavo tokiais žodžiais: „O, mūsų numylėtoji valdove, dievinamojo caraičio motina ir saugotoja, gelbėk mus nuo priešų, gelbėk Rusiją". Juos Rasputino draugo Protopopovo įsakymu kurpdavo slaptoji policija. Tikrieji laiškai, kuriuos perimdavo Ochranka, nė iš tolo nepanėšėjo į šiuos. Mužikas – iš prigimties nuolankus fatalistas, pamėgino valdovus įspėti stambus dvarininkas; jis romiai pakęs neteisybę, tačiau ilgai jos nepamirš. Ir vieną gražią dieną pareikalaus atpildo; „o kai mužikas liaujasi buvęs nuolankus, jis tampa tikru siaubūnu". Toji diena akivaizdžiai artėjo. „Galbūt dvarininkai ir toliau kraunasi turtus, galbūt visokiausio plauko sukčiai turtėja ne dienom, o valandom, tačiau žmonėms, paprastiems žmonėms, brukama elgetos lazda", – skundėsi rašytojas iš Irkutsko. Valstiečių „įsiūtis kasdien vis smarkėjo". Miglose skendinčiose kaimiškosios Rusijos platybėse, rašė Aleksandras Blokas, gyveno „apgauti, nelaimingi ir įbauginti žmonės, kurių protuose ir širdyse gyvavo priešlvaninės mintys bei tikėjimas".

Spalį pakvipo prievarta. Padėtis tapo nevaldoma. Ochranka pareiškė nebeišgalinti persekioti visų tų, kurie „atvirai ir begėdiškai įžeidinėja" carą ir carienę. Kalėjimai buvo perpildyti. Londono *Times* korespondentas Petrograde Robertas Viltonas diplomatiniu paštu, kad išvengtų cenzūros, pasiuntė redakcijai laišką, perspėjantį, jog dinastija pavojuje: „Girdėjau, kad darbininkų namuose buvo aptikta vėliavų su užrašais „Šalin Romanovus!". Sustreikavę prancūzams priklausančios mašinų gamyklos darbininkai nužudė cecho viršininką. Skubiai iškviesti 181-ojo pėstininkų pulko kariai ėmė šaudyti ne į streikininkus, o į policiją. Fronte karininkai savo kontūzytus vyrus šaudė už bailumą, o sostinėje garnizonų vadai buvo taip įbauginti, kad nedrįso maištininkų bausti mirties bausme. Kiekvieną dieną policija būriais suiminėjo kareivius, tramvajų stotelėse apvaginėjančius ci-

vilius. Ochrankos šefas skundėsi, jog niekas nedrįsta jų bausti, todėl vagys netrukus vėl atsiduria gatvėje.

Spalio 26 d. mirė prancūzų spiritistas ir magas Papusas. Prieš keletą metų jo spiritizmo seansuose dalyvavo Nikolajus su Aleksandra. Tuomet Papusas iškvietė Aleksandro III, caro mirusio tėvo, dvasią, kuri įspėjo – bent jau taip teigė Papusas – kad vieną dieną Rusijoje kils revoliucija ir niekas neprilygs jos žiaurumams. Papusas sakėsi galįs valdyti lemtį, bet tik tol, kol bus gyvas. Ir štai jis mirė, spėjęs užrašyti tokius žodžius apie Rasputiną: „Kabalos prasme, – sakė jis, – Rasputinas yra indas, tarsi Pandoros skrynia, jame uždaryti visos Rusijos nusikaltimai, ydos ir purvas. Jei indas sudužtų, visi jame paslėpti siaubai išsilietų ant Rusijos".

Lapkričio pradžioje Nikolajus Mogiliove pietavo su Vladimiru Puriškevičiumi, garsiuoju reakcionieriumi, apsišaukusiu „dešiniausiu iš dešiniųjų". Puriškevičius atvyko įspėti carą, jog Rasputinas žlugdo monarchijos reputaciją. Politikas tikėjosi caro patarėjų paramos, tačiau šie pernelyg „mylėjo save", kad rizikuotų karjera ir palaikytų jį. Pasipiktinęs Puriškevičius grįžo į Petrogradą ir atvirai užsipuolė Rasputiną Dūmoje, Rusijos parlamente, palygindamas jį su Lžedmitrijumi – siaubinga Rusijos istorijos figūra, apsišaukėliu caru, karpomis nusėtu veidu ir deformuotomis rankomis. Puriškevičius baisiai išplūdo „ištvirkėlį, pasišlykštėjimo vertą parsidavėlį valstietį", kurio patarimų „Rusijos imperatorienė išklauso pirmiausia".

„Negi Rasputino rekomendacijos pakanka, kad visokios neaiškios personos būtų paskirtos į aukščiausius postus, – tęsė jis. – Ministrai! Jeigu jūs tikri Rusijos patriotai, nesėdėkit rankas sudėję, eikit pas carą į Stavką, pulkit jam po kojų ir maldaukit, kad išvaduotų Rusiją nuo Rasputino ir jo pasekėjų, didelių ir mažų". Ši kalba padarė didžiulį įspūdį jaunam aristokratui kunigaikščiui Feliksui Jusupovui, buvusiam transvestitui, vėliau vedusiam caro dukterėčią. Jiedu su Puriškevičiumi sutarė susitikti.

Kadangi „iš visų pusių be paliovos plūdo nerimą keliančios naujienos", Ochrankos šefas nutarė numalšinti riaušes, pasitelkęs policiją ir kulkosvaidžiais ginkluotus kazokus. Jis įtarė, jog Dūmos nariai ir aukšti karininkai rengia sąmokslą, ketindami nuversti carą ir nužudyti Rasputiną. Perėmęs įtariamųjų paštą, slaptosios policijos viršininkas sunerimo pastebėjęs, kad šie jau buvo pradėję naudotis specialiais slaptais pasiuntiniais. Pastatų kontūrus rijo pilki debesys, gatvėse stūgavo žvarbūs vėjai.

Gruodžio pradžioje Nikolajus Stavkoje susitiko su gvardijos būriu. Vienas karininkas besišvaistydamas kardu netyčia nukirto ausį savo airių kilmės medžiokliniam šuniui. Jis pamėgino ją tarsi auskarą pritvirtinti nedideliu varžteliu, bet ausis ėmė ir nukrito caro akivaizdoje. Tai buvo palaikyta blogu ženklu.

Gruodžio 8 d. Miestų sąjunga, įtakinga municipalinė organizacija, sušaukė slaptą pasitarimą, kuriame buvo pasirašyta tokia rezoliucija: „Vyriausybė, tapusi tamsiųjų jėgų įrankiu, stumia Rusiją į pražūtį ir mėgina nuversti imperatoriškąjį sostą. Šią niūrią valandą šalis reikalauja vyriausybės, kuri būtų verta didžios tautos. Nebegalima delsti nė minutės!" Paslapčių niekas nesaugojo. Po šalį pasklido tūkstančiai neva slaptos rezoliucijos kopijų. Visiems buvo aišku, jog „tamsiosios jėgos" – tai Grigorijus Rasputinas ir jo šalininkai. Sostinę apskriejo pamfletas, parašytas poetiška senovine rusų kalba. Jis buvo skirtas „Tėveliui Grigorijui, naujajam šėtono šventajam, Kristaus mokymo niekintojui, rusų žemės niokotojui, žmonų ir mergelių skriaudėjui". Pamfleto priedainis ragino Rasputiną džiūgauti: „Džiūgauk, kad carui aptemo protas, džiūgauk, kad carienė alpsta iš pasitenkinimo... kad jų duktė suviliota... kad Protopopovas paaukštintas... džiūgauk dėl geidulingumo, dėl sulinkusios nugaros ir drebančių šlaunų... dėl tamsiųjų jėgų pergalės... dėl Vokietijos laimėjimų. Džiūgauk, dvokiąs Šėtono inde!"

„O, kokia baisi patvaldystė be valdovo, – savo dienoraštyje rašė įtakingas monarchistas, carui ištikimas aristokratas Vasilijus Šulginas. – Leisdamas savo rūmuose keroti blogybėms, caras įžeidžia visą tautą... o šalis įžeidinėja carą baisiais įtarinėjimais". Imperatorienė prastai miegodavo: ji dažnai sapnuodavo save gulinčią ant operacinio stalo ir chirurgą, pjaunantį jai ranką.

Paklaikęs ištvirkavimas – jam taip patiko žodis „paklaikęs", kad net vieną jauną moterį, kurią mėgino suvilioti, pramínė Paklaikėle, – kadaise tvirtą ir stotingą Rasputiną pavertė „nusikamavusia, blyškia it lavonas" žmogysta. Tą gruodį anekdotai apie jį darėsi vis aršesni, vis piktesni, jie baisiai erzino Rasputino asmens sargybinius. Liežuviai plakė, esą jis – vokiečių šnipas, mat radijo bangomis kalbasi su Berlynu; dar daugiau, esą jis miega su caro žmona ir gražiosiomis jų dukterimis, o virš imperatoriškųjų rūmų dvigalvio Romanovų erelio vietoje plevėsuoja jo apatinės kelnės. Naktimis jis neva sėda į juodą automobilį, pervažiuoja rūmų tiltą, išsitraukia ginklą ir ima šaudyti į visas puses, mat jam patinka žaloti ir žudyti; taigi miestelėnų vaizduotėje Rasputinas tapo pirmuoju važinėjančiu žudiku.

Jis smarkiai rizikavo ir pats tai žinojo. „Ar žinote, kad netrukus mirsiu baisiose kančiose? – klausė jis, bent jau taip pasakojo prancūzų ambasadorius. – Bet ką gi aš galiu padaryti? Dievas pasiuntė mane išgelbėti mūsų brangų valdovą ir Šventąją Rusiją. Nepaisant baisių nuodėmių, aš esu įsikūnijęs Kristus". Jo vardas jau tapo blogio sinonimu, rašė Merielė Betčanan, „nors daugybė žmonių, apimti kažkokios prietaringos baimės, nedrįso jo ištarti, tikėdami, jog taip prisišauks nelaimę. „Neminimasis, Bevardis", – šnibždėdavosi jie".

Ėmė snigti.

Snigo visą penktadienio, gruodžio 16-osios, rytą. Stambių snaigių sūkuriai balta paklode užklojo purvinas gatves, spindinčia plutele padengė žalsvų ir gelsvų pastatų atbrailas. Saugomas Ochrankos vyrų, Rasputinas ėjo į pirtį. Per pietus padaugino degtinės ir grįžo namo prigulti. Vėlyvą popietę dangus išsigiedrijo, oro temperatūra nukrito. Danguje žėrėjo saulė. Imperatorienė grožėjosi spindulių nutviekstais „mažučiais rausvais debesėliais". Nevoje plūduriavusios trapios ledo lytys sustingo į storą plutą, žaižaruojančią po vaiskiu dangumi. Niūraus rudens prakeiksmas išsklaidytas, rašė Merielė Betčanan, „po šaltu, vaiskiu dangumi vėl sutvisko auksiniai špiliai ir apsnigti stogai".

Naktį vėjas visiškai nurimo, danguje sužibo žvaigždės, gatvėse nutilo triukšmas. Marija Rasputina išgirdo Gorochovajos gatve atvažiuojantį automobilį. Jis sustojo prie 64-ojo namo. Tai buvo penkiaaukštis plytų pastatas vos už kvartalo nuo Fontankos kanalo, vieno iš trijų pagrindinių kanalų, raižančių miesto širdį. Dabar užšalę jų vandenys atspindėjo klasikines aplinkui stūksančių statinių linijas bei pastelines spalvas. Trečiame 64-ojo namo aukšte patogiame bute gyveno Marija, jos jaunesnioji sesuo Varia ir tėvas Grigorijus. Marijai buvo septyniolika.

Ji atitraukė užuolaidą ir pažvelgė pro langą. Nuo užpakalinės sėdynės pakilo vieniša figūra. Žmogysta buvo pasistačiusi žieminio palto apykaklę ir nuleidusi kailinės kepurės ausis, todėl mergaitė neįstengė įžiūrėti veido.

Nepažįstamasis užtrenkė juodo limuzino duris. Jam po kojomis sugirgždėjo sniegas. Atvykėlis patraukė į kiemą ir pasuko už namo. Buvo vienuolikta valanda vakaro. Paprastai visi vėlyvi Rasputinų svečiai lipdavo užpakaliniais laiptais, prie paradinių nuolat budėjo pora Ochran-

kos agentų. Suskambo užpakalinių buto durų skambutis. Marija grįžo į lovą, įsirangė greta sesers ir užmigo. Ji buvo pratusi prie keistos tėvo dienotvarkės.

Pabudo išgirdusi Rasputiną kviečiant tarnaitę – šis liepė atnešti jam batus. Mergaitė išsliuogė iš lovos ir nutipeno į prieškambarį. Ten buvo tamsu, ir ji nemačiom ko neatsitrenkė į tėvą.

– O, Marija, – tarė jis. – Ar mes tave pažadinom?

– Taip, tėti, bet niekis. Jūs išeinate?

– Privalau, Maročka, – atsakė jis, pavadindamas ją meiliu mažybiniu vardu.

– Neturėtumėt. Argi neprisimenat, ką sakė ministras Protopopovas? – ji turėjo omenyje vidaus reikalų ministrą. Apačioje trypčiojantys į ragą sustirę Ochrankos agentai buvo pavaldūs Protopopovui: ministras prisakė jiems būti itin budriems, mat visai neseniai informatoriai iš lošimo namų pašnibždėjo jam apie sąmokslą, rengiamą prieš jo geradarį Rasputiną. Tą vakarą jis pats buvo užsukęs pas Rasputiną – pastaruoju metu dažnai lankydavosi jo namuose – ir išgavo sibirietišką pažadą, kad jo globotinis nekelsiąs kojos iš namų.

– Žinau, žinau, – atsakė Rasputinas. – Bet čia svarbus reikalas.

Marija bijojo dėl tėvo. Prieš dvejus metus kažkokia moteris jos akivaizdoje dūrė Rasputinui į pilvą. Iš mokyklos mergaičių, iš žvilgsnių gatvėse, iš laikraščių užuominų ji žinojo, kad daugelis linki jam blogo. Žvilgtelėjusi į svečią, ji dar labiau sunerimo. Atvykėlis laukė Rasputino kabinete, atsirėmęs į popieriais, vaisių vazomis bei gerbėjų dovanotais buteliais nukrautą stalą. Vyriškis buvo jaunas, aukštas ir lieknas, – „gražus, bet veikiau moteriško nei vyriško grožio", pamanė ji – pro atsagstytą paltą buvo matyti dailaus kirpimo vakariniai drabužiai. Jis taip ir nenusiėmė kailinės kepurės, tarsi norėdamas pademonstruoti, jog kunigaikščiui nepritinka rodyti pagarbą mužikui.

– Aš labai pavargęs, – tarė Rasputinas jaunajam vyrui. – O be to, smarkokai sirguliuoju. Ar būtinai šiąnakt? Negi negalima palaukti?

– Ne, *otiec Grigorij*, laukti negalima.

Rasputinas atsiduso:

– Na gerai, *moj malenkij*, palauk valandėlę, aš tuoj persirengsiu.

„Otiec" reiškia „tėvas", „moj malenkij" – „mano mažyli". Kad šiedu vyrai labai artimi, Marija įsitikino pamačiusi Rasputiną, einantį į savo kambarį, besirausiantį spintos stalčiuose, traukiantį iš jų savo mėgstamiausią palaidinę. Žydras satinas buvo išpuoštas geltonomis saulėgrą-

žomis – šią palaidinę jam išsiuvinėjo ir padovanojo pati imperatorienė Aleksandra.

Rasputinas buvo pasakojęs Marijai, jog tais laikais, kai ieškodamas Dievo klajojo po pelkėtas Sibiro platybes, ištisus metus vaikščiojo vilkėdamas tais pačiais drabužiais. Ne kartą metė moteris ir net alkoholį. O dabar vėl grįžo prie seno. Marija buvo pratusi prie romantiškų tėvo paklydimų, tačiau nepaliaujamas girtavimas kėlė jai nerimą: svaigalai ir sužeidimo peiliu pasekmės kenkė jo sveikatai – tačiau jis nekreipė į tai dėmesio.

Tą penktadienį Rasputinas persirengė jau trečiąkart. Užsimovė gražiausias kelnes – mėlynas velvetines. Marija ir Katia jam padėjo. Mergaitė perspėjamai prispaudė pirštą prie lūpų – kambaryje miegojo jos sesutė. Rasputinas susijuosė palaidinę aukso juosta. Marija žiūrėjo, kaip jis mėgstamiausiu odekolonu šlakstosi paausius, kaklą ir barzdą. Jaunasis vyriškis vėliau pasakys, kad jis kvepėjęs pigiu muilu.

Katia atnešė batus ir nusišypsojo, kai Rasputinas ištaisė prieš ją įmantrią pozą. Jo nuovargį tarsi ranka nuėmė. Jis užsivilko bebrų kailinius, dovanotus turtingo Petrogrado bankininko ir spekulianto Ignatijaus Porfirjevičiaus Manuso už tai, kad išgydė jo karštinės kamuojamą dukterėčią, jau gulėjusią mirties patale. Rasputinas susiruošė eiti.

– Tėti, tėti, – pripuolė prie jo Marija ir, lyg nujausdama ką negera, sugriebė už rankos.

Kažkokia nematoma ranka užgniaužė jai gerklę, ji neįstengė pratarti nė žodžio, bet pamatė, jog tėvas ją suprato. Jis pabučiavo dukterį, pirštais nušluostė jai ašaras.

– Nebijok, Maročka, – pasakė. – Man nieko nenutiks, nebent tokia būtų Dievo valia.

Paskui paguldė ją į lovą, pabučiavo miegančią Varią į skruostą, rusišku papročiu iš dešinės į kairę peržegnojo savo vaikus. Ir išėjo.

Marija papūtė šilto garo į apšarmojusį langą ir pažvelgė laukan. Sniege sugirgždėjo žingsniai. Jaunasis vyriškis sugriebė Rasputino ranką ir tarsi padėjo įlipti, tarsi įstūmė jį į limuziną. Durelės užsitrenkė, sužviegė ledu slystantys ratai, ir mašina pajudėjo. Marija paniro į neramų snaudulį, paskui pabudo ir suriko:

– *Proščaite, papa!* Viso gero, tėti!

Žmogžudystė buvo tikra sensacija. Pakako keturių žodžių ir šauktuko vakariniame *Biržos laikraščio* numeryje: GRIGORIJAUS RASPUTINO GYVENIMAS NUTRŪKO! Gyvą jį gynė cenzoriai. Nekrologo autoriams nebereikėjo atsargiai rinkti žodžių. „Dvaro piligrimo ir ištvirkėlio" mirtį jie pavertė svarbiu politiniu įvykiu. Laikraščiai padvigubino tiražą, pirmuosiuose puslapiuose didžiausiu šriftu išspausdinę uždraustą vardą. Geležinkelių telegrafo operatoriai didžiąją naujieną įterpė tarp kasdienių pranešimų apie traukinių judėjimą. Keliauninkai iš sostinės traukinių depo nugabeno ją į tolimiausius šalčio sukaustytus kaimus.

Tiltas, nuo kurio žudikai įmetė aukos kūną į Nevos vandenis, tapo „kone viso Petrogrado pasivaikščiojimų vieta. Žmonės plūsta čionai automobiliais ir karietomis. Kai kurie ilgai stovi atsirėmę į turėklus". Smalsuoliai mėgino įsigauti ir į 64-ąjį Gorochovajos gatvės namą, tačiau policija spėjo užantspauduoti Rasputino buto duris. Kažkas net išdrįso nutraukti karstą dengusį audeklą, bet minia sušnypštė iš nepasitenkinimo, lavono vietoje išvydusi tik vainikus ir jardus gedulo juostų.

Viena kabareto artistė, vos išėjusi į sceną, kreipėsi į publiką tokiais žodžiais: „Leiskite pasveikinti jus didžiulio džiaugsmo akimirką". Susirinkusieji ėmė ploti. Aukštuomenės damos rašė numanomam žudikui laiškus, dėkodamos už Rusijos išgelbėjimą, o paskui traukė į cerkvę uždegti jam žvakelę.

Miškų glūdumoje gyvenantys valstiečiai keikė „geradarį". „Jie džiaugėsi, kai greta caro sėdėjo paprastas valstietis, toks kaip ir jie", – užsienio diplomatui pasakojo Kostromos dvarininkas kunigaikštis O. – Jis gynė šiuos žmones nuo dvarponių, ir tie jį nužudė". Viena garbinga dama, niekaip neatsidžiaugdama tuo, kas įvyko, tikėjosi, jog ir sužeistieji, kuriuos ji lankė ligoninėje, pasidalins laime. Tačiau jie buvo tylūs ir atšiaurūs. „Taip, – pratarė kažkuris, – vienas vienintelis valstietis sugebėjo prisiartinti prie paties sosto, ir didikai nužudė būtent jį". Prancūzų ambasadorius prisiminė, kaip Rasputinas jam pasakojo, jog kartą, eidamas pro Petropavlovsko tvirtovę, regėjęs viziją. Toje tvirtovėje už geležinių durų buvo kalinami režimo priešininkai. „Matau daugybę kankinamų žmonių, – sakęs Rasputinas. – Ne pavienius žmones, o ištisas minias, masę kūnų, keletą didžiųjų kunigaikščių, šimtus grafų. Ne-

trukus Neva paplūs krauju". *Kolokol* redaktorius Skvorcovas rašė, kad paprasti rusai mano šią žmogžudystę esant blogu ženklu.

Kiti žurnalistai tiesiog mėgavosi ja. Jie išsiaiškino, jog kūnas buvo įdėtas į metalinę dėžę ir kuo slapčiausiai perkeltas iš Petrogrado klinikos morgo į nedidelę koplytėlę už miesto. Iš ten, pasak visažinių, kūnas Raudonojo Kryžiaus automobiliu buvo nuvežtas į Nikolajevsko geležinkelio stotį ir traukiniu išgabentas į mirusiojo gimtąjį kaimą Sibire. Be to, jie sužinojo, kad lavono skrodimą vienui vienas atliko karo medicinos akademijos profesorius – niekam iš klinikos personalo nebuvo leista jam padėti.

Žurnalistai su pasimėgavimu pranešė, jog „šiandien Petrograde į daugybės žmonių rankas pateko įdomi fotografija, kurioje pavaizduotas Rasputinas savo gerbėjų – aukštuomenės damų – draugijoje". Tarp jų, nepamiršo paminėti jie, imperatorienės favoritė Ana Vyrubova. Laikraščiai atvirai rašė apie aukos aistras ir geidulius, apie prasčiokiškos valstiečio svajonės išsipildymą: „Jeigu būčiau caras, pasivogčiau kelis šimtus rublių ir visą dieną sočiai valgyčiau". Jie teigė, kad likimas Rasputinui dovanojo viską, ko tik jo širdis geidė: marias degtinės, iki soties avienos, krūvas siuvinėtų marškinių, galybę pinigų ir neišsenkamas moterų kūnų atsargas.

Tačiau rašeivos aiškiai perdėjo – Rasputinas valgė tik žuvį ir visiškai nemėgo mėsos, jo palaikai buvo palaidoti Carskoje Selo, o ne gimtajame kaime, – tačiau jiems pavyko pasėti siaubo sėklą. Laikraščiai rašė apie „valstybės vodevilį", apie „auksu spindintį" ministrų, vyskupų, kunigaikščių ir kunigaikštienių „kirmėlyną", keliaklupsčiaujantį prieš nekilmingą Sibiro taigos meškiną. „Bet kas gi juos vertė šitaip elgtis? – klausė žurnalistai. – Kodėl kunigaikščiai bei grafai nesulaikė savo moterų, kurios taip beatodairiškai, su tokiu mistiniu nuolankumu puolė mokėti Rasputinui moteriškas duokles?" Jie, beje, pasistengė Rasputino „duoklių" sąraše nepaminėti imperatorienės: nė neabejojo, kad tokią akivaizdžią detalę skaitytojai pridurs patys.

Jie teigė, kad jis – nusikaltėlis. „Jį teisė už arklių vagystę, – paskelbė *Russkoje Selo*. – Jį teisė už melagystę. Vietos teismas skyrė jam bausmę – nuplakti". Vienas Maskvos laikraštis užsiminė apie chlistus, už įstatymo ribų esančią religinę sektą, garsėjusią orgijomis bei saviplaka. „Tai jis sugalvojo, kad chlistų apeigos turėtų vykti prie duobės, – tęsė laikraštis, – ir praktikavo kūniškas bausmes vienuolynuose". Tai reiškė, jog būdavo plakamos vienuolės – joms neva būtina patirti kartėlį. Laikraš-

čiai išaiškino net ir neįtikimos jo galios, kokios neturėjo nė vienas sibirietis, o juolab to niekas nesitikėjo iš valstiečio, paslaptį. „Jis buvo pigus, – rašė *Russkoje Slovo*, – elementarus, paprastas ir patogus visais atžvilgiais. Įsivaizduokite globėją, kuris nė nemirktelėdamas „sutvarkys" bet kokį reikalą už visai nedidelį atlygį arba dailią damą... Seni sukčiai, intrigantai, politikos lapinai ir kiti įvairaus plauko niekšeliai – visi kartojo tą patį: jeigu Rasputino nebūtų buvę, būtų reikėję jį sukurti".

Kodėl jis mirė? „Šioje žemų, alkoholiu permirkusių intrigų jūroje, – svarstė vieno iš nekrologų autorius Aleksandras Jablonskis, – slypi daugybė povandeninių rifų, kurių Rasputinas nesugebėjo įžvelgti. Jis nė nepastebėjo, kaip subūrė aplink save pačių įvairiausių neapkenčiančiųjų būrį. Nesuprato, kad tėra gendantis dantis kažkieno kito burnoje, nesuvokė, kokius kietus riešutus tenka krimsti tiems dantims..."

„Europai Rasputinas buvo ne faktas, o linksmas anekdotas, – baigė nekrologą Jablonskis. – Mums, deja, jis buvo ne tik faktas. Jis buvo epocha".

ANTRAS SKYRIUS

Griša

Sunku nustatyti, kada ši epocha prasidėjo. Aukos gimimo vieta žinoma – negrabių medinių trobų kaimelis, išsibarstęs miškuose ir pelkėse ant Sibiro upės kranto, tačiau tiksli gimimo data taip ir lieka paslaptis. Rašyti Rasputinas išmoko tik paauglystėje. Rašteliai, kuriuos jis keverzojo pačiame gyvenimo gražume – citatos iš Biblijos, kapotos, iki galo nesuformuluotos frazės gerbėjoms ar malonių prašymai – buvo be jokių skyrybos ženklų ir sunkiai įskaitomi. Dienoraščio jis nerašė. Rasputino gyvenimas – tai nuopuolių, polėkių ir klajonių istorija. Jis buvo dievobaimingas ir gašlus, tyras it krištolas ir neįžvelgiamas it naktis. Būdamas skvarbaus proto, jis nesunkiai paslėpdavo savo nuodėmingąjį „aš“ nuo tų, kurie norėjo regėti jį kaip šventąjį. Jam gyvam esant, cenzoriai pasistengė, kad apie šį žmogų būtų kuo mažiau rašoma. Paskesniems rašeivoms labiau rūpėjo jo misticizmas, o ne faktai. Gal Rasputinas ir žinojo savo gimimo datą (nors retam Rusijos valstiečiui ar valstietei rūpėjo išsiaiškinti, kada jis ar ji gimė), bet nesivargino jos užrašyti. Data jo nedomino – jis nebuvo astrologas.

Ji visiems parūpo tik po Rasputino mirties. Jo duktė Marija teigė, kad kai Anai Jegorovnai, vežiko ir ūkininko Jefimo Jakovlevičiaus Rasputino žmonai, gimė antras sūnus, nakties tamsą perskrodė ryškus meteoras. Tačiau greičiausiai tai tik legenda. Pasak Marijos, septynis svarus svėręs Rasputinas gimė 1871 m. sausio 23 d. Pagal Julijaus kalendorių, Rusijoje naudotą iki revoliucijos, ši data atitiktų sausio 10 d. Ta pati diena tik 1869 m. užregistruota ir Tiumenės krikšto įrašuose. Tiumenė buvo artimiausias miestas. Jeigu ši data teisinga, o greičiausiai taip ir yra, tuomet tąnakt, kai Rasputinas sėdo į juodą automobilį ir paskutinį kartą išvažiavo pasivažinėti, buvo likę lygiai trys savaitės iki jo keturiasdešimt aštuntojo gimtadienio.

Anot žmogžudystę aprašinėjusių reporterių, Rasputinui buvo penkiasdešimt. Po šešių mėnesių nauja laikinoji vyriausybė sudarė nepaprastąją komisiją, turėjusią ištirti Rasputino istoriją ir patvaldystės žlugimo priežastis. Komisijos vadovas, gerbiamas advokatas iš Charkovo F. P. Stimsonas, surinko Rasputiną pažinojusių žmonių parodymus. Jis apklausė daugybę liudytojų iš Rasputino gimtojo Sibiro ir kitų vietų, kur šiam teko lankytis. Tačiau Stimsonas nedaug teparašė apie paslaptingojo sibiriečio kilmę ir nurodė kitą jo gimimo datą.

„Grigorijus Jefimovičius Rasputinas gimė Pokrovskojės kaime,

Tiumenės rajone, Tobolsko provincijoje, 1864 arba 1865 metais, – rašė jis. – Tėvai buvo sveiki žmonės, protiškai nesveikų giminėje nepasitaikė. Jie gyveno kaip ir visi vidutiniai valstiečiai". Akivaizdu, jog Stimsonas pridėjo Rasputinui ketverius ar penkerius metus – galbūt todėl, kad paskutinieji šio žmogaus gyvenimo mėnesiai, paženklinti nesibaigiančių nuotykių su moterimis ir besaikiu girtavimu, įrėžė ne vieną raukšlę jo veide ir smarkiai jį pasendino.

Griša – taip jį vadino nuo pat vaikystės – buvo tvirtas kūdikis. Sulaukęs šešių mėnesių jau stovėjo, o aštuonių pradėjo strapinėti. Gera sveikata buvo svarbu, nes silpniesiems Sibiro kaime ne vieta. Vaikystėje Griša keletą kartų vos nenumirė nuo difterito, choleros ir gripo. Artimiausias daktaras gyveno Tiumenėje – septyniasdešimt mylių upe arba Ketvirtuoju traktu, prastu keliu, jungiančiu Tiumenę ir provincijos sostinę Tobolską. Po daugelio metų, kai per pirmą pasikėsinimą į jo gyvybę peilis giliai perdūrė Rasputinui pilvą, gydytoją pavyko pasiekti gyvam tik dėl arkliškos sveikatos. Pokrovskojės kaime vieninteliai vaistai buvo degtinė, naudota kaip antiseptikas, žolelių arbata nuo karščio bei žalios mėsos gabalai, turėję ištraukti iš žaizdų infekciją.

Kaimas buvo įsikūręs ant aukšto Turos upės kranto. Tarp nendrių bolavo iš rąstų ir lentų sukalta prieplauka laivams, plaukiantiems į šiaurę, į Tiumenę ir Tobolską už 120 mylių. Du kartus per mėnesį pakeliui į Tobolską pro šalį praslinkdavo juodos ar geltonos kalėjimo baržos su geležiniais narvais, primindavusios, jog Sibiras tebėra nuteistųjų bei tremtinių vieta. Už gerų poros mylių nuo kranto dvi mylias driekėsi ganyklos, užliejamosios pievos bei juodžemio laukai. Už jų telkšojo pelkės, dunksojo miškai, kuriuose augo tuopos, drebulės, maumedžiai ir beržai. Negrįsta pagrindinė kaimo gatvė buvo tikra mylios ilgumo purvo upė be krantų, apie šaligatvius niekas nė nesvajojo, be medžių pavėsio. Po ją lakstė, joje knaisiojosi kiaulės. Iš abiejų pusių už kalkėmis baltintų tvorų stūksojo lentinės trobelės dvigubomis sienomis, kad būtų šilčiau. Jos buvo nudažytos žaliai ir raudonai, tarpai užkamšyti pakulomis, stogai dengti skiedromis. Pavasarį ir rudenį ūkininkų vežimai iki pat ienų klimpdavo purve. Vasarą jiems iš paskos driekdavosi dulkių bei uodų debesys. Žiemą žmonės į lauką išstumdavo negrabias medines roges, sutvirtintas paprasčiausia virve.

Vienintelis dėmesio vertas pastatas buvo iš medžio ir akmens suręsta bažnyčia su paauksuotu į svogūną panašiu kupolu. *Kabačioke*, kaimo smuklėje, šalčio ir vėjų nugairinti sibiriečiai gerdavo degtinę ir alų. Aistra saldiems vynams Rasputiną užvaldė daug vėliau – tuomet, kai išvyko iš gimtojo kaimo ir ėmė lankytis vienuolynuose, kur buvo geriamas vynas ir madera. Kaimo krautuvėje buvo pardavinėjama sūdyta žuvis, ūkio padargai, arklai ir akėčios, lempos ir aliejus. Arklius žmonės rišdavo prie stulpų netoli krautuvės. Prie trobelių glaudėsi daržinės ir pašiūrės, o šiaip aplinkui buvo tuščia ir nyku.

Sibiro monotonija keliautojams iš vakarų priminė „jūros melancholiją" – neaprėpiamas vandenų platybes, tarsi laivų paliktais pėdsakais išraižytas vieškelių purvynių. Žemė pilka, kol vieną gražią dieną iš horizonto išnyra „burės" – niūriame kraštovaizdžio fone iškyla cerkvė, viską nutvieskianti gyvomis spalvomis. Aplink ją išsibarstęs kaimelis primena „nerūpestingai suverstą šiukšlių krūvą". Nors tikri sibiriečiai, tokie kaip Rasputinas, mylėjo savo žemę, vakarų rusus, net pačius didžiausius optimistus, čia neišvengiamai užplūsdavo melancholija. „Vasarą uodai mūsų gyvenimą pavertė tikra kankyne, – apie savo tremties vietą rašė revoliucionierius Levas Trockis. – Kartą jie mirtinai sugėlė miške paklydusią karvę... Pavasarį ir rudenį kaimas paskęsdavo purve". Žiemą „trobą užplūsdavo ordos tarakonų, kurie nesiliaudavo šmirinėję nei dieną nei naktį".

Galvijai, kukurūzai bei krovinių pervežimai leido Pokrovskojės kaimui kukliai suklestėti. Regionas garsėjo sviestu ir kviečiais. Nors Ketvirtasis traktas vasarą būdavo giliai išvagotas, o žiemą nusėtas ledo gaubuRiais, vis tiek atsirasdavo juo keliaujančiųjų, atsiveždavusių rublių. Kaimiečiai priglausdavo keliauninkus savo trobelėse, nuomodavo jiems arklius ir *telegas* – negrabius vežimus be spyruoklių, į kuriuos įsiropštus reikėdavo gultis ant šieno ir susiriesti – tik taip pavykdavo bent šiek tiek apsaugoti nugarą nuo pragariško kratymo. „Nepraeis nė dvidešimt keturios valandos, – rašė amerikietis žurnalistas Džordžas Kenanas, – ir *telega* „išpurtys jūsų sielą iš kūno". Ištirpus ledui, prie upės sugužėdavo baržininkai ir irkluotojai.

Jefimas Rasputinas, Grišos tėvas, kaime buvo naujokas. Kaimiečiai praminė jį Novyj, ir jo sūnus, išmokęs rašyti, o tiksliau – keverzoti didžiule neklusnia ranka, kartais pasirašinėdavo Grigorijus Novyj. Daug kas kalbėjo, kad pavardė „Rasputinas" yra kilusi iš rusiško žodžio *rasputstvo*, reiškiančio „pasileidimas", ir kad šeimai ji buvo prilipdyta pel-

nytai. Patys Rasputinai teigė, kad jų pavardė kilo iš žodžio *rasputije*, „kryžkelė“. Pastaroji versija atrodo įtikinamesnė, nes šis žodis, nors ir gana neįprastas, yra nenaujas. Sklido gandai, kad Jefimas, kai dar gyveno Saratove prie Volgos, kartą prisigėrė, prarado ar pardavė arklius ir pabėgo į Sibirą.

Jo gyvenimo istorija buvo tipiška. Sibirą sukūrė pabėgėliai, įvairūs sektantai, kiaurai prasiskolinę ar bankrutavę veikėjai, žudikai – visuomenės atmatos. Kas keletą mėnesių per Uralo kalnus, stūksančius į vakarus nuo Pokrovskojės kaimo, nuvingiuodavo pilkos katorgininkų iš europinės Rusijos dalies kolonos su geltonais rombais, prisiūtais ant apsiaustų. Jie traukdavo į didžiulį laikiną kalėjimą Tiumenėje, kur, susigrūdę po 160 vienoje kameroje, laukdavo dienos, kai bus išvežti į tolimas anglies kasyklas ir stovyklas. Slogus oras nevėdinamose kalėjimo kamerose buvo „pritvinkęs karštinės bacilų, nesveikų plaučių bei purvinų kūnų dvoko ir smarvės, sklindančios iš pilnų išmatų kibirų“. Iš penkiolikos tūkstančių kasmet į Tiumenę atvykstančių kalinių tais laikais, kai Griša buvo dar vaikas, išgyvendavo ir savo tremties vietą pasiekdavo tik trečdalis. Sibiro gyventojai žinojo, kad tolybėse esantis caras turi beribę galią. Tokie kaip Jefimas vežikai, *jamščiki*, dažniausiai būdavo katorgininkai, todėl lengvai susibičiuliaudavo su visokio plauko avantiūristais ir kontrabandininkais. Grupė amerikiečių, tuo metu keliavusi po Sibirą, nusisamdė šešis vežikus, ir visi jie pasirodė esą ištremti žmogžudžiai.

Vežikas Jefimas be atvangos siuvo Ketvirtuoju traktu, turėjo nedidelį ūkelį ir kartkartėmis prekiavo arkliais. Mėgo išgerti. Vasarą dėvėdavo medvilninę palaidinę, mūvėdavo šiurkščias vilnones kelnes, avėdavo sandalais, pagamintais iš pintos liepų žievės. Žiemą apsivilkdavo rupaus audinio švarką, avikailius, įsiaudavo į veltinius, o ant „dubenėliu“ apkirptos galvos užsimaukšlindavo kailinę kepurę. Griša net ir išgarsėjęs liko ištikimas valstietiškai madai, nors jo batai buvo pagaminti iš išdirbtos odos, o šilkines palaidines jam siuvinėjo pati imperatorienė.

Palyginti su kitais Pokrovskojės gyventojais, Jefimas buvo pasiturintis žmogus, palyginti su europinės Rusijos dalies valstiečiais, kurių prastos, iš rąstų ręstos lūšnos neturėjo net kaminų, jis buvo turtingas. Jo vienaaukštėje troboje dvigubomis sienomis buvo keturi kambariai, apstatyti grubiais mediniais suolais. Tuomet, kai neturtingi valstiečiai langų ertmes aptraukdavo ištemptomis gyvulių pūslėmis, jis išgalėjo įstiklinti didelius savo namo langus. Vakarais priešais ikonas didžiajame kambaryje jis žibino ne lajaus žvakes, o aliejines lempas. Purve, žmonių

ir gyvulių mėšle skendintį kiemą supo žemos daržinės, kuriose žiemojo galvijai ir arkliai. Šeima miegojo mediniuose gultuose, sustatytuose šalia malkomis kūrenamos plytinės krosnies. Čiužinius atstojo avikailių kaugės, kuriose knibždėte knibždėjo visokiausių gyvių. Guldavosi su tais pačiais drabužiais, kuriuos vilkėjo dieną. Ant krosnies šnypšdavo *samovaras* – arbatai skirtas virdulys. Griša visuomet manė, kad kava – tai didelės prabangos ženklas. Įprastas valgis buvo duona, ir ne bet kokia, ne juoda kaip daugumos valstiečių Rusijos vakaruose, o balta, taip pat žuvis ir kopūstų sriuba metaliniuose dubenėliuose. Kad apsisaugotų nuo skorbuto, nuolat kramtydavo česnaką. Valstiečiai tuštinosi tiesiog kiemuose, bet kaime buvo pirtis, kurios garinėje jie prakaituodavo ir beržinėmis vantomis vanodavo nešvarų kūną. Rasputinas mėgo pirtį, nors ir neatsikratė aštraus valstietiško kvapo, kurį aukštuomenės damos vadino „jaudinančiu".

Griša pradėjo kalbėti tik sulaukęs pustrečių metukų. Tuomet, skatinami gyvos vaizduotės, pilte pasipylė žodžiai. Atsigavęs po karštinės priepuolio, jis papasakojo mamai apie „gražią damą", kuri sėdėjusi ant jo lovos krašto ir guodusi jį. Dar vaikas jau prižiūrėjo gyvulius, pargindavo juos namo ir uždarydavo kieme. Greitai išmoko jodinėti kaip tikras sibirietis – be balno. Mokyklos Rasputinas nelankė.

Kartu su vyresniuoju broliu Miša jis kasdien traukdavo į mišką rinkti pakurų ir žaisti slėpynių. Sibiro vaikai žaidė *brodiagas*, valkatas, ir kareivius. *Brodiagos* buvo pabėgę katorgininkai. Kiekvieną vasarą bent keli šimtai tokių pabėgėlių klajodavo po miškus, kol premijų medžiotojai įduodavo juos policijai arba kol prasidėdavo žiemos šalčiai – tuomet jie patys grįždavo į stovyklas. Geriausias metų laikas buvo spalis. Tuomet kaimas rengdavo šventes, muzikantai grodavo akordeonu, vaikai šokdavo, mergaitės puikuodavosi spalvingomis skaromis ir geriausiomis suknelėmis. Jų tėvai tuo metu svirdinėdavo apspangę nuo degtinės. Kartkartėmis užklystantys „krominінkai", apsitaisę juodais surdutais ir juodomis liemenėmis stiklinėmis sagomis, pardavinėdavo pigius spalvotus caro, žymių generolų portretus bei Sankt Peterburgo vaizdų atspaudus, primindavusius valstiečiams, kad vakaruose, už Uralo, yra dar viena, kitokia Rusija.

Pirmąsyk rusai į Sibirą įžengė prieš gerus tris šimtus metų. Tuomet

plėšikas kazokas Jermakas Timofejevičius sumušė totorius visai netoli Pokrovskojės. Rusijos siena nuo tų laikų gerokai pasistūmėjo į rytus, tačiau ta vietovė vis dar buvo vadinama Zatatarskoje Baloto, „Užtotorės pelkė". Čia tebegyvavo prietarai ir legendos apie stebuklingas ikonas, šventus apreiškimus ir medžiotojus, telepatijos būdu perskraidintus oru. Žmonės tikėjo, kad laukuose ir miškuose gyvenančios dvasios. Girių platybėse pasiklydusius katorgininkus globojo mėlynaodis, išverstakis *lešij*, mokėjęs giedoti kaip paukštis, švilpti ir trankytis. Kai Turos upė patvindavo ir išsiliedavo iš krantų, visi žinojo, kad vandens dvasia, *vodianoj*, vėl pasigėrė. Kiekvienoje trobelėje tūnojo plaukuotas *domovoj*, kuris, būdamas geros nuotaikos, saugodavo namus, o supykęs galėdavo net langus išdaužyti.

Mažasis Griša, pasak motinos, taip mėgo spoksoti į dangų, kad iš pradžių ji net išsigandusi, jog sūneliui „ne visi namie". Vėliau podraug su vaizduote ėmė ryškėti ir paslaptingos jo galios. Berniukas mokėjo elgtis su gyvuliais ir netrukus tapo arklių užkalbėtoju. Jefimas Rasputinas mėgo pasakoti, kaip tos jėgos pirmąsyk užvaldė jo sūnų. Šeimynai priešpiečiaujant, Jefimas užsiminė, kad vienas arklys apšlubo – jam tikriausiai trūko sausgyslė. Griša pakilo nuo stalo ir nuėjo į daržinę. Tėvas nusekė iš paskos ir išvydo, kaip sūnus uždėjo ranką arkliui ant kojos, užsimerkė ir atmetė galvą. Po keleto minučių atsitraukė nuo arklio, patapšnojo jam per sprandą ir tarė: „Viskas gerai". Jefimas išvedė arklį laukan, pavedžiojo po kiemą. Šis nebešlubavo.

Taip berniukas tapo Pokrovskojės kaimo galvijų „dvasiniu veterinaru" – jo dukters frazė. Jis kalbėdavosi su apsirgusiais gyvuliais, su arkliais, kurių išpampę sąnariai bylojo apie sunkius vežimus, šių padarų dienų dienas traukiamus duobėtais Sibiro keliais. Griša išgydydavo juos meiliais kuždesiais ir švelniais prisilietimais. Netrukus jis ėmė gydyti ir žmones. Jo rankos numalšindavo nugaros skausmus bei karštinę. Greitai pasklido gandas, jog vaikas apdovanotas aiškiaregystės dovana ir gali nuspėti ateitį. Jis lengvai rasdavo pamestus daiktus – žiedą, grėblį, arklą. Kažkas pavogė kaimyno arklį. Visas kaimas susirinko aptarti vagystės. Griša dūrė pirštu į vieną turtingiausių valstiečių ir pareiškė, kad jis ir esąs vagis. Žmonės nulydėjo jį namo, kieme rado pavogtą arklį ir pagal Sibiro paprotį sumušė žmogelį kone iki mirties.

Šildydamasis prie didžiulės krosnies, kurioje mama kepdavo duoną, Griša kartais imdavo ir sučirkšdavo: „Bus svečių". Po geros valandos horizonte iš tiesų sušmėžuodavo keliauninko siluetas. Vaikas nuspėda-

vo ir mirtį. Šis gebėjimas suteikdavo daugiau skausmo nei džiaugsmo ir versdavo tėvą niurnėti apie *djavolo*, velnio, darbus.

Bent jau taip vėliau rašė Rasputino duktė Marija. Vyriausybės valdininkai, apklausę Rasputiną pažinojusius valstiečius, susidarė ne tokį palankų įspūdį apie jos tėvą. „Jie sako, kad Rasputino tėvas smarkiai gėrė, – rašė vienas iš jų. – Vaikystėje Rasputinas buvo toks nevalyvas, kad kiti vaikai vadino jį snargliumi“. Be abejonės, Marijos tvirtinimas, esą tėvo galios išryškėjusios jau vaikystėje, labai pasitarnavo jo atminimui. Kai kurie jos teiginiai gal ir atrodo neįtikimi, tačiau jie keistai dera su Rasputino kaimynų valstiečių pasakojimais. Kaip ir vaikystėje, suaugęs Rasputinas buvo toks pat nenuspėjamas ir sukeldavo nenusakomą įspūdį: jis pasižymėjo keistu magnetizmu, gebėjo drauge ir traukti, ir atstumti tuos, kurie patekdavo į jo veikimo lauką. Nėra jokio pagrindo netikėti dukters pasakojimais apie ankstyvą Rasputino gebėjimą malšinti skausmą; taip pat nėra jokios priežasties nekreipti dėmesio į valstiečių pasakojimus apie Rasputiną šarlataną. Jame visą gyvenimą tūnojo du asmenys.

Būdamas aštuonerių, Griša neteko brolio Mišos. Berniukai mėgdavo maudytis upėje, kurios tamsius, gaižius vandenis aplinkinės pelkės prisodrindavo geležies druskų. Tvankiomis rugpjūčio dienomis vaikai taškydavosi seklumose, kuriose valstiečiai girdydavo galvijus. Vieną dieną jų pamėgtą vietą užėmė iškylautojai, tad broliai patraukė paupiu palei srovę. Besimaudančius, už rankų susikibusius Mišą ir Grišą pagavo smarkus sūkurys. Juos išgelbėjo valstietis, bet Miša peršalo ir susirgo plaučių uždegimu. Pokrovskojės pribuvėjai nepavyko jo išgelbėti. Dešimtmetis berniukas mirė.

Brolio mirtis labai prislėgė Grišą. Jo nuotaika tapo nenuspėjama – vaikas tai be galo liūdnas tūnodavo kur kampe, tai pasidarydavo perdėm aktyvus. Net motina nepajėgė jo suvaldyti. „Niekad nežinojau, ko iš jo tikėtis“, – po daugelio metų pasakojo ji savo anūkei. Berniukas arba klajodavo po miškus, arba trindavosi namuose ir it kokia piktžaizdė visiems kliudydavo. Griša neturėjo draugų, kurie būtų atstoję jam brolį; niekas jo neskatino lavinti protą ir vaizduotę. Aplinkinis pasaulis jam buvo mįslė. Berniukas nebuvo regėjęs elektros šviesos, garlaivio, net traukinio. Žinojo, kad jie yra – kromininkai pardavinėjo paveikslėlius

su šių stebuklų atvaizdais, bet nė vienas jų dar nebuvo pasiekęs neišmatuojamų Sibiro platybių, kurios driekėsi į šiaurę iki pat Arktikos, į pietus iki Kinijos ir bent 4000 mylių į rytus link Ramiojo vandenyno. Sibiriečiai gyveno kitame, vakarų rusams sunkiai suvokiamame pasaulyje. Tiumenė buvo už 2543 varstų nuo Sankt Peterburgo – už gerų 1670 mylių – ir iki 1885 m., kai buvo baigtas tiesti transsibiro geležinkelis, tokia kelionė trukdavo šešias savaites.

Grišos gyvenimas buvo įspraustas į niūraus kaimo gyvenimo ir lauko darbų ritmą. Ilgomis žiemomis laukai sušaldavo į ragą. Nuo Karos jūros atslinkdavo krištolinė arktinio oro mantija; saulėtekiai ir saulėlydžiai primindavo išsidraikiusius rausvos ir violetinės spalvos kaspinus. Dieną saulė ištirpdydavo trobelių stogus apklojusį sniegą, nors oro temperatūra tebebūdavo žemiau nulio. Naktį ji kartais nukrisdavo iki minus penkiasdešimties laipsnių. Papūtus pietvakarių vėjams, negailestingos audros verste užversdavo Pokrovskojės kaimą tirštu sniegu, krintančios snaigės maišydavosi su sniego sūkuriais, kylančiais nuo žemės, ir ši tiršta masė užlipdydavo akis kiekvienam drąsuoliui, išdrįsusiam kelti koją iš namų. Pavasarį valstiečiai arė ir sėjo laukus, kirto medžius. Rugpjūtį, temperatūrai pakilus iki trisdešimties laipsnių, vėl kibdavo į darbą – dalgiais kirsdavo kviečius ir rugius, o moterys sekdavo iš paskos su pjautuvais, kad lauke neliktų nė vienos styrančios javo varpos. Grūdus kūlė spragilais – geležinėmis grandinėmis, pritvirtintomis prie medinių rankenų. Rudenį užklupdavo ciklonai, atnešdavę gausų lietų, ir kaimas virsdavo purvo košė. Paskui vėl stodavo žiema ir viskas prasidėdavo nuo pradžių.

Rusija gyveno kažkur kitur. Ji gimdė didžius rašytojus, muzikantus bei naujuosius fabrikantus; jos beatodairiški ir į prievartą linkę revoliucionieriai garsėjo visoje Europoje. Imperija vis dar smelkėsi į rytus, kas dešimtį metų pasislinkdama po tūkstantį mylių ir prarydama Vidurio Azijos chanatus. Tačiau Pokrovskojės kaime karaliavo tyla ir stingulys. Sankt Peterburgas sibiriečiams buvo tamsioji Mėnulio pusė. Politika valstiečiams neturėjo jokios galios: čion neužklysdavo joks politikas, jie neturėjo balso teisės. Laikraščiai nemokantiems skaityti žmonėms taip pat nieko nereiškė. Iki pat 1888 m. 4,6 milijonuose kvadratinių Sibiro mylių neveikė nė vienas universitetas. Griša buvo apatiškas, jį kankino nuobodulys.

Nesibaigianti monotonija ir atšiaurios, neišmatuojamos Sibiro platybės skatino šių vietų gyventojų religingumą. Stačiatikių religinių apeigų grožis, hipnotizuojančios giesmės, Velykų rytą ekstazės pilni šūksniai „Kristus prisikėlė! Kristus prisikėlė!" nykias valstiečių sielas glostė tarsi mistinis balzamas. Į Pokrovskojės kaimą neretai užklysdavo apskurę klajojantys piligrimai, *stranniki*, traukiantys į rytus, į Abalackio vienuolyną, arba į šiaurės vakarus melstis prie Verchoturyje relikvijų. Jie belsdavosi į duris ir prašydavo nakvynės. Kiekvieną svarbesnį įvykį ženklino ikonos, vaizduojančios Mergelę Mariją ar kokį šventąjį tamsiame fone švytinčiu veidu; jos lydėdavo jaunavedžius į santuokinį guolį, o mirusiuosius – į kapines. Sekmadieniais varganus darbo drabužius ir visa persmelkiantį galvijų kvapą pakeisdavo prabangūs popo apdarai ir smilkalai. Giedojimas ir apeigos – Griša visuomet mėgo dainuoti – buvo tarsi tiltas į neįsivaizduojamą kitokį pasaulį, kurio jis taip ilgėjosi. Žvakių liepsnos susiliedavo su švytinčiais ikonų veidais ir ryškiomis moterų skarelėmis. Beraščius, neišlavintus protus apžavėdavo istorijos apie prakeikimą ir išganymą.

Kartą, kai Grišai buvo keturiolika, per pamaldas kaimo popas *otiec* Pavelas perskaitė ištrauką iš Biblijos. Ji padarė berniukui neišdildomą įspūdį: „Dievo karalystė ateina nepastebimai, – kalbėjo popas. – Ir niekas nepasakys: „Štai ji čia arba ten!" Dievo karalystė jau yra tarp jūsų".* Po mišių Grišos tėvai grįžo namo sekmadienio pietų, o jis vienui vienas nuklydo į mišką ir po didžiuliu maumedžiu patyrė ekstazę.

Pasinėręs į apmąstymus, Griša gulėjo ant žemės. Staiga jo galvoje žybtelėjo žiežirba, kibirkštėlė, kuri ėmė „tolydžio didėti, artintis ir vis labiau ryškėti, kol tas švelnus auksinis švytėjimas staiga sprogo ir visa užliejo akinanti balta šviesa". Berniukas puolė ant kelių ir ėmė melstis, ašaros upeliais sruvo jam per skruostus. Parbėgęs namo pasakė motinai:

– Aš... Aš turbūt mačiau Dievą.

Moterį baisiai išgąsdino tokios šventvagiškos kalbos.

– Tik šventieji gali regėti Dievą, – tarė ji sūnui. – Bet kad ir ką ten matei, neprasitark tėvui. Jis tave tikrai nubaus.

Po daugelio metų Rasputinas nuvedė savo vaikus prie to didelio maumedžio ir papasakojo, kaip aną sekmadienį supratęs, jog „Dievas yra čia, viduje, šią akimirką – ir per amžius".

Jefimui Rasputinui sūnus kėlė nerimą. Griša ne ką tedirbo ūkyje,

* Čia ir toliau pateikiami vertimai iš Naujojo Testamento, Vilnius: Vaga, 1992. *(Vert.)*

nors buvo stiprus ir tvirtas vaikinas, jo balsas jau įgavo žemų tonų, balsiai tapo nekirčiuoti, griaudžiantys, būdingi tik sibiriečio akcentui. Dažniausiai jaunuolis vienui vienas klydinėdavo be jokio tikslo. Kartais susipešdavo su kitais berniukais, kurie vadino jį *malodušnyj*. Keista, kad jie pasirinko būtent šį žodį – „silpnadvasis". Suaugęs Rasputinas buvo itin tvirtos dvasios ir drąsus žmogus. Kitiems galbūt kliūdavo jo įžvalgumas ir mokėjimas laiku atsitraukti – tiesmukiški kaimo žmonės diplomatinius gabumus, matyt, laikė bailumu. Griša nesijautė vienišas. „Dievas yra mano palydovas", – kartą prasitarė jis motinai.

Suaugęs Rasputinas dažnai prisimindavo vaikystėje patirtą Dievo galią. Jo religinis įkarštis buvo natūralus krikščionybės karštinės krečiamame krašte, o Sibiras tiems, kurie jo nesibaidė, dovanodavo dar ir dvasios didybę ir beatodairiškumą. Dievo buvimą Griša jautė natūraliai ir paprastai, tikėjimas Dievu buvo tikėjimo savimi dalis, tokia pat stipri kaip ir jo seksualumas. Apie pirmąją Rasputino seksualinę patirtį žinoma iš antrų lūpų – jo dukters. Pasak Marijos, tai buvęs pseudoišprievartavimas, sumanytas vieno generolo žmonos ir giliai sukrėtęs nepatyrusį jaunuolį. Tačiau valstybinės komisijos narys, klausinėjęs Pokrovskojės kaimo gyventojus, girdėjęs tik apie sveiką jo domėjimąsi kaimo mergaitėmis. Tariamas incidentas įvyko Grišai į Tiumenę gabenant grūdus.

Toji moteris buvo madam Irina Kubasova, įspūdinga gražuolė, artilerijos pulkininko duktė, aštuoniolikos metų ištekinta už generolo Kubasovo. Taip merginos tėvas išpirko skolas – mat buvo prasilošęs kortomis. Generolas buvo keturiasdešimčia metų vyresnis už nuotaką. Po vestuvių jis nusprendė atsiduoti gyvenimo malonumams: išėjo į atsargą, paliko pulko štabą Maskvoje ir su jaunąja žmona apsigyveno dvare už Tiumenės.

Jauną blondinę Griša išvydo vežimaityje, dardančiame pagrindine Tiumenės gatve. Jai iš paskos sekė tol, kol ši dingo už šeimos herbu padabintų geležinių Kubasovų dvaro vartų. Prieš nuvažiuodamas, Griša valandėlę pasėdėjo ant priešais stūksančios akmeninės sienos. Kitą kartą gražuolės vežimaitį jis pastebėjo prie madingų drabužių parduotuvės. Netrukus prie jo prisiartino ponios tarnaitė ir tarė:

– Ponia liepė perduoti jums žinutę. Po valandos turite atsisėsti ant sienos. Manau, žinote kur.

Griša išvažiavo iš miesto, užsiropštė ant sienos ir ėmė laukti, maskatuodamas kojomis ir žvalgydamasis po pievas, plačias kaip Rasputinų žemės. Pakalnėje telkšojo tvenkinys, kurio krantus jungė kaimiškas tiltelis, vedantis į vasarnamį. Atvyko Irina Kubasova, „užlieta auksinių garbanų kriokliu... apsitaisiusi kažkokio šviesiai žalio audinio suknele, tvirtai suveržtu juosmeniu, kad išryškėtų pilnos krūtys". Marija Rasputina papasakojo, kaip jos tėvą nuvedė į vasarnamį, kur Kubasova švelniai palietė jo kelnių priekį, akimirkai atitraukė ranką, vėl prisilietė. Paskui, liepusi Grišai tučtuojau ateiti pas ją, dingo gretimame kambaryje.

Nusimetęs drabužius, Griša nusekė svetingajai šeimininkei iš paskos į tamsų kambarį, kur išvydo ją, vis dar apsirengusią, gulinčią ant sofos. Madam pakėlė dailią rankutę ir tarė: „*Teper!*" – „Dabar!" Sulig tuo žodžiu iš už sunkių užuolaidų į kambarį įpuolė keturios merginos – Kubasovos tarnaitės. Penktoji, nešina kibiru šalto vandens, žengė prie apstulbusio jaunuolio ir apipylė jį nuo galvos iki kojų. Ponios paragintos, kambarinės puolė prie Grišos it „gauja vilkių prie paklydusio ėriuko, ėmė jį erzinti ir kankinti, liesdamos jo styrantį organą taip gašliai, kaip daryti drįso tik būdamos visos kartu". Tai buvo pasilinksminimas, žiauri nuobodžiaujančios jaunos poniutės pramoga. Galiausiai merginos liovėsi žaidusios, išnešė Grišą laukan ir numetė ant žemės priešais vasarnamį. Viena iš jų, Dunia Bekiješova, pasigailėjo vargšelio ir atidavė drabužius.

Pažemintas, virtęs „didžiule amorfine grynos kančios mase", šešiolikmetis nelaimėlis sėdo į vežimą ir, susisupęs į gūnią, drebėdamas ant negrabios medinės sėdynės, grįžo į Pokrovskojės kaimą. Po to dažnai sapnuodavo košmarą, kad Irinos Kubasovos paragintos moterys virsta vilkėmis ir ima plėšyti jo kūną. Motina nujautė, kad kažkas negerai, bet Griša gėdijosi kam nors papasakoti, todėl verčiau tyliai tūnodavo daržinėje, prisišliejęs prie mylimiausio arklio Ivano.

Šis įvykis nė kiek nepakenkė neįtikimam Rasputino seksualumui – jis iki pat mirties mėgavosi natūraliu ir neįpareigojančiu artumu su moterimis. Netrukus po gėdingo nuotykio su generoliene jauna Pokrovskojės našlė Natalija Petrovna Stepanova į savo trobelę ir į lovą įsiviliojo kažkokį klajoklį, tačiau juos užklupo vietinė gandonešė, *spletnica*, ir sukėlė ant kojų visą kaimą. Jefimas Rasputinas buvo vienas iš tų,

kurie sučiupo Nataliją Petrovną nusikaltimo vietoje ir nutempė pas tėvą Pavelą. Popas paskelbė bausmę nusidėjėlei: ji bus nuogai išrengta ir rykštėmis išvyta iš kaimo.

Jai nuplėšė suknelę – Marija teigia tai padarius Jefimą Jakovlevičių, Rasputino tėvą, – iškarpė plaukus ir pririšo prie arklio balno. Arklys nutempė nelaimingąją pro keršto ištroškusią minią – valstiečių akys gašliai žėrėjo, iš lūpų pylėsi prakeiksmai, o rankos čaižė nelaimingąją odiniais diržais, daužė lazdomis. Po daugelio metų Rasputinas prisipažino dukteriai, kad „prisiminimai apie tą dieną jam vis dar kelia siaubą". Paplūdusią krauju, netekusią sąmonės Nataliją Petrovną ištempė iš kaimo. Griša rado ją toli laukuose, paguodė. Nuo kiekvieno jo prisilietimo žaizdos viena po kitos liovėsi kraujuoti. Pranyko sumušimų žymės. Jis nuprausė vargšę moterį, surentė jai priedangą, atnešė iš namų seną suknelę, batų porą, skarelę galvai apsigobti ir skardinę barščių.

Kitą dieną Griša dalyvavo vestuvėse. Pora vaikinų įsiūlė jam degtinės. Nepratęs prie spirito jaunuolis vos neuždusо. Aniedu kalbėjosi, kad reikėtų rasti kokią moterį. Girtutėlis Griša prasitarė žinąs vieną tokią ir nusivedė juos ten, kur slėpėsi Natalija Petrovna. Triukšmas išgąsdino nelaimėlę. Susivokęs Griša ėmė maldauti, kad anie paliktų ją ramybėje, o paskui pabėgo, paplūdęs kaltės ir gailesčio ašaromis.

Palengva grįžo jo misticizmas. Po dienos darbų vyrukas traukdavo į mišką melstis. „Nuo pat vaikystės svajojau apie Dievą, – po dviejų dešimtmečių pasakojo jis laikraščio *Novoje Vremia* žurnalistui. – Tą vasarą, kai man suėjo penkiolika, dažnai eidavau pasivaikščioti. Man patiko maloniai šildanti saulė, dangiškas giesmes giedantys paukščiai. Traukdavau sau keliu, bet nedrįsdavau žengti jo viduriu. Svajodavau apie Dievą. Mano siela troško skristi. Tuomet dažnai verkdavau nežinodamas, iš kur imasi tos ašaros ir kam jos skirtos".

Grišos jaunystė prabėgo šiam „tarsi į kokį sapną" pasinėrus į „apmąstymus". Jis sakėsi tikėjęs gėriu ir buvęs kaimo žmonių mylimas. Daug kalbėdavo „apie Dievą, apie gamtą, apie paukščius". Dažnai sėdėdavo su kaimo senoliais, klausydamasis jų pasakojimų apie šventųjų gyvenimus, apie pasiaukojimą ir didžius darbus, apie carus ir Ivaną Rūstųjį...

Kai Grišai sukako aštuoniolika, grįžo dangiškoji šviesa. Jis arė, tik staiga sutvisko vagos: priešais žado netekusį vaikiną stojo virpančios šviesos nutvieksta Mergelė Marija. Ji kilstelėjo ranką ir palaimino Grišą. Šis, visas drebėdamas, parvedė arklį į tvartą. Toks buvo jo „pabudimas", kaip po daugelio metų Rasputinas pasakė dukteriai.

Vėliau Rasputino pamaldumas ir dosnumas ėmė derėti su besaikiu ištvirkavimu. Visai nekeista, kad jo gyvenimą tyręs komisijos narys nieko nesužinojo apie jautrų, savy paskendusį berniuką ir jo miške regėtas vizijas, apie kurias Rasputinas papasakojo *Novoje Vremia* žurnalistui. Pokrovskojės gyventojai prisiminė storžievį, kietaširdį akiplėšą. „Būdamas penkiolikos Rasputinas pradėjo gerti degtinę, dvidešimties vedė, po vedybų ėmė gerti dar daugiau", – teigė jie. Valstiečiai tvirtino, kad „snarglius" Rasputinas buvo dar ir vagis.

Devyniolikmetis Griša susipažino su mergaite iš gretimo kaimo, kuriai savaip liko ištikimas visą gyvenimą. Jiedu susitiko Abalackio vienuolyne per šventę. Abu mėgo šokti ir dainuoti. Ji buvo trejais metais vyresnė, graži mergina tamsiomis akimis ir šviesiais plaukais, vardu Praskovja Fiodorovna Dubrovina. Po šešių mėnesių merginimo jiedu susituokė. Tiksli vestuvių data nežinoma, komisijos ataskaitoje ji nepateikta, tačiau greičiausiai tai įvyko 1889-aisiais. Praskovja buvo pakanti moteris. Jos vyras ir toliau vakarus leido *kabačioke,* kaimo smuklėje. Valstie-

čiams Griša taip ir liko apsileidėliu, iš tėvo paveldėjusiu pomėgį siurbti pigią sibirietišką degtinę iš vašku užlietų butelių, ir pastebėdavusiu kiekvieną ne vietoje gulintį daiktą.

„Kaimynai teigia jį mėgus išgerti ir buvus baisiai ištvirkusį, – rašė nekrologo autorius Aleksandras Jablonskis. – Laiką leido gerdamas ir ištvirkaudamas, be to, nuolat įsiveldavo į muštynes... Išvykęs į Tiumenę pirkti duonos ar šieno, neretai grįždavo girtutėlis, sumuštas, be skatiko kišenėje, o neretai ir be arklių". Imperatoriškosios šeimos mokytojas Pjeras Gilijaras nė nemėgino slėpti Rasputino vagysčių: „Kaip ir kiekvienas kitas, Grigorijus nuolatos žvalgydavosi nesaugomų ar pamirštų daiktų ir vogdavo juos, – rašė jis. – Netrukus jis pagarsėjo šių užmačių narsa, o beribis lengvabūdiškumas jam pelnė beatodairiško ūžautojo reputaciją".

Kitas liudininkas, E. I. Kartavcevas, papasakojo panašią istoriją. Jis buvo Rasputinų kaimynas Pokrovskojės kaime. Tyrimo metu jam ėjo šešiasdešimt septinti metai. „Kartą sučiupau Grigorijų vagiantį mano tvoros stulpus, – pasakojo jis. – Jau buvo juos nupjovęs, sumetęs į vežimą ir kaip tik ketino važiuoti, tada jį ir pagavau. Pareikalavau, kad pats nugabentų juos policijon, o kai atsisakė ir užsimojo kirviu, aš taip trenkiau jam kartimi, kad kraujas čiurkšle pasipylė iš nosies ir gerklės, o Gri-

gorijus be sąmonės parkrito žemėn. Iš pradžių pamaniau, kad užmušiau. Kai pajudėjo, pabandžiau nuvesti jį policijon. Nenorėjo eiti, bet aš keletą kartų smogiau kumščiu, ir tuomet jis neprieštaraudamas patraukė į nuovadą".

Netrukus po šio incidento Kartavcevas pareiškė, kad iš jo pievos dingo pora arklių. „Vagystės naktį aš pats saugojau tuos arklius, – pasakojo jis. – Ir mačiau, kaip prie jų prislinko Grigorijus su dviem sėbrais, Konstantinu ir Trofimu, bet aš pernelyg nekreipiau į juos dėmesio, kol po kelių valandų pastebėjau, kad arklių nebėra. Tuomet nedelsdamas grįžau namo pažiūrėti, kur Grigorijus. Kitą dieną jis buvo namie, bet abu jo sėbrai dingę".

Kiti paauglį Rasputiną apibūdino kaip „klastingą akiplėšą, laukinės, palaidos ir nesulaikomos prigimties žmogystą". Prisigėręs jis mėgdavo pasirodyti – pabalnodavo tėvo arklį ir imdavo šuoliuoti po kiemą. Buvo pratęs „burnoti ne tik prie svetimų žmonių, bet ir savo tėvų akivaizdoje". Nesigynė šio įpročio – *Novoje Vremia* žurnalistui prisipažino girtas mėgdavęs keiktis ir šokiruoti tuos, kuriuos norėjo išmušti iš vėžių. „Kai gyvenimas mane įskaudindavo, – pasakojo jis, – pasislėpdavau atokiame kampe ir imdavau melstis. Tada buvau labai nepatenkintas, negalėjau rasti atsakymų į daugybę dalykų. Liūdėjau, todėl ir pradėjau gerti".

Kartavcevo tvoros stulpų ir arklių vagystės buvo paskutinis lašas. Valstiečiai susirinko aptarti Rasputino ir jo sėbrų ištrėmimo į rytų Sibirą. Konstantiną ir Trofimą išmetė iš bendruomenės už arklių vagystę. Rasputinas šiaip ne taip išsisuko, bet vietos teismas jį vis dėlto apkaltino pavogus stulpus bei kailius, kuriuos jam buvo patikėta nugabenti į Tiumenę, nors Griša aiškino, kad pakeliui jį užpuolę plėšikai. Netrukus jis trumpam išvyko iš kaimo ir apsistojo Verchoturyje vienuolyne, įsikūrusiame daugiau nei už 250 mylių į rytus. Toji vieta garsėjo šv. Simeono Teisiojo relikvijomis. Kelionė buvo lemtinga: visi liudininkai teigia, kad namo Rasputinas grįžo visiškai pasikeitęs. Jie nesutaria tik dėl išvykimo priežasties. „Dievas apšvietė man protą, – teigė pats keliauninkas. – Mečiau gerti ir patraukiau kitu keliu".

Rasputinas visuomet neigė vogęs. Dukrai pasakojo buvęs tikras, kad ir kiti žmonės turį antrą regėjimą ir galį rasti bet kokį pavogtą daiktą, todėl negalėdavęs imti to, kas jam nepriklausė. Marija tikėjo, kad tėvas iš kaimo išvyko įkvėptas jauno teologijos studento, kurį kartą pavėžėjo ir kuriam papasakojo apie savo mistines vizijas. Giliai sujaudintas stu-

dentas paragino Rasputiną paklusti Dievo valiai, vykti į vienuolyną ir paklausti vienuolių patarimo. Kankindamasis ir vis negalėdamas apsispręsti, vieną ankstų rytą Rasputinas suklupo priešais šeimos ikoną ir ėmė melsti Dievo pagalbos. Ten beklūpantį jį užtiko žmona. Sutuoktiniai pasitarė ir nusprendė, kad Griša turi keliauti į vienuolyną.

Panašią istoriją Rasputinas sukurpė ir imperatoriškajai šeimai. Mokytojas Gilijaras rašė, kad Grigorijus pasakojo buvęs pasamdytas nuvežti į vienuolyną kažkokį popą. Šis pastebėjo, kad jaunuolis apdovanotas nuovokumu bei nepaprastomis galiomis, privertė jį išpažinti nuodėmes ir pamėgino jo veltui švaistomą įkarštį pakreipti į Dievą. „To popo įtikinėjimai taip paveikė Grigorijų, kad jį užvaldė troškimas pakeisti tamsų ir amoralų gyvenimą, – rašė Gilijaras. – Todėl jis ilgai gyveno Verchoturyje vienuolyne“. Pagal Jablonskio versiją, Grišą pasamdė nuvežti į Tiumenę jauną teologijos studentą, Miletijų Zaborovskį, vėliau tapusį Tomsko seminarijos rektoriumi ir net išgarsėjusį. „Zaborovskis padarė jam didžiulį įspūdį, kuris nebuvo trumpalaikis“. Jablonskis teigia, kad būtent šis *telegos* mokestis paskatino Rasputiną vykti į vienuolyną.

Tiesa atrodo gerokai paprastesnė. Tuo metu, rašoma komisijos ataskaitoje, Rasputinas „pareiškė privaląs įvykdyti tėvo pažadą – pėsčiomis nueiti iki vienuolyno. Tačiau tai tebuvęs pramanas“. Liudininkai pasakojo Grigorijų tiek prisivirus košės, jog geriausia išeitis buvusi dingti visiems iš akių. Verčiau jau vienuolyno rutina nei katorga.

TREČIAS SKYRIUS

Vienuolis

Trys mėnesiai, kuriuos Rasputinas praleido Verchoturyje vienuolyne, buvo persilaužimo laikotarpis. Komisijos ataskaitoje teigiama, kad tuo laiku „baigėsi pirmas, ankstyvasis, laukinis ir palaidas jo gyvenimo periodas", po kurio „Rasputinas ilgam tapo kitu žmogumi". Kai grįžo į gimtąjį kaimą, valstiečiai pastebėjo, jog greta geidulingumo ir klastos jų Griša įgavo naujų bruožų. Niekas neįstengė suprasti, kas jam nutiko, tačiau pasikeitimas visiems krito į akis. Jaunasis akiplėša rado gyvenimo pašaukimą.

Vienuolynas buvo aukšta siena apjuostas baltų bažnytėlių, celių, valgyklų ir kupolų kompleksas, išsidėstęs rytinėse Uralo prieškalnėse. Jis garsėjo kaip vienas seniausių vienuolynų visame regione – dar prieš tris šimtmečius Verchoturyje tapo Rusijos vartais į Sibirą. Atsiskyrėliai skurdžiai gyveno aplinkiniuose miškuose išsibarsčiusiose lūšnelėse, valgė tik juodą duoną su vandeniu, miegojo purve ir taip šlovino neturtą. Jų buveines žmonės vadino *skitais*, o atsiskyrėlius, šventus žmones, sulaukusius ypatingos Dievo malonės – „senuoliais" (*starcy*). Daugelis jų, praeityje buvę *stranniki*, klajūnai, galiausiai įsikūrė miškų glūdumose ir paskyrė gyvenimą maldoms ir apmąstymams. Iš visos Rusijos pas juos vyko piligrimai, tikėdamiesi gauti patarimą ar dvasiškai išgyti. Didieji kunigaikščiai ir karininkai, „plebėjai ir patys kilmingiausieji" veržėsi pas Optinoje Pustynėje*, Kalugos provincijoje, gyvenusį garsųjį senuolį tėvą Ambrozijų. Jie norėjo išpažinti savo nuodėmes ir kančias, pasiklausyti jo mokymo, paklausti patarimo; pas jį lankėsi Fiodoras Dostojevskis ir Levas Tolstojus.

Fiodoro Dostojevskio romane „Broliai Karamazovai" aprašytas kitas *starec* – senuolis Zosima. Jis labai primena kokį nors Indijos guru. „Senuolis yra tas, kuris jūsų sielą ir jūsų valią priima į savo sielą ir valią, – rašė Dostojevskis. – Pasirinkę senuolį, jūs atsisakote savo valios ir jam pavedate ją, duodami įžadus besąlygiškai tik jo vieno klausyti, o savęs visiškai atsižadate". Pademonstravęs tokį nuolankumą, žmogus pasiekia „visišką laisvę, tai yra laisvę nuo savęs paties, kad galėtų išvengti likimo tų, kurie pragyveno visą gyvenimą, bet savęs savyje nerado". Įsipareigojimai senuoliams labai skyrėsi nuo vienuolynuose

*Tikslus pavadinimas ne Optina Pustynė, o Kozelskaja Optina, jis nurodytas ir „Broliuose Karamazovuose". *(Visos pastabos vertėjos)*

duodamų nuolankumo įžadų; „čia pripažįstama amžinoji išpažintis visų tų, kurie klauso senuolio, ir nenutrūkstami ryšiai tarp tų, kurie priėmė apžadus ir kurie juos davė".*

Rasputinas apsistojo Verchoturyje vienuolyno celėje su akmeninėmis grindimis; lovą jam atstojo siauras medinis gultas, o paklotą – plonas kilimėlis, išaustas iš paprasčiausių virvių. Kiekvieną mielą dieną Griša braudavosi pro miško tankmę į Makarijaus skitą. Makarijus buvo garsus senuolis, klajonių po Rusiją metais nuraminęs ne vieno žymaus žmogaus sielą. Šis penkiasdešimtmetis, dar jaunystėje spėjęs iššvaistyti nemenką palikimą gėrimams, kortoms ir kekšėms, vieną gražią dieną pajuto, kad žemiški malonumai jam kelia pasibjaurėjimą. Dabar jis gyveno susirakinęs kalėjimo grandinėmis ir laikė pulką nuolat karksinčių vištų, kurių kiaušinius, nugalėjęs pagundą – mat marino save badu – tiekė vienuolynui. Rasputinas pasakojo jam apie savo geidulius ir gėdą, apie šviesą, regėtą Pokrovskojės miške, ir baimę, jog ten tebūta haliucinacijos.

Iš jo veržte veržėsi mintys – neišbaigtos, nenuoseklios, bet gyvos. Makarijus įžvelgė besiformuojantį stiprų ir neramų charakterį. Pasigėrėjimo pagautas, Rasputinas klausėsi jo pasakojimų apie Sankt Peterburgą. Jis stebėjosi ir žavėjosi senuolio elgesiu, ta, kaip sakė jo duktė, „keista valios jėga... tuo, kone magnetizuojančiu žvilgsniu". Šitai galiausiai įvaldė ir jis pats. Makarijus taip pat juto jaunojo valstiečio dvasingumą ir įkarštį. Kaip kad Zosima, kuris visuomet „visa siela prisirišdavo prie to, kuris nuodėmingesnis, o kuris pats nuodėmingiausias, tai tą labiausiai ir pamildavo", Makarijus atidžiai ir supratingai klausėsi jaunuolio išpažinčių. Jiedu meldėsi drauge – garsus senuolis ir jo mokinys. Makarijus pasakojo Rasputinui, kad Dievas yra visur, ne vien šventose vietose. „Sūnau mano, žinau, kad tavo vizija buvo tikra, – patikino jis Rasputiną. – Šventoji Motina aplankė tave ir tu privalai sekti paskui ją".

Senuolystė buvo garbingas pašaukimas, pasiaukojimo išraiška. Klastingam žmogui, o Rasputino net žvilgsnis buvo kaip lapės, ji žadėjo nuostabiausią karjerą, kokios tik galėjo pasiekti valstietis, be to, ji puikiai tiko Rasputino temperamentui. Maža saujelė jo bendraamžių valstiečių įstengė prasimušti armijoje ir užsitarnauti generolo laipsnį; keletas tapo rašytojais ar mokslo žmonėmis; šiek tiek daugėliau suklestėjo prekiaudami. O Rasputinas buvo nedrausmingas, beraštis ir nieko ne-

*F. Dostojevskis, Broliai Karamazovai, Vilnius: Vaga, 1986.

nutuokė apie prekybą. Cerkvė nieką tegalėjo pasiūlyti ambicingam, religingam vedusiam valstiečiui. Vedę „baltieji dvasininkai" būdavo išsiunčiami ir užmirštami mažose kaimų parapijose, kur algos gaudavo šešiasdešimt rublių per metus ir dar šiek tiek prisidurdavo per krikštynas, vestuves, laidotuves bei laikydami pamaldas už mirusiųjų sielas. Nuo parapijiečių jie skirdavosi tik dvasiškiams privalomais ritualais ir ilgomis barzdomis. Stačiatikių cerkvės hierarchijos aukštumos buvo skirtos celibato besilaikantiems, išsilavinusiems „juodiesiems dvasininkams".

Tačiau senuolių nevaržė jokie apribojimai. Fiodoro Dostojevskio senuolis Zosima buvo kilęs iš dvarininkų šeimos, tarnavęs kariuomenėje. Kiti buvo valstiečiai, o kai kurie – vadinamieji „šventieji kvailiai" – paprasčiausi silpnapročiai. Jiems tereikėjo pasitikėti savimi bei sugebėti atverti ir paguosti nelaimingas sielas; Rasputinui netrūko nei vieno, nei kito. Geras senuolis paprastai prisidengdavo filosofija, sudėtinga ar paprasta valstietiška, o svarbiausia, mokėjo apžavėti nervingus, bėdų prispaustus žmones ir vedžioti juos už nosies. Be abejo, norint įgauti šventojo aureolę, reikėjo daug pastangų ir pasiaukojimo. Neįtikimas Rasputino atkaklumas ir fizinė jėga labai pravertė pačioje karjeros pradžioje, kai jis, piligrimas, pėsčiomis ėjo iš vienos šventyklos į kitą. Atlygis pranoko lūkesčius: jis sulaukė šlovės, įvaldė amato subtilybes, išmoko pasinaudoti savo paties dvasingumu. Rasputinas atrado pašaukimą.

Išpešęs iš Makarijaus viską, ką įstengė, jis grįžo į Pokrovskoję. Vienuolyne praleistas laikas smarkiai pakeitė jaunuolį: „pasėjo jo sieloje sielvartą, – nusprendė Rasputino gyvenimo istoriją studijavęs tyrėjas iš valstybinės komisijos. – Jis tapo nepaprastai nervingas, vis nerasdavo vietos, jo judesiai pasidarė staigūs, kalba nesuprantama, jis tai nugrimzdavo į gilų liūdesį, tai tapdavo itin jaudrus". Akiplėša atrado Dievą, bet pasinėrė į maniakinę depresiją.

Vėliau nuovokūs priešai pastebės baisią įtampą, kurią aikštingoje vėjavaikio sieloje sukėlė nepaprasta įžvalga bei įtikinėtojo talentas. „Jo išskirtinis protas ieškojo dar neatrasto religinio kelio, – rašė politikas Michailas Rodzianka. – Visiškai aišku, kad Rasputino sielai trūko tvirtų krikščioniškų principų, todėl jo požiūris į gyvenimą nebuvo paremtas krikščioniškomis moralinėmis vertybėmis". Rodzianka pripažino, kad Rasputinas buvo nuovokus ir net dvasingas, tačiau šios savybės at-

siskleidė „žmoguje, nepripažįstančiame moralės, godžiame ir iki nepadorumo drąsiame“.

Pokrovskojės gyventojai viską vertino daug paprasčiau. Jie manė, kad jų kaimynas išsikraustė iš proto. „Važiavau su motina į Tiumenę. Pakeliui susitikome Rasputiną, grįžtantį iš Verchoturyje, – pasakojo liudininkas Podšivalovas. – Atrodė kaip tikras beprotis. Buvo be kepurės, ilgi plaukai plaikstėsi vėjyje, jis gestikuliavo ir visą laiką kažką niūniavo“. Kaimynas Raspopovas išvydo jį besimeldžiantį kaimo cerkvėje. „Man pasirodė, kad Rasputinui ne visi namie, – prisiminė jis. – Jis stovėjo bažnyčioje, paklaikusiomis akimis dairėsi aplinkui ir vis kažką garsiai uždainuodavo“.

Rasputinas buvo toks pakrikęs, teigė nekrologo autorius Jablonskis, kad į cerkvę ateidavo dar prieš pasirodant popui, įsitaisydavo ten, kur giedodavo choristai, o paskui staiga puldavo ant žemės ir imdavo daužyti galvą į grindis. Daužydavo tol, kol paplūsdavo kraujas. „Jis ėmė labai mįslingai ir nesuprantamai kalbėti, teigė, kad jo žodžiai išsipildys, – tęsė Jablonskis. – Ko nors paklaustas, ilgai tylėdavo, tarsi ką įtemptai mąstydamas, o paskui, lyg pašokęs iš miego, ištardavo keletą padrikų, paslaptingų frazių“.

Niekas neginčijo, kad Griša tapo „kitu“ žmogumi. Komisijos ataskaitoje rašoma, kad jis „metė gerti, rūkyti, liovėsi valgyti mėsą, ėmė vengti žmonių, daug meldėsi ir išmoko skaityti bažnytine slavų kalba“. Rūkyti ir valgyti mėsą Rasputinas nustojo amžiams, degtinė buvo kas kita. Be to, atmintinai išmoko ir bambėdamas po nosimi nuolat kartodavo galybę Biblijos ištraukų – paskiras frazes, eilutes, ištisus skyrius. Ėmė gilintis į stačiatikių liturgijos subtilybes. Kaimynai iš nuostabos kraipė galvas. Kai kurie manė, kad dėl visko kaltas Rasputiną sumušęs Kartavcevas. Ir pats Kartavcevas neneigė, kad jo auka „tapo kažkokia keista, atbukusi“. Jie dar neįtarė, kad jų „snarglius“ – senuolio mokinys, ketinantis tapti guru.

Mėnesį praleidęs gimtajame kaime, Rasputinas išsirengė į naują kelionę. Kiekvienas senuolis privalėjo iškęsti klajonių sunkumus ir atsižadėdamas savęs įrodyti esąs dvasingas. Paprastai toks kelias vedė į miško *skitą* arba į atsiskyrėlio celę, tačiau Rasputinas, nors dažnai klaidingai manoma, nebuvo nei vienuolis, nei vienišius. Jį be galo domino ne-

pažįstami žmonės ir nežinomos vietos. Tik piligrimystė galėjo suteikti jam šventojo aureolę. „Per daugelį metų Rasputinas apkeliavo galybę Sibiro ir Rusijos vienuolynų, – rašoma ataskaitoje. – Neretai iš kelionių jis grįždavo lydimas dviejų ar trijų moterų, apsigaubusių vienuolių apdarais".

Jaunuolis tapo *stranniku*, klajūnu. Buvo prakaulus, pablyškęs, vėjų ir saulės nugairinto veido, su atsikišusia stamboka nosimi, kuri atrodė tarsi negrabiai prilipdyta mūrininko mentele. Stambūs žemdirbio riešai nederėjo prie ilgų, plonų pirštų, be paliovos žaidžiančių su ilga barzda. Dėvėjo jis avies odos apsiaustą, batus bei valstietišką kepurę, per nugarą buvo persimetęs krepšį, kuriame tilpo atsarginė palaidinė, tošies sandalai, kryžius, Biblija, butelis vandens, peilis, ikona ir kepalas duonos. Kojas apsukdavo autkojais, o žingsniuodamas niurnėdavo po nosimi amžinąjį „*Kyrie eleison, Kyrie eleison* – Dieve, pasigailėk mūsų, Dieve, pasigailėk mūsų".

Apskurusi, iš nuovargio alpstančių piligrimų ir mistikų armija pasiramsčiuodama lazdomis klajojo po visą imperiją. Kai kurie net žiemą vaikščiojo basi, grandinėmis surakintomis kojomis, palikdami baltame

sniege kraujo šliūžę ir keldami nerimą policijai. Ochrankos viršininko Vasiljevo nuomone, jie buvo „patys didžiausi anarchistai tarp Rusijos valstiečių"; *strannikas,* sakė jis, „arba neturi jokių dokumentų, arba nešiojasi padirbtus, iš paskutiniųjų slepia savo tikrąjį vardą ir todėl sėkmingai išvengia bet kokių socialinių įsipareigojimų". Išgyventi piligrimams padėdavo gailestingi valstiečiai, „slapta sušelpdavę juos maistu ar apnakvydindavę tamsiuose rūsiuose"; keliauninkai mainais pasižadėdavo uždegti už juos žvakelę kokioje nors tolimoje šventoje vietoje arba kitą kartą atgabenti švęsto vandens.

Nuolat glausdamiesi slaptuose rūsiuose, klajūnai tapdavo *podpolnikais,* pogrindininkais, kurie neturėjo jokių oficialių tapatybės duomenų, jokių žemiškų suvaržymų. Vasiljevo pareiga buvo suvaldyti juos visuotinės tvarkos ir ramybės labui, bet jis pripažino, kad „tai neapsakomai sunku". Paprastus žmones žavėjo piligrimų religinis įkarštis ir atkaklumas. Ruso širdžiai ypač artimas pamokslas nuo kalno – „palaiminti romieji: jie paveldės žemę... palaiminti gailestingieji: jie sulauks gailestingumo" – skatino užjausti atsidūrusius bėdoje. Jie dažnai prisimindavo su Kristumi nukryžiuotus plėšikus ir gailėdavo jų, nes šie buvo *nesčastnyje,* „nelaimingieji". Tad nekeista, kad pavalgydinti klajūną ir suteikti jam pastogę buvo garbinga.

Po daugelio metų Rasputinas apie savo klajones papasakojo dukteriai ir vienam vienuoliui, Iliodorui, kuris jo pasakojimus užrašė žodis žodin. Rasputinas kalbėjo apie viltį „rasti kelią į išganymą". Ta viltis vertė jį išsižadėti laimingo gyvenimo Pokrovskojėje, kur, anot jo, „aš mylėjau pasaulį ir visus Dievo kūrinius... Vaikščiojau, žvejojau, ariau. Mano valstietiškas gyvenimas buvo toks lengvas". O dabar jam kasdien tekdavo nueiti po geras trisdešimt mylių – labiausiai mėgo eiti paupiais, nes ten jausdavosi arčiau gamtos ir Išganytojo, kuris, kaip žinome, vaikščiojo vandeniu; dažnai kentė alkį, o drabužius keitė ir savo kūną lietė tik kartą per šešis mėnesius. „Taip elgiausi, norėdamas save išbandyti ir įgauti patirties", – sakė Rasputinas.

Audros, vėjai, lietūs grūdino klajūno kūną ir dvasią. Karštomis dienomis jis pasninkaudavo, kartais už duonos kąsnį drauge su valstiečiais dirbdavo laukuose, vis nulėkdamas į krūmus pasimelsti. Naktimis apsistodavo nakvynės namuose, vienuolynuose ar valstiečių trobelėse, o dažnai ištisas tris dienas žingsniuodavo be jokio atilsio, nesustodamas net užkąsti. Traktuose kas dvidešimt mylių stovėjo pašto stotys, kur buvo laikomi arkliai turtingiems keliauninkams. Rasputinas dažnai nakvodavo jų arklidėse. Jei tekdavo keliauti mažesniais keliais, miegodavo tiesiog šalia kaimų plytinčiuose laukuose. Kartais susirakindavo kalėjimo grandinėmis. „Didžiausią palaimą man teikė kasdieniniai Evangelijos skaitymai, – cituoja Rasputiną Iliodoras, – nors aš daugiau galvodavau, nei skaitydavau". Keletą kartų klajūną buvo užpuolę vilkai, bet jam pavykę išnešti sveiką kailį. Bijojo tik šėtono. „Šėtonas mėgino išmušti mane iš kelio, kartodamas „Būk išaukštintas tu, kuris nieko nebijai", – teigė Rasputinas.

Jis nukeliavo net iki Atono kalno, stūksančio už dviejų tūkstančių mylių nuo Pokrovskojės: ėjo pavolgiu, kirto Kaukazo kalnus ir Juodąją jūrą, kol galiausiai pateko į Chalkidikės pusiasalį Šiaurės Graikijoje, garsėjusį senais, prie uolų prigludusiais vienuolynais, skendinčiais tarp pušų ir oleandrų. Tai buvo švenčiausioji stačiatikių Bažnyčios citadelė. Nuo pat vienuoliktojo amžiaus joje netrikdomi karaliavo barzdoti vyrai. Čion nebuvo leidžiamas nė vienas skustaveidis, negalėdavo įžengti nė viena moteris. Atono vienuoliai atsisakė net karvių – stačiuose šlaituose ganėsi tik jaučiai. Tačiau Rasputinas, išvydęs, kaip barzdočiai miško tankmėje talžo jauną novicijų, suprato, kad šis „purvas, šie parazitai ir moralinis supuvimas" ne jam, ir grįžo į Sibirą.

Retkarčiais Pokrovskojės gyventojus pasiekdavo pasakojimai apie jų

Grišą. Jaunystė skyrė jį iš kitų – tais laikais buvo neįprasta sutikti *strannikų* pačiame jėgų žydėjime. Dauguma jų būdavo žilabarzdžiai, nebenaudingi ūkyje, klajonės jiems tarsi padėdavo pasirengti kelionei į anapus. Jie išparduodavo darbo įrankius ir galvijus, pinigus išdalindavo vaikams ir išsirengdavo į šventas vietas, tuo mėgindami pelnyti bilietą į dangų. Tačiau Rasputinas ruošėsi gyvenimui. Jį pastebėjo viename Uralo vienuolyne; matė tarp Turos aukštupio žvejų, padedantį traukti tinklus, mokantį žmones psalmių bei pasakojantį, neva esąs siųstas Dievo. Kiti teigė regėję jį miško tankmėje atliekantį keistas apeigas, kuriose dalyvavo tik mergaitės: Rasputinas iš medžių šakų pynė kryžius, bučiavo moteris, o paskui visi šoko ir dainavo. Jis skelbė, neva glamonės ir dainos linksmina Dievą.

Kelionės užgrūdino jaunąjį klajūną. Ochrankos agentai skundėsi, kad *strannikus* sunku tardyti – alkį ir begalinius nuotolius iškentę vyrai pripažino tik savąjį tikėjimą; žemiški įstatymai jų negąsdino. Netrukus policija gavo naują skundą, kur kas rimtesnį negu kaltinimas vagyste. Klajojančio cirko šokėja Lizaveta Nikolajevna Bul pareiškė, kad 1900 m. rugsėjo mėnesį Rasputinas kėsinosi ją nužudyti. Tobols-
54 ko policijos nuovadoje moteris pasakojo pastebėjusi jį laukuose šiurkščiai besikabinėjantį prie dviejų mergaičių. Kai pamėgino jas užstoti, Rasputinas puolė ją, tad madam Bul teko bėgti ir slėptis. Tačiau policijai kilo abejonių – tariamas incidentas įvyko už keleto šimtų mylių nuo Tobolsko, tad jei Bul sakė tiesą, provincijos sostinę ji turėjo pasiekti žaibo greitumu – o pats įtariamasis nė kiek nesutrikęs paneigė ką nors apie tai žinąs.

Rasputino pasitikėjimą savimi, jau tada gana įspūdingą, dar labiau sustiprino gausybė istorijų, kurių jis prikaupė klajodamas. Jaunasis piligrimas tiesiog prikaustydavo klausytojus pasakojimais apie šventas vietas, Sibiro miškų tylą ir laukinį neaprėpiamų stepių grožį; sraunias upes ir laivus, pakrautus avių ir vaisių, apie totorių miestų turgus, tviskančius ryškiausiomis spalvomis, – o jam kalbant, „į tolius nuklydusiame žvilgsnyje atsispindėdavo visos jo lankytos žemės bei nepaprasti klajonėse patirti nuotykiai“.

Kol vyro nebūdavo namie, ūkiu rūpinosi Praskovja ir jai, matyt, puikiai sekėsi, nes įstengė samdyti dvi tarnaites: Katią Ivanovną, tvirtą, sausą moterį, bei Dunią Bekiješovą, gražiosios generolienės kambarinę, kuri kadaise pasigailėjo vargšo Grišos ir atidavė jam drabužius, kai ponios pažemintas jaunuolis buvo išmestas laukan. Marija Rasputina mano,

kad Dunia buvo įsimylėjusi jos tėvą ir džiaugėsi galėdama gyventi jo namuose. O jis be atvangos blaškėsi po pasaulį, tad Praskovja vyrą, retai beužklystantį, sunkiai bepažindavo. Grįžęs Grigorijus nesibeldęs įslinkdavo į virtuvę ir nusišypsodavo iš po susivėlusios barzdos. Atgavusi žadą, žmona sušukdavo „Griša!" ir puldavo jam į glėbį.

Nors Rasputinas namie buvo retas svečias, jiedu su žmona susilaukė trijų vaikų: 1897 m. gimė sūnus Dmitrijus, 1898 m. ir 1900 m. – mergaitės Marija ir Varvara. Gyvendamas kaime, klajūnas mėgindavo gydyti sielas. Pokrovskojės vyrai juokėsi iš kaimyno užmojo tapti senuoliu. Moterys nebuvo tokios kategoriškos. Netrukus jos paprato užsukti pas jį patarimo, atvesdavo isteriškas mergaites, raišas našles, pasiligojusius vaikus, o kartais drauge su Rasputinu traukdavo į miškus melstis ir iš šakų pinti kryžius. Jis visas jas išklausydavo, nuramindavo, paguosdavo. Greitai pasklido gandas, kad Pokrovskojėje apsistojęs gyduolis, gebantis skaityti mintis ir atskleisti paslaptis.

Vienoje daržinėje, po arklidėmis, Rasputinas išsikasė duobę – žmonės pavadino ją koplyčia. Iliodorui jis paaiškino ją įsirengęs, nukabinėjęs žvakėmis bei kelionėse surinktomis ikonomis dėl paprastos priežasties – jam patikę melstis ant plūktos žemės. Toje „koplyčioje" Rasputinas su įkarščiu ir atgaila giedodavo „Dieve, pasigailėk mūsų", o jei būdavo pakiliai nusiteikęs, visa gerkle traukdavo psalmes ir Dievą šlovinančias giesmes. „Nulikęs laiko, tučtuojau eidavau ten. Toje ankštoje vietoje man būdavo daug lengviau surikiuoti mintis", – pasakojo jis Iliodorui. Tos mintys bei keisti dalykai, dėjęsi Grišos koplyčioje, galbūt iškrypėliški, nusižengiantys stačiatikybės dogmoms, žadino smalsumą ir paskalas, galiausiai pasiekusias net provincijos sostinę Tobolską. Rasputino vardas tapo žinomas.

„Koplyčioje po grindimis" vyko susirinkimai. Juos lankė keli Rasputino šalininkai: jo svainis Nikolajus Raspopovas ir seserys Katia ir Dunia Pečiorkinos. Kaimynai Rasputino gyvenimą tyrusios komisijos nariui pasakojo, kad jų mėginimai išsiaiškinti, ką jie ten veikia, „visuomet žlugdavo, nes pašaliečiui patekti į tuos susirinkimus buvo neįmanoma". Sklido vis keistesni ir keistesni gandai. Žmonės kalbėjo, neva abi Pečiorkinos maudo Rasputiną pirtyje, „geria vandenį, kuriuo jis prausėsi", o paskui neša jį į koplyčią, o ten visi kartu „gieda bažnytines giesmes ir šoka".

Netrukus po Rasputino žūties jo kaimynus kalbinęs laikraščio *Svoboda* žurnalistas „E. S." parašė apie sekso orgijas, vykusias po žemėmis.

„Vos tik danguje įsižiebdavo žvaigždės, – pasakojo jam žmonės, – Rasputinas, jo namiškiai ir sekėjai prinešdavo į duobę rąstų ir užkurdavo ugnį". Virš ugnies pastatydavo trikojį, o ant jo užkeldavo dubenį, pilną įvairiausių šaknų ir smilkalų. Netrukus koplyčioje pasklisdavo tirštas, geidulingas aromatas. „Susikibę už rankų, – tęsė „E. S.", – vyrai ir moterys eidavo rateliu ir giedodavo tą pačią frazę: „Mūsų nuodėmė dėl atgailos, o Dieve!" Paskui dejuodami ir vaitodami jie imdavo vis greičiau ir greičiau suktis aplink ugnį. „Kai ugnis išblėsdavo, tamsoje pasigirsdavo Rasputino balsas: „Ragauk savo kūną". Visi krisdavo ant grindų ir prasidėdavo laukinės grumtynės, nevaldoma orgija, vadinamoji „bendra nuodėmė".

Rasputino gydomieji seansai metė iššūkį naujojo Pokrovskojės popo tėvo Piotro autoritetui. Šis požemio koplyčia rėmėsi kaip įrodymu, kad jo varžovo elgesys yra šventvagiškas. Tėvas Piotras taip primygtinai įtikinėjo Tobolsko vyskupą, esą Rasputinas įkūrė „aukojamų maldų" kultą, kad šis galiausiai nutarė pradėti tyrimą, kuris buvo pirmasis iš daugelio mėginimų išsiaiškinti, ar jaunasis Rasputinas klajonių metais netapo eretiku.

Šis klausimas ypač opus tapo tuomet, kai Rasputinas priartėjo prie sosto. Konservatyviai Rusijai religiniai kultai kėlė neapsakomą siaubą. Priežastys buvo iš dalies moralinės – oficialūs pranešimai nuolat pabrėždavo, jog kultai žada vien „siaubingas ištvirkavimo scenas", – iš dalies politinės. Nuo pat Petro Pirmojo laikų valstybinė Rusijos religija buvo reformuota stačiatikybė. Caras turėjo ir pasaulietinę, ir dvasinę valdžią, tad atsiriboti nuo jo Cerkvės buvo tolygu maištui.

Dvasininkai prisiekdavo ištikimybę carui. Dažnas popas būdavo policijos informatorius, priverstas paminti išpažinties slaptumą ir pranešti, jei kuris nors iš jo ganomųjų imdavo skelbti išdavikiškas ar maištingas pažiūras arba propaguoti kultą. Būtent dėl to buvo pradėtas tyrimas prieš Rasputiną, itin suintensyvėjęs ir plačiai nuskambėjęs vėliau, kai jis tapo imperatoriškosios šeimos „Draugu" – o tai reiškė, kad Cerkvės galva – caras – susidėjo su išdavyste įtariamu eretiku.

Sibiras buvo įvairių sektantų ir kulto tarnų tremties vieta, tad jaunasis Rasputinas lengvai galėjo su jais susipažinti. Didžiąją tremtinių dalį sudarė sentikiai, *starovierai*. Septynioliktojo amžiaus viduryje Rusijos

stačiatikių liturgija buvo reformuota taip, kad atitiktų graikiškąją. Skirtumai tarp jų buvo simboliški ir dažniausiai skaitmeniniai – rusų kryžius turėjo aštuonis kampus, o graikų – keturis, graikai žegnodavosi trimis pirštais, o rusai – dviem, bet *starovierų* lyderis arkivyskupas Avakumas atsisakė priimti graikiškus papročius ir pasirinko Sibiro tremtį bei mirtį ant laužo.

Tūkstančiai žmonių nusekė paskui jį per Uralo kalnus. Daugelis sudegė policijos agentų ir net savo pačių sukurtuose laužuose, nes tikėjo Maskvą esant trečiąja ir paskutiniąja Roma. Stačiatikių liturgijos pakeitimas jiems buvo neginčijamas įrodymas, jog žemėje įsigali Antikristo valdžia, ženklinanti pasaulio pabaigos pradžią. Šiuos žmones persekiojo ir tada, kai prasidėjo tyrimas prieš Rasputiną. Vyskupas Metodijus, suteikęs sakramentus vienam sentikiui, buvo sukaustytas geležimis, nugabentas į Sibirą, o ten prirakintas prie žirgo ir priverstas joti septynis šimtus mylių iki savo tremties vietos. Septyniasdešimt aštuonerių metų senukas mirė trakte. Sibire *starovierai* buvo gerbiami už blaivų gyvenimo būdą, tvarkingumą, darbštumą ir finansinių reikalų išmanymą.

Rasputinas neturėjo nė vienos iš šių savybių ir žegnojosi trimis pirštais. Tačiau egzistavo daugybė kitų, daug keistesnių sektų, kurios buvo gyvas įrodymas, kokia turtinga ruso siela. Deja, susieti su jomis Rasputiną pasirodė neįmanoma. Išskyrus vieną.

Raskolnikai tikėjo, kad vyriausybė ir bet kokia jos veikla yra Antikristo užmačios. Kai 1898 m., Rasputinui dar tebeklajojant, buvo surengtas pirmasis Rusijos gyventojų surašymas, apie jį sužinoję vieno *raskolnikų* kaimo gyventojai išsikasė keturis tunelius. Atėjus surašinėtojams, jie surengė savo pačių laidotuves: giedodami sušoko į tunelius, užsivertė žemėmis ir uždusо. *Dušiteliai* praktikavo smaugimą – jie „iš žmogiško gailesčio ir gailėdami Kristaus, kuris kentė Kalvarijoje" pasmaugdavo mirtinai sergančius savo gentainius. Kitas aukojimą išpažįstantis valstietis, ištremtas į Sibirą už tai, kad, įkvėptas Abraomo, kuris vos nenužudė Izaoko, papjovė savo žmoną ir vaikus, vieną gražią dieną prikalė savo pėdas ir kairiąją plaštaką prie kryžiaus, o dešiniąją užmovė ant anksčiau įkalto vinies. Jį rado pasipuošusį erškėčių vainiku ir šaukiantį, kad miršta už pasaulio nuodėmes.

Skopcy, „kastratai", Sibire įkūrę ištisas bendruomenes, tikėjo, jog norint pakliūti į rojų, būtina susilaikyti nuo intymių santykių. Jie rėmėsi Mato žodžiais (19,12): „nes yra eunuchų, kurie gimė tokie iš motinos įsčių. Yra eunuchų, kuriuos tokius padarė žmonės. Ir yra eunuchų, kurie

patys save tokius padarė dėl dangaus karalystės. Kas pajėgia išmanyti, teišmano". *Skopcy* teigė, kad pirmieji apaštalai buvo kastratai, iškentę krikštą ugnimi. Sekdami jais, sektantai nusipjaudavo sėklides, kad sulauktų panašios Dievo malonės, o žaizdą pridegindavo įkaitinta geležimi. Kai kurie, siekdami visiško tyrumo, nusipjaudavo ir varpą. Šie žmonės buvo turtingi ir klusnūs įstatymų vykdytojai, bet atvykėliui atimdavo žadą, išgirdus neįprastai aukštus jų balsus, išvydus „moteriškas šlaunis" ir bebarzdžius veidus.

Dyrnikai, „skylininkai", melsdavosi dangui pro trobų stoguose išmuštas skyles. *Kamenščikai* su pasaulio nuodėmėmis kariaudavo tolimose kalnų citadelėse. *Bezpopovcai* manė, kad artinasi pasaulio pabaiga, nes šis beviltiškai sugedęs ir dėl to kalti kunigai. Jie valandų valandas klūpodavo užvertę galvas, burnomis gaudydami lietaus lašus, kuriuos tikėjo esant dangaus siunčiamais palaiminimo ženklais. Šventosios Dvasios garbintojai melsdamiesi stengėsi kuo giliau kvėpuoti – vylėsi įkvėpti trečiąjį Trejybės asmenį. Per vienas tokias pamaldas staiga mirė perne-lyg intensyviai kvėpavęs žymus portretistas Borovikovskis. Sektos nariai teigė, kad jis mirė persisotinęs Šventąja Dvasia. *Duchoborų,* „sielos kovotojų", dar vadinamų Sibiro kvakeriais, bendruomenės garsėjo pacifistiniais įsitikinimais – atvykus rekrūtus renkantiems seržantams, šie žmonės protestuodami išsirengdavo nuogai.

Rasputinas nebuvo nei pacifistas, nei kastratas, nei kunigų nekentėjas. Tačiau jo geidulingumas, nevaržomas elgesys su moterimis ir požemio koplyčia įdavė pakankamai ginklų į rankas tiems, kurie troško susieti jį su kultu, kėlusiu didžiausią šiurpą bei nepasitenkinimą – su vadinamaisiais chlistais (*chlysty*). Žodis *chlyst,* „šmaikštis", garbingajai Rusijai kėlė baimę ir pasibjaurėjimą. Chlistai burdavosi į mažas grupeles, vadinamas laivais arba arkomis; kiekvienam laivui vadovavo „vairininkas". Kulto pavadinimas kilo iš šmaikščių beržinių vytelių, kuriomis jo tarnai, siekdami ekstazės, plakdavo vienas kitą. Oficialiais duomenimis, Rusijoje chlistų buvo per 120 000, tačiau jų kultas buvo nelegalus, todėl apie tikslų narių skaičių bei daugybę kitų dalykų telieka tik spėlioti.

Chlistų kultas turėjo gilias sibirietiškas šaknis. Jį dar septynioliktajame amžiuje įkūrė dezertyras Danila Filipovas, sakęs, jog nėra jokios ri-

bos tarp to, kas žmogiška, ir to, kas dieviška. Jis apsiskelbė gyvuoju Dievu, o savo sekėją Ivaną Suslovą pavadino Kristumi. Paskui Filipovą ištrėmė į Sibirą, o Suslovą nukryžiavo ant Maskvos Kremliaus sienos. Pasak chlistų legendos, pastarasis prisikėlė iš numirusių, jį kankino ir nudyrę odą vėl nukryžiavo, bet įkapės, į kurias buvo suvyniotas jo kūnas, virto antra oda, Suslovas dar kartą prisikėlė ir 1718 m., sulaukęs šimto metų, įžengė į dangų.

Iš pradžių svarbiausiu dalyku chlistai laikė visišką savęs atsižadėjimą. Filipovas paskelbė dvylika įsakymų. Jo sekėjams buvo uždrausta vartoti alkoholį, keiktis ir vesti; jau vedusieji privalėjo mesti žmonas, o vaikus vadinti „nuodėmėmis“. Tuomet jie galėjo rinktis naujas „sielos žmonas“, bet su sąlyga, kad neužmegs su jomis intymių santykių. Kadangi chlistai tikėjo, kad žmogus gali tapti dieviškas, tai kam nors turėjo šauti mintis, esą jis yra aukščiau už nuodėmę. Tokią mintį pasigavo vienas iš kulto lyderių Radajevas. Jis pirmasis pasinaudojo savo tariamu dieviškumu siekdamas malonumų. Radajevas paskelbė mokiniams, kad skaistybė tėra pasipūtėlių garbinama vertybė. Jis sakėsi veikiąs ne savo valia, o raginamas Dievo, todėl jeigu jis nori mylėtis su moterimi, ši privalo jam paklusti, nes jo reikalavimas skelbia Dievo valią. Radajevo mokymas patiko charizmatams, kurie pasivadino „vairininkais“ arba „Kristaus antrininkais“ ir ėmė valdyti paklusnius sekėjus. Netrukus ėmė kurtis laivai, kurių narius vairininkai skirdavo Šventosiomis Motinomis, apaštalais, angelais ir pranašėmis.

Vairininkai mokė savo ganomuosius tarp apeigų gyventi dorybingą gyvenimą, be nuodėmės ir be sekso. Chlistų apeigos vykdavo miško kirtimuose arba slaptuose rūsiuose po daržinėmis ir trobelėmis – štai dėl to požeminė Rasputino koplyčia sukėlė tokį susidomėjimą. Apeigos prasidėdavo, kai laužų įkaitintame ore pasigirsdavo būgnų garsai ir giedojimas. Būgnų tratėjimo paraginti, laivo nariai puldavo šokti ir šokdavo tol, kol pasiekdavo *radienije*, „nepaprastą susijaudinimą“ (būtent tam ir praversdavo beržinės vytelės). Tai reikšdavo, kad juose pabudo Šventoji Dvasia. Tuomet chlistai pradėdavo pranašauti, šūkauti beprasmius žodžius vadinamąja „Jeruzalės kalba“, ekstazės apimti drebėdavo, trypdavo, galiausiai krisdavo ant žemės ir – nuodėme išvarydami nuodėmę – imdavo santykiauti su kuo pakliuvo. Šitai jie vadino meile Kristui.

Chlistai buvo atsargūs ir uždari, nes už priklausymą šiai sektai laukė negailestinga bausmė: ilgas kalinimas ir nedraugiško kalėjimo prižiūrėtojo botagas. Tardydami chlistus, Ochrankos vyrai buvo įsitikinę juos

iš tiesų tikint, kad žmogus dar gyvas būdamas gali susijungti su Dievu ir kad Kristus vaikšto po pasaulį įsikūnijęs į valstietį. Chlistai aiškino, esą norint susilieti su Dievu, reikią nusidėti, mat be nuodėmės nebūsią atgailos, o be atgailos nebūsią išganymo. „Šis iškreiptas požiūris į moralę skatino juos visokiems iškrypėliškiems seksualiniams kraštutinumams, – rašė Ochrankos vadas Vasiljevas, – dėl kurių jie vis pakliūdavo į bažnyčios ir valstybės vadovų nemalonę“.

Paklaikę iš siaubo dvasininkai klausydavosi buvusių chlistų pasakojimų apie jų apeigas, per kurias laužas virsdavęs liepsnos stulpu ir kregždžių apsuptas pakildavęs į dangų, o vairininkas imdavęs moteris, užguldamas jas „tarsi saldžiai kvepiantis debesis“, ir tai nebūdavusi jokia nuodėmė. Kiti kalbėjo apie šokius aplink verdančius katilus, iš kurių kildavę auksiniai garai. Vienas vairininkas pasakojo, kaip pas jį kasdien lankydavosi angelu persirengęs šėtonas, iš dangaus atnešdavęs knygų, kurios jam atskleisdavusios visas jo mokinių bei sekėjų mintis ir nuodėmes. Įgijęs tokią įžvalgą, vairininkas nesunkiai įtikindavo naujus laivo narius savo šventumu bei būtinybe tenkinti jo seksualinius poreikius.

Caro slaptosios tarnybos viršininkas generolas Aleksandras Spiridovičius aprašė sceną, kaip pusnuogiai chlistai klaupėsi prieš savo vairininką ir Palaimintąją Motiną, kaip buvo nuplakti, kaip paskui ėjo ratu, plakė save ir giedojo:

Plaku, plaku, ieškau Kristaus.
Nusileisk pas mus, Kristau, iš septintojo dangaus,
Eikš pas mus, Kristau, į mūsų šventąjį ratą,
Nusileisk pas mus,
Šventoji Dievo dvasia.

Apeigų dalyviai dėvėdavo baltus arba juodus kartūno apsiaustus – „aistros tunikas“, turėjusias priminti apdarą, vilkėtą nukryžiuoto Ivano Suslovo. Chlistų ritualai prasidėdavo giesmėmis. Iš pradžių kuris nors vyras imdavo koja mušti giesmės ritmą, paskui prie jo prisijungdavo moteris. Jiedviem seksualiai susijaudinus, kiti it keisti balti paukščiai imdavo mosuoti rankomis. Po to būdavo „Dovydo aistra“ – giedojimas ir ritmiški kūno judesiai tapdavo vis intensyvesni, nes chlistai pajusdavo

besiartinančią Šventąją Dvasią. Tuomet jie puldavo plakti vienas kitą ir šaukti: „Numarink mano kūną!" Beprasidedant masinei isterijai, vairininkas paimdavo moterį ir „visi pašėldavo ištvirkauti, nepaisydami nei amžiaus, nei giminystės ryšių". Spiridovičius, šaltakraujis policininkas profesionalas, suskaičiavo, kad Rasputino klajonių metu chlistų laivai gyvavo bent trisdešimtyje Rusijos provincijų.

Vienintelį įrodymą, kad klajodamas po šalį Rasputinas susidėjo su šio kulto tarnais, pateikia jo dukra Marija. Apsistojęs pas vieną valstietį, kurio dukra sirgo karštine, ir nuraminęs vaiką, dėkingų tėvų jis buvęs pakviestas į apeigas, tą naktį vykusias jų daržinėje. Tėvas, kresnas žmogus trumpa, šviesia barzda, pasirodė esąs chlistų vairininkas. Jis buvo apsivilkęs juodą apsiaustą. Įžiebus ugnį, jo sekėjai ėmė šokti, vis labiau ir labiau pasiduodami ekstazei.

Paskui, liepęs susirinkusiems mylėti vienas kitą, vairininkas nusviedė apsiaustą. Rasputinas, „nenorėdamas", pasak dukters, „išsiskirti", taip pat nusimetė drabužius. Tą pačią akimirką prie vairininko puolė kažkokia moteris. Rasputinui nespėjus atsitokėti, jį žemėn parvertė šeimininko žmona. Moterų ten buvo daugiau nei vyrų, tad jam teko „atlikti dvigubą, net trigubą pareigą", kol galiausiai neką mažiau išsekęs vairininkas įsisupo į apsiaustą ir paskelbė, kad ceremonija baigta. Visi apsirengė ir „oriai, tarsi garbingi žmonės" išsiskirstė. Kitą rytą Rasputinas išvyko, bet, vos išėjęs iš kaimo, puolė ant kelių ir ėmė melstis baimindamasis, kad vakarykštės nakties orgija įžeidė Dievą. „Dideliam jo džiaugsmui, – rašė Marija, – maldos žodžiai liejosi sklandžiai". Pastebėjęs, kad mintys po šio nuotykio nė kiek nesusidrumstė, Rasputinas padarė išvadą, kad chlistai „greičiausiai eina teisingu keliu".

Marija Rasputina visa tai rašė praėjus daugybei metų po tėvo mirties ir aiškiai norėjo suintriguoti skaitytojus erotika bei keistenybėmis. Kiti jos teiginiai – esą tėvas dalyvavęs Juodosiose mišiose, per kurias Dievo žodis buvo skaitomas nuo pabaigos, o vynas pilamas į nuogut nuogutėlės mergaitės, gulėjusios ant altoriaus, bambą; neva kažkoks kitas chlistų vairininkas pasakojęs tėvui apie pasaulio religijas, pabrėždamas indų šventyklų statulų erotizmą ir įrodinėdamas, esą ankstyvieji krikščionys tikėję „meilės puotomis", – atrodo laužti iš piršto.

Tačiau visai įmanoma, net tikėtina, kad Rasputinui kada nors yra tekę susidurti su chlistų kulto tarnais. Jų buvo daug, apie juos bent iš nuogirdų žinojo visa Rusija. Kalbėdamasis su Iliodoru, Rasputinas pripažino, kad dauguma piligrimų buvo atbukę, nejautrūs blogiui ir „tik vienas iš šimto" iš tiesų sekė Kristaus pėdomis. „Klajoti gera, bet ne per ilgai, – kalbėjo jis. – Sutikau piligrimų, visą gyvenimą praleidusių kelyje, ir pamačiau, kad priešas [šėtonas] jau spėjo pasėti tose nelaimingose sielose erezijos sėklą".

Akivaizdu, kad Rasputinas išpažino chlistų filosofiją, esą nuodėmė yra būtina išganymo dalis. Taip buvo labai patogu pateisinti savo paties gyvenimo būdą; ir iš tikrųjų išliko galybė dokumentų, liudijančių, kad Rasputinas būtent taip teisino savo prasižengimus. *Svoboda* laikraščio žurnalistas pacitavo jaunojo Grišos teiginį, labai būdingą chlistų mąstymui: „Esu aukštesnė būtybė, ir jūs galite būti išgelbėti tik per mane". Tokius Rasputino žodžius persakė kaimynai. „Tas, kuris nori būti išganytas, turės visas visutėlis – siela ir kūnu – ištirpti manyje. Visa, kas sklinda iš manęs, yra šviesos šaltinis, apvalantis jūsų nuodėmes". Vėliau Rasputinas pamėgo tą patį kartoti moterims – neva mylėdamosi su juo jos išperka savo nuodėmes. Ši frazė tapo svarbiu jo gundymo elementu.

Tačiau nors Rasputinas išties daug ką perėmė iš chlistų, nėra jokių formalių įrodymų, kad jis buvo jų kulto narys. Tėvas Beriozkinas, Tobolsko vyskupo pradėto tyrimo komandos vadovas, atvykęs į Pokrovskoję nerado nieko, kas galėtų pagrįsti tėvo Piotro kaltinimus. Maldos susirinkimuose požeminėje koplyčioje dalyvavusios moterys paneigė, kad ten vykdavusios kokios nors orgijos. Pasak jų, Rasputinas tiesiog meldėsi, pasninkavo ir „iš širdies atgailaudamas, nuolankiai tarnavo Dievui". Policija apžiūrėjo koplyčią, tačiau rado tik paprastų žvakių ir ikonų.

Kai Rasputinas tapo galingas, jis pasistengdavo, kad visi vėlesni tyrimai būtų trumpalaikiai. Po jo mirties laikinosios vyriausybės nurodymu suformuota komisija Grišos jaunystės išdaigas įvertino pasaulietiškai ir atlaidžiai: buvo nutarta jį kentus „nuo besaikio geidulingumo". Rasputino dalyvavimas kulto veikloje taip ir liko neįrodytas. Jo nemenką seksualinę patirtį tyrėjai aiškino laisvu ir nevaržomu Sibiro moterų būdu. Keliauninkai iš vakarų pasakodavo, kaip po audringų kaimo švenčių spalvotais kaspinais išsipuošusių, girtut girtutėlių moteriškių būriai blaškydavosi po apylinkes, padeginėdavo šiaudų kūlius ir šokinėdavo per

juos, mėtydavo į vyrus sniegą ir „slidinėdamos, griuvinėdamos ant ledo, skėtariodamosi ir rodydamos įspūdingus vaizdus“, mėgindavo parsiversti juos ant žemės.

Vyskupo vyrai, palikę įsiutusį tėvą Piotrą, grįžo į Tobolską, o Rasputinas, valstietis, nusipelnęs bažnytinio tyrimo, atskilo nuo Pokrovskojės kaimo parapijos. Tačiau įtarimai neišsisklaidė.

KETVIRTAS SKYRIUS

Prasiskverbimas

Rasputinas mėgdavo išvykti iš Pokrovskojės vėlyvą pavasarį, o rudenį grįžti namo žiemoti. Šio įpročio jis laikėsi didžiąją gyvenimo dalį. Tų kraštų žmonės mėgsta Sibiro žiemas dėl nepaprasto dangaus skaidrumo ir oro grynumo. Be to, pavasariop išvykstantis Griša išsisukdavo nuo sunkių arimo ir derliaus nuėmimo darbų; jo tėvas net purkštavo, kad sūnus „piligrimu tapo iš tingėjimo". 1903 m. vasarą Rasputinas pasiekė šventas Kijevo vietas.

Tais metais stačiatikių sostinę aplankė pusė milijono piligrimų. Jie nakvojo didžiuliuose bendruomenės namuose, valgė duoną, gėrė šventą vandenį, bučiavo auksinį kryžių ant šv. Sergijaus sarkofago ir „tarsi karštinės krečiami" virpėjo artėdami prie Pečiorskajos vienuolyno katakombų, priglaudusių viso šimto šventųjų palaikus. „Rodėsi, kad tyla kvėpuoja, – prisiminė Rasputinas, – o šventieji ramiai sau miega, nors ir ne sidabro koplyčiose, o ąžuolo karstuose... Juos nukankino barbarai, o mes kankiname patys save... Šias šventoves uoloje iškirto paties Dievo ranka". Tąkart klajūnas pasijuto visiškai nieko nevertas, bemąstant apie gyvenimo tuštybę, Grigorijaus sielą „užplūdo didis liūdesys".

Daug pakiliau nusiteikęs Rasputinas buvo tądien, kai susipažino su Aronu Simanovičiumi, juvelyru, azartišku lošėju ir apsukriu verteiva, kurio šeima mieste turėjo keletą parduotuvių. Su juo pasidalijo minėtais išgyvenimais. Simanovičiaus nedomino apskurėliai piligrimai, tačiau jaunasis sibirietis iškart krito jam į akį ir patraukė dėmesį – tame tvirtame vidutinio ūgio vaikine storais, tankiais, kaštoniniais ant pečių krintančiais plaukais, kurie darė jį panašų į vienuolį, pastabus žydas įžvelgė išskirtinį charakterį, „tikrą rusų valstietį" susivėlusia barzda – šukomis Rasputinas tik retkarčiais perbraukdavo riebaluotus plaukus, kad užšukuotų ant vidurio kaktos styrantį gumbą. Iš pilkos piligrimų masės šį vyruką išskyrė akys, „kaustyte prikaustydavusios žvilgsnį, tačiau kartu sukeldavusios ir nepaaiškinamą, nemalonų jausmą".

Ateitis mažai tedomino Rasputiną, suprato Simanovičius; tas žmogus „visiškai niekuo nesirūpino ir gyveno tik šia diena". Nors fiziškai stiprus, jis nemėgo darbo, buvo „tinginys". „Mažai ir nenoriai" meldėsi, tačiau be perstojo postringavo apie Dievą. Jam patiko ilgos kalbos apie religiją – filosofuoti Rasputinui netrukdė net išsilavinimo trūkumas. Jį nepaprastai domino dvasinis gyvenimas. „Nuo kitų abejotinų asmenybių, aiškiaregių, pranašautojų ir kitų panašių į juos jis skyrėsi ne-

įtikėtina valios galia, – pastebėjo Simanovičius. – Tvirta Rasputino asmenybė jautė nenumaldomą poreikį demonstruoti savo galią. Jis mėgo įsakinėti ir vadovauti žmonėms". Šis „valdžios troškimas" buvo pagrindinis Grigorijaus būdo bruožas, nulėmęs jo ateitį. Rasputinui gyvybiškai buvo būtina valdyti žmones, ir tik senuolio profesija jam, valstiečiui, galėjo suteikti tokią progą. Simanovičius vėliau tapo artimu jo patikėtiniu, o galiausiai ir pastabiu bei įžvalgiu biografu, laiku įvertinusiu jaunojo Rasputino valdingumą bei geležinį protą. Tačiau buvo dar ir trečia priežastis, paskatinusi apsukrųjį žydą priskirti klajūną prie naudingų pažįstamų: „jis puikiai išmanė žmogaus sielą". Kiekvienam, kasdien susiduriančiam su turtingųjų užgaidomis bei silpnybėmis, tai buvo tiesiog būtina.

Grįždamas namo, į Sibirą, Rasputinas dar užsuko į Kazanę, garsėjusią senu Bogorodickio vienuolynu, kurio sienos saugojo Kazanės Juodosios mergelės ikoną; žmonės kalbėjo, esą tamsus, jausmingas ir didingas josios atvaizdas, kadaise iškastas iš žemės, darąs stebuklus. Ikona buvo tokia vertinga, jog iš pradžių ją išgabeno į Maskvą, paskui į Sankt Peterburgą, tačiau galiausiai Juodoji mergelė vėl grįžo į Kazanę. Rasputinui ji priminė viziją, kadaise regėtą Pokrovskojės laukuose. Pats miestas, buvusi totorių sostinė, mečečių karalystė, vėliau buvo užgrobta Ivano Rūsčiojo, tačiau turguose vis dar trynėsi žydrais ir sidabriniais apsiaustais apsitaisę, į raudonos odos šlepetes įsispyrę totoriai, kinai ir turkai. Volga, kurios kitą krantą vos galėjai įžiūrėti, tokia ji buvo plati, pasroviui plaukė sieliai, prieš srovę – baržos, kuriomis iš pietų į Sibirą, niūrios tremties vietą, buvo plukdomi katorgininkai. Uosto rajone, pigiuose ant kojūkų stypsančiuose baruose uždarbiavo dvidešimtkapeikinės kekšės. Virš upės iškilusiuose skardžiuose stovėjo levandų, šokolado ir tamsiai raudona spalva dažyti namai, puošti belvederiais, netvarkingai išmėtytais fligeliais, balkonais, karvelidėmis ir žole užaugusiais kiemeliais. Kazanė buvo idėjų miestas. Čia, universitete, tame pačiame, kuriame Nikolajus Lobačevskis sukūrė neeuklidinės geometrijos teoriją, studijavo Levas Tolstojus ir Leninas.

Šiame mieste Rasputinas pirmąkart gyvenime susidūrė su aukštuomenės žmonėmis. Jablonskis teigia, tai atsitikus tuomet, kai jis beklajodamas įsimylėjo turtingo pirklio našlę madam Bašmakovą. „Bašmakova buvo ką tik palaidojusi vyrą ir skendėjo sielvarte, – rašė nekrologo autorius. – Ji nusivežė Rasputiną į Kazanę ir pristatė žinomiems pirkliams". Galbūt taip ir buvo, o galbūt madam Bašmakova išvis negyve-

no. Vienintelis Jablonskis mini ją, ištraukusią Rasputiną iš valstietiškos Rusijos ir supažindinusią su kitokiu pasauliu. Slaptoji policija, kurios smulkmeniškos ataskaitos vėliau tapo vieninteliu patikimu šio žmogaus padriko gyvenimo aprašymu, dar nesidomėjo Rasputinu; jis tebebuvo dar viena apdriskusi žmogysta su krepšiu ant pečių ir Biblija rankose. Tikėtina, jog būtent Bašmakova padėjo jam įsiveržti į aukštesniąją visuomenę. Kaip tik tokios moterys – „nervingos, apgailėtinos, niekaip neįstengiančios atsikratyti jas prislėgusio sielvarto" – sudarė didžiąją Rasputino gerbėjų dalį. Bažnyčia nesugebėjo suteikti joms taip trokštamos paguodos, bet Rasputino kaip senuolio talentas „beveik visuomet praskaidrindavo sielas, sužadindavo susidomėjimą, o gedinčiai sielai įpūsdavo vilties, paguodos, gyvastingumo ir net džiaugsmo".

Jis puikiai mokėjo pasinaudoti nervingomis, pažeidžiamomis asmenybėmis, kamuojamomis vidinės įtampos, kuri prislopindavo jų gebėjimą blaiviai mąstyti. Makarijaus iš Verchoturyje miško pamokos ėmė duoti dividendus: Rasputino kritikai, tokie kaip ginkluotųjų pajėgų kapelionas Georgijus Čavelskis piktinosi, kad „jo tiesiog negalėjai nepastebėti". Rasputino asmenybę, jo kalbas, jo kiaurai veriančias akis gilio-
68 se akiduobėse ir net susivėlusią barzdą buvo paženklinusi „kažkokia paslaptis". Jo judesiai buvo staigūs, o kalba, prisodrinta užuominų apie Dievą, „padrika, miglota ir paslaptinga". Mintys – drąsios, akiplėšiškos, kategoriškos – buvo reiškiamos absoliučiai įsitikinus savo teisumu, visiškai neatsižvelgiant į pašnekovą. „Vienus tai stebino ir stulbino, – sakė Čavelskis, – kitus pavergdavo".

Kazanės dvasininkijos elitui Rasputinas padarė didžiulį įspūdį. Tėvas Michailas, teologijos akademijos dėstytojas ir būsimasis vyskupas, pristatė jį Kazanės vyskupui Andrejui ir archimandritui Chrizantosui, madingam to meto pamokslininkui, stačiatikių dvasinės misijos Korėjoje vadovui. Griša jau nebebuvo paprastas piligrimas. Tie, kurie juo žavėjosi, laikė jį senuoliu, gal kiek ir per jaunu, bet jau apsiplunksnavusiu; tie, kurie jo nemėgo, vadino *jurodivyj* – asketu pamišėliu, šventuoju kvailiu. Dvasininkams jis atrodė paprastas ir nuoširdus. Rasputino gyvenime įvyko lūžis – jis pateko ne tik į aukštesnį visuomenės sluoksnį, bet ir ėmė suktis tarp išsilavinusių žmonių: Andrejus buvo kunigaikštis, o tėvas Michailas, sudžiūvęs, nervingas žydų prozelitas, – vienas iš žymiausių Bažnyčios mąstytojų.

Kilmingieji ir turtingieji Rasputinui nė kiek nekliudė: jis, kaip ir kiekvienas klajūnas, liko abejingas autoritetams. Pastarieji buvo daug

sukalbamesni nei prasčiokai, ypač tie, kurie būdavo linkę į religiją ar tiesiog melancholiški, – tuomet Rasputinui tereikėdavo pasiraitoti rankoves. Retai kuriam – moterims beveik niekada – buvo tekę bent kiek ilgėliau pasišnekėti su valstiečiu, o aptarinėti su juo tokius intymius dalykus kaip siela niekam nė nebūtų šovę į galvą. Su buvusiais baudžiauninkais bendravo ponų paskirti dvarų valdytojai; patys dvarininkai savo kaimiškose valdose pasirodydavo tik vasarą. Vis dėlto devyni iš dešimties rusų buvo valstiečiai. Į kilmingųjų kraują buvo įaugęs sentimentalus, net patriotiškas, pamaldaus mužiko įvaizdis: paklusnaus, nuolankaus – tokio, su kuriuo galėjai elgtis iš aukšto, globėjiškai atlaidžiai. Rasputinas, kuris visuomet rengdavosi ir elgdavosi kaip valstietis bei atvirai didžiavosi savo kilme, buvo įsikūnijęs idealas. „Natūralų jo šiurkštumą jie suvokdavo kaip nuoširdų paprastumą žmogaus, priklausančio žemesnei klasei, – rašė imperatoriškosios šeimos mokytojas Gilijaras. – Juos žavėjo jo sielos „naivumas“.

Dvasininkams Rasputinas pasakojo apie regėtas vizijas, apie jėgas, vertusias jį ieškoti išganymo kelyje, apie pastangas priartėti prie Dievo. Pirklių žmonoms jis buvo egzotiškas laukinis gyvūnas. „Į akis krintanti laikysena, paprasta, bet vaizdinga kalba, akys, kurios, rodėsi, perveria tave kiaurai, – prisiminė viena jų. – Stiprus, tvirtas charakteris, o ir dar tas senuolio gebėjimas užhipnotizuoti visus aplinkui“ – Rasputinas kerėjo moteris klastingu chlistų vairininko žavesiu. „Tiesa, nežinau nė vieno atvejo, kad kokia nors dama būtų iš tikrųjų jam atsidavusi ar dalyvavusi jo orgijose, – rašė pasibaisėjęs Kazanės pilietis. – Bet girdėjau apie vieną kuo garbingiausią damą, žmoną ir motiną, kuri, nors ir didžiai nustebusi, pasidavė Rasputino reikalavimui priimti jį į lovą. Teisybė, jie buvo ne vieni ir daugiau nieko nenutiko, tačiau niekaip negalima paneigti to, kad ji priėmė jį į lovą“.

Gundymas ir atstūmimas pamažėl tapo svarbiausiais Rasputino taktikos elementais. Per vieną panašų incidentą jis panaudojo gundymo ir išganymo derinį – daug stipresnį mišinį. „Ėjau gatve ir išvydau tokį reginį, – žurnalui *Svoboda* rašė garbinga Kazanės matrona, dvidešimtmetės ir šešiolikmetės dukterų motina. Jos laiškas buvo išspausdintas po Rasputino žūties. – Iš pirties išėjo Grigorijus Rasputinas, vedinas mano dukterimis. Reikia būti motina, kad suprastum mane apėmusį siaubą ir baimę. Sustojau it įbesta, negalėjau ištarti nė žodžio. Tiesiog stovėjau ir tylėjau. „Ką tik sušvito tikroji išganymo šviesa“, – tokie buvo senuolio žodžiai“. Pirtis, išganymas – pergalė.

Provincialioji Rusija buvo tyki, apimta tokio letargo, tokio „stingulio, koks matyti tik esant ramiai jūrai". Viršum Kazanės milžiniški ir apatiški stūksojo gubernatoriaus rūmai ir soboras, papėdėje vangiai tekėjo upė. Gatvėse patruliuojantys žandarai it metronomai saliutavo pro šalį einantiems valdininkams. „Atrodo, kad pusė Rusijos gyventojų, – rašė škotas keliautojas, – yra įvairaus plauko pareigūnai ir jų vienintelė užduotis – valdyti kitą pusę". Rasputinas sutrikdė taikią provincijos ramybę – į lovą pasiguldyta matrona, iš doros kelio išvestos mergaitės, aitrus sekso prieskonis, o vyras – valstietis! Tačiau miestelėnų įsiūčio banga nepasiekė vyskupo Andrejaus. Rasputinas neslėpė savo beatodairiškų žygių, tačiau tikintys juo to nematė: apduidavo nuo pamaldžios jo išorės. Vyskupas parašė archimandritui Feofanui, Sankt Peterburgo teologijos akademijos inspektoriui, kad sutiko Dievo žmogų.

Tai buvo netikėta, patikliai suteikta malonė. Feofanas – nedidukas, liesas, džiovos kankinamas žmogelis, juodais, prie pakaušio prilipusiais plaukais – buvo įtakinga figūra, pačios imperatorienės dvasinis patarėjas ir nuodėmklausys, šventuoliškas ir patiklus mąstytojas, kurį traukė „šventieji kvailiai" ir iš valstiečių kilę pranašai. Andrejus pasiūlė Feofanui priimti Rasputiną Sankt Peterburge ir parašė rekomendacinį laišką.

Iš Kazanės į Pokrovskoję Rasputinas grįžo ankstyvą rudenį. E. A. Kazakovos pasakojimas yra pirmas iš daugelio liudijimų, kuriuos tyrėjui pavyko surinkti apie Rasputino santykius su jo gerbėjomis. Ši moteris patvirtino kalbas apie keistus dalykus, vykdavusius kaimo pirtyje, bei chlistų ritualus primenančias apeigas. Su Rasputinu ji susipažino 1903 m. rugsėjo 19 d., sesers Raisos Aleksandrovnos laidotuvių dieną. (Gal Jablonskis supainiojo Kazakovą su Bašmakova, o mirusią seserį su mirusiu vyru? Gali būti, nors Rasputinui buvo įprasta krautis kapitalą iš žmonių sielvarto.)

Moteris paliudijo: „Į mano butą įėjo vyriškis valstiečio drabužiais ir pabučiavęs vienuolę, skaičiusią iš psalmyno, paprašė pakviesti mane. Man atėjus, jis prisistatė esąs Grigorijus Jefimovičius Rasputinas, pabučiavo mane ir pareiškė norįs apie šį bei tą su manimi pasikalbėti. Mane jo elgesys labai nustebino, pasakiau, kad šiandien mano sesers laidotuvės ir neturiu laiko kalbėtis. Jis išėjo".

Tačiau šis vizitas suintrigavo madam Kazakovą ir ji nutarė pasidomėti atkakliuoju valstiečiu. „Sužinojau, kad Rasputinas Pokrovskojėje sako pamokslus, – tęsė ji. – Jis pasakodavo jaunoms mergaitėms apie klajūnus, kurie, persirengę vienuolyno broliukais, lanko šventas vietas, prievartauja mergaites ir draudžia joms bent žodeliu apie tai prasitarti. Norėdamos išvengti jų pagundų, anot Rasputino, jos privalančios bučiuoti jį, kol pasidarys bloga“.

Antrąkart Rasputinas madam Kazakovą aplankė spalį. „Aš nedelsdama jo paklausiau, ar tai, ką buvau girdėjusi, yra tiesa, – prisiminė ji. – Iš pradžių Rasputinas pareiškė, kad tai – šėtono mokymas, bet paskui ėmė pritarti. Jis sakė, kad išpažįstantysis jam nuodėmes, neturėtų gėdytis, nes jis, senuolis, tas nuodėmes prisiima sau“.

„Norėdamas patikrinti išpažinties nuodugnumą, Rasputinas kviesdavo jaunas mergaites ir moteris į pirtį. Jis sakė, kad, bučiuodamas moteris ir mergaites, sustiprina jų atsparumą aistrai, o jam pačiam visi žmonės yra giminės“.

Gruodžio mėnesį Rasputinas susiruošė priimti vyskupo Andrejaus pasiūlymą ir susipažinti su sostine. Visi rusai, kurie jautė provincijos tamsą vis giliau ir giliau klampinant jų vaizduotę, veržėsi į šį miestą. Sankt Peterburgas buvo sėkmės simbolis, knibždėte knibždantis turčių, plūduriuojantis ant Nevos vandenų „lyg laivas, prikrautas vertingų prekių“. Kaimo žmones į jį vedė instinktas. „Tarytum Peterburgas ir jo pavadinimas, gatvės, jo rūkai, lietūs ir sniegas būtų galėję ką nors išspręsti, kam nors padėti“, – rašė vienas provincialas. Jie ritosi į jį it milžiniška banga – daugiau nei tūkstantis per savaitę. Dauguma tapdavo fabrikų vergais, miegodavo ant medinių gultų, užsikloję purvinais skarmalais. Tik saujelei pavykdavo prasimušti ir įgyvendinti pačias drąsiausias svajones.

„Į Sankt Peterburgą jis vyko ne traukiniu, – pasakoja Aronas Simanovičius, – o pėsčias ir basas“. Bet tai tik graži legenda. 1903 m. Tiumenę su Maskva jau jungė transsibiro geležinkelis, Maskvoje keleiviai persėsdavo į Sankt Peterburgo traukinį. Iš Pokrovskojės į Tiumenę reguliariai plaukiojo garlaiviai, tad kelionė iš Rasputino kaimo į sostinę, anksčiau trukusi keletą savaičių, sutrumpėjo iki keturių dienų.

Transsibiro geležinkelis buvo pigus. Tūkstantį mylių nuvažiuodavai

už penkiolika rublių, arba 7,50 dolerio. Netrukus į Sibirą ėmė plūsti emigrantai, susivilioję nemokamais 140 akrų žemės sklypais – kasmet atvykdavo po pusę milijono žmonių. Jiems buvo skirti prekiniai vagonai be sėdynių – „arklidės ant ratų", kaip rašė Basetas Digbis, Filadelfijos laikraščio *Public Ledger* reporteris, grūste prigrūstos barzdotų mušeikų „plokščiais, gyvuliškais veidais, laukinėmis, krauju pasruvusiomis akimis. Maždaug taip turėtų atrodyti nuskendusio laivo įgula, gerą dešimtį metų praleidusi negyvenamoje saloje". Išvykstant iš Maskvos, paprastai prie abiejų pirmojo tokio sąstato vagono durų budėdavo ginkluoti kazokai, o pro storomis grotomis apkaltus langus kyšodavo grandinėmis surakintos rankos – tai būdavo areštantų vagonas, į Sibiro tremtį gabenantis katorgininkus ir politinius kalinius. Penktosios klasės vagono keleivių nuosmukio lygis stulbino amerikietį Digbį, bet Rasputinas buvo abejingas ir atsparus apsileidimui, o bilieto kaina buvo kaip tik prieinama jo kiaurai kišenei.

Jis nestokojo imlaus proto ir lakios vaizduotės. Žavėjosi naujais išradimais. Greitai pamėgo automobilius, telefoną ir telegrafą, nusipirko net gramofoną. O jeigu turėdavo pakankamai pinigų, keliaudavo pirmąja traukinio klase, gundydamas miegamuosiose kupė važiuojančias moteris.

PENKTAS SKYRIUS

Piteris

Rasputinas į Sankt Peterburgą įsiveržė tarsi patrankos sviedinys iš viduramžių – apdriskęs, juodas, kažką tyliai niurnantis sau po nosimi. Kiekvienas, vos į jį pažvelgęs, suprasdavo, kad šis žmogus ne vienerius metus praleido kelyje. Jis dėvėjo pigų pilką paltą su išsipūtusiomis, tarsi būtų prigrūstos maisto, elgetos kišenėmis. Mūvėjo nudėvėtas kelnes, užpakalyje taip „išsėdėtas, kad priminė seną, suplyšusį hamaką", rašė vienuolis Iliodoras. Jos nesiekė valstietiškų batų, nutepliotų derva; vėliau Rasputinas pamėgo palikti dervos žymes ant visuomenės damų, kurias glėbesčiuodavo, madingų sijonų – jos tapo senuolio vizitine kortele. Susitaršę purvini plaukai, per vidurį perskirti negrabiu sklastymu – taip šukuodavosi užeigų padavėjai – pynėsi su susivėlusia barzda, primenančia juodo avikailio skiautę, prilipdytą prie išblyškusio veido. Melsvas, geidulingas lūpas rėmino viršum jų styrantys ūsai it du „apipešioti teptukai". Plieno pilkumo akys buvo giliai įstatytos po tankiais antakiais. Kai Rasputinas pykdavo, jos virsdavo dviem siaurutėliais plyšeliais. Panagės buvo nešvarios, nagai užsirietę, rankos nusėtos raupų randeliais. Kūnas skleidė „nenusakomą, nemalonų kvapą".

Valstiečiams – daugumai valstiečių – Sankt Peterburgas atrodė bauginantis, svetimas, kone nežemiškas; miestas įsiurbdavo juos ir paversdavo ujamais darbininkais, zombiais nieko nesuprantančiomis akimis. „Iš jų reikalaujama tik raumenų jėgos ir nieko daugiau – nei išsilavinimo, nei įgūdžių, net greitos reakcijos, – rašė amžininkas. – Nešioti geležį, pakrauti ir iškrauti vagonus, tampyti visokiausius sunkius daiktus, kasti ir ramstyti griovius – štai ką tenka dirbti juodnugariams. Tačiau sunkiausia užduotis yra išgyventi su septyniasdešimčia kapeikų per dieną". Valstiečiai, kaip papratę kaimuose, didelėmis grupėmis glaudėsi fabrikų barakuose, o laisvadieniais eidavo paspoksoti į tviskančias parduotuvių vitrinas, švytinčius viešbučius – jų maršrutą it šaligatvius nutūpusios musės žymėdavo juodi gliaudomų saulėgrąžų lukštai.

Kiekvienas atvykėlis, vos patekęs į Nikolajevsko geležinkelio stotį, miesto širdį, akimirksniu suprasdavo, kodėl Petras Pirmasis užsimojo jį pastatyti. Čia buvo sutelktos visos milžiniškos valstybės galios – politika, komercija, menai. Tačiau šiam miestui trūko rusiškos dvasios – Sankt Peterburgas buvo tikrų tikriausia europietiška sostinė. Jis glaudėsi pelkėtame imperijos pakraštyje, toje pačioje zonoje kaip Grenlandija ir pietų Aliaska. Žiemą čia viską užklodavo drėgnas nuo jūros atslinkęs

rūkas, o vasarą miestas paskęsdavo degančių miškų dūmuose. Rašytojas Nikolajus Gogolis manė, kad Peterburge viskas netikra, dirbtina: „Išstorėję užsieniečiai nepanašūs į užsieniečius, o ir patys rusai lyg kokie svetimi – nei rusai, nei nerusai". Miestas turėjo savo aromatą, stiprų, visa persmelkiantį „odos, avikailio paltų, kopūstų sriubos ir saulėgrąžų aliejaus" kvapą, o minios žmonių – totoriai, pasidabinę blizgančiais, išsiuvinėtais švarkais, stuomeningi, tiurbanus susisukę mulos, kalmukai, užsimaukšlinę apskurusias kepures, vežikai, apsisiautę ilgais, mėlynais it safyrai, vata pamuštais apsiaustais, užsivožę fetrines skrybėles – visi atrodė „tokie keisti ir nepažįstami", kad atvykėliai klausdavo savęs, gal jie vis dar Europoje.

Miestas buvo pastatytas ant vandens, išraižytas kanalų ir plieninių Nevos vandenų. Didieji jo architektai italai Varfolomėjus Rastrelis ir Karlas Rosis rusų miesto kanalus, barokinius rūmus, alėjas išdėstė simetriškais kvartalais ir pelnė jam Šiaurės Venecijos vardą. Peterburgo gatvės buvo plačios ir tiesut tiesutėlės. Nevos prospektas, apsuptas žalia, raudona ir ochros spalva dažytų rūmų, cerkvių ir arkadų, driekėsi geras dvi su puse mylios nuo paminklo šv. Aleksandrui Nevskiui iki pat plonos, paauksuotos Admiraliteto smailės. Morskajos gatvė, garsėjusi prabangiomis parduotuvėmis ir viešbučiais, įsiliejo į dvi milžiniškas aikštes dvynes, kurių vidury stūksojo iš marmuro ir granito sukurtas Šv. Isakijaus soboras. Kazanės soboro kolonada buvo suprojektuota pagal Šv. Petro katedros Romoje modelį. Čia kilus karui priešais stebuklingąją Kazanės Mergelę meldėsi carai.

Lygią horizonto liniją kur ne kur perverdavo kurios nors cerkvės kupolas ar špilis, dar vieno naujo fabriko ar gamyklos kaminas; šviesius pastatų fasadus dabino kolonados ir balkonai; milžiniškos, atviros, meistriškai išdėstytos aikštės kūrė neaprėpiamos erdvės įspūdį. Šis miestas, be jokios abejonės, buvo pastatytas valdovams. Ne veltui jis tapo dinastijos pasididžiavimu – spindinčios Romanovų statulos akino kiekvieną praeivį. Ant uolos Senato aikštėje savo žirgą, o pasak Puškino, „piestu pasistojusią" Rusiją, tramdė Petras Pirmasis, apsirengęs kaip Romos imperatorius – ir neatsitiktinai, žodis „caras" yra lotyniškojo *caesar*, „cezaris", vedinys. Pietinė Nevos krantinė buvo grįsta rausvu suomišku granitu. Čia stūksojo fiziniai Romanovų galios įrodymai: pėstininkų pulkų barakai, artilerijos mokykla, imperatoriškasis žirgynas, užsienio ambasados, teismų pastatai. Į upės vandenis žvelgė penkių šimtų jardų ilgumo, rusva ochra dažytų Žiemos rūmų ir Ermitažo lan-

gai. Šių rūmų sienos saugojo didingą imperatoriškosios šeimos paveikslų ir senovinių meno dirbinių kolekciją – jų buvo prigrūsti pilni rūsiai. Pro Nikolajaus II kabineto langus buvo matyti Žiemos rūmų aikštės grindinio akmenys bei dailus trečdalio mylios ilgio pusmėnulio formos pastatas, kuriame buvo įsikūręs vyriausiasis štabas bei finansų ir užsienio reikalų ministerijos.

Šiauriniame krante virš upės iškilusi tviskėjo auksinė Šv. Petro ir Povilo soboro varpinė. Šiame sobore palaidotos gulėjo Romanovų kartos. Netoliese stūksojo tvirtovė, kurios storas sienas skalavo Nevos vandenys. Tvirtovės celėse geležies lakštais uždengtais langais nuo senų laikų kamavosi šimtai dinastijos priešų. Romanovų vasaros rūmai, parkai bei sodai buvo išsibarstę visoje pakrantėje ir giliau žemyne – Peterhofe, Gatčinoje, Carskoje Selo. Mieste visomis spalvomis mirgėjo kareiviškos uniformos: sidabriniai gvardiečių krūtinės antsiuvai; šilku aptraukti raitųjų grenadierių šalmai, užsibaigiantys raudonomis ir geltonomis vėjyje besiplaikstančiomis juostelėmis. Įvairių tautybių rusų armijos kariai demonstravo, kokia neaprėpiama ši imperija: sosto įpėdiniui buvo pavaldūs kazokai, apsitaisę šviesiai mėlynomis uniformomis, kilę iš plėšikų, –
76 sprukdami nuo vergovės Maskvoje, jie įsikūrė plačiuose Dono ir Dnepro žemupiuose, o dabar garsėjo agresyvumu, kai reikėdavo išvaikyti streikininkus ar per pogromus įbauginti žydus; buvo čia ir kaukaziečių, apsisiautusių raudonais apsiaustais, ir mongolų kavaleristų plačiais, plokščiais veidais, „siauromis juodomis akutėmis, it kinų, įstatytomis toli viena nuo kitos".

Aristokratai bei diplomatai rinkdavosi Imperatoriškajame jachtklube Morskajos gatvėje; šis klubas, turėjęs 150 narių, buvo prašmatniausias visoje imperijoje. Tenisininkai ir menkesni buriuotojai mėgo Upės jachtklubą, įsikūrusį Dvorcovaja Naberežnaja. Geras maistas, politinės diskusijos ir kortos nuo pat 1770 m. garsino netoliese įsikūrusį Anglų klubą. Rudenį ir žiemą Semionovsko aikštėje būdavo rengiamos ristūnų lenktynės; vasarą bėgimo taku virsdavo Kolomiagskojės plentas. Čiuožėjai įmantrius ornamentus raižydavo Akvariumo ledo rūmuose. Visi mėgo fotografuoti, net imperatoriškosios šeimos nariai tapo aistringais fotografais mėgėjais, o Rasputinas su malonumu jiems pozuodavo. Bolšaja Koniušennajos gatvėje įsikūrusioje Kodako parduotuvėje durys neužsiverdavo. Bilietus į žiemos ir modernųjį, ištisus metus veikusį cirką reikėdavo pirkti iš anksto. Penkių teatrų salės niekuomet nebūdavo tuščios.

Mieste gyveno ir dirbo galybė užsienio verslininkų. Jiems buvo skirtos anglikonų, liuteronų, Romos katalikų bažnyčios ir britų–amerikiečių kongregacijos koplyčia. Morskajos gatvėje veikusiame anglo Votkinso knygyne užsieniečiai pirko knygas, o specialioje devynių duobučių aikštelėje žaidė golfą. Rusijos ekonomikos raidą, sparčiausią iš visų didžiųjų valstybių, skatino užsienio investicijos. Britai ir prancūzai milijonus rublių buvo investavę į „Rusijos penkines", didelės vertės vyriausybines obligacijas. Keturios iš penkių akcijų pirkimo–pardavimo operacijos įvykdavo biržoje Vasilevskio salos pakraštyje, greta gyvūnų turgaus, kur buvo pardavinėjami reti Vidurio Azijos paukščiai ir šiaurės ledynų šunys. Miesto bankai kontroliavo Vakarų šalių inžinierių suprojektuotas anglies kasyklas bei naftos gręžinius, kurie sėmė Sibiro, Dono baseino ir Kaspijos krantų turtus.

Didieji viešbučiai prilygo europietiškiems kokybe, bet ne kaina. „Europos" viešbutis, stovėjęs Nevos prospekto ir Michailovskojės gatvės kampe, siūlė kambarius su vonia už 7,5 rublio, maždaug tris dolerius; pietūs jo ištaiginguose apartamentuose kainavo 3 rublius. „Kubatas" bei „Lokys" buvo prabangiausi restoranai. „Dononas", mėgstamas dėl nedidelio sodelio, daugiausia lankytojų sulaukdavo vasarą. Pietūs čia kainavo 2,5 rublio – vieną dolerį. Vokiečiai valgė Nevos prospekte pas Leinersą. Prancūzų „Dominikos" restoraną ypač mėgo karininkai, nes jis turėjo puikų biliardo kambarį. Filipovo restoranas Nevos prospekte garsėjo užkandžiais, pyragais ir pyragaičiais. Turtingieji važinėdavo *troikomis* – trikinkiais vežimais arba rogėmis – prašmatniomis ir brangiomis, atsižvelgiant į nuotolį, kainavusiomis nuo 8 iki 20 rublių. *Izvoščikai* siūlė vienkinkius dviviečius vežimaičius su pakeliamu viršumi ir guminėmis padangomis; ketvirtis valandos važiavimo jais kainavo 20 kapeikų. Tramvajaus – elektrinio, garinio ar traukiamo arkliais – bilietas kainavo 3 kapeikas ir labiausiai tiko vargšams.

Kitais atžvilgiais pastariesiems sekėsi nekaip. Ypatingą beturčių grupę sudarė studentai – „universiteto proletariatas" liesais, ištįsusiais veidais, užsimaukšlinę mėlynas kepuraites, susisupę į palaikius paltus, nuo alkio ir išsekimo be laiko pasenę. Gyvesnės sielos telkėsi į būrelius ir planavo revoliuciją bei vykdė politines žmogžudystes; Ochranka jiems skyrė išskirtinį dėmesį. Vyresnįjį Vladimiro Iljičiaus Lenino brolį pakorė už tai, kad šis planavo susprogdinti carą medicinos žodyne paslėpta bomba. Nuo amžiaus pradžios studentai jau buvo spėję nužudyti tris caro vyriausybės ministrus. Vyborgo rajono lūšnose, mažuose

kambarėliuose – *kamorkėse* – glaudėsi darbininkų šeimynos, paklodėmis atsitvėrusios sau erdvę; žmonės miegojo ant sustumtų gultų. Gatvės buvo „pelenų spalvos", praeiviai panėšėjo į šešėlius. „Pilkosios masės" – gamyklose plušančių žmonių – veidai buvo „pajuodę nuo dūmų... juose ryškėjo melsvos venos". Viengungiai gyveno ant medinių gultų, kurie bemaž siekė bendrabučių lubas, valgė juodą duoną ir kopūstų sriubą su agurkais – šviežiais vasarą, sūdytais – žiemą.

Miestas tiesiog kunkuliavo ir rūpinosi rytdiena. Sankt Peterburgas buvo pasaulinis baleto, naftos, chemijos, operos, fiziologijos centras. Vakaruose visi alpo iš susižavėjimo, vos užsiminus apie rusų baletą, pasakišką Karlo Faberžė juvelyriką, apie rusiškus ikrus ir degtinę, kurią visas pasaulis ėmė pilti į akimirksniu išpopuliarėjusius kokteilius. Imperatoriškąją baleto mokyklą ką tik baigė Michailas Fokinas ir Ana Pavlova, joje karjerą pradėjo jaunasis Vaclavas Nižinskis, Sergejus Diagilevas redagavo *Mir Iskusstva.* Lūšnoje gimęs didysis bosas Fiodoras Šaliapinas pirmąkart operos istorijoje dainavimą ėmė derinti su aktoriniu meistriškumu. Į konservatoriją mokytis pas Nikolajų Rimskį-Korsakovą, kaip ir jo pirmtakas ir bendravardis Sergejus Rachmaninovas, ką tik įstojo Sergejus Prokofjevas. Konstantinas Stanislavskis susidomėjo naująja Maksimo Gorkio pjese „Dugne" ir ėmė bandyti savo sukurtą naują vaidinimo sistemą. Ivanas Pavlovas, Eksperimentinės medicinos institute tyrinėjęs sąlyginius refleksus, netrukus turėjo būti apdovanotas Nobelio premija; Dmitrijus Mendelejevas, periodinės elementų sistemos kūrėjas, vis dar profesoriavo universiteto chemijos fakultete.

Drauge tai buvo nervingas laikas, pritvinkęs baimių ir neįtikimiausių idėjų. Jis priklausė poeto Valerijaus Briusovo Blyškiajam Arkliui, kurio apokaliptinis raitelis, riktelėjęs kraują stingdančiu balsu, puola į automobilių, autobusų, šmėžuojančių ženklų, braškančių ratų ir šūkaujančių gatvės berniūkščių minią. „Laikas srūva, o žvilgsnyje siaubas", – rašė Briusovas. Vienoje rankoje raitelis laiko „pergamentą, kuriame ugninėmis raidėmis dega žodis „Mirtis". Paklaikusi minia trypia. Siaubas neaplenkia nė vieno". Staiga baisusis sapnas nutrūksta, „tik kažkokia moteris iš viešnamio ir pabėgęs beprotis vis dar tiesia rankas į besisklaidančią viziją".

Rasputinas neišsigando realybės grimasų ir pamilo miestą. O šis, neramus ir persisotinęs, laukė jo. Vasaros naktys Peterburge buvo „fosforescencinės, beprotiškos, gašlios", rašė romanistas Aleksejus Tolstojus, tamsiais žiemos vakarais ant žalių stalų sutviskėdavo auksas, imdavo glėbesčiuotis poros, o gatvėmis galopu šuoliuodavo troikos. Miestui suklestėjus, jį apėmė nauja karštinė, jis troško sensacijų. Teismuose grūsdavosi „isteriškos moterys, gaudančios kiekvieną vis naujų kruvinų ir gašlių nusikaltimų detalę".

Turtinguosius ir vargšus skyrė abipusė neapykanta ir panieka. Nižinskis buvo kilęs iš neturtingos šeimos. Kartą, kažkuriuose naujuose lošimo namuose laimėjęs penkis šimtus rublių, jis Nevos prospekte užkalbino šešias kekšes ištįsusiais veidais. Dažnai jų pagailėdavo, o tą vakarą norėjo atšvęsti sėkmę ir pavaišinti jas vakariene. Nižinskio siaubui, šios it laukinės puolė prie maisto ir godžiai jį rijo, o vyną plempė tiesiog iš butelių. Vargšas taip pasibjaurėjo, kad pats neįstengė praryti nė kąsnio, todėl metė joms visus laimėtus pinigus ir išbėgo iš restorano. „Tai tiesiog klaiku, – pasakojo jis. – Daugiau niekuomet taip nedarysiu".

Karas su Japonija tapo neišvengiamas. Vidaus reikalų ministras, susirūpinęs, kaip nukreipti rusų mintis nuo revoliucijos, džiaugėsi gresiančiu „nedideliu, pergalingu karu"; netrukus didžiosiose gamyklose prasidėjo streikai. Filosofas Vladimiras Solovjovas manė artėjant pasaulio pabaigą – užuodė ją tarsi „kokį aiškų, bet gana subtilų kvapą – lygiai kaip prie jūros artėjantis keliauninkas iš pradžių pajunta jūros dvelksmą ir tik paskui išvysta plačius vandenis". Aušros ir saulėlydžio žaros, saulės spinduliams kliudžius pelenų šydą, vėjų atpūstą iš tolimos Martinikos, kur neseniai išsiveržė ugnikalnis, sužėrėdavo lyg kokios pasakų rožės. Gatvėse tvenkėsi įtūžis. Visuomenėje, ypač aukštuomenėje, virė „įtemptas, nervingas, geidulių kupinas gyvenimas, keistas religingumo ir gašlumo mišinys". Tvankių kambarėlių mistika, paslėpta už užtrauktų užuolaidų, varžėsi su bažnytinėmis pamaldomis. Tai buvo spiritizmo seansų, būrimų, taro kortų, „neokrikščionybės", kuri sielą jungė su kūnu, metas.

Po išoriniu cinizmu glūdėjo naivus patiklumas. Šventieji kvailiai, aiškiaregiai bei burtininkai buvo tiesiog stvarstomi už rankų ir pagarbiai įvedami į damų svetaines. Vienas provincijos kvailelis, Mitia iš Kozelsko, pusiau kurčias, pusiau nebylys, išsigimęs neūžauga, vietoj rankų te-

turėjęs du strampus, savo klyksmais ir luošio eisena sukeldavo aristokratams ir dvasininkams ekstazę. Kozelskaja Optinos, Dostojevskio lankyto vienuolyno, vienuoliai manė Mitią esant palaimintuoju. Zakristijonas Jegorovas teigė, kad melsdamasis priešais šv. Nikolajaus ikoną jis įstengdavo suprasti dievišką šio amsėjimą ir viaukčiojimą. Galiausiai Jegorovas tapo Mitios vertėju ir atsivežė jį į sostinę. Čia religinės ekstazės pagauta už jo ištekėjo viena kilminga mergelė iš Smolno instituto, geriausios jaunų panelių mokyklos Rusijoje.

Rasputinui labai pravertė jo grubumas, „žmogaus iš liaudies", *varnako*, kilmė. Šis Sibiro gyventojų ir tremtinių žargono žodis buvo sudarytas iš raidžių V, R, N ir K, kurias geležimi išdegindavo katorgininkų kaktose; jos reiškė *vor* (vagis), *razboinik* (plėšikas) ir *nakazannyj knutom* (nubaustas rimbu). Rimbas – tai bizūnas, pagamintas iš neišdirbtos elnio odos; juo plakamam žmogui neretai nuo kaulų atšokdavo mėsa. Sibiriečiai nekreipė jokio dėmesio nei į rimbą, nei į valdžią, kurios rankose jis šmėžavo. Aukštus Rusijos valdininkus, didelei šių nuostabai, jie laikė sau lygiais; šio krašto žmonių nebuvo prislėgusi baudžiava, kuri, nors prieš pat Rasputino gimimą panaikinta, vis dar baugino europinės Rusijos valstiečius.

Žemės į rytus nuo Uralo buvo tokios plačios, kad sostinė neįstengė jų aprėpti. Į Sibirą varomiems tremtiniams leisdavo sustoti prie posto, žyminčio sieną tarp Europos ir Azijos. Daugelis, prieš nužvangindami savo grandines į Aziją, suskubdavo priglausti lūpas prie šalto plytų stulpo; amerikiečių žurnalistas Džordžas Kenanas rašė matęs jame įrėžtą vardą *Marija:* tas, kuris paliko šį pėdsaką, tikriausiai jautė, jog kirsdamas Sibiro sieną atsisveikina „ne tik su namais ir gimtąja šalimi, bet ir su pačiu gyvenimu". Sibiriečiai, važiuojantys per Uralą priešinga kryptimi, sakydavo „vykstą į Rusiją". Jų tėvynėn kojos nebuvo įkėlęs nė vienas Rusijos valdovas. Sibiriečiai – egzotiški, lengvai pasiduodantys visokio plauko nusikaltėliams bei kulto tarnams, keliantys šiurpą, pavojingi – įkūnijo tas savybes, kurių buvo išsiilgę Sankt Peterburgo salonai. Rasputinas įžengė į išdirbtą dirvą, nusprendė jo gyvenimo tyrinėtojai, „ir ši jį įtraukė".

Jis apsistojo vienuolyne, įteikė rekomendacinį laišką Feofanui ir sužavėjo senuką. Trapus mažasis archimandritas pasikvietė jį aptarti nuodėmės problemą su teologijos studentais. Rasputinas įrodinėjo, jog nuodėmės reikalauja pats Dievas. „Kaip taip gali būti, – klausė Feofanas, – jeigu mūsų Išganytojas ir visi stačiatikių Bažnyčios šventieji pa-

skelbė nuodėmę esant Šėtono darbu?" Rasputino atsakymas buvo chlistiškas ir drąsus. „Be abejonės, mūsų Išganytojas ir šventieji tėvai pasmerkė nuodėmę, nes ji yra Blogojo darbas, – pareiškė jis. – Bet kaipgi galima išvyti blogį, jei ne nuoširdžiai atgailaujant? O kaip žmogus gali nuoširdžiai atgailauti, jei nėra nusidėjęs?"

Pajutęs archimandrito silpnumą, akiplėša išdrįso piktai pakelti balsą. „Šalin jūsų Biblijas! – sušuko jis. – Iš tikrųjų, patariu jums, meskite šį nereikalingą darbą, kad galėtumėte drąsiai stoti prieš Viešpatį... Liaukitės sukę galvas, iš kur kyla nuodėmė ir kiek maldų reikia sukalbėti per dieną, kiek laiko pasninkauti, kad jos išvengtumėt! Nusidėkite, jeigu nuodėmė jau tūno jumyse... Nusidėkite ir tuomet galėsite atgailauti ir išvaryti iš savęs blogį. Nes kol nuodėmę slapta nešiojatės savy, kol baimingai dangstote ją maldomis ir pasninku, tol meluojate Viešpačiui, tol jis negali jums atleisti. Purvas privalo būti iššluotas, girdite, tėveli?"

Feofanas mėgino prieštarauti, bet Rasputinas įbedė į jį „ryškias, žėrinčias akis" ir tol svaidėsi žodžiais, kurie krito „it akmenų kruša", kol galiausiai silpnas archimandrito kūnas ėmė virpėti. Rasputinui baigus, Feofanas nulenkė mokslingą, į paukščio panašią galvą ir paprastai pasakė: „Taip, tėve, tai tiesa, tu kalbėjai teisingai". Garbiajam dvasiškiui teko girdėti sostinės apsišaukėlių mistikų skleidžiamus gandus, esą Rasputinas išpranašavo jau tris mėnesius šalį varginančią sausrą. Sibirietis jam padarė tokį galingą įspūdį, jog tėvas Feofanas įtikėjo šį galint prišaukti lietų. Grigorijus, kalbėjo jis savo studentams, lyg pranašas Elijas, geba užverti dangų ir iškviesti sausrą, kuri tęsis tol, kol „jis lieps dangui atsiverti" ir prapliupti lietumi. „Liūdna", – rašė kunigaikštis Dževakovas, aukštas sinodo dvasiškis, kad Sankt Peterburgo visuomenė ir kunigai „užuot bandę šventąjį pavadinti nusidėjėliu, nusidėjėlį paskelbė šventuoju".

Savo naujuoju radiniu Feofanas pasigyrė Joanui iš Kronštato salos – Kronštato tvirtovės Andrejevsko soboro kunigui. Ši tvirtovė buvo rusų Baltijos jūros laivyno bazė. Iš miesto garlaiviu iki jos nuplaukdavai per pusantros valandos. Joanas turėjo gausų pasekėjų būrį, kurį sudarė „ekstazės apimti piligrimai, isteriškos moterys bei iš bažnyčios išmaldos gyvenantys elgetos". Išpažinčių Rusijoje buvo klausoma prieš pat komuniją. Komunijos Andrejevsko sobore laukiančios minios būdavo tokios didelės, kad Joanas, ieškodamas kokios nors išeities, liepė savo sekėjams išpažinti nuodėmes unisonu. Soboro sienos aidu atkartodavo nusidėjėlių aimanas ir šūkčiojimus. Jis rašė straipsnius apie mistiką, kuriuos

spausdino populiarūs to meto žurnalai *Groza* ir *Majak*. Mokiniai Joaną vadino „Dievo įsikūnijimu" ir pagarbiai minėdavo pirmąją jo sekėją, mistikę, vardu Porfirija Kiseliova, vadino ją „mūsų motina". Joanas buvo karštas monarchistas; tai jis prieš dešimtmetį buvo pakviestas melstis prie caro Aleksandro III mirties patalo. Ir nors raudonbarzdžiui šventikui nepasisekė išsaugoti caro gyvybės, jis neprarado imperatoriškosios malonės.

Nepranešęs apie atvykimą, Rasputinas įžengė į soborą beprasidedant mišioms ir kartu su elgetomis bei piligrimais priėmė komuniją. Jį apėmė toks jaudulys (o gal Rasputinas tik pasistengė, kad taip atrodytų, nes visuomet puikiai mokėjo valdyti savo emocijas), jog visas ėmė virpėti ir siūbuoti. Joanas šiuos ženklus išsiaiškino taip pat kaip ir Makarijus. „Sūnau mano, jaučiu, kad esi Dievo namuose, – kreipėsi jis į netašytą sibirietį. – Tavyje žiba dieviška kibirkštis". Rasputinas papasakojo kunigui apie vizijoje regėtą Mergelę, ir Joanas palaimino jį kaip tikrą senuolį.

1903 m. gruodžio 16 d., Joanui tarpininkaujant, Rasputinas buvo pakviestas pietų pas Saratovo vyskupą Hermogeną. Plačiapetis, gauruotas

vyskupas, buvęs teisininkas, dabar garsėjo kaip itin nuožmus reakcionierius, ypač mėgęs persekioti rašytojus, jo manymu, reiškiančius pernelyg liberalias pažiūras. Drauge pietavo Hermogeno protežė Sergejus Trufanovas, aistringas pamokslininkas ir žydų persekiotojas, pasivadinęs vienuolio vardu – Iliodoras.

Jiedu buvo potencialūs galingi Rasputino sąjungininkai. Liberalų nekentėją Hermogeną mėgo ir vertino imperatoriaus dvare. Minias klausytojų sutraukdavo sklandūs, kandūs teatrališko ir tuo pat metu puritoniško Iliodoro pamokslai, vainojantys intelektualus, nes šie „visi yra žydai", garbinantys rusus – dievobaimingus žmones, kurie turi būti apdairūs ir saugotis sugedusių Vakarų įtakos. Jis aprengdavo didžiulę lėlę žydišku kaftanu ir lydimas procesijos nešdavo ją ant laužo sudeginti. Iliodoras niekino aukštuomenę, kuri buvo kliūtis, iškilusi tarp valstiečių ir jų mylimo valdovo; šitai pelnė jam ir caro, ir paprastų rusų meilę. Jis rinko pinigus Taboro kalno vienuolyno ant Volgos kranto Caricyne statybai; svarbiausias turėjo būti didingas, pačioje kalvos viršūnėje iš molio pastatytas bokštas: iš jo jis kreipsis į minias savais „pamokslais nuo kalno". Vyriausybę siutino agresyvūs Iliodoro išpuoliai prieš gubernatorius ir policijos viršininkus, kurie visi, jo žodžiais tariant, buvo Šėtono naguose, tačiau aršųjį vienuolį gynė caras.

Rasputino nešvarumą ir apskurimą Hermogenas su Iliodoru palaikė vidinio šventumo ženklais. Sibirietis padarė jiems puikų įspūdį. Rasputin'as puikiai mokėjo meilikauti. Pradėjus kalbėtis, jis stvėrė vyskupo ranką ir sušuko: „Tu man patinki". Patenkintas, kad valstietis į vyskupą kreipėsi „tu", Hermogenas prapliupo juokais; naujasis senuolis, paprastas ir atviras, pasirodė esąs reakcionieriaus svajonių mužikas. Rasputinas pasisuko į Iliodorą ir patapšnojo šiam per petį. „Štai tas, kuris meldžiasi iš širdies, – tarė jis. – O, jis meldžiasi iš širdies gelmių". Paskui visi trys nusifotografavo: gerai nusiteikęs Hermogenas sėdėjo vidury, šalia stovėjo Rasputinas, pasidabinęs juoda sutana, iš po kurios kyšojo valstietiški batai, ir pavargusiu žvilgsniu spoksojo į objektyvą. Iliodoro veidas buvo įsitempęs, lūpos surauktos, o šaltos akys žvelgė pašaipiai.

Trijulė jau sudarė sąjungą. Vasiljevui, tapusiam slaptosios policijos viršininku, buvo patikėta stebėti, su kuo ir kokius ryšius užmezga Rasputinas, ir jis nuoširdžiai žavėjosi pastarojo bendravimo būdu. Su tais, kurie jam neatrodė svarbūs, įžūlusis sibirietis nesivaržydavo – daug girdavosi, kalbėdavo mįslėmis ir palikdavo pašnekovus suglumusius. Bet su reikšmingais ir įtakingais žmonėmis jis tapdavo dėmesingas ir pastabus. Tuomet jau atidžiai sekdavo pokalbio giją ir taip susikaupdavo, kad net atkragindavo galvą. Nors bemoksliam senuoliui dažniausiai pavykdavo padaryti protingas išvadas, jis stengdavosi neuždavinėti nereikalingų klausimų, kad neišduotų savo neišmanymo. Lengvai pritapo prie aršių monarchistų. Politikoje, teigė Vasiljevas, Rasputinas „nebuvo nei kairys, nei dešinys". Jo pažiūros kartais atrodydavo liberalios, kartais – autoritarinės, tačiau monarchija jam visuomet buvo „tikroji religija". Rasputinas neįsivaizdavo Rusijos be caro. Pagrindinis jo principas visą gyvenimą liko toks pats – „caro priešų sutaikinimas". Politinės partijos, jų ideologijos bei taktikos „likdavo toli už jo horizontų". Stipriausias šio žmogaus pojūtis buvo nuojauta, padėdavusi suvokti, kas linkęs padėti, o kas nusiteikęs priešiškai.

Sostinėje kunkuliavo naujos idėjos, būrėsi nauji judėjimai – raudonieji, socialistai, anarchistai, slavofilai, komunistai, nihilistai. Vien 1901 m. į Sibirą buvo ištremta šešiolika tūkstančių „politinių". Valstiečiui, nuo senų laikų linkusiam į misticizmą, kairieji nekėlė susižavėjimo. Daug derlingesnė dirva buvo valdančiosios klasės – korumpuotos, letargiš-

kos, bijančios savo pačių privilegijų, tikinčios įvairiais intrigantais. Reakcionieriai nieko nereikalavo iš Rasputino. Jam tereikėjo bijoti Dievo bei mylėti carą, ir jie buvo pasiryžę paskelbti jį „tikru rusu", nesugadintu maištingų miestietiškų idėjų, lojaliu bukagalviu, kuris, kaip nuoširdžiai jie tikėjo, išgelbės juos, jei arba kai į juos atsigręš „raudonasis Piteris".

Vaidmuo buvo lengvas ir pelningas. Rasputiną pristatė grafienei Ignatjevai, aukštuomenės damai, prijaučiančiai dešiniojo sparno politikams. Ji buvo ištekėjusi už grafo Aleksejaus Pavlovičiaus Ignatjevo, buvusio vidaus reikalų ministro, aktyvaus dešiniojo, vienu iš pirmųjų numerių figūruojančio socialistų grupuočių sudarinėjamuose mirtininkų sąrašuose. Ir teroristams netrukus pavyko įgyvendinti savo užmačias. Grafienė, „nestabili, riboto proto asmenybė", buvo kaip tik tas žmogus, kuris galėjo padėti Rasputinui patekti į sostinės visuomenę. Jos „juodasis salonas" – juodą spalvą ji pasirinko kaip priešpriešą raudoniesiems – buvo mėgstama nervingų autokratijos samdinių vieta. Čia rinkdavosi bankininkai ir ginklų pirkliai, užuodę galimybę pasipelnyti iš gresiančio karo su Japonija. Fanatikų šventikų kurstomi karininkai ir būsimi ministrai kurpė planus, kaip stačiatikiams pavergus Konstantinopolį. Madam Ignatjevos svetainėje spiritizmo seansus rengę okultistai gyrėsi, esą jiems apsireiškusi ugnies žiedu apsupta neseniai kanonizuoto šventojo Serafimo iš Saratovo dvasia ir paskelbusi, jog tarp jų atsiradęs didis pranašas. Grafienės svečiai mėgo į viena suplakti autokratinę politiką ir misticizmą, o Rasputinui ši kombinacija buvo ideali.

Jis kalbėjo glaustomis, sunkiai suprantamomis frazėmis ir nė nemėgino pramokti geresnių, aukštuomenei tinkamų manierų. Per trumpą vizitą sostinėje senuolis sužavėjo ir apstulbino visus, ypač moteris. Kai kurios apsilankė pas jį Pokrovskojėje. Ponia Kazakova kartu su savo dukterimis Jekaterina ir Narja Rasputino kaime pasirodė 1904 m. gegužę. Jo šlovė augo, o gerbėjų moterų nesulaikomai daugėjo. „Mačiau Rasputiną, apsuptą viso būrio įtakingų damų, – liudijo Kazakova tyrėjui. – Jos žvelgė į senuolį kaip į didį ir dorą žmogų, net karpė jam nagus ir siuvosi prie nosinaičių, kad niekuomet jo nepamirštų. Rasputinas begėdiškai jas glėbesčiavo ir bučiavo". Kazakova papriekaištavo Rasputinui dėl moralės. „Jis pareiškė neturįs ko gėdytis, – teigė ji, – nes visi žmonės jam kaip giminės".

Pokrovskojės popas išgavo Rasputinui rašytus kilmingų jo gerbėjų Berlandskajos, Silvers ir Mančtet laiškus. Tėvas Piotras neabejojo, kad

Rasputinas priklauso chlistų sektai, todėl kol kas saugiai juos paslėpė, o vėliau perdavė naujojo bažnytinio tyrimo vykdytojams. Tie laiškai aiškiai rodo įžvalgųjį Rasputiną nesunkiai įspėdavus, kad dama nelaiminga – jam pakakdavo keleto žodžių, taiklaus palyginimo. Chionija Berlandskaja buvo viena iš tų tipiškų „nervingų moterų, besikamuojančių sielų", kurios lipte lipo prie netašyto sibiriečio. Neseniai buvo nusižudęs jos vyras, tad „ji sielvartavo, įsitikinusi, kad šiam žingsniui jį paskatinusi žinia apie žmonos neištikimybę". Niekas neįstengė nelaimingosios paguosti. Tik tada, kai pasirodęs Rasputinas ir pasakęs, kad net Kristus negalėjęs sukliudyti savo mokiniui pasikarti, rašoma Berlandskajos laiške, jai tarsi akmuo nuo širdies nusiritęs. Pasak Dostojevskio, tie, kurie ateidavo pasimatyti su senuoliu Zosima, vidun įžengdavo „pilni baimės ir nerimo, o išeidavo beveik visada nušvitę ir džiugūs, ir niūriausias veidas tapdavo laimingas". Rasputinas taip pat buvo perpratęs šią gudrybę, nors jis su savo sielos draugėmis bendraudavo gerokai intymiau negu garbaus amžiaus sulaukęs senuolis. Laiškuose Berlandskaja ir Mančtet rašė, kad pažintis su šiuo žmogumi atvėrė joms vartus į naują gyvenimą, o ir jas pačias pakeitė į gerąją pusę. Retkarčiais jiedvi užsimena, neva Rasputinas jas mokęs. Kaip teigiama komisijos ataskaitoje, jos sutartinai vartoja tą pačią frazę, kad „Rasputinas mokęs jas „šventųjų sakramentų".

Tyrėjas pripažino, kad lieka tik spėlioti, kokie tie „šventieji sakramentai". Kitų liudytojų parodymai kiek išsamesni. Moteris, Pokrovskojės cerkvėje kepdavusi komunijos paplotėlius, prisiminė, kaip kartą, kai drauge su Rasputinu leidosi į požeminę koplyčią, šis vos jos neišprievartavo, o paskui patikino, kad tai nebūtų buvusi nuodėmė, nes „jame glūdi Švenčiausioji Trejybė". Atrodo, seksas buvęs labai svarbi šventųjų sakramentų dalis.

Tais pačiais 1904 metais įvyko du svarbūs įvykiai, nulėmę Rasputino likimą (tiesa, pirmojo reikšmės Rasputinas kol kas dar nesuvokė). Liepos 31 d. imperatorienei gimė sūnus Aleksejus, o sibirietis – tiksli data nežinoma, bet greičiausiai tai įvyko taip pat vasarą – beklajodamas susipažino su dviem seserimis didžiosiomis kunigaikštienėmis, Juodkalnijos karaliaus dukterimis. Šios mėgo kištis kur nereikia, nė minutėlę nepaliaudavo tarškusios gvergždžiančiais balsais ir buvo juodaplaukės,

tad aukštuomenė netruko jas pakrikštyti „varnomis". Seserys domėjosi antgamtiškais dalykais, net pačios mėgino kerėti, o svarbiausia – buvo įtakingos.

Jų tėvas, „garsus gobšuolis, neturintis jokių skrupulų", vis dėlto išmokė savo dukteris aristokratiškai elgtis, ir dabar jos – tikros aukštuomenės damos – mėgavosi artimais ryšiais su caru ir imperatoriene. Milica, vadinama Juodkalniete Numeris Vienas, ištekėjo už caro pusbrolio, silpnų plaučių didžiojo kunigaikščio Piotro. Juodkalnietės Numeris Du, Anastasijos, vyras buvo kunigaikštis Georgas Liochtenbergas, kuris netrukus po jungtuvių ceremonijos atsisveikino su jaunąja žmona ir grįžo į Biaricą pas savo seną meilužę kurtizanę. Anastasija savu ruožtu artimai susibičiuliavo su stotingu bei narsiu kareiviu, caro pusbroliu didžiuoju kunigaikščiu Nikolajumi Nikolajevičiumi, už kurio ištekėjo po skyrybų su kunigaikščiu Liochtenbergu. Nenusisekus vedyboms, seserys atsidėjo visuomeninei karjerai ir okultizmui.

Milica buvo protingesnė, domėjosi, kaip reikalavo to meto mada, Rytų religijomis, mistine ir asketų literatūra. Persų kalbą ji išmoko vien tam, kad galėtų originalo kalba perskaityti persų mistikų

raštus ir net pati parašė trumpą knygelę, pavadintą „Rinktiniai šventųjų tėvų sakymai". Seserys buvo tamsaus gymio, elegantiškos, į pasaulį žvelgė visa išmanančiomis, pašaipiomis akimis, šypsojosi gosliomis lūpomis. Jos nuolat kaulijo pinigų, nesidrovėjo įkyrėti net patiems aukščiausiems valdininkams: kartą, kai Milicos vyras spekuliuodamos biržoje neteko stambios sumos, ši iškeikė finansų ministrą Sergejų Vitę už „įžūlumą", nes tas atsisakė kompensuoti nuostolį iš valstybės banko. Daug geriau jiedviem sekėsi sutarti su imperatoriškąja pora. Su Aleksandra juodkalnietės elgėsi perdėm pagarbiai – „nuolat lankstėsi ir meilikavo" – slaugė ją, susirgusią dizenterija, net nudirbdavo „tik kambarinėms tinkamus darbus" – išnešdavo jos naktipuodį, keitė baltinius.

Pasak Vitės, seserys buvo užsikrėtusios „ta baisia liga, vadinama spiritualizmu arba okultizmu". Didysis kunigaikštis Nikolajus taip pat buvo linkęs į misticizmą. „Niekas negalėtų tvirtinti, esą didysis kunigaikštis išprotėjo, – rašė Vitė, – bet ir negalėtų teigti, kad jis normalus". Nikolajus Nikolajevičius kartą paklausė ministro, ar, šio nuomone, caras yra paprastas žmogus ar dievybė. Kai Vitė atsakė, kad „žmogus", didysis kunigaikštis pareiškė, jog caras „nei žmogus, nei dievybė, o šių dviejų lydinys".

Pasibodėjusios sostinės gyvenimu, ieškodamos naujų sensacijų seserys inkognito iškeliavo į šventąją Kijevo žemę ir kone kaktomuša susidūrė su Rasputinu. Bent jau taip teigė Aronas Simanovičius. Kiti sakė, kad senuolį su seserimis supažindino Feofanas. Tyrėjas patikėjo pastarąja versija. Tačiau Simanovičius įrodinėjo pats buvęs Kijeve, kai Michailovsko vienuolyne pasirodė abi juodkalnietės. Vieną rytą jų žvilgsniai užkliuvo už paprasto klajūno, užpakaliniame vienuolyno kieme kapojusio malkas. Tai buvo Rasputinas, užsidirbinėjęs duonai ir pastogei. Jiedvi įsikalbėjo su juo; Rasputinas papasakojo apie savo nuotykius, apie vienuolynus, kuriuose lankėsi, ir vienuolius, su kuriais bendravo. Sakė, kad dažnai meldžiasi geležinkelio stotyse ir garlaivių prieplaukose. Jis didžiavosi pamokslininko talentu ir pasigyrė ginčuose nugalįs net išsilavinusius teologus.

Žmogysta suintrigavo seseris, tad šios pakvietė jį arbatos. Rasputino kalbos buvo karštos ir įtaigios, o „pilkos, kiaurai veriančios akys taip gundomai žėrėjo, kad klausytojos neįstengė atsispirti senuolio asmenybės žavesiui“. Išsiaiškinęs, kas tokios jo naujosios pažįstamos, Rasputinas pasistengė pelnyti seserų prielankumą. Šiaip ne itin mėgstantis girtis savo gabumais, juodkalnietėms jis, anot Simanovičiaus, padarė išimtį – pašnibždėjo galįs išgydyti bet kokią ligą, nuspėti ateitį ir nukreipti gresiančias nelaimes. Jis „akimirksniu suvokė, – rašė Simanovičius, – kokia nuostabi proga pasitaikė“. Štai kodėl akiplėša sibirietis nėrėsi iš kailio, įdėmiai žvelgė damoms į akis ir pagarbiai joms lankstėsi.

Susitikimai nesiliovė; seserys vaišino Rasputiną pietumis, pyragaičiais, saldainiais. Jis mėgo visokiausius saldėsius – saldų vyną, pyragus, bandeles, čiulpdavo arbatoje pamirkytus cukraus gabalėlius. Simanovičius rašė, kad „vietoj dantų senuolio burnoje styrojo kažkokios juodos lūženos“. Tačiau net ir tai neatstūmė juodkalniečių. Priešingai, Rasputinas jų akyse virto „kažkokia mistine dievybe“. Seserų širdys „ilgėjosi stebukladario“, ir štai dabar jis stojo joms prieš akis, jaudino ir žavėjo jas. Nuspėjusi, kokį įspūdį Rasputinas padarys „nervingiems, į misticizmą linkusiems carui ir carienei“, Milica jame įžvelgė ginklą, padėsiantį jai sustiprinti savo galią imperatoriškajai porai. Gudruolė sumanė pristatyti senuolį dvare.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Karališkasis kraujas

Juodkalnietės taikėsi į imperatorienę. Seserys puikiai pažinojo ją ir žinojo jos silpnybes. Kartą jau buvo supažindinę Aleksandrą Fiodorovną su vienu šventu žmogumi, daktaru Filipu, prancūzu, tiesiog neįtikėtinai panašiu į Rasputiną. Iš pradžių viskas klostėsi kuo puikiausiai – tiesiog nuostabiai, bet paskui Filipas pakliuvo į nemalonę, tad dabar Milica su Anastasija ieškojo, kuo jį būtų galima pakeisti. Aleksandros šeimą persekiojo baisi neganda, o kaltininkė buvo jos senelė, karalienė Viktorija. Anglijos monarchė turėjo gausią šeimą. Tarp devynių jos vaikų ir trisdešimt penkių vaikaičių buvo Anglijos karaliai, Vokietijos kaizeris, Ispanijos karalienė ir Aleksandra, Rusijos imperatorienė. Viktorija mirė likus trejiems metams iki pirmosios Rasputino kelionės į Sankt Peterburgą, bet ir pastarajam likimas lėmė pasipelnyti iš jos palikimo. Karalienė buvo hemofilijos nešiotoja.

Sergančiam šia liga žmogui nekreša kraujas, nes nesintezuojamas VIII faktorius – proteinas, kuris leidžia sveikam kraujui tirštėti. Mažiausia žaizdelė sukelia gausų, ilgalaikį kraujavimą. Be jokios aiškios priežasties prasideda stiprūs ir skausmingi vidiniai kraujoplūdžiai, o jeigu jie dažnai kartojasi, gali deformuotis sąnariai. Beveik visuomet hemofilija susijusi su lytimi: vyriškosios lyties kūdikiai ją paveldi iš motinos. Karalienė Viktorija užkratą perdavė dviem iš penkių savo dukterų, o šios apkrėtė savo sūnus. Ligonius akylai saugodavo, kad šie neparkristų ir nesusižeistų, kai kuriuos net rengdavo keistais, vata pamuštais kostiumais, tačiau dauguma mirdavo nesulaukę nė trisdešimties.

Aleksandros tėvai – didysis hercogas Liudvikas, vynuogynais ir miškingomis kalvomis garsėjusių Heseno žemių ant Reino krantų valdovas, ir karalienės Viktorijos duktė princesė Alisa. Motina ir duktė buvo labai panašios, ir ne tik išvaizda bei charakteriu – jų likimai taip pat susiklostė beveik vienodai. Abi jas, tik trumpam nusivilkusias gedulo drabužius, ištekino už užsieniečių. Ir viena, ir kita sunkiai pritapo naujosiose tėvynėse ir buvo nemėgstamos dvare, bet visą gyvenimą karštai mylėjo savo vyrus – tikra retenybė dinastijų santuokose, pagrįstose politiniais išskaičiavimais. Jas kamavo pakrikę nervai ir išsekimas, tuomet laikyti tipiškais neurastenijos simptomais. Abi turėjo hemofilija sergančius sūnus.

Už vokiečių hercogo Alisa ištekėjo būdama devyniolikos, tačiau jungtuvių džiaugsmą stelbė sielvartas dėl prieš pusmetį mirusio tėvo

princo Alberto. Karalienė Viktorija tebenešiojo gedulą. „Alisos vestuvės, – rašė ji, – labiau priminė laidotuves". Alisos vyro žemiečiai į Darmštatą, nedidukę Heseno hercogystės sostinę, atvykusią princesę visą jos gyvenimą laikė „svetimšale, atklydėle iš tolimosios Anglijos" – prašaliete. Tačiau santuoka buvo laiminga, Alisa susilaukė septynių vaikų. 1872 m. birželį, praėjus trejiems metams po to, kai Ana Jegorovna Sibiro trobelėje pagimdė sūnų Grigorijų Rasputiną, Darmštato rūmuose sukrykštė šeštasis kūdikis – mergaitė. Ją pakrikštijo Aliks – „Alisa vokiškai – Aliks, štai kaip jie iškraipė mano vardą", – paaiškino mergaitės motina. Aleksandros vardu hercogo duktė buvo pavadinta tik atvykusi gyventi į Rusiją. Rasputinas krikštatėvių neturėjo; mažylę Aliks krikštijo būsimieji Anglijos ir Rusijos valdovai – Edvardas VII ir Aleksandras III, jų žmonos, anglų princesė bei Kembridžo hercogas.

Jau tuomet nebuvo paslaptis, kad šeimoje siautėja hemofilija. Hercogienės Alisos jaunesnįjį brolį Leopoldą vos gimusį nusėjo išdavikiškos kraujuojančios žaizdelės; liga progresavo, ir niekaip nesiliaujantys kraujoplūdžiai galiausiai suluošino vaiką. Paaiškėjo, kad Heseno valdovo žmona taip pat nešioja užkratą. Jos dvejų metukų sūnus Frydrichas Vilhelmas – „Fritis" – kartą įsipjovė ausį ir smarkiai nukraujavo. Praėjo metai. Vieną dieną, įbėgęs į motinos kambarį, kur toji grojo Šopeno „Laidotuvių maršą", berniukas užsiropštė ant palangės. Langas buvo neužstumtas, ir vaikas iš antro aukšto nukrito ant žemės. Tą patį vakarą jis mirė nuo kraujo išsiliejimo į smegenis. Per kiekvienas Fričio mirties metines Alisa eidavo į kriptą, kurioje buvo palaidotas jos sūnus.

Mažoji Aliks – „meili, linksma maža mergytė, nuolatos besišypsanti, su duobute viename skruoste, praminta Saulute" – buvo laimingas kūdikis, iki mirė jos motina. Vaikai susirgo difteritu, kuris nusinešė į kapus jauniausiąją – keturmetę Mei. Atėjusi pranešti skaudžios žinios sūnui Erniui, hercogienė Alisa apkabino ir pabučiavo jį; britų ministras pirmininkas Bendžaminas Dizraelis pavadino tai „mirties bučiniu", nes nuo Ernio difteritu apsikrėtė ir ji. Išsekusi ir nusilpusi po gimdymų, moteris neišlaikė. Šešerių metukų Aliks liko našlaitė; brolio ir sesers taip pat jau nebebuvo. Darmštato rūmai paskendo gedule; motinos kambarys liko toks, koks buvo jai gyvai esant, tik lovą uždengė juodu krepu. Mažoji Saulutė paniuro ir tapo apatiška. „Vargšė senelė pamėgins atstoti tau mamą", – parašė jai karalienė Viktorija. Nuo tada Aliks daug laiko praleisdavo Anglijos pilyse. Ten vis dar buvo gedima jos senelio; Viktorija niekaip negalėjo susitaikyti su vyro mirtimi, todėl įsakė

tarnams kasnakt pakloti jo lovą, kasryt išvalyti naktipuodį, tarsi princas Albertas būtų galėjęs juo naudotis.

Kol Rasputinas purvynėje žaidė su kiaulės kojomis ir mokėsi valstietiško gyvenimo gudrybių – mojuoti dalgiu bei vadelėti arklius – Viktorija atskleidė mažajai Aliks valdymo meno paslaptis. Mergaitė mokėsi gerų manierų, vaikščiojo pakelta galva nenuleisdama jos ištisas dešimt minučių, suko ratus po kambarį ir lyg su žmonėmis kalbėjosi su baldais, pratindamasi teikti karališkas malones. Tačiau atsidūrusi tarp svetimų žmonių, Aliks jausdavosi labai nejaukiai ir pati dėl to kankinosi – puiki pianistė, nuostabiai jaučianti ir skambinanti Vagnerį, ji raudonuodavo iš sumišimo, kai senelė versdavo ją pagroti Vindzoro svečiams. Drovumą būsimoji imperatorienė slėpė po apsimestinio išdidumo kauke, kuri, nors neabejotinai karališka, trukdė jai pelnyti žmonių palankumą.

Jos mokytoja „Medžė" Džekson – pasak Viktorijos, „sunkiai sugyvenama, pikta, irzlaus charakterio" asmenybė – ragino Aliks atsikratyti moterims primesto pasyvaus vaidmens, neleidžiančio joms kištis į politiką. Mergaitė tapo savavališka ir užsispyrusi, apdairi, įtari ir pasitikėjo tik savimi. Ji žinojo, kad moterys gali būti galingos ir įtakingos – juk jos pačios senelė valdė ketvirtį visos žmonijos. Puikiai išsilavinusi Aliks išmanė menus, kalbas, matematiką, tačiau buvo liguista.

Į Rusiją Aliks pirmą kartą atvyko 1884-aisiais, kai Rasputinas tariamai kamavosi gašlios generolo žmonos rankose Tiumenėje. Ji dalyvavo savo vyresniosios sesers Elos jungtuvėse su didžiuoju Rusijos kunigaikščiu Seržu, o birželio 8 d. pietavo su krikštatėviu, caru Aleksandru III. Jos antros eilės pusbrolis, sosto įpėdinis caraitis Nikolajus, tą vakarą savo dienoraštyje rašė: „Sėdėjau greta mažosios dvylikametės Aliks, ir ji man baisiai patiko". Jis tuomet buvo dailus šešiolikmetis, kurio subtilius, taisyklingus, bet blankokus veido bruožus gyvino žėrinčios mėlynos akys. Aliks tada buvo laimingi metai, kuriuos aptemdė tik hemofilija sirgusiam dėdei Leopoldui nutikusi nelaimė. Žiemodamas Kanuose jis susitrenkė galvą ir mirė nuo kraujo išsiliejimo į smegenis.

Antrą kartą Aliks Rusijoje viešėjo po penkerių metų, žiemą. Jiedu su Nikolajumi važinėjosi rogutėmis nuo deglais apšviestų medinių pastolių, apipiltų vandeniu, kad sušaltų ir taptų panašūs į ledo kalnus, valgė blynus su ikrais, o paskui hercogo dukters garbei buvo surengta puota. Aliks jau buvo tikra gražuolė – aukšta ir liekna su kupeta žvilgančių kaštoninių plaukų ir pilkai mėlynomis akimis, nuo kurių, rašė amžininkas, „niekada, net kai ji šypsodavosi, nenuslinkdavo begali-

nio ilgesio, švelnaus liūdesio šešėlis". Nikolajus, tuomet jau gvardijos karininkas, įsimylėjo.

Vasarą Aliks vėl atvažiavo į Rusiją ir apsistojo pas seserį Elą šios vyro didžiojo kunigaikščio Seržo dvare ant Maskvos upės kranto Iljinskoje. Jie irstydavosi, rengdavo piknikus, kirsdavo šaltą šernieną ir rūkytą eršketą, uogaudavo. Aliks nemėgo miestų, šalia nepažįstamų žmonių visuomet nervindavosi; o tą vasarą regėtas šienu pakvipęs, žaliais šešėliais nuklotas kaimas visam gyvenimui įsirėžė jai į atmintį – štai „tikroji Rusija", „tikrieji rusai" – valstiečiai, tos dulkėtos būtybės, įsispyrusios į liepos žievės sandalus, kurios, jai važiuojant pro šalį, nukelia kepures ir puola ant kelių

Nors tąkart ji nesutiko Nikolajaus, jiedu liko vienas kitam ištikimi. Aliks atsisakė tekėti už Edžio, vyriausiojo Velso princo sūnaus, o Nikolajus pareiškė jau verčiau stosiąs į vienuolyną, nei susižadėsiąs su bjauriąja Vokietijos kaizerio seserimi Margareta. Jis išsiskyrė su savo jauna meiluže, įspūdinga gražuole, balerina Matilda Kščesinskaja. Jiedu susitarė susitikti prie daržinės Volkonskio kelyje ir atsisveikinti. Matilda iš Peterburgo atvažiavo karieta; Nikolajus iš netoliese įsikūrusio armijos štabo atjojo žirgu. Abu apsiverkė. „Kai caraitis išjojo atgal į stovyklą, – rašė ji, – aš dar ilgai rymojau prie daržinės ir žiūrėjau jam pavymui, kol galiausiai jis dingo man iš akių". 1891 metų pabaigoje savo dienoraštyje Nikolajus rašė: „Svajoju vieną gražią dieną vesti Aliks H[esen]. Aš taip seniai ją myliu". Buvo ištikimas jai visą gyvenimą; jų neišskyrė net mirtis.

1892 m. mirė Aliks tėvas – sukniubo prie pietų stalo tiesiai jai prieš akis; merginai prasidėjo isterija, ji ilgam atgulė į patalą. Brolis Ernestas, vyriausiasis Liudviko sūnus, tapo didžiuoju Heseno hercogu. 1894 m. pavasarį buvo iškeltos jo vestuvės, kuriose dalyvavo ir Rusijos atstovas – caraitis Nikolajus. Aliks pasitiko jį stotyje; tą vakarą įsimylėjėliai vakarieniavo žvakių šviesoje, o styginių kvartetas grojo Mendelsoną. Kitą rytą, nutaikęs akimirką, kai jiedu liko vienui vieni, Nikolajus pasipiršo Aliks. Mergina buvo „nepaprastai graži, bet labai liūdna". Rusijos sosto įpėdinio nuotaka privalėjo būti stačiatikė, o Aliks norėjo likti liuterone, todėl raudodama Nikolajui atsakė: „Ne, aš negaliu". Išgirdęs tai, pusbrolis Vilis, Vokietijos kaizeris, priminė jai, kad kitos vokiečių kunigaikštytės – Jekaterina Didžioji, jos pačios sesuo Ela – prieš ištekėdamos už rusų taip pat atsivertė. Vilis teigė, jog tai – „neginčijama jos pareiga".

Kitą dieną jis pastvėrė Nikolajų už rankos, ištraukė iš vazos puokštę gėlių, įbruko jam ir pasiuntė dar kartą pamėginti laimę. Aliks laukė jo kambaryje prie uždaro lango, nes lauke siautė smarki pavasarinė audra. Ji sutiko; abu verkė lyg vaikai. „O, Dieve, koks akmuo nusirito man nuo krūtinės, – tą vakarą dienoraštyje įrašė Nikolajus. – Visą dieną vaikščiojau it sapne".

Sąjunga, tokia lemtinga, buvo sudaryta. Rasputino reakcija – jei jis apskritai kaip nors reagavo – nežinoma, o didžioji Europos piršlė, karalienė Viktorija, tarsi nujautė ką negera. Dėl Nikolajaus ji neabejojo – „man jis labai patinka" – ji dvejojo dėl Rusijos. „Kuo daugiau galvoju apie mielosios Alikos vestuves, tuo labiau baiminuosi, – rašė karalienė, – toji šalis, jos politika – viskas taip nepanašu į mūsų – ir dar tas baisus nesaugumas, pavojai, kurie grės mielajam vaikeliui... Pagalvojus apie jos vestuves, mane net šiurpas nukrato. Negaliu nė įsivaizduoti, kad ji, *tokia* jauna, bus pasodinta į tą netvirtą sostą – juk virš jos ir pirmiausia jos vyro galvos iš karto susitvenks juodi debesys, o aš tik retkarčiais galėsiu su ja pasimatyti... Vargšė mergaitė neturi tėvų, aš vienintelė jos senelė".

Tiesą sakant, Aliks patiko naujosios šalies „politika". Nikolajaus mokytojas Konstantinas Pobedonoscevas, teisininkas šaltomis akimis, paslėptomis po metaliniais akinių rėmeliais, ir kaspinu vietoj kaklaraiščio, reakcionierius, manęs, jog parlamentinė demokratija tėra „bergždžia saviapgaulė", pataikaujanti „asmeninėms savo tarnų ambicijoms, tuštybei ir savanaudiškiems interesams", pasistengė įpūsti caraičiui patvaldystės dvasią. Nikolajus buvo nekvailas – laisvai kalbėjo penkiomis kalbomis, o angliškai – be menkiausio akcento; politinės ekonomijos, istorijos, tarptautinės teisės, karo mokslo bei chemijos jį mokė žymiausi to meto mokytojai, tačiau jaunajam sosto įpėdiniui trūko intelektualui būtino smalsumo. Kai atėjo laikas paveldėti sostą, Nikolajus sėdo į jį mechaniškai. Aliks prigimčiai absoliutizmas pasirodė artimas ir patrauklus. Naujojoje tėvynėje vokiečių hercogo duktė jautėsi ne itin smagiai, bet niekuomet nekritikavo jos valdymo sistemos ar savo pačios vietos joje, nuožmiai smerkė tik mėšlungiškas rusiško liberalizmo apraiškas. Imperatorienė žavėjosi Rusijos absoliutizmu, nepaisydama visuotinio bjaurėjimosi šia santvarka, bjaurėjimosi, užvaldžiusio visą angliškai kalbantį pasaulį ir kitas šalis, jį jautė net valdingoji Aliks senelė.

Kitais atžvilgiais naujoji imperatorienė Rusijoje buvo tokia pat svetima, kaip kad jos motina Darmštate. Ji išmoko sklandžios, angliško akcento kiek paveiktos rusų kalbos – prieš vestuves Aleksandras III bū-

simai marčiai į Vindzorą nusiuntė savo asmeninį nuodėmklausį, turėjusį pamokyti merginą kalbos ir stačiatikių katekizmo – tačiau į Peterburgą ji atvyko kaip vokiečių kunigaikštytė. Rusai, kurie nuo seno buvo kupini neapykantos vokiečiams, užgimusios dar kovų su Teutonų ordino karžygiais, užsispyrę vadino ją „vokiete". Tai buvo neteisinga, nes pati Aliks jautėsi esanti anglė, o ne vokietė. Anglų kalba buvo jos gimtoji, jos meilės kalba. Nikolajus savo sužadėtinę mergino taip pat angliškai, šia kalba jiedu rašė vienas kitam laiškus. Atmetus religiją ir politiką, būsimosios imperatorienės skonis taip pat buvo angliškas. Kaip ir jos motina, baldus Aliks užsakinėjo paštu iš *Maples* universalinės parduotuvės Londone, o sienas nukabinėjo pastoralinėmis akvarelėmis, vaizduojančiomis Škotijos kalvas. Mėgstamiausia merginos rašytoja buvo romantikė, Mari Koreli pseudonimu prisidengusi Meri Makei, nepaprastai populiari to meto Anglijoje – jos romanus skaitė Viljamas Gledstounas bei Oskaras Vaildas, – tačiau bemaž nežinoma už jos ribų.

Kritikai nemėgo Koreli, vadino ją „savimi patenkinta, sentimentalia moraliste, nemokančia atskirti absurdo nuo realybės" ir prikišo jai savikritikos stoką. Iš Aliks buvo šaipomasi lygiai tokiais pat žodžiais. Peterburgo visuomenė, pikta ir reikli, manė, kad Nikolajaus išrinktoji – užsispyrusi provincialė. Rengėsi ji neskoningai, jai ypač patiko motinos mėgstama violetinė spalva. Liežuviai plakė, kad ji nerangi, prasta šokėja ir neįdomi pašnekovė. Prancūziškai, aukštuomenės kalba, Aliks kalbėjo lėtai ir užsikirsdama. Hercogo duktė neatstovavo nė vienai garbingai dinastijai; Romanovų palikuoniui ji buvo išties prasta partija. Naujieji namai merginos nelaukė, senieji džiaugėsi ja atsikratę. Pasak finansų ministro Sergejaus Vitės, paskelbus sužadėtuves, rusų ambasadorius, kadaise matęs ją dar vaiką, paprašė Heseno dvaro ceremonmeisterio papasakoti apie Aliks – suaugusią moterį. Įsitikinęs, kad niekas jų nesiklauso, ceremonmeisteris sušnibždėjo: „Kokie mes laimingi, kad jūs ją išsivežate".

Aleksandras III gulėjo mirties patale; jo inkstai nebefunkcionavo, kūnas buvo apnuodytas. Nikolajus paprašė sužadėtinę drauge su juo pabudėti prie tėvo lovos Livadijos rūmuose Kryme. Didysis rūmų maršalka pamiršo pasirūpinti, kad prie Rusijos sienos jos lauktų imperatoriškasis traukinys, tad atvažiavus iš Berlyno teko sėsti į paprastą keleivinį traukinį, bet užtat jai pasitaikė reta proga iš arčiau pažvelgti į nekil-

mingus rusus. Pasiligojęs caras, sukaupęs paskutines jėgas, užsivilko uniformą, kad deramai pasveikintų būsimąją Rusijos imperatorienę. Jis buvo toks silpnas, kad vos pastovėjo, todėl atvykusi Aliks išvydo jį sėdintį ant kėdės miegamajame ir sunkiai alsuojantį. Kadaise tvirtas caro kūnas buvo suvytęs ir pageltęs.

Greitai pabudo merginos širdyje snaudęs patvaldys. Aliks žeidė, kad caro gydytojai, tarytum ignoruodami jos sužadėtinio – sosto įpėdinio – pirmumo teisę, naujienas apie caro sveikatą pirmiausia praneša imperatorienei Marijai. Jaunoji vokietaitė, rodės, nesuvokia, kad šeima priblokšta – juk niekas nesitikėjo, kad milžiną monarchą parblokš liga – nesupranta, kad visai natūralu, jei visi pirmiausia pagalvoja apie sielvartaujančią imperatorienę. „Mielas vaikeli, melskis Dievui. Jis paguos tave... Tavo Saulutė meldžiasi už tave ir mylimą ligonį... Brangusis berniuk, myliu tave karštai, labai švelniai ir giliai, – rašė ji Nikolajaus dienoraštyje. – Būk tvirtas... jeigu Gyd [gydytojas] ko nors nori, jeigu jam ko nors reikia, tegul eina *tiesiai* pas tave. Nesileisk paliekamas nuošaly; juk tai tu esi brangiausias Tėvelio sūnus, tad jie privalo viską tau pranešti ir su tavimi aptarti. Privalai parodyti tvirtą valią ir neleisti kitiems pamiršti, kas *esi.* Atleisk man, meiluti".

Šie žodžiai skambės dar ne kartą; nepatyrusi dvidešimt dvejų metų mergina parašė juos dar gerai nesuvokusi situacijos, vedama jaunatviško maksimalizmo; parašė vyrui, už kurio dar nė nebuvo ištekėjusi, bet kuris po kelių valandų paveldės septintadalį visos planetos. Jais būsimoji imperatorienė nusakė ateitį, ir iš tiesų, nepaisant karų, skandalų ir net revoliucijos, per daugelį metų niekas nepasikeitė. Aliks mylėjo Nikolajų, karštai mylėjo, tačiau jau spėjo pastebėti, koks jis silpnas, visuomet pasirengęs „likti nuošaly", praleisti į priekį kitus. Vėliau bardavo, kartais net gąsdindavo vyrą, norėdama priversti rasti savy tvirtybės; paskui atsiprašinėdavo, „atleisk man, meiluti", bet juk stengėsi dėl jo paties. Tik ji ir dar Dievas gynė Nikolajaus interesus; tik Aliks stengėsi, kad niekas „nepamirštų, kas jis *esąs*". Tokių laiškelių, rašytų sklandžia anglų kalba, pilnų pabrauktų žodžių bei sutrumpinimų (ranka nespėdavo užrašinėti visko, ką diktavo veržlus protas), senamadiškų mažybinių žodelių „brangusis berniuk", aliuzijų į Dievą bei maldą ir, svarbiausia, tų pačių primygtinių reikalavimų nepamiršti savo galios bei pirmumo teisės, susikaupė ištisi tomai. Aliks buvo jo mylimoji, jo draugė, jo patarėja. Jo absoliutizmas. Tai matyti nuo pat pirmojo imperatorienės raštelio. Tai tarsi priedainis skambėjo visuose jos laiškuose.

1894 m. spalio 19 d. popietę Aleksandrui buvo suteiktas paskutinis patepimas; caras sukaupė visas jėgas, sukalbėjo trumpą maldelę, pabučiavo žmoną ir užgeso. Imperatorienė Marija apalpusi krito į Aliks glėbį – artumo akimirka, kuriai nebuvo lemta pasikartoti. Nikolajus išbėgo iš kambario ir prapliupo raudoti ant svainio Sandro, didžiojo kunigaikščio Aleksandro Michailovičiaus, peties. Kas gi dabar bus jam, kūkčiojo būsimasis imperatorius, Sandro, Aliks, jo motinai, visai Rusijai? „Aš dar nepasirengęs sėsti į sostą, – kartojo jis. – Nieko neišmanau apie valdymo reikalus. Net nenutuokiu, kaip skirti ministrus". Nikolajui buvo dvidešimt šešeri. Jam jau teko akis į akį susidurti su mirtimi. Prieš trylika metų, sostinės gatvėje sprogus bombai, žuvo Nikolajaus senelis, baudžiauninkų išlaisvintojas Aleksandras II. Levas Tolstojus meldė naująjį carą pasigailėti teroristų „dėl naujų idealų, aukštesnių nei jų pačių, didingesnių bei kilnesnių". Aleksandras III juos pakorė. Naujojo caro užduotis buvo sustiprinti patvaldystę. Jis taip ir padarė, ir su tokiu užmoju, kad teroristai, žvangindami grandines į Sibirą, pripažino esą tik amatininkai, palyginti su juo.

Nikolajus mylėjo tėvą, didįjį „Meškiną", kuris keldavosi septintą ryto, prausdavosi lediniu vandeniu, dėvėjo valstietišką palaidinę bei nunešiotus batus, tą stipruolį, kuris lengvai spustelėjęs delne sulenkdavo sidabrinį rublį, o norėdamas pralinksminti vaikus, pusiau perplėšdavo kortų kaladę ir dažnai iš širdies keikėsi. Jis žinojo, kad tėvo numylėtinis yra jo jaunesnysis brolis Michailas – šis galėdavo lyg niekur nieko išpilti tėtušiui ant galvos ąsotį vandens, o Meškinas tik nusijuokdavo; tačiau Nikolajus būtų „gavęs ko nusipelnė". Vyresnėlis buvo visiška tėvo priešingybė – lieknas, gležnas, dailiai apsirengęs, neįtikėtinai mandagus, jo manieros žavėjo net revoliucionierius, ir niekuomet nesikeikė. Šios puikios savybės būtų tikusios kokios nors ramios konstitucinės valstybės monarchui. Nikolajaus pusbrolis, vokietis Vilis, manė, kad geriausia caraičiui būtų „važiuoti į kaimą ir auginti ropes", nes koks gi jis patvaldys? Rasputinas, neblogai pasipelnęs iš Nikolajaus charakterio, sakė šį neturint „stuburo".

Dar daugiau, Nikolajus iš prigimties nebuvo linkęs į politiką ir visiškai nesidomėjo valdymo gudrybėmis. Viešpataujant jo seneliui, liberalizmas Rusijoje žengė pirmuosius žingsnius: buvo įsteigti prisiekusiųjų teismai, pradėti rinkimai į vietos valdymo organus, įvestas viešas valstybės biudžetas. Teroristų bomba viską sunaikino. Nikolajaus tėvo valdymo metais pradėtos represijos iliustravo Pobedonoscevo aforizmą, kad

Rusija – tai „ledinė dykvietė ir „Blogo žmogaus“ buveinė“, kurią turi valdyti stiprus caras, su panieka žvelgiantis į „pigią, lėkštą, reformų sukeltą ekstazę“. Tačiau pagrindinis klausimas – patvaldystė ar atsiskaitomybė? – liko. Patvaldžiui reikėjo jėgos ir kibirkšties, kurios pateisintų jo – pusdievio – statusą. Pobedonoscevas, pamėginęs atskleisti Nikolajui painios valdymo sistemos subtilybes, netruko pastebėti, kad jo mokinys „aktyviai pasinėrė į nosies krapštymo procesą“. Karalienė Viktorija pasirūpino, kad Aliks įgytų valdymo meno pagrindus. O Aleksandras tikėjosi sėkmingai pagyventi ir kitame amžiuje, tad džiaugėsi leisdamas jaunajam Nikiui mėgautis vėjavaikišku gvardijos karininko gyvenimu – valdyti šalį sūnus galėsiąs pasimokyti ir vėliau. Aleksandras blaiviai vertino savo pirmagimį.

– Ką? – suriaumojo jis, kai finansų ministras Sergejus Vitė pasiūlė paskirti Nikolajų transsibiro geležinkelio prezidentu. – Ar tau kada nors teko rimtai su juo pasikalbėti?

– Ne, jūsų didenybe, – atsakė Vitė. – Man niekad neteko patirti tokio malonumo ir pasikalbėti su įpėdiniu.

– Nikolajus dar visai vaikas, jo sprendimai vaikiški, koks gi iš jo prezidentas?

O dabar jaunuolis, netinkantis vadovauti net komitetui, paveldėjo imperiją. Sandro, žvelgdamas į palūžusį būsimąjį valdovą, pajuto besiartinančią „neišvengiamą katastrofą“. Rūmų parke buvo pastatytas altorius, aplink jį puslankiu išsirikiavo Romanovai. Popui ištarus imperatoriškosios ištikimybės priesaikos žodžius, nugriaudėjo Jaltos laivyno šautuvų salvė, ir apsiašarojęs Nikolajus buvo paskelbtas visos Rusijos imperatoriumi ir patvaldžiu, caru Nikolajumi II.

Kitą dieną nuo Juodosios jūros atslinko rudeninė audra, o Aliks atsivertė į stačiatikybę. Nikolajaus sužadėtinė vilkėjo juodais drabužiais; rūmai buvo nukabinėti juodu audeklu. Jos, tvirtu balsu atsisakančios protestantiškų vaikystės „erezijų“ bei kartojančios stačiatikių maldą, klausėsi tik šeimos nariai. Vaikystėje duotų vardų Aliks Viktorijos Elenos Luizos Beatričės, kuriuos išrinko anglės motina ir tetos, buvo atsisakyta. Aliks tapo Aleksandra Fiodorovna. Popas aliejumi patepė jos kaktą, akių vokus, kaklą ir lūpas, riešus ir delnus; tuomet ji iš savo sužadėtinio ir jo našlės motinos rankų priėmė šventąją komuniją.

Nikolajus norėjo nieko nelaukdamas vesti savo išrinktąją čia pat, Livadijos rūmuose, kol jo miręs tėvas, saugomas kazokų, dar tebeguli koplyčioje. Dėdės pertarė jį, sakydami, jog caras privalo tuoktis viešai.

Kelionė į Maskvą su mirusiojo palaikais užtruko savaitę: laidotuvių traukinys stojo visuose didesniuose miestuose – ten buvo laikomos mišios. Aštuoni juodi žirgai su purpurinėmis juostomis ant pakinktų vežė karstą Maskvos gatvėmis į Kremlių, sustodami prie dešimties cerkvių, kurių tarpduriuose popai giedojo litanijas. „Ji atėjo pas mus už karsto", – kalbėjo žmonės apie užsienietę, būsimojo valdovo sužadėtinę, kurią slėpė pilka šlapdribos skraistė. Sankt Peterburgo stotyje pro tirštą rūką besibraunančio traukinio laukė minia garbingų žmonių. Sergejus Vitė stebėjo Nikolajų, išlipantį drauge su dviem šviesiaplaukėmis moterimis. Iš pradžių politikas supainiojo Aleksandrą su jos teta, Velso princese, „ne tik gražesne, bet ir jautresne negu jaunoji dama, kuri pasirodė ir esanti mūsų būsimoji imperatorienė, – prisiminė jis. – Žinoma, ji buvo ir dabar tebėra graži, bet jos lūpos visuomet piktai suspaustos". Kortežas per miestą iki Šv. Petro ir Povilo soboro važiavo ištisas keturias valandas, aplinkui mušant audeklu apvyniotiems būgnams, skambant cerkvių varpams. Karstas septyniolikai dienų buvo paliktas sobore. Aleksandra drauge su sužadėtiniu kasdien po du kartus dalyvaudavo mišiose. Jai teko pabučiuoti mirusį carą į lūpas; Aleksandrą balzamavo tik praėjus trims dienoms po jo mirties, todėl negyvas veidas buvo „siaubingos spalvos", nuo jo sklido baisus kvapas.

Nikolajus išsireikalavo, kad vestuvės, planuotos pavasarį, įvyktų kitą savaitę po laidotuvių. Tądien buvo jo motinos gimtadienis, ir protokolas leido dvidešimt keturioms valandoms nusimesti gedulą. Nikolajus taip skubėjo, kad jungtuvių dieną nuotaka dar neturėjo kraičio. Kai prieš penkerius metus tekėjo Praskovja Fiodorovna Rasputina, liudininkais buvo keletas Sibiro valstiečių, santuokos niekas neužregistravo. Paspoksoti į Žiemus rūmus vežamą Aleksandrą Fiodorovną Nevos prospekte išsirikiavo tūkstančiai žmonių; visu keliu kas keletą pėdų buvo pastatyti ginkluoti sargybiniai, o į minią įsimaišė galybė slaptosios policijos agentų, kurie žvalgėsi galimų teroristų. Nuotaką puošė deimantais nusagstyta platinos tiara, apelsinų žiedų vainikas iš Varšuvos karališkosios oranžerijos ir 475 karatų deimantų vėrinys.

Daugiau nei dvidešimt minučių vestuvių procesija žygiavo per rūmų kambarius ir sales, kur buvo susispietę trys tūkstančiai svečių. Sveikindami naująją imperatorienę, karininkai traukė kardus, o jos pačios lūpos

vos pastebimai virpėjo. Amžininkas atkreipė dėmesį, kad šiek tiek sušvelnėjo „įprasta rūsti veido išraiška“, taip kenkusi klasikiniam merginos grožiui. „Galima tik įsivaizduoti mūsų jausmus, – rašė Aleksandra. – Vieną dieną, paskendę didžiausiam gedule, apraudam mylimą mirusįjį, o kitą, pasidabinę prabangiausiais rūbais, tuokiamės“. Pasibaigus jungtuvių ceremonijai, kuri vyko baltoje, auksu išpuoštoje rūmų koplyčioje, imperatoriaus dvaras vėl ėmė gedėti – nebuvo jokių pokylių, net medaus mėnesio. „Galų gale sujungti visam gyvenimui, – tą patį vakarą Nikolajaus dienoraštyje įrašė Aleksandra, – ir kai šis gyvenimas baigsis, mudu susitiksime kitame pasaulyje ir būsime kartu per amžius. Tavo, tavo“.

Jaunoji pora buvo laiminga, bet vieniša. Jų santykiai su kitais Romanovais klostėsi prastai. Našlė imperatorienė buvo danė. Patyrusi ir praktiška, ji geriau už kitus būtų galėjusi padėti Aleksandrai susidoroti su sunkumais, kurie užgriuvo ją, tapus Rusijos cariene. Tačiau moteris jautė prarandanti sūnų, kurį pasiglemžė toji užsispyrusi svetimšalė. Imperatorienė išsireikalavo, kad kasdieninėse imperatoriškosios šeimos mišiose jos vardas būtų minimas pirmas. Aleksandra įsižeidė, tad Aničkovo rūmuose, našlės imperatorienės rezidencijoje, – ten iš pradžių privalėjo pagyventi jaunavedžiai – įsivyravo įtampa. Valgydavo visi kartu, bet pokalbis prie stalo nesimegzdavo.

Naujoji imperatorienė nemėgo visuomenės, o visuomenė nemėgo jos. Jaunoji vokietaitė buvo drovi, o plonų lūpų šypsena nervinga. Bendraamžių būrį ji mielai iškeisdavo į vaikų arba senukų draugiją. Dažnai su Aleksandra bendraudavęs imperatoriškųjų teatrų direktorius, kunigaikštis Sergejus Volkonskis, teigė, jog „draugiškumas nebuvo prigimtinė jos savybė“. Iš paskutiniųjų stengiantis palaikyti pokalbį, imperatorienės veidą išmušdavo raudonos dėmės, be to, ji, rodės, jaučia „natūralų priešiškumą visai žmonių padermei“. Žmonės ją ignoravo, teigė Volkonskis, tad Nikolajaus žmona tebuvo „tik vardas, vaikščiojantis paveikslas“. Aleksandra savo ruožtu niekino Sankt Peterburgą. „Tai supuvęs miestas, – rašė ji, – kuriame nėra nė dalelytės tikrosios Rusijos“. Naujasis caras taip pat nekentė savo sostinės ir net jos įkūrėjo, karšto Vakarų mylėtojo Petro Pirmojo. „Šis protėvis man visai neimponuoja, – prisipažino Nikolajus savo asmeniniam gydytojui, Eugenijui Bot-

kinui. – Jis pernelyg žavėjosi Europos kultūra ir pamynė rusų papročius, mūsų tradicijas bei įpročius, paniekino tautos paveldą".

Pora labiau mėgo Maskvą, siaurus jos skersgatvius, medines lūšneles, kupolais papuoštas, ornamentais išdabintas cerkves. Čia dar gyvavo slaviška dvasia. Tačiau 1896 m. gegužę Maskvoje įvykusi Nikolajaus ir Aleksandros karūnavimo ceremonija mylimam miestui prišaukė negandą. Per penkias valandas trukusias apeigas Dangun ėmimo sobore carui nuo pečių nukrito Šv. Andrejaus ordino grandinė. Incidentas buvo nuslėptas: bijota, kad žmonės palaikys jį blogu ženklu. Kitą rytą Chodynkos lauke, Maskvos garnizono kariuomenės pratybų vietoje, caras surengė didžiulę šventę miestelėnams. Nemokamas alus ir specialiai karūnavimo proga pagaminti ąsotėliai sutraukė pusmilijoninę minią, tokią tirštą, kad ja jojęs kazokas vienu metu pasijuto skrendąs oru – žmonės pakėlė nuo žemės jo arklį. Paskui pasklido gandas, neva baigiasi alus. Puolusi pirmyn, minia parbloškė daugybę žmonių. Šie sukrito į gilius apkasus bei patrankų duobes. Iš paskos ėjusieji, stumiami kitų, trypė nelaiminguosius. Per lauką nuvilnijo „siaubinga, ilga, nesibaigianti dejonė", paklaikę žmonės išsilakstė į visas puses.

Oficialiais duomenimis, tądien Chodynkoje žuvo 1 389 žmonės; tikrasis skaičius, ko gero, buvo dar didesnis. Giliai sukrėstam Nikolajui dėdės patarė jokiu būdu neatsisakyti planuotų iškilmių prašmatniajame Maskvos medžiotojų klube. Puotą pradėjo Aleksandra paraudusiomis nuo ašarų akimis sušokusi su Nikolajumi kadrilį. Vėliau pora aplankė sužeistuosius ligoninėje ir kiekvienos aukos šeimai padovanojo po tūkstantį rublių, tačiau tai neištrynė iš žmonių atminties Chodynkos tragedijos ir įsitikinimo, kad Nikolajus ir jo nuotaka prišauks Rusijai nelaimę.

Greitai buvo pastebėtas Aleksandros žavėjimasis vienvaldyste. Tiesa, dirva buvo gerai išpurenta. Nikolajus pasirodė esąs apsigimęs reakcionierius, senų stabų, senų papročių, senos rašybos rėmėjas. To meto gramatikai ginčijosi, ar verta žodžių pabaigoje dėti tradicinį, bet vien dekoratyvinį kietąjį ženklą. „Asmeniškai aš, – nuoširdžiai prisipažino Nikolajus daktarui Botkinui, – niekuomet nepasitikėčiau ir nesuteikčiau atsakingo posto žmogui, kuris nededa šio ženklo". Bet atsakomybės už tai ėmėsi Aleksandra.

Municipalitetų nariai skelbėsi lojalūs carui. Tverės atstovas išreiškė viltį, kad nuo šiol „individų teisės bus ryžtingai ginamos". Nikolajus palaikė tai iššūkiu absoliutizmui ir papriekaištavo Tverės delegatams

dėl „beprasmiškų svajonių apie dalyvavimą“ vyriausybėje. Paskui pridūrė remsiąs patvaldystę „tvirtai ir nesvyruodamas“ kaip ir jo „nepamirštamas velionis tėvas“. Šios pastabos, sukėlusios daugiau nepasitenkinimo negu baimės, nuo pat Nikolajaus valdymo pradžios išprovokavo ištisą srautą patyčių. „Į priekį žengė karininkas, rankoje laikydamas kepurę, o joje kažkokią popieriaus skiautelę, – sarkastiškai rašė Tverės delegatas. – Jis ėmė kažką murmėti, tolydžio žvilgčiodamas į tą popierių, o paskui staiga sušuko: „Beprasmiškos svajonės“. Tuomet mes supratome, kad mus už kažką bara“.

Šis incidentas pakenkė Aleksandrai, nes visi įžvelgė jos įtaką. „Kas gi paskatino carą svaidytis grasinimais visos delegacijos akivaizdoje?“ – pratrūko Konstantinas Pobedonoscevas, senas Nikolajaus mokytojas, absoliutizmo šalininkas. Jo paklausė, kas galėjo patarti carui šitaip pasielgti. „Negi neįspėjote? – atkirto jis. – Be abejo, jaunoji imperatorienė“. Kaip ji drįso, ji, nieko nenutuokianti apie Rusiją? Aleksandra Fiodorovna įsivaizduoja viską išmananti, atsakė Pobedonoscevas, be to, ją apsėdo mintis, kad jos vyras nepakankamai valdingas. „Ši moteris didesnė autokratė ir už Petrą Pirmąjį, – pridūrė jis, – ir galbūt tokia pat žiauri kaip Ivanas Rūstusis. Jos mažoje galvelėje kirba įsitikinimas, esą joje glūdi didis protas“.

Aleksandrą triuškinte sutriuškino naujoji religija. „Ji visa esybe atsidavė tam, ką pavadinčiau stačiatikių pagonybe – ėmė garbinti formą, visiškai nesuprasdama religijos esmės, dvasios“, – rašė Sergejus Vitė, aiškinęs imperatorienės fanatišką tikėjimą imperatoriškųjų pamaldų grožiu bei jos pačios „buku, egoistišku charakteriu“ ir siauru požiūriu į pasaulį. Per kiekvienas mišias visoje Rusijoje tikintieji meldėsi už Aleksandrą ir jos vyrą; stačiatikybė buvo jųdviejų valdžios simbolis. „Jeigu atsisakai man nusilenkti, esi mano priešas, prieš kurį panaudosiu visas savo patvaldės galias, nes tai, ko noriu aš, yra tiesa, – paaiškino Vitė imperatorienės principą. – Atsižvelgiant į jos psichologiją ir į tai, kad ją nuolatos supo pataikūnai ir intrigantai, lengva suprasti, kodėl Aleksandra Fiodorovna pasidavė tokioms iliuzijoms“.

Aleksandrai nesisekė pagimdyti carui įpėdinį; dėl šios priežasties ji tapo labai jautri ir lengvai pasiduodavo įvairių gyduolių bei mistikų įtakai. 1901-aisiais imperatorienė jau turėjo keturis vaikus, gražučius, sveikus, judrius, tačiau vien mergaites – Olgą, Tatjaną, Mariją ir Anastasiją. Sosto paveldėjimo problema ypač tapo opi, kai Nikolajus susirgo vidurių šiltine. Prieš gerą šimtmetį, savo žūties išvakarėse – prieš jį buvo su-

rengtas rūmų sąmokslas, carą pasmaugė – nuolat dvejojantis, kone išprotėjęs caras Pavlas spėjo išreikšti neapykantą visoms moterims, o ypač savo motinai Jekaterinai Didžiajai, pirmagimystės teisę pakeitęs Prancūzijos karalystėje galiojusiu įstatymu, kuris skelbė, kad jokia moteris negali paveldėti valdovo sosto, nebent visi teisėti įpėdiniai vyrai būtų mirę. Dideliam Aleksandros nusivylimui, konstitucijos ekspertai patarė jai nereikalauti, kad teisė į sostą būtų atiduota vyriausiajai dukteriai Olgai. Jeigu Nikolajus mirtų, jo įpėdiniu taptų brolis Michailas. Imperatoriškoji pora įgaliojo Pobedonoscevą parengti dekretą, leidžiantį į sostą sėsti moteriškosios lyties paveldėtojams. Tačiau mokytojui susidūrus su neįveikiamomis įstatymų užtvaromis, šis dekretas mažai tepasistūmėjo į priekį.

Daktaras Filipas, prancūziška seserų juodkalniečių dovanėlė, teigė galįs nulemti dar negimusio kūdikio lytį. Jis skelbėsi esąs gydytojas ir galįs daug ką: išgydyti ligonius bei bendrauti su Dievu. Kaip ir Rasputinas, Filipas buvo valstiečio sūnus ir tuo didžiavosi, be to, garsėjo kaip dešiniosios pakraipos politikuotojas. Tikrasis jo vardas buvo Nazjė-Vašo. Būdamas trylikos būsimasis daktaras įsidarbino pas vieną Liono mėsininką. Sulaukęs dvidešimties, apsiskelbė gyduoliu. Netrukus jo priimamajame knibždėte knibždėjo pacientų, kuriuos apsukruolis gydė įprastų vaistų, maldų bei prisilietimų mišiniu ir susikrovė tokį turtą, kad įtūžusių kvalifikuotų gydytojų buvo apskųstas ir už gydymą be licencijos du kartus persekiotas.

Vienas iš Filipo šalininkų buvo rusų karo atašė Paryžiuje, grafas V. V. Muravjovas-Amurskis, tikėjęs „daktarą“ nužengus iš dangaus ir galiausiai vėl ten grįšiantį. 1900 m. grafas supažindino jį su juodkalnietėmis, tuo metu žiemojusiomis Kanuose. Daktaras buvo „romus, gerų manierų žmogelis pasitikėjimą keliančiomis akimis“, tai rudomis it kaštonai, tai „vaiskiai mėlynomis“. Paaiškėjo, kad jis aiškiaregis, lygiai kaip Rasputinas mokantis prisiartinti prie nepažįstamo žmogaus ir „keliais žodžiais nusakyti, kas neduoda šiam ramybės ir ko šis tikrai nedrįstų pats prisipažinti daktarui“. Filipo mistiniai gebėjimai apžavėjo seseris, ir šios pakvietė jį paviešėti Sankt Peterburge.

Kitais metais Milica pasistengė, kad daktaras Filipas būtų pristatytas Nikolajui ir Aleksandrai Kompjeno pilyje, kurioje jiedu buvo apsistoję

valstybinio vizito į Prancūziją metu. Jis tiesiog užbūrė imperatoriškąją porą – mistinės galios, kūdikio lyties išbūrimas, užuominos apie dieviškumą – ir drauge su caru ir cariene atvažiavo į Rusiją. Milica gyveno Znamenkos rūmuose netoli imperatoriškosios vasaros rezidencijos Peterhofe. Nikolajus ir Aleksandra Znamenkos pilyje lankydavosi bemaž kas vakarą. Čia, pasak generolo Spiridovičiaus, caro asmeninės policijos viršininko, jie drauge su apsišaukėliu daktaru rengdavo spiritizmo seansus. Juodkalnietės begėdiškai jį aukštino, įkalbinėjo imperatorienę skaityti šventųjų gyvenimus ir be paliovos čiauškėjo apie šių panašumus į daktarą Filipą. Seserys pasakė Aleksandrai, kad visus pastarojo žygius palaimino šventasis Joanas iš Kronštato. Tai buvo melas. Joanas dievagojosi nė žodžio nepasakęs Filipui, kai jie buvo trumpai susitikę Milicos rūmuose, nes nemokėjęs prancūziškai, o Filipas nesupratęs rusų kalbos, tačiau imperatorienė patikėjo. Seansai tęsėsi.

Gandai apie juos sklandė po visus Peterburgo salonus. Prancūzų ambasadorius Morisas Paleologas nugirdo, neva kartą Filipui pavykę iškviesti velionio Aleksandro III vėlę, kad ši patartų sūnui, kaip valdyti Rusiją. Kiti kalbėjo, esą prancūzas geba prišaukti kokį panorėjęs orą ir

rūpinasi, kad plaukiojant imperatoriškajai jachtai jūra būtų rami. Vitė buvo įsitikinęs, kad Filipas „su Jų Didenybėmis rengdavo naktinius seansus“ ir pastebėjo, kad toks „neurasteniškos imperatorienės“ elgesys kėlė pagrįstą nerimą jos anytai.

Ji išties elgėsi keistai. Imperatorienė troško atsimokėti daktarui Filipui už paslaugas. Šis norėjo, kad jo „mediko“ statusas būtų oficialiai pripažintas. Milica paprašė generolą Račovskį, Ochrankos agentą Paryžiuje, įtikinti prancūzų vyriausybę ir suteikti jos protežė mediko diplomą. Račovskis užprotestavo esą tai neįmanoma ir parengė ataskaitą apie Filipo veiklą Prancūzijoje. Joje buvo rašoma, jog „daktaras“ tėra gudrus ir sumanus apgavikas, kuris naudojasi savo galia silpnoms asmenybėms mulkinti. Vidaus reikalų ministras Viačeslavas Plevė nedelsdamas atleido Račovskį, prie įsakymo piktdžiugiškai prirašęs dar vieną punktą – Račovskis negausiąs pensijos, nebent sutiktų nesikišti į valstybės reikalus ir likusį gyvenimą nugyventi Briuselyje. Vitė išbarė Plevę, kam šis atsikratė pagrindinio Rusijos saugumo garanto Vakarų Europoje. Vidaus reikalų ministras gūžtelėjo pečiais ir pareiškė, kad tai buvęs asmeninis caro įsakymas.

Vitei nuvykus į Prancūziją, baronas Alfonsas Rotšildas jam pasiskundė bijąs dėl savo investicijų Rusijoje. Valstybė, kurios dvare kara-

liauja šarlatanai, nėra tinkama vieta pinigams laikyti, pasakė garsusis finansininkas. O turtingiausias Rusijos žmogus, kunigaikštis Elstonas Jusupovas, vaikštinėdamas jūros pakrante Kryme, išvydo pro šalį dardančią karietą. Joje sėdėjo Milica ir kažkoks nepažįstamas žmogus. Jusupovas nusilenkė, bet juodkalnietė neatsakė į pasveikinimą. Vėliau kunigaikštis paklausė, kodėl Milica nekreipė į jį dėmesio. „Jūs juk negalėjote manęs matyti, – nusistebėjo toji, – aš buvau su daktaru Filipu, o užsidėjęs savo skrybėlę, jis tampa nematomas, ir greta esančių žmonių taip pat nebūna matyti".

Pasitikėdamas savo jėgomis ir žinodamas desperatišką Aleksandros norą pagimdyti berniuką, 1902-aisiais daktaras Filipas pranoko pats save – įtikino imperatorienę neva ši nešiojanti sūnų. Aleksandra nustojo dėvėti korsetą. Priaugo svorio. Buvo oficialiai paskelbta, kad ji nėščia ir iki gimdymo nedalyvaus jokiuose priėmimuose. Devintąjį nėštumo mėnesį sostinė laukė patrankos šūvių iš Petropavlovsko tvirtovės, turėjusių paskelbti apie įpėdinio gimimą: trys šimtai salvių reikštų, kad gimė berniukas, šimtas – kad penktoji mergaitė. Tačiau patrankos tylėjo. Aleksandra atgulė į lovą. Medikų brigada, vadovaujama jos asmeninio akušerio profesoriaus Oto, laukė pirmųjų sąrėmių. Kai Otui galiausiai leido apžiūrėti imperatorienę, paaiškėjo, kad jos nėštumas tebuvo tariamas.

Aukštuomenė piktdžiugiškai kikeno. Vitės manymu, juoktis nebuvo iš ko. Jeigu šarlatanas sugebėjo įtikinti imperatorienę, kad ji nėščia, o juk Aleksandra buvo toli gražu ne mergaitė, bet keturių vaikų motina, tai panorėjęs įtikins ją bet kuo. O jeigu jaunoji carienė įsikaldavo ką į galvą, jos „bestuburis, bet geras" vyras – žmogus, nuo kurio neribotų galių priklausė 140 milijonų pavaldinių gerovė, – taip pat netrukdavo tuo patikėti. Filipas iš tiesų buvo blogio pranašas. Kadangi imperatorienė suklupo prieš vieną šventuolį, sprendžiant iš jos temperamento ir charakterio, buvo galima spėti, kad suklups ir prieš kitą. Rasputinas buvo tiesiog atsitiktinumas.

Filipui teko išvykti, bet prieš tai jis gavo solidų atpildą. Caras padovanojo jam Serpoleto automobilį, uosto sanitarinės priežiūros inspektoriaus titulą bei Sankt Peterburgo karo medicinos akademijos diplomą. Spiritizmo seansai tęsėsi; nuo šiol jiems vadovavo mediumė, grafienė Nina Sarnekau. Machinatorius Simanovičius pasakojo, kaip

kartą, kai su įtakingais draugais – keliais dvariškiais, kažkokios provincijos gubernatoriumi, Raudonojo Kryžiaus viršininku, žymiu Rumunijos smuikininku – ūžė grafienės apartamentuose, prie jos namų privažiavo rūmų automobilis ir išsivežė madam Sarnekau pas carą. Grafienė buvo girtutėlė, bet negalėjo atmesti kvietimo surengti valdovams spiritizmo seansą, tad išskubėjo palikusi kvatojančius draugus, kurie jai pavymui dar paklausė, ką madam darysianti, jeigu iškviestos dvasios taip pat būsiančios girtos.

Bandymai susilaukti sūnaus tęsėsi. Archimandritas Feofanas, karštas Rasputino gerbėjas, pasiūlė imperatoriškajai porai kanonizuoti pamaldųjį vienuolį atsiskyrėlį Serafimą. Pastarojo palaikai prieš šešiasdešimt metų buvo palaidoti Saratove netoli šaltinio, kurio vandenį žmonės tikėjo turint gydomųjų galių: jis esą padėdavęs sergantiems, akliems, kurtiems bei nevaisingoms moterims. Vyresnieji dvasininkai bei sinodas priešinosi šventinimui. Iškasus Serafimo kūną, paaiškėjo, kad šis visiškai suiręs, tad vienuolis negali būti paskelbtas šventuoju – jų palaikai stebuklingai lieka nepakitę. Caras buvo įspėtas, kad Serafimas kadaise paskelbė grėsmingą pranašystę: jis nuspėjo, kad bus kanonizuotas dalyvaujant carui bei jo šeimai, tačiau paskui šalis paskęs kraujyje, o milijonai rusų išsibarstys po visą pasaulį. Vis dėlto Nikolajus primygtinai reikalavo pradėti kanonizavimą. Tuomet užprotestavo Tambovo vyskupas, bet caras jo neklausė ir įsakė perkelti į Sibirą.

1903 m. birželį į Saratovą, uostą prie Volgos, išsiruošė gausi ekspedicija, kurioje dalyvavo nemažai dvariškių bei aukštų valdininkų. Aleksandrą pasitiko iškilmingam paradui išrikiuoti valstiečiai, pagiję nuo stebuklingojo šaltinio vandens. Praregėjusieji jai pasakojo, kad kadaise buvo akli, žvitrieji – kad neįstengė nė pajudėti. Pakilią nuotaiką sutrikdė tik viena grėsminga gaidelė. „Šventoji kvailė“, aiškiaregė Paša, suklikusi „Seržas!“ staiga ėmė mušti vieną iš lėlių, kurias tampydavosi su savimi. Didysis kunigaikštis Seržas, Aleksandros sesers Elos vyras, buvo nekenčiamas Maskvos gubernatorius. Teroristai dar nebuvo spėję įvykdyti duoto pažado jį nužudyti, tad incidentas Saratove liko beveik nepastebėtas. Ceremonijos išvakarėse miestelėnai svečių garbei iškėlė iškilmingą puotą. Susirinkusieji pastebėjo, kad Aleksandra labai susijaudinusi – ji giliai alsavo, akys žvelgė į vieną tašką, skruostus išmušė raudonos dėmės. Vidurnaktį ji pakilo nuo stalo. Trys popai nuvedė carienę prie Serafimo kapo. Ji suklupo ant kelių, ilgai meldėsi, o paskui pasinėrė į šventuosius šaltinio vandenis.

Kai imperatorienė vėl pasijuto nėščia – tai įvyko kitų metų vasarį – Rusija jau buvo įsivėlusi į karą su Japonija. Iš Kinijos imperijos buvo likę tik pūvantys griaučiai; abi šalis maitino šiaurinė kinų provincija Mandžiūrija. Rusai užgrobė didžiulį šiltų vandenų uostą bei tvirtovę Port Artūre. 1901 m. baigtas tiesti transsibiro geležinkelis leido jiems žengti dar toliau. Anksčiau, kol prastu keliu ir upe nukakdavo iš Maskvos į Vladivostoką, miestą ant Ramiojo vandenyno kranto, kariai sugaišdavo ištisus aštuoniolika mėnesių. Dabar kelionė sutrumpėjo iki trylikos dienų. Tuomet į Korėją nusitaikiusi grupė nuotykių ieškotojų dvariškių pasiūlė sielius plukdyti Jalu upe. Japonai pamanė, kad rusai mėgina išprovokuoti karinį konfliktą.

Tačiau Rusija plaukė pasroviui. „Tokią užsienio reikalų ministeriją sunku net įsivaizduoti, – pasakojo vienas lankytojas, – tikra miego karalystė". Vokietijos ambasadorius pareiškė tokių tinginių gyvenime neregėjęs. „Valdininkai susirenka tik apie vienuoliktą dvyliktą valandą, o ketvirtą popiet vėl išnyksta – iki kitos dienos, – baisėjosi jis. – Dienų dienas jie daugiau nieko neveikia, tik rūko ir vaikštinėja koridoriais". Vitė nujautė, kad karas bus tikra katastrofa; Nikolajus jį atleido, o dienoraštyje patetiškai įrašė: „Nuo šiol valdysiu aš". Tarytum atsikratęs Vitės, visą atsakomybę, o ir garbę, būtų užsikrovęs sau ant pečių. Plevė buvo įsitikinęs, kad „nedidelis, bet sėkmingas karas" išsklaidytų revoliucijos grėsmę šalies viduje.

Nikolajus, nors ir atsargus, turėjo neįveikiamą silpnybę – jam patiko karas ir šlovė. Kadaise tiesiog mėgavosi tarnyba gvardijoje. Devyniolikmetis rašė motinai: „Negaliu nė apsakyti, koks aš laimingas įstojęs į armiją". Būsimasis imperatorius dievino iškilmingus paradus bei triukšmingas naktis, kai liete liejosi vynas ir degtinė. Jo svainis, didysis kunigaikštis Aleksandras Michailovičius, manė, kad audringas kareiviškas gyvenimas išjudino „pasyvią Nikolajaus prigimtį" – „jis vykdė įsakymus ir nesuko sau galvos dėl didesnių problemų, kurias sprendė viršesni už jį". 1904 m. valdovas turėjo garbingą pulkininko laipsnį. „Jo tėvas buvo išdidus caras ir paprastas, nuoširdus didikas, – lediniu tonu pareiškė Vitė, – o Nikolajus II visai neišdidus caras, užtat labai pasipūtęs ir pretenzingas gvardijos pulkininkas".

Jaunystėje keliaudamas po pasaulį, Nikolajus lankėsi Japonijoje. Tačiau jis niekada nebuvo smalsus, ir ši kelionė jam pasirodė visiškai „beprasmiška. Rūmai ir generolai vienodi visame pasaulyje, o tai yra viskas, ką man leidžia pamatyti. Likęs namie nebūčiau nieko praradęs". Tik

vienas incidentas įsirėžė Nikolajui į atmintį. Garbingų svečių karietai riedant Otsu miesto gatvėmis, iš minios iššoko kažkoks žmogus ir kardu brūkštelėjo jam per veidą. Akimirksniu pašokęs Nikolajaus pusbrolis, Graikijos kunigaikštis Georgas, kirto užpuolikui vaikščiojimo lazdele, bet būsimojo Rusijos valdovo skruoste visam gyvenimui liko randas, o širdyje – pagieža japonams. Net ir oficialiose ataskaitose Nikolajus vadino juos „makakomis“ ir buvo tvirtai įsitikinęs, kad Rusijos kolosas vienu smūgiu nušluos nuo žemės paviršiaus tą „nemalonią, niekingą ir bejėgę“ tautą.

Drėgną, snieguotą 1904 m. sausio vakarą jiedu su Aleksandra sėdėjo imperatoriškoje Marijos teatro ložėje ir klausėsi operos „Undinė“. Prieš dvi dienas, nutraukęs derybas su rusais, iš Sankt Peterburgo išvyko Japonijos ambasadorius bei jo komanda. Japonų šnipai iš Port Artūro pranešė, kad priešas nesitiki atakos – „nevyksta nei manevrai, nei šaudymo pratybos“, o atvirame lauke rūdija krūvos torpedų. „Jei karas, tai karas, jei taika, tai taika, – graudžiai pasiskundė caras vienam savo generolui, – tačiau ši absoliuti nežinia yra tikra kankynė“. Pagaliau Nikolajui ramiai žiūrint spektaklį japonai išsprendė dilemą. Į Port Artūrą
 jau plaukė viceadmirolas Togo Heihaširo su vienuolikos minininkų eskadra. Rusų admirolai buvo įtikinę savo imperatorių, kad „makakos“ nesugeba valdyti šiuolaikinių karo laivų – juk jie tik „vaikai, vonioje plukdantys žaislinius laivelius“.

Togo laukė juokų darbas. Septyniuose Port Artūre prisišvartavusiuose rusų laivuose degė šviesos. Nebuvo užtaisyta nė viena patranka. Bijodami, kad artilerijos pabūklų neapgadintų žiemos šaltis ir drėgmė, kareiviai taip sutepė juos alyva, kad iš jų nebebuvo galima šaudyti. Rusijos daliniams vadovavo generolas Jevgenijus Aleksejevas, iškilęs tik todėl, kad apsišaukė imperatoriškosios šeimos nariu, prancūzų policijos ieškomu dėl peštynių Marselyje. Žvalgyba jam pranešė, kad japonai pajudėjo, tačiau generolas nekreipė į tai dėmesio. Nebuvo ištemptas nė vienas antitorpedinis tinklas, galėjęs apsaugoti laivyną. Togo minininkai iki valios prisišaudė į rusų laivus ir pasuko atgal į jūrą. Kai pasigirdo pirmieji sprogimai, Aleksejevas savo kajutėje skaitė knygą. Pasiuntiniui buvo įsakyta jo netrukdyti. Sankt Peterburgui žinią apie užpuolimą perdavė uosto prekybos agentas.

Politine prasme karas prasidėjo gana gerai. Generolai ir prostitutės petys į petį žygiavo Nevos prospektu giedodami „Dieve, saugok carą“, o Nikolajus, važiuodamas pro Vitės namus, pervėrė šį triumfuojančiu,

savim patenkinto žmogaus žvilgsniu. Buvęs ministras buvo įsitikinęs, kad karas netrukus pavirs revoliucija, o revoliucija virs anarchija. „Kaip liūdna dėl Rusijos! – rašė jis. – Kaip liūdna dėl imperatoriaus, to vargšo, nelaimingo žmogaus... Jis geros širdies ir tikrai nekvailas, bet toks silpnavalis“.

Karine prasme tai buvo visiškas sutriuškinimas. Rusai prarado net minų tralerį, kurį paskandino jo paties mina, bei vienintelę minų užtvarą. Kovo mėnesį per retą antpuolį rusų mina susprogdino flagmaną „Petropavlovskas“. Laivyno likučiai liko Port Artūre. Nikolajus buvo pažemintas. Imperatorių apsvaigino neribotos galios, manė įtakingas to meto politikas, kurias „jis demonstruoja labai neapgalvotai, dažnai nė neišnagrinėjęs situacijos, nesusimąstęs, kokios gali būti pasekmės“. Viskas daroma priešokiais, pagavus akimirkos impulsui, „paskatinus vienam ar kitam intrigantui... Nėra ko nė kalbėti apie nuoseklią, apgalvotą, racionalią, tvirtais principais remiamą politiką“.

Neatskiriama caro žavesio dalis buvo neįtikimas smulkmeniškumas. Kiekvieną rytą jis susitikdavo su savo privataus kabineto direktoriumi, kunigaikščiu Nikolajumi Obolenskiu, ir šis dažnai likdavo pietų. Kai nuo imperatoriaus nusigręžė sėkmė, jis nukėlė susitikimų laiką į antrą valandą popiet, kad nebereikėtų kviesti kunigaikščio pasilikti ir paskui nemaloniai jaustis prie stalo. Nikolajų erzino, kad jo vokietis pusbrolis Vilis visa galva už jį aukštesnis, todėl buvo konfiskuoti atvirukai, kuriuose aiškiai buvo matyti jų ūgio skirtumas. Caras Nikolajus buvo tvirtai sudėtas, mėgo sportuoti, šaudyti, buriuoti, žaisti tenisą ir net įpusėjęs penktąją dešimtį vis dar dalyvaudavo Rusijos teniso čempionatuose. Tačiau jį nuo mažumės gąsdino milžinai dėdės Romanovai. 250 svarų sveriantis didžiojo kunigaikščio Aleksejaus kūnas vos tilpo į admirolo uniformą. Didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius, „Ilgasis Nikis“, apsiavęs kavaleristo batais siekė šešias pėdas ir keturis colius. Seržo, Maskvos gubernatoriaus, ir Vladimiro fiziniai duomenys buvo ne tokie įspūdingi, tačiau jie buvo ne mažiau reiklūs ir valdingi. Jaunasis caro pusbrolis Sandro teigė, kad pirmuosius dešimt valdymo metų Nikolajus praleido „sėdėdamas kabinete prie didžiulio stalo ir paklaikusiomis iš siaubo akimis stebeilydamas į dėdes, kurie negailėjo patarimų ir nurodymų. Baisiai bijojo likti su jais vienas“.

Bet labiausiai Nikolajus bijojo savo žmonos, kuri dabar iš tiesų laukėsi kūdikio. Jų laiškų kreipiniai buvo panašūs – „brangiausias berniuk“, „mieliausioji žmonele“, skyrėsi tonas: jo – meilikaujamas ir nuo-

lankus, jos – reiklus. Kai Nikolajus atmetė Vitės pasiūlymus, šis kelis kartus klausė carą, kas jam patarė taip pasielgti. „Žmogus, kuriuo besąlygiškai pasitikiu“, – atsakė Nikolajus. Vitei pasiteiravus, kas jis, caras „pasakė, kad tai jo žmona“. Buvo įžeidus ir kartais smarkiai gerdavo. Niekuomet neslėpdavo savo susierzinimo. Kartą, padėjėjui prakalbus apie inteligentiją, Nikolajus pareiškė, kad Mokslų akademija turėtų visai išbraukti šį žodį iš rusų kalbos: „Kaip aš jo nekenčiu!“ Kažkurioje ataskaitoje praslydusi užuomina apie visuomenės nuomonę išprovokavo piktą klausimą: „Kodėl man turėtų rūpėti visuomenės nuomonė?“ Tokia buvo jo prigimtis, manė Vitė. Nikolajus niekada „nemėgo žmonių, kurių ne tik nuomonė, bet ir žodžiai bei darbai yra tvirti“. Menkavertiškumo kompleksas – nuo pat vaikystės jautėsi esąs nemylimas sūnus, neūžauga sūnėnas, prastas kalbėtojas – vertė jį nejaukiai jaustis šalia „protu ir dvasia galingesnių už save“. Smagu imperatoriui būdavo tik su tais, kurie, jo manymu, buvo už jį menkesni, arba su tais, kurie, kaip Rasputinas, „nutuokdami apie šią jo silpnybę, elgdavosi, lyg tokie ir būtų“.

110 Liepos mėnesį japonų pajėgos jau buvo apgulusios Port Artūrą. Nepaisant to, 1904 m. liepos 10 d. Sankt Peterburge tris šimtus kartų iššovė Petropavlovsko tvirtovės pabūklai. „Tai didi, nepamirštama diena! Dievo gerumas beribis, – rašė Nikolajus savo dienoraštyje. – Šiandien, ketvirtis antros, Aliks pagimdė sūnų“. Caras buvo tvirtai įsitikinęs, kad už šį džiaugsmą turi būti dėkingas neseniai kanonizuotam vienuoliui Serafimui. „Turiu neginčijamą šventojo Serafimo dieviškumo bei stebuklingos galios įrodymą, – pasakė jis sinodo prokuratoriui. – Niekas neįstengs sugriauti mano tikėjimo šia galia“. Šventojo portretas buvo pakabintas caro kabinete, šimtai tūkstančių ikonų su jo atvaizdu iškeliavo į Japoniją. „Užuot atgabenę amunicijos, jie mums siunčią Serafimą“, – skundėsi kareiviai.

Po penkių dienų saugomas dviračiais važiuojančių policijos agentų, per miestą karieta dardėjo Plevė. Reikalai blogėjo. Į Mandžiūriją išsiųsti pulkai atsisakė paklusti įsakymams, kariai pakriko ir ėmė niokoti geležinkelio stotis; karininkai išsislapstė. Kažkoks teisininkas iš Saratovo, miesto, kuriame buvo gimęs naujas šventasis, sakė, kad „iš kiekvieno grindinio plyšelio, kiekvieno tarpelio riaumodamas ir spiegdamas ver-

žiasi" pyktis, nepasitenkinimas esama padėtimi. Jaunas tremtinys, revoliucionierius Leonas Trockis, rašė apie valstiečius, išsekintus „sifilio ir visokiausių epidemijų... Paskendęs mąslioje tyloje, mūsų kaimas miršta nuo ligų". Plevė nuspaudė tradicinį gelbėjimosi mygtuką – žydų pogromai, jiems vėl badė akis, prievartavo, žudė, plėšė, bet nepadėjo nei teroras, nei dviratininkų eskortas. Vitė buvo tikras, kad „tūkstančiai žmonių būtų noriai sutikę paaukoti gyvybę už privilegiją savo rankomis nužudyti svarbų valdininką". Vienas iš šių tūkstančių į Plevės karietą įmetė nitroglicerininę bombą. Iš vidaus reikalų ministro teliko tik keli kraujo šlakeliai.

Kūdikį pakrikštijo Aleksejumi. Tėvas sakė norėjęs nutraukti Aleksandrų bei Nikolajų grandinę, o prietaringos sielos šį vardą palaikė blogu ženklu: kadaise Petras Pirmasis nužudė savo sūnų ir įpėdinį Aleksejų. Neilgai trukus pikti liežuviai paleido gandą. Žmonės kalbėjo, neva caras jautėsi kaltas, kad jiedviem gimsta vien dukros. Be galo trokšdamas sūnaus, jis liepė žmonai atsiduoti kitam vyrui. Ši pasirinko generolą Aleksandrą Orlovą, ulonų ietininkų korpuso vadą. Našlys, puikiai gyvenantis iš mirusios žmonos palikimo, jis buvo „smagus, galantiškas karininkas", gražus kunigaikštis, linkęs į stiprius gėrimus bei spiritizmą. Kartą, nepaisydama rūmų etiketo, carienė šoko su juo valsą; generolas Orlovas buvo Jekaterinos Didžiosios meilužio Grigorijaus Orlovo palikuonis. Paskalų mėgėjams to tik ir tereikėjo.

Imperatoriškoji pora, „kone išprotėjusi iš džiaugsmo", nekreipė į tas kalbas jokio dėmesio. Kūdikis buvo dailus, su duobutėmis putliuose skruostukuose, šviesiomis garbanėlėmis bei pilkai mėlynomis akutėmis gaiviame rausvame sveiko vaiko veidelyje. Pažiūrėti į caraitį Nikolajus pakvietė Aleksandrą Mosolovą, rūmų kanclerį. Kūdikis gulėjo vonelėje ir linksmai maskatavo kojytėmis. Nikolajus ištraukė jį iš vandens ir paėmė ant rankų. „Argi jis ne gražuolis?" – šypsodamasis paklausė caras. Aleksandra atrodė atsipalaidavusi ir patenkinta, „išdidi ir laiminga gražaus mažylio motina".

Kai Aleksejui ėjo šešta savaitė, staiga ėmė kraujuoti bambutė. Kraujavimą pavyko sustabdyti tik po dviejų dienų. Dar po trijų mėnesių mažylis pradėjo ropoti ir parvirto; netrukus ant rankyčių bei kojyčių išryškėjo išdavikiškos mėlynės. Jos sutino, Aleksejus verkė iš skausmo. Caraitis sirgo hemofilija.

Nelaimės prislėgti tėvai apie ligą papasakojo tik artimiausiems giminaičiams bei porai imperatorienės draugų. Aleksandra susirgo. Jai buvo

trisdešimt dveji; jos gyvenimo svajonė, vos išsipildžiusi, virto tragedija. „Ji veik nesikelia iš lovos, – rašė Nikolajus motinai, – gyvena užsidariusi, nenulipa net pavalgyti ir ištisas valandas žiūri pro langą". Nėštumai bei išijas išsekino Aleksandrą. Jai nuolat svaigo galva, prasidėjo nervų priepuoliai. Imperatorienė atšaukė visus vizitus. Su dvariškiais ji ir toliau buvo „šalta, pasipūtusi, abejinga. Ji taip ir neįstengė atsikratyti šios kaukės". Išvykdamas daktaras Filipas padovanojo Aleksandrai varpelį, kuris neva perspėsiąs carienę, jeigu arti būsią negeri žmonės, padėsiąs nuvyti juos šalin. Ir dar pridūrė: „Vieną gražią dieną Jūsų Didenybė ras kitą draugą, tokį kaip aš, kuris kalbės apie Dievą". Juodkalnietės jau nešė jį ant savo juodų sparnų.

SEPTINTAS SKYRIUS

Dievo žmogus iš Tobolsko

Rasputinas tinginiavo Pokrovskojėje, o tuo metu Nikolajus, stovėdamas imperatoriškosios jachtos „Standartas" denyje, saliutavo iš Suomijos įlankos į Ramųjį vandenyną išplaukiančiam Baltijos laivynui. Žygio misija buvo pralaužti Port Artūro apgultį. Nikolajus vylėsi, kad eskadrai pavyks nuskandinti rusus užblokavusius japonų laivus ir „pakreipti karo eigą" Rusijos naudai, nes tėvas Serafimas, kietakaktis vienuolis, padėjęs Nikolajui kanonizuoti savo bendravardį, patikino carą, kad „tuo netikėti gali tik žydpalaikiai bei intelektualai". Deja, net ilgai laukto įpėdinio gimimas neatnešė valdovui sėkmės. Nikolajus buvo gimęs kenčiančiojo Jobo* minėjimo dieną, ir tai lėmė, kad nelaimes jis laikė likimo smūgiais.

Katastrofa jau brendo. Dar nė viena karinė jūrų ekspedicija nebuvo tokia nevykusi. Rusų eskadros vadas, senstantis viceadmirolas Zinovijus Roždestvenskis, savo pavaduotoją vadino "šūdų maišu". Patį Roždestvenskį, nutukusį drimbą, jūreiviai pravardžiavo „beribe stepe". Netrukus ištiko pirmoji nelaimė: vos išplaukę susidūrė trys laivai. Per vieno nežymaus karininko laidotuves nebuvo iššauta atsisveikinimo salvė, nes niekas nesugebėjo užtaisyti šautuvo. Laivuose viešpatavo paranoja. „Ši naktis bus pavojinga, – tebeplaukiant Baltijos jūra žmonai rašė vyriausiasis eskadros inžinierius. – Plaukiame pro sąsiaurį ir baisu, kad neužkliudytume japonų minų". Šeštą kelionės dieną Šiaurės jūroje, rusai išvydę kelis vienstiebius britų laivelius, išplaukusius gaudyti silkių, palaikė juos japonų minininkais ir pradėjo ataką. Tačiau rusų ginkluotė buvo tokia netikusi, kad jie pataikė vos į keletą anglų laivų, užtat net šeši sviediniai kliudė vieną iš savų kreiserių. Artimiausias japonų karo laivas buvo daugiau nei už dešimties tūkstančių mylių.

Sueco kanalas buvo uždarytas, tad eskadra nusprendė plaukti aplink Afriką. Roždestvenskį persekiojo baimė, kad tuoj tuoj baigsis kuras, todėl deniuose ir patrankų bokšteliuose stūksojo tokios didžiulės anglių krūvos, kad nebeliko vietos šaudymo pratyboms. Anglies dulkės užkimšo ventiliatorius ir liukus, kajutėse nebuvo kuo kvėpuoti, tad laivams įplaukus į tropikų jūras, išsekę nuo karščio vyrai ėmė kristi it musės. Roždestvenskiui plaukiant palei Nigerijos krantus, japonai užėmė

* Senajame Testamente Jobas – dievobaimingas žmogus, kurį, pakurstytas šėtono, nusprendžia išmėginti Dievas ir pasiunčia jam daugybę nelaimių.

aukštumas aplink Port Artūrą ir paskandino Ramiajame vandenyne įsitvirtinusio rusų laivyno likučius, kurių vaduoti ir plaukė nelaimingoji ekspedicija. 1904 m. gruodžio 27 d. pasiekusi Madagaskarą ji sužinojo, kad rusų garnizonas Port Artūre prieš savaitę pasidavė.

Naujienas apie pralaimėjimus Port Artūre netrukus papildė pranešimai apie streikus bei riaušes pačioje Rusijoje. Pokrovskoję jie pasiekė 1905 m. pradžioje. Rasputinas susijaudino: juto, jog Dievas „reikalauja jį ko nors imtis". Praskovja Fiodorovna, tikėjusi, neva jos Grigorijus regėjo dar vieną Kazanės Mergelės viziją – pats jis apie tai niekuomet nekalbėjo – liepė vyrui vykti į sostinę. Su ašaromis akyse vaikai išlydėjo tėvą į dar vieną kelionę – į Sankt Peterburgą.

Po Naujųjų metų sustreikavo didžiulės Putilovo ginklų gamyklos darbininkai – jie reikalavo aštuonių valandų darbo dienos ir didesnių atlyginimų. Tą savaitę darbą nutraukė dvidešimt penki tūkstančiai žmonių. Mieste įsivyravo įtampa. Sausio 6-ąją, Trijų karalių dieną, caras dalyvavo tradicinėje Nevos vandenų šventinimo ceremonijoje. Priešais Žiemos rūmus buvo pastatytas medinis paviljonas, kad caras galėtų saugiai nusileisti prie užšalusios upės. Šios tradicijos šaknys siekė tuos laikus, kai Romanovų vardas dar nebuvo garsus. Tada Rusijos carai eidavo prie Maskvos upės, tekančios šalia Kremliaus tvirtovės, ir šventindavo jos vandenis. Nikolajui baigus iškilmingas apeigas, Petropavlovsko tvirtovės pabūklai iššovė sveikinimo salvę. Tarp tuščių šovinių netyčia įsimaišė kovinis šrapnelis. „Ant mūsų galvų pažiro sudužę stiklai, – rašė vienas dvariškis. – Kažkas sušuko: „Jie šaudo užtaisytais šoviniais!"... viršutiniuose portikuose žiojėjo nedidelės skylutės". Buvo sužeistas policininkas. Daugelis manė, kad tai – pasikėsinimas nužudyti carą; šis net penkerius metus po to nelemto incidento vis atsisakydavo dalyvauti ceremonijoje. Be to, šis įvykis sukiršino karininkus bei policiją.

Praėjo trys dienos. Sekmadienį smarkūs rytų vėjo gūsiai gatvėse pustė sniegą, o šis verpetais sukosi žiemos saulėje. Vėlų rytmetį pakilęs iš lovos Vitė pažvelgė pro langą. Gatve iškilmingai ėjo minia, tiksliau, procesija – vatinukais apsivilkę darbininkai, šalikais apsimuturiavę studentai, šventadieniais drabužiais apsitaisę moterys ir vaikai, nešini bažnytinėmis ir valstybinėmis vėliavomis bei ikonomis. Raudonos spalvos nebuvo matyti – Vitė nepastebėjo nė vienos raudonos skarelės; proce-

sija buvo santūri. Ją organizavo jaunas, žibančių akių popas Georgijus Gaponas, lankydavęs beturčius, besiglaudžiančius palaikėse lūšnelėse uosto rajone. Jis buvo Ochrankos agentas (žuvo bombos ištaškytas į gabalėlius), nes Plevė jau buvo spėjęs į darbininkų judėjimą įfiltruoti visai nemažai slaptosios policijos agentų. Gaponas norėjo įteikti carui peticiją, maldaujančią išvaduoti žmones nuo „išnaudotojų kapitalistų, sukčių biurokratų bei kitų, negailestingai plėšiančių Rusiją". Jaunuolis buvo įsitikinęs, kad caras peticiją priims. Žygio dalyviai elgėsi kuo padoriausiai; niekas neturėjo ginklų, net kišeninio peiliuko, eidami į Žiemos rūmus žmonės giedojo himnus. Tačiau jų „Tėvelio" sostinėje nebuvo; Nikolajus su Aleksandra ir vaikais ilsėjosi Carskoje Selo.

Demonstrantai giedojo „Išgelbėk, Viešpatie, mus, savo žmones!", „Koks šlovingas mūsų Viešpats Sione!" Išėjęs į balkoną, Vitė išgirdo šūvius. Kulkos švilpė visai arti, buvo nušautas gretimos mokyklos durininkas. Netrukus nugriaudėjo šūvių papliupos. Po dešimties minučių demonstrantai jau bėgo atgal, kai kurie nešė nukautuosius, tarp jų moteris ir vaikus. Visas didžiąsias gatves, vedančias į Žiemos rūmus, užblokavo kareivių kordonai. Išvakarėse jiems išdavė karinę amuniciją, skyrė papildomai degtinės ir pasakė, neva darbininkai susimokė susprogdinti rūmus bei sunaikinti dinastiją. Kareiviai demonstrantams įsakė sukti atgal, o kai šie nepakluso, pradėjo šaudyti. Daugiausia kraujo buvo pralieta Žiemos rūmų aikštėje. Pirmieji krito senukas, rankose spaudžiantis caro portretą, ir žibintu nešinas mažas berniukas. Aikštėje išrikiuoti sargybiniai šaudė kur pakliuvo.

Sutemo, saulę prarijo raudonas rūkas. Po pietų sušvito vaivorykštė, pakilo vėjas, ėmė snigti. Tądien žuvo mažiausiai 150 žmonių; sužeistų buvo tris kartus daugiau. Vakare, susisupęs į ilgą apsiaustą, paskubomis nusikirpęs ilgą šventiko barzdą, persigandęs tėvas Gaponas pasibeldė į rašytojo Maksimo Gorkio namų duris. „Duok man ko nors išgerti, – paprašė jis rašytojo. – Vyno. Visi negyvi". Jis buvo pamėlęs iš šalčio ir siaubo. „Taikios priemonės nepadėjo, – šaukė jaunuolis. – Teks imtis ko nors kito". Galiausiai išrėkė „popo prakeiksmą" kareiviams ir „išdavikui carui". Kitą dieną Gorkis telegrafavo Viljamo Rudolfo Hersto laikraščiui *New York Morning Journal* ir pranešė, kad „Rusijoje prasidėjo revoliucija".

Po dešimties dienų Nikolajus teikėsi priimti Ochrankos parinktų darbininkų delegaciją. „Aš tikiu garbingais darbo žmonių jausmais ir nepajudinama ištikimybe man, – pareiškė jis susirinkusiems. – Todėl

atleidžiu jiems". Darbininkai nebuvo tokie atlaidūs. Jie apspjaudė delegatus ir prakeikė penkiasdešimt tūkstančių rublių, kuriuos caras dovanojo aukų šeimoms. Žmonės pakrikštijo juos „kruvinais pinigais". Gaponas pabėgo iš miesto, palikęs Maksimui Gorkiui atvirą laišką, kurį šis buvo įgaliotas perskaityti miestelėnams. „Mes nebeturime caro!– buvo rašoma tame laiške. – Mus išskyrė pralietas mūsų draugų kraujas. Tegyvuoja kovos už laisvę pradžia!" Klubuose susirinkę paniurę aristokratai bei dvarininkai pasakojo vienas kitam šiurpiausias istorijas: esą maištininkų ir būsimų žudynių išsigandę caro patarėjai pas jį gabenami uždaruose karstuose. „Kruvinojo sekmadienio" skerdynės nutraukė ryšius tarp Romanovų ir jų pavaldinių. Kruvina banga užliejo metus, kuriuos Aleksandro III našlė pavadino „košmarų metais".

Po trijų savaičių revoliucionieriai atkeršijo Romanovams Maskvoje – didysis kunigaikštis Seržas, kurio vardą Saratove ištarė puskvailė moteris, buvo tikrai puikus taikinys. Maištininkai pagamino nitroglicerininę bombą, kuri jį, karieta riedantį pro Kremliaus vartus, ištaškė į gabalėlius.
Žudikas – socialistas revoliucionierius, vardu Kaliajevas, – nė nemėgino slėptis. Aleksandros sesuo Ela aplankė jį kalėjime ir pasiūlė išgelbėti gyvybę, jeigu šis pripažins apgailestaująs, kad nužudė jos vyrą. Kaliajevas atsisakė ir pareiškė, kad didžiojo kunigaikščio mirtis paspartins patvaldystės žlugimą. Ela, „šventa ir graži", pasitraukė iš visuomenės ir vienumoje atsidavė maldoms. Ji pastatė vienuolyną Maskvoje ir pati tapo jo abate. Nikolajus ir Aleksandra neišdrįso dalyvauti Seržo laidotuvėse.

Miestuose karaliavo prievarta; provincijose degė daržinės, buvo sužalotų. Turčiams reikėjo padrąsinimo. Jį suteikė Rasputinas – liaudies žmogus, dar nenusibodęs „tikrosios Rusijos" simbolis, mylintis carą, dievobaimingas valstietis ir tuo pat metu unikalus, jaudinantis, paslaptingas. Jis nukreipė įsibaiminusių miestelėnų dėmesį nuo grėsmingų įvykių. Šio simbolio vertę netrukus užuodė jautri Georgijaus Petrovičiaus Sazonovo, permainingų nuotaikų politiko, neaiškios pakraipos žurnalisto, nosis. Prisiplakėlis revoliucionierius, teroristų grupuotėms artimas Sazonovas buvo įsteigęs kairiųjų pažiūrų laikraštį *Rossija*, bet vėliau iškaulijęs iš fabrikantų pinigų perbėgo į pastarųjų pusę. Taigi dabar jau kraštutinis dešinysis, nes tai pasirodė pelningiau, Sazonovas pakvietė Rasputiną apsistoti savo bute netoli Nevos

prospekto ir tarp sostinės šventeivų paskleidė gandą, kad jo namuose apsigyveno Dievo žmogus.

Netrukus Rasputiną pakvietė į populiarios aukštuomenės damos Varvaros Ivanovnos Iskul saloną. Tąkart šeimininkės pakviestas įvertinti atvykėlį ten svečiavosi Vladimiras Bonč-Brujevičius – rašytojas, pagarsėjęs darbais apie religines sektas. Rasputinas vėlavo, atvyko tik aštuntą valandą vakaro ir nieko nelaukęs „tvirtu, energingu žingsniu" nužygiavo tiesiai į svetainę, nors tuose namuose lankėsi pirmą kartą. Priėjęs prie šeimininkės, senuolis be jokių įžangų užsipuolė ją dėl, jo manymu, pernelyg gausios paveikslų bei senovinių meno kūrinių kolekcijos. „Ir kodėl gi jūs, motinėle, tiek visko prikabinėjote ant sienų, argi čia muziejus? – paklausė jis. – Vien šita siena galėtų pamaitinti penkis badaujančius kaimus. Tik pažiūrėkit, kaip gyvena turčiai, kai jų pačių mužikai miršta iš bado". Varvarai Ivanovnai pristačius svečią susirinkusioms moterims, šis nesidrovėdamas apibėrė jas asmeniškais klausimais. „Ar tu ištekėjusi? Kur tavo vyras? Kodėl tu čia viena?" Paskui jis pasisuko į šeimininkę: „Jeigu jis būtų čia, galėčiau pasakyti, kaip judviem sekasi, kaip judu sutariat". Rasputinas kalbėjo ir juokavo nė kiek nesidrovėdamas.

Bonč-Brujevičiaus žvilgsnį prikaustė skvarbios švento žmogaus akys. Jos žvelgė tiesiai į pašnekovą, lėliukės „žėrėjo fosforescencine šviesa. Jis tarsi apžavėjo klausytojus tomis akimis". Kartais Rasputino žodžių srautas sulėtėdavo. Įdėmiai žiūrėdamas kam nors tiesiai į akis, jis imdavo pasakoti painią istoriją, tačiau atrodė, kad jo mintys sklando kažkur toli. Paskui staiga užsikirsdavo, patylėdavo ir galiausiai pratardavo: „Kas man nutiko?", o tuomet skubiai pakeisdavo temą. To žmogaus akys tiesiog apsvaigino visus susirinkusius, ypač moteris; „jos tapo nervingos, ėmė nuolankiai spoksoti į Rasputiną, gaudyti jo žvilgsnį, tikėdamosi, gal šis kreipsis į jas". Rasputinas išsirinko kažkokią vienišą moterį, paskui staiga nusigręžė nuo jos ir ėmė šnekučiuotis su kita. Po penkiolikos ar dvidešimties minučių vėl tęsė savo žaidimą: nutilęs viduryje sakinio, grįžo prie tos pačios netekėjusios moters, į kurią buvo įsispoksojęs iš pat pradžių, ir ėmė bambėti: „Nieko gero, motinėle, nieko gero. Kaipgi šitaip galima? Tu tokia... Visai nereikia įsižeisti... privalai ką nors pamilti... Taigi". Tada nutilo ir trindamas rankas, lankstydamasis bei tūpčiodamas sparčiu žingsniu apėjo kambarį.

Toks elgesys sujaudino svečius. Jie šnibždėjosi, kad Rasputinas turbūt kažką atspėjo, kažką įžvelgė, atskleidė tiesą. Kambaryje įsivyravo nežmoniška įtampa, „kokia juntama tik vienuolynuose, – prisiminė

Bonč-Brujevičius, – tarp senuolių, „pranašų“ ir taip toliau“. Peterburge Rasputinas vėl sutiko seseris juodkalnietes. Milica pakvietė jį į savo rūmus Anglų krantinėje ant Nevos kranto ir pristatė jį Anastasijos mylimajam, didžiajam kunigaikščiui Nikolajui Nikolajevičiui. Milžinas kareivis buvo visa širdimi atsidavęs savo mažam kambariniam šunyčiui, kuris, deja, jau buvo senas ir kamuojamas dusulio. Rasputinas priėjęs paglostė šunytį, kažką jam pašnibždėjo, pasimeldė. Šio kvėpavimas išsilygino, jis palaižė sibiriečio rankas ir nupėdino pas šeimininką. Didysis kunigaikštis buvo sužavėtas.

Rusų Baltijos jūros laivynas baigė sunykti Madagaskare. Vyrai arba gėrė, arba lindėjo Helvilio uosto viešnamiuose. Karo laivus lydėjusiame kalinių laive kilo maištas. Laivuose tvyrojo jūreivių atsineštų gyvūnų tvaikas. Vietoj amunicijos ir radijo prietaisų iš Rusijos nelaimėliams buvo atgabenta tūkstančiai žieminių uniformų, o linijiniam laivui „Aleksandras III“ įteiktas paštas, adresuotas Aleksandro III elektrotechnikos institutui Sankt Peterburge. Kai 1905 m. kovą vadai galiausiai ryžosi plaukti į Singapūrą, laivų korpusai jau buvo taip apaugę jūržolėmis ir apkibę polipais, kad vos įstengė judėti aštuonių mazgų greičiu. Singapūrą rusai pasiekė tik balandžio mėnesį. Ten jų jau laukė žinia, kad Rusijos pėstininkų pajėgos Mandžiūrijoje, Mukdene buvo visiškai sutriuškintos. Sukdami į Kam Ran įlanką Vietname, susidūrė du minininkai.

Gegužės 11 d., laivynui artinantis prie Tsušimos sąsiaurio, skiriančio Japoniją nuo Korėjos, mirė admirolas Fiolkerzamas, Zinovijaus Roždestvenskio padėjėjas, „šūdų maišas“. Roždestvenskis nepasivargino apie tai pranešti Fiolkerzamo įpėdiniui, admirolui Nikolajui Nebogatovui, tad mirusiojo vėliava ir toliau plevėsavo ant karo laivo „Osliaba“ stiebo. 1905 m. gegužės 14 d. buvo pastebėti admirolo Togo laivai. Ankstyvą popietę prasidėjo mūšis. „Šįkart mūsų rikiuotė, atvirai šnekant, pasirodė niekų verta“, – rašė Nebogatovas. Japonai pergudravo rusus, kurie labiausiai bijojo susidurti vienas su kitu. „Apsižvalgiau, – rašė linijinio laivo „Suvorovas“ kapitonas. – Viskas nuniokota. Kapitono tiltelis dega, denis pilnas rūkstančių nuolaužų ir negyvų kūnų. Signalinės lempos, tolimačiai, žiūronai šluote nušluoti nuo denio. O už mūsų – taip pat dūmuose ir liepsnose paskendę „Aleksandras III“ ir „Bo-

rodino“. Dar tą patį vakarą buvo paskandinti keturi karo laivai. Tarp „Osliabos“ nuolaužų plūduriavo užantspauduotas karstas su Fiolkerzamo kūnu. Japonų torpedinių katerių vejami, Nebogatovas su saujele išsigelbėjusiųjų pasuko šiaurėn, į Vladivostoką. Tsušimos jūrų mūšis buvo didžiausias nuo pat Trafalgaro laikų. Rusai prarado visus dvylika linijinių laivų, septynis iš dvylikos kreiserių bei šešis iš devynių mininininkų – aštuonis japonai paskandino, keturis užgrobė. Mūšyje žuvo penki tūkstančiai rusų. Japonai neteko trijų torpedinių katerių ir 117 karių.

Raspustinas buvo it karo priešnuodis, tad Peterburgo salonai iš kailio nėrėsi varžydamiesi dėl teisės jį pakviesti. „Lengvai iš vėžių išmušamos visuomenės damos daugiau apie nieką neįstengė nei kalbėti, nei galvoti, – rašė generolas Spiridovičius. – Jos mokė jį rengtis, prisižiūrėti, praustis – ir dar daug ko“. Siuvinėjo jam šilko palaidines, pirko brangaus audeklo kelnes ir raudonos odos batus. Netašytas sibirietis išmoko pomada sutepti savo susivėlusią barzdą, bet subtilų kvepalų aromatą užmušdavo aitrus pigaus muilo kvapas.

Birželio 14 d. „Potiomkino“ karo laivo kapitonas, aršus pedantas, griežtos disciplinos šalininkas, įsakė savo įgulai valgyti lervomis aptekusią mėsą. Jūreiviai paprieštaravo, surakino kapitoną ir kitus karininkus, užėmė Odesos uoste prisišvartavusį laivą ir iškėlė raudoną vėliavą. Tuo metu miesto gatvėse revoliucionieriai kovėsi su ultradešiniųjų grupuotėmis. Jūreiviai bandė padėti revoliucionieriams – atsuko laivo pabūklus miesto pusėn, bet „Potiomkino“ tolimatis buvo toks prastas, kad geri ketinimai žlugo. Laivas išplaukė į Juodąją jūrą, o po dešimties dienų prisišvartavo Konstancoje, Rumunijos uoste, ir pasidavė. Dauguma jūreivių, ieškodami prieglobsčio, emigravo į Braziliją, Kanadą ir Jungtines Valstijas.

Liepos 10 d. Nikolajų ir Aleksandrą iš Prancūzijos pasiekė žinia, kad mirė daktaras Filipas. Imperatoriškoji pora buvo už dvidešimties mylių nuo sostinės – Peterhofe, vasaros rūmuose su marmurinėmis terasomis, vedančiomis prie jūros bei didingos krioklių ir fontanų kaskados, kurios viduryje Samsonas plėšė liūto nasrus. Statula buvo skirta Petro Pirmojo pergalei prieš švedus – Romanovams tie laikai buvo gerokai laimingesni nei pastarieji, kai šitaip skaudžiai pralaimėta japonams. Imperatoriškoji pora buvo vieniša ir apimta baimės. Valstiečių įtūžis nesiliovė. Pro traukinių langus keleiviai regėjo suluošintus arklius ir galvijus perpjautais pilvais; jie kėblino palei bėgius, „mūkdami ir bliaudami iš skausmo“. Naktį stepę nušviesdavo gaisrų pašvaistės – degė šieno kaugės ir daržinės.

Nuolatinė pasikėsinimo baimė pakirto mažoje, tykioje Darmštato hercogystėje ir saugioje Anglijoje užaugintos mergaitės jėgas. Nikolajus manė, kad jo laukia Serbijos karaliaus Aleksandro, paskutiniojo Obrenovičiaus dinastijos palikuonio, likimas. Prieš dvejus metus Aleksandras ir jo žmona buvo nužudyti, o jų kūnus teroristai išmetė į gatvę. Ši žmogžudystė „padarė carui neišdildomą įspūdį, – prisiminė Vitė, – ir pasėjo jo širdyje nerimą dėl savo paties likimo". Vėliau Nikolajus su Aleksandra parodė pakankamai drąsos, o kol kas sveikas protas vertė juodu tūnoti užsidariusius Peterhofo ir Carskoje Selo rūmuose, nes daugybė jų pavaldinių, gerai išauklėtų mergaičių bei jaunuolių, protingų ir negailestingų, apsiginklavusių bombomis, turinčių slaptavietes ir padirbtus dokumentus, troško jų mirties. Tai buvo palaikyta bailumu. „Iš savo saugių tvirtovių, – rašė Vitė, – jie siunčia užuojautos telegramas žmonoms tų, kurie krito nuo revoliucionierių rankos, garbina žuvusius už drąsą ir skelbia, esą „man nerūpi mano paties gyvenimas, svarbiausia, kad būtų laiminga Rusija".

Valdovai nepasitikėjo niekuo, o ypač politikais. „Mano vargšeliui Nikiui teko sunkus kryžius, juo labiau kad nėra nė vieno, kuriuo jis galėtų pasikliauti, kuris iš tikrųjų galėtų jam padėti, – tūžo Aleksandra. – Jis taip stengiasi, taip atkakliai dirba, tačiau jam trūksta paramos tų, kuriuos aš vadinu „tikrais" vyrais... Blogieji visuomet ranka pasiekiami, o kiti dėl apsimestinio kuklumo nuolat lieka šešėlyje... Suku galvą mėgindama prisiminti nors vieną tikrą vyrą, bet negaliu; tuomet apima tikra neviltis". Vidaus reikalų ministras kunigaikštis Sviatopolkas-Mirskis bandė įspėti carienę, kad visa Rusija nusistačiusi prieš esamą santvarką, tačiau ji net paraudo iš pykčio. „Taip, – atsainiai pareiškė, – inteligentija nusiteikusi prieš carą, bet liaudis jį palaiko". Mirskis priminė, kad liaudis – gaivališka jėga: „Šiandien jie dėl caro gali išskersti visą inteligentiją, o rytoj sugriaus jo paties rūmus". Nikolajus buvo priverstas maldauti japonų „makakas" pasirašyti paliaubas.

Dar vienas pažeminimas – carui teko sugrąžinti į pareigas Sergejų Vitę, didžiulį, nerangų meškiną, narsų ir šiurkštų, taip primenantį baisiuosius Nikolajaus dėdes, ir pasiųsti į Ventvorto viešbutį Portsmute, Nju Hempšyre, derėtis su japonais. Ūmaus būdo Vitė ne itin vertino Teodorą Ruzveltą, savo „naivųjį" amerikietį šeimininką; Ruzveltas savo ruožtu niekino „apgailėtiną" rusų despotą. „Rusijos caras yra grynas nesusipratimas, – pareiškė jis. – Iš pradžių neįstengia deramai pakovoti, o paskui nesugeba susitaikyti". Nepaisant to, Rusijos atstovas pasirodė

neprilygstamas derybininkas. Nikolajus prarado tik Liaodungo pusiasalį su Port Artūru bei pietinę Sachalino salos dalį; jo imperija liko galinga Ramiojo vandenyno jėga. Vitė atgavo gerą reputaciją; o Nikolajus tapo pirmuoju Europos valdovu, nugalėtu azijiečių.

Caras paguodos ieškojo spiritizmo seansuose, kuriuos rengė seserys juodkalnietės. Milicos Znamenkos rūmai buvo vos už dešimties minučių nuo Peterhofo, o iki Anastasijos vilos Sergejevkoje – pusvalandis pėsčiomis. Imperatoriškoji pora kone kasdien susitikdavo su seserimis Peterhofe, o kas antrą dieną vykdavo vakaroti į Znamenkos rūmus. Prie jų dažnai prisijungdavo didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius, kuris tuo metu jau gyveno su Anastasija ir buvo laikomas jos sužadėtiniu. „Peterhofe, – rašė istorikas A. A. Polovcevas, – niekas nė nebando gilintis į susidariusią situaciją. Jie vis dvejoja, delsia ko nors imtis ir rengia mistinius seansus su tomis juodkalnietėmis, atnešusiomis Rusijai tiek nelaimių“.

Kaip ir jo protėvis Aleksandras I, kuriam priklausė gausi rūmuose laikomų spiritualistinių knygų biblioteka, Nikolajus, taip pat ir Aleksandra, buvo linkę į misticizmą. Vasarą ji vienai savo kambarinei padovanojo knygą „Dievo draugai“. Knyga buvo vokiška, rašyta keturioliktame amžiuje remiantis dominikonų mistiko meistro Ekharto mokymu. Joje rašoma, kad pamaldžiausiems ir nuolankiausiems Viešpats suteikia ypatingą malonę – siunčia juos į pagalbą savo saugomiems valdovams. Tokie „Dievo draugai“ suteikia šiems moralinę paramą ir pataria, kaip valdyti žmones. Tą vasarą Znamenkos rūmuose apsilankė Rasputinas. Jis dar nespėjo susipažinti su savo suverenais, tačiau diena, kai, pasak jau mirusio daktaro Filipo, šie ras „kitą į mane panašų draugą“, jau buvo ne už kalnų.

Rugsėjį Nikolajus su Aleksandra praleido imperatoriškąja jachta „Standartas“ plaukiodami po Suomijos šcherus. „Standartas“ buvo 420 pėdų garinė jachta juodu korpusu, nulakuotais stiebais ir milžinišku paauksuotu rangautu, galinti plaukti dvidešimt dviejų mazgų greičiu. Imperatoriškąją šeimyną linksmino pučiamųjų instrumentų bei balalaikų orkestrai. Net ir jūroje buvo rūpinamasi jos saugumu; tarp įgulos šmirinėjo ne vienas Ochrankos agentas, *Garde Equipage** stebėjo,

* Apsaugos būrys *(pranc.)*.

ar teroristai neatplaukia jūra. Iš Nju Hempšyro kaip tikras didvyris grįžo Vitė. Nikolajus priėmė jį jachtoje, suteikė grafo titulą, tačiau neįstengė nuslėpti tarp jųdviejų tvyrančio priešiškumo. Nikolajus sarkastiškai rašė motinai, kad Vitė „net nutirpo iš laimės, o paskui tris kartus bandė pabučiuoti man ranką". Politikas jautė, kad titulas jam suteiktas tik „laikinai pamiršus jo ir ypač Jos Didenybės asmeninį nusistatymą prieš mane ir visas tas žemas intrigas, taip uoliai regztas viso būrio dvariškių bei biurokratų, kurių niekingumas gali prilygti nebent jų kvailumui".

Šis šaltumas – valdovų panieka gabiems žmonėms, įsitikinimas, kad caro misija Dievo duota ir todėl jo veiksmai yra tik Dievo ir paties caro sąžinės reikalas – tapo beveik fatališkas. Keliauninkams spalio pradžioje išsilaipinus į krantą, imperija jau buvo pradėjusi byrėti. Spalio 7 d. Maskvoje prasidėjo geležinkelininkų streikas, kuris plito kone traukinio greičiu. Devintą dieną streiko banga nusirito per Kurską ir Kijevą, dešimtą pasiekė Sankt Peterburgą ir Charkovą. „Piteris atkirstas, – spalio 12 d. dienoraštyje rašė retų knygų pardavėjas Sergejus Minclovas. – Miestą ima panika... Dešrų, duonos, bakalėjos parduotuvės gulte apgultos". Mėsos kaina per dieną išaugo trečdaliu. Kitą rytą buvo sušaukta Sankt Peterburgo darbininkų taryba. Jos vadu buvo išrinktas tvirtas ir karštas žmogus Levas Davidovičius Bronšteinas, žinomas Leono Trockio slapyvardžiu.

Juodkalniečių seansai tęsėsi. „Kuo labiau prastėja reikalai, tuo didesnis apima liūdesys, – rašė Vitė. – Kuo didesnis liūdesys, tuo labiau siela trokšta atgaivos. Daugelis ją randa dieviškume, todėl niekuomet neišnyks pranašai, kurie kartos carams: „Būk kantrus, tu nugalėsi, visi puls tau po kojų, supras, kad tu neši tiesą ir išganymą". Paskutiniąsias tris spalio savaites Anastasija gal tik porą dienų nepasirodė rūmuose. Milica septynis kartus pietavo su imperatoriškąja pora ir be paliovos skambinėjo carui bei carienei.

Spalio 14 d. streiko banga, persiritusi per Uralo bei Kaukazo kalnus, pasiekė Gruziją, Vidurio Aziją ir Sibirą. Į Maskvos gatves išėjo darbininkai, ginkluoti kontrabanda iš Belgijos atgabentais pistoletais – brauningais ir mauzeriais. Minios, nešinos raudonomis vėliavomis, dainavo „Marselietę" ir šaukė: „Šalin patvaldystę!" Visi metė darbus: vežikai, telegrafo operatoriai, didikų kambarinės ir virėjai, gydytojai, dėstytojai, net biržos makleriai ir Marijos teatro baleto artistai. Saugodamiesi plėšikų, krautuvininkai lentomis apkalė parduotuvių langus. Uos-

te stovėjo eskadrinis minininkas, pasiruošęs bet kurią akimirką pakelti inkarą ir išplaukti į Daniją, jeigu prireiktų evakuoti imperatoriškąją šeimyną. Nužudyti policininkai, kazokai ir kareiviai, visur riaušės, netvarka, maištai. Caras skundėsi: „Man darosi bloga, skaitant tokias naujienas".

„Esu tikra, kad vienintelis žmogus, kuris šiuo sunkiu metu galėtų tau padėti ir pasitarnauti, yra Vitė, – rašė sūnui našlė imperatorienė. – Jis iš tiesų genialus žmogus, energingas bei įžvalgus". Būtent dėl šių savybių, kurių taip trūko jam pačiam, ir dar dėl pavojingo šio politiko liberalizmo Nikolajus ir nemėgo Vitės. Tačiau baimė ir niekaip nesibaigiantys siaubingi įvykiai privertė carą nusileisti. „Panašus jausmas apima vasarą, prieš audrą, – vėliau rašė Nikolajus motinai. – Visomis tomis klaikiomis dienomis aš nuolat bendravau ir tariausi su Vite. Dažniausiai susitikdavome ankstų rytą, o išsiskirdavome tik sutemus". Į Peterhofą Vitę atgabendavo specialus garlaivis. Traukiniai nekursavo, keliai buvo pavojingi. „Snigo pramaišiui su lietumi... siaubinga kelionė, – rašė Vitė, nes oras staiga sugedo. – Pakeliui kalbėjomės apie šią gėdingą padėtį, į kurią pakliuvome, kai ištikimi pavaldiniai turi plaukti tikrąja to žodžio prasme pas savo valdovą".

Caras sukilimą norėjo malšinti jėga ir jau suteikė diktatoriškas galias generolui Dmitrijui Trepovui. Buvęs Maskvos policijos viršininkas garsėjo paprastomis pažiūromis, rašė Vitė: „Jei žmonės maištauja, juos reikia mušti...Tokiems kaip Trepovas nėra sudėtingų problemų, jo manymu, tai – visokiausių intelektualų, žydpalaikių ir masonų prasimanymai". Generolas paskelbė savo daliniams garsųjį įsaką: „Nenaudoti tuščių šovinių ir nešykštėti kulkų", kuris buvo išplatintas po visą Sankt Peterburgą. Trepovas dar įspėjo carą, kad demonstrantų ir streikininkų išvaikymas kainuos tūkstančius gyvybių. Vienintelė taiki išeitis, nenorom pripažino Nikolajus, buvo „suteikti žmonėms civilines teises, kalbos ir spaudos laisvę ir leisti valstybės Dūmai tvirtinti įstatymus – tai, be abejo, reikštų konstituciją. Vitė karštai ją gina". Caras parengė konstitucinės vyriausybės manifesto juodraštį. „Žmogus iš prigimties siekia laisvės, civilizuotas žmogus – laisvės ir įstatymo, tai yra įstatymų apgintos laisvės ir savo teisių saugumo, – kalbėjo jis. – Tačiau kasdien vis akivaizdesni grėsmingi baisaus, negailestingo sprogimo ženklai".

Spalio 15 d. į sostinę įžengė kariuomenės daliniai. Universitetuose ir teisės mokyklose buvo išdėlioti kulkosvaidžiai. Sustojo laikraščių leidyba. Jėgainės dirbo priešokiais, keletą minučių pašvietę gatvių žibintai užgesdavo ir vėl stodavo aklina tamsa. Nevos prospektą šiek tiek ap-

šviesdavo tik didžiulis uosto švyturys. Po kelių dienų buvo laukiama „revoliucijos". Vitė pakoregavo manifesto rankraštį – keletą pataisų prirašė tiesiog laive, gabenusiame jį iš Peterhofo. Vėliau sužinojo, kad Nikolajus susitikinėja dar ir su Ivanu Loganovičiumi Goremykinu, senstančiu „mieguisto veido" biurokratu „Pikadilio ūsais", prisiekusiu prancūzų romanų gerbėju. Goremykinas kūrė alternatyvų manifestą. Jo manymu, caro ministrai viso labo tėra jo tarnai, tad abu manifestai, be abejo, buvo visiškai skirtingi. Vitė žinojo, kad Nikolajus linkęs veikti jam už nugaros, bet pripažino, kad caras nėra nei Meternichas, nei Taleiranas*, tad ir jo slaptos intrigos prišaukdavo tik kraują ir gėdą. Vitė meldė Dievą „ištraukti iš šio bailumo, aklumo, išdavystės ir kvailumo liūno".

Seserys juodkalnietės nenutraukė ryšių nei su rūmais, nei su Rasputinu. Spalio 17 d. caras pasikvietė Anastasijos sužadėtinį Nikolajų Nikolajevičių ir pasiūlė jam karinio diktatoriaus postą. Didysis kunigaikštis išsitraukė iš kišenės revolverį ir pareiškė nusišausiąs, jei caras atsisakysiąs pasirašyti Vitės manifestą. Caras persižegnojo ir pasirašė. Manifestas padarė Rusiją dvilypę, pusiau autokratišką, pusiau laisvą. Jis žadėjo sąžinės, kalbos, susirinkimų ir bendravimo laisvę. Joks įstatymas nuo šiol negalėjo būti priimtas be renkamos valstybės Dūmos – parlamento – sutikimo. Caras liko atsakingas už karines pajėgas ir užsienio politikos reikalus, be to, savo nuožiūra galėjo skirti ir atleisti ministrus. Praradusi galią Aleksandra tūžo, bet tylėjo. „Imperatorienė sėdėjo tiesi it kareivio grūstuvas, – prisiminė Vitė, – raudona it virtas vėžys ir neištarė nė žodžio".

Kairiesiems to buvo negana. Caras suteikė viską, bet nedavė nieko, pareiškė Trockis, pasak jo, šis manifestas – tik „kazoko rimbas, suvyniotas į konstitucijos pergamentą". Tačiau dešiniesiems jis atrodė pernelyg radikalus. „Baimė juos ten Sankt Peterburge visai išvarė iš proto! – vaitojo Dmitrijus Pichno, laikraščio *Kievlianin,* vienintelio Rusijoje, kuris buvo leidžiamas net per streikus, redaktorius. – Vienas Dievas težino, ką jie sau galvoja elgdamiesi kaip tikri revoliucionieriai!" Pichno ir į jį panašūs suorganizavo juodašimčių gaujas, kurios su šūkiu

* Kunigaikštis Klemensas Vencelis Nepomukas Lotaras fon Meternichas (1773–1859), Austrijos diplomatas ir valstybės veikėjas; Šarlis Morisas Taleiranas-Perigoras, kunigaikštis de Benevenas (1754–1838), Prancūzijos valstybės veikėjas. Abu garsėjo užkulisinėmis intrigomis, tikslo siekė bet kokiomis priemonėmis.

„Stačiatikybė, Patvaldystė ir Nacionalizmas!" rengė žydų pogromus. Netrukus ši ultradešinioji, antisemitinė Rusijos žmonių sąjunga jau turėjo daugiau negu milijoną narių.

Spalio 31 d. Milica, jos vyras, Anastasija ir didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius pietavo su imperatoriškąja pora. Svečiai išsiskirstė labai vėlai. Kitą dieną, lapkričio 1-ąją, Nikolajus ir Aleksandra aplankė Milicą Znamenkos rūmuose. Ten tąkart viešėjo ir Rasputinas. Vakare caras dienoraštyje įrašė: „Susipažinome su Dievo žmogumi, vardu Grigorijus, iš Tobolsko gubernijos".

Praėjus dviem dienoms po susitikimo su valdovais, antrą kartą juos išvydo tik kitą vasarą, Rasputinas susirado pirmąjį mokinį – talentingąją Olgą Lochtiną, turtingą dvarininkę, ištekėjusią už vyriausybės inžinieriaus, gražuolę liūdnomis akimis, aukštuomenės damą, garsėjusią kandžiu sąmoju. Ketvirtą dešimtį pradėjusią moterį slėgė depresija. Ji užsidarė savo bute Grečeskij prospekte madingame Sankt Peterburgo Peskų rajone ir penkerius metus pragulėjo lovoje, kamuojama nervinio pobūdžio skrandžio negalavimų. Gydytojai manė, kad tai paprasčiausia neurastenija; tokią pat parankią, visa apimančią diagnozę jie taikė visoms nervingoms moterims, įskaitant ir imperatorienę. Lochtina mažai valgė, dažnai verkė ir buvo labai nusilpusi.

Rasputinas sėdėjo šalia jos lovos ir švelniai kalbėjo. Olga Lochtina buvo religinga moteris, ir senuolis ją patikino, kad Dievas su ja ir niekuomet jos neapleisiąs. Rasputino raminama, vėliau komisijai pasakojo moteris, ji pajutusi malonią šilumą, o svarbiausia, lengvai, it saulės spindulių sušildyta virš upės susikaupusi migla, išsisklaidė ją kankinusi dvasinė krizė. Lochtina pakilo iš lovos ir net išdrįso išeiti iš namų. Moteris manė, kad jos pasveikimas esąs stebuklas, kaip kad Lozoriaus prisikėlimas, o paslaptingasis gydytojas turįs dieviškos galios, todėl krito priešais jį ant kelių ir vadino „gyvu Kristumi" ir „Viešpačiu Dievu". Netrukus garbingoji dama ėmė rengtis tik baltais rūbais, o sukneles puošti kaspinais, išrašytais citatomis iš Biblijos. Ant galvos nešiodavo keistą baltą tiurbaną, o ant kaktos rišdavosi juostą su įrašytu žodžiu „Aleliuja".

Žiemą senuolis grįžo į Pokrovskoję, pakvietęs Lochtiną pavasarį jį aplankyti. Sibire augo jo vaikai, senuolis džiaugėsi jais. Rasputinas bu-

vo geras tėvas. Ilgais žiemos vakarais šeimyna susėsdavo aplink krosnį, vaikai įsitaisydavo keliauninkui ant kelių. Marija prisiminė tėvą pasakojantį apie „plačias upes... saulės nutviekstus totorių miestus ir jų siauras gatveles... turgų prekystalius, nukrautus sultingais vaisiais... klajojančius piligrimus, kurių dalią patyrė ir jis". Paskui Rasputino balsas pritildavo, ir jis šnabždėdamas prabildavo apie savo vizijas – „švelniai jį kalbinančią neapsakomo grožio moterį, kurios veidas primena Šventosios Mergelės veidą". Tada visus peržegnodavo. Senuolis dažnai melsdavosi savo požeminėje koplyčioje, kurią papuošė gerbėjų iš Sankt Peterburgo dovanotomis ikonomis. Pamaldos vaikams greit pabosdavo, bet šaltomis, vaiskiomis Sibiro žiemos dienomis jie mielai eidavo su tėvu pasivaikščioti.

Rasputinas didžiavosi mažojo Dmitrijaus gebėjimu elgtis su arkliais. Jiedviem trikinkiu vežimaičiu šuoliais lekiant per apsnigtus laukus – Grigorijus mokė sūnų vadelėti – užsiliepsnojo Maskva. 1905 m. gruodžio 7 d. užsitęsęs visuotinis streikas priėjo aklavietę. Panikos apimti maskviečiai ėmė plūsti į bankus ir atsiėmė du milijonus aukso rublių. Gruodžio 9 d. neturtinguose rajonuose ir pagrindinėse gatvėse jau stūksojo barikados. Ten buvo ir Maksimas Gorkis, pastebėjęs, kad prie šio „linksmo darbo" barikadose prisidėjo visi – nuo „garbingų džentelmenų, apsigaubusių brangiais paltais, iki vyriausiojo virėjo ir šveicoriaus". Panieka carui – vis dar vadinamam „Kruvinuoju Nikolajumi" – sujungė visų luomų žmones. „Buldogais", arba brauningais, ginkluoti darbininkai šaudė į policijos ir karių būrius. Miesto generalgubernatorius įsakė Stransoj vienuolyno varpinėje įkurdinti valdymo postą ir sutraukė artileriją, turėjusią sunaikinti barikadas. Į jų gynėjus iš varpinės be atvangos šaudė kulkosvaidininkas, ir pamažu maištininkai buvo priversti trauktis atgal į Presnios lūšnynus.

Iš Sankt Peterburgo ekspresu atskubėjo pulkininko G. A. Mino vadovaujamas nepaprastasis Semionovsko gvardijos pulkas ir gruodžio 16-osios naktį apsupo Presnią. Kariams buvo įsakyta sunaikinti kiekvieną pastatą, iš kurio pasigirs šūvis – lūšnų palėpėse lindėjo mauzeriais ir vinčesteriais apsiginklavę snaiperiai. Minas liepė gvardiečiams žudyti be pasigailėjimo: „Areštų nebus". Tąnakt buvo nukauta tūkstantis civilių, tarp jų aštuoniasdešimt šeši vaikai ir šimtas kareivių; Presnia krito. „Jeigu tokią vyriausybę kaip rusų galima nuversti tik su dinamitu, – Jungtinėse Valstijose rašė Markas Tvenas, – tuomet dėkui Dievui už dinamitą".

Pėstininkai liko ištikimi carui ir numalšino maištus visuose miestuose. Revoliucijos lyderiai buvo areštuoti; vėl kalėjime uždarytas Leonas Trockis skundėsi, kad beginklis minios heroizmas negali atsilaikyti prieš „ginkluotą kariuomenės barakų beprotystę". Peiliais bei vėzdais apsiginklavusios juodašimčių gaujos, kurstomos dvasininkų ir ultradešiniųjų, nusiaubė žydų getus. Didžiausios visame pasaulyje žydų kolonijos, daugiau nei penki milijonai, gyveno Rusijos imperijoje. Pogromai bent ketvirtį jų privertė emigruoti, dažniausiai į Jungtines Valstijas. Per didįjį 1905 m. Kijevo pogromą bankininkas Aleksandras Ginsburgas šaukė sužvėrėjusiai stačiatikių miniai: „Ar jūs visai nebebijote Kristaus?" Jam sudavė, kaip rašė Ginsburgas, tokius „stiprius smūgius, kad mano galva sulindo į pečius ir prasiskyrė priekiniai dantys". Nelaimėliui pavyko pabėgti ir pasislėpti netoliese stovėjusiame britų konsulo name. „Gatvėse tamsu. Nedega nė vienas žibintas, – savo vaikystę Rusijoje prisiminė dailininkas Markas Šagalas. – Aš paniškai bijau, ypač kai stoviu priešais mėsininko langus. Pro juos matyti dar gyvi veršeliai, suguldyti greta mėsininko kirvių ir peilių. „Tu žydas?" – paklausė jie. Mano kišenės tuščios, pirštai kažkaip keistai jautrūs, man
128 pakirto kojas, aš vos pastoviu. Mano mirtis bus beprasmė. Aš taip norėjau gyventi". Berniukas išsigynė savo religijos, ir vyrai paleido jį: „Tai gerai! Dink iš čia!"

Baltijos provincijose – neramumai prasiskverbė ir į tenykščius kaimus – valstiečiai sukilo prieš vokiečių baronus, padeginėjo jų dvarus ir kūrė kaimų respublikas. Kunigaikščio Orlovo dvaro samdiniai pamirkė grynaveislių savo šeimininko žirgų uodegas benzine ir padegė; vargšai gyvuliai visą naktį šuoliavo it patrakę. „Šita kova vyksta aklinoje tamsoje, purve, su ginklais, kurie nepasiekia tikslo", – rašė britų ambasadorius. Vienoje pusėje stovi patvaldys, „mažas žmogelis riesta nosimi, svetimos ir vargu ar karališkos genties palikuonis", o kitoje – „visiškai nieko – tiesiog gryniausia destrukcija". Vitė iš paskutiniųjų stengėsi susitvarkyti ir su kruvinomis grumtynėmis, ir su caru. Nikolajus šlykštėjosi tomis nuolaidomis, kurioms pritarė ne sava valia. Caro pusbrolis didysis kunigaikštis Konstantinas Konstantinovičius teigė, kad jos „buvo išplėštos jėga".

Primygtinai reikalaujant Aleksandrai, Nikolajus norėjo jas atšaukti, nes gerokai padrąsėjo, išvydęs, jog kartuvės ir šaudymo būriai – kietaširdžio vidaus reikalų ministro Piotro Durnovo pamėgtos priemonės – buvo sėkmingos. Durnovas manė, kad rusų caro misija būti „baisiam,

bet maloningam, pirmiausia baisiam, o paskui jau maloningam". Geležinkelio streikas žlugo, pinigų pristigę savanoriai padėjo nutraukti pašto ir telegrafo streiką, įsidrąsinę pramonininkai lengva ranka atleido ir siuntė velniop darbininkus. Dvarininkai saugoti savo turtų samdė kazokus ir buvusius kareivius. Liberalai, dar vasarą protestavę prieš bizūnų naudojimą raminant demonstrantus, dabar taip įsiaudrino, jog pareikalavo tučtuojau sušaudyti visus radikalus. Gruodžio 1 d. motinai rašytame laiške Nikolajus džiaugėsi, kad vis daugiau ir daugiau balsų šaukiasi tvirtų veiksmų, „o tai iš tiesų yra labai geras ženklas". Vitei pavyko gauti dar neregėto dydžio paskolą – Prancūzija už 6 procentus palūkanų paskolino beveik tris bilijonus frankų, kad vyriausybė taptų finansiškai nepriklausoma nuo Nikolajaus taip nekenčiamos renkamos Dūmos.

Tačiau to nepakako, kad premjeras atgautų caro malonę. Nikolajus atidžiai klausėsi pavyduolių kalbų apie Vitę. Juodašimčių lyderis daktaras A. I. Dubrovinas, bjauri žmogysta, kurios šlykščias mintis spausdino slaptosios policijos finansuojami bulvariniai laikraščiai, įspėjo valdovą, neva ministras pirmininkas „yra veikiamas žydpalaikių". Nikolajus apsisprendė. „O apie Vitę galiu tiek pasakyti, – rašė jis 1906 m. sausio 12 d., – nuo įvykių Maskvoje pradžios jis radikaliai pakeitė savo požiūrį ir dabar nori pakarti ar nušauti kiekvieną maištininką. Dar niekada nemačiau tokio chameleono žmogaus pavidalu". Tai buvo netiesa. Vitė visai netroško pakarti Rusijos valstiečio, kurį manė esant „vergą", valdininkų, dvarininkų, kaimo seniūnų, klerkų, džentelmenų užgaidų auką, kurio kūnas „priklauso jiems, ir panorėję tie žmonės gali bet kada jį išplakti". Kaimo pažanga buvo paralyžiuota. „Kai blogai avims, – įspėjo Vitė, – blogai ir piemeniui".

Piemeniui šie žodžiai nepadarė jokio įspūdžio. Pirmojo Dūmos susirinkimo išvakarėse Nikolajus paprašė Vitę atsistatydinti. „Nedelsdamas vykstu į užsienį gydytis, – pareiškė Vitė. – Nenoriu nė girdėti apie tai, kas čia vyksta, verčiau įsivaizduosiu. Rusija – didžiulis beprotnamis". Caras neslėpė klastingos pagiežos gabiausiam savo imperijos ministrui. „*Kol būsiu gyvas,* daugiau niekuomet nepatikėsiu tam žmogui nė paties menkiausio darbelio, – rašė jis. – Man jau gana praėjusių metų eksperimentų. Jie vis dar persekioja mane it koks košmaras". Į Vitės vietą Nikolajus paskyrė letargiškąjį Goremykiną.

1906 m. vasaros pradžioje į sostinę grįžo Rasputinas. Jis apsistojo Sazonovo apartamentuose, apėjo aristokratų salonus ir atnaujino ryšius su seserimis juodkalnietėmis. Anarchistai nužudė jo patronės grafienės Ignatjevos, kuri pirmoji pristatė senuolį Peterburgo visuomenei, vyrą. „Prieš terorą reikia kovoti teroru", – rašė Nikolajus. Liepos mėnesį Goremykiną pakeitė Piotras Arkadjevičius Stolypinas, tvirto charakterio dvarininkas, didelis ir drąsus kaip lokys. Būdamas Saratovo provincijos gubernatoriumi, jis numalšino maištus savo apylinkėse beginklis eidamas per kaimus ir įtikinėdamas sukilėlių vadus nuleisti dalgius ir šakes. Kaip tikras monarchistas Stolypinas niekino revoliucionierius. „Jums reikia didžiulių perversmų, – sakė jis, – o mums reikia didžios Rusijos".

Kaimus siaubė baudžiamieji būriai, vedami kietaširdžių karininkų; kai kurie daliniai mirties bausme bausdavo keturis iš penkių areštuotų valstiečių. Kaliniai buvo nuteisiami per keturiasdešimt aštuonias arešto valandas; bausmė buvo vykdoma iš karto. Neretai teroristą nuteisdavo ir pakardavo dar nė nespėjus palaidoti jo aukos. Kartuvių kilpą žmonės praminė „Stolypino kaklaraiščiu". Stolypinas paleido pirmąją Dūmą ir tikėdamasis paklusnesnio antrojo parlamento paskelbė naują rinkimų įstatymą. Praėjus mėnesiui po paskyrimo, į Stolypino vilą pasibeldė socialistų revoliucionierių mirtininkų būrys, nešinas glėbiu gėlių ir bomba, kuri nužudė pačius žudikus – jaunuolį ir dailią mergaitę – bei dar trisdešimt vieną žmogų. Stolypinas išgyveno.

Kitą dieną Semionovsko gvardijos pulkininkas Minas buvo nužudytas už pastangas nuslopinti maištą Maskvoje. Miesto generalgubernatorius admirolas Dubrasovas vienąkart jau išsigelbėjo nuo jo karieton įmestos bombos – ši nesprogo. Praėjus savaitei po Mino nužudymo, Sankt Peterburgo Tauridės soduose vaikštinėjantį admirolą užkalbino kažkoks jaunuolis – liepė šiam ruoštis mirti, išsitraukė iš kišenės brauningą ir šovė, bet nepataikė. Teroristas buvo areštuotas, nuteistas ir pakartas. Dubrasovas parašė Nikolajui prašydamas pasigailėti jaunuolio, nes negalėjo pamiršti „vaikiškų, išsigandusių jo akių". Caras atsakė, kad įstatymas yra įstatymas, ir net jis, imperatorius, neturįs teisės kištis į teisėtvarkos reikalus. Kadangi Nikolajus ne kartą gelbėjo ultradešiniuosius, nuteistus myriop už žydų bei socialistų nužudymą, Vitei toks caro atsakymas atrodė „vaikiškas arba davatkiškas". Tą patį mėnesį buvo nužudytas kalėjimo administracijos viršininkas.

Nikolajus ir Aleksandra jautėsi saugūs atokiuose vasaros rūmuose. Stolypinas pas carą atplaukdavo garlaiviu – laive bent akimirką pasijusdavo saugus nuo įvairiausių premjerystės pavojų, žudikų ir valdovo užgaidų. Ministras pirmininkas su šeima dabar gyveno Žiemos rūmuose – ten buvo patikimesnė apsauga, o ir caro pavydas geresniems už jį dar nebuvo spėjęs išryškėti. Tačiau debesys jau kaupėsi. Nors Stolypino vilos susprogdinimas pelnė pastarajam „nepaprastai tvirto žmogaus reputaciją... jį vienbalsiai pripažino padėties šeimininku", buvo akivaizdu, kad Nikolajaus palankumas – „negaliu net apsakyti, kaip pamėgau ir pradėjau gerbti tą žmogų" – neamžinas, kaip ir Stolypino saugumas.

Liepos mėnesį valdovai, Anastasija ir didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius dalyvavo dešimtyje Milicos surengtų vakaronių ir du kartus pietavo jos rūmuose Znamenkoje. Liepos 18 d. ten viešėjo ir Rasputinas. Antrąjį jo susitikimą su imperatoriškąja pora užfiksavo Spiridovičiaus vadovaujama rūmų apsauga. Rasputiną patikrino pagal įprastą tvarką. Paaiškėjo, kad svetys – „kuklaus žavesio valstietis", retkarčiais ateinantis vakarinių pamaldų į mažą cerkvę tarp Peterhofo ir Sergejevkos vilos. Joje mėgo melstis imperatorienė, šelpdavusi Dievo namus aukomis. Rasputinui buvo duotas kodinis pavadinimas – Mėlynieji marškiniai – nes tąkart lankydamasis Znamenkos rūmuose prie valstietiškų kelnių jis priderino mėlyną palaidinę. Procedūra buvo įprasta – slaptosios policijos agentai juos dominusius žmones visuomet apibūdindavo pagal fizinius požymius. Neseniai vieną naftos verslovėse ėmusį veikti agitatorių Josifą Staliną jie sutartinai praminė *Riaboj*, „kanapėtasis". Atlikus reikiamus formalumus, buvo nuspręsta, jog Mėlynieji marškiniai nekelia jokios grėsmės fiziniam valdovų saugumui. Monarchų dvasinė būklė – jų uždarumas, beldimas į stalą – oficialiai saugumo tarnyboms neturėjo rūpėti.

Susitikimas dalyvaujant tretiesiems asmenims, nors ir tokiems artimai su caro šeima susijusiems kaip Milica, Rasputino nepatenkino. Spalio 12 d. rūmų ceremonmeisteris kunigaikštis Putiatinas perdavė Nikolajui laišką nuo vienuolio Jaroslavo Medvedevo, buvusio Milicos nuodėmklausio. Šis prašė carą suteikti Rasputinui audienciją, kad šis galėtų įteikti imperatoriškajai šeimai ikoną. Nikolajus paprašė kunigaikščio parengti vizitą.

Kitą vakarą į imperatoriškuosius rūmus atvyko Rasputinas, vienui vienas, nešinas dvylikos colių aukščio ant medžio tapyta šv. Simeono iš Verchoturyje vienuolyno ikona. Nikolajus pavaišino atvykėlį arbata ir

supažindino su vaikais. Rasputinas juos palaimino ir įteikė po nedidukę ikoną bei gabalėlį šventintos duonos. Svečio pasitikėjimas savimi buvo neapsakomas. Caro vaikus, tarp jų ir įpėdinį, jis pasveikino tradiciniu trigubu rusišku bučiniu į skruostą. Tą vakarą Nikolajus į dienoraštį rašė: „Po šešių penkiolika atėjo Grigorijus. Jis atnešė šv. Simeono iš Verchoturyje ikoną, susipažino su vaikais. Kalbėjomės iki ketvirčio aštuntos".

Rasputinui išėjus, Nikolajus paklausė, ką apie svečią manąs Putiatinas. Šis atsakė, kad senuolis atrodo pakrikusio proto. Nikolajus aiškiai nusivylė ir supyko, nes nusisuko ir ėmė glostinėti barzdą ir ūsus. Šis gestas kaip ir barbenimas į lango rėmą ar rūkymas be atvangos reiškė, jog carą apėmė bloga nuotaika, paprastai slepiama puikiomis manieromis.

Lemtingasis susitikimas, kai buvo priimtas į šeimos glėbį, pamatė įpėdinį, įvyko. Rasputino atsiradimas, pareiškė politikas Michailas Rodzianka, ir jo įtakos pradžia „žymi Rusijos visuomenės supuvimo, sosto ir paties caro prestižo praradimo pradžią". Tačiau šie žodžiai bus ištarti vėliau – tai žvilgsnis į praeitį. O kol kas seserys juodkalnietės neleido savo protežė pranykti iš imperatoriškosios poros akiračio.

Tačiau įvykių ir taip netrūko. Eksperimentinės medicinos institute, kuriame dėstė Nobelio premijos laureatas Ivanas Pavlovas, per dermatologijos katedros viešą atidarymą buvo nušautas Peterburgo prefektas F. V. fon der Launicas. Žudikas liko neatpažintas, todėl jo nukirsta galva buvo panardinta į stiklainį su alkoholiu ir demonstruojama sostinėje beprasmiškai viliantis, jog galbūt kas nors jį pažins. Kito žudikų būrio vos per plauką išvengė „žydpalaikių rijikas" naujasis Maskvos generalgubernatorius Horšelmanas. O vyriausiajam kariniam prokurorui generolui V. P. Pavlovui, visoje Rusijoje pristeigusiam karo lauko teismų, nepasisekė. Be gailesčio teisusiam kaltinamuosius prokurorui jau ne kartą grasino mirtimi, tad jis liovėsi rodytis viešose vietose, pakvėpuoti grynu oru išdrįsdavo tik aukštomis sienomis aptvertame savo rezidencijos sode. Tačiau nežinomas žudikas užsiropštė ant sienos, nušovė prokurorą ir niekieno nepastebėtas dingo. Ištikimai tarnauti carui buvo nelengva.

Pamažu dviguba – reformų ir represijų, žemių dalijimo ir kartuvių – Stolypino politika grąžino stabilumą. Žudynių kaimuose ir politinių žmogžudysčių miestuose banga ėmė slūgti. Rūmuose prie pietų stalo vėl buvo kalbama apie malonesnius dalykus – stebuklus, šventus žmones, vizijas. „Su mumis pietavo Milica ir Stana, – 1906 m. gruodžio 9 d. rašė Nikolajus. – Visą vakarą jos mums pasakojo apie Grigorijų".

Pastarasis jau keliavo atgal į Sibirą žiemoti ir neseniai perėjo Volynės miestą. Ten Rasputinas, Feofano patartas, buvo apsistojęs pas vieną labai religingą damą, Spiridovičius vadino ją Madam O. Feofanas kadaise patarinėjo jai tikėjimo klausimais. Madam O., daili blondinė, pasitiko Rasputiną geležinkelio stotyje. Senuolis pribloškė ją, apibėręs pasisveikinimo bučiniais tiesiai į lūpas. Įžengęs į namus „išbadėjusio vilko akimis" nužvelgė dailias šeimininkės kambarines, o paskui pareikalavo, kad Madam O. aprodytų savo apartamentus, neišskirdama ir miegamojo. Ten Rasputinas atsisėdo ant lovos ir pasiskundė, kokia ši kieta. Madam O. atsakė tyčia išsirinkusi nepatogų čiužinį, kad marindama kūną išgelbėtų sielą. Svečias nusijuokė. „Tai tik laiko gaišinimas", – pareiškė jis.

Paskui paklausė, primygtinai, tarytum jau viską žinodamas, ar ji neturinti ko išpažinti. Moteris išsisuko motyvuodama tuo, kad senuolis ne šventikas ir todėl negalėsiąs palaiminti. „Klausyk, aš moku tikrai gerai mylėtis", – staiga tarė Rasputinas. Madam O. išlėkė iš kambario. Svečias nusekė jai iš paskos ir lyg atgailaudamas pasiūlė tapti jo „sielos dukra" ir drauge su juo vykti į Pokrovskoję. „Ko? – paklausė moteris. – Kiek žinau, ten nėra jokių šventų vietų". Rasputinas susiraukė ir išmėgino kitokią taktiką. Papasakojo apie seseris juodkalnietes ir jų vyrus didžiuosius kunigaikščius, taip pat kunigaikštienes. Visus juos vadino mažybiniais vardais – Stana, Milica, Petruška, Nikolaška. Madam O. pareiškė, kad jam derėtų labiau gerbti tuos žmones. „Kodėl? – paklausė jis. – Kokia man iš to nauda?"

Norėdamas pamaloninti atšiauriąją šeimininkę, Rasputinas pasiuntė Milicai telegramą į Sankt Peterburgą, kurioje rašė, kad rado „savo moters idealą". Madam O. tai nepadarė įspūdžio. Kaip senuolis jis pernelyg mažai domėjosi šventais dalykais, per daug gėrė, jo manieros buvo pasibaisėtinos. Rasputinas net tingėjo aplankyti vietos Potčajevo šventyklą. Nors, pasak madam O., jis buvo panašus „į žmogų, einantį geru keliu". Ji apsidžiaugė, kai svečias galiausiai išsiruošė į Pokrovskoję.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Įpėdinis

Milica norėjo pirmoji sužinoti, kada grįš Rasputinas; ji kasdien skambindavo Sazonovui, reikalaudama naujienų. Iš Sibiro šventasis žmogus išvyko gana anksti, kovo viduryje, ir Milica nedelsdama pakvietė jį į savo rūmus Anglų krantinėje, nes norėjo supažindinti Rasputiną su itin svarbiu asmeniu – jauna moterimi, viena iš Aleksandros freilinų.

Ana Tanejeva buvo caro asmeninės kanceliarijos direktoriaus duktė. „Tipiška kvaila Sankt Peterburgo dama, – šaipėsi Vitė, – bjauri ir beformė, banali kaip sausainis jauna moteris, karštai įsimylėjusi savo valdovę, nuo kurios nenuleidžia degančių, aistringų akių ir be paliovos dūsauja". Portretas išėjo gana žiaurus, tačiau „rausvaskruostė, apkūni, pasipuošusi pūkuotais kailiais" Ana turėjo savotiško žavesio ir buvo ištikima. Galbūt atrodė pernelyg saldi, jos sentimentalumas daugeliui jau seniai buvo įsipykęs, tačiau niekas negalėjo nuneigti jos gerumo. Labiausiai visus priblokšdavo tiesiog neapsakomas merginos kvailumas. Ana nereiškė savo minčių, ji aidu atkartodavo viską, kas jai sakoma; lygiai taip pat turiningai buvo galima „pasikalbėti su gramofonu".

1902 m. – jai tuomet buvo septyniolika metų – susirgusi vidurių šiltine, kuri vos nenuvarė į kapus, Ana pažadino savyje tai, ką pati vadino „ypatingu religiniu nusiteikimu". Ligonė buvo girdėjusi, kad žmonės, tikintys Joano iš Kronštato maldų galia, pagyja nuo visų ligų, todėl paprašė tėvų pakviesti garsųjį šventiką. „Gulėjau beveik be sąmonės ir pajutau, kad tėvas Joanas jau atvyko ir įėjo į mano kambarį, – vėliau pasakojo ji. – Jis sukalbėjo *Te Deum* ir uždėjo man ant krūtinės stulą. Baigęs melstis, paėmė stiklinę vandens, palaimino ją ir, dideliam gydytojo bei slaugės siaubui, išpylė tiesiai ant manęs. Šie puolė mane šluostyti. Aš užmigau. Kitą dieną karštis nukrito, grįžo jėgos, pasijutau geriau".

Anos tėvas apie stebuklą papasakojo imperatorienei. Aleksandra aplankė ligonę, nunešė jai gėlių. Kitais metais Ana tapo imperatorienės freilina. Vasarodama su tėvais Peterhofe, ji vėl susirgo. Imperatorienė padovanojo savo favoritei buteliuką šventinto vandens iš šv. Serafimo šaltinio. Netrukus po Kruvinojo sekmadienio Aną pakvietė į Carskoje Selo. Aleksandra įteikė jai atminimo dovaną – pilką, akmeninį širdies formos medalioną, papuoštą briliantais ir pasiūlė rudenį kartu su imperatoriškąja šeimyna plaukti į Suomiją „Standarto" jachta. Jachtoje užsimezgė draugystė. Jos pianinu skambindavo duetus ir dainuodavo; Aleksandra pasakojo Anai apie savo vaikystę, apie Vindzoro pilį, kara-

lienę Viktoriją ir kaip šaltai ją, atvykėlę iš mažos hercogystės, pasitiko Rusijos imperatoriaus dvaras. Keliauninkams grįžus namo, Nikolajus Anai pasakė: „Nuo šiol lydėsi mus visose kelionėse". Jis džiaugėsi bendrakeleive, kuriai pavyko praskaidrinti žmonos melancholiją. „Dėkoju Dievui, kad atsiuntė man draugę", – atsiduso Aleksandra.

1906-aisiais Ana bent du kartus per savaitę pasirodydavo rūmuose ir drauge su caro šeima išvyko į ilgą kruizą po Suomijos šcherus. „Kelionėje carienė man skundėsi, kad be šeimos neturi jokių draugų, kad jaučiasi apgailėtina, svetima, – pasakojo Ana. – Tie žodžiai kažkaip priartino ją prie manęs, aš ėmiau laikyti ją savo motina". Kelionei pasibaigus, apsaugos vyrai pastebėjo, kad Ana nuolatos būna su imperatoriene, jos „kartu mokosi dainuoti, kartu skaito ir ilgai kalbasi"..

Ana buvo netekėjusi ir tai „šiek tiek erzino carienę", manė Spiridovičius. Ištisus penkerius metus po Kruvinojo sekmadienio Nikolajus ir Aleksandra nesirodė viešumoje, ir žmonės ėmė kalbėti apie lesbietišką jų ryšį. Aleksandra pasiūlė Anai ištekėti už generolo Orlovo, našlio, to paties, apie kurį sklido gandai neva jis esąs tikrasis caraičio tėvas. Tačiau generolas tuo metu neįtikėtinai brutaliai malšino sukilimus Baltijos provincijose, be to, Anai jis atrodė gerokai per senas. Galiausiai ji nenoriai sutiko tapti jauno karinio jūrų laivyno leitenanto Aleksandro Vyrubovo žmona.

Santuoka buvo ne iš meilės. Per karą su japonais Tsušimoje nuskendo Vyrubovo laivas, ir dabar jis buvo degtinės, kortų bei pykčio priepuolių vergas. Milica suprato, kad Ana pasiūlymą tuoktis priėmė tik primygtinai raginama Aleksandros ir kad santuoka ją gąsdina. Trokšdama pasinaudoti jaunosios moters artumu imperatorienei, juodkalnietė priglobė ją po savo sparneliu. Jas siejo domėjimasis misticizmu. Milica skolino Anai rusiškas bei prancūziškas knygas. Ana prisiminė du pavadinimus, „Senuolystė" ir „Šventųjų tėvų istorijos", kurios, vėliau teigė mergina, „įrodė jai, jog būna žmonių, kurie, gyvendami šventą gyvenimą, tampa pranašais". Milica teisingai spėjo, kad Ana bus lengvas grobis Rasputinui, apie kurį jai jau buvo pasakojusi imperatorienė. Milica pasikvietė ją į rūmus Anglų krantinėje, kur kovo 17 d., likus šešioms savaitėms iki savo vestuvių, Ana susipažino su senuoliu.

Kunigaikštienė priėmė viešnią svetainėje, ir jiedvi visą valandą kalbėjosi. Milica priminė Anai, kad yra žmonių, „iš aukščiau apdovanotų" pranašystės dovana. Ana kone alpo iš nekantrumo norėdama kuo greičiau pamatyti gyvą senuolį, o kunigaikštienė ausis išūžė, porindama apie

šio dorybes. Kambaryje buvo karšta, blizgučiais perkrauta prabanga buvo tikras kontrastas už langų tekančiai leduotai Nevai. Milica pritrenkė Aną pašnibždėjusi, kad toji nenustebtų, jei ji pabučiuosianti Rasputiną. „Prašyk jo ko tik nori, – pasakė šeimininkė. – Jis melsis už tave, jis gali prašyti Dievo bet ko".

Durininkas pranešė atėjus lankytoją. Į kambarį gyvai įsklendė paprastu sibirietišku švarku apsivilkęs valstietis ir tris kartus širdingai pabučiavo kunigaikštienę į skruostus. Jis buvo liesas, išbalęs, veidą darkė žvirblių baidyklės barzda ir riebaluoti plaukai. Anai jis pasirodė „senyvas", nors Rasputinui buvo dar tik trisdešimt aštuoneri, tačiau ją sukrėtė „skvarbios, gilios svečio akys", kurios, rodos, kiaurai permatė jos sielą.

Jie vaikštinėjo po kambarį, Rasputinas kaip įpratęs svaidėsi asmeniškais klausimais. „Jis klausinėjo manęs, ką veikiu, kur gyvenu, ir taip toliau, – pasakojo Ana. – O aš, baimindamasi artėjančių vedybų, nes labai mažai tepažinojau jaunikį, pasiteiravau, ar turėčiau tekėti". Senuolis nutvilkė merginą aštriu žvilgsniu ir „atsakė, kad, jo nuomone, turėčiau, bet santuoka nebūsianti laiminga". Pokalbis truko dvidešimt minučių, paskui Ana išėjo.

1907 m. balandžio 30 d. Carskoje Selo įvyko Anos ir leitenanto Vyrubovo vestuvės. Ceremonijoje dalyvavo Nikolajus su Aleksandra – didelė garbė, kuri nesužavėjo vyriausiojo karinio jūrų laivyno atstovo, laivyno ministro, admirolo A. A. Biriliovo. „Imperatorienė it kokia pirklio žmona, išleidžianti už vyro dukrą, pasikūkčiodama verkė, – pagiežingai kalbėjo jis savo draugui Vitei. – Būtų buvę kur kas geriau, jeigu ašaras ji būtų liejusi kur nors viena". Nuotaka pabučiavo carui ir carienei ranką. Biriliovas netikėjo gandais apie lesbietišką ryšį. Jis buvo įsitikinęs, kad abi moteris ir generolą Orlovą sieja *menage a trois**; „velnias žino, kokios nešvankybės ten dėjosi", – tvirtino jis. Ši teorija tapo ypač populiari, kai Orlovas buvo išsiųstas į Egiptą, neva tam, kad apsaugotų žmonos apgautą carą nuo tolesnių pažeminimų, ir pakeliui mirė. „Imperatorienė ir Ana – bent jau taip man pasakojo savo akimis viską regėję liudininkai – nuėjo prie generolo kapo, padėjo gėlių ir graudžiai raudojo", – teigė Vitė, kuris taip pat tikėjo, jog trijulę sieja „paslaptingi ryšiai".

Ceremonija buvo liūdna, nuotaka išsiblaškiusi, karininkiškas akiplėšiškumas neįstengė paslėpti pašlijusių jaunikio nervų. Pirmoji naktis virto tikra katastrofa. Jaunavedžių porai buvo paskolintas imperatoriškasis

* Čia – trigubas meilės ryšys *(pranc.)*.

traukinys, turėjęs nugabenti juodu į Sankt Peterburgą. Vyrubovas visą kelią gėrė. Jiedviem pasiekus santuokinį guolį, prisiminė Ana, degtinė „įkvėpė leitenantui drąsos, jis tapo šiurkštus. Nekreipdamas dėmesio nei į mano jausmus, nei į akimirkos šventumą, jis vos manęs neišprievartavo". Tačiau jaunikis buvo toks girtas, jog „netrukus jį visai apleido jėgos". Drebėdama iš siaubo ir nuoskaudos, Ana pasipriešino kitiems vyro bandymams suartėti. „Norėjau tik vieno – kad jis eitų šalin ir paliktų mane ramybėje, – guodėsi ji. – Troškau, kad jis visiems laikams dingtų man iš akių".

Jau po Rasputino žūties Aną apžiūrėjo gydytojai. Paaiškėjo, kad jaunavedžiai taip ir nebuvo suartėję, tad ir Orlovo *menage a trois* pasirodė buvęs tik fikcija – Ana tebebuvo skaisti. Santuoka jai suteikė tik naują pavardę Vyrubova, kuria ji išgarsėjo ir įgavo naujų galių imperatorienei. Aleksandra jautėsi atsakinga už fizines ir moralines, nes leitenantas mušė savo žmoną, žaizdas, kurias įrėžė draugės kūne ir sieloje primygtinai reikalaudama tekėti. Netrukus Vyrubovas buvo išsiųstas patruliuoti į jūrą. Rugpjūčio mėnesį, vėl keliaudama po Suomijos salas imperatoriškąja jachta, palūžusi nuotaka išliejo širdgėlą imperatorienei – „aš pas jį negrįšiu" – ir pridūrė, kad Rasputino pranašystė išsipildė.

Tuo metu Rasputinas vis dar stengėsi spinduliuoti šventumą. Vienui vienas meldėsi Sazonovo bute sostinėje, o paskui ir jo vasarnamyje Charkovo provincijoje, kur nuvyko paviešėti rugpjūčio mėnesį. „Jei Rasputinas nakvodavo viloje, tarnai pasakodavo, kad jis visą naktį be perstojo meldžiasi, – teigė Sazonovas. – Kai gyvenome viloje, vaikai kartą užtiko jį miške, paskendusį maldose. Jų pasakojimas sudomino mūsų kaimynę, generolo žmoną, kuri netikėjo nė vienu geru žodžiu apie mūsų svečią, tačiau nuėjo su vaikais į mišką. Nors jau buvo praėjusi gera valanda, jis vis dar meldėsi."

Tačiau Rasputiną supo pagundos. Sazonovas buvo pelnęs Rusijos žmonių sąjungos narių, garsėjusių neapykanta žydams, ir jų žmonų palankumą. Šventasis valstietis buvo puikus jaukas turtingiems reakcionieriams bei viskuo persisotinusiems aristokratams. Vitė, puikiai pažinojęs Sazonovą, sakė, kad šis „su Rasputinu elgėsi kaip muziejaus kuratorius su egzotišku užsienietišku eksponatu". Smalsios aukštuomenės damos veržte veržėsi į Sazonovo butą žvilgtelėti į senuolį. Kai kurios troško jo

padedamos „apsivalyti nuo nuodėmių“. Kilmingos damos tuo metu jau buvo pradėjusios demonstruoti nepriklausomybę: jas matydavo pietaujančias restoranuose arba einančias į teatrus be palydos.

Rasputino sėkmei tarp jaunų kultūringų moterų, manė Spiridovičius, įtakos turėjo madingi rašytojai, kurie jaudrino skaitytojus pasakojimais apie kūno ir dvasios susitaikymą. Viena iš 1907-ųjų sensacijų – Lidijos Zinovjevos-Anibal romanas „Trisdešimt trys pasibjaurėjimai“ prasidėjo pagrindinės veikėjos lesbietės meilužės pasakojimu, kaip ši „bučiavo man akis, lūpas, krūtis ir glamonėjo kūną“. Paskutinis mados klyksmas buvo homoseksualumas; kitoje knygoje „Sparnai“ netrūko pikantiškų pagyvenusio vyriškio ir jaunuolio sekso scenų. Ne mažiau populiari tema buvo kraujomaiša. Pagrindinis romano „Saninas“ veikėjas kone per visą knygą mėgino suvedžioti seserį. „Jei panorėsiu, atsiduosiu šėtonui“, – pareiškė mergina broliui, gašliomis akimis pro langą apžiūrinėjusiam jos nuogą kūną. Romano autorius tikėjo, jog seksualiniai malonumai yra savitiksliai, nes „tyrumo ir ištvirkimo sąvokos tėra tik sudžiūvę lapai, nukritę ant šviežios žolės“. Sostinėje it grybai po lietaus dygo sekso klubai iškalbingais pavadinimais: „Sudegusi žvakė“ arba „Laisvosios meilės lyga“. Ivanovo bokšte, bute be sienų ir laikrodžių, gyvenęs dekadentas ir mistikas Viačeslavas Ivanovas guldavosi aštuntą ryto, pusryčiaudavo pusę aštuonių vakare, o naktis skirdavo Dioniso kulto atgaivinimui.

Tai nebuvo vien juokai – trys „Sanino“ veikėjai nusižudė. Literatūrinis fatalizmas ir malonumų ieškojimas virto *tryntrava* garbinimu ir žavėjimusi nenuspėjamomis pasekmėmis. Koks skirtumas, jeigu įvyks viena, o ne kita? Argi svarbu, kad keistoji Sazonovo bute gyvenanti būtybė tėra paprasčiausias šarlatanas? Na ir kas, kad jis padugnė? Tiesiog daugiau šiurpo, daugiau pavojų. Rasputinas nebuvo subtili prekė.

„Man? Nė truputėlio, – atsakė viena dama prancūzų ambasadoriui, kai šis paklausė, ar senuolis jai atrodo žavingas. – Fiziškai jis man kelia šleikštulį – tos purvinos rankos, pajuodusios panagės... Fe. Tačiau turiu pripažinti, kad tas žmogus sugebėjo mane pralinksminti. Jo puikus charakteris, jis turi lakią vaizduotę. Kartais būna net labai iškalbingas... jame glūdi kažkokia paslaptis. Jis gali būti familiarus, pašaipus, agresyvus, absurdiškas ir poetiškas. Ir nė kiek nesimaivo. Priešingai, visiškai neišsiauklėjęs, tiesiog stulbinantis cinikas“.

Jei po ranka nepasipainiodavo nė viena Sazonovo dama, kurią būtų galima palydėti namo arba nusivesti pas Lochtiną, šios bute Rasputinas

dažnai rengdavo slaptus pasimatymus, jis nesibodėdavo užkalbinti moteris tiesiog gatvėje. Vienas Sankt Peterburgo policininkas dirbo šimtui penkiasdešimčiai piliečių, prekeivis – septyniasdešimt penkiems, kekšė – trisdešimčiai. Pastarųjų paslaugomis naudojosi du trečdaliai sostinės vyrų ir net kai kurios damos. Baltųjų vergių pirkliai iš Odesos į sostinės viešnamius, reformuotojų vadinamus „seksualinių vergų kalėjimais", mergaičių atgabendavo iš visos imperijos. Pasibaisėjęs „Gatvės vaikų" autorius rašė, kad jam buvo pasiūlyta „patenkinti iškrypėliškus seksualinius poreikius" – pasismaginti su dviem mergaitėmis, kurioms dar nebuvo sukakę nė dvylikos metų; toks malonumas vienam vakarui kainavo penkis rublius. Kelios reto grožio ir sumanumo prostitutės uždirbdavo po septynis šimtus rublių per mėnesį; dauguma gaudavo maždaug keturiasdešimt rublių, tris kartus daugiau negu paprasta fabriko darbininkė. Rasputinas naudojosi jų paslaugomis iki pat mirties.

Tačiau senuolis buvo atsargus – nenorėjo prarasti dvasiškumo auros religingų gerbėjų akyse. Saugumo vyrai pastebėjo, kad jis nemėgo vaikščioti į cerkvę: „Į pamaldas išsiruošdavo tik tuomet, jei būtinai reikėdavo, ir tai labai nenoriai". Daugumą dvasiškių jis tiesiog niekino, „garbiausius šventikus vadindavo „šunimis", bet su įtakingaisiais buvo itin subtilus ir meilus. Dažnai eidavo į Teologijos akademiją ir iš paskutiniųjų stengėsi išsaugoti draugiškus ryšius su jos rektoriumi Sergejumi, energingu blondinu, kylančia žvaigžde, su Venjaminu, talentingu vienuoliu pamokslininku ir mistiku, taip pat su savo senais draugais ir rėmėjais – Feofanu ir Hermogenu. Visi jie turėjo galių imperatorienei.

Penki nėštumai bei nuolatinis nerimas dėl sūnaus išsekino Aleksandrą. Įpėdinio gimimas, „turėjęs būti laimingiausiu įvykiu Nikio ir Aliks gyvenime, – rašė caro sesuo Olga, – tapo sunkiausiu jų kryžiumi". Aleksejus buvo judrus berniukas. Pjeras Gilijaras, mokytojas šveicaras, mokęs keturias caro dukras prancūzų kalbos, dažnai pastebėdavo jį rogėmis vežiojamą po parką arba lakstantį rūmų koridoriais. Kartais nenuorama įsiverždavo į seserų klasę ir pertraukdavo pamokas. Paskui „vizitai staiga liaudavosi, ir aš ilgai jo nematydavau", rašė Gilijaras. Rūmuose įsivyraudavo įtampa, mergaites apimdavo melancholija. Mokytojo paklaustos, kas atsitiko, jos išsisukinėdamos atsakydavo: „Aleksejus Nikolajevičius nesveikuoja". Didysis kunigaikštis Aleksandras Michailovičius pasako-

jo, kad, gydytojams nustačius diagnozę, caras, jo pusbrolis, per naktį paseno dešimčia metų. Gyvenimas nelaimingiems tėvams „prarado bet kokią prasmę“; svečiai sakydavo, kad rūmai primena „namus, kuriuos aplankė mirtis“.

Aleksandra stengėsi nuslėpti sūnaus ligą. „Niekam nieko nepasakok, – liepė seseriai, – žmonės neturi nieko žinoti“, o prasidėjus dar vienam kraujoplūdžiui, pati slaugydavo sūnų – glostydavo jo rankutes ir kaktytę. Vaikas pajuodusiais paakiais raudodavo iš skausmo, kai po oda susikaupęs kraujas suformuodavo tamsias, išpampusias mėlynes. Gilijarui niekas nesakė, kokia liga serga berniukas; jis pats viską suprato. Vieną dieną seserų klasėje žaidęs caraitis nukrito nuo kėdės ir susitrenkė kelį, o kitą jau nebegalėjo paeiti – sutino visa blauzda, oda išsipūtė ir sukietėjo, nes po ja susikaupęs kraujas ištempė ją tarsi būgną. Rytą Gilijaras užtiko Aleksandrą prie berniuko lovos – vargšė moteris visą naktį nebuvo sudėjusi bluosto. Uždegimas vis dar plito. „Graudžiai vaitodamas“, Aleksejus padėjo galvelę motinai ant rankų; jo „mažas, mirtinai išbalęs veidelis“ tapo neatpažįstamas – jis jau nebebuvo tas nutrūktgalvis, gražutis berniukas auksinėmis garbanomis ir pilkai mėlynomis motinos akimis. Retkarčiais jis liaudavosi vaitojęs ir sušnibždėdavo: „Mamyte“. Aleksandra švelniai bučiuodavo sūnų – plaukus, kaktą, akis – tarsi jos lūpos būtų galėjusios „numalšinti skausmą ir grąžinti gyvybės syvus, kurie pamažėl iš jo tekėjo“. Supratęs berniuką sergant hemofilija, Gilijaras suvokė, kad imperatorienė kenčia dvigubą skausmą – nepakeliamas kančias sūnui perdavė ji pati, paveldėjusi ligą iš savo motinos. „Dabar, – rašė jis, – supratau slaptą jos gyvenimo tragediją“.

Rusai nejuto užuojautos. Jie nė nenutuokė, kokie baisūs dalykai dedasi rūmuose; jie nematė imperatorienės. Išskyrus kasmetinius kruizus į Suomiją ir pavasario arba rudens atostogas Kryme, Aleksandra beveik visą laiką tūnojo užsidariusi Carskoje Selo. Už aukštų geležinių tvorų, sienomis apjuostame parke stūksojo dveji rūmai. Vieni, Jekaterinos Didžiosios pastatyti ir jos vardu pavadinti, dangaus mėlio ir aukso spalvomis nudažyti, erdvūs ir prašmatnūs, buvo tikras Versalio konkurentas, nukabinėtas krištolo sietynais, turkio ir sidabro spalvos brokato užuolaidomis, išklotas brangiu parketu ir kilimais, apjuostas terasų, tvenkinių nustatinėtas statulomis. Aleksandra su Nikolajumi gyveno gretimuose Aleksandro rūmuose, daug kuklesniame dviaukščiame kaimo name, kurio klasikinis fasadas buvo nudažytas ochros spalva. Pastato centre tarp daugybės kolonų glaudėsi valstybiniai apartamentai bei retai naudoja-

ma pokylių menė. Šeima gyveno viename sparne, dvariškiai – kitame. Dieną ir naktį, nutolę vienas nuo kito per penkiasdešimt jardų, parko alėjomis jodinėjo kazokų būrio kariai. Jo Didenybės pulko vyrai budėjo rūmų koridoriuose, ant laiptų, virtuvėse bei rūsiuose. Spiridovičiaus policijos agentai saugojo įėjimus ir išėjimus, apieškodavo lankytojus, prekeivius ir net dvariškius, lygindavo juos su žinomų teroristų ir disidentų nuotraukomis.

Dominuojanti imperatorienės kambarių spalva buvo rausvai violetinė. Kilimai, užuolaidos, pagalvėlės, fotografijų rėmeliai jos buduare buvo violetiniai; taip pat ir gėlės – alyvos, žibuoklės ir orchidėjos, kasdien siunčiamos iš Prancūzijos Rivjeros, bei balto pianino apdangalas. Kiekvieną sezoną Aleksandra nusipirkdavo penkiasdešimt naujų, prašmatnių apdarų iš Paryžiaus Pakino ir Vorto parduotuvės, bet retai juos dėvėdavo, o kasdienai rinkdavosi kremines arba violetines sukneles ankštu juosmeniu, plačiais sijonais, ir gausiai padabintas raukiniais. Imperatorienė kvepėjo *Rose Blanche** kvepalais ir prancūziškomis cigaretėmis. Kiekvienais metais Nikolajus papildydavo nuostabų žmonos brangenybių rinkinį naujais Faberžė kūriniais. Šiokiadieniais ji puošdavosi gėlųjų vandenų perlais, o iškilmingomis progomis taip apsisagstydavo deimantais, kad šie žėrėdavo visur: ant kaklo, krūtinės ir rankų, ausyse ir tiaroje. Kandžioji caro teta Marija yra pareiškusi, jog carienė pasižymi *un gout du parvenue***. Miegamasis, kuriame stovėjo dvigulė jos ir caro lova, buvo išklotas violetiniais kilimais. Vienos durys vedė į nedidukę koplytėlę, apšviestą aliejinėmis lempomis. Pro kitas patekdavai į vonią; klozetą ir vonią Aleksandra, ištikima karalienės Viktorijos įskiepytam auklėjimui, buvo uždengusi audeklu.

Pas imperatorienę retai kas užeidavo. Dažna viešnia buvo tik Vyrubova, mokėjusi praskaidrinti valdovės nuotaiką; Aleksandrai rūpėjo vien šeima, sūnaus sveikata ir sostas, kurį šis paveldės. Aukštuomenė ją niekino. Ji pabandė įsteigti siuvimo būrelius ir siūti drabužius vargšams, bet žmonės tik pasijuokė – esą mūsų carienė elgiasi kaip kokio anglų vikaro žmona. Leido Ermitaže surengti labdaros turgų, tačiau kitos labdara užsiimančios damos tiesiog pasiuto iš pavydo, o krautuvininkai ėmė skųstis neteisinga konkurencija. Rusijos imperatorienė buvo per-

* Baltoji rožė *(pranc.).*

** Prasisiekėlio, staiga iškilusio nekilmingo žmogaus, aklai sekančio pavyzdžiais, skonis *(pranc.).*

nelyg viktoriška, pernelyg angliška, rašė vienas britas; jo manymu, Aleksandra tiesiog „nemokėjo būti „teatrališka", štai kodėl netapo populiari ir mėgstama – mat rusai iš prigimties labai teatrališki, prašalaičiui net gali atrodyti, kad jie ne gyvena, o vaidina. Tačiau imperatorienės prigimčiai tai buvo visiškai svetima". Dvariškiai ir didikai manė, kad ji pernelyg rimta ir pasipūtusi, o Aleksandra laikė juos apsimetėliais. Kai jai buvo pasiūlyta susipažinti su naujais žmonėmis, carienė atšovė: „Kam? Kad išgirsčiau dar daugiau melagysčių?"

Gyvenimas, verdantis už troškių rūmų sienų, žmonės, nepriklausantys imperatoriškajam pasaulėliui, buvo ignoruojami. Valdovai tvirtino, kad labiau už viską vertina „paprastumą ir nuoširdumą", pastebėjo jų asmeninio gydytojo sūnus Glebas Botkinas, tačiau tuo pat metu, „gal nė patys to nesuvokdami, favoritus rinkdavosi pagal tai, kiek dėmesio šie skyrė savo manieroms ir neretai visiškai beprasmiam etiketui". Keturmetis caraitis jau nutuokė apie protokolo subtilybes. Kartą Botkino motina susitiko berniuką prie įėjimo į rūmus, nusilenkė ir paklausė: „Kaip gyvuojate, Jūsų imperatoriškoji aukštybe?" Vaikas piktai susiraukė ir nusisuko, nes jau žinojo, kad niekas neturi teisės jo užkalbinti, kol jis pats nesiteiksiąs į ką nors kreiptis.

Aleksandros dienos buvo tiksliai suplanuotos ir be galo monotoniškos. Pusryčiaudavo ji vėlai – kiaušinienės su kumpiu ir stiprios arbatos imperatorienei atnešdavo į lovą. Keldavosi ir rengdavosi ji dažniausiai jau po vidurdienio – visą rytą gulėdama skaitydavo arba rašydavo laiškus. Prieš pietus išeidavo pasivaikščioti su savo numylėtiniu škotų terjeru, pagarsėjusiu kulkšnių kramtytoju. Buvo visiškai abejinga geram maistui, vynui ir be galo taupi – atsibodusias sukneles parduodavo dėvėtų drabužių turguje, iš pradžių perlamutrines sagas pakeitusi stiklinėmis. Po pietų peržiūrėdavo korespondenciją, o paskui juodu lando arba caro *Delaunay-Belleville* automobiliu važiuodavo pasivažinėti po parką. Po oficialios vakarienės imperatorienė dažniausiai klausydavosi muzikos – jos mėgstamiausias kompozitorius buvo Vagneris, arba drauge su Vyrubova skambindavo pianinu. Galiausiai vienuoliktą valandą vakaro su caru gerdavo arbatą, o paskui mylėdavosi, jųdviejų santykiai tebebuvo artimi ir aistringi, arba skaitydavo, kol užmigdavo.

Visuomeninės pareigos – priėmimai, vizitai į teatrus, iškilmingos puotos – Aleksandrai buvo tikra kankynė, jų vengė kaip išmanydama. Sankt Peterburgo sezonas tęsdavosi nuo Kalėdų iki gavėnios. Tuomet ant užšalusios Nevos ledo palapinėse įsikurdavo Suomijos lapiai ir siū-

lydavo miestelėnams pasivažinėti šiaurės elniais kinkytomis rogėmis. Žiemos cirke krokodilų tramdytoja šiurpindavo minias žiūrovų, kišdama galvą į milžiniškus roplio nasrus. Rožių pinučiai, narcizų bei alyvų krepšeliai skleisdavo svaiginamą aromatą *bals blanc* – netekėjusioms merginoms skirtų puotų – menėse. Lauke prie sukrautų laužų šnekučiuodavosi šiltai apsimuturiavę vežikai; gauruotų arklių galvos skendėdavo išpučiamuose garuose. Vežikai laukdavo mergaičių, apsiavusių kailiu apvedžiotais bateliais, susisupusių į kailinius apsiaustus, nešinų glėbiais gėlių ir kaspinų. Prie karietų jas atlydėdavo baltomis, paauksuotomis uniformomis išsidabinę vyrai ir perlų pilkumo satinais apsitaisiusios palydovės. Žmonės dažnai regėdavo miesto gatvėmis karieta važiuojančią našlę imperatorienę – mažą, juodais drabužiais vilkinčią figūrėlę, saugomą vienui vieno aukšto, barzdoto kazoko, pasilypėjusio ant karietos pasostės.

Tačiau apie Nikolajų ir Aleksandrą nieko nebuvo girdėti. Pokylių menės Žiemos rūmuose buvo tuščios ir nykios, nepritvirtinti imperatoriškųjų karietų ratai dulkėjo sandėliuose. Tais metais per Trijų karalių šventę caras pirmą kartą nepašventino Nevos vandens – bent jau niekas neprisiminė, kad kuris kitas valdovas būtų drįsęs sulaužyti šią tradiciją, todėl vasarą, kai staiga prasidėjo baisi choleros epidemija, žmonės nedvejodami nusprendė, kad dėl to kaltas Nikolajus: upėje knibždėte knibždėjo bakterijos, nes, pasak prietaringųjų, jos neapvalė caro palaiminimas. Pasitraukus carui ir carienei, aukštuomenės gyvenimas prarado pagrindą, spindesys apniuko, o dėl nepaaiškinamo dingimo visi kaltino Aleksandros pasipūtimą ir isteriją.

Imperatorienę nuolat kamavo nugaros, krūtinės, kojų skausmai ir išsekimas. Žmonės šnibždėjosi apie pakrikusius valdovės nervus, tačiau ji pati buvo įsitikinusi, kad jos negalavimai tikri ir fiziniai. „Jeigu kas nors tau užsimins apie mano nervus, – rašė ji draugei į Vokietiją, – prašau, būtinai paprieštarauk. Mano nervai stiprūs kaip ir anksčiau, tik širdis kiek „pervargusi", taip pat kūno nervai ir širdies nervai, o šiaip nervai tvirti. Baisūs širdies skausmai neapmalšta jau trejus metus, širdis plaka it pašėlusi, dažnai užima kvapą ir labai skauda". Tačiau daugeliui atrodė kitaip. Aleksandros kambarinė Madlena Zanoti manė, kad jos šeimininkę kankina isterija: „Būdama tarp artimų žmonių ji visuomet gerai jaučiasi ir nesiskundžia jokiais skausmais, – rašė Zanoti. – Bet vos jai kas nors neįtinka... carienė tučtuojau pradeda dejuoti. Įtikėjusi, kad jos širdis nesveika, ji neretai ištisas dienas gulinėja ant sofos".

Pirmąją Rasputino sėkmę rūmuose lėmė gebėjimas nuraminti imperatorienę. Be to, senuolis puikiai sutarė su vaikais, nes pats mėgo jų draugiją, o šie apžavėti klausydavosi jo pasakojimų ir mielai žaisdavo jo sugalvotus žaidimus. Rasputinas niekuomet nesielgė su mažaisiais globėjiškai; po daugelio metų vieno iš caro gydytojų dukterėčia prisiminė, kaip senuolis mokė ją „melstis pačiais nuostabiausiais žodžiais" ir tyliai aiškino, kad negalima skinti gėlių, nes labai žiauru jėga atimti kam nors gyvybę.

1907 m. Rasputinas dažnai lankėsi caro rūmuose. Vizitai buvo neoficialūs. Į carą svečias kreipdavosi *batiuška*, „tėveli", o į Aleksandrą – *matuška*, „motinėle" – tokiais mažybiniais žodžiais savo valdovus vadino ištikimi valstiečiai – ir pagal rusų paprotį pasisveikindamas tris kartus pabučiuodavo. Rūmuose imperatoriškąją porą supo vien „aristokratai ir džentelmenai, kurie be perstojo juos apgaudinėjo", tad visai nekeista, kad juodu pakerėjo „tikras rusas", ir jie leido jam bendrauti su vaikais.

Caro sesuo Olga prisiminė, kaip vieną vakarą, jau baigiantis vasarai, brolis paklausė jos: „Ar nenorėtum susipažinti su rusų valstiečiu?" Ji nusekė paskui Nikolajų į šviesų, linksmą, kartūno užuolaidomis papuoštą vaikų kambarį pirmame aukšte. Vaikai „to žmogaus draugijoje jautėsi visiškai laisvai, – vėliau rašė Olga. – Aš vis dar prisimenu, kaip mažasis Aleksejus, apsimetęs triušiu, liuoksėjo po kambarį. Paskui Rasputinas staiga pagavo jį už rankos ir nusivedė į miegamąjį". Ant kuklaus kambario sienos kabojo žvakių apšviesta ikona; caraitis, ramus ir tylus, stovėjo greta senuolio ir drauge su juo meldėsi.

Paskui Olga gėrė arbatą su savo svaine ir Rasputinu. Atkaklūs, tiesmukiški šio klausimai ją smarkiai suerzino. „Ar aš laiminga? Ar myliu savo vyrą? Kodėl neturiu vaikų? Jis neturėjo jokios teisės klausinėti tokių dalykų". Nepaisant Rasputino įžvalgos, Olgos santuoka byrėjo, grėsė skyrybos, moteris buvo apstulbinta, ją ypač pribloškė Aleksandra, kurią svečio įžūlumas gal ir vertė jaustis „kiek nepatogiai", bet kuri nė nemėgino jo sustabdyti. Olga džiaugėsi išvykusi iš rūmų; garsusis Rasputinas pasirodė toks akiplėša, jog ji dėkojo Dievui, kad tas nenusekė paskui ją į geležinkelio stotį ar neįšoko į jos karietą. Olga suprato, kad ir brolis, ir jo žmona „tikėjosi, kad Rasputinas man patiks". Atsitiko priešingai, tačiau Olga pripažino, kad senuoliui būnant su vaikais „iš jo sklido šiluma bei švelnumas". Tai jai atrodė „labai įspūdinga".

Kartą rudenį Rasputino apsilankymas rūmuose sutapo su dar vienu caraičio kraujoplūdžiu. Senuolis priėjo prie berniuko lovos, ir šis netrukus ėmė gautis. „Žinome tik tiek, kad kai Grigorijus apžiūrėjo vaiką ir pasimeldė, kraujoplūdis liovėsi", – raportavo Spiridovičius. Senuolis pasakė tėvams: „Būkit ramūs, jūsų sūnus gyvens, o kai jam sukaks dvidešimt metų, liga išnyks be pėdsakų". Šią pranašystę apsaugos viršininkui persakė rūmų gydytojas, apie ją išgirdęs iš paties caro lūpų. Kiek kitokią versiją pateikia Imperatoriškojo teatro direktorius V. A. Teliakovskis. Dailininkas Korovinas jo paklausęs: „Kas gi tas Rasputinas?" Direktorius atsakęs: „Jis tikras keistuolis. Jį nuvedė pas caraitį, kuris gulėjo lovoje plūsdamas krauju. Caraičio venos nestiprios; liga paveldima. Rasputinui priėjus, vaikas prapliupo juoktis... Rasputinas irgi nusijuokė, paskui palietė ligonio koją, ir kraujavimas beveik tą pačią akimirką liovėsi. „Štai koks geras berniukas, – tarė Rasputinas. – Tu pasitaisysi. Bet tik Viešpats Dievas žino, kas bus rytoj". Tad dabar visa šeima mano, kad jis šventasis".

Caraičio gydytojai neįstengė paaiškinti nei šio, nei kitų Aleksejaus pagijimų. Tačiau kai kurie specialistai jau žinojo, kad organizmui praradus daug kraujo ir nusilpus kraujo spaudimas labai sumažėja ir kraujavimas gali liautis savaime. Tai atsitinka spontaniškai, kai krizė būtų pasiekusi apogėjų, todėl pagerėjimas būtų matomas išsyk. Taigi Aleksejaus gyvybę išgelbėjo ne stebuklas. Nepaisant gan neišsamių tų laikų medicinos žinių, sergantys hemofilija, nors ir kęsdami nuolatinius kraujoplūdžius, dažnai sulaukdavo brandos. Gali būti, kad Rasputinui tiesiog pasisekė atvykti kaip tik tuo metu, kai prasidėjo savaiminis gijimo procesas.

Stresas skatina kraujavimą, šitai tikriausiai taip pat turėjo įtakos. Rasputinas iš prigimties traukė skausmo ir nelaimių prislėgtus žmones. Jie juto senuolio pasitikėjimą savimi, jis buvo įžvalgus ir mokėjo užburti aplinkinius, todėl jo buvimas šalia veikė raminamai. Ne vienas žmogus pasakojo, kaip paslaptingajam sibiriečiui pavykę išgydyti isteriją, migreną bei kitokius stiprius suaugusiųjų galvos skausmus: Rasputinas išbaldavo, imdavo drebėti, jį išpildavo prakaitas, galiausiai išsekęs krisdavo pailsėti.

Kodėl malda ir visiškas fizinis bei dvasinis gydančiojo išsekimas padeda ligoniui pasveikti, neaišku, tačiau Rasputinas šį fenomeną demonstravo daugybę kartų: jaunystėje Sibire, vėliau Kijeve bei Caricyne, keletą kartų Sankt Peterburge stebint nešališkiems ir net priešiškai nusi-

teikusiems liudininkams, tokiems kaip caro sesuo Olga ir kanceliarijos viršininkas Aleksandras Mosolovas. Taigi senuolis iš tikrųjų mokėjo naudotis savo paslaptingomis galiomis. Kad gydymo seansai sekina ir patį Rasputiną, buvo matyti ir vėliau, kai jis stabdė caraičio kraujoplūdžius. Tačiau tą pirmąjį kartą prisiartinęs prie vaiko lovelės jis buvo ramus ir natūralus. Kraujavimas tikriausiai liovėsi ir todėl, kad vaikas atsipalaidavo išvydęs mylimą žmogų, išgirdęs guodžiamus maldos žodžius ir pajutęs, jog išsisklaidė motinos nerimas.

Aleksandra viską aiškino daug paprasčiau. Rasputinas paprašė Dievo pagalbos, ir šis ją suteikė. „Imperatoriškosios šeimos nariai tvirtai įtikėjo, kad už Aleksejaus pagijimą turi būti dėkingi Rasputino maldoms, – rašė Ana Vyrubova, kurią pačią kiek vėliau senuolis prikėlė iš komos būsenos. – Tuo tikėjo ir Aleksejus“.

Šventasis žmogus tęsė visai nešventas linksmybes: toliau viliojo moteris patogiame Lochtinos butelyje. Spiridovičius aprašė jo romaną su Jelena. Apsaugos viršininkas buvo pernelyg diskretiškas, kad
148
drįstų paminėti nelaimingosios pavardę, bet greičiausiai ji buvo Timofejeva – dvidešimt šešerių metų moteris „nuostabiomis pilkomis akimis“, švelni būtybė, kuri, senuolio apžavėta, nutraukė sužadėtuves. Iš pradžių Jelena mėgino atsispirti, bet kitos Rasputino gerbėjos padarė viską, ką galėjo, kad mergina būtų jo. „Toje draugijoje galiojo taisyklė, jeigu kuri nors neatsiduodavo senuoliui pati, ją reikėjo žūtbūt priversti daryti viską, ko tas panorės“, – rašė Spiridovičius. Auką išvedė iš namų, kad ši susitiktų su Rasputinu svetimoje aplinkoje, o paskui netikėtai paliko juos vienu du. „Tikriausiai Lochtinos bute jis atėmė jai nekaltybę, – rašė Spiridovičius. – Jaunos merginos gyvenimas buvo sužlugdytas. Tarsi vergė atsidavė jo valiai, it apžavėta sekiojo jam iš paskos“. Kai Rasputinas parodė ją idiotui Mitiai, neūžauga sukudakavo: „Labas rytas, abate!“ Galiausiai senuolio pamesta Jelena paguodos ėmė ieškoti religijoje. Ji atgailavo, „įstojo į vienuolyną, priėmė įžadus ir netrukus mirė“, – baigė Spiridovičius.

Visą rudenį Rasputinas žaidė su turtingaisiais gerbėjais. Gulėdavo lovoje tarp motinų ir dukterų, jaudrindamas kūną, kad sustiprintų sielą. Senuolį domino tik gražuolės. „Šalin, tu sena kvaiša, dink iš akių, sena ragana“, – šaukė jis ant pagyvenusių damų, troškusių apsiva-

lyti nuo nuodėmių. Vesdavosi jas į pirtį ir ten kartu nusiplaudavo „aistras". Tačiau šių vizitų negalima painioti su apsilankymais Nevos prospekto pirtyse su prostitutėmis. „Galbūt jie baigdavosi vienodai, tačiau tikslai buvo skirtingi, – komentavo Spiridovičius. – Jei Grigorijus panorėdavo pamatyti nuogą moterį, jam visai nereikėdavo eiti į viešą vietą. Sostinėje tikrai netrūko apartamentų, kuriuose lengvai galėjo rasti ko panorėjęs".

Rasputino strategija keitėsi pagal tai, su kuo bendravo; jis tiksliai žinojo, iki kokios ribos galima žengti. „Kai kurias jis įsiviliodavo į lovą, o su kitomis būdavo tikras dorybės angelas"; juodkalnietėms ir, visų svarbiausia, Nikolajui ir Aleksandrai Rasputinas demonstravo „nepriekaištingą padorumą ir skaistybę".

Į Pokrovskoję žiemoti Rasputinas grįžo pilnomis kišenėmis – gerbėjos buvo suaukojusios krūvą pinigų. Penkis tūkstančius rublių senuolis skyrė cerkvės rekonstrukcijai, o pats ėmė statydintis naują namą, gražiausią visame kaime, dviejų aukštų, sukaltą iš dvigubų lentų. Kambariai tame name buvo erdvūs, aukšti ir šviesūs. Šeši raižytais rėmais papuošti dvigubi langai – po tris abiejuose aukštuose – buvo į kelio pusę. Nuo smalsių praeivių žvilgsnių gyventojus slėpė muslino užuolaidos, o namas atrodė solidžiai, tarsi būtų priklausęs klestinčiam ir visų gerbiamam vietos malūnininkui. Plotą priešais namą prasigyvenęs miestelėnas būtų pavertęs grindiniu, bet Sibiro valstiečiams nerūpėjo tokios prašmatnybės, tad Rasputinas tiesiog atitvėrė jį tvora. Tai suteikė namui privatumo. Stogas buvo iš rifliuotos geležies, o atbrailas puošė dailūs ornamentai. Skyles stoge – kaimynams jos tebetarnavo kaip dūmtraukiai – pakeitė metaliniai kaminai. Namo vidus buvo išpuoštas kilimais, porcelianinėmis lėkštėmis, vaisių dubenimis ir ikonomis. Rasputinas turėjo du stalus – rašomąjį ir valgomąjį. Buvo įrengti du svečių kambariai, kuriuose Rasputinas ir jo lankytojai galėjo netrukdomi „kankinti" savo kūnus.

Rasputinas pasirūpino, kad 1908 m. pavasarį, kai jo namuose dvi savaites viešėjo Feofanas, jiems nepasipainiotų jokia moteris. Jis išdidžiai aprodė dvasininkui naujuosius namus, paskui nusivedė jį į senąją lūšnelę ir požeminę koplyčią, kur parkritę ant kelių abu ilgai meldėsi. Feofanas nenusivylė senuoliu. Po dviejų savaičių jis išvyko iš Pokrovskojės ir pa-

traukė į Saratovą pasimelsti prie šv. Serafimo palaikų. Rasputinas lydėjo jį tik iki Nižnij Novgorodo, nes turėjo svarių priežasčių nesirodyti Saratove – ten dar buvo gyvi prisiminimai apie viliones, prieš ketverius metus vykusias pirtyse. Saratovo vienuolyno vyriausioji motinėlė tiesiog užvirė iš pykčio, kai Feofanas prabilo apie Rasputino šventumą. Ji sviedė žemėn savo šakutę ir sušuko: „Štai ką reikia padaryti jūsų Rasputinui!“ Feofanas jos žodžius nuleido negirdomis ir grįžęs į sostinę carui su cariene pateikė labai palankią ataskaitą.

DEVINTAS SKYRIUS

Tarpininkas

Ankstyvą 1908 m. vasarą grįžęs į sostinę Rasputinas atrodė puikiai – „kupinas pasitikėjimo savimi, apsirengęs gerais valstietiško stiliaus drabužiais, apsiavęs aukštaauliais išblizgintais batais". Jis nesigėdydamas svaidėsi garsiais vardais. Blaivus plepėjo apie artimus santykius su juodkalnietėmis, girtas – apie ryšius su caru ir cariene. Šitai, taip pat pritariami vyresniųjų dvasininkų balsai atkreipė į Rasputiną visuotinį dėmesį. „Jis pradeda manyti, kad jam skirta kažkokia ypatinga misija, susijusi su caru, – stebėjosi Spiridovičius, – kad jis išgelbės Rusiją". Dabar Rasputinas tvirtino jaunystėje Sibire regėjęs ne tik Šventosios Mergelės, bet dar ir Petro bei Povilo vizijas.

Jis apsistojo Lochtinos bute ir vėl ėmė lankytis salonuose. Kartą kunigaikštienės Sonios Orbeliani namuose jis susitiko Aroną Simanovičių – tą patį, su kuriuo kadaise susipažino Kijeve. Simanovičius vos nežuvo per didįjį Kijevo pogromą. Juodašimtininkai išplėšė jo parduotuves, nužudė reikalų valdytoją ir kelis giminaičius. Pats Simanovičius išsigelbėjo tik todėl, kad buvo vietos policijos šefo tiekėjas, pastarojo žodžiais tariant, „mūsų žmogus"; šis ir išvedė jį iš miesto. Pakeliui, pasakojo Simanovičius, „mano šeima matė nužudytų žydų lavonus prie sinagogos; juos užmušė per pamaldas". Sankt Peterburge apsukruolis jau dirbo lošimo namuose ir prekiavo brangenybėmis. Lošiantys žmonės, manė jis, „ne tokie išrankūs rinkdamiesi draugus ir ne tokie skrupulingi, juk jiems svarbiausia – patenkinti aistrą"; Simanovičius turėjo omenyje, kad jie nesibodi bendrauti su žydais ir ima kyšius. Nepaisant to, valdininkai jį „nuolat visaip žemino ir niekino", tad šis žmogus gerai žinojo, kaip pravartu turėti draugų teisme.

Pirmus ryšius su aukštais žmonėmis Simanovičius užmezgė padedant dviem aistringiems lošėjams broliams kunigaikščiams Vitgenšteinams, tarnavusiems asmeninėje caro palydoje. Tačiau abu neseniai mirė – vienas dvikovoje dėl kurtizanės, kitas, kuris buvo vedęs čigonų gražuolę, užspringo viščiuko kaulu. Juos Simanovičiui pakeitė kunigaikštienė Orbeliani. Drąsi ir gyvybinga, mažutė šviesiaplaukė kunigaikštienė, prieš dešimt metų atvykusi iš Gruzijos, akimirksniu sužavėjo imperatoriškuosius rūmus. Susirgusi nepagydoma nugaros liga, moteris sulaukė imperatorienės užuojautos – ši veždavosi ją pasivažinėti, lankydavo, kai pasiligojusi kunigaikštienė nepakildavo iš lovos, net pasirūpino, kad būtų pagaminti specialūs, nugarą palaikantys įrengimai, kaip kad kitam jos

gyvenimo invalidui – mylimam sūnui – buvo pagamintos kojų geležys ir sunkūs skriemuliai. Tai sužadino Simanovičiaus smalsumą. Per kunigaikštienę jis susipažino su Aleksandra ir ėmė pardavinėti jai deimantus mažesne kaina. Imperatorienė paskui patikrindavo kainą pas rūmų juvelyrą Faberžė ir, kaip rašė Simanovičius, „jeigu šį nustebindavo tokia žema kaina, ji būdavo labai patenkinta".

Apsukrusis žydas žinojo apie tolydžio besiplečiančius Rasputino ryšius ir apsidžiaugė, kai šis jį pasikvietė. „Jis elgėsi su manimi pagarbiai ir aiškiai parodė, kad yra pasirengęs padaryti man paslaugą, – prisiminė Simanovičius. – Pastebėjau, kad šis mužikas vertina gerus ryšius. Netrukus tapome draugais". Jis suvokė, kad Rasputinas „nė truputėlio nenutuokia apie finansinę gyvenimo pusę" ir apskritai beveik nesuka galvos dėl pinigų; kad jam rūpi tik „vynas, moterys, muzika, šokiai ir ilgi, įdomūs pokalbiai". Tad Simanovičius ėmėsi rūpintis „materialine Rasputino gerove" – duodavo šiam grynųjų, skolindavo, tačiau stengėsi nesielgti globėjiškai – Rasputinas to negalėjo pakęsti. Buvo tiesiog draugas, padėjęs senuoliui susiorientuoti naujame politikos ir jėgos pasaulyje. „Tapau jo sekretoriumi, patarėju, reikalų valdytoju bei gynėju, – rašė Simanovičius. – Rasputinas nepradėdavo jokių žygių, neišklausęs mano patarimo. Man buvo patikėtos visos jo paslaptys". „Galingu, geidulingu" temperamentu garsėjantis Rasputinas nuolat įsiveldavo į skandalus, kuriuos užglaistyti tekdavo Simanovičiui. Šis „bardavo senuolį lyg neklusnų mokinuką". Rasputinas džiaugėsi pagalba. „Netrukus aš tapau jam nepakeičiamas", – teigė apsukruolis.

Simanovičius apsidžiaugė sužinojęs, kad Rasputinas jau pažįsta nelaimingąją Aną Vyrubovą: artima Aleksandros draugė buvo puikus kąsnelis. Ji gyveno name Carskoje Selo, Bažnyčios ir Diduomenės gatvių kampe. Mažame žemės sklypelyje stovintis medinis namukas buvo gražus, su didele dengta veranda, valgomuoju, svetaine, ten stovėjo pianinas, kuriuo jiedvi su imperatoriene skambindavo duetus, ir trimis miegamaisiais antrame aukšte. Užpakaliniai langai buvo į vietinio licėjaus sodą bei statulėlę, vaizduojančią vieną iš garsiausių jo mokinių – poetą Puškiną. Į „ Anos mažosios trobelės", visi ją taip vadino, fasadą smalsiai žvelgė didingų policijos rūmų langai. Šaligatviu be perstojo šmirinėjo pulkas policijos agentų. Gyvenimas tame namelyje buvo panašus į „gyvenimą stiklinėje dėžutėje", bet kelionė iki Aleksandro rūmų truko tik penkias minutes, be to, abu pastatus jungė tiesioginė telefono linija.

Simanovičius surengė dar vieną Rasputino ir Vyrubovos susitikimą. Šįkart – mažojoje trobelėje. „Aš labai apsidžiaugiau jį pamačiusi ir pasakiau, kad norėčiau pasikalbėti apie savo nelaimingą gyvenimą, – vėliau liudijo Ana. – Jis nurodė man adresą: Grečeskij prospektas, Lochtinų butas". Išpranašavęs santuokos žlugimą, Rasputinas padarė Anai neišdildomą įspūdį, kurio pakako jos „ribotam, vaikiškam protui, skirsčiusiam žmones į „gerus" ir „blogus", o tai reiškė tiesiog „priešus" ir „draugus". Ji nedelsdama priskyrė Rasputiną geriesiems ir šventiesiems.

Vyrubova buvo pažeidžiama ir to neslėpė. Nuo pat tos akimirkos, kai pagijo nuo vidurių šiltinės, mergina nepaliovė tikėti maldos galia. Stebuklą padaręs Joanas iš Kronštato buvo neseniai miręs, tad jai reikėjo kito Dievo žmogaus. Savo santuoką Ana vadino „siaubingų išbandymų ir pažeminimų metais"; tai jų „dėka" ji tapo tokia nervinga ir taip lengvai pasiduodanti įtaigai. Be to, Rasputinas labai traukė ją fiziškai, kai jis būdavo šalia, merginos skruostus užliedavo raudonis, akys imdavo žėrėti, o ją pačią krėsdavo drebulys, bet vestuvių naktis buvo ją traumavusi. Tik ji pati, rodės, apie tai nenutuokė. Rasputinas viešai bučiuodavo ir glamonėdavo ją. Tai pamalonindavo merginą, tačiau se-
154 nuolis nesiėmė jokių tolesnių žygių, nes Vyrubova buvo pernelyg vertinga, kad būtų verta rizikuoti savo reputacija. Jis varvino seilę sutikęs gražią, šviežią ir ne pernelyg apkūnią moterį, tačiau Anos suvilioti nemėgino, todėl žmonės dažnai girdėdavo ją sakant, kad jis „ne toks". Ją Rasputinas veikė senuoliška galia ir netrukus „visiškai pavergė jos valią". Nuo 1908 m. vasaros jiedu dažnai susitikinėjo Anos trobelėje, jos tėvo namuose Inžiniernajos gatvėje bei Lochtinos bute.

Santykiai rutuliojosi, o Ana įgijo vis daugiau ir daugiau įtakos rūmuose. Aklai įsimylėjusi ir senuolį, ir imperatorienę, Vyrubova tapo idealiu tarpininku. Jeigu jai kurią nors dieną nepavykdavo patekti pas Aleksandrą, – rūmuose mergina dažnai apsilankydavo po du kartus per dieną – ji jausdavosi įskaudinta, imdavo raukytis, o imperatorienė juokais sakydavo „mūsų didelis vaikelis", „mūsų mažoji dukrelė". Artima šių dviejų moterų draugystė kėlė nerimą policininkams. „Ne tik dvariškiai, bet ir jų žmonos bei dukterys stengiasi pakliūti į Vyrubovos malonę, – rašė Vitė. – Be to, ji padeda kai kuriems valdininkams patekti pas imperatorių". Dvariškiai irgi nerimavo. Mokytojas Pjeras Gilijaras manė, kad Vyrubovos „protas kaip vaiko... jos sprendimai nesubrendę", o „neregėtas žavėjimasis" imperatoriene yra tiesiog nevaldomas ir pavojingas.

Ana išsijuosusi gyrė Sibiro valstietį, ir jos žodžiai sulaukė atsako. „Jų Didenybės buvo iš tų, kurie tiki tokių klajūnų galiomis, – vėliau liudijo ji. – Kaip ir jo protėvis Aleksandras I, caras visuomet buvo linkęs į misticizmą. Aleksandrai jis taip pat buvo nesvetimas". O dabar valdovai turėjo naują draugą. Ana sakė, kad „Jų Didenybės įsitikinę, kad mūsų laikais, kaip ir Apaštalų laikais, yra žmonių, nebūtinai šventikų, kurie turi Dievo malonę ir kurių maldų klausosi pats Viešpats".

Kammerfurier, Didžiojoje rūmų knygoje, užrašyti tik trys Rasputino vizitai pas imperatoriškąją porą. Jis naudojosi šoninėmis durimis ir į valdovų apartamentus patekdavo pro galinį koridorių. Svečią pastebėdavo apsaugos vyrai, bet ne šveicoriai, priiminėję oficialius lankytojus. Atvykęs, pasakojo Vyrubova, Rasputinas rusišku papročiu tris kartus pabučiuodavo visus šeimos narius, o paskui imdavo draugiškai su jais plepėti: pasakodavo apie Sibirą, apie valstiečių poreikius ir troškimus, apie savo piligrimo klajones – tema buvo neišvengiama, jeigu norėdavo sužavėti. Nikolajus su Aleksandra pasakodavo apie įpėdinio sveikatą, dienos darbus ir rūpesčius. Sutuoktinių santykiai buvo įtempti. Simanovičiaus informatoriai iš rūmų pranešė, kad imperatorienę kamuoja „isterijos priepuoliai" ir ji kartais atsisako kalbėtis su vyru, o šis „daug geria, prastai atrodo ir jaučiasi mieguistas", todėl Rasputino apsilankymai jiedviem būdavo tarsi terapija. Kai visą valandą su valdovais prasėdėjęs senuolis galiausiai susiruošdavo išeiti, jis, pasak Vyrubovos, visuomet palaimindavo imperatoriškąją porą, kuri vėl būdavo „linksma, kupina džiaugsmingų vilčių. Valdovai tikėjo jo maldų galia...Niekas niekuomet negalės pakirsti jų tikėjimo šiuo žmogumi".

Sibire susirgo Praskovja Rasputina – gydytojai jos pilve rado auglį. Gavęs telegramą, Grigorijus užsakė vežimaitį, turėjusį nuvežti žmoną iki transsibiro geležinkelio Tiumenėje. Jis vis dar gerai sutarė su seserimis juodkalnietėmis. Milicos vyras, didysis kunigaikštis Piotras, susitarė dėl operacijos Sankt Peterburge, sumokėjo chirurgui ir padengė ligoninės išlaidas. Kiek sustiprėjusi ligonė buvo pakviesta į Anastasijos rūmus. Anastasija, jau ištekėjusi už didžiojo kunigaikščio Nikolajaus Nikolajevičiaus, pasodino viešnią į krėslą, numazgojo rankas ir ėmė apie ją šokinėti. Valstietė sėdėjo, o didžioji kunigaikštienė liko stovėti. „Mamai užprotestavus, – prisiminė Marija Rasputina, – didžioji kuni-

gaikštienė atsakė, kad jai nepritinka sėdėti, Grigorijaus Jefimovičiaus žmonai matant". Pasveikusią žmoną Rasputinas paėmė pasivažinėti po Nevos prospektą iki pat Žiemos rūmų, paskui per Nevą į Petropavlovsko tvirtovę. Turininga kelionė išsekino moterį, jai nepatiko didelis miestas. „Aš nenoriu čia gyventi", – pareiškė ji vyrui ir laiminga grįžo į Pokrovskoję. Marija teigė, kad per operaciją motinai buvo pašalinta gimda ir kad tėvų intymūs santykiai nutrūko.

Rasputinas švelniai mylėjo žmoną, o ši, nepaisydama nesiliaujančių nuotykių su kitomis moterimis, mylėjo jį ir leido jam elgtis kaip tinkamam. Simanovičius tvirtino, kad Praskovja beveik nekreipė dėmesio į vyro meiles ir „dažnai kartodavo: „Grigorijus gali elgtis kaip panorėjęs. Jo jėgų užteks visoms". Užsispyręs, ūmaus būdo, akimirksniu pajuntantis panieką ir stačia galva puolantis į kovą, žmonai Rasputinas būdavo „labai paslaugus ir pagarbus. Juodu siejo nuoširdi draugystė, jie niekuomet nesipyko". Senuolis buvo ištikimas šeimos žmogus; nors smarkiai nesutarė su tėvu, vis tiek primygtinai kvietė šį atvykti į sostinę. Jau senyvas Jefimas Rasputinas bijojo sunkios kelionės ir siaubingų naujųjų mašinų – garlaivių, traukinių, kurios nunešė jį į Maskvą, o paskui ir į Sankt
 Peterburgą. Pirmasis senuko gestas Sankt Peterburge, kai atvipusia lūpa spoksojo į tramvajus, automobilius ir minias žmonių, buvo iš siaubo virpančia ranka sumestas kryžiaus ženklas. Po savaitės jis grįžo į Sibirą.

Gerumas niekada neapleido Rasputino, o panorėjęs galėjo suvaidinti net ir dvasingą žmogų. Kunigaikštis Dževakovas, cerkvės sinodo oberprokuroro pavaduotojas, protingas, įžvalgus žmogus, blaiviai besidomintis religija, susitarė su juo susitikti Lochtinos bute ir išsiaiškinti pažiūras bei veiklos metodus. Apžvelgęs Lochtinos svetainę, kunigaikštis sunerimo. Šeimininkė, užsidėjusi kaspinais išdabintą tiurbaną, tūnojo kamputyje. Ji atrodė pamišusi. Keletas moterų, išsproginusios susižavėjusias akis, stebeilijo į Rasputiną. Šventasis žmogus buvo įtarus ir susierzinęs. „Ko atėjai, – paklausė jis kunigaikštį. – Pasižiūrėti į mane, ar sužinoti, kaip gyventi šiame pasaulyje ir išgelbėti savo sielą?" Išgirdusi žodį „siela", Lochtina plonu, spigiu balsu ėmė šaukti:

– Jis šventasis! Jis šventasis!

– Užsičiaupk, silpnaprote, – riktelėjo Rasputinas.

Paskui, kunigaikščio nuostabai, atsisuko į jį, prisėdo ir ėmė kalbėti apie išganymą. Žodžiai liejosi sklandžiai, kalba buvo gyva.

– Norėdamas išgelbėti savo sielą, žmogus privalo gyventi bijodamas Dievo, – pradėjo jis. – Štai ką iš savo sakyklų skelbia popai ir vyskupai.

Ir tai tiesa. Taip, bet kaip tai padaryti? Jie sako: „Imk „Šventųjų gyvenimus“ ir skaityk, skaityk, tada ir sužinosi“. Taip aš ir dariau. Skaičiau, kaip vienas ar kitas šventasis sulaukė išganymo. Bet, žinote, jie visi atsiskyrė nuo pasaulio ir rado išganymą dykumose ir vienuolynuose. „Gyvenimuose“ aprašytas jų asketiškas gyvenimas nuo tos akimirkos, kai jie tampa šventaisiais. Tariau sau – čia kažkas ne taip... Nereikia man pasakoti apie jų gyvenimus po to, kai jie tapo šventi. Verčiau papasakokite, kaip jie tai pasiekė. Tik taip galėsiu ko nors iš tų žmonių išmokti.

Nepamirškite – tarp jų buvo didelių nusidėjėlių, plėšikų, nenaudėlių. Ir staiga jie lyg niekur nieko išdygsta tarp teisiųjų. Kaip jiems tai pavyko? Kada jie metė blogio kelią ir pasuko į tą, kuris veda į dangų? Kaip jie, iki ausų pasinėrę į dvasinį purvą, suvokė, kad yra Dievas ir atėjo pas jį? Štai ką aš noriu sužinoti. Ir dar kai kas. Kiekvienąsyk skaitydamas apie šventojo gyvenimą sužinai, kad jis vienuolis. O kaipgi paprasti žmonės? Jie irgi nori išgelbėti savo sielas. Jiems irgi reikia pagalbos. Jiems irgi turi būti ištiesta ranka.

Tą akimirką Lochtina vėl nubudo.

– Padėkite mums! Ištieskite mums ranką! – suvaitojo ji, kratydama į senuolį ištiestas rankas. – Jūs viską galite. Jūs viską žinote. Kristus! Jūs – Kristus!

– Užsičiaupk, silpnaprote, – suriaumojo Rasputinas. – Arba...

– Tylėsiu. Aš tylėsiu, – prižadėjo ji.

Atgavęs pusiausvyrą ir vėl susikaupęs, Rasputinas atsigręžė į kunigaikštį.

– Pasauliečiams būtina padėti sulaukti išganymo, – tarė jis. – Sakykim, koks nors caro ministras arba generolas, o gal kunigaikštienė susirūpino savo siela ir trokšta išganymo... Taigi knygos liepia jiems ieškoti prieglobsčio dykumoje arba vienuolyne. O ar kas pagalvoja apie jų pareigas? Jų šeimas? Vaikus? Atsakomybę? Ne, šie žmonės negali atsiskirti nuo pasaulio. Reikia rasti kokį nors kitą būdą, bet jie nežino kokį. Vaikščiokit į cerkvę, laikykitės Dievo įsakymų, skaitykit Bibliją, bijokit Dievo ir būsit išganyti – štai kas jiems sakoma. Ir štai ką jie daro. Vaikšto į cerkvę, skaito Bibliją. Bet tai netrukdo kas dieną kauptis vis naujoms nuodėmėms. Tai netrukdo blogiui prasiskverbti į jų sielas ir paversti šiuos žmones laukinėmis pabaisomis. Va tokiam žmogui, jau praradusiam žmogišką pavidalą, kurio moralė tokia pat kaip laukinio žvėries, jam reikia parodyti, kaip išsigelbėti nuo pragaro. Kaip įkvėpti

tyro oro. Yra toks kelias. Bet jį reikia parodyti, – Rasputinas palinko prie kunigaikščio: – Aš galiu jį jums parodyti.

Nervinė įtampa kambaryje pasiekė kulminaciją: Rasputino klausytojus išpylė prakaitas; kunigaikštis Dževakovas jautė, kaip jie veržiasi prie to barzdoto vyriškio žėrinčiomis akimis, kuris spinduliavo išmintį ir žadėjo parodyti kelią – tą, kurio nežinojo net vyskupai. Lochtina vėl puolė į isteriją, bet Rasputinas ją nutildė.

– Dievas yra išganymas, – tęsė senuolis. – Jis matomas net tada, kai viskas aplinkui juoda. Blogis, nuodėmė – visa tai slepia nuo jūsų Dievą. Kambarys, kuriame esate, darbas, jus supantys žmonės – visa tai slepia Dievą. Norint jį pamatyti, reikia ką nors nuveikti... Bet ką? – Jo akys įsmigo į kažkokį tolimą tašką. – Po mišių, po maldų išvažiuokite iš miesto – sekmadienį ar per atostogas – ir nusigaukite į tolimą kaimą, – Rasputino balsas pritilo; klausytojų ausis paglostė švelnus sibirietiškas akcentas. – Eikite ir eikite, kol nebeužmatysite juodų Peterburgo kaminų dūmų, kol pajusite, kaip jus užlieja grynas laukų platybių oras... Tuomet sustokite ir pamąstykite. Kokie jūs maži, kokie bereikšmiai ir bejėgiai. Ir sostinė jūsų mintyse virs skruzdėlynu, kur žmonės zuja pirmyn atgal lyg amžinai užsiėmę vabzdžiai. Kas nutiko jūsų išdidumui, egoizmui, jūsų galios pajautimui?.. Jaučiatės apgailėtini, niekam nereikalingi, palikti. O tada – tada pakelkite akis į dangų ir išvysite Dievą. Giliai širdyje pajusite, kad turite vieną tėvą – mūsų Viešpatį Dievą – ir kad tik jam vienam privalote atiduoti savo sielą, tik jam vienam norite ją atiduoti. Tik jis gali jus apginti, jums padėti.

Jus užlies begalinis švelnumas. Tai bus pirmasis žingsnis į Dievą. Paskui galbūt išdrįsite žengti dar toliau, bet kol kas grįžkite atgal į savo pasaulį. Rūpinkitės įprastais reikalais, it savo akį saugokite tai, ką įgijote. Juk sieloje parsinešėte Dievą. Tas jausmas, užliejęs, kai jį sutikote... pavydžiai jį saugokite... bus tas rėtis, pro kurį persijosite visą savo gyvenimą. Tuomet kasdieniniai darbai virs dieviškais. Išgelbėsite savo sielą ne atgailaudami, bet dirbdami Dievui. Bet jeigu gyvensite tik dėl šlovės ir aistrų, neišsigelbėsite".

Rasputinas grįžo į vaikystę, prisiminė pamokslą, girdėtą Pokrovskojės cerkvėje, kuris kadaise taip giliai įstrigo jam į širdį, o dabar pasirodė esąs labai pravartus, nes įrodė, kad pasaulyje gyvena Dievo žmonės – tokie kaip jis. „Štai ką turėjo galvoje Išganytojas, sakydamas „Dievo karalystė yra jumyse", – senuolis nutilo – jaudinanti, puikiai apskaičiuota tyla, – o paskui pakėlė balsą paskutiniam palaiminimui. – Suraskite Dievą ir gy-

venkite su juo bei jame. Ne tik šventomis dienomis ir sekmadieniais... Atsiplėškite nuo kasdieninių rūpesčių. Užuot linksminęsi ar ėję į teatrą, eikite į kaimą, pas Dievą!"

Kunigaikštis buvo sujaudintas. Rasputino žodžiai, rašė jis, „pribloškė mane jėga, kuriai negali atsispirti". Dievobaimingumas, taip ilgai ir nesėkmingai ieškotas, šiame kambaryje švietė ryškiai, lyg saulė, prasiskverbusi pro Peterburgo rūką. Dževakovas buvo girdėjęs daugybę puikių pamokslininkų. Po penkiolikos metų visus jau buvo pamiršęs, o Rasputino kalbą prisiminė žodis žodin.

O senuolis ir toliau mėgavosi gyvenimo malonumais. Jis elgėsi „taip nepakenčiamai vulgariai", kad net Simanovičius, užkietėjęs prekeiva, neturintis skrupulų, buvo apstulbintas, kai patyrė, kokiais būdais Rasputinas tyčiojasi iš aukštuomenės. Sibirietis niekada nesikeikė bendraudamas su valstiečiais ar jų dukterimis, užtat atvirai ir užsidegęs šaipėsi ir tyčiojosi iš kilmingųjų, vadino juos „šunimis", neturinčiais nė lašo rusiško kraujo. Tema buvo pavojinga, nes jau tris šimtus metų Romanovai tuokėsi su vokiečių ir danų kunigaikštytėmis, tad caro gyslomis rusiško kraujo tekėjo tik viena šimtoji dalis; motinos kraujo susargdintas caraitis rusiškojo teturėjo vieną dalį iš dviejų šimtų.

Rasputinui tai nerūpėjo; jis geidė „jaudinančių pojūčių", – teigė Simanovičius; aukštesnių už save įžeidinėjimas buvo vienas iš būdų tai patirti. Kunigaikštienių ir garsių aktorių draugijoje šis žmogus keikėsi „taip nešvankiai ir tokiais žodžiais, kad iš gėdos būtų paraudęs net arklidžių bernas. Jo įžūlumas kartais būdavo beribis". Su moterimis, kurios jam atrodydavo patrauklios, atvirai kalbėdavo apie kergimą, apie eržilus ir kumeles, bulius ir karves; „O, mano dailioji kumelaite!" – švelniai kreipdavosi į patikusią damą. „Nesutrikdavo, net jeigu šalia būdavo jos vyras ar tėvas, – tvirtino Simanovičius. – Rasputino elgesys būtų atstūmęs net užkietėjusią prostitutę". Apdairiajam žydui labai palengvėjo, kai jis patyrė, jog „niekas niekada nesipiktindavo. Visi jo bijojo".

Žmonės bijojo aštraus sibiriečio liežuvio, jo reputacijos bei energijos ir padlaižiavo jam. Prie stalo jis retai kada naudodavosi peiliu ir šakute, maistą imdavo sausais, kaulėtais pirštais ir „plėšė gabalais kaip koks gyvulys". Rasputinas nevalgė mėsos, užtat godžiai rijo žuvį, bulves ir daržoves, kurių gabalėliai dažnai įsiveldavo į barzdą. Damos bučiavo

jo purvinas rankas, „nesibodėdamos nė pajuodusių panagių". Senuolis rankomis gerbėjoms dalydavo žuvį ir duoną, o šios „stengėsi jį įtikinti, kad joms tai – tikra palaima". Net Simanovičiui toks elgesys atrodė bjaurus, bet jis džiaugėsi, kad aristokratai gana greitai apsiprato – „neregėta tolerancija".

Tačiau senuolis balansavo ant peilio ašmenų. Didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius buvo priblokštas, kai Rasputinas, jam girdint, ėmė įžeidinėti dvasininkus ir net šventuosius. Bet lankydamasis Aleksandro rūmuose akiplėša visuomet būdavo dorybingas, paslaugus ir mandagus; niekam nė į galvą nešaudavo, kad jis pilnas geidulių. Prieš vykdamas į rūmus, pastebėjo Spiridovičius, Rasputinas elgdavosi taip, tarsi „rengtųsi komunijai" – pasimelsdavo, išsimaudydavo, apsivilkdavo švarius marškinius ir naujus drabužius ir tapdavo „neapsakomai nervingas".

Caraičio sveikata beveik visus 1908 metus buvo puiki. Kad berniukas neparkristų, jį akylai sergėjo sargybinis, milžinas jūreivis, pavarde Nagornyj, kuris pačiupdavo pernelyg įsiaudrinusį vaiką ant rankų ir parnešdavo namo. Rasputinas pagelbėdavo, jeigu caraičiui iš nosies pradėdavo bėgti kraujas. Jis pasakojo Simanovičiui, kaip drauge su berniuku meldžiasi, padeda šiam atsipalaiduoti ir sustabdo kraujavimą. Kartą jis išsiėmė iš kišenės gabalėlį ąžuolo žievės, užpylė verdančiu vandeniu, sutrynė ir gauta košele ištepė vaiko veidą, buvo matyti tik akys ir burna. Tai senas sibirietiškas vaistas nuo sužeidimų, pasak Rasputino, labai veiksmingas. Be to, senuolis gydė Simanovičių nuo migrenos – atsistodavo šiam už nugaros, suimdavo rankomis galvą, sumurmėdavo keletą nesuprantamų frazių, paskui galvą suspausdavo ir tardavo: „Eik". Rezultatas, pasakojo pacientas, būdavo tiesiog „stulbinantis".

Kai berniuko gyvybei pavojus negrėsdavo, Rasputiną rūmuose priimdavo ne kaip gyduolį, o kaip šeimos narį. Nikolajus labai prie jo prisirišo. Caras buvo įsitikinęs, kad dvariškiai ir politikai jį apgaudinėja. „Manau, žmonės būna sąžiningi tik tol, kol jiems sukanka treji metai, – guodėsi jis Rasputinui. – O kol užauga, tėvams derėtų džiaugtis, kad jų atžalos dar ne itin moka kalbėti. Visi jie melagiai". Įtarumas gimdė nepastovumą; Nikolajus buvo silpnas žmogus. Simanovičius manė, jog tai – „imperatoriaus gyvenimo tragedija". Vaikystėje Nikolajus tu-

rėjo mokytoją, anglą Čarlzą Hytą, iš kurio išmoko angliškos savitvardos bei santūrumo; jis negalėjo pakęsti scenų. Laisvai tarp žmonių jautėsi tik jaunystėje, kai dvidešimtmetis tarnavo armijoje; Nikolajui patiko kareiviškas užstalės familiarumas, audringi gėrimo bei medžioklės ritualai. Jo adjutantas manė carą turėjus „tik vieną tikrą draugą" – generolą Orlovą, su kuriuo kartu tarnavo gvardijos husarų pulke. Tačiau paskalų mėgėjai pasityčiojo net ir iš šios draugystės, sukurpę istoriją apie tariamą Orlovo romaną su imperatoriene.

Caras žinojo, kad nėra gerbiamas. „Begalinės intrigos, neištartos melagystės, nuolatiniai išsisukinėjimai, nesugebėjimas apsispręsti bei tvirtai laikytis principų, – taip apie valdovą rašė buvęs premjeras Vitė. – Jo optimizmą gimdo baimė, juo caras remiasi pakliuvęs į bėdą". Nikolajus gyveno siaubingai bijodamas dėdžių, motinos ir „senojo" – našlės imperatorienės – dvaro. Teroristų baimė vertė jį tūnoti toliau nuo sostinės, neleido laisvai keliauti į užsienį. Jį, „Kruvinojo sekmadienio mėsininką", Italijoje taip niekino, kad teko atšaukti planuotą valstybinį vizitą į Romą, nes tenykščiai laikraščiai kvietė sutikti „despotą" demonstracijomis. 1909 m. Nikolajus galiausiai ryžosi aplankyti Italijos karalių, bet susitikimas įvyko pastarojo vasaros rezidencijoje Rakonidžyje, ant jūros kranto: prie jos buvo galima priplaukti vandeniu.

Caras buvo sąžiningas ir darbštus, tačiau valdymo reikalai jo nedomino; tai buvo tik pareiga, šeimos prievolė, kuri tolydžio darėsi vis įkyresnė, ypač po to, kai politinės partijos susilpnino patvaldystę, o ministrų tarybos pirmininkas pamėgino kopijuoti Vakarų valstybių premjerus. Net paskelbus 1907 m. birželio 16 d. dekretą, kuris pakeitė balsavimo įstatymą – parlamentą nuo šiol galėjo rinkti tik turtingieji – Nikolajui vis tiek atrodė, jog žemesnieji Dūmos rūmai nepakenčiamai radikalūs.

Nuobodžiuose violetiniuose apartamentuose it kokone su žmona ir vaikais tūnantis caras buvo vienišas. Rasputinas jį linksmino pasakodamas apie tolimus imperijos kampelius, apie kuriuos Nikolajus nebuvo nė girdėjęs. Valdovui nepaprastas sibiriečio pasitikėjimas savimi atrodė patrauklus; senuolis nevaržomas demonstravo savo geraširdišką prigimtį, slėpė ydas. Nikolajus ir Aleksandra mėgo su juo paplepėti, caras gardžiai juokdavosi iš šiurkštokų, sibirietiškų posakių, kurie gyvai naujojo draugo kalbai suteikdavo pikantiškumo. Tai buvo, bent caras taip manė, grynai asmeniniai pašnekesiai; taip arti jis nebūtų drįsęs prisileisti nė vieno valdininko ar dvariškio; su Rasputinu Nikolajus jautėsi saugus, nė nenutuokė, kad valstietis jau begėdiškai naudojasi jų pažintimi. Raspu-

tinas atskleidė valdovo dosnumą, pakantumą dėl netakto, ištikimybę – tas savybes, kurias įtarinėjimai jau, rodės, buvo išguję iš jo gyvenimo. Senuolis nepasižymėjo geromis manieromis, bet atrodė paprastas ir sąžiningas ir atstovavo tiems valdovų retai matomiems milijonamss valstiečių, su kuriais Nikolajaus nesiejo nei kraujas, nei interesai, bet kurie, tikėjo jis, mylėjo savo Tėvelį. Caras norėjo susipažinti su žmogumi iš liaudies, teigė jo apsaugos viršininkas, „liaudies, apie kurią jis visiškai nieko nenutuokė. Rasputinas kaip tik toks, kokio reikia". Todėl caras juo patikėjo.

Mintis, kad valstiečiai yra rusų dorybių įsikūnijimas – drąsūs, kantrūs, nesavanaudiški, – patiko visų pakraipų politikams. Levas Tolstojus pasmerkė savo didžiuosius romanus. Rašytojas manė, kad jie niekų verti, nes tikras menas glūdi kaimo paprastume, atidavė pinigus žmonai ir gyveno po jos stogu kaip tikras valstietis. Caro sesuo Olga buvo sukrėsta, kai aplankė savo vyro žemėse suzmekusias lūšneles. Ji išvydo baisų skurdą, bet taip pat ir „gerumą, didžiadvasiškumą bei nepalaužiamą tikėjimą Dievu. Manau, tie valstiečiai, nepaisant jų skurdo, yra turtingi. Būdama tarp jų aš pasijutau tikru žmogumi". Kairieji bei teroristai jautė

tokią pat romantišką trauką „žemiškam" gyvenimui. Tūkstančiai studentų socialistų plūdo į kaimus, ieškodami idealios visuomenės modelio, kur viskas būtų bendra, įsitikinę, kad jiems pavyks radikaliai nuteikti valstiečius. Tačiau jaunuoliai susidūrė su priešiškumu – vyrais, kurie už keletą rublių parduodavo juos policijai, šaipydavosi, pravardžiuodavo *beloručkomis*, „baltarankiais", ir nuogai išrengdavo, nes norėjo pažiūrėti, ar šie neturi uodegų ir neapaugę kailiu kaip antikristai.

Kaupėsi vis daugiau įrodymų, kad caras visai be reikalo pasikliauja savo naujuoju draugu. Ochrankos agentai pranešinėjo, kad Rasputinas nuolat lankosi pirtyse su „žemų sluoksnių merginomis". Policija puikiai žinojo apie jo ryšius aukštuomenėje. Senuolį pastebėjo „bėgantį iš platformos" Sankt Peterburgo geležinkelio stotyje tiesiai prie jo laukiančio automobilio, kuris nuvežė atvykėlį į Milicos rūmus. Stolypinas buvo taip susirūpinęs, kad įsakė saugumo viršininkams parengti bylą, kuri suteiktų jam pagrindą pasirašyti įsakymą ir išvaryti Rasputiną iš sostinės už amoralų elgesį.

Ne mažiau sunerimę buvo ir kai kurie cerkvės vadovai. Sinodo narys,

Voluinės vyskupas Antonijus tūžo dėl valstiečiui skiriamo dėmesio ir malonių, nes buvo girdėjęs apie šio orgijas Kazanėje, ir priminė kitiems vyskupams, jog ištvirkėlis negali būti šventasis. „Grigorijus klastingas ir sumanus meilikautojas, chlistas, beviltiškas girtuoklis, ištvirkėlis ir sukčius – ir niekas daugiau", – įspėjo Chrapovickis sinodą. Sankt Peterburgo teologijos akademijos rektoriui Sergejui jis įteikė ryšulį laiškų iš Kazanės. Visi be išimties smerkė garsųjį senuolį. Vyskupas Antonijus aktyviai dalyvavo kampanijoje, siekiančioje suteikti teologijos akademijoms autonomiją. Rasputinas, niekuomet nepamiršdavęs ir neatleisdavęs priešiškumo, parašė carui laišką ir iškritikavo ją. Kampanija buvo nedelsiant sužlugdyta. Nors Sergejus atmetė Kazanės gyventojų laiškus, Rasputinas visuomet labai jaudindavosi, kai rektorius būdavo sostinėje. Netrukus Sergejus buvo paskirtas Suomijos arkivyskupu ir išvyko į Vyborgą; asmeniniu caro nurodymu Peterburge jį pakeitė Feofanas. Tai buvo pirmas kartas, kai Rasputinas tiesiogiai prisidėjo prie cerkvės vyresniojo paskyrimo.

Baigiantis metams, Rasputinas kartu su savo draugu, akademijos dėstytoju Venjaminu, nuvyko į Suomiją. Vyborgo vienuoliams Rasputinas visai neatrodė toks šventas, apie kokį kalbėjo Venjaminas; vienuoliai manė, kad jis paprasčiausias šiurkštus girtuoklis. „Ką! Ką! – šaukė Venjaminas. – Jūs nepažįstat Grigorijaus, jūs jo nesuprantat. Jis tikras šventasis, arkangelas, nusileidęs į žemę". Sergejaus paskyrimas į Suomiją buvo išmintingas žingsnis, nes tolydžio didėjantį caro pasitikėjimą Rasputinu lengvai galėjo pakirsti kiekvienas skandalas. Nikolajus nemanė, kad Rasputinas šventasis. „Jis tiesiog geras, religingas, atlapaširdis rusas, – pasakė caras vyresniajam apsaugos karininkui. – Mėgstu su juo pasikalbėti, kai slegia rūpesčiai ar abejonės. Tada jaučiuosi daug ramiau ir tvirčiau".

Rasputino santykiai su imperatoriene ir Vyrubova buvo tvirtesni. Moterys vadino jį „mūsų Draugu" ir rašė šį žodį didžiąja raide, kad jis reikštų Dievo siųstą vadovą ir gynėją. Per vėlyvą vasaros kruizą „Standarto" jachta imperatorienė pamėgo vieną iš savo vyro adjutantų Sabliną. „Visos jos kalbos sukosi apie pažintį su Rasputinu, – vėliau liudijo Sablinas. – Carienė primygtinai tvirtino, jog yra tokių itin dievobaimingų žmonių, kurių maldos turi ypatingų galių. Galiausiai ji užsiminė, kad vienas toks gyvena Rusijoje – tai Rasputinas – ir pasisiūlė mane su juo supažindinti". O Vyrubova, Simanovičiui raportavo Rasputinas, „atsidavusi man iki karsto lentos", „menkiausias mano noras jai įstatymas".

Vėlyvą 1908 m. rudenį jau visa sostinė žinojo apie trijulės ryšius. Generolienė madam A. K. Bogdanova dienoraščiui patikėjo naujieną, kad Aleksandra ir Vyrubova be perstojo rašo „meilės laiškus". Kone kiekvieną vakarą, devintą valandą, kai caras grįžta dirbti į savo kabinetą, moterys užsidaro violetiniame buduare ir kalbasi apie senuolį. Bogdanova taip pat žinojo, kad imperatorienė susitikinėja su Rasputinu Vyrubovos namelyje. Jos informatorius, vienas caro kamerdineris, iš Vyrubovos tarnaitės išgirdo, kad jos šeimininkė turinti nuotrauką, kurioje ši nufotografuota su mužiku, ir kad ji tą nuotrauką laiko savo Biblijoje. „Taigi Vyrubova draugauja su kažkokiu valstiečiu ir dar vienuoliu, – rašė Bogdanova lapkričio 5 d. – Valstiečio žvilgsnis kaip laukinio žvėries, jo išvaizda atstumianti, užgauli... valstietis pasirodo vos carienei pašaukus".

DEŠIMTAS SKYRIUS

Kūno išbandymai

Rasputinas vėl atnaujino ryšius su Chionija Berlandskaja, vis dar tebesikankinančia dėl vyro savižudybės, ir įkalbėjo ją žiemai vykti su juo į Pokrovskoję. Jiedu mylėjosi transsibiro traukinyje, dardančiame į Tiumenę. Vos traukinys pajudėjo iš Maskvos, Rasputinas nedelsdamas įslinko į bendrakeleivės kupė. „Jis pasakė, kad myli mane kaip vyras, – vėliau rašė Berlandskaja. – Liepė man pasiruošti kaip moteriai ir ėmė daryti tai, kas leista tik sutuoktiniui... Jis spaudė mane, glamonėjo ir bučiavo, gulėjo su manimi. Paskui pasiekė viską, ko norėjo – iki galo“. Kitą rytą senuolis paaiškino moteriai, kad jo gyvenimo misija – nuplauti prigimtinę nuodėmę. Sutemus vėl ją „išbandė“ lėtai riedančiame traukinyje – įsijaudrino pats ir, pasak Berlandskajos, „privertė mane atsiliepti į jo susijaudinimą“. Vargšelė kentėjo, jautėsi apgailėtinai – „O dangau, kaip Dievas man leidžia visa tai užrašinėti!“ – ir manė esanti „purvina, nešvari, pavaldi aistroms... nes jis aiškiai jautė būtinybę be paliovos mane bandyti“.

Ne visos jo moterys buvo tokios neįtikimai naivios kaip ši. Kai kurios – aktorės, kurtizanės, nuobodžiaujančios aristokratės, įtakingų vyrų meilužės – ciniškumu nenusileido Rasputinui ir atsiduodavo jam vien iš geismo arba smalsumo. Atsitiktinis seksas aukštuomenėje jau senokai buvo tapęs kone norma. O Rasputino gyvenime jis toks ir buvo, suartėjimas neretai tetrukdavo penkias minutes, paskui jis suniurnėdavo „taip, motinėle, taip daug geriau“. Tiesa, viešai tokie santykiai vis dar buvo laikomi skandalingais: keletas didžiųjų kunigaikščių Romanovų gyveno Prancūzijoje ir Vokietijoje vien todėl, kad jų romanai iškilo į paviršių, tačiau tai tik dar labiau jaudrino. Kitos su Rasputinu miegojo tikėdamosi kokios nors naudos sau ar savo šeimoms. Tačiau Rasputinas žinojo, kad pakenkti tokios garbingos damos kaip Berlandskaja reputacijai reikštų pasmerkti ją visuotinei paniekai, o gal net išvarymui iš visuomenės. Tačiau sąžinė jo negraužė.

Praskovja Rasputina meilužius sutiko šaltai. Ji rėkė ant Berlandskajos, menkai maitino ir atsisakė apgyvendinti viešnią svečių kambaryje. Rasputinas miegojo su ja ant čiužinio tiesiog ant grindų; Praskovja jį atėmė ir patiesė ploną kilimėlį. Rasputinui nebuvo malonu vartytis ant kietų lentų. Kai apimdavo nuotaika, mikliai pasimylėdavo su greta gulinčia Berlandskaja. „O, koks sunkus akmuo, – kalbėjo senuolis apie viešnios „nuodėmę“, nuo kurios stengėsi ją apvalyti. – Dar niekada ne-

mačiau tokio sunkaus". Prie jų prisidėjo dar viena mokinė, kurią Rasputinas privertė mazgoti jo kūną kieme esančioje pirtelėje. „Senuolis buvo beveik nuogas, – rašė Berlandskaja, – ir visiems matant liepė jai plauti tas jo kūno dalis, kurias visi ypač stengiasi pridengti".

1909 m. pradžioje Rasputinas grįžo į Sankt Peterburgą. Jam labai stigo pinigų, todėl suirzusiam teko keliauti antrąja klase. Berlandskaja važiavo trečiąja. Rasputinas valgė, ką norėjo, o bendrakeleivei atiduodavo, kas likdavo.

Vėliau jaunoji našlė viešai ir negailestingai apkaltino Rasputiną, bet kol kas jis buvo saugus. Jam pavyko užmegzti dar vieną naudingą pažintį – Vyrubova pristatė senuolį Lili fon Den. Ši buvo caro adjutanto, kapitono Čarlzo fon Deno, su kuriuo imperatorienė susipažino per kasmetinį kruizą „Standartu" ir susidraugavo, žmona. Lili fon Den sūnus Titi smarkiai karščiavo ir gydytojai baiminosi, kad berniukas susirgo difteritu, kuris anuomet buvo laikomas mirtina liga. Vyrubova patarė jai pasitarti su Rasputinu ir telefonu surengė jų susitikimą.

Jie susitiko Sazonovo bute. Rasputinas, apsiavęs aukštaauliais batais, apsivilkęs laisvą palaidinę ir ilgą juodą mužiko apsiaustą, atrodė kaip „tikras valstietis iš ledinės Šiaurės". Paskui moteris pastebėjo „plienines" akis, švytinčias jo liesame, išblyškusiame veide, aprėmintame kaštoniniais plaukais. Žmonės kalbėjo, esą Rasputinas aukšto ūgio; Lili fon Den jis toks neatrodė, bet ji neneigė, kad senuolis didingas. Jo žvilgsnis privertė moterį pasijusti nejaukiai – „jaučiau ir susižavėjimą, ir pasibjaurėjimą, ir nerimą, ir kažkokį tikrumą". Vis dėlto paprašė jį atvykti ir pasimelsti prie vaiko lovelės.

Rasputinas atvažiavo drauge su „keista būtybe", apsirengusia vienuolės drabužiais. Lochtina, kuri atsisakė įeiti į berniuko miegamąjį, atsisėdo ant laiptų ir ėmė melstis. Rasputinas suklupo prie lovelės, pasimeldė, paskui pasilenkė virš ligonio. „Nepažadinkite jo", – paprašė fon Den, pabūgusi, kad keistasis valstietis išgąsdins jos sūnų. „Tylos. Aš privalau", – pareiškė jis ir pirštais suėmė vaikui nosytę. Titi akimirksniu pabudo, bet jo veidelyje nebuvo nė lašelio baimės; berniukas tik pažvelgė į senuolį ir pasiskundė, kad skauda galvą. „Nieko baisaus, – tarė Rasputinas. Paskui atsigręžė į motiną: – Rytoj jūsų sūnus bus sveikut sveikutėlis. Jeigu ne, praneškite

man". Titi vėl užmigo. Kitą rytą jo temperatūra buvo normali. Vaiko gydytojas buvo „priblokštas".

Suaugusiųjų ligos, Lochtinos isterija, imperatorienės „neurastenija", kurias gydė Rasputinas, buvo psichosomatinės. Jis turėjo neabejotiną talentą. „Rankomis suėmęs ligonio galvą, tarytum melsdamasis, galėjo tam žmogui įteigti ką tik nori, – teigė Spiridovičius. – Pacientas nurimdavo, o nuopelnai būdavo priskiriami senuolio maldoms, kurios tikrai buvo malonios Dievui. Būtent taip jis elgdavosi su Lochtina ir kitais". Geriausiai Rasputinui sekdavosi su lengvai pasiduodančiais įtaigai, religingais žmonėmis, ypač moterimis, tačiau jo gydymas padėjo net ir ciniškajam Simanovičiui. Savo galiomis Rasputinas naudojosi priešokiais ir nesiskelbė esąs profesionalus gyduolis, kaip kad daktaras Filipas. Jis imdavosi gydyti tik paprašytas arba norėdamas pamaloninti pažįstamus žmones ar ką nors suvilioti; retai gyrėsi savo gebėjimais – bent jau kai būdavo blaivus. Ir visus nuopelnus apdairiai priskirdavo Dievui.

O kai senuoliui pavykdavo pagydyti vaikus, net gydytojai kalbėdavo, kad jis – stebukladaris. Geresnio paaiškinimo, kodėl pasveiko, pavyzdžiui, Titi fon Denas, jie nerado. Kitas mažylis – caraitis – augdamas vis labiau kentė nuo hemofilijos. Netrukus po to, kai Rasputinas padėjo Titi, Aleksejus pargriuvo Carskoje Selo rūmų parke ir užsigavo koją. Teta Olga prisiminė mačiusi jį gulintį kambaryje, kenčiantį „siaubingus skausmus; jam po akimis juodavo ratilai, mažas kūnelis tysojo perkrypęs, koja buvo baisiausiai sutinusi". Gydytojai atrodė išsigandę labiau už šeimos narius ir teįstengė tik šnibždėtis tarpusavyje; jie jautėsi tiesiog „nereikalingi". Atėjus nakčiai, Olgą įkalbėjo eiti miegoti. Aleksandra puolė skambinti Rasputinui į Sankt Peterburgą.

Senuolis į rūmus atvyko apie vidurnaktį, kai Olga jau miegojo. Kitą rytą Aleksandra paprašė ją ateiti į Aleksejaus miegamąjį. „Aš paprasčiausiai negalėjau patikėti savo akimis, – rašė Olga. – Berniukas ne tik buvo gyvas – jis kuo puikiausiai jautėsi". Aleksejus sėdėjo lovelėje, jo akys spinduliavo, o karštį ir sutinimą „tarsi kas ranka buvo nuėmęs". Aleksandra papasakojo svainei, kad lovos kojūgaly šiąnakt stovėjęs ir meldęsis Rasputinas. Berniuko jis nelietęs. Kai kas manė, kad senuolio maldos tiesiog sutapo su natūraliu vaiko sveikatos pagerėjimu. Rasputinas Olgai nepatiko, bet ji buvo tikra, kad tai – ne šiaip sutapimas. Gydytojai teigė, kad tokio smarkaus priepuolio neįmanoma išgydyti per keletą valandų. „Antra, – tęsė ji, – jeigu tai būtų įvykę kartą ar du, gali-

ma būtų sakyti, jog tai – tik atsitiktinumas, bet aš net negaliu suskaičiuoti, kiek kartų kartojosi šis stebuklas!“

Lili fon Den įsiliejo į Rasputino gerbėjų būrį. Ji dažnai susitikdavo su senuoliu ir Vyrubova, pasikalbėdavo, kai šis ateidavo į rūmus, tais metais „vidutiniškai kartą per mėnesį“. Aleksandra elgėsi su juo „pagarbiai“. Būdama su Rasputinu, vadino jį Grigorijumi, o kai jo nebūdavo šalia – tėvu Grigorijumi. „Aš juo tikiu“, – dažnai kartojo imperatorienė. O Rasputinas netverdavo pykčiu, jei manydavo, kad žmonės tyčia trukdo jam patekti į rūmus, ir dažnai skųsdavosi, kad „mama šykšti“, nes mažai duoda pinigų.

Savo akimis regėjusi, kaip Rasputinas išgelbėjo jos sūnų, Den nė girdėti nenorėjo apie plačiai pagarsėjusius senuolio meilės nuotykius. Priešingai, teigė ji, Rasputinas gelbstįs moteris nuo jų pačių. „Pažįstu, – liudijo ji vėliau, – daugybę savo aplinkos damų, kurios pačios rezga romanus, taip pat daugybę abejotinos reputacijos moterų, kurias tikrai ne Rasputinas įtraukė į tą purviną liūną, nes, kad ir kaip neįtikimai tai atrodo, jo įtaka tokiems žmonėms paprastai būdavo gera“. Den pateikė tokį senuolio moralumo įrodymą – kartą susitiko jį, vaikštinėdama po miestą su vienu iš savo vyro brolių karininkų. Rasputinas tiesiog įsiuto. „Ar tu seki tų lengvabūdžių damų pavyzdžiu? – suriaumojo jis. – Kodėl nevaikštai su savo vyru?“ Moterims, troškusioms jo patarimo, jis sakydavo: „Jei ketinat padaryti ką nors netinkama, pirmiau ateikit ir papasakokit man“. Den neatkreipė dėmesio, kad senuolis galbūt turėjo omenyje „visų pirma ateikit ir išbandykit tai su manimi“. Rasputino gerbėjų neįtikindavo jokie įrodymai apie jo nuodėmes.

Norėdama patenkinti Aleksandros smalsumą, Vyrubova, lydima dar trijų aukštuomenės damų bei jų tarnaičių ir rūmų auklės Marijos Ivanovnos Višniakovos, nuvyko į Pokrovskoję. Kelionę apmokėjo imperatorienė. Spiridovičiaus ranka užrašytose policijos ataskaitose šis vizitas 1909 m. gegužės mėnesį aprašytas kaip pasibaisėtinas ir niekingas. Vyrubovos pasakojimas – ji nurodo kitą datą – pilnas kaimiškos idilės, maldų ir šventumo.

Ana tvirtino, jog Rasputinas jas pasitiko Tiumenės stotyje ir dvikinkiu valstietišku vežimaičiu parsivežė namo. Namas buvo „toks kone bibliškai paprastas“. Viešnios miegojo miegamuosiuose antrajame

aukšte ant šiaudinių čiužinių, patiestų tiesiog ant kietų medinių grindų; ant kambarių sienų kabojo ikonos, apšviečiamos švelnios plonų žvakelių liepsnos. Ji nepaminėjo tik prabangių baldų, apie kuriuos pasakojo kiti liudytojai. Paprastą, kaimietišką maistą viešnios valgė prie vieno stalo su keturiais šeimininko draugais valstiečiais; pastarieji, pasakojo Vyrubova, „su kaimišku pamaldumu ir įkarščiu giedodavo maldas ir psalmes".

Kiekvieną dieną ji su damomis eidavo prie upės ir stebėdavo, kaip Rasputinas traukia tinklus. Ūkininkas buvo tapęs žveju. Draugija dažnai pietaudavo prie upės – „ant nedidelių laužų" kepdavo žuvį, dalydavosi razinomis, duona, riešutais ir pyragaičiais. Visi aplankė Verchotūryje vienuolyną, apžiūrėjo šv. Simeono palaikus ir pasikalbėjo su miške gyvenančiu atsiskyrėliu senuoliu Makarijumi. „Šis senyvas, dievobaimingas vienuolis – pasakojo Vyrubova imperatorienei, – Rasputiną gerbia labiau negu kaimo dvasininkus".

Policijos ataskaitoje teigiama, kad Rasputinas keliavo su damomis Vyrubova, madam Orlova, mirusio generolo motina, Rasputino trofėjumi Jelena Timofejeva ir paslaptinga moterimi, kurią Spiridovičius vadino madam Š. Gali būti, kad tai buvo Ana Dmitrijevna Šipova, Oldenburgo kunigaikštienės freilina. Žmonės, gerai pažinoję Rasputiną, dažniausiai pažintį neigė. Septynių šimtų puslapių memuaruose buvęs premjeras Sergejus Vitė nė neužsiminė apie jųdviejų susitikimus, o kitas, būsimasis, premjeras matydavosi su senuoliu tik paslapčiomis, dažniausiai Petropavlovsko tvirtovėje. Tie, kurie jo nepažinojo, priešingai, siekdami naudos, girdavosi jį pažįstą. Tie, kuriems tekdavo su juo susidurti, pavyzdžiui, madam Š., neretai slėpdavosi po inicialais.

Kodėl Spiridovičius taip maloningai suteikė šiai moteriai anonimiškumą, paaiškina pačios pirmosios kelionės (tuo pačiu transsibiro geležinkeliu iš Maskvos) nakties įvykiai. Rasputinas ir Jelena užėmė du viršutinius kupė gultus, madam Š. įsitaisė ant gulto apačioje. Naktį Rasputinas garsiai pasimylėjo su Jelena. Baigęs įsliuogė į madam Š. guolį. Ši sugriebė jį už barzdos ir iš visų jėgų patraukė, o paskui išbėgo į koridorių, kur rado prieglobstį visai nakčiai. Tiumenės stotyje keliauninkų laukė du vežimai – *telegos*, kuriuose važiuojant baisiai kratė. Kai senyvo amžiaus Orlova pasiskundė, Rasputinas sušnypštė: „Ir kam aš jus užsikroviau?" Skaudamais šonais ir suirzę, Pokrovskoję jie pasiekė antrą valandą dienos. Madam Š. buvo apgyvendinta atskirame kambaryje. Rytą Rasputinas liepė jai išsimaudyti upėje. Verkdama iš širdgėlos, pažemin-

ta moteris pakluso. Viena valstietė, atėjusi pasisemti vandens, norėjo ją paguosti, tačiau sužinojusi, pas ką nelaimėlė apsistojo, moteris išraiškingai patraukė pečiais, pasiėmė kibirą ir nuėjo į kaimą.

Per pietus Vyrubova paprašė Rasputino palaiminti kiekvieną patiekalą. Po skandalo traukinyje kalba nesimezgė. Paskui visi išėjo pasivaikščioti ir susitiko tėvą Piotrą, kaimo popą, bet Rasputinas nepanoro supažindinti moterų su senu savo priešu. „Nėra jokio reikalo", – piktai pareiškė jis. Parduotuvėje jis nupirko viešnioms po skarą. Grįžusios namo moterys giedojo psalmes – bent jau šitai bendra abiem pasakojimams, o Rasputinas lyg dirigentas mosavo rankomis. Po vakarienės, šeštą valandą, Praskovja Rasputina, stebint Jelenai ir Vyrubovai, išmaudė vyrą kiemo pirtelėje. Staiga Vyrubova paraudo ir suspigo: „Čionai! Čionai! Ant Grigorijaus Jefimovičiaus nusileido Šventoji Dvasia!"

Iš namo išbėgo damos, ėmė loti šuo. Praskovja Rasputina įstūmė jas atgal į vidų ir įspėjo: „Tyliau! Popai ateina!" Aliarmas buvo netikras. Kaimo popas praėjo pro šalį nė nežvilgtelėjęs ton pusėn. Rasputinas, visas įraudęs, šluostydamasis rankšluosčiu išėjo iš pirties. „Tu tokia jauna, – papriekaištavo jis madam Š., – pernelyg jauna, kad būtum tokia priekabi". Moteris pareiškė, jog jis chlistas. Vyrubova puolė jį raminti.

Kitą rytą Rasputinas nuvežė viešnias į kaimyninį kaimą, nes norėjo supažindinti su dviem valstiečiais, kuriuos jis vadino „mano broliais Kristuje". Šiedu būtinai norėjo pasivaikščioti, apkabinę damas per liemenį. Kai visi grįžo namo, Vyrubova pasakė norinti pasiųsti imperatorienei telegramą su žodžiais: „Mes maudomės palaimoje". Kitos moterys ėmė prieštarauti: viešnagė jau tapo kančia. Bet Rasputinas patarė Anai išsiųsti telegramą, tad ji taip ir padarė. Vakare Rasputinas gavo žinią iš didžiojo kunigaikščio Nikolajaus Nikolajevičiaus – šis prašė jį grįžti į Sankt Peterburgą pašventinti naują koplyčią. Rasputinas liepė viešnioms rengtis išvykti kitą rytą.

„Broliai Kristuje" vežimais nugabeno juos į Tiumenę. Madam Š. pagrasino papasakosianti imperatorienei, kad Rasputinas traukinyje mylėjosi su Jelena. Vyrubova atkirto, kad visi senuolio darbai yra „dieviški". Traukinyje Rasputinas privertė moteris giedoti psalmes; jas išgirdęs kažkoks Sibiro pramonininkas įspėjo damas, kad tai chlistų dainos. Kartu važiavęs kareivis paklausė madam Š., ar tiesa, kad su Rasputinu keliauja viena iš imperatorienės freilinų. Moteriai buvo gėda. Viatkoje Rasputinas mėgino ją pabučiuoti; ji trenkė antausį, senuolis supyko. Pa-

reiškė, jog apie ją yra labai gerai kalbėjęs imperatorienei, o „štai kaip tu su manimi elgiesi. Ką dabar turėsiu apie tave pasakyti?"

Tačiau nenumaldomai artėjant Sankt Peterburgui, Rasputino elgesys pasikeitė – jis vėl ėmė vaidinti senuolį. Traukiniui įvažiavus į stotį, apkabino damas, bet tik norėdamas nuraminti. Vyrubova pasišalino netarusi nė žodžio. Platformoje laukė madam Š. vyras. Rasputinas pasišaipė, kad jo žmona „daugiau nieko ir neveikė, tik visą laiką su manim ginčijosi". Kaip ir žadėjusi, madam Š. parašė imperatorienei laišką dėkodama už suteiktą galimybę apsilankyti Pokrovskojėje ir pridūrė, kad Rasputinas nevertas „nei Jų Didenybių malonės, nei pasitikėjimo". Moteris teigė, kad madam Orlova galinti patvirtinti jos žodžius.

Orlova buvo pakviesta audiencijos į rūmus, prisiminė Spiridovičius, bet pareiškė, jog kelionės metu neįvykę nieko smerktina. Problema buvo pati madam Š. – „davatka, kuri įžvelgia ištvirkimą ten, kur jo nėra", ir meluoja norėdama diskredituoti Vyrubovą bei nusitiesti kelią prie imperatorienės. Netrukus po Sankt Peterburgą sklandė gerokai pagražinta istorija. „Vyrubova nuvažiavo į Tiumenę ir kelias dienas gyveno pas pamišėlį, – dienoraštyje rašė madam Bogdanova. – Pamišėlis išniekino kelias damų tarnaites. Viena iš jų nėščia, ir atrodo, kad Anuška [Vyrubova] ketina auginti kūdikį".

Kitas skandalas, į kurį įsivėlė Rasputinas, buvo religinio pobūdžio. Jis susidomėjo Iliodoro, jauno vienuolio, drauge su Hermogenu sutikto pirmąkart atvykus į Sankt Peterburgą, veikla. Įtikėjęs, jog cerkvė supuvusi, caras išduotas, o krikščionybė miršta, Iliodoras persikėlė į Caricyną ant Volgos kranto ir organizavo judėjimą, turėjusį apginti Rusiją nuo žydų, masonų, anarchistų ir cerkvės vadovų, kuriuos, jaunuolio manymu, pats velnias kurstė ją sunaikinti. Vienuolis atvyko į miestą kišenėje teturėdamas tris rublius septyniasdešimt kapeikų ir gavo nedidelę koplytėlę dykvietėje greta lūšnynų rajono.

Iliodoras buvo kilęs iš Dono kazokų, jo uždegantys pamokslai kvietė į kovą su „girtavimu, ištvirkavimu, savanaudiškumu ir godumu". Baržininkai, nešikai, sielininkai – Volgos purvas – verkė dėl savo nuodėmių ir „šlovino jo drąsią burną". Iliodoras tol laikydavo prikaustęs alkoholikus ilgomis pamaldomis, kol užsidarydavo degtinės parduotuvės. Jis eidavo į paupio bordelius ir atsivesdavo iš ten prostitutes, kad šios

pasiklausytų jo pamokslų, o paskui gėdindavo jų klientus, garsiai skaitydamas pastarųjų pavardes. Suintriguotas Londono *Times* korespondentas Robertas Viltonas atvažiavo į Caricyną. Norėjo savo akimis įsitikinti, kas gi tas Iliodoras. Jis išvydo tūkstantinę kongregaciją, „tikrą Rusijos gelbėjimo armiją. ... Aplink jį spietėsi įvairaus plauko padugnės ir galvažudžiai bei jų vertos moterys". „Vienuolis, – rašė Viltonas, – vaškiniais pirštais ir ilgų vigilijų išsekintu veidu", apsivilkęs baltu drabužiu, lyg angelas stovėjo virš purvinos minios ir kalbėjo jai; jo žodžiai „pasiekė žmonių širdis ir pavergė jas".

Žmonės suaukojo penkiasdešimt tūkstančių aukso rublių Iliodoro vienuolyno statybai, o nesukrapščiusieji nė kapeikos rentė jį, už tai negaudami jokio atlygio. Pastatas buvo didingas, tikra viduramžių tvirtovė su dantytais kuorais ir mediniais bokštais. Kaip tik tokios reikėjo vienuoliui, šaukiančiam žmones į kruviną kryžiaus žygį prieš politikus ir už carą. Iliodoras viešai pasmerkė ministrą pirmininką Stolypiną, kad tas neva pardavęs sielą žydams. Jis nešiojosi „Antikristo" – Levo Tolstojaus – nuotrauką, o ištikimi šalininkai spjaudė į ją. Iliodoras pasigamino milžinišką drakoną, kuris simbolizavo revoliuciją, ir kai per pamokslą įtampa pasiekdavo kulminaciją, kardu nukirsdavo drakonui galvą. Sunerimę valdininkai teigė, kad Iliodoras rengia maištą. „Mane kaltina išdavyste, – atsakydamas griaudėjo jis iš savo sakyklos. – Vyriausybė reikalauja, kad liaučiausi kalbėjęs apie dieviškas tiesas. Todėl skelbiu šventąjį karą sinodui ir vyriausybei... Esu pasirengęs mirti tūkstantį kartų ir prašau jus, broliai ir seserys, padaryti tą patį". Jis liepė žmonėms po vienuolynu, molyje, iškasti tunelius, ir kai provincijos gubernatorius pasiuntė pas Iliodorą kareivius, turėjusius liepti jam laikyti liežuvį už dantų, šis buvo dingęs. Viltonas manė, kad „vienuolio beprotybė turi racijos".

Po to, kai 1910 m. vasarą Iliodoras per pamokslą atvirai pakvietė savo šalininkus ginkluotis, Stolypinas ir sinodas įtikino carą pasirašyti įsakymą, leidžiantį išvaryti aršųjį vienuolį iš Caricyno. Jam buvo liepta kraustytis į vienuolyną Minske. Iliodoras nukeliavo į Sankt Peterburgą pas Rasputiną prašyti, kad tas, pasinaudodamas savo įtaka, pamėgintų kaip nors atšaukti įsakymą. Dviejų šventų žmonių draugystė vėl atsinaujino; Rasputinas pažadėjo padėti. Jis supažindino Iliodorą su Vyrubova. Ši suklupo prieš jį ant kelių ir pabučiavo ranką. „Na, pats įsitikinai! – pasigyrė Rasputinas Iliodorui, kai Ana išėjo. – Ir ką apie tai manai?" Buvo sutarta Vyrubovos namuose susitikti su impera-

toriene. Ši paprašė Iliodoro nesivelti į „demagogiją“, bet patarė Rasputinui kreiptis į carą.

Jis taip ir padarė, o vėliau papasakojo Iliodorui, kad Nikolajus įrodinėjo nieko negalįs padaryti, nes jau pritaręs įsakymui ištremti maištingąjį vienuolį. „Jūs caras, – atsakęs Rasputinas. – Tai ir elkitės kaip caras. Jūs davėte žodį, jūs galite jį atsiimti. Kai numetėte Iliodorą šunims, pasirašėte iš kairės į dešinę. O dabar tereikia pasirašyti iš dešinės į kairę. Tai būtų caro vertas poelgis“. Rasputinas visuomet mėgo girtis Iliodorui, nors šis nebuvo patikimas liudytojas. Neįtikėtina, kad senuolis būtų drįsęs taip nevaržomai elgtis su tokiu savo postą branginančiu žmogumi, koks buvo Nikolajus. Vis dėlto, dideliam Stolypino įsiūčiui, caras iš tiesų atšaukė savo įsakymą. Rasputino reputacija dar labiau išaugo.

Nikolajus išvyko į iškilmes Poltavoje, skirtas paminėti dušimtąsias Petro Pirmojo pergalės prieš švedus metines. Valdovą pasitiko džiaugsmingi šūksniai – tą garsą nuo Kruvinojo sekmadienio jis girdėdavo itin retai. Nudžiugęs Nikolajus patikino prancūzų karo atašė, kad tie šūksniai rodo jo populiarumą ir kad jie – „ne Peterburge“. Caras manė, kad „kaimo gyventojai, žemės savininkai, aristokratai bei kariuomenė“ tebėra jam ištikimi. O prieš imperatorių esą nusiteikę „visų pirmiausia žydai, studentai, bežemiai valstiečiai ir kai kurie darbininkai“. Įkvėptas šios paguodžiančios, bet neteisingos minties, caras drauge su šeima tris vasaros bei ankstyvo rudens mėnesius praleido užsienyje – dalyvavo Kauso regatoje prie Vaito salos: buriavo su savo pusbroliu, būsimuoju Anglijos karaliumi Jurgiu V, kuris buvo tikra Rusijos valdovo kopija, puotavo su kitu pusbroliu, Vokietijos kaizeriu Vilhelmu. Aleksandra aplankė brolį Darmštate, o paskui nuvyko į Nauheimo mineralinių šaltinių kurortą pasikonsultuoti su širdies specialistais. Rasputinas drauge su vyskupu Hermogenu išvyko į Caricyną pas Iliodorą.

Vienuolio šalininkai Rasputiną sutiko kaip savo pranašo išgelbėtoją bei Dievo angelą. Senuolis mėgavosi gyvenimu. Prie vienuolyno išsirikiavo eilė moterų, trokštančių išgirsti jo patarimą. Rasputinas bučiavo gražiąsias, o kitas siuntė lauk, sakydamas: „Motin, tavo meilė maloni, bet šią akimirką manęs neaplanko Viešpaties dvasia“.

Policijos ataskaitose rašoma, kad Iliodoro prašomas Rasputinas išgydė dvi pamišusias sielas. Vežiko žmoną, „jauną, gražią ir apkūnią“ mo-

terį, kamavo balsai, sukeldavę konvulsijas ir vertę ją keiktis. Iliodoro pastangos išvaryti iš jos demonus maldomis, kryžiumi ir šventu vandeniu buvo bevaisės. Moteriškė ir toliau šaižiai spiegė. Rasputinas paprašė palikti jį vieną su ligone. Po kelių minučių riksmai nutilo. Šypsodamasi, rami ir patenkinta moteris išėjo iš miegamojo, o Rasputinas, kurio lūpose žaidė „klastinga, triumfuojanti šypsena", džiaugėsi išvijęs piktąją dvasią. Kita pacientė buvo turtingo pirklio dukterėčia Lebedeva. Rasputinas pareiškė, kad miegamajame, kuriame ji gulėjo, demonų išvaryti nepavyks, ir liepė pernešti moterį į atskirą kambarį. Tame kambaryje, užsidaręs su ligone, Rasputinas prabuvo net keletą valandų – iki vėlaus vakaro. Jam išėjus, Lebedeva lyg „angelų apsupta"saldžiai miegojo. Caricyną apskriejo žinia apie „stebuklus". Kai Rasputinas, pasikvietęs į svečius dėkingą Iliodorą, išsiruošė žiemoti į Pokrovskoję, į stotį jį gabeno gėlėmis apkaišytas vežimas, o lydėjo susižavėjimo kupini minios šūksniai.

Iliodoras vėliau pasakojo, kad jiedviem garlaiviu plaukiant Volga Rasputinas daug gėrė ir be perstojo gyrėsi, neva caras manąs, jog senuolis esąs „įsikūnijęs Kristus". Pasak vienuolio, sibirietis teigė, kad Nikolajus „negalįs kvėpuoti be manęs" ir kartą net klūpojęs priešais Rasputiną ant kelių, o paskui su cariene bučiavę jo ranką. Rusijoje tai – nuolankumo ženklas, todėl Iliodoras buvo labai giliai sukrėstas, kai išvydo Vyrubovą šitaip sveikinantis su senuoliu, o niekaip netylančios paskalos apie valdovus, keliaklupsčiaujančius prieš valstietį, po Rasputino nužudymo buvo pradėtos nuodugniai tirti. Tačiau komisijai nepavyko rasti jokių įrodymų. Vyrubova paliudijo, kad „imperatorius ir imperatorienė vadino jį paprastai – „Grigorijumi", o jis juos – „tėveliu" ir „motinėle", tačiau nė vienas niekada nebučiavo vienas kitam rankų. Rasputinas bučiuodavo valdovus į skruostus. Reikia nepamiršti, kad Iliodoro pasakojimas buvo užrašytas jau po to, kai jų keliai su Rasputinu išsiskyrė, tačiau labai abejotina, kad jis tai išgalvojo iš pykčio: ir kiti liudininkai yra minėję, kad prisigėręs Rasputinas gerokai pagražindavo rūmų istorijas. O visa kita, ką šis pasakojo Iliodorui garlaivyje, nekelia abejonių. Rasputinas kalbėjo, kad Aleksandra prisiekusi „per amžius laikyti jį savo Draugu". Jis parodė vienuoliui imperatorienės bei jos dukterų išsiuvinėtas palaidines ir pareiškė galįs nevaržomas mėgautis aukštuomenės damų draugija ir mylėtis su jomis, kol „nugali kūną" ir šios tampa „beaistrės".

Jiedviem atvykus į Pokrovskoję, Iliodoras pamatė, kad Rasputino namas visai nėra toks „bibliškai paprastas", kaip teigė Vyrubova. Kamba-

riuose stovėjo odinės sofos, stiklinės knygų spintos ir pianinas, vazonuose vešėjo augalai ir palmės. Tarp ikonų kabėjo imperatoriškosios šeimynos, garbingų dvariškių ir ministrų fotografijos, papuoštos meilikaujamomis šių dedikacijomis. Rasputino kambarys vienuoliui priminė privatų ministro kabinetą – ten stovėjo sunkios odinės kėdės ir telegramomis nukrautas didžiulis ąžuolinis stalas. Rasputinas jam viską aprodė, papasakojo, kurį daiktą padovanojo kuris Romanovas ar aukštuomenės gražuolė.

Vienuoliui buvo surengtas priėmimas. Rasputinas sukvietė garbingus kaimo žmones: porą mokytojų, krautuvės savininką, bendruomenės sekretorių su žmona, pasipuošė avietinės spalvos satino palaidine, mėlynomis kelnėmis ir raudonomis šlepetėmis. Ant stalo buvo saldainių, riešutų ir spurgų su uogiene. Susikišęs rankas į kišenes, išdidus Rasputinas vaikščiojo pirmyn atgal ir ragino susirinkusius giedoti. Jis primygtinai kvietė ir tėvą Piotrą, bet popas neprisijungė prie visuotinių linksmybių. Kitą rytą jis pats susirado Iliodorą ir papasakojo šiam apie Rasputino „ištvirkavimus". „Grigorijus prisivilioja jaunas mergaites ir pasiguldo į lovą, – kalbėjo popas. – Peterburge susiranda visokių vėjavaikių, kurios atvyksta

čionai jo aplankyti, o atvažiavusios su juo maudosi, miega... Rasputinas paprasčiausias girtuoklis ir skandalistas... Parapijiečiai mano, kad jis vagis ir silpnaprotis. Jis bando prisigerinti prie vyskupo. Siūlė cerkvei pinigų, bet kaimiečiai nenorėjo jų imti – žmonės žino, iš kur tie pinigai... Mus, popus, jis laiko mėšlu, sako, kad dieviška malonė aplenkia nieko nevertus šventikus ir krenta tik ant paprastų galvų. Aišku, tai reiškia ant jo. Rasputinas gali šaltakraujiškai pareikšti, kad gulėdamas su moterimi pašventina ją ir išvaduoja nuo kūniškų geidulių".

Iliodoras įdėmiai klausėsi. Idėjos apie moralinį kryžiaus žygį apsėstam vienuoliui, kurio aistras buvo užgniaužę skaistybės įžadai, kėlė nerimą jo paties seksualumas. Jis aptarė tai su Rasputinu, kai abu prakaitavo pirtyje. „Geiduliai manęs nekamuoja, – pareiškė senuolis. – Dievas davė man šią dovaną atlygindamas už mano daliai tekusias bausmes. Liesti moterį man reiškia tą patį, kaip liesti medinę lentą". Jis paaiškino, kaip to pasiekti. „Nukreipiu geismą iš čia, – jis parodė strėnas, – į krūtinę, galvą, smegenis. Ir tampu nepažeidžiamas. O jeigu moteris paliečia mane, ji taip pat išsivaduoja iš geismo. Štai kodėl jos laksto man iš paskos. Moterys trokšta malonumų, bet bijo prarasti skaistybę arba nusidėti, todėl ir prašo manęs išvaduoti jas iš kūniškų geidulių, padaryti jas tokias pat nepažeidžiamas, koks esu aš". Rasputinas papasakojo apie

paskutinį vizitą pas Makarijų, Verchoturyje miškų atsiskyrėlį. Kol Makarijus meldėsi savo celėje, Rasputinas nuogas gulėjęs su moterimis, kurios glosčiusios jo šlaunis. Taip senuolis gydęs jas nuo geismo. Kai visi grįžo į Pokrovskoję, moterys išmaudė senuolį, o paskui suklaupė ir bučiavo jo nuogą kūną.

Iliodoras žinojo, kad tai – chlistų šneka. Gerokai vėliau vienuolis teigė, kad Rasputinas, bergždžiai tikėdamasis ir jį paversti chlistu, atsiuntė į svečio miegamąjį dvi tarnaites. Tačiau vargu ar tai tiesa. Rasputinas nebuvo sąvadautojas; apie tai nė žodeliu neužsiminė nė vienas iš jo pažįstamų, o suvešėjusi Iliodoro neapykanta Rasputinui pavertė jį nepatikimu liudytoju. Tačiau pokalbio pirtyje tema – seksas, nuodėmė, apsivalymas – buvo viena iš Rasputino mėgstamiausių. Jis gyrėsi ne be pagrindo: senuolis išties buvo laukiamas svečias ir imperatoriškuosiuose rūmuose, ir kilmingų damų lovose. Šiam keturiasdešimtmečiui negalėjo prilygti nė vienas mužikas per visą pilką nuolankios rusų valstietijos istoriją.

Gruodžio 6 d. Rasputinas savo ir Iliodoro vardu nusiuntė Nikolajui telegramą, sveikindamas carą su vardo diena, o netrukus gavo atsakymą iš Vyrubovos: „Jūsų sveikinimai labai sujaudino. Dėkojame iš visos širdies. Ana". Iliodoras buvo „apstulbintas". Po kelių dienų kaimo paštininkas Michailas atnešė didžiulį voką su imperatoriškuoju herbu ir antspaudu. Rasputinas, iš malonumo glostydamas barzdą, perskaitė laišką ir pareiškė Iliodorui, kad jis rašytas imperatorienės ranka. Iliodoras paklausė, ar Rasputinas dažnai gaunąs tokią korespondenciją. Šis parodė vienuoliui ryšulėlį – į mėlyną, languotą medvilnės skiautę suvyniotus Aleksandros ir jos dukterų didžiųjų kunigaikštyčių rašytus laiškus. Rasputinas pasielgė neapdairiai – nutaikęs akimirką, Iliodoras pavogė keletą laiškų. Žmogui, susipykusiam su vyriausybe, jie galėjo labai praversti.

Gruodžio 15 d. abu šventieji žmonės išvyko į Caricyną. Traukinys iš Tiumenės turėjo pajudėti tik kitą rytą, tad Iliodoras nakvojo vienuolyne, o Rasputinas – vienos gerbėjos namuose. Pakeliui jie užsuko į Saratovą, nes norėjo bent vieną dieną praleisti pas vyskupą Hermogeną. Iliodoras jam papasakojo, kad Rasputinas maudosi drauge su moterimis. „Kodėl taip darai? – nusivylęs paklausė šis senuolio. – Netu-

rėtum taip elgtis. Taip nedera". Atrodė, kad Rasputinas apgailestauja, tačiau kai liko vienu du su Iliodoru, liepė šiam daugiau niekuomet nė žodeliu neužsiminti vyskupui apie pirtis.

Į Caricyną jiedu atvyko gruodžio 23 d. Kitą rytą Iliodoras pasisiūlė išklausyti Rasputino išpažintį. Šis sunerimo, tad Iliodoras paklausė, negi jo draugas nenorįs nusikratyti nuodėmių naštos. Rasputinas pakrapštė nosį ir tarė:

– Ne, ne tai.

– O kas gi tuomet? – paklausė Iliodoras.

– Mano priešai, – mįslingai atsakė Rasputinas. – Kas bus, jeigu jie visi susirinks draugėn, sujaudins carienę, sukels triukšmą?

Iliodoras patikino senuolį, kad jo likimą lems Dievas.

– Puiku, – tarė Rasputinas. – Tada viskas.

Galbūt jis jautė, jog praranda vienuolio palankumą, tačiau nė nemėgino prisigerinti. Aplankęs turtingo pirklio žmoną Rasputinas pamėgino pabučiuoti jos seserį – dailią brunetę. Ši du kartus iš visų jėgų tvojo svečiui per veidą. „Ji tiesiog pritrenkė mane savo grožiu, kalė", – pasprukęs, bet linksmas pasakojo jis Iliodorui. Senuolį nusivedė aplankyti
 „šventosios kvailės", skarmalais apsitaisiusios silpnaprotės vardu Nastia. Žmonės tikėjosi, kad šis ją išgydysiąs. Išvydusi, kas atėjo, Nastia užsidengė veidą ir ėmė spiegti, spjaudytis ir mėtyti į svečią išmatas iš savo naktipuodžio.

Gruodžio 28 d. Rasputinas pasiuntė telegramą caro vaikams: eiles iš religinės giesmės. Kitą dieną išdalijo Kalėdų dovanas – buvo nupirkęs visą tūkstantį nosinaičių, saldainių, obuolių, cukraus gabaliukų, pigių žiedų bei šventų medalionų. Į vienuolyną atėjo keliatūkstantinė minia. Senuolis pasakė mergaitėms, kad dovanos parodysiančios, koks bus jų gyvenimas. Šios puolė pirmyn. Rasputinas išdalijo žiedus – ženklą, kad mergina ištekės, bet įdavė ir keletą medalionų, reiškiančių, kad laukia vienuolės abitas. Iliodorui jis pažadėjo penkiasdešimt tūkstančių rublių moterų vienuolyno statybai.

Gruodžio 30 d. Rasputinas išvyko. Į geležinkelio stotį jį lydėjo procesija, giedanti „Gelbėk mus, Viešpatie!" Traukiniui įvažiavus į stotį, žmonės giedojo valstybės himną. Iliodoras palaimino lokomotyvą, Rasputinas – susirinkusius ir paprašė minioje buvusių vietos tarnautojų pasirūpinti, kad entuziastingi žodžiai apie jo triumfą pasiektų sostinę. Rasputinui išvykus, Iliodoras išklausė dvidešimt aštuonerių metų vienuolyno naujokės Ksenijos, naivios, „skaisčios ir dievobaimingos, ne

gražuolės, bet dailios" moters, išpažintį. Atgailaudama ji dirbo pas vietos krautuvininkę, o Rasputinas pastebėjo ją nešančią į vienuolyną šventintą duoną. Ksenija prisipažino vienuoliui praradusi nekaltybę.

„Tėve, tai atsitiko po Kalėdų, – sakė ji. – Jau ruošiausi gulti, bet atėjo Rasputinas ir tarė mano šeimininkei: „Geroji moteriške, atsiųsk Kseniją į vienuolyną. Man labai jos reikia". Aš, žinoma, nuėjau, nors ir stebėjausi, kam jam taip vėlai manęs prireikė. Rasputinas pradėjo be užuolankų... Liepė man nusirengti. Aš paklusau. Jis atsigulė į lovą ir tarė: „Puiku, mano mažoji gražuole, eikš ir gulkis šalia manęs". Tėve, aš maniau, kad jis šventasis, kuriam Dievas suteikė malonę apvalyti mūsų, nusidėjėlių, kūnus ir išgydyti juos.

Jis mane apkabino, užgulė visu kūnu. Bučiavo į lūpas. Aš sušukau: „Grigorijau Jefimovičiau, ką gi jūs darote vargšei mergaitei?" Jis atsakė: „Nieko, nieko. Gulėk ramiai". Aš dar kartą paklausiau, ką jis man daro ir ar žino tėvas Iliodoras. „Be abejo, žino", – atsakė jis. Paklausiau, ar žino vyskupas Hermogenas. „Žinoma, kad taip. Jis viską žino. Nesijaudink". Tuomet aš paklausiau: „Mūsų tėvelis caras ir motinėlė carienė, ar ir jie žino?" Atsakė: „Taip taip. Jie žino geriau nei kas kitas". Tėve, aš nežinojau, ką daryti, tik gulėjau ir klausiausi... Jis mane kankino ištisas keturias valandas".

Rašydamas šiuos žodžius, Iliodoras jau įtemptai mąstė, kas galėtų nužudyti Rasputiną. Tačiau šis pasakojimas neprieštarauja kitiems, rodantiems, kad jaunatviška Grigorijaus vidinė kova tarp tikėjimo ir kūno buvo beveik baigta. Ateitis parodė, kad nugalėjo geiduliai ir valdžios troškimas; dvasingumas tapo grimu, teatrine didžio aktoriaus butaforija.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Draugai ir priešai

1910 m. pasirodžiusi Halio kometa pakurstė kalbas apie neišvengiamą apokalipsę. Nuošalioje Astapovo geležinkelio stotyje susirgęs mirė Levas Tolstojus. Dailininką individualistą Michailą Vrubelį pamišėlių namuose pražudė beprotystė ir išsekimas – jis manė, kad jei septyniolika dienų išstovės nejudėdamas, Dievas padovanos jam smaragdines akis. Maskvoje, Rasputino mėgstamiausiame Jaro restorane, jaunas vyriškis, pavarde Praslovas, priėjo prie dailios, vakarine suknele vilkinčios moters, sėdėjusios prie stalo drauge su pagyvenusiais vyriškiais. Moteris nusijuokė, kai Praslovas paklausė, kodėl ji čia taip vėlai ir su tokia kompanija, o šis iš vakarinio kostiumo kišenės išsitraukė revolverį ir keletą kartų šovė į ją. Kai kurie į teismą pašaukti liudytojai, užuot davę parodymus, nusižudė; Praslovą, buvusį nužudytosios moters vyrą, išteisino. Dviejų jaunų, kilmingų Sankt Peterburgo studentų tėvai atsisakė duoti atžaloms pinigų vakarienei ir šampanui, jiedu jėga įsiveržė į žinomos aktorės butą, mirtinai ją užbadė ir pavogė visas brangenybes vien tam, kad užsimokėtų už maistą. „Nusprendžiau išvažiuoti, – pareiškė Aleksandro

Bloko meilužė. – Čionai telieka viena – gulti ir numirti". Poetas pasiliko – jam patiko „ore tvyrantis degėsių, kraujo ir geležies kvapas".

Stolypino reformos buvo veiksmingos – ekonomika klestėjo. Ministras pirmininkas išpardavė valstybinę žemę, net ir Sibire plytinčias karūnos žemes, į kurias krovininiais transsibiro magistralės vagonais plūste paplūdo valstiečiai iš europinės Rusijos dalies. Iš pačių energingiausių valstiečių Stolypinas formavo tvirtą smulkiųjų žemvaldžių klasę, turėjusią atsverti radikalus; jo „koziris buvo ne girti ir silpni, o blaivūs ir stiprūs". Užsienio kapitalo maitinama Rusija didžiavosi didžiausiu ekonomikos augimo lygiu pasaulyje. Maskvos pramonininkai, atėję į barus, nusivoždavo cilindrus ir mėtydavo į juos išgertų šampano butelių kamščius, kol tie imdavo birti per kraštus. Pamiršti revoliucionieriai skendėjo nežinioje. Kovo mėnesį pietiniuose naftos gręžiniuose buvo areštuotas bolševikų agitatorius Josifas Stalinas. Jis Batumio lūšnynuose cilindriniu presu spausdino šaukimus į streiką – jautė, kad reikalai pakrypo ne revoliucijos naudai.

Bet Nikolajų jau ėmė varginti ministras pirmininkas. Stolypinui pernelyg gerai sekėsi, žmonės pernelyg juo žavėjosi, o Rusiją vargino caras ir jo žmona. „Romanovus iš kartos į kartą persekioja kažkoks paslaptingas prakeikimas, – rašė Dmitrijus Merežkovskis. – Žmogžu-

dystės ir neištikimybė, kraujas ir purvas... ešafotas, virvė, nuodai – štai tikrieji rusų patvaldystės simboliai. Dievo patepimas carų kaktose tapo Kaino žyme".

Madingame Andrejaus Belyj romane „Sidabrinis balandis" pagrindinis veikėjas poetas palieka savo jautriąją gražuolę sužadėtinę dėl raupuotos valstietės. Ši buvo „baisi paleistuvė... Jos liulančios krūtys, storos baltos blauzdos ir purvini padai, didžiulis pilvas ir nuožulni, grobuoniška kakta – viskas buvo paženklinta geidulio ženklu". Moteris prisispaudė prie poeto, „ėmė jį grabalioti, glaudė prie jo savo pilnas krūtis – išsiviepęs žvėris". Bet toji valstietė nebuvo jo; ji priklausė Mitiai Kudejarovui, dailidei ir chlistų vairininkui, tamsioje miškų tankmėje rengdavusiam paslaptingas apeigas. „Rusijos žemė žino paslaptį, – rašė Belyj. – Ją žino ir Rusijos miškas... Jeigu jūs rusas, jūsų sieloje gyva nenumaldoma trauka – gyventi laukuose, mirti laukuose... Rusijoje gyva jėga, kuri naikina knygas, griauna pastatus ir nusiaubia patį gyvenimą". Kudejarovas buvo dviveidis. Jo veido „visuomet matyti tik pusė; viena dalis gudriai žvilgčioja į jus, o kita be paliovos kažką šnipinėja, kažko bijo".

Geismas, du veidai – Rasputinas. Mergaitė iš provincijos, ieškojusi „keisto naujojo šventojo", rado Janą*; jos pasakojimas buvo išspausdintas 1928 m. išleistoje Rene Fulop-Milerio biografinėje knygoje „Rasputinas. Šventasis šėtonas". Iš pradžių Rasputinas mergaitei priminė valstiečius pamokslininkus, kokių buvo sutikusi ir savo gimtajame krašte – jo žvilgsnis buvo švelnus ir pritinkąs vienuoliui, o šviesiai rudų plaukų aureolės apsuptas veidas – „garbingas ir paprastas". Ir tuoj pat ji išvydo visai kitą žmogų – „paslaptingą, klastingą, sugedusį". Tas kitas žvelgė iš tų pačių akių, kurios vis dar spinduliavo gerumu. Rasputinas atsisėdo priešais ją, prisislinko arčiau. Šviesiai mėlynos akys patamsėjo ir verte pervėrė mergaitę. Jis palinko į ją, veidas buvo „stambus, raukšlėtas, geismo iškreiptas"; merginą apėmė nuovargis. Giliai akiduobėse įstatytos akys „paslapčia slydinėjo jos bejėgiu kūnu... Balsas virto aistringu šnabždesiu, Rasputinas tiesiai jai į ausį murmėjo keistus, geidulingus žodžius".

Mergaitė jau buvo beatsiduodanti jo valiai, tik staiga lyg per miglą prisiminė atėjusi paklausti apie Dievą; galbūt Ksenija taip pat būtų išsigelbėjusi, jei būtų galvojusi apie Dievą, o ne apie Iliodorą ir valdovus.

* Janas, lot. *Janus* – senovės romėnų durų (įėjimo ir išėjimo) ir laiko, pradžios ir pabaigos dievas, vaizduotas su dviem veidais, pasuktais į priešingas puses.

Viešnia ėmė muistytis; jai grįžo jėgos ir sąmonė. Rasputinas akimirksniu pajuto pasipriešinimą; „primerktos akys atsivėrė, jis atsistojo, pasilenkė virš jos, švelniai paglostė mergaitiškai perskirtus plaukus ir švelniai, tėviškai, be jokios aistros pabučiavo į kaktą". Senuolio veidas išsilygino, jis beveik nuolankiai palaimino mergaitę; tik kažkur mažų akių gelmėje ji vis dar matė šmėkščiojantį „tą kitą žmogų, geidulingą žvėrį".

Į Vyrubovos namus Rasputinas užeidavo po keletą kartų per savaitę. Aleksandra, nors ir važinėjo pas gydytojus į Vokietiją, tebebuvo ligota ir nervinga; Vyrubova kasdien lankydavo ją rūmuose, o Rasputinas dažnai skambindavo telefonu. Iki šiol jis, anot Michailo Rodziankos, tūnojo šešėlyje „rūpestingai purendamas sau dirvą". Pajutęs, kad jo galia sustiprėjo, „šis laukinis fanatikas nusimeta bet kokius suvaržymus. Jo erotiniai nuotykiai tampa vis begėdiškesni ir šlykštesni, o aukų ir gerbėjų skaičius tolydžio auga". Ne veltui Rasputinas minėjo Iliodorui bijąs priešų, nes jų įsigydavo ypač greit.

1910 m. sausio mėnesį spaudoje pasirodė pirmieji pasakojimai apie apsilankymus Pokrovskojėje. Jie, taip pat Chionijos Berlandskajos laiškas, kuriame buvo aprašytas Rasputino elgesys su ja, atkreipė Sankt Peterburgo teologijos akademijos dėmesį. Archimandritas Feofanas sunerimo išgirdęs, kad vis daugėja įrodymų apie netinkamą Rasputino elgesį. Nors laikraščiai neužsiminė apie pastarojo ryšius su imperatoriškaisiais rūmais, Feofanas manė, kad jo – caro nuodėmklausio – pareiga įspėti valdovą apie merginінко valstiečio dinastijai keliamą pavojų. „Nutariau imtis kraštutinių priemonių ir nuplėšti Rasputinui kaukę – viską atvirai papasakoti", – liudijo jis vėliau. Nikolajus atsisakė susitikti su archimandritu, pasiūlė jam kreiptis į Aleksandrą arba Vyrubovą. „Kalbėjausi su jomis ištisą valandą, mėginau atskleisti Rasputino dvasinę būseną, – pasakojo Feofanas. – Imperatorienė man prieštarvo, jaudinosi, citavo bažnytines knygas. Buvo akivaizdu, šitaip kalbėti ją kažkas išmokė, tikriausiai pats Rasputinas". Feofanui pakilus eiti, carienė pareiškė, esą visais laikais šventieji kentė apkalbas.

Feofanas buvo vienas iš pirmųjų pavyzdžių, įrodančių, kaip lengva netekti valdovų malonės, jei carienei girdint drįsti blogu žodžiu paminėti Rasputiną. Iš pradžių jį pašalino iš Nikolajaus nuodėmklausio pareigų, o kai šitai jo neužčiaupė, Feofaną iš Sankt Peterburgo akademi-

jos perkėlė į tolimą vyskupystę Kryme. Rasputinas užsidegė idėja užimti Feofano vietą rūmuose. Hermogenas, nepaisydamas archimandrito protestų, liko ištikimas. „Jis – Dievo tarnas, – įspėjo vyskupas kunigaikštį Dževakovą, kai šis papasakojo, esą sinodas abejojąs Rasputino nuoširdumu. – Nuodėmė jį teisti ir kritikuoti". Nuodėmklausys būtinai turėjo būti popas, tad Rasputinas užsiminė Hermogenui apie įšventinimą. „Jie padarys mane popu, tapsiu caro nuodėmklausiu ir visiems laikams liksiu rūmuose", – gyrėsi jis. Rasputinas gavo Hermogeno palaiminimą ir net nusifotografavo apsivilkęs popo sutana, o ant krūtinės pasikabinęs kryžių, tačiau jam neužteko kantrybės išmokti įšventinimui būtiną liturgiją, ir planas žlugo.

Rasputinas susipyko su juodkalnietėmis ir jų vyrais, nes jam jau nebepakako popų – ėmė įžeidinėti šventuosius ir kartą taip „pasibaisėtinai bjauriai" kalbėjo apie didžiojo kunigaikščio Nikolajaus Nikolajevičiaus mylimą Sergijų Radonežskį, kad didysis kunigaikštis neiškentęs pratrūko: „Daugiau niekada nenoriu regėti šito velnio išperos!" Taip prasidėjo ilga nesantaika. Rasputinui pasisekė, kad pačios Aleksandros santykiai su didžiuoju kunigaikščiu tuomet jau buvo gerokai atvėsę. Netrukus kilo dar vienas skandalas, šįkart rūmuose. Marija Višniakova, 185
rūmų auklė, drauge su Vyrubova vykusi į Pokrovskoję, prasitarė guvernantei, kad viešint Rasputino namuose, šis įslinkęs į jos kambarį ir ją suviliojęs ir kad transsibiro traukinyje mačiusi jį „vienais apatiniais, gulintį" su madam Mandštet. Guvernantė Sofija Ivanovna Tiutčeva patarė merginai eiti pas Aleksandrą ir viską papasakoti. Vėliau Tiutčeva liudijo, kad imperatorienė „pareiškė netikinti jokiais gandais, nes juos skleidžia Rasputiną pažeminti trokštančios tamsiosios jėgos". Carienė apkaltino auklę šmeižtu, uždraudė jai kalbėtis su caru ir išsiuntė neribotų atostogų į Kaukazą.

Aleksandros pyktis susitvenkė ir virš Tiutčevos galvos, nes ši raginusi auklę skųstis. Rūmų pasiuntinys įsakė guvernantei pusę septynių vakaro ateiti į caro kabinetą. „Sofija Ivanovna, manau, nujaučiate, kodėl jus pasikviečiau, – prabilo Nikolajus. – Kas dedasi vaikų kambaryje?" Mergina papasakojo, kas įvyko, ir pridūrė esanti didžiai nustebusi, kad Rasputinas laisvai, be jokios palydos vaikštinėja po jaunų didžiųjų kunigaikštyčių bei caraičio kambarius ir „baisiai familiariai" su jais elgiasi. „Jūs netikite Grigorijaus Jefimovičiaus šventumu?" – paklausė Nikolajus. Tiutčeva atsakė netikinti. „O ką pasakysite, jeigu papasakosiu, kad šiuos sunkius metus išgyvenau tik jo maldų dėka?" – paklausė caras.

„Jūs išgyvenote visos Rusijos maldų dėka, Jūsų Didenybe", – atsakė mergina. Atsakymas buvo diplomatiškas, aiškiai nepatikęs Nikolajui. „Imperatorius ėmė tvirtinti esąs įsitikinęs, kad visa tai grynas melas, – vėliau liudijo ji, – ir netikįs tomis istorijomis apie Rasputiną, nes neįžvelgiąs šio elgesyje nieko nešvaraus". Tiutčeva suprato, kad kitos išeities nėra – teks pasitraukti iš rūmų.

Reikalai susiklostė nekaip. Guvernantė buvo Fiodoro Tiutčevo, romantiko metafiziko, kurio tragiškus meilės eilėraščius daugybė rusų mokėjo atmintinai, duktė. Kai ji persikėlė į Maskvą ir papasakojo apie Rasputino įtaką bei ištvirkimą, žmonės ja patikėjo – merginos reputacija neleido abejoti jos žodžiais. Į Kaukazą ištremta auklė Višniakova Voluinės vyskupui, metropolitui Antonui prisipažino buvusi Rasputino suvedžiota. Merginai buvo pakrikę nervai, ji gulėjo klinikoje, tačiau įstengė detaliai papasakoti apie Rasputino veiklą dvare ir ėmė melsti vyskupą išgelbėti imperatoriaus vaikus nuo to „šėtono". Antonas išsireikalavo audienciją pas carą ir pakartojo auklės žodžius. Nikolajus jam pareiškė, kad tai esąs jo šeimos reikalas ir cerkvė neturinti jokios teisės kištis. „Ne, mano imperatoriau, – atsakė Antonas. – Tai visos Rusijos

reikalas. Įpėdinis yra ne tik jūsų sūnus. Jis – būsimasis mūsų valdovas ir priklauso Rusijai". Carui pakartojus, kad jis nepakęsiąs, jei kas nors kišis į jo asmeninį gyvenimą, Antonas nervingai išbėrė: „Puiku, Jūsų Šviesybe, bet drįstu manyti, kad Rusijos carui derėtų gyventi krištolo rūmuose, kad visi pavaldiniai matytų". Nikolajus įsakė jam išeiti; dvasininkas neišlaikė, jį ištiko smūgis.

Stolypinas buvo taip sunerimęs, kad įsakė saugumo tarnyboms parengti ataskaitą apie Rasputiną. Apibendrinus surinktą medžiagą neliko beveik jokių abejonių dėl šio žmogaus gyvenimo būdo: sekimo duomenys bylojo apie „išgertuves, meilę moterims, santykius su įtartinais pramogų verslo šulais bei patronais, kurie juo paprasčiausiai naudojasi". Policijos departamento direktorius generolas P. G. Kurlovas apdairiai patarė ministrui pirmininkui nerodyti ataskaitos Nikolajui. „Imperatorius pamanys, – kalbėjo jis, – kad norime apjuodinti žmogų, kurį jis taip dosniai apibėrė malonėmis". Vis dėlto Stolypinas ryžosi pranešti carui, ką pavyko sužinoti slaptajai policijai. Nikolajus jį išklausė tylėdamas, o paskui „lediniu balsu pasiūlė Stolypinui grįžti prie dienos darbų". Niekas nieko nedarė. Sunerimusi našlė imperatorienė į Aničkovo rūmus pasikvietė Vladimirą Kokovcovą, finansų ministrą. „Mano sūnus pernelyg švelnus, – kalbėjo ji. – Jis iki šiol nieko nesiėmė

tik todėl, kad stengiasi rasti kokią nors išeitį iš šios padėties. Nikolajui nereikia niekieno patarimų. Jis pernelyg išdidus, jiedu su imperatoriene visas krizes išgyvena niekam nerodydami savo jausmų... Mano sūnui taip nesiseka su žmonėmis".

Rasputinas vis susirasdavo naujų draugų ir vis įgydavo priešų. Prašmatniame bute prie Žiemos kanalo su turtinga motina, valstybės tarėjo našle, gyveno Munia Golovina. Kai susipažino su Rasputinu, mergaitė buvo ką tik praradusi mylimąjį ir labai sielvartavo. Ji ir jos motina akimirksniu pasidavė Rasputino kerams. Baigiantis metams, Munia paklausė vieno šeimos draugo, ar tasai nenorėtų susipažinti su senuoliu. Pastarąjį ji apibūdino kaip „nepaprastų dvasinių galių žmogų, atsiųstą į šį pasaulį apvalyti bei gydyti mūsų sielų ir teisinga linkme kreipti mūsų mintis bei veiksmus". Draugas buvo kunigaikštis Feliksas Jusupovas, didžiausio visoje Rusijoje kapitalo paveldėtojas, ketinęs netrukus vykti į Oksfordą.

Kunigaikčiui Munia atrodė tyra ir atviraširdė. Savo užrašuose, nenorėdamas kompromituoti draugės, vadino ją madmuazele G. Jį suintrigavo merginos įkarštis, kai ši kalbėjo apie Rasputiną. Munia manė, kad jis – „tiesiai iš dangaus nusileidęs apaštalas", – rašė Jusupovas, žmogus, neturintis jokių silpnybių ar ydų, žmogus, kurio gyvenimas – nesibaigianti malda. Kunigaikštis priėmė kvietimą išgerti su Rasputinu arbatos pas Golovinas. Į svetainę nedideliais, skubriais žingsneliais įėjo valstietis plačiomis kelnėmis ir didžiuliais auliniais batais su atvartais, pasveikino kunigaikštį „Labas vakaras, brangus berniuk" ir pamėgino jį pabučiuoti. Šis išsilenkė bučinio, bet Rasputinas nesutriko ir ramiai apkabino motiną bei dukterį ir karštai abi pabučiavo. Jusupovą suerzino valstiečio pasitikėjimas savimi. „Kažkas jame sukėlė man pasišlykštėjimą", – rašė jis. Rasputinas buvo vidutinio ūgio, lieknas, bet raumeningas, ilgų rankų, su randu kaktoje. Jusupovas teisingai įspėjo jo amžių – keturiasdešimt metų. „Jo paprastą, nedailų veidą rėmino susivėlusi barzda, bruožai buvo šiurkštūs, nosis ilga, akys mažos ir gudrios, įdubusios po tankiais antakiais", – rašė Jusupovas. Jis irgi įžvelgė jame Janą. „Nors tas žmogus elgėsi laisvai ir drąsiai, – tęsė kunigaikštis, – vis dėlto buvo aišku, kad jam nesmagu, kad jis įtarus. Atrodė, kad Rasputinas niekuomet nenuleidžia nuo pašnekovo akių".

Geriant arbatą, Rasputinas kaip pakliuvo citavo Senąjį ir Naująjį Testamentą. Kunigaikštis atidžiai jį stebėjo. „Jis nė kiek nepanėšėjo į šventą žmogų, – rašė Jusupovas. – Priešingai, priminė gašlų, piktavalį satyrą. Man ypač įstrigo atstumianti jo akių išraiška. Akys buvo labai mažutės, įstatytos arti viena kitos ir taip giliai, kad iš toli buvo beveik nematomos". Net ir iš arti buvo sunku suprasti, ar jis atsimerkęs, ar užsimerkęs; susidarydavo įspūdis, kad jis „ne žiūri į žmogų, o smaigsto aštrias adatas". Jusupovui sukėlė pasišlykštėjimą „saldi, lėkšta senuolio šypsena... Jo lipšnioje fizionomijoje buvo kažkas žema, kažkas nedora, klastinga ir geidulinga".

Bet Munia Golovina su motina negalėjo atitraukti nuo jo akių, gaudyte gaudė kiekvieną žodį. Po kiek laiko Rasputinas atsistojo ir parodė į mergaitę. „Kokią ištikimą draugę turite, – pareiškė jis Jusupovui. – Klausykite jos, ji bus jūsų sielos žmona. Taip, ji labai gražiai apie jus kalbėjo, ir aš dabar pats matau, kokie jūs abu geri ir kaip puikiai vienas kitam tinkate. O jūs, mano brangus berniuk, daug pasieksite". Tai taręs išėjo. Po kelių dienų Jusupovas vėl aplankė Munią. Mergina jam pasakė, rašė kunigaikštis, kad „aš labai patikau Rasputinui, ir jis nori dar
188 kartą su manimi susitikti". Po daugelio metų Marija Rasputina teigė, kad tėvas apibūdinęs jaunąjį Feliksą kaip „išsigandusį berniuką – išsigandusį pasaulio... savo paties troškimų, kuriuos, abejoju, ar jis pats supranta... išsigandusį ateities ir draskomą daugybės demonų". Rasputinas sutiko savo žudiką. Netrukus Jusupovas išvyko į Oksfordą.

Golovinos buvo pramintos „rasputnikėmis" – šiuo pašaipiu vardu žmonės vadino Rasputino gerbėjus, maniusius, kad jis šventasis. Tokia buvo sesuo Akulina, vienuolyno naujokė, kurią rėkiančią Rasputinas išvydo lankydamasis Ochicų vienuolyne. Rado ją gulinčią celėje, veidu prisispaudusią prie sienos, „kūnas rangėsi, iš lūpų sklido žemas vyriškas balsas, ją tąsė konvulsijos". Jis įėjo į celę, atsiklaupė prie paklaikusios moters ir pasimeldė. „Įsakau tau nutilti", – tarė jis. Akulinos veidas „nušvito džiaugsmu". Priepuoliai daugiau niekada nebepasikartojo. Ji atsižadėjo vienuolės abito ir nusekė paskui Rasputiną į Sankt Peterburgą. Buvo „atvirai ir be gėdos įsimylėjusi savo šeimininką, visuomet rasdavo vietą prie jo kojų, buvo visuomet pasirengusi jam patarnauti, nubėgti stiklinės vandens ar vaisių, meiliai glostydavo jam rankas ir bučiuodavo skruostus".

Kitiems, pramogų verslo šulams bei patronams, Stolypino ataskaita nesukėlė iliuzijų neva Rasputinas šventasis. Jiems senuolis buvo paprasčiausiai naudingas. Finansininkai prie jo ėmė gretintis 1910 m. Žurnalistas Sazonovas pasinaudojo savo svečio įtaka ir gavo pinigų finansiniam savaitraščiui *Ekonomistas*, kurį pats leido. Pirmuosiuose šio leidinio vedamuosiuose jis vis užsipuldavo finansų ministrą Vladimirą Kokovcovą. Vėliau Sazonovas pasiūlė pastarajam sandėrį – jis liausis rašęs ministrą kritikuojančius straipsnius, jeigu tas sutiksiąs jo laikraštyje spausdinti oficialius skelbimus – aišku, už labai išpūstą mokestį. Netrukus *Ekonomistas* jau liaupsino „nuostabią finansų ministro nuovoką". Tuomet Sazonovas pateikė ministerijai pasiūlymą steigti grūdų banką; šį projektą, pasak jo, rėmė Rasputinas. Jiedu sumanė panaudoti grūdus, kurių krūvos po derliaus nuėmimo likdavo pūti prie geležinkelių. Kompanionams pavyko gauti iš banko frachtavimo sutartį. Vėliau ministerija padarė Sazonovui dar vieną paslaugą: papildė sutartį leidimu steigti komercinį banką, kuris buvo pavadintas Angliškuoju.

Gauti frachtavimo sutartis buvo sunku; Sazonovas nedelsdamas pardavė savąją už ketvirtį milijono rublių, o dalį pinigų panaudojo naujam laikraščiui *Golos Zemli.* Teigdamas, kad per Rasputiną jis neva įgijęs caro pasitikėjimą, Sazonovas įtikino finansų ministerijos kredito kanceliarijos direktorių sušaukti Angliškojo banko tarybą, kuri turėjo pasisiūlyti paremti jo laikraštį. Bankininkai sutiko laiduoti ir pervesti Sazonovui dar šimtą tūkstančių rublių. Tiesiog neįtikima, kad tokiam korumpuotam žmogui kaip Sazonovas „Rasputino dėka pavyko tapti tokiam įtakingam, – rašė Vitė, – bet, deja, tai faktas".

Kaukazo drėkinimo planas, anglies sutartys bei nesėkmingas spirito varytojų grupės bandymas sugriauti valstybės degtinės monopolį – tai vis naujos aferos, kurioms įgyvendinti buvo pasinaudota Rasputino vardu. Atlygio jis negaudavo, o ir pats dėl to nieko nedarė – neturėjo verslininko uoslės, tačiau norint padaryti įspūdį finansininkams ir valdininkams pakakdavo vien jo vardo. Ir tuo Rasputinas džiaugėsi. Jį papirkdavo ne pinigai, o meilikavimas ir galia. Tie, kurie naudojosi jo vardu – Simanovičius bei jo draugas ir „kolega", su kuriuo jis supažindino Rasputiną, kunigaikštis Michailas Michailovičius Andronikovas, – priešingai, meldėsi rubliui. Kunigaikštis buvo keista asmenybė, snobas, tuščiagarbis, aštrialiežuvis, kai panorėdavo, šmaikštus, ištvirkęs homo-

seksualas. Andronikovas nedideliu tiražu leido juodašimčių žurnalą *Rusijos balsas*, kurį skaitė vos keli žmonės, tačiau elgėsi jis kaip visų gerbiamas valstybės veikėjas: kruopščiai tepdavo plaukus pomada, dėvėjo juodą kostiumą ir visur nešiojosi solidžiai atrodantį geltonos odos portfelį. Kunigaikštis neturėjo jokių nuolatinių pajamų, nors savo dideliam, prabangiam butui, gėrimams ir brangioms dovanoms meilužiams išleisdavo „milžiniškus pinigus". Užsidirbdavo šis žmogus žlugdydamas ir šantažuodamas kitus.

Andronikovas visus pažinojo, be to, nutuokė apie įtakingiausių visuomenės veikėjų ydas, paslaptis ir silpnybes, kurios jam padėdavo išpešti smulkesnės informacijos, užmegzti naudingą pažintį arba gauti pinigų. Kunigaikščio verslas klestėjo dar tada, kai Rasputinas klajojo po šalį. Pramonės magnatas A. I. Putilovas, galingo Rusijos–Azijos banko pirmininkas, prisiminė, kaip Andronikovas prasibrovė į finansų ministeriją, o paskui prisistatė pas jį ir pateikė visas naujų ministerijos sutarčių bei pasiūlymų detales, pagražintas „visokiausiais gandais ir prielaidomis". Kunigaikštis buvo pratęs reikšmingai tapšnoti savo portfelį, tarsi šis būtų buvęs pilnas tamsių paslapčių, o ne paprasčiausių laik-

raščių, kaip pavyko išsiaiškinti Ochrankos agentams. Karščiausiai kunigaikštis troško, sakė Putilovas, „sukiotis aukštų, garbingų žmonių – ypač politikų – draugijoje ir patenkinti bei pamaloninti savo tuštybę vaizduodamas įtakingą asmenį".

Karo akademijos kadetams buvo griežtai įsakyta jokiu būdu neiti į Andronikovo butą – vietą, kur klestėjo „ydos ir šventeiviškumas...kuri tuo pat metu buvo ir koplyčia, ir salūnas, priglausdavęs viso Peterburgo homoseksualistus". Butas buvo didelis, jį sudarė dvi atskiros dalys. Garbingus lankytojus kunigaikštis priimdavo svetainėje, kimšte prikimštoje galybės minkštų fotelių, servetėlių bei drobių, vaizduojančių idiliškas kaimo scenas. Kai pokalbis pasisukdavo apie pinigus, jis nulydėdavo svečius į knygomis apkrautą kabinetą, kur laikė rūpestingai vedamas bylas apie įtakingiausius politikus bei jų silpnybes. Lankytojai nė nenutuokdavo, kad „kituose kambariuose ūžia visokio plauko sukčiai". Tie „kiti" kambariai buvo nukabinėti juodo šilko užuolaidomis, papuošti ikonomis ir stovais su Šventuoju Raštu. Ten kvepėjo smilkalais, o ant sienos kabėjo erškėčių vainikas. Norėdamas sustiprinti religinę namų atmosferą, kunigaikštis kartais užsivilkdavo arnotą. Jo miegamasis priminė koplyčią: buvo ir altorius, ir kryžius. Švęsdamas draugų gimtadienius ar vardadienius Andronikovas pasikviesdavo vienuolį laikyti

pamaldų. „Pas kunigaikštį ateidavo minios žmonių, daugiausia jaunimas, – liudijo jo kamerdineris Piotras Ivanovičius Kilteris. – Kadetai, moksleiviai, jauni karininkai, visi tokie gražučiai... Juos neretai atvesdavo tiesiog iš gatvės. Tie jaunuoliai būdavo labai nevalyvi, ir butas netrukus virsdavo purvina kiaulide".

Jaunesnysis leitenantas Smirnovas, garsaus operos dainininko brolis, ir baronas Sriperis buvo didžiausi kunigaikščio numylėtiniai. Baronas Andronikovo bute gyveno nelegaliai – jis nebuvo registruotas sostinėje. Vėliau jį suėmė už sukčiavimą. „Visi šie žmonės Michailo Michailovičiaus namuose elgdavosi taip, tarsi šie priklausytų jiems,– pasakojo kamerdineris. – Valgė, gėrė, likdavo nakvoti ir miegodavo lovose po du. Andronikovas taip pat elgėsi įtartinai, dažnai su jaunais vyriškiais užsidarydavo vonioje". Kunigaikštis nekentė moterų, teigė kamerdineris; jo namuose lankydavosi tik viena pagyvenusi karo ministro giminaitė, „atnešdavusi naujų paskalų".

Jis veikė bjauriai, bet metodai buvo veiksmingi. „Vos tik koks nors Ivanas Ivanovičius Fintifliuškinas, – aiškino pats kunigaikštis, – paskiriamas vyriausybės departamento direktoriumi, aš nedelsdamas siunčiu jam laišką, kuriame rašoma, jog „pagaliau virš Rusijos patekėjo tiesos saulė. Bukagalvė vyriausybė, stūmusi šalį į pražūtį, galiausiai suprato, kad departamento, atsakingo už pačius svarbiausius valstybės reikalus", – iš tiesų jis nė kiek ne svarbesnis už tupyklą – „likimas turi būti atiduotas į kilnias, sumanias bei tvirtas jūsų rankas. Prasidėjo nauja, laiminga era, ir aš – žmogus, iš visos širdies mylintis tėvynę, – galiu lengviau atsikvėpti, nes tikiu, jog pasirinkta visiškai teisingai. Tesaugo jus Dievas... Su giliausia pagarba Andronikovas".

Gavęs laišką, tęsė kunigaikštis, Fintifliuškinas puola prie telefono ir ima man dėkoti už dėmesį. „Įspėju jį, kad būtų išmintingas ir apdairus, nes yra supamas nieko nevertų žmonių, kurių vardų nenoriu nė minėti... Jeigu jam prireiktų paramos, aš iš meilės tėvynei būtinai ją suteiksiu. Fintifliuškinas užkimba ant kabliuko, tad man telieka parodyti vizitinę kortelę ir mano problemos išspręstos".

Kunigaikštis gyrėsi, esą jo taktika tokia veiksminga, jog net ministrai „neriasi iš kailio" norėdami jam įtikti. Kitam triukui pasinaudodavo vyriausybės pasiuntiniais, kurie išnešiodavo svarbią korespondenciją. Kiekvienų metų gruodžio 6 d. ir sausio 1 d. vyriausybei būdavo pristatomi nauji ordinų bei medalių paketai. Kadangi papirkti pasiuntiniai paštą iš pradžių parodydavo jam, Andronikovas galėdavo iš anksto pa-

sveikinti apdovanojamuosius. Kartais jis įkalbėdavo pasiuntinį neskubėti įteikti paketo gavėjui, kad spėtų du kartus paskambinti šiam telefonu. Taip atsitiko su įsakymu paaukštinti karinio jūrų laivyno ministrą Grigorovičių. Iš pradžių kunigaikštis lyg tarp kitko draugiškai užsiminė, jog pašnekovas jau seniai nusipelnęs apdovanojimo ir galbūt šįkart galiausiai būsiąs įvertintas, o paskambinęs antrąkart patvirtino, jog apdovanojimas jau pakeliui.

Nors Rasputinas piktinosi Atono kalno vienuoliais, homoseksualistus jis pakentė, o kunigaikštis galėjo atskleisti senuoliui daugybę paslapčių, kaip padaryti nekenksmingus neparankius politikus. Jiedu ėmė susitikinėti.

Rasputinas jau turėjo pakankamai pinigų ir galėjo įsigyti atskirą butą Nikolajevskajos gatvėje, 70 name. Nors jį dažnai kviesdavo į svečius, senuolio namų durys visuomet būdavo atviros, o Simanovičius bei Andronikovas pasirūpindavo, kad svetainėje netrūktų „įvairių žmonių". Svečiai atsinešdavo maisto – ikrų, rinktinės žuvies, vaisių ir baltos duonos. Ant stalo – neužtiesto staltiese – visuomet būdavo bulvių, raugintų kopūstų ir juodos duonos, o jo viduryje pūpsodavo verdantis *samovaras*. Rasputino sandėliukas buvo prikrautas iki pat lubų. Jis mėgdavo į puodą, kuriame burbuliuodavo žuvienė, įmesti storų juodos duonos riekių – paskui jas traukdavo ir dalydavo svečiams. Duona ir druska, tradicinės valstiečių dovanos, būdavo laikomos ypatingiems svečiams, kurie dažnai išsinešdavo jas namo; Rasputino duonos riekė tapo simboliu.

Vienintelis jo kambarys buvo padoriai apstatytas. Jis buvo skirtas „intymiems pasimatymams su aukštuomenės damomis". Pasak Simanovičiaus, mylėdavosi senuolis „neįtikimai paprastai ir greitai" – nusivesdavo damą iš valgomojo į savo kambarį, o po kelių minučių išlydėdavo ją ir dingdavo priešingoje gatvės pusėje įsikūrusioje pirtyje. Iš Pokrovskojės Rasputinas atsivežė dukteris ir įrašė į gerą mokyklą. Simanovičius pastebėjo, kad joms girdint senuolis niekuomet nesikeikdavo. Mergaitės turėjo savo kambarį ir niekada neidavo į svetainę, kai ten būdavo svečių. Iš Sibiro Rasputinas parsivežė ir tarnaitę Dunią, Kubasovos organizuoto tariamo išprievartavimo dalyvę. Mergaitės žinojo, kad tėvas su ja miega, bet Marija teigė mylėjusi Dunią lyg motiną. „Jų ryšys man teikė džiaugsmo", – tvirtino ji.

Marija žinojo ir apie kitus tėvo nuotykius. Vieną vakarą Rasputinas praleido su buvusia suomių balerina Liza Tansin. Jie žiūrėjo čigonų šokius, nusigėrė ir kartu su kitais puotautojais grįžo į madam Tansin vilą. Įsisiautėjo orgija, per kurią kažkam pavyko nufotografuoti nuogą Rasputiną tarp nuogų moterų. Ankstyvą rytą grįžęs namo, vis dar nepasisotinęs Rasputinas atsigulė į lovą pas Dunią. Vėliau į jo butą atėjo vyras, nešinas paketu su kompromituojančiomis fotografijomis, ir pareiškė parodysiąs jas carui, nebent Rasputinas visiems laikams išsidangintų iš sostinės. Dunia patarė meilužiui kontratakuoti, pasielgti kaip tas rusų liaudies pasakos medkirtys, kuris taip siaubingai užriaumojo ant ketinusio jį suėsti vilko, kad žvėris išsigandęs paspruko.

Rasputinas nedelsdamas sėdo į vežimaitį ir išvažiavo į Carskoje Selo. Jis papasakojo carui apie incidentą Tansinos viloje ir parodė nuotraukas. Nikolajus įdėmiai jas peržiūrėjo, „lygioje kaktoje įsirėžė nepasitenkinimo raukšlė". Jis liūdnai palingavo galvą ir pasakė, kad šantažuotojai aiškiai naudojasi Rasputinu kaip marionete žaisdami purviną žaidimą, kurio tikslas „susilpninti mano pozicijas ir sunaikinti Romanovų dinastiją". Nikolajus pabarė senuolį, kad šis pasielgęs „kvailai, labai kvailai, bet pagunda, be abejonės, buvusi labai didelė". Rasputinas išsisuko, tačiau šantažuotojai galėjo pamėginti dar kartą. 193

Rasputino duktė teigė, kad šią istoriją jai papasakojusi Dunia. Tačiau kai kurios detalės kelia abejonių. Kam senuoliui reikėjo ištisas keturias valandas kratytis vežimaičiu, kai jau tokia įprasta kelionė traukiniu tetruko trisdešimt penkias minutes? Tačiau carui buvo būdinga atlaidžiai reaguoti į pavaldinių paklydimus. „Jis dažnai į savo numylėtinių išdaigas žiūrėdavo pro pirštus, – rašė Simanovičius. – Jų elgesys net linksmino carą". Nikolajus į savo palydą priėmė Kaukazo kunigaikščius, nors šie buvo „linkę lėbauti ir niekuomet nejautė saiko"; tačiau caras buvo įsitikinęs, kad šie žmonės pasiryžę dėl jo žūti arba nužudyti, ir dažnai apmokėdavo jų lošimo skolas. Vienas iš jų, kunigaikštis Dadjanis, prisigėręs užstatė savo epoletus, nes buvo tikras, kad Nikolajus susitars su jo lošimo partneriais ir išgelbės ištikimo gynėjo garbę. Kartą Simanovičius, bičiuliavęsis su palydos karininkais, užsibuvo rūmuose; paryčiais jie vis dar pliekė kortomis ir įsitriukšmavo, nes staiga į kambarį vienais naktiniais marškiniais įpuolė caras ir pasiskundė, kad triukšmas neleidžia jam miegoti. Pabaręs davė kiekvienam po dešimt rublių, sėdo prie kortų staliuko ir pats įsitraukė į žaidimą.

Rasputinas nepaprastai mėgo fotografuotis, ypač su savo gerbėjo-

mis, ir niekada nepraleisdavo progos papozuoti. Prisigėręs jis būdavo tikras ekshibicionistas – vėliau visu gražumu pasirodė plačiai nuskambėjusioje istorijoje Maskvoje. Dėl tokio elgesio senuolis lengvai tapdavo šantažuotojų grobiu. Išsisukti jam padėdavo tik tvirtas charakteris – Rasputinas buvo drąsus ir visai neturėjo gėdos.

Tačiau ministras pirmininkas nebuvo toks atlaidus kaip caras. Iliodoras ir toliau sakė ugningus pamokslus. Grafienė Ignatjeva, kurios saloną apsilankymu dažnai pagerbdavo Rasputinas, paprašė generolą Kurlovą būtinai susitikti su Iliodoru, kai šis viešės sostinėje, ir „susidaryti apie jį teisingą nuomonę". Į Kurlovo kabinetą grafienė atvyko vėlai naktį, vedina „aukštu, liesu vienuoliu degančiomis laukinėmis akimis". Ant policijos viršininko stalo gulėjo vieno Iliodoro pamokslo tekstas, kruopščiai užrašytas uolaus Ochrankos agento. Iliodoras kvietė savo šalininkus panaudoti prieš valdžią prievartą. Kurlovas paklausė vienuolį, kaip tokie raginimai dera prie jo dešiniųjų monarchistinių pažiūrų. „Aš nekurstau maišto, – suriko Iliodoras. – O apie valdininkus, tuos caro išdavikus, galiu manyti ką tinkamas". Kurlovas nusprendė, kad vienuolis – „beviltiškas maniakas".

Lunatikas nepabūgo. Grįžęs į Caricyną, jis pasvarstė ir nusprendė užtarti savo draugą Rasputiną. Du sekmadienius iš eilės daugiau nei penkiems tūkstančiams žmonių Iliodoras sakė ilgus pamokslus ir aiškino, kad nėra nieko bloga, jei Rasputinas bučiuoja moteris ar maudosi su jomis, nes jis „apsaugotas nuo geismo". Šie pamokslai buvo paskelbti spaudoje. Sinodas įsakė Iliodorui išvykti iš Caricyno ir įsikurti nedideliame nuošaliame vienuolyne Novosilsko miestelyje, Tulos provincijoje. Jis nesutiko. Kurlovo agentai perėmė Rasputinui adresuotas Hermogeno ir Iliodoro telegramas, kuriose šiedu prašė senuolio pagalbos. Rasputinas patikino juodu, kad pamėgins atšaukti įsakymą.

Siaubingas Iliodoro nepaklusnumas ir Rasputino kišimasis kenkė cerkvės autoritetui. Atrodė, kad ji „iš pagrindų" pūva. „Tai kas vyksta... gali tik susilpninti cerkvės įtaką, – rašė Vitė, – ir pagimdyti baimę dėl Rusijos ateities". Stolypinas ir sinodo oberprokuroras teologijos mokslų daktaras S. M. Lukjanovas įsakė antrą kartą išnagrinėti senuolio bylą. Stolypinas dar kartą pareiškė Nikolajui esąs sunerimęs: smulkiai papasakojo, kaip smarkiai susikompromitavęs Rasputinas, ir pareikalavo, kad šis būtų išmestas iš rūmų – bent jau taip pastarasis pareiškė savo draugui Sazonovui. Stolypinas „pasakė carui, kad Rasputinas, piktindamas žmones, eina į pirtį su moterimis", senuolio žodžius persakė Sa-

zonovas, o imperatorius atkirtęs, kad jis ten taip pat skelbiąs Dievo žodį. ...Tada caras įsakė Stolypinui išeiti ir įmetė policijos departamento raportą į židinį".

Anot Stolypino versijos, caras paprašė jo susitikti su Rasputinu ir pačiam įsitikinti, kad senuolis yra nuoširdus, kad jį tiesiog neteisingai suprato. Vos tik Stolypinas įėjo į Rasputino kambarį, šis pamėgino įbauginti svečią „hipnotizuojančiu" žvilgsniu. „Jis tyrė mane tomis savo balzganomis akimis, ištarė keletą paslaptingų, padrikų citatų iš Biblijos ir ėmė mosuoti rankomis, – prisiminė Stolypinas. – Jaučiau, kaip manyje kyla nenumaldomas pasišlykštėjimas tuo priešais stovinčiu šliužu. Bet žinojau, kad jis turi didžią hipnozės galią. Jis net padarė man įspūdį, tiesa, atstumiantį".

Susitikime dalyvavo ir Kurlovas. Generolas prisiminė liesoką vyrą su tamsiai ruda barzda ir skvarbiomis akimis, „tokį suktą rusų valstietį", kuris teigė esąs ramiausias ir nekalčiausias žmogus žemėje. Tačiau primygtinai demonstruojamas šventojo nekaltumas nesužavėjo ministro pirmininko. „Užgniaužęs sukilusius jausmus, – sakė jis, – aš pakėliau balsą ir tiesiai šviesiai pasakiau, kad turiu prieš jį svarių įrodymų. Tas žmogus buvo mano rankose, galėjau jį sunaikinti padavęs į teismą. Įsakiau Rasputinui nedelsiant išvažiuoti iš Peterburgo, grįžti į savo kaimą ir niekuomet daugiau čia nesirodyti". 195

Išgirdusi Rasputino pasakojimą apie šį pokalbį, Aleksandra išliejo nepasitenkinimą carui; ji neslėpė savo priešiškumo Stolypinui. Nikolajus, nepaisydamas daugybės Iliodoro šalininkų rašytų telegramų, meldžiančių padėti, nesutiko atšaukti įsakymo, liepiančio vienuoliui išvykti iš Caricyno. Rasputinas, jausdamas, kad ledas po kojomis ima braškėti, apdairiai išvažiavo žiemoti į Pokrovskoję.

Caras pasiuntė į Caricyną asmeninį pasiuntinį, turėjusį liepti Iliodorui paklusti sinodo nutarčiai. Jis pasirinko adjutantą kapitoną Mandryką, Ketvirtojo snaiperių pulko, saugojusio imperatorių, karininką. Kapitonas buvo Saratovo provincijoje įkurto Balašovo vienuolyno vyresniosios krikštasūnis ir karštas Rasputino gerbėjas. To pakako, kad Aleksandra patikėtų jį esant tinkamą šiai misijai atlikti.

Caricyne Mandryką sutiko maloniai, su duona, druska ir *Te Deum*. Iliodoro nebuvo. Hermogeno patartas, jis buvo išskubėjęs į

Serdobską. Mandryka nusekė jam iš paskos ir perdavė caro reikalavimą paklusti sinodui. Drebėdamas iš pykčio, Iliodoras nenorom davė žodį persikelti į Novosilską.

Grįždamas į sostinę, Mandryka užsuko į krikštamotės vienuolyną. Ši buvo išvykusi į Sankt Peterburgą, bet vienuolės džiaugsmingai sutiko svečią ir didžiuodamosi papasakojo, kad jų vienuolyne buvo apsistojęs pats Grigorijus Rasputinas ir kalbėjęs apie savo artumą carui bei carienei. Vienuolės parodė Mandrykai telegramą, adresuotą jo krikštamotei, – telegrama atėjo šiai jau išvykus į sostinę: „Vienas iš tavo krikštasūnių mūsų reikalu pasiųstas į Caricyną su misija, – buvo rašoma telegramoje. – Paveik jį. Grigorijus". Kapitoną apstulbino tai, kad žinia apie jo kelionę pasiekė senuolio ausis; jis neabejojo, jog tai Vyrubovos nuopelnas, o šiai, matyt, naujieną pranešė imperatorienė. Mandryka pasikalbėjo su vietos policininkais ir iš valdininkų sužinojo, kad Rasputinas esąs chlistas ir lėbautojas, priekabiaujantis ir prievartaujantis jaunas mergaites bei „vaikantis demonus".

1911 m. vasario 10 d. kapitonas grįžo į Carskoje Selo ir buvo nedelsiant pakviestas į rūmus pietų. Buvo Užgavėnės, šeimyna valgė blynus. Po pietų visi kartu gėrė kavą, ir Mandryka papasakojo, ką buvo sužinojęs apie senuolį – apie įspėjančią telegramą, maudynes su mergaitėmis, chlistų filosofiją. „Žmonės net kalba, – baigė jis, – kad Rasputinas mėgaujasi Jūsų Didenybės malone". Tai sakydamas nervingas kapitonas apsipylė ašaromis. Nikolajus nuskubėjo atnešti jam vandens; Aleksandra giliai atsiduso. Mandryka išėjo.

Kitą rytą – Vyrubova buvo mitri – Mandryka gavo telegramą nuo krikštamotės: „Prisivirei košės". Jiedu susitiko po trijų dienų. „Susigadinai karjerą, – pasakė jam vienuolė. – Rasputinas geras žmogus. Jį būtinai reikia išgelbėti". Aleksandra su kapitonu ėmė elgtis atšiauriai, tačiau Rasputinas pakliuvo į didelę bėdą. Kai savaitės pabaigoje Mandryka vėl pasirodė rūmuose, Nikolajus šiltai paspaudė jam ranką, pavaišino pietumis ir atrodė patenkintas.

DVYLIKTAS SKYRIUS

Piligrimas

Iki pat 1911 m. vasario pabaigos Rasputinas tyliai tūnojo Pokrovskojėje. Niekas iš rūmų nekvietė jo grįžti, o ir jis pats manė, kad protingiausia, kol caro pyktis nuslūgs, bus paklajoti. Karštas Nikolajaus būdas, jo jautrumas menkiausiai nepagarbai niekam nebuvo paslaptis, todėl dauguma vengdavo su juo bartis. Valdovai buvo Rasputino lobis, jo vertybė ir galybės šaltinis; dėl jų prisirišimo ir būtinybės verčiamas, jis palauks. Daugybė Rusijos piligrimų tuo metu veržėsi į Šventąją žemę, tad senuolis nedelsdamas prisijungė prie jų. Kelionės Rasputinui teikė džiaugsmo; jis buvo smalsus, nenustygo vietoje ir žavėjosi peizažais, be to, žinojo, jog ši piligrimystė įtikins Nikolajų jį atgailaujant, o Aleksandrai bus dar vienas jo pamaldumo įrodymas.

Senuolis nuolat pranešinėjo valdovams, kaip jam sekasi: siuntinėjo žinutes bei laiškus Vyrubovai, atvirukus imperatorienei. Norėdamas įsitikinti, kad pastangos pasitaisyti yra įvertintos, grįžęs į Sankt Peterburgą ėmė diktuoti nedidelę knygelę, kuri buvo pavadinta „Mano mintys ir apmąstymai“ ir turėjo paantraštę „Trumpas mano kelionės po šventąsias vietas aprašymas ir jų įkvėpti pamąstymai apie religinius dalykus“. Rasputino žodžius užrašė viena iš jo gerbėjų, tikriausiai Munia Golovina. Knygelė buvo išleista privačiai ribotu tiražu.

Pirmiausia Rasputinas nuvyko į Potčajevo lavrą*. Tai buvo ištisas atsiskyrėlių celių kompleksas. „Regėjau Dievo žmones, mano širdis pradžiugo, išvydusi piligrimus, – rašė jis. – Štai tikri tikintieji! Jų širdyse juntama Dievo baimė, jie ieško dieviškos tiesos“. Rasputinas labai stengėsi pabrėžti šių kelionių naudą savo paties sielai; duodamas interviu jis paprastai būdavo kandus ir nenukrypdavo nuo temos, o šioje knygelėje senuolio kalba tapo pernelyg puošni, prisagstyta biblinių frazių, labai primenanti romantiškas noveles, kurias taip mėgo jo pagrindinis taikinys – imperatorienė. „Persigandęs drebėjau, o paskui nurimau ir tapau nuolankus, – rašė senuolis apie jausmus, patirtus, kai meldėsi priešais garsiąją ikoną. – Aplankius kiekvieną šventą vietą, širdy sužėri dar vienas nuolankumo perlas“.

Iš Potčajevo Rasputinas nuvyko į Odesą ir sėdo į piligrimų laivą. „Kokia nuostabi naktis jūroje, – rašė jis. – Gilias mintis ir jausmus pamažu švelniai nuramdo miegas... O, Kristaus jūra! Kokie stebuklai sly-

* Didelis vienuolynas (*rus.*).

pi tavo gelmėse. Staiga išvydęs krantą, mėgaujiesi žaluma, medžiais... Kai laivą mėto galingos bangos, dvasia nerami. Žmogus praranda sąmonę ir klaidžioja tarytum po rūką... Banga yra mūsų sąžinė. Kad ir kokios baisios būtų bangos jūroje, jos visuomet nurimsta; o sąžinę gali nuraminti tik geri darbai".

Istanbule išlipęs iš laivo, Rasputinas buvo apstulbintas, kai Šv. Sofijos sobore išvydo rūkančius turkus. „O, varge – rašė jis. – Dievą tikriausiai baisiai užrūstino mūsų pasipūtimas, kad jis atidavė šią šventovę stabmeldžiams... Viešpatie, išklausyk mano maldą ir grąžink soborą mums". Senuolis keturpėsčias ropojo į Efeso olas ir atsiskyrėlių būstus; Patmo saloje išvydo vietą, kur buvo kalinamas šventas Jonas. Jeruzalėje verkė iš džiaugsmo: ten viskas buvo „kaip kadaise", žmonės dėvėjo „tokius pačius keistus apdarus, kokie aprašyti Šventajame Rašte". Rasputinas įgėlė savo seniems priešams – homoseksualiems vienuoliams iš Atono kalno. Mieste pamatė minias pakalikų, prekeivių relikvijomis bei pigiu vynu, kurį daugelis gėrė tik dėl to, kad šis kainavo kelis variokus už litrą. „Tie Atono vienuoliai žeidžia daugelio žmonių jausmus, todėl jų nederėtų čionai įleisti".

Prie deglais apšviestos Dievo motinos grotos Rasputinas dalijosi „Josios džiaugsmu, kad Viešpats pasirinko Jos kūną", bet pasistengė apjuodinti Bažnyčios instituciją, kėlusią senuoliui tiek rūpesčių – „mūsų vyskupai išsilavinę, bet jų sielos nėra paprastos, o žmonės gali sekti tik paskui paprastas sielas, štai kodėl šventykla stovi tuščia". Keletą puslapių Rasputinas skyrė meilei. „Vos prisiartinęs prie Kristaus kapo, pajutau, jog tai – meilės kapas, ir panorau apkabinti kiekvieną stovėjusį šalia, – rašė jis. – Mylintis niekada nepakels rankos prieš kitą. Visi įsakymai paklūsta meilei, joje telpa viso pasaulio išmintis, didesnė net už Saliamono, ir tik viena meilė yra tikra, visa kita – tik padriki fragmentai". Senuolio gerbėjams šios eilutės buvo religinės poezijos viršūnė.

Rasputino duktė teigė, kad Getsemanės sode tėvą aplankiusi vizija: Rasputinas regėjo lavoną – savo lavoną – ir iš siaubo apalpo; kažkas įnešė senuolį į smuklę, jis užmigo neramiu miegu, o sapne pažįstamos moterys – Irina Danilova, Natalja Stepanova, Liza Tansin – tyčiojosi iš jo, degino jo kūną įkaitinta geležimi, kol – nelaimėlis jau galavosi mirtimi – Kazanės mergelė jį peržegnojo ir ženklu liepė grįžti į kūną. Pats senuolis niekam nė žodeliu neužsiminė apie šį regėjimą – net jeigu jis ir buvo neišgalvotas (nors mažiausiai įtikėtinas iš visų Raspu-

tino vizijų), tai bent jau netinkamas pasakoti imperatorienei. „Mano mintyse ir apmąstymuose“ jis tik papasakojo, kaip pasninkaudamas mito vien džiūvėsiais, mąstė apie išganymą ir kryžium gulėjo Getsemanėje, „bijodamas žengti šia šventa žeme, kurios kiekvienas akmenėlis yra šventas“. Taigi tąkart sode Rasputinas galėjo apalpti iš alkio.

Netrukus jis atsigavo ir pasinėrė į Jordano upės vandenis. Senuolį sužavėjo Negyvoji jūra. „Ant jos krito Dievo bausmė, – rašė Rasputinas. – Mus apėmė siaubas ir pagarba, ir baimė... nė vieno gyvo padaro, nė vieno vabzdžio, net žuvies, tad teliko žiūrėti ir raudoti“. Betliejuje jis pasiskundė, kad rusų piligrimams nėra kur apsistoti. Sutikti katalikai senuoliui nepatiko beveik taip pat kaip ir turkai – žinojo, kad caras teigiamai įvertins tokį paprastą patriotizmą. Katalikų Velykos Rasputinui pasirodė pernelyg niūrios. Rusijoje žmonės šlovindavo tą akimirką, kai Kristaus kapas buvo rastas tuščias. Nešini ilgomis plonomis žvakėmis jie paskui popą išeidavo iš cerkvės, ir šis paskęsdavo liepsnelių jūroje. Kai atsigręžęs į cerkvę popas triumfuojančiu balsu ištardavo: „*Christos voskres!*“ – „Kristus prisikėlė!“ – žmonės džiaugsmingai sušukdavo: „*Voistinu voskres!*“ – „Iš tiesų prisikėlė!“ Palyginti su rusiškomis, katalikų ceremonijos Rasputinui pasirodė visai neįspūdingos. „Net šventykloje jie kažkokie paniurę, negyvi, tarsi būtų praradę savo artimą, – kalbėjo senuolis. – Pamaldoms pasibaigus, jų siela nesidžiaugia...Kokie mes, stačiatikiai, laimingi!“

Kol Rasputinas buvo Betliejuje, Iliodoras metė iššūkį Stolypinui bei sinodui ir iš Novosilsko vienuolyno grįžo į Caricyną. Jo buveinę nedelsiant apsupo provincijos gubernatoriaus Stremouchovo daliniai. Tačiau vienuolį gynė klykiančių moterų ir basakojų valstiečių minia, prisiekinėjusi užmušti kiekvieną, kuris bent pirštu paliesiąs tėvelį Iliodorą. Jie grasino nevalgyti, negerti ir nemiegoti tol, kol bus atšauktas įsakymas, liepiantis jų numylėtiniui išvykti. Caras nuvylė ir gubernatorių, ir ministrą pirmininką. 1911 m. balandžio 3 d. Caricyno vyskupas paskelbė Nikolajaus sprendimą: „Imperatorius, atsižvelgdamas į žmonių pageidavimus, balandžio 1 d. leido tėvui Iliodorui grįžti iš Novosilsko į Caricyną“.

Stolypinas įtūžo. Jis patarė Stremouchovui atsistatydinti – gal bent tai atves Nikolajų į protą. Gubernatorius sutiko ir pridūrė, jog pasinaudos proga pakalbėti su caru apie Hermogeno bei Rasputino vienuoliui teikiamą paramą. Kitą rytą Stremouchovui paskambino žmogus – jis neprisistatė, bet buvo aišku, kad kalba Stolypino pavestas, – ir patarė nuvykus pas carą jokiu būdu neminėti „trečiojo asmens". Rasputino reputacija jau buvo pasiekusi tokią ribą, kai net Rusijos ministras pirmininkas patarinėjo kolegoms verčiau patylėti.

Šis incidentas sukėlė tarptautinį susidomėjimą ir vėl atvijo Londono *Times* žurnalistą Robertą Viltoną į Rusiją. Jį suintrigavo tai, jog „išprotėjęs Caricyno vienuolis", taip Viltonas vadino Iliodorą, remiamas „keisto sibiriečio" Rasputino, gali žeminti tokį įtakingą žmogų kaip Stolypinas. Atvykęs į Caricyną, korespondentas išvydo minią piligrimų, laukiančių, kada galės sėsti į garlaivius ir plaukti iš miesto. Visi buvo nervingi, kone isteriški, ypač tūkstantis šimtas moterų piligrimių. Jie, turintys tik kuprines ir lazdas, buvo suskirstyti į grupes po penkiasdešimt; kiekviena grupė turėjo savo vėliavnešį. Vilkintis sutana su raudona, balta, mėlyna – nacionalinių spalvų – apykakle, Iliodoras giedodamas vedė žmones Caricyno gatvėmis. Išlydėti piligrimų uoste susirinko visas miestas, „džiaugsmingai skambino varpai, minios šaukė „valio!" giedojo bažnytines ir patriotines giesmes... piligrimai, gubernatoriai ir jų pavaldiniai, miesto tėvai, dvasininkai – visi *in corpore* buvo čia".

Iliodoras nusakė kelionės tikslą. „Revoliucionieriai ketino plaukti Volga ir bombarduoti mūsų miestus, bet jiems nepasisekė, – šaukė jis. – Mūsų misija – subombarduoti šiuos miestus Dievo žodžiu ir dieviškos tiesos sviediniais". Su šiais žodžiais piligrimai išplaukė. Keliauninkai švartavosi kiekviename didesniame mieste. Procesijas vedė penkiasdešimt gražiausių merginų, išrinktų paties Iliodoro, ir grupė geriausių giedotojų. Muzika ir gražios mergaitės pritraukdavo minias smalsuolių, o Iliodoras meistriškai juos apdorodavo. Nuo jo kalbų popus ir aukštus valdininkus apimdavo ekstazė; Viltonas pats matė, kaip jie „nuolankiai paklusdavo išprotėjusio vienuolio žodžiams". Solidūs vyskupai tylėjo pagauti pagarbios baimės, gubernatoriai bučiavo Iliodorui rankas. Piligrimų procesijos bet kuriuo dienos ar nakties metu įeidavo į soborus ir cerkves; popus „ištempdavo iš namų, versdavo vilktis sutanas ir laikyti šventas mišias". Tą, kuris neišreikšdavo Iliodorui deramos pagarbos, palydėdavo „keiksmų ir prakeiksmų kruša". Vienam miestui prie Volgos, pasitikusiam jį „akmenine" tyla, Iliodoras išpranašavo Sodomos ir Gomoros likimą, kitur pa-

reiškė, jog šią vietovę užgrobsianti kinų kavalerija ir virš cerkvės, kuri nepaskubėjo atverti jam savo durų, praskraidinsianti drakoną. Kazanėje vienuolis paskelbė atskiriąs arkivyskupą nuo bažnyčios.

Grįžęs į Caricyną Iliodoras Viltonui pasirodė pasiekęs „tikros beprotybės ribą", kai jau nedelsiant reikia „medikų pagalbos". Į lauke laikomas mišias vienuolį lydėjo didžiuliu pistoletu mojuojantis asmens sargybinis. Priešais jį būdavo nešamas naujas simbolis – nežmoniškai didelis stiebas su pritvirtintu švytinčiu plieniniu kirviu ir ietimi. „Iki šiol mes tik grasinome savo priešams, – skelbė Iliodoras. – Nuo šiol imsime šaudyti. Tai mirtinas karas. Pakilkite, stačiatikiai, iškelkite sukilimo vėliavą, kad apgintumėte mūsų šventąjį tikėjimą, patvaldystę ir rusų brolybę. Saugokitės, žydai ir atskalūnai".

Kraujo praliejimas buvo neišvengiamas. Iliodoro šalininkai apsupdavo ir neretai apstumdydavo nespėdavusius nukelti kepurių arba besijuokiančius šventajam tėveliui girdint. Kartą jie sučiupo Viltono kolegą rusą ir ištepliojo jo veidą žibalu. Kiekvienas, kuris, Iliodorui einant pro šalį, drįsdavo neatsistoti arba, norėdamas geriau į jį įsižiūrėti, išsitraukdavo kišeninius žiūronus, būdavo apšaukiamas žydu. Vienuolis įsakė

savo piligrimams pakelti lazdas – ore suošė grėsmingas miškas – ir mojuoti jomis, o paskui „kikendamas" liepė jas nuleisti. Vienintelė priežastis, kodėl, Viltono manymu, caras pakentė Iliodorą, buvo ta, kad šis įstengė suvaldyti reakcingą „juodąją armiją" – puikią atsvarą kairiųjų keliamam „raudonajam pavojui".

Birželio pabaigoje Rasputinas vėl pasirodė Sankt Peterburge. Kaip jis ir tikėjosi, piligrimystė grąžino jam caro malonę – dar daugiau, spręsdamas politines problemas, Nikolajus dabar klausdavo senuolio patarimo ir net patikėjo jam ypatingą ir labai delikačią misiją. Tai buvo pirmasis kartas, kai Rasputinui atsivėrė tikroji valdžios galybė. Jis keletą kartų viešėjo rūmuose ir pasakojo apstulbusiai Aleksandrai apie Šventąją žemę. Vyrubova, taip pat dalyvavusi tuose pokalbiuose, vėliau paliudijo nežinojusi, kam Rasputinas diktavo savo „Apmąstymus", bet patvirtino, kad „jų turinys atkartoja viską, ką buvo sakęs Grigorijus Jefimovičius. Šias temas jis nagrinėjo kalbėdamasis su caro šeima; pokalbiuose dalyvaudavo ir didžiosios kunigaikštytės bei sosto įpėdinis, kurie, žinoma, anksti išeidavo, nes būdavo metas gulti".

Dabar Rasputinas stengėsi apnuodyti savo priešus Stolypiną ir Lukjanovą, sinodo oberprokurorą. Su pastaruoju buvo trumpa šneka; naująjį oberprokurorą B. K. Sablerį senuolis puikuodamasis pavadino „savu žmogumi". Ministras pirmininkas buvo daug didesnė ir sudėtingesnė kliūtis, bet ir šįkart Rasputinui šypsojosi sėkmė. Stolypino antipatija senuoliui sukėlė didžiulį imperatorienės pasipiktinimą. Jau pažemintas Iliodoro, ministras pirmininkas buvo dar labiau paniekintas, kai valstybės tarėjai, teigdami, jog pildo asmeninį caro pageidavimą, blokavo jo pasiūlytą reformą, kurią įvykdžius vakarinėse imperijos žemėse turėjo būti įkurtos vietoje renkamos tarybos. Suirzęs Stolypinas įteikė atsistatydinimo pareiškimą; neką mažiau pasipiktinęs Nikolajus paklausė, kas laukia „man atsakingos vyriausybės", jeigu ministrai ateina ir išeina kada panorėję, ir atsisakė patenkinti prašymą. Stolypinas buvo pervargęs, be to, susirgo gripu. Jis žinojo galutinai praradęs caro pasitikėjimą ir pasakė draugams esąs tikras, kad netrukus Ochrankos agentai jį nužudys. Nikolajus tuo metu tarėsi su Rasputinu, kas galėtų pakeisti Stolypiną.

Alternatyvos buvo dvi: arba į ministro pirmininko pareigas grąžinti Vitę, o vidaus reikalų ministru paskirti Aleksejų Chvostovą, arba Chvostovui patikėti premjero, o dabartiniam finansų ministrui Vladimirui N. Kokovcovui – vidaus reikalų ministro pareigas. Chvostovas buvo jaunas ir mažai kam žinomas provincijos gubernatorius, kritęs carui į akį, kai šis lankėsi Nižnij Novgorode. Prašyti žmogų, to nedaugelio, kurie jį pažinojo, laikomą „nepatyrusiu, korumpuotu, per daug savimi pasitikinčiu menkysta", tapti ministru pirmininku arba vidaus reikalų ministru – tai buvo sunkiausios ir atsakingiausios pareigos Rusijoje – buvo taip rizikinga, kad gniaužė kvapą. Nikolajus žinojo, jog Rasputinas nieko nenutuokia apie administracinius reikalus, bet pasitikėjo senuolio gebėjimu pažinti žmones, todėl paprašė jį nuvykti į Nižnij Novgorodą ir „ištyrinėti" jaunojo gubernatoriaus „sielą".

Į miestą prie Volgos, už 250 mylių į rytus nuo Maskvos, Rasputinas išsiruošė su draugu, žurnalistu šantažuotoju Sazonovu. Chvostovas, išgirdęs, kad audiencijos prašo valstietis ir nuotykių ieškotojas, atsisakė juodu priimti. Tuomet jie paprasčiausiai įsiveržė į gubernatoriaus svetainę ir dulkėtais batais išpurvino brangų kilimą. Chvostovas įsakė tarnui išmesti akiplėšas, bet Rasputinas pareiškė, kad caras bus nepatenkintas, kai gaus jo telegramą: Rasputinas grasino pasiskųsiąs, kad kišenėje teturėjęs tris rublius, o gubernatorius jo net nepavalgydinęs.

Chvostovas pamanė, jog tas žmogus beprotis arba tiesiog įžūlus melagis, bet vis dėlto paskambino į telegrafą ir sužinojo, kad kažkoks valstietis iš tiesų siuntė telegramą į Carskoje Selo. Joje buvo rašoma: „Chvostovui teko Dievo malonė, bet jis dar jaunas ir jam kažko trūksta". Jeigu caras pageidautų, gubernatorius tiktų užimti vidaus reikalų ministro, bet jokiu būdu ne ministro pirmininko postą.

Tuomet buvo nutarta pasiteirauti Vitės, ar šis nesutiktų dar kartą imtis premjero pareigų. Kai liepos pabaigoje atėjo laiškas nuo Sazonovo, Vitė atostogavo Biarice. Laiškas prasidėjo pasiūlymu, kad jis galbūt norėtų finansiškai paremti Sazonovo laikraštį; taip šis prašė kyšio už premjero postą. Toliau buvo rašoma, jog caras nusprendė iki rugpjūčio pabaigos pakeisti Stolypiną. Laiškas baigėsi teiginiu, jog Vitė suteiktų naujajai vyriausybei labai reikalingo svarumo. „Kažin ar man tai siūlantys patys išsikraustė iš proto, – svarstė Vitė, – ar mano, kad aš beprotis, apsidžiaugsiantis jų pasiūlymu?" Jam buvo sunku patikėti, kad „Rasputinas jau toks įtakingas, kad jo remiamas toks tamsus žmogus kaip Sazonovas" yra įgaliotas piršti aukščiausią valdininko postą Rusijoje.

Mirus Tobolsko vyskupui, atsirado puiki proga paveikti svarbų bažnytinį paskyrimą. Sibiro vyskupystei priklausė ir Pokrovskojės kaimas, o Rasputinui, nors ir ištvėrusiam vyskupijos tyrimą, pradėtą dėl jo tariamų ryšių su chlistais, buvo paranku turėti užtarėją, jeigu vėl pakliūtų į hierarchų nemalonę. Senuolis pasirinko Varnavą, Novolugvinsko vienuolyno netoli Maskvos vyriausiąjį. Jiedu susipažino pas Aną Šipovą – ji galbūt ir buvo toji madam Š., kurią transsibiro traukinyje mėgino suvilioti Rasputinas, – o vėliau keletą kartų susitiko kunigaikščio Andronikovo apartamentuose. Varnava, neseniai pradėjęs šeštąją dešimtį, buvo keista būtybė, turgaus sodininko sūnus, neišsilavinęs, bet šmaikštus, išradingas ir klastingas. Jis jautė potraukį jauniems novicams. Tai ir atvedė jį pas Andronikovą. Mėgo fotografuotis. Vienoje nuotraukoje, patekusioje į tyrimo komisijos rankas, Varnava gulėjo karste, užkeltame ant brokatu užklotos lovos; kitoje sėdėjo su „dailiu, moterišku, meiliai prie jo prigludusiu novicu". Varnavos gyvos akys buvo protingos, o veidas turėjo „satyro ir ožiakojo Pano bruožų".

Varnava ir Rasputinas turėjo daug ką bendra – jiedu netikėjo vienas kito šventumu, bet galėjo vienas kitam pagelbėti. Varnava karštai troško tapti vyskupu. Dėl išsilavinimo – bendrojo ir teologinio – stokos ši svajonė lyg ir negalėjo išsipildyti, bet jis „sumetė, jog priešais stovi

žmogus, galintis viską". O Rasputinas Varnavoje įžvelgė žmogų, „kuris, gavęs Tobolsko vyskupiją, iš laimės vergiškai pildys visus jo pageidavimus". Iš pradžių sinodas atmetė Varnavos kandidatūrą. Net Sableris buvo priblokštas, kai caras primygtinai pareikalavo paskirti būtent šį žmogų. „Priminiau carui, jog Varnava tam nepasirengęs, – vėliau liudijo oberprokuroras. – Jis neišmanė įstatymų, buvo beraštis, tik sukeltų pajuokų bei patyčių bangą ir sukompromituotų visus vyskupus". Sableris vis atidėliojo paskyrimą, kol gavo caro ranka rašytą laiškelį: „Primenu jums savo pageidavimą – Varnava turi būti nedelsiant paskirtas Tobolsko vyskupu". Toks spaudimas ir Rasputino draugo, suomių vyskupo Sergejaus, pagalba padėjo Varnavai laimėti, nors sinodo narių balsų persvara jo naudai buvo labai nedidelė. Tikinčiuosius šokiravo tai, kad caras taip nuolaidžiauja Rasputinui, teršiančiam valstybinę religiją.

Netrukus Rasputinas dar užbėrė druskos ant bažnyčios žaizdos – drauge su Lochtina nuvyko į Caricyną aplankyti Iliodoro. Vizitas buvo nesėkmingas. Senuolį sutiko su gerokai mažesniu įkarščiu nei anksčiau. Tuomet jis pakratė piniginę. Pažadėjo tris tūkstančius rublių skirti dar vienai Iliodoro organizuojamai piligrimų kelionei, pasiuntė Aleksandrai telegramą, prašydamas pinigų, ir, pasak Spiridovičiaus, po keturių dienų juos gavo. Kai visuotinė rinkliava nepateisino lūkesčių, Lochtina parėmė ją – sumokėjo tris šimtus rublių už suvenyrinę ikoną, o Rasputinas įtikino keletą vietos damų paaukoti sidabrinį arbatos servizą. Išreikšdama dėkingumą, viena maža mergaitė įteikė senuoliui puokštę gėlių ir tarė: „Jūsų siela tokia pat graži kaip ir šios gėlės". Tačiau jis pastebėjo, kad nuo tikinčiųjų nešamų vėliavų išnyko jo atvaizdas. Žmonės vis dar garbino milžiniškus Hermogeno ir Iliodoro atvaizdus, o Rasputinas jau buvo išmestas iš trijulės. Baisiai įsižeidęs, jis pasiuntė Vyrubovai telegramą – norėjo atkreipti dėmesį į šį pasikeitimą.

Po atviru dangumi Rasputinas pasakė pamokslą, kuris labai sujaudino Iliodorą. „Tai buvo pirmas kartas, kai jis man tikrai atrodė patrauklus, – rašė vienuolis. – Aukštas, liaunas, pasidabinęs prabangiu, per liemenį sujuostu valstietišku drabužiu, jis tapo ypač didingas, kai, kalbai pasiekus kulminaciją, palinko į priekį. Balansuojantis ant aukštos pakylos krašto, Rasputinas atrodė tarsi dangaus būtybė, pasirengusi skrydžiui, bet ne į dangų, o į pragarą. Plaukai ir barzda, rūpestingai išplauti,

draikėsi vėjyje, elegantiškai plazdėjo aplink jo galvą... Kalbėjo *staccato*, tvirtai ir skambiai. Kalba buvo trumpa, bet įtaigi ir jaudinama". Iliodoras pacitavo: „Taip, mano priešai jau ne kartą puolė mane, – kalbėjo Rasputinas. – Jie mano, kad man atėjo galas. Jūs juokiatės! Tai jiems atėjo galas. Ne man. Kas jie tokie? Kopūstų kubile šliaužiojantys kirminai. Apgailėtini kirminai, ir niekas daugiau. Jie nori mane parblokšti. Puiku, bet neperšokęs griovio nesakyk op!"

Reikia pabrėžti, kad Rasputinas Iliodorui pasirodė skrendąs „į pragarą" ir kad vienuolis prisiminė Rasputino žodžius apie priešus – netrukus pats tapo vienu iš jų. O kol kas jiedu kartu aplankė Dubrovos vienuolyną. Vienuolyno motinėlė pagerbė Rasputiną ir padovanojo savo pačios padarytą gėlėmis papuoštą žvakę. Iliodoras pasipiktino, kad senuolis „spėjo apsilankyti keliose vienuolių celėse", be perstojo gyrėsi pasistengęs, kad Sableris būtų paskirtas sinodo oberprokuroru, ir teigė esąs tikras, kad Stolypinas netrukus bus atleistas. Užsukęs į Saratovą aplankyti Hermogeno, Rasputinas pastebėjo, kad ir šis jo draugas gerokai atšalęs; vyskupas įspėjo senuolį, jog vis gausesni ir gausesni įrodymai apie jo nuotykius su moterimis jau nebetoleruotini. Hermogenas bent jau buvo sveiko proto. O vis stiprėjanti Iliodoro neapykanta Rasputinui tapo ypač pavojinga dėl vienuolio psichinės būklės.

Tačiau iš pradžių nukentėjo vienas iš Rasputino „apgailėtinų kirminų". Rugpjūčio pabaigoje Kijeve laukė Piotro Stolypino, turėjusio dalyvauti iškilmingoje caro senelio Aleksandro II, teroristų nužudyto caro išlaisvintojo, paminklo atidengimo ceremonijoje. Ministras pirmininkas žinojo, kad jo dienos šiame poste suskaičiuotos; jo niekas nepakvietė prisijungti prie imperatoriškosios šeimynos ir drauge vykti į Ukrainą. Kijeve, apsistojęs vieno juodašimčio namuose, buvo ir Rasputinas. Rugpjūčio 30 d. prasibrovęs pro minią Aleksandro gatvėje prie Kijevo muziejaus, jis stovėjo pirmose gretose ir stebėjo imperatoriškąjį paradą.

Pro šalį nudardėjo Aleksandros karieta, lydima šventinėmis uniformomis pasipuošusių policininkų ir kavaleristų. Senuolis sugavo imperatorienės žvilgsnį, palaimino ją, ši nusišypsojo ir linktelėjo galva. Kitoje karietoje sėdėjo Stolypinas, įdegęs po vasaros atostogų, bet toks vienišas, niekieno nesaugomas – puikus taikinys teroristams, – kad tarstelėjo greta sėdėjusiam finansų ministrui Kokovcovui: „Mes niekam nereika-

lingi". Jį išvydęs, Rasputinas išbalo – bent jau taip teigė Vyrubova – sudrebėjo ir suriko: „Už jo mirtis. Mirtis seka jam iš paskos... jam, Piotrui... seka jam iš paskos". Tą naktį Rasputino šeimininkas girdėjo, kaip šis, nemigos kamuojamas, blaškėsi po kambarį; mirtis „netoli", murmėjo senuolis, o jis bejėgis „jos kaulėtose rankose". Simanovičius teigė, jog Rasputinas jau buvo ir jam, ir carui sakęs, neva „senis" – taip jis vadino Stolypiną – bus nužudytas, jeigu vyks į Kijevą, ir įspėjęs, kad po šio mirties prasidės žydų pogromas.

Policijos informatorius Dmitrijus Bogrovas, kuris, darbdavių iš Ochrankos pavestas, dirbo revoliucionierių kuopelėse, pranešė apie pasikėsinimą nužudyti į miestą atvykusį carą. Policija, patraukusi šiais klaidingais pėdsakais, išeikvojo visus savo resursus. Net Bogrovui įteikė policininko pažymėjimą, o jį patį pasiuntė į 1911 m. rugsėjo 1 d. vykusias iškilmes Kijevo operos teatre, kur turėjo būti vaidinama Rimskio-Korsakovo opera „Pasaka apie carą Saltaną". Jo užduotis buvo pastebėti kiekvieną teroristą, kuriam pavyktų prasmukti pro apsaugą ir kuris mėgintų nužudyti carą, drauge su dukterimis Olga ir Tatjana sėdintį imperatoriškoje ložėje; imperatorienė, vis dar negalinti pakęsti viešų renginių, iškilmėse nedalyvavo.

Stolypinas sėdėjo pirmoje parterio eilėje. Per antrąją pertrauką jis atsistojo ir atsigręžė į salę. Ši buvo beveik tuščia: publika būriavosi baruose vestibiulyje, skanavo gaiviuosius gėrimus ir saldumynus. Tarpu tarp eilių ėjo jaunas vyriškis, vilkintis vakariniu kostiumu, užsimetęs operos apsiaustą. Naktis buvo tvanki ir beorė – tą nepaprastai karštą vasarą Ukraina virto išdeginta dykyne, bet policininkai civiliais drabužiais neatkreipė dėmesio į žmogų su apsiaustu. Jis turėjo policijos pažymėjimą. Bogrovas išsitraukė teroristų pamėgtą ginklą brauningą ir du kartus iššovė Stolypinui į krūtinę.

Iš garso caras pamanė, kad kažkas nukrito, ir grįžo į savo ložę pažiūrėti, ar tai ne jo teatriniai žiūronai, galbūt kliudę kurį nors žiūrovą. Apačioje vyko grumtynės: uniformuoti vyrai kažką tempė kilimu. „Stolypinas stovėjo, – rašė jis motinai. – Paskui lėtai pasisuko į mus ir kaire ranka ore nubrėžė kryžiaus ženklą. Tik tuomet pastebėjau, kad jis mirtinai išbalęs, o dešinė ranka bei uniforma suteptos krauju. Jis krito į kėdę ir ėmė sagstytis mundurą... Žmonės mėgino nulinčiuoti žudiką. Apgailestaudamas pranešu, kad policija išgelbėjo jį nuo įtūžusios minios... Teatras vėl buvo pilnas žmonių, visi sugiedojo valstybės himną. 11 valandą aš su mergaitėmis išėjau. Galite įsivaizduoti, ką jaučiau".

Penkias dienas ministras pirmininkas prasikankino agonijoje. Stolypinas karštinės krečiamai šaliai buvo padovanojęs pastovumą ir ramybę; jam vadovaujant pramonės produkcija beveik padvigubėjo. Nereikšmingos bolševikų partijos lyderis Vladimiras Leninas, ištremtas į nekenčiamą Paryžių, su savo mokiniais tūnojo varganoje kavinukėje Orleano aveniu, gėrė šleikštų grenadiną su soda ir dūsavo, beveik susitaikęs su mintimi, kad praleido progą pradėti Rusijoje revoliuciją. Žmogžudystė sukrėtė net kairiuosius. „Žmogus, kuris reagavo ramiausiai, buvo imperatorius, – rašė kunigaikštis Pavlas Vasilijus. – Jis neišreiškė jokio apgailestavimo... tik formaliai pasidomėjo sužeistojo būkle ir ištarė keletą oficialių užuojautos žodžių".

Rugsėjo 3 d. Nikolajus užsuko į privačią kliniką, kurioje gulėjo ministras pirmininkas, bet madam Stolypina neleido jam aplankyti vyro. Apie jo mirtį carui pranešė prieplaukoje, šiam grįžus po ekskursijos Dnepro upe. Gedulingos pamaldos, dalyvaujant Nikolajui, buvo laikomos klinikoje. „Vargšė našlė, – rašė Nikolajus, – rodės, virto akmeniu, ji neįstengė net verkti". Madam Stolypina puikiai žinojo apie caro priešiškumą jos vyrui; galbūt ji įtarė, kad Nikolajus yra prisidėjęs prie

žmogžudystės. Taip manė daugelis, nes juodašimčiai dažnai naudodavosi policijos agentais, norėdami atsikratyti nepatikusiųjų jų lyderiams; net jeigu šįkart reakcionieriai veikė ne pagal caro įsakymus, savo pamfletuose jie vis tiek teigė, kad viską daro jo labui. Bogrovas buvo skubiai pakartas, apdairiai pašalinant pagrindinį pjesės veikėją, o keturi policijos karininkai laikinai atleisti iš pareigų. Oficialusis tyrimas reikalavo, kad į teismą būtų paduoti aukšti valdininkai. Caras nesutiko. Aleksejui pasveikus po dar vieno kraujoplūdžio, vėliau Vyrubova liudijo tyrimo komisijai, kad „Rasputinui buvo pasiųsta telegrama su prašymu melstis, ir jis paguodęs carą su cariene atsiųsta telegrama, kurioje rašė, jog įpėdinis gyvens", todėl Nikolajus, kuriam Dievas parodė gailestingumą, nebuvo „nusiteikęs ką nors bausti".

Tamsus ir purvinas dvigubų agentų bei provokatorių pasaulis nepateikė jokių įrodymų, siejančių carą su šia žmogžudyste. Kai kurie dvariškiai manė, kad Nikolajus tyčia pakvietė Stolypiną į Kijevą, tikėdamasis, kad išsipildys Rasputino pranašystė. Suktas kaltinimas, kuris, Simanovičiaus manymu, neturėjo jokio pagrindo. Tačiau imperatorienė buvo patenkinta ir to neslėpė. Aleksandra tikėjo, kad niekindamas Rasputiną ministras pirmininkas pats prisišaukė mirtį. Ji pareiškė vyro pusbroliui, didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui Pavlovičiui, kad „tie, kurie Mūsų

Draugo asmenyje įžeidžia Dievą, nebegali tikėtis dangaus apsaugos". Pats Draugas, nuspėjęs savo priešo baigtį, ruošėsi sveikinti jo įpėdinį.

Naujasis ministras pirmininkas buvo gan nerūpestingai paskirtas rugsėjo 9 d. Dar žmogžudystės naktį Vladimiras Kokovcovas efektyviai perėmė valdymą: į Kijevą pasiuntė tris kazokų pulkus, kad šie užkirstų kelią žydų pogromui. Pogromais juodašimčiai paprastai atšvęsdavo visus tokius ypatingus įvykius. Simanovičius klaidingai priskyrė šią atsargumo priemonę carui, manydamas, jog ginti savo pavaldinius žydus – tai carui buvo visai nebūdinga – Nikolajų įtikino Rasputino telegrama: „Džiaugsmas, taika, ramybė... Svetimųjų kraujas ant rusų caro žemės yra toks pat brangus kaip ir mūsų brolių kraujas".

Kokovcovas laukė geležinkelio stotyje, nes ketino išlydėti imperatoriškąją porą į Krymą – Nikolajus su Aleksandra norėjo pailsėti Livadijos rūmuose. Staiga prie jo dideliu greičiu privažiavo kurjeris ir paprašė tučtuojau vykti pas carą. Nikolajus nusivedė Kokovcovą į kabinetą ir pranešė nusprendęs paskirti jį ministru pirmininku, o jaunąjį Chvostovą, kurio kandidatūrai pritarė ir Rasputinas, – vidaus reikalų ministru. Kokovcovas persigando. „Jūsų Didenybe, stovite ant bedugnės krašto, – tarė jis. – Chvostovo paskyrimas reikš, kad nusprendėte nušokti". Aleksandra, jau su skrybėle, nekantriai laukė, kada galės išvykti. „Tokiu atveju, – atsakė caras, – prašau jūsų užimti ministro pirmininko postą, o dėl vidaus reikalų ministro dar pagalvosiu". Tai taręs, jis sėdo į automobilį.

Nuo pat tų laikų, kai kunigaikštis Potiomkinas daugiau nei prieš šimtmetį išplėšė jį iš totorių chanų, Krymas rusams buvo ypatinga vieta. Jo šiluma praskaidrindavo niūrias, sužvarbusias, šiaurietiškas sielas. Per Kalėdas čia žydėjo rožės, ištisus metus vešėjo kadagių giraitės, šlamėjo palmių, kaštonų, jaunų gluosnių bei akacijų alėjos, akį žavėjo snapučiais apaugusios terasos, sodai ir vynuogynai. Pietinis krantas, kalnų užstotas nuo šiaurės vėjų, buvo Romanovų užuovėja. Senus medinius Livadijos rūmus, kuriuose mirė jo tėvas, Nikolajus pakeitė itališko stiliaus *palazzo* iš balto kalkakmenio ir marmuro. Šeima ten jautėsi laiminga. Caras jodinėjo, žaidė tenisą, kartu su Aleksejumi maudėsi Auksiniame paplūdimyje netoli Kregždžių lizdo – virš jūros iškilusiose stačiose uolose iškaltos viduramžių pilies. Šiame „žemės rojuje" išvydusi pro šalį jojančias

raudonai ir geltonai apsitaisiusias totorių kavalkadas, Vyrubova įsivaizdavo „į žemė sugrįžus kentaurų rasę". Mergaitės nekaltai flirtavo su jaunais Juodosios jūros laivyno karininkais. Aleksandra galų gale atsipalaidavo savo kambaryje aukštomis lubomis – rausvame, šviesiame ir linksmame, su neišvengiamu violetinių gėlių motyvu kartūninėse užuolaidose. Pro langus buvo matyti mėlynos kalnų keteros. Neatpažinta ji galėjo eiti su Vyrubova apsipirkti į Jaltą, iki kurios buvo vos keturiasdešimt penkių minučių kelio pėsčiomis – tokia laisvė sustabarėjusioje šiaurėje buvo neįsivaizduojama.

Tačiau net ir čia imperatorienė neįstengė pamiršti politikos. Kai rūmuose apsilankė Kokovcovas, ji pakvietė naująjį premjerą išgerti arbatos terasoje. „Pastebėjau, kad jūs be perstojo lyginate save su Stolypinu, – tarė Aleksandra. – Man rodos, pernelyg gerbiate jo atminimą ir pernelyg vertinate jo veiklą... Patikėkite manimi, neturėtume gailėtis tų, kurių jau nėra su mumis. Esu tikra... kai žmogus miršta, tai reiškia, kad jo vaidmuo šiame pasaulyje baigtas, jis privalėjo išeiti, nes jau atliko viską, ką jam skyrė likimas... Likite savimi. Neieškokite paramos politinėse partijose: Rusijoje jos visai nesvarbios. Remkitės caro pasitikėjimu – Viešpats jums padės. Esu tikra, jog Stolypinas mirė tam, kad jums užleistų savo vietą, ir Rusijai tai tik į gera". Kokovcovas puikiai žinojo, jog šis kišimasis, politinių partijų ignoravimas, tikėjimas Dievu ir patvaldyste nėra betikslis. Imperatorienė manė, kad Stolypino mirtis buvo susijusi su jo neapykanta Rasputinui, ir dabar reikalavo, kad naujasis premjeras atgręžtų į senuolį nereginčias akis. „Kad ir kaip keista, – rašė Kokovcovas, – Rasputino klausimas tapo svarbiausia artimiausios ateities problema ir neišnyko per visą mano tarnybos laiką".

Šeimyna Livadijoje gyveno iki gruodžio pabaigos. Rasputinas taip pat atvyko į Jaltą ir, pasivadinęs Nikonovu, apsistojo Edinburgo viešbutyje. Gruodžio 6 d., pagal šventųjų kalendorių – šv. Nikolajaus – caro vardo dieną, jį pakvietė į rūmus. Šventasis žmogus ten lankėsi keletą kartų; išvykdamas jautėsi laimingas ir pasitikįs savimi; gruodžio 13 d. pasiuntė iš Maskvos telegramą, pranešdamas, kad jau grįžta į Sankt Peterburgą. Tačiau jo pasitikėjimas buvo apgaulingas. Bloga linkintys seni draugai laukė jo.

TRYLIKTAS SKYRIUS

Skandalas

Pirmasis į Sankt Peterburgą atvyko Iliodoras. Vyskupas Hermogenas taip pat buvo mieste – dalyvavo sinodo sesijoje; jis buvo apsistojęs Jaroslavlio vienuolyne. Iš kapitono Rodionovo, kazokų rašytojo ir Dūmos deputato, Hermogenas sužinojo apie niekaip nesiliaujančius Rasputino nusižengimus. Trijulė, prie kurios prisijungė pusprotis „Kristaus kvailys" Mitia, susitiko aptarti senuolio elgesio ir, pasakodami vienas kitam keisčiausias istorijas, moralistai sukurstė savyje tikrą įtūžį. Šnypšdamas iš pavydo dėl Rasputino sėkmės, idiotas it tikrą tiesą pasakojo salonų gandus, neva senuolis miegąs su imperatoriene. Mitia pareiškė, kad ištvirkėlį reikia nužudyti arba bent jau kastruoti. Iliodoras irgi nusigręžė nuo buvusio draugo. Jis norėjo uždaryti Rasputiną kuo atokesnėje celėje – buvo pasiūlyta Sachalino kalėjimo sala – ir laikyti užrakintą, o jo namą Pokrovskojėje viešai sudeginti.

Hermogenas buvo ne toks kategoriškas; jis manė, kad pakaktų priversti Rasputiną prisiekti daugiau niekuomet nė kojos nekelti į rūmus. Iš pradžių, daug vėliau laikraščiui *Russkoje slovo* aiškino vyskupas, jis manęs, kad Rasputinas turįs „Dievo kibirkštį", esąs jautrus, mokąs užjausti. „Pasakysiu atvirai – aš pats tai patyriau, – kalbėjo Hermogenas. – Ne vieną kartą jis atsiliepė į mano sielvartą ir užkariavo mano bei kitų širdis, bent jau savo karjeros pradžioje". Bet 1911 m. vyskupas suvokęs, „per vėlai", kas Rasputinas esąs iš tikrųjų. „Jį kamavo ypatingas negalavimas, ypatingas geismas, – tvirtino Hermogenas. – Pavadinčiau tai „satyriaziniu negalavimu". Būtent šiam Rasputinui jis buvo pasiryžęs nuplėšti kaukę.

Gavę Rasputino iš Maskvos siųstą telegramą, Mitia ir Rodionovas ėmė raginti Hermogeną veikti. Vyskupas nenoriai sutiko susitikti su teisingumo ministru ir papasakoti apie planą pagrobti Rasputiną ir uždaryti jį vienuolyno celėje. Ministras atsakė, kad tai būtų nusikaltimas. Senuolis į sostinę grįžo gruodžio 16 d. Jis paskambino Iliodorui ir paprašė jo atvykti į Munios Golovinos butą prie Žiemos kanalo. Jiedviem susitikus, Iliodoras pasiūlė Rasputinui apsilankyti Jaroslavlio vienuolyne, kur jo laukiąs Hermogenas.

Kai auka jau buvo vienuolyne, Iliodoras paskambino Rodionovui ir Mitiai. Šiems pasirodžius, Rasputinas pajuto pavojų ir sunerimo. Jo padėtis buvo nepavydėtina: priešų daugiau, o jis įviliotas į akmeninę celę vienuolyno gilumoje. Hermogenas buvo galingas, tvirtai sudėtas, šešių

pėdų ūgio vyras, o Rodionovas, pakviestas būti vyskupo kaltinimų liudytoju, taip pat stiprus ir atletiškas. Staiga, taškydamasis seilėmis, Mitia suspigo: „O! Bedievi!" Jis sugriebė Rasputino varpą, senuolio ištvirkavimų kaltininkę, ir, išsproginęs paklaikusias akis, keikdamasis, ėmė tampyti. Prie jo prisijungė Iliodoras, prapliupęs cituoti pagyrūniškus aukos žodžius; vienuolio balsas darėsi vis piktesnis ir spigesnis, kol po Rasputino apkaltinimo vienuolyno naujokės Ksenijos išprievartavimu galiausiai iš įtūžio užlūžo.

Tuomet ėmė šaukti vyskupas. „Tu melagis ir apsišaukėlis, – pasakojo Rodionovas. Hermogenas mojavo didžiuliu mediniu krucifiksu. – Sakaisi esąs šventas, o gyveni nuodėmėje ir purve. Aš kaltas, kad supažindinau tave su caro šeimyna. Dabar jau matau tavo tikrąjį veidą... Nusidėdamas tu dergi imperatorienės vardą. Savo nevertomis rankomis drįsti liesti jos šventą asmenį... Gyvojo Dievo vardu įsakau tau dingti, daugiau nebesirodyti rūmuose ir nekelti rūpesčių Rusijos žmonėms". Rasputinas „pabalusiomis akimis" pro dantis košė priesaikas ir grasino „susidorosiąs" su vyskupu. „Tu, purvinas paleistuvi, tu nesutinki paklusti vyskupo įsakymui? – šaukė Hermogenas. – Ir dar grasini man? Tai žinok, kad aš, vyskupas, tave prakeikiu!"

Nuodėmės litanija ir prakeiksmo galia įbaugino Rasputiną, jis ėmė drebėti. Taip teigė ir Rodionovas, ir Iliodoras, Hermogenas taip pat tą patvirtino; tai buvo pirmasis ir turbūt vienintelis kartas, kai Rasputiną apleido pasitikėjimas savimi. Jį pribloškė vyskupo tirada – nelaukta ir netikėta, išrėžta įtaigaus pamokslininko, kurio duona buvo smerkti nuodėminguosius ir bedievius. „Ar tai tiesa?" – paklausė Hermogenas. „Tiesa, – drebančiu balsu ištarė Rasputinas. – Tiesa, tiesa". Hermogenas kumščiu smogė jam į veidą ir ėmė mušti krucifiksu. Rasputinas smogė atgal; Rodionovas išsitraukė kazoko kalaviją ir puolė padėti vyskupui. Iš Rasputino veido „dingo žmogiška išraiška". Hermogenas, iš visų jėgų talžydamas senuolį, suriaumojo: „Tu sudaužysi mūsų šventus indus", ir už plaukų nutempė jį į nedidukę koplyčią. Ten vyskupas paskelbė mirties nuosprendį Rasputino galios ir malonumų šaltiniams. Senuoliui buvo uždrausta prisiliesti prie bet kokios moters ir liepta nė kojos nekelti į Carskoje Selo ir nė nemėginti susisiekti su imperatoriškąja šeima. Hermogenas privertė jį atsiklaupti ir prisiekti ikona.

„Aš bandžiau jį perauklėti, – pasakojo Hermogenas *Russkoje slovo* reporteriui. – Perskaičiau su juo koplyčioje draudimo maldą. Įsakiau išsi-

žadėti veiksmų, kurie taip nuodėmingai veikia aukštuomenę ir visos valstybės gyvenimą. Galiausiai liepiau jam grįžti į Pokrovskoję. Man rodės, kad įtikinau jį". Rasputinas prisiekė būsiąs paklusnus. „Gerai, – pažadėjo jis vyskupui. – Grįšiu į Pokrovskoję. Ten turiu daug kukurūzų ir galėsiu patogiai gyventi. Daugiau niekada nebendrausiu su žmonėmis iš aukštuomenės". Tai taręs senuolis pabėgo.

Kitą dieną Rasputinas pamėgino atitaisyti žalą. Jis nuėjo pas Iliodorą. „Išgelbėk mane!" – maldavo senuolis buvusio draugo. – Išgelbėk mane!" Iliodoras nuvedė jį pas vyskupą, tačiau šis nesutiko jam atleisti ir atsuko nugarą taręs: „Niekada ir niekur!"

Netrukus rašytojas Rodionovas paskleidė kalbas apie sumušimą. Spauda pasičiupo šią istoriją ir iškapstė senus kaltinimus, esą Rasputinas priklausąs chlistų sektai. Maskvos laikraštis *Golos Moskvy* išspausdino Maskvos teologijos akademijos dėstytojo, nelegalių kultų specialisto Michailo Novosiolovo redakcijai rašytą laišką, paremtą paties Novosiolovo sukurtu pamfletu, reikalaujantį, kad vis dar Sankt Peterburge posėdžiaujantis sinodas paskelbtų Rasputiną eretiku.

Laiškas prasidėjo *Quo usque tandem!**

Šie pasipiktinimo žodžiai išsprūsta iš visų stačiatikių, vyrų ir moterų, lūpų, vos prabilus apie klastingą konspiratorių, išdavusį mūsų Šventąją Cerkvę, tą žmogiškų sielų ir kūnų prievartautoją – Grigorijų Rasputiną, kuris begėdiškai ginasi, prisidengdamas Šventosios Cerkvės vardu. „Quo usque?" *– šiais žodžiais rusų cerkvės vaikai verčiami kreiptis į sinodą, regėdami jo siaubingą nuolaidumą Grigorijui Rasputinui. Kiek dar sinodas, kuriam matant vaidinama ši kriminalinė komedija, tyliai sėdės rankas sudėjęs? Kodėl jis tyli ir nevykdo Dievo įsakymo ginti avis nuo vilkų?*

Kodėl tyli Izraelio sargybiniai, jeigu man rašytuose laiškuose kai kurie iš jų šį pseudomokytoją atvirai vadina „pseudochlistu, erotomaniaku bei šarlatanu"? Kodėl gašliam chlistui leidžiama daryti juodus darbus ir sakyti, kad jie balti?.. Kur ta valdanti ranka, jeigu ji neišmeta begėdžio sangulautojo už tvoros, saugančios mūsų Cerkvę?

* Ar dar ilgai? *(Lot.)*

Imperatorienės Draugo išvadinimas „erotomaniaku“ bei „pseudochlistu“ sukėlė sensaciją. Po 1905 m. reformų cenzūra buvo panaikinta. Laikraščiams dabar grėsė tik sutartinės baudos arba tiražo konfiskavimas po nepageidautinos publikacijos. Novosiolovo pamfletą konfiskavo, reido metu spaustuvėje rastus *Golos Moskvy* egzempliorius sudegino, o laikraščiui skyrė didžiulę baudą. Žmonėms tai buvo svariausias įrodymas, kad Rasputinas iš tiesų yra chlistas, gašlus arkos vairininkas ir kad tarp jo arkos narių yra pati imperatorienė. Į skaitytojų rankas pakliuvę egzemplioriai „buvo pardavinėjami už pasakiškas sumas“, – prisiminė politikas Rodzianka, – o laikraščiai pradėjo spausdinti straipsnius apie Rasputiną ir nelegalią pamfleto konfiskaciją“. Pirmą kartą spauda ėmė rašyti apie Rasputino aukas moteris ir spausdinti nuotraukas, kuriose senuolis buvo gerbėjų apsuptyje. „Kuo stropiau dirbo cenzoriai ir policija, – pridūrė Rodzianka, – tuo daugiau straipsnių ir nuotraukų spausdino laikraščiai, ir tuo didesnės buvo baudos“.

Rasputinas pakliuvo į didelę bėdą. Jis instinktyviai jautė, kad dabar, kaip ir tada, kai buvo šantažuojamas, puolimas būtų geriausia gynyba. Nikolajus ir Aleksandra Kalėdoms iš Krymo grįžo į Carskoje Selo. Rasputinas per Vyrubovą pranešė jiems, kad Hermogenas su Iliodoru „užklupo jį iš pasalų“ ir mėgino nužudyti. Senuolis prašė, kad nedorėliai būtų nedelsiant ištremti iš sostinės, kol nespėjo pridaryti dar daugiau žalos. Be to, jis pasistengė paveikti Sablerį, savo paties parinktą sinodo oberprokurorą. Spaudimas buvo veiksmingas. 1912 m. sausio 3 d. Sableris įteikė carui sinodo rekomendaciją, įsakančią Hermogenui grįžti į savo vyskupiją Saratove. Nikolajus ją pasirašė.

Tai buvo precedento neturintis atvejis, kad sinodo narys, sinodui tebeposėdžiaujant, būtų ištremtas iš sostinės. Hermogenas nesutiko išvykti. Jis telegrafu pranešė naujieną Iliodorui. Vienuolis, jau grįžęs į Caricyną, viską papasakojo spaudai. Hermogenas teisėtai pareikalavo, kad jį teistų dvylika vyskupų, nes tik jie vieninteliai, remdamiesi kanonų teise, galėjo pašalinti jį iš sinodo. Jam buvo atsakyta. Sausio 16 d. Hermogenas pareikalavo audiencijos pas carą. „Esu pasirengęs paklusti valdovo įsakymams, – paaiškino jis, – bet Grišai Rasputinui – niekada!“ Nikolajus per Sablerį perdavė vyskupui, kad atsisako jį priimti. Tuomet Hermogenas parašė valdovui laišką, melsdamas „išravėti aplink sostą

augančias piktžoles"; atsakymo negavo. Pasiuntė telegramą imperatorienei; ši atsakė, kad vyskupas privaląs paklusti vyresniųjų, sinodo, kuris yra įkurtas Dievo, įsakymams.

Sausio 17 d. Hermogenui buvo pranešta, kad sinodas atima iš jo vyskupiją ir ištremia jį į tolimą Žirovreckio vienuolyną Vladimiro provincijoje. Iliodoras buvo ištremtas į Floriščevo vienuolyną, bet, įsakymui dar nespėjus įsigalioti, jis kažkur pasislėpė. Po savaitės Hermogenas paklusо likimui ir išvyko iš sostinės. „Pasmerkdamas Rasputiną žengiau lemtingą žingsnį, – sakė jis *Russkoje slovo* reporteriui. – Buvau priverstas pasitraukti iš savo vyskupijos. Dar daugiau, buvau jėga išmestas iš Sankt Peterburgo, net negavęs progos pasiaiškinti". Tokį galingųjų elgesį Hermogenas vertino filosofiškai. „Netgi mes, žmonės, kuriems teologinė patirtis suteikė išminties, iš pradžių negalėjome suvokti, koks žmogus yra Rasputinas, – prisiminė jis. – Nenuostabu, kad silpnos moterys, įsipainiojusios į jo tinklus, taip pat to nesuprato... O vyrus jis paprasčiausiai įbaugindavo. Tikintiems Dievu pagrasindavo: „Jeigu pavarysite mane šalin, Dievas jus nubaus. Kas nors baisaus nutiks jūsų namams". Tai sakydamas Hermogenas turėjo galvoje carą; paskui užsiminė apie Sablerį ir sinodo narius: „O tiems, kurie laikėsi įsikibę savo kėdžių, – tęsė vyskupas, – Rasputinas girdavosi, koks esąs galingas, kiek įtakos turįs ir įspėdavęs: „Saugokitės, jei man nepaklusite, bus blogai". Ir jie paklusdavo".

Netrukus Iliodoras pranešė, kad neketina nuolankiai laukti bausmės. Iš savo slėptuvės jis pasiuntė spaudai memorandumą, pavadintą „Griša", pasirašė ir užrašė datą. „Sableris – Rasputino kūrinys, – teigė Iliodoras. – Griša pats pasakojo, kaip Sableris, parpuolęs ant kelių, dėkojo jam už šventojo sinodo oberprokuroro postą. Vyskupas Varnava taip pat Grišos kūrinys... Štai mano patarimas. Griša chlistas ir nepataisomas pasileidėlis. Šią ištvirkusią sielą reikia laikyti kuo toliau nuo caro ir deramai nubausti už tai, kad jis, apsimetęs šventuoliu, prislinko taip arti valdovų. Jei Griša nebus atitolintas, jeigu ir vėl užgoš šviesą, carų sostas bus nuverstas, o Rusija pražus. 1912 m. sausio 25 d. Iliodoras."

Apsidžiaugę laikraščių leidėjai nedelsdami išspausdino memorandumą – sumos, išleistos baudoms, keleriopai atsipirko, nes smarkiai išaugo tiražai. Nikolajus įtūžo. Sausio 29 d. Žiemos rūmuose per pietus, su-

rengtus šykščiojo seserų juodkalniečių tėvo garbei, jis liepė vidaus reikalų ministrui imtis „pačių griežčiausių priemonių" prieš bet kurį laikraštį, kuris paminės Rasputino vardą. Kitą rytą ministras A. A. Makarovas, kai visuotinai buvo pasipriešinta Chvostovo kandidatūrai, carui teko ieškoti kito kandidato, šį klausimą aptarė su ministru pirmininku Kokovcovu ir Sableriu. Sinodo oberprokuroras manė, kad Rasputiną būtina tučtuojau išsiųsti į Sibirą. Jie paprašė rūmų patarėjo, kunigaikščio Frederikso, šį sprendimą pranešti carui. Frederiksas taip ir padarė. „Šiandien jie nori atsikratyti Rasputinu, – paprieštaravo Nikolajus, – o rytoj jiems ims kliudyti kas nors kitas".

Vasario 1 d. Makarovas atvyko eilinės audiencijos pas carą; Nikolajus jam pareiškė, jog apie Rasputiną pasikalbėsią kitą kartą. Kokovcovas dar kartą pamėgino laimę vasario 3 d. „Smulkiai jam papasakojau, kaip smarkiai kenkiama imperatoriaus autoritetui ir kaip svarbu kuo skubiau užkirsti tam kelią, – prisiminė ministras pirmininkas. – Imperatorius klausėsi manęs tylėdamas. Paskui pažvelgė pro langą – taip visuomet daro, kai būna kuo nepatenkintas – ir pertraukė mane. „Taip, jūs teisus, – tarė jis. – Būtina kuo skubiau užkirsti tam kelią, ir aš rimtai imsiuosi šio reikalo. Bet aptarsime tai vėliau, o kol kas pakalbėkime apie ką nors kita".

Jis nieko nedarė, ir padėtis vis blogėjo. Iliodoras susitiko su žurnalistais ir įteikė jiems kelis imperatorienės ir jos dukterų Rasputinui rašytus laiškus, kuriuos, lankydamasis Pokrovskojėje, buvo pavogęs iš languoto mėlynojo ryšulėlio. Imperatorienės laiškas buvo be datos, bet, rodos, rašytas 1908 arba 1909 m. „Mano mylimas, nepamirštamas mokytojau, išgelbėtojau ir patarėjau", – tokia buvo jo pradžia.

Be tavęs jaučiuosi tokia išsekusi. Tik tada mano siela būna rami ir nerūpestinga, kai tu, mokytojau, sėdi šalia manęs, o aš bučiuoju tavo rankas ir glaudžiu galvą prie tavo palaiminto peties. O, kaip nuostabiai tuomet jaučiuosi! Tomis akimirkomis noriu vieno vienintelio dalyko – visiems laikams užmigti ant tavo peties, ant tavo rankų. O, kokia laimė vien jausti, kad esi šalia. Kur tu? Kur dingai? Jaučiuosi taip apgailėtinai, širdį slegia akmuo...

Tik tu, mano mylimas išgelbėtojau, apie mano kančias nieko nepasakok Aniai [Vyrubovai]. Ania miela, ji gera ir myli mane, bet neturėtum jai atskleisti mano sielvarto. Kada vėl būsi greta manęs? Greičiau grįžk, laukiu tavęs, kankinuosi dėl tavęs. Maldauju tavo švento palaiminimo ir bučiuoju tavo palaimintas rankas. Amžinai tave mylinti M.

M. reiškė „Motinėlė".

Laiškas primena aistringą meilės prisipažinimą; taip manė ir tie, kurie nusipirko ar gavo paskaityti vieną iš tūkstančių jo kopijų, netrukus paplitusių po visą šalį. „Tiktai nepažinojusieji imperatorienės nieko nenutuokė apie jos tvirtą moralę, tyrą it krištolas šeimyninį gyvenimą, – protestavo Spiridovičius, – tik visiškai sugedę žmonės, fanatikai bei skandalistai šiame laiške galėjo rasti įrodymų, patvirtinančių tas pasibaisėtinas apkalbas". Bet imperatorienę pažinojo mažai, labai mažai žmonių. Blogai buvo jau tai, kad ji rašė bučiuojanti Rasputino rankas – nuolankumo ženklas. Dar blogesnės buvo užuominos apie imperatorišką galvą, padėtą ant valstiečio peties, apie imperatorišką kūną, užmiegantį ant valstiečio rankų, užuominos apie meilę, kančias ir laimę.

Ar tai tebuvo tik meninė laisvė? Vyrubova ir Lili fon Den vėliau liudijo, kad imperatorienė niekada nebučiavo senuolio rankų. Bet kodėl Aleksandra rašė, laiškas buvo tikras, kad bučiavo? Kodėl kalbėjo kaip tikra įsimylėjėlė – „mylimas... kaip nuostabiai jaučiuosi... noriu vieno vienintelio dalyko... greičiau grįžk" – jeigu puoselėjo vien dvasinius
 jausmus? Norėdama įrodyti tarp jų abiejų buvus šį tą daugiau, spauda pažėrė naujų istorijų apie Rasputino meilės nuotykius ir suvedžiotas garbingas damas.

Kitų įrodymų, kad Rasputinas miegojo su imperatoriene, nebuvo. Tyrimo komisija jos neapklausė – tai viršijo jos narių įgaliojimus – bet, kaip minėta, iš medicinos apžiūros paaiškėjo, kad Vyrubova, taip pat tariama Rasputino meilužė, tebebuvo skaisti. Tamsiose sferose, kur netaktas susipynęs su šantažu, veikiantis Simanovičius įdėmiai sekė visus Rasputino romanus. Tai buvo jo profesinės garbės reikalas. Apsukrusis žydas neturėjo jokių skrupulų, jam nieko nereiškė paskleisti nešvankią istoriją, kad tikrasis jaunojo caraičio tėvas – generolas Orlovas, bet kalbai pasisukus apie gandus, neva imperatorienė esanti senuolio meilužė, jų niekada nekomentuodavo, tik pabrėždavo, kad pats Rasputinas nekreipia į juos jokio dėmesio.

Tačiau įrodyti visa tai esant tik pramanus, labai sunku, tad nenuostabu, jog niekas nenorėjo patikėti, kad tarp senuolio ir imperatorienės nėra jokio romano. Po revoliucijos buvo išspausdinti Aleksandros laiškai carui. Juos perskaičius tampa aišku, kad ji visa širdimi mylėjo Nikolajų, vis dėlto carienės laiškai vyrui ne ką jausmingesni už laišką Rasputinui. Ištekėjusios moterys dažnai mylėdavosi su chlistų vairininkais, ir

tai niekaip nepaveikdavo jų šeimyninių santykių; Rasputinas bičiuliavosi bent su dviem vyrais, kuriuos pats apgaudinėjo. Kai jam dėl to papriekaištavo, senuolis atsakė, kad ne jo kaltė, jeigu aristokratai, tikėdamiesi sau naudos, verčia paskui jį lakstyti savo žmonas ir meilužes. „Dauguma šių moterų, – patvirtino Simanovičius, – bendravo su juo, palaimintos vyrų arba giminių".

Rasti progą irgi nebuvo sunku. Imperatorienės ir Rasputino susitikimuose, kurie dažniausiai vykdavo Vyrubovos namuose, dalyvaudavo ir pati šeimininkė, tačiau Rasputinas sugebėdavo pasimylėti, kitoms gerbėjoms tebesėdint gretimame kambaryje. 1911 m. į Sankt Peterburgą jis atsivežė sibirietę moterį Akuliną Laptinskają – iki pat Rasputino mirties ji buvo jo sekretorė, o kartais ir namų šeimininkė, be to, perdavinėdavo žinutes imperatorienei. „Rasputiną nuolat supo gerbėjos, su kuriomis jis miegojo, – liudijo Laptinskaja 1917 m., – ir darydavo tai visai atvirai, nesigėdydamas. Glamonėdavo jas... ir kai šios atrodydavo pasirengusios, paprasčiausiai nusivesdavo jas į savo kambarį ir atlikdavo savo reikalus... Dažnai girdėdavau Rasputiną, dėstantį savo pažiūras – religijos ir lėbavimų pateisinimo mišinį. Sėdėdavo ir mokydavo savo gerbėjas: „Manai, aš tave žeminu? Aš tavęs nežeminu, aš nuplaunu tavo nuodėmes". Tokia buvo pagrindinė mintis. Be to, jis dažnai kartodavo žodį „malonė", turėdamas omenyje, kad, miegodama su vyru, moteris patenka į Dievo malonę".

Galiausiai pats Iliodoras netikėtai pateikė kuo akivaizdžiausių įrodymų, kad imperatorienės laiško nederėtų skaityti pažodžiui. Kai jis, tikėdamasis rasti prieglobstį buvusioje Hermogeno vyskupijoje, bėgo į Saratovą, paskui jį tarsi Hamelno fleitininką nusidriekė ilga žurnalistų uodega. Vienuolis juos be perstojo šėrė vis naujomis ir naujomis smulkmenomis, kol galiausiai atidavė pavogtus jaunųjų didžiųjų kunigaikštyčių laiškus. Jie ir atskleidė, koks neįtikėtinai artimas imperatoriškajai šeimai tapo Rasputinas, bet tik kaip draugas, nuodėmklausys, sielos bičiulis, o ne meilužis. Olga, dabar jau daili šešiolikmetė kaštoniniais plaukais ir vaiskiomis, mėlynomis tėvo akimis, paprastai ir nuoširdžiai rašė Rasputinui apie susižavėjimą jaunu gvardijos karininku: „Nikolajus varo mane iš proto. Kai nueinu į Sofijos soborą ir išvystu jį, man rodos, galėčiau užlipti siena, visas mano kūnas ima virpėti... Aš myliu jį... Man norisi pulti prie jo ir apkabinti. Jūs patarėte elgtis atsargiau. Bet kaip galiu elgtis atsargiau, jeigu neįstengiu susivaldyti?... Jus mylinti Olga".

Dvejais metais jaunesnė Tatjana, tikra pleputė, buvo pasiilgusi žaidimų draugės „Matriošos“ – Rasputino dukters Marijos – ir troško savo akimis išvysti legendomis apipintą Sibirą, apie kurį senuolis taip dažnai kalbėdavęs. „Mano brangus ir ištikimas drauge“, – rašė ji.

Ar dar ilgai būsite Pokrovskojėje? Kaip laikosi jūsų vaikai? Kaip Matrioša? Kai tik nueiname pas Anią, visuomet kalbamės apie jus visus. Ir taip norime aplankyti Pokrovskoję... Kuo greičiau viską paruoškite, jūs juk viską galite. Dievas taip jus myli... Mums jūsų trūksta, labai trūksta. Ir mamai be jūsų negera... O, kad jūs žinotumėte, kaip mums sunku pakelti mamos ligą. Bet jūs juk žinote, jūs juk viską žinote. Karštai ir širdingai jus bučiuoju, mano brangusis drauge... Viso gero. Jūsų Tatjana.

Marija, kai Iliodoras įdavė laišką žurnalistams, mergaitei buvo dvylika, rašydama vaikiškai išgyveno, kad buvo bloga. „Mielas, brangus, nepamirštamas mano drauge“, – rašė ji.

Aš be galo jūsų ilgiuosi. Jūs nepatikėsite, bet kone kiekvieną naktį jus sapnuoju. Rytą pabudusi iš po pagalvės išsitraukiu jūsų dovanotą Evangeliją ir pabučiuoju... Tada įsivaizduoju, kad bučiuoju jus. Aš labai nedora, bet noriu būti maloni ir nenoriu skaudinti mūsų mielosios, gerosios, maloniosios auklės. Ji tokia miela, tokia gera, mes visi ją taip mylime. Melskitės, nepamirštamas drauge, kad aš visuomet būčiau gera. Bučiuoju jus. Bučiuoju jūsų tyras rankas. Amžinai jūsų Mari.

Mažoji Anastasija, kuriai, kai rusai akimis rijo jos laišką, tebuvo dešimt metų, irgi sapnuodavo senuolį ir domėjosi, ar ir jis sapnuoja ją. „Mano mielas drauge“, – rašė mergaitė.

Kada mes jus pamatysime? Vakar Ania man sakė, kad greitai grįšite. Būsiu labai laiminga! Man patinka, kai jūs mums kalbate apie Dievą... Dievas atrodo toks geras, toks malonus. Melskitės Jam, kad jis padėtų mamai pasveikti. Aš dažnai jus sapnuoju. O jūs ar sapnuojate mane? Kada vėl vaikų kambaryje pasakosite mums apie Dievą? Greičiau grįžkite. Aš

stengiuosi būti gera mergaitė, kaip liepėte. Visados būsiu gera mergaitė, jeigu jūs visados būsite su mumis. Viso gero. Aš jus bučiuoju, o jūs mane laiminate. Vakar griežiau dantį ant mažojo [Aleksejaus], bet paskui susitaikėme. Jus mylinti jūsų Anastasija.

Buvo akivaizdu, kad žavėjimasis Rasputinu vienijo šeimyną, tačiau rėmėsi ne motinos geiduliais, o tikėjimu senuolio gerumu. Jis puikiai atliko savo darbą. Tapo mergaičių draugu: Olga klausė jo patarimo dėl mylimojo, Anastasija prisipažino pykusi ant mažojo broliuko. Senuolis buvo mylintis ir malonus, melsdavosi drauge su vaikais, mokė gražiai elgtis, malšindavo motinos isteriją ir išgydė ją. Jų santykiai buvo kupini žavesio ir nekaltumo. Taigi laiškai smerkė Rasputiną, o ne juos rašiusias jaunąsias Romanovas. Jie atskleidė siaubingą šio žmogaus dviveidiškumą, mokėjimą gašlumą maskuoti dosnumu ir prieraišumu; parodė besąlygišką šeimos pasitikėjimą senuoliu – tokią jaudinamą ir tokią nepelnytą ištikimybę, – o kartu paaiškino „amžiną valdovų nepasitikėjimą" ir priešiškumą, kurį pajusdavo visi, pabandę įspėti tėvus apie kitą Jano veidą.

Tačiau skaitytojai viską vertino kitaip. Paskiros frazės – „įsivaizduoju, kad bučiuoju jus", „o jūs ar sapnuojate mane?" – jų akimis žiūrint buvo kuo tikriausias įrodymas, kad didžiosios kunigaikštytės paskui motiną atsidūrė sibiriečio guolyje. Kokovcovas skundėsi, jog šie laiškai išprovokavo „pačius šlykščiausius komentarus... Mes [jis ir vidaus reikalų ministras Makarovas] tikėjome, kad laiškai neautentiški, piktavalių rašeivų sukurpti, siekiant sumenkinti valdovo autoritetą, bet nieko negalėjome padaryti... Sensacijų ištroškusi publika, be abejo, sutiko juos išskėstomis rankomis". Mergaičių laiškai buvo tikri, tačiau netrukus pasklido šlykštūs pornografiniai falsifikatai.

Audra įsisiautėjo. Dūma kunkuliavo iš pykčio, kad taip bjauriai pasielgta su Hermogenu. Jos pirmininkas Michailas Rodzianka, šimtą trisdešimt kilogramų sveriantis, tiesus, geraširdis storžievis milžinas dvarininkas – „ramią dieną jo balsas buvo girdėti net už kilometro", – vos galėjo suvaldyti susijaudinusius deputatus. Karščiausius monarchistus caro elgesys tiesiog siutino. „Kur mes einame? – Rodziankos klausė pa-

sibaisėjęs kraštutinis dešinysis Vladimiras Puriškevičius. – Tamsiosios jėgos jau niokoja paskutinę Rusijos citadelę – cerkvę. Baisiausia, kad visa tai, atrodo, sklinda iš imperatoriškojo sosto aukštybių. Kažkoks nenaudėlis, chlistas, purvinas beraštis mužikas kaip su žaisliukais žaidžia su mūsų dvasininkais. Į kokią prarają jie mus stumia? Dieve mano! Trokštu pasiaukoti ir nudėti tą gėdingą padarą Rasputiną". Žodžiai nebuvo tušti.

Rodzianka suvokė, kad krizė rimta. Jeigu visa tai būtų apsiriboję Aleksandros „aistra įsivaizduojamai Rasputino pranašystės dovanai ir jo hipnotinėms galioms, kurios numalšindavo jos nervus ir išsklaidydavo baimę dėl šeimos... nebūtų kilusi tokia panika". Tačiau situacija buvo daug sudėtingesnė. Rodzianka baiminosi, kad Rasputinas, artimai bendraudamas su caro vaikais, paveiks imlią caraičio sielą, „pasės joje misticizmo grūdą ir pavers sosto įpėdinį nervinga, nesubalansuota asmenybe". Rasputinas pakirto žmonių pagarbą dinastijai. „Ambicingieji, garbėtroškos ir tamsūs sukčiai" – simanovičiai, sableriai, varnavos, andronikovai – it musės apie mėšlo krūvą spietėsi aplink senuolį. Dar baisiau, Rodziankos manymu, buvo tai, kad vyresnieji valdininkai ir ministrai suskilo į „dvi priešiškas stovyklas: Rasputino rėmėjus ir antirasputinus... Nenumaldomas Rasputino šalininkų kilimas ir sėkmė viliojo, todėl tolydžio daugėjo perbėgėlių iš antirasputinų stovyklos".

Rodzianka pateikė pavyzdį. Kartą pas Rasputiną apsilankė viena garbinga dama, „laiminga ir pavyzdinga šeimos moteris", norėdama išprašyti gerą tarnybą vyrui. „Gerai, pasistengsiu padėti, – atvirai ją nužiūrinėdamas atsakė Rasputinas. – Bet ateik rytoj apsivilkusi atvirą suknelę, apnuoginančią pečius. Jei nesutinki, gali nesukti sau galvos". Dama išėjo, pasak Rodziankos, kupina paniekos ir pasiryžusi nepasiduoti. Tačiau namuose ją apniko „nenumaldoma melancholija". Kitą dieną moteris pasipuošė dekoltuota suknele ir vėl atėjo. „Galiausiai jos vyras buvo paaukštintas, – rašė Rodzianka. – Tai tikra istorija".

Sunerimęs Dūmos pirmininkas galvojo, kokį „šlykštų įspūdį" tokie dalykai daro tarnams, „žinantiems visas alkovos paslaptis", bei paprastiems rusams. „Pilki" žmonės, kuriems tekdavo susidurti su Rasputinu, „vežikai, gabendavę jį ir jo moteris į pirtis, pakeleiviai, užleisdavę jam atskirus kambarius, padavėjai, aptarnaudavę jo orgijas, policijos agentai, saugoję jo brangią gyvybę", nė akimirką netikėjo senuolio šventumu. „Žmonės kalbėjo, esą „valdovai žaidžia savo žaidimus", ir jų panieka

tik dar labiau juodino sostą. Rasputinas buvo laimėjęs mūšį – jo valioje buvo premjerai, ministrai, cerkvės vyresnieji; jeigu taip tęsis ir toliau, Rodzianka neabejojo, kad revoliucija neišvengiama.

Jo nuomonei pritarė Nikolajaus motina. Aptarti susiklosčiusios padėties vasario 13 d. ji pakvietė Kokovcovą. Išklausiusi viską, ką šis žinojo apie Rasputiną, apsiašarojusi našlė imperatorienė pažadėjo pasikalbėti su sūnumi. „Mano nelaiminga marti, – kalbėjo ji, – nesupranta, kad savo rankomis naikina ir dinastiją, ir save. Ji nuoširdžiai tiki to niekšo šventumu, ir mes prieš šią nelaimę bejėgiai".

Iliodoras nesiliovė burnoti dėl jį ir Hermogeną ištikusios neteisybės, jo kelionė virto „triumfo procesija". Dar keletą dienų vienuolis, puldamas sinodą, sakė pamokslus, bet galiausiai buvo suimtas ir uždarytas Floriščevo vienuolyne. Tačiau Rasputinui buvo pakenkta. Jis mėgino taisyti padėtį. Jis sukurpė gražią pasaką apie seksą ir veidmainystę, turėjusią paaiškinti jo konflikto su Iliodoru priežastis. Duktė Marija ir gerbėjai ja patikėjo, bet daugelio kitų senuolis neįstengė įtikinti. Rasputinas teigė pavargęs klausytis vienuolio pamokslų apie skaistybę, nes pats Iliodoras nesilaikąs savo taip garsiai skelbiamų principų. Jis pasakojo, kad Iliodorui viešint Pokrovskojėje, sugavęs jį žvilgčiojantį į tarnaitę Dunią, kuri kaip tik rengėsi maudytis. Kai praėjusią vasarą Caricyne Iliodorui tai priminęs, vienuolis sušvokštęs:

– Tu... tu...

– Nagi ateik, – nusivaipęs Rasputinas. – Išpažintis – palaima sielai.

– Eik šalin! Palik mane ramybėje! – surikęs Iliodoras. – Tu man ne draugas, o pats pikčiausias priešas... Tai tu nusidėjėlis, ne aš. Mano gyvenimas švarus ir tyras. O kas žino, koks yra tavasis?

Lygiai toks pat neįtikinamas buvo Rasputino aiškinimas apie Hermogeno priešiškumą. Marija teigė, kad tėvas tikrųjų rusų sąjungos – dešiniųjų lygos, kuriai priklausė ir vyskupas Hermogenas, – ataskaitose radęs spragų ir jau ketinęs atskleisti apgavystę, bet buvęs sumuštas. Užpuolikai, matyt, tikėjosi nužudyti Rasputiną, kol jo kaltinimai ištvirkėliui vienuoliui ir pinigų išeikvotojui vyskupui dar nespėjo duoti vaisių.

Tačiau duodamas interviu laikraščiui *Novoje vremia* – taip jis tikėjosi sustabdyti priešiškų straipsnių spaudoje antplūdį – Rasputinas nė žodeliu neužsiminė apie šias tariamas Hermogeno ir Iliodoro nuodėmes.

Interviu buvo išspausdintas 1912 m. vasario 18 d. Rasputinas straipsnyje vadinamas Grigorijumi Rasputinu-Novyj. Žurnalistas pasirašė I. M-v. Po šiomis raidėmis slėpėsi Ivanas Manasevičius-Manuilovas, žurnalistas ir Ochrankos informatorius, nenuilstantis intrigantas, mėgęs gražų gyvenimą ir senienas. Interviu jis parašė iš stenografuotų užrašų: puikiai perteikė Rasputino pomėgį netikėtai keisti temą, užfiksavo staigius senuolio minties šuolius, ore pakibusias frazes.

Rasputinas, kaip tikra garsenybė, pirmiausia pasiskundė spauda. „Laikraščiai tarsi paukščiai, – kalbėjo jis. – Pradėję giedoti, niekaip negali liautis. Jie čirškia... Ūkauja... Užgauna... Pralinksmina... Tai lyg koks svaigulys, lyg viesulas. Jei pasipainiosi kelyje, pasigailėjimo nebus. Jie tave sunaikins... Ir niekas nepaklaus kodėl". Senuolis sumaniai užsidėjo mažo, nekalto žmogaus kaukę. „Kodėl jie puola mane, mažą žmogelį? – klausė jis. – Ką aš reiškiu, aš, vienui vienas tarp didelių ir stiprių? Smūgis, ir manęs nebėra. Niekas nė neprisimins. Jie metėsi prie manęs visi kaip vienas. Tikras laukinis šokis... O kam gi aš galėjau suduoti? Nesu toks stiprus... O jie padarė iš manęs kažkokį galiūną... Pažiūrėk į mane... Aš net abėcėlės nemoku... Slebizavoju kaip mažas vaikas. O štai jie – dideli, protingi, išsimokslinę, žymūs".

Pauzė. Paskui jo balse suskambo pasitenkinimo savimi gaidelės. „Galbūt ir nesu toks mažas žmogelis... kiek didesnis, – pripažino jis. – Antraip jie manimi nesidomėtų... nešauktų ir galingais balsais nedrebintų Rusijos. Matyt, įstrigau jiems gerklėje". Toliau Rasputinas tapo žmonių gynėju. „Kai visi tylėjo kaip akmenys, prabilau aš, mažas, silpnas žmogelis, – tęsė jis. – Mano balsas tylus, bet yra žmonių, kurie mane girdi ir nori manęs klausytis... Sakau viską, ką žinau, viską, ką jaučiu... Kalbu paprastai. Žmonėms, kurių sielos geros, kurių mintys tyros, nereikia daug žodžių".

Tuomet vėl prakalbo apie užpuolimą Jaroslavlio vienuolyne. „Jie puolė ant manęs iš visų pusių, – teigė senuolis. – Šmeižtas... Juodi darbeliai... Vyskupas Hermogenas priėmė viską už gryną pinigą, patikėjo, kad tai tiesa, nieko nesuprato ir ėmė šaukti... Nejaučiu jam pagiežos. Tas, kuris jai pasiduoda, atsitolina nuo Dievo... O jie pasidavė pagiežai... Užmerkę akis, užsikimšę ausis jie vaikšto ir šaukia, ir vainoja Grigorijų". Jis pareiškė, kad melo valdomas žmogus išsenka ir tampa abuojas kaip gyvulys. „Dievas atėmė vyskupui Hermogenui ir Iliodorui protą, – kalbėjo jis. – Kur dingo skaisčioji išmintis?.. Saulė nusileido... Jos daugiau nebematyti... Tik tamsa, juoda tamsa. Jie

bėga vienas į kitą, trenkia kaktomis... Pasigirsta riksmas. Širdį užvaldė pagieža".

Kalba perėjo į *staccato*, tapo padrika, bet sąmoningai poetiška; mužiko lūpomis prabilo guru. „Reikia verkti. Karštų ašarų, štai ko reikia, – tarė jis, pasinėręs į miglotas mintis: – O štai vienuoliai... Draugai... Labiau nei paprasti žmonės linkę į intrigas... į politiką... į aistrų sūkurį, kur dešinė nežino, ką daro kairė. Reikia meilės... ir ašarų. O nėra nei meilės, nei ašarų. Kurgi mūsų pasiaukojimas? Pasiaukojimas jėga... Blogieji kaip vėjas... Sukelia triukšmą, ūkauja... Visi jų klausosi". Bet tik ne gerieji, ne Grigorijus – „tie, kurie aukštesni, kurių sielos tyros, jie nesiklauso, jie atsitolina nuo pagiežos".

Žurnalistas, vos spėjęs užrašinėti pašnekovo žodžius, vargu ar įstengė sekti trūkinėjantį minčių srautą. „Mano mintys, – sakė Rasputinas, – tarsi paukščiai danguje, jos skraido ir dažnai aš pats nepajėgiu jų suvaikyti". Jis vėl pakeitė temą – šįkart ėmėsi savikritikos. „Esu nuodėmingas, – prisipažino. – Mane ne kartą kamavo didžiulė nuodėmė, ji buvo stipresnė už mane. Hermogenas viską žinojo. Jam mano siela buvo atvira... Atskleidžiau jam viską, kas manyje gera ir bloga, ir jis kalbėjo apie meilę man. Jo žodžiuose radau paguodą, o karčiomis akimirkomis dažnai rasdavau ir džiaugsmo šaltinį... išpažinau jam visas nuodėmes, o jis mane maloniai išklausė ir liepė vykti į Jeruzalę".

Po šio melo – nėra jokių įrodymų, kad leistis į piligrimų kelionę Rasputiną paskatinęs vyskupas, – ėjo išpažintis. Tai buvo viskas, ko drįso tikėtis *Novoje vremia* skaitytojai. „Bet mane supainiojo nuodėmė, – kalbėjo Rasputinas. – Padariau klaidą... Tai įvyko prieš trejus metus... Vyskupas Hermogenas viską žinojo... Buvau apgautas. Kaime buvo mano gerbėjos... Jos manė esančios už visus viršesnės. Jų protus aptemdė auksas, deimantai ir pinigai. Vaikščiojo lyg povės... Aš maniau, kad turiu jas ramdyti... pažeminti... kai žmogų pažemina, jis daug ką supranta. Norėjau, kad jos visa tai išgyventų". Po šios insinuacijos atsivėrimas: „Priverčiau jas drauge su manimi eiti į pirtį... Jų buvo dvylika... Jos mane prausė ir iškentė visokiausius pažeminimus".

Dvylika moterų, pirtis, visokiausi pažeminimai – toliau žengti senuolis nebegalėjo, tad akimirksniu atsitraukė. „Pikti žmonės kalba, kad aš jas įskaudinau, kad manyje prabilo gyvulys, – tarė jis. – Jie meluoja, begėdiškai meluoja. Kalba blogus, purvinus dalykus... Nieko panašaus nebuvo... Buvau apgautas, suklydau... Ir brangiai, labai brangiai sumokėjau už savo klaidą. Jie visi mane užsipuolė, ypač vie-

tos popai... bet aš nenusidėjau. Nuodėmė yra tamsa... Aš visą gyvenimą bėgau nuo tamsos. Ieškojau saulės... kiekvienas jos spindulėlis suvirpindavo mano sielą".

Tuomet senuolis prakalbo apie nuodėmę ir atleidimą – mėgstamiausia ir patikimiausia tema. „Nuodėmingas žmogus yra arčiau Dievo, – sakė jis. – Jis nuolat galvoja apie Dievą, meldžiasi... ir jam bus atleista. Jo sieloje skamba slapta malda, jis amžinai atgailauja. Nusidėjėlis pirmasis stos prieš Dievą". Staiga stojo tyla. Žurnalistas pakėlė akis ir išvydo Rasputiną ilga, kaulėta ranka nervingai glostantį barzdą. Senuolio akys buvo nedidukės ir bespalvės; jos žvelgė į šalį ir nenorėjo, kad kas nors žiūrėtų į jas. „Visoje jo esybėje buvo justi kažkoks dirglumas".

„Atidaviau Iliodorui savo sielą, – tęsė Rasputinas. – Bet jie pamiršo, kad man nieko nėra aukščiau už Dievo ir caro galybę". Du kertiniai stačiatikių akmenys: Dievas ir caras – tai kai ką Carskoje Selo sužavės. „Aš sielvartauju. Mano siela nerami. Nedori žmonės sako, kad, palenkęs savo pusėn didžiuosius, aš pakenkiau vyskupui ir Iliodorui. Bet aš žinau savo vietą. Argi aš, mažas žmogelis, galiu veržtis pirmyn? Jeigu mane pakviečia, tai tik pasikalbėti... Didieji gyvena užsidarę pilies bokšte. Aplinkui melas... Visi kažko nori, ieško naudos, o aš nieko nenoriu, man nieko nereikia".

Jis paneigė kada nors norėjęs tapti popu – niekad nė nesvajojęs apie tai, esąs neraštingas, jam svetima dvasininkui būtina susikaupimo galia. Teigė niekada nesakęs pamokslų ir nekalbėjęs susirinkusiai miniai – juk net nepažįstąs raidžių; galbūt taip geriau, nes ir paprastume slypi laimė. Labiausiai jam patinka būti Sibire, gydyti ir daryti gerus darbus. „Mano kaime visi mane myli, – teigė senuolis. – Žmonės atveria man savo sergančias sielas. Aš juos paguodžiu. Sergančiai sielai daug reiškia žodis. Žmogus ateina pas mane apniktas juodų minčių, viskas jam atrodo beviltiška, o paskui išeina ir, žiūrėk, jo nuotaika daug geresnė... Jis šypsosi... Lyg saulė niūrią dieną".

Juodu pertraukė tarnaitė – „Grigorijau Jefimovičiau, pas jus atėjo..." Rasputinas pareiškė esąs užsiėmęs, kad ir kas ten būtų tegul ateina vakare. „Jie sako, kad gyvenu neteisingai, – dabar jau verkšlendamas tęsė jis. – Esu ištvirkėlis. Bet aš gyvenu kukliai. Turiu namus. Dvi geras tarnaites. Mielą žmoną. Mes puikiai sutariame. Kaip Dievas liepė... Nepažįstu jokių kitų moterų. Mane iš visų pusių apipylė purvais. Bet prie švaraus purvas nelimpa".

Ši nekaltumo deklaracija žurnalistui įspūdžio nepadarė. Jis paklausė

Rasputino, ar šis daug turįs gerbėjų moterų. „Gerbėjų moterų... daug, labai daug". Žurnalistas pastebėjo, kad pašnekovo barzda slepia piktdžiugišką šypsenėlę. „Niekad jų neskaičiavau. Moterys, vargšelės. Jos prislėgtos. Visą gyvenimą sukaustytos grandinėmis. Joms reikia paguodos. Jos tai ilgai prisimena. Pas mane ateina labai įvairių moterų. Daug ašarų regėjau. Bandžiau numalšinti jų sielvartą". Ateidavo ir vyrai – buvo jau gal dvidešimt. „Visi šie žmonės yra už mane. Jie visi laikosi manęs. Niekam neleis manęs įskaudinti".

Kitas klausimas buvo tiesiog idealus – kokį įspūdį senuoliui darąs Peterburgas? Atsakymas buvo aiškiai skirtas rūmams. Rasputinas puikiai žinojo, kad ir Nikolajus, ir Aleksandra niekina šį miestą; ir dar žinojo, kad jie tiki patvaldyste ir Rusijos valstiečių meile valdovams.

„Aplink vieni klerkai, – kalbėjo senuolis apie miestą. – Šunuodegiautojai. Ėda vienas kitą. Jie įstūmė tiesą į kampą... ši bijo net cyptelėti. Bet Rusijai reikia tiesos. Ji privalo valdyti. Ji stipri. Čia visi kažkur skuba... Neatidėliotini reikalai... Gyvena apsvaigę, štai ką jie daro... Sako gražius žodžius, bet nė nenutuokia, kas iš tiesų yra gražu... Veidmainiai... Man skaudu... Norėčiau, kad Dievas padarytų taip, kad nugalėtų tiesa".

Rasputinas vėl apsimetė mažu žmogeliu, ištikimu valstiečiu mąstytoju. „O kartais girdžiu netiesą ir užsimanau pakelti balsą, kad išgirstų visa Rusija, – sakė jis. – Paskui pasižiūriu į save... Juokinga... Mažas žmogelis, štai kas aš esu. Ką gi aš galiu padaryti? Ar galiu ką nors priversti klausyti proto balso? Čia tiek daug didelių žmonių, visi meluoja... viską išsigalvoja, bet jų klauso... Žmonės dūsta šiame dideliame mieste. Jie galvoja apie viską. Bet pamiršta Dievą".

Patenkintas savimi, Rasputinas pasirėmė į fotelio ranktūrį, mažos akutės švytėjo. Jis susiglostė išsipešiojusią tamsią palaidinę. „Visi man kalba apie ekstazę, – garsiai nusijuokė. Pamojavo kaulėta ranka. – Kokia tai ekstazė? Jie visi meluoja... Apgaudinėja. O kai kas nors prabyla iš širdies, jie ima rėkti: ekstazė". Senuolis kalbėjo apie religinę ekstazę; ši tema buvo artima chlistams ir kitoms sektoms, tad Rasputinas pasistengė nuo jos atsiriboti. Žurnalisto klausimas apie pašnekovo regėtas vizijas taip pat privertė jį prikąsti liežuvį.

„Ne, aš jų neregėjau, – atsakė jis, bet nepamiršo pabrėžti savo dvasingumo. – Bet kai lieku vienas, kai tylu ir ramu, jaučiu kažką nežemiška... Girdžiu, kaip plaka mano širdis... Pasijuntu toks lengvas. Pradedu galvoti apie šventųjų darbus. Aš taip trokštu pasiaukoti". Rasputinas pabrėžė žodį „pasiaukoti" ir vėl ėmė aukštinti kuklumą. „Bet aš toks mažas... Netinkamas. Tiesiog svajonės, štai ir viskas... O svajonės, jos kaip gėlės... Norėjau išbandyti savo jėgas... Daugybę kartų žiauriai save kankinau. Aš taip trokštu būti arčiau Dievo. Tik svajonės. O kai žmogus netenka Dievo, kas jam telieka?"

Paskui senuolis užsipuolė spiritizmo seansus. Nėra jokių įrodymų, kad Rasputinas kada nors būtų šaukęsis dvasių ar manęs, kad to reikia; savo gerbėjus jis užkariaudavo asmenybės žavesiu, o ne kokiais nors triukais. Be to, jau buvo susipykęs su juodkalnietėmis, tad galėjo drąsiai tyčiotis iš „dvasių prišaukėjų". „Svajonėse nuskrendi pas Dievą, ir širdį užlieja tokia šiluma, – kalbėjo jis. – Kiekvienas nori ją pajusti. O nuodėmingieji mano, kad pakanka pabelsti pirštais į stalą, ir išvysi viziją... Kvailystė, tikra kvailystė". Sielos garbinimą Rasputinas baigė tokia tirada: „Pasišventėliai kitokie... Jie regi vizijas... Ligoniai... juos reikia
 gydyti... jie privalo melstis... Taip galvojau, kai man buvo dvidešimt, bet man skaudėjo širdį... Aplankiau šventas vietas, Verchoturyje... Karštai meldžiausi... Man palengvėjo".

Tuomet Rasputinas nesunkiai peršoko prie politikos ir Rusijos padėties. Ir šįkart jo tauškalai turėjo aiškų tikslą. Senuolis smeigė peilį Dūmai ir jos politikams ir pasuko jį, tardamas žodžius, kurie, žinojo, paglostys širdį Nikolajui su Aleksandra. „Kažkur girdėjau, kad esu valstybės Dūmos priešas, – nusišaipė jis. – Ar tikrai? Niekuomet nesu buvęs Dūmoje... Nežinau, kas ten vyksta, ir nenoriu žinoti... Tegul juos teisia Dievas... Aš galvoju tik apie Rusiją, kaip sūnus apie motiną".

Paskui tarsi netyčia užsiminė apie savo galingus patronus – akivaizdus įspėjimas, kad jį gina imperatoriškieji rūmai. Politikams, sakė Rasputinas, „nepatinka, kad pažįstu aukščiausius žmones. Bet jie patys pas mane atėjo... Aš niekuomet nelindau į jokią politiką ir neketinu to daryti. O valstybės Dūma užsipuolė mane, menką žmogelį... Jų laukia svarbūs reikalai, bet jie kažkodėl imasi manęs. Tarsi turėčiau kokios nors galios, tarsi stovėčiau jų kely... Aš niekam nekliudau. O

kai prabylu, kalbu apie tiesą, apie kelius į Dievo širdį, apie melą... Apie sielą".

Lyg imperatorienės antrininkas, Rasputinas apkaltino politikus, esą šie žlugdo imperiją. „Užuot mąstę, jie tik blaškosi it isterikės moterys ir pamiršta imperiją, – teigė jis. – Aš niekam neatstovauju. Kam man priešintis tų aukštai norams? Ne, aš ne toks žmogus... Man nė nekyla tokių minčių. Noriu, kad viskas būtų gerai. Tačiau šalį siaubia baisus viesulas... Griauna mūsų namus. Viesulas – blogas dalykas. Ką nors nuveikti galima tik tuomet, kai aplink taika ir ramybė".

Jis palinko į priekį: „Reikia jėgos". Turėjo omenyje carą, patvaldystę. „Ar supranti?"

Interviu buvo baigtas. „Dabar vykstu į Sibirą, – pareiškė senuolis. – Noriu šiek tiek pabūti gimtuose kraštuose". Interviu buvo tikra bravūra, virtuoziškas pasirodymas – žurnalistas neįstengė jo išprovokuoti ar įvaryti į spąstus, Rasputinas meistriškai derino išpažintį ir atvirą panieką, aštrus protas neleido jam pakliūti į bėdą. Ir visą laiką tos mažos blizgančios akutės buvo įsmeigtos į rūmus.

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Stebuklas Spaloje

Caras išleido *ukazą*, draudžiantį laikraščiams minėti Rasputino vardą; šis įsakas sulaužė 1905 m. manifesto sąlygas, bet neįstengė nutildyti politikų. Kokovcovas įspėjo Nikolajų, kad šis labai rizikuoja susitikinėdamas su senuoliu. Marija Rasputina teigė, kad jų pokalbį nugirdo jos žaidimų draugė, didžioji kunigaikštytė Marija. Pasak jos, caras kalbėjęs apie „didžius Rasputino nuopelnus" sostui; ministras pirmininkas atsakė girdėjęs apie stebuklingus įpėdinio pagijimus, bet priminė, jog visus nuopelnus Rasputinas priskyręs Dievui, o ne sau. „O, taip, – atsakė caras. – Bet kodėl Dievas būtent jį pasirinko savo įrankiu?"

Ministras pirmininkas pasakojo carui tik pasakęs, kad istorijų apie „orgijas ir gėdingą elgesį" banga nėra vien įprasti gandai. Jis priminė Nikolajui, kad net „garbingi laikraščiai vadina Rasputiną vagimi ir sukčiumi". Carui pareiškus, jog spauda neverta nė paniekos, Kokovcovas kaip įmanydamas švelniau jam priminė, kad kaip tik ji formuoja visuomenės nuomonę. „Visuomenė nevadovauja šaliai, – atkirto caras. – Ji

valdoma savo pačios labui, ir aš esu tas, kuris nuspręs, kas mano žmonėms geriausia". Pokalbį Nikolajus baigė pasiūlymu – tegul Kokovcovas pats susipažįsta su „paprastu valstiečiu", kuris „kažkokios keistos galios" padedamas geba numalšinti sosto įpėdinio kančias.

Kokovcovas sutiko. Valstietis įžygiavo į premjero kabinetą ir atsisėdo į krėslą. „Mane sukrėtė atstumiantis to žmogaus žvilgsnis, – rašė ministras pirmininkas. – Į mane stebeilijo giliai, arti viena kitos įstatytos akys; jis ilgai jų neatitraukė, tarsi bandė mane užhipnotizuoti". Kai atnešė arbatą, Rasputinas sumerkė į puodelį saują sausainių, sušveitė permirkusią masę ir vėl įsmeigė į ministrą pirmininką savo „lūšies akis". „Man pabodo jo bandymas mane užhipnotizuoti, – prisiminė Kokovtsovas, – tad pasakiau jam, jog beprasmiška taip spoksoti, kad jo žvilgsnis manęs nė mažumėlę neveikia". Premjeras manė, kad Rasputinas – „tipiškas Sibiro katorgininkas, išmokęs sumaniai vaidinti kvailį valkata, kuris elgiasi pagal daugybę kartų išbandytą ir patikrintą receptą".

Kokovcovas visiškai neįvertino Rasputino. Šis sibirietis jau atsikratė Stolypino, žmogaus, kurį britų ambasadorius laikė „ryškiausia figūra Europoje". Tas pats šaltinis teigė, jog Kokovcovas „geriausiai reprezentuoja senąją biurokratiją", tačiau pastarasis buvo daug lengvesnis grobis, ir Rasputinas tai žinojo. Kaip ir nužudytasis jo pirmtakas, naujasis

ministras pirmininkas taip pat reikalavo, kad senuolis visiems laikams išsinešdintų iš sostinės. Rasputinas pasigyrė Vyrubovai, kad jam pasiūlė 200 000 rublių kyšį. „Tai suma, pranokstanti net šykščiausio valstiečio svajones", – susižavėjęs rašė senuolis. Bet atsisakęs tų pinigų, tvirtindamas, kad jo niekas nenupirks". Tiesa, Rasputinas sutiko kol kas grįžti į Pokrovskoję, po kelių dienų taip ir padarė. Vargu ar tai reiškė, kad jis nusileidžia – juk Sibiras buvo senuolio nuodėmių aruodas, pati tinkamiausia vieta palaukti, kol aistros sostinėje šiek tiek atvės.

Prieš išvykdamas, Rasputinas pasistengė nubausti premjerą – pašnibždėjo Vyrubovai, kad šis nesidžiaugia Dievo malone. Aleksandra, tokia draugiška prieš keletą mėnesių, kai jiedu buvo susitikę Kryme, dabar sąmoningai ignoravo ministrą pirmininką – tyčia kalbėjosi su žemesniais valdininkais, o kartą „eidama pro Kokovcovą nusisuko, tik ištiesė pabučiuoti ranką". Pastarasis puikiai suprato tokį elgesį. „Nuo to laiko, – rašė jis, – nors caras dar dvejus metus buvo man maloningas, nė akimirką neabejojau, kad būsiu atleistas".

1912 m. vasario 26 d., kai senuolis jau buvo pakeliui į Sibirą, audiencijos pas carą paprašė Rodzianka. Jis taip tikėjo savo misijos svarba, jog iš pradžių nuėjo pasimelsti į Kazanės soborą ir paprašyti Dievo suteikti jam jėgų. Politikas degė iš gėdos, kad jis, rojalistas, su valdovu turi aptarinėti tokius reikalus.

– Jūsų šviesybe, – prabilo jis, – kaip ištikimas jūsų tarnas maldauju, malonėkite išklausyti mane iki galo. Jeigu nesutinkate, tarkite žodį, ir aš nutilsiu.

Nikolajus stengėsi nežiūrėti jam į akis, bet sumurmėjo:

– Kalbėkite.

Rodzianka carui priminė žlugusią Hermogeno karjerą, nes šis pasakęs tiesą apie Rasputiną, kurį manė esant chlistą.

– Kaip mūsų cerkvė gali tylėti, kai šis niekšas griauna ir teršia stačiatikybę? – paklausė jis.

Nikolajus atsakė, kad nėra nusiteikęs prieš Hermogeną.

– Manau, jis sąžiningas ir atsidavęs dvasininkas... bei ištikimas žmogus, nuoširdžiai tarnaujantis cerkvės didybei. Netrukus jis bus grąžintas atgal. Tačiau privalėjau jį nubausti, nes vyskupas Hermogenas atvirai atsisakė paklusti mano įsakymui.

Rodzianka pamanė, kad tai labai būdinga silpnam valdovo charakteriui – be abejo, asmeniškai jis nesipyko su ištremtuoju vyskupu. Nikolajus paklausė, ar Rodzianka skaitęs Stolypino raportą apie senuolį; šis

atsakė neigiamai. Tuomet caras pasiūlė paskaityti, o paskui parengti išsamesnę ataskaitą.

Stolypino parengtą medžiagą turėjo sinodo tarnautojas Michailas Damanskis. Jis labai nenoriai atidavė ją Rodziankai, o kitą dieną atėjo pas jį ir pareikalavo grąžinti tvirtindamas, kad jį siuntęs „labai aukštas asmuo". Rodzianka pasiteiravo, ar kartais ne Sableris, sinodo oberprokuroras. Damanskis atsakė, jog tas asmuo nepalyginti įtakingesnis; tai, šnibžtelėjo jis, pati imperatorienė. Jeigu taip, atsakė Rodzianka, tuomet jai būtina priminti, kad ji, kaip ir Damanskis ar kuris kitas, yra savo vyro pavaldinė. Rodziankai įsakyta parengti ataskaitą, ir jis ketinąs įvykdyti įsakymą. Politikas nesutiko grąžinti dokumentų. Tai sukėlė dar vieną Aleksandros isterijos priepuolį; imperatorienė pareiškė, jog Rodzianką už įžūlumą reikia pakarti. O Rodzianka papildė dokumentus duomenimis apie Rasputino jaunystę Sibire – įtraukė juos į antrąjį raportą, į kurį caras teikėsi žvilgtelėti tik akies krašteliu. Rodzianka dar keletą kartų prašė audiencijos. Jam buvo atsakyta motyvuojant tuo, kad Rasputinas – asmeninis šeimos, o ne politikų reikalas.

Kovo 9 d. Dūmoje prasidėjo debatai dėl sinodo biudžeto. Naudodamasis proga, Aleksandras Gučkovas pareiškė kaltinimą. „Jaučiu būtina pasakyti, garsiai išrėkti – cerkvė pavojuje, valstybė taip pat pavojuje. Visi žinote, kokią tragediją išgyvena Rusija. Šios tragedijos centre – paslaptinga, tragikomiška figūra, tamsi viduramžių šmėkla, atsidūrusi dvidešimtajame amžiuje", – kalbėjo Gučkovas. Vardo neminėjo – priešingu atveju pagal naująjį *ukazą* jo kalba nebūtų paskelbta spaudoje. Tačiau kalbant apie žmogų, apkerėjusį Sankt Peterburgą, toji smulkmena buvo visai nereikšminga. „Kokiu būdu šis žmogus pakilo į tokias svaiginamas aukštumas, kad jam lenkiasi cerkvės ir valstybės galingiausieji? Reikia paklausti – kas pačioje viršūnėje vaidina šeimininką? Kas mosikuoja kirviu, kai kapojami vieni ir iškeliami kiti?" Tas žmogus ne vienas, įspėjo Gučkovas, jį supa „nepastebimi, bet trokštantys pasirodyti individai... neaiškūs prekybininkai, žlugę rašeivos, rangovai".

Tai buvo pirmas viešas valstybės veikėjo išpuolis prieš Rasputiną. Gučkovą sukritikavo tik vienas deputatas, senas reakcionierius, surikęs: „Bobučių pasakos!" Caras, be abejo, reagavo į repliką, esą valdžios kirvis yra kito žmogaus rankose, tačiau palaikė tai asmeniniu įžeidimu ir įsakė vidaus reikalų ministrui pasirūpinti, kad slaptosios policijos agentai sektų Gučkovą, kuris neva esąs potencialus valstybės priešas. „Dūmos elgesys tapo visiškai nepakenčiamas, – rašė Nikolajus, – ypač šlykšti bu-

vo Gučkovo kalba... Man bus labai malonu, jeigu šie džentelmenai pastebės mano nepasitenkinimą. Visai nebūtina be paliovos jiems lankstytis ir meiliai šypsotis". Kokovcovui jis pasiskundė dūstąs „šioje paskalų, gandų ir piktdžiugos pritvinkusioje atmosferoje".

Gučkovas nepasidavė. Jo vadovaujama nuosaiki oktiabristų partija pavedė Vladimirui Bonč-Brujevičiui nustatyti, ar Rasputinas iš tiesų esąs chlistas. Bonč-Brujevičius 1905 m. su Rasputinu buvo susitikęs viename Sankt Peterburgo salonų. Šis sektų ekspertas, emigravęs į Kanadą, studijavo *duchoborų*, „Sibiro kvakerių", papročius, o Raudonojo spalio metu jis bus bolševikų vadovas ir nacionalizuos Rusijos bankus. Bonč-Brujevičiaus ataskaitoje buvo teigiama, kad Rasputinas yra stačiatikių tikėjimo, nors jo kalbose bei mintyse galima įžvelgti sektantiškų elementų. Gučkovas tvirtino, kad Bonč-Brujevičius parašęs jam asmeninį laišką, kuriame Rasputiną apibūdino kaip paprasčiausią nenaudėlį, praktikuojantį savišką sektantizmą, bet, kalbant griežtai, jis nesąs chlistas.

Kitas to meto Dūmos narys, metropolitas Jevlogijus, perskaitė tą pačią dosjė, kurią Damanskis taip nenoriai davė Rodziankai. Metropolitas nerado jokių įrodymų, kad Rasputinas yra chlistų sektos narys – 1902 m. kaltintojas tyrimą nutraukė būtent dėl įrodymų trūkumo, bet pastebėjo, kad trūksta kai kurių dosjė dalių. Po Rasputino žūties komisija paskutinį kartą bandė nustatyti, ar jis tikrai priklausė tai sektai. Buvo tvirtų įrodymų, kad Rasputinas maudėsi pirtyje su moterimis. Juos pakomentuoti komisijos nariai paprašė profesorių Gromoglasovą, Maskvos teologijos akademijos religinių sektų ekspertą. Paaiškėjo, jog kai kuriose Sibiro dalyse „moterims ir vyrams buvo įprasta pirtyse maudytis kartu", ir tai nėra nepaneigiamas chlistų veiklos įrodymas.

Į Pokrovskoję grįžęs Rasputinas nustebino kaimynus neįprastu romumu: senuolio nelydėjo madingos moterys, jis liovėsi išdykavęs pirtelėje. Kitas Dūmos narys, sibirietis Suchanovas, pastebėjo, kad skandalas Rasputiną gerokai sudrausmino, o kaimiečiai pradėjo iš jo šaipytis. Netrukus jis ėmė siuntinėti į rūmus telegramas, įrodinėdamas savo nekaltumą ir perspėdamas valdovus apie Dūmos „revoliucionierius". „Brangiausieji tėveli ir motinėle, – rašė senuolis. – Tik pažiūrėkit, kaip nedorųjų remiamas stiprėja šėtonas. Dūma jam tarnauja, tai revoliucionierių ir žydų kaltė. Ir ko gi jie nori? Kuo greičiau atsikratyti

Viešpaties pateptojo. O jų lyderis yra Gučkovas, jis liežuvauja ir šaukia visus į beprasmišką sukilimą. Tėveli, Dūma priklauso tau, daryk su ja ką nori". Vėliau Rasputinas ėmė rodyti žydams simpatiją, tačiau šįkart buvo baisiai įpykęs ir rūpestingai rinko žodžius, norėdamas įsiteikti antisemitui, reakcionieriui carui. Kitoje telegramoje jį ragino: „Maištininkas Iliodoras turi būti palaužtas. Antraip šis piktas šuo suės mus visus... Jo niekas nesustabdys. Užčiaupk jam nasrus. Negailėk jo. Uždaryk jį visiems laikams. Taip. Grigorijus".

Po garsiosios Gučkovo kalbos praėjo vos kelios dienos, o Aleksandra jau kvietė senuolį grįžti į Sankt Peterburgą. Jiedu susitiko Vyrubovos namuose; ten Rasputinas kalbėjosi ir su Vite, kuris tikėjosi pasinaudojęs senuoliu grįžti į didžiąją politiką. Kovo 16 d. imperatoriškoji šeima išvyko atostogauti į Krymą. Rasputinas paslapčia įsibrovė į traukinį, tikriausiai Aleksandros padedamas, bet dar neprivažiavus Maskvos caras jį išsodino. Į Jaltą senuolis atvyko savarankiškai. 1912 m. kovo 20 d. vietos laikraštis *Rusijos rivjera* išspausdino žinutę: „Vakar, antrą valandą popiet, automobiliu iš Sevastopolio į Jaltą atvyko Grigorijus Rasputinas. Jis apsistojo „Rusijos" viešbutyje". Žinutė buvo teisinga – Rasputinas iš tiesų apsigyveno prašmatniausiame kurorto viešbutyje, tačiau paminėjęs šį vardą laikraštis sulaužė *ukazą* ir turėjo sumokėti baudą.

Tą pačią dieną į Jaltą atvyko ir vidaus reikalų ministras Makarovas; jis apstulbo sužinojęs, kad senuolis jau nebe Sibire. Policija išbraukė Rasputino vardą iš viešbučio registro, bet vietos fotoreporteriui pavyko jį nufotografuoti šalia viešbučio; pagal nuotrauką buvo išspausdinta galybė atvirukų, ir turtingi viešbučio svečiai ėmė siuntinėti juos savo draugams. Miesto merą, nenustygstantį vietoje, jaudrų gruziną Ivaną Dumbadzę, dešinieji draugai įtikino, kad Rasputino atvykimas yra provokacija, ir paragino jį „paskandinti tą purviną nuotykių ieškotoją" Juodojoje jūroje. Dumbadzė nusiuntė telegramą Ochrankai ir pasisiūlė išmesti Rasputiną iš turistinio garlaivio, kursuojančio tarp Jaltos ir Sevastopolio. Atsakymo nesulaukė. Vėliau policijos departamento direktorius Stefanas Beleckis pasakojo Dumbadzę turėjus kitą planą – nusivilioti Rasputiną ant kalvos viršūnės, apiplėšti ir nustumti į jūrą, „kad atrodytų, jog jis tapo plėšikų auka".

Po Velykų sveikas ir gyvas Rasputinas grįžo į Pokrovskoję. Dabar jį lydėjo komanda *konspirativnych filiorov**. Ministras pirmininkas buvo

* Slaptieji agentai (*rus.*).

prašęs Belecką nenuleisti nuo Rasputino akių – ir saugumo sumetimais, ir norėdamas sužinoti, ką šis veikia. Beleckis kaime apgyvendino civiliu persirengusį policininką; kadangi Rasputinas bičiuliavosi su paštininku, siųsti raportų agentui tekdavo kulniuoti į kitą telegrafą. Šie tylūs šešėliai Rasputinui netrukdė; senuolis džiaugėsi galėdamas pabūti su šeima, vakarais, kai visi susėsdavo aplink garuojantį *samovarą*, giedodavo psalmes, o kartais garlaiviu plaukdavo Turos upe žemyn, į Tobolską, pasimelsti prie šv. Ivano palaikų.

Toli Sibiro rytuose sustreikavo Lenos aukso kasyklų darbininkai. Jiems tvarkingomis gretomis žygiuojant kasyklų valdytojo kontoros link, girtutėlis policijos viršininkas įsakė savo vyrams šaudyti. Žuvo du šimtai žmonių. Išgarsėjo jaunas radikalas, teisininkas Aleksandras Kerenskis: jis ėmė vadovauti Dūmos deputatų grupei, tyrusiai šias žudynes. „Antrasis kruvinasis sekmadienis" išprovokavo dar vieną streikų bangą.

Rugpjūčio mėnesį Romanovai susirinko pamaskvyje švęsti šimtųjų Borodino mūšio su grobikiška Napoleono kariuomene metinių. Ir tąkart netrūko užuominų apie toli esantį sibirietį. Eidamas mūšio lauku, caras nepasisveikino su Rodzianka. „Jis pašnairavo į mane, – skundėsi politikas, – bet neatsakė į mano pasveikinimą. Supratau, kad caro nepasitenkinimo priežastis – mano ataskaita apie Rasputiną". Kokovcovas sunerimo pastebėjęs, kad caro tikėjimas dieviškąja tvarka perauga į misticizmą, o pats Nikolajus tampa kurčias politikų patarimams. Ministras pirmininkas pasiūlė šventės proga atšaukti bent keletą iš daugelio Rusijos žydams taikomų suvaržymų – jiems nebuvo galima mokytis kai kuriose mokyklose, universitetuose, įsigyti tam tikras profesijas ir net vykti į daugelį šalies regionų. Nikolajus pritarė, kad premjero argumentai tikrai svarūs, tačiau pareiškė, neva jo „vidinis balsas atkakliai kužda, kad neturėčiau imtis tokios atsakomybės. Kol kas sąžinė dar niekada manęs neapgavo... Žinau, kad ir jūs žinote, jog caro širdis yra Dievo rankose. Tegul taip ir būna". Gučkovo kalba jau patvirtino Nikolajaus įsitikinimą, kad Dūma, nepaisant rojalistinės jos daugumos, yra nepermaldaujamai priešiška dinastijai.

Ministras pirmininkas baiminosi, kad „artimiausi caro žmonės" – jis turėjo omenyje Aleksandrą, Rasputiną ir Vyrubovą – mano, jog Rusijai vyriausybė visai nereikalinga. „Imperatorius atkakliai ir beatodairiš-

kai telkia valdžią į savo rankas, – rašė Kokovcovas, – o vyriausybę laiko siena, kuri skiria valdovą nuo jo žmonių“. Taip galvojo energingas, ištikimas ir darbštus žmogus, todėl šis komentaras buvo dar žiauresnis.

Imperatoriškieji traukiniai – jų buvo du, vienas skirtas teroristams suklaidinti – po Borodino metinių minėjimo nudardėjo į vakarus. Aleksejus – jau aštuonerių, kaštoniniais plaukais, dailiais, subtiliais veido bruožais – taip puikiai jautėsi, kad tėvai slapčia vylėsi sūnų pasveikus. Traukinys sustojo Smolenske, kur valdovų laukė vakaras su vietos aristokratais; berniukas pasičiupo šampano taurę ir ėmė plepėti su damomis, kol pasiskundė, kad „urzgia pilvukas“. Mergaitės tobulino vokiečių ir prancūzų kalbas, kurių mokėsi, kad galėtų susikalbėti ne vien angliškai ir rusiškai.

Toliau Romanovai vyko į Belovežo girią rytų Lenkijoje ir apsistojo medžiotojo namelyje miške, kuriame knibždėte knibždėjo medžiojamų paukščių ir žvėrių. Mergaitės su tėvu jodinėjo girių takeliais. Aleksejui jodinėti nebuvo leidžiama, baiminantis, kad nenukristų. Kartą, nutaręs pasiirstyti po ežerą, jis šoko į valtį, paslydo ir užsigavo kairę šlaunį. Koją skaudėjo keletą dienų, bet vaikas, rodės, pagijo. Tuomet šeima patraukė į Spalą, kaimišką medžiotojų namelį, paskendusį didinguose miškuose, išraižytuose upelių ir smėlėtų takelių. Kasryt, septintą valandą, svečius pažadindavo medžioklinis ragas, jie pusryčiaudavo miško laukymėje, o karo orkestras grodavo medžiotojų melodijas. Pavakary vyrai išsiruošdavo medžioti – šaudė vieną už kitą puikesnius elnius, briedžius, stumbrus, perkūno oželius ir kurapkas. Nusileidus sutemoms, dienos laimikis būdavo išdėliojamas pievelėje priešais namą, ir svečiai deglų šviesoje apžiūrinėdavo gausybę elnių ragų. Miškai buvo tamsūs, takeliai po susipynusiomis medžių šakomis – siauri ir gelsvi, o namelio langai tokie maži, kad lempų negesindavo net dieną. Pjeras Gilijaras pradėjo mokyti įpėdinį prancūzų kalbos. Jį sukrėtė išbalęs mokinio veidelis. Berniuką visur nešiojo jūreivis Nagornyj.

1912 m. spalio pradžioje Aleksandra nutarė su sūnumi pasivažinėti karieta, kad mažylis pakvėpuotų grynu oru; pasodino jį ant pagalvėlių tarp savęs ir Vyrubovos. Smėlėtus miško takelius buvo išraizgiusios storos medžių šaknys, kur ne kur žiojėjo lietaus išmuštos duobės. „Pavažiavome vos kelis šimtus metrų ir staiga pastebėjome, kad jis visiškas ligonis, – prisiminė Vyrubova. – Berniukas verkė, skundėsi skausmais nugaroje ir pilve. Imperatorienė siaubingai persigando ir įsakė sukti atgal“. Vaikas ėmė kraujuoti. Kelias atgal buvo „grynas siaubas“.

Kiekvienas krestelėjimas sukeldavo berniukui „baisiausias kančias“; grįžus namo jis buvo beveik be sąmonės iš skausmo. Eugenijus Botkinas, augalotas rūmų gydytojas, Aleksejaus šlaunyje ir kirkšnyje pastebėjo išdavikiškus patinimus. Be perstojo plūdo kraujas, koją taip sutraukė, kad ji kone siekė vaiko krūtinę, oda baisiai išsitempė, sutinimas tapo kietas lyg būgnas.

Ištisas vienuolika dienų tamsiuose koridoriuose aidėjo „kvapą gniaužiantys riksmai“ – jie sklido iš įpėdinio kambario. Pulkas gydytojų – chirurgai Fiodorovas ir Raučfusas, hemofilijos specialistas Vladimiras Derevenka, pediatras Ostrogorskis – nesėkmingai mėgino sustabdyti kraujavimą. Nuskausminamųjų vaikui neduodavo – tėvai nenorėjo, kad jis priprastų prie morfijaus. Riksmai buvo tokie šaižūs, kad tarnai užsikimšo ausis vata. Normaliai gyventi atrodė nebeįmanoma, tačiau linksmybės tęsėsi. Imperatoriškojo kraujo paslaptis buvo kruopščiai saugoma. „Vienas medžiotojų pobūvis keitė kitą, – rašė Gilijaras, – o svečių buvo kaip niekad daug“. Caras kiekvieną dieną medžiojo su lenkų didikais.

Vieną vakarą dvi jaunesniosios didžiosios kunigaikštytės svetainėje susirinkusiems medžiotojams vaidino scenas iš Moljero komedijos „Miestelėnas bajoras“. Gilijaras stebėjo Aleksandrą, linksmai besišnekučiuojančią su svečiais; staiga ji puolė iš kambario ir, rankomis suglobusi ilgos suknelės padurkus, užbėgo laiptais į viršų; carienės veidas buvo „sutrikęs ir paklaikęs iš siaubo“. Po kelių minučių ji grįžo, veide vėl švietė ankstesnė šypsena. Kad kažkas nutiko, išdavė tik carui mestas skubrus nevilties kupinas žvilgsnis. Ši scena privertė Gilijarą susimąstyti apie „dvigubo gyvenimo tragediją“ – būsimojo didingos imperijos valdovo būklė slepiama nuo pavaldinių bijantis, jog net menkiausia žinia apie nelaimę padrąsins milijonus, linkinčių dinastijai blogo, prislėgs ir sutrikdys ištikimuosius.

Ištisas naktis Aleksandra sėdėjo prie sūnaus lovos; berniukas gulėjo ant šono, jo kairė kojytė buvo taip pritraukta prie smakro, kad vėliau jis beveik metus neįstengė jos kaip reikiant ištiesti. Mažame veidelyje neliko „nė lašo kraujo, – sakė Vyrubova, – jis buvo iškreiptas skausmo, išvagotas raukšlių, o stiklinės akutės pabalusios“. Aleksandra „nepersirenginėjo, nėjo gulti, gal tik retkarčiais valandėlę nusnūsdavo“. Kartais numigdavo ant šalimais stovėjusios sofos, tačiau vos išgirdusi sūnaus riksmą ar prašymą paglostyti kaktytę pašokdavo it įgelta. Jos aukso spalvos plaukuose išryškėjo sidabro gijos. Nikolajus vos begalėjo pakelti įtam-

pą; Vyrubova pastebėjo, kaip kartą, regėdamas sūnaus agoniją, klausydamasis jo riksmų, „vargšas tėvas visiškai palūžo“ ir, paplūdęs ašaromis, išbėgo į savo kambarį.

Tėvai, gydytojai – visi kiekvieną akimirką laukė berniuko mirties. Spalio 6 d. vaiką apžiūrėjęs daktaras Fiodorovas pasakė, kad vidinis kraujoplūdis pilve gali sukelti mirtiną abscesą. „Dienos nuo spalio 6 iki 10 buvo pačios sunkiausios, – rašė Nikolajus našlei imperatorienei. – Vargšas brangusis berniukas baisiai kankinosi, skausmai kartojosi kas ketvirtį valandos“. Aleksejus blaškėsi klejodamas, o jeigu pasikeldavo lovelėje, judesys sukeldavo tokį nepakeliamą skausmą, kad mažylis verkdamas imdavo maldauti Dievo pasigailėti. Jis irgi manė mirsiąs. „Kai numirsiu, pastatykit man miške nedidelį akmeninį paminklą“, – raudodamas prašė jis motinos. Norėjo, kad jo kapas būtų po atviru dangumi.

Spaloje nebuvo cerkvės; sode teko ištempti didelę žalią palapinę ir joje įrengti koplyčią. Caro kazokai, tarnai ir medžiotojai įkalbėjo rūmų šventiką Vasiljevą laikyti *Te Deum*; prie jų prisijungė ir lenkų valstiečiai, garsiai raudoję per pamaldas. Į Sankt Peterburgą buvo išsiųsti biuletetiai, patvirtinantys, jog caraitis sunkiai serga. Už Aleksejų meldėsi visa

Rusija, Sankt Peterburgo Kazanės sobore dieną naktį budėjo garbintojai. Ligos priežastis biuletenyje nebuvo paminėta; žmonės šnibždėjosi, kad Aleksejų sužeidė revoliucionierių bomba, kad jis protiškai atsilikęs arba epileptikas.

Aleksandra du kartus patikėjo, kad jau galas. Spalio 10 d. per pietus iš Aleksejaus kambario ji pasiuntė carui žinutę, kad kančios tapo nebepakeliamos – jos manymu, berniukas miršta. Caraitis vos ne vos išgyveno šią krizę, tačiau kitos dienos popietę jo būklė buvo tokia sunki, kad kol Nikolajus ir Aleksandra meldėsi prie sūnaus lovelės, Vasiljevas suteikė paskutinį patepimą. Medicinos biuletenis, spalio 11 d. išsiųstas į Sankt Peterburgą, pranešė, kad padėtis kritiška. Ruseno paskutinė vilties kibirkštėlė. „Imperatorienė pareiškė esanti tikra, kad Dievas juos apleido, – prisiminė Vyrubova, – ir paprašė mane siųsti telegramą Rasputinui, kad tas pasimelstų už vaiką“.

Reikšminga detalė – imperatorienė ne iš karto ėmė šauktis Rasputino. Ji iškentė ne vieną bemiegę naktį ir net mirtiną krizę. Vadinasi, ne Aleksejaus liga buvo jos žavėjimosi Rasputinu priežastis; Aleksandros poreikis bendrauti su šventuoju, turėti asmeninį guru, tarpininką tarp jos ir Dievo, tikriausiai radosi daktaro Filipo laikais, Aleksejui dar negimus. Rasputinas jau buvo patyręs viešą skandalą, kaltinimus išprievarta-

vimu ir pasileidimu, dviejų ministrų pirmininkų kritiką, Dūmos panieką, dvasininkų neapykantą bei kandžią spaudos kampaniją, o dabar jo griebiamasi it paskutinio šiaudo, jis, senuolis, prašomas gelbėti sosto įpėdinį, kai mokslo vyrų pastangos pasirodė bevaisės. Ne Spala pavertė Rasputiną neliečiamu; imperatorienei, o gal ir nuo jos labai priklausomam Nikolajui, jis toks jau buvo. Lemtingą susižavėjimą Aleksandros sielos gelmėse įžiebė jos isterija, jos misticizmas ir izoliacija; Rasputino gebėjimas ją valdyti, jos pačios užsispyrimas ir patvaldiškas išdidumas sutvirtino šį jausmą. O hemofilija tik *post facto* pakurstė ugnį.

Spalio 11 d. popietę Rasputinas vaikštinėjo Turos pakrante, tik staiga griebėsi už širdies ir suriko: „O, ne!" Marija išsigando, bet tėvas ją patikino, kad neverta nerimauti. „Tai caraitis, – tarė. – Jį pakirto liga". Tą patį vakarą į kaimą atkeliavo Aleksandros telegrama. Senuolis ilgai meldėsi priešais ikoną, jo veidas papilkėjo ir apsipylė prakaitu nuo įtampos; tuomet jis atsistojo, nuėjo į kaimo telegrafą ir pasiuntė į Spalą dvi telegramas. Pirmoje rašė, kad liga nėra rimta, tik gydytojams negalima leisti nuvarginti berniuko. Antroje liepė Aleksandrai nebijoti. „Dievas pamatė tavo ašaras ir išgirdo tavo maldas, – rašė Rasputinas. – Nesielvartauk. Mažylis nemirs".

Kai Aleksandra gavo šias žinutes, caras su palydos nariais jau aptarinėjo laidotuves. Imperatorienė akimirksniu atsipalaidavo. „Daugiau nebesijaudinu", – pasakė Vyrubovai. Kitą dieną kraujoplūdis liovėsi. „Skausmas nuslūgo, – rašė Vyrubova, – berniukas gulėjo visiškai išsekęs ir bejėgis, bet buvo akivaizdu, kad jis gyvens". Aleksejus gijo lėtai; kad nusilpę raumenys sustiprėtų, o suluošinta koja išsitiestų, buvo daromos purvo vonios ir naudojamas plieninis trikampis. Mažas kūnelis palengva atsigavo, skruosteliai parausvėjo. Motina dienų dienas sėdėdavo šalia ir skaitydavo, o Nikolajus žaisdavo tenisą arba irstydavosi su Vyrubova. Po mėnesio Aleksejus jau galėjo grįžti į Carskoje Selo. Duobėtas kelias į geležinkelio stotį buvo išlygintas – darbininkai rankomis išrovė šaknis ir užpylė duobes smėliu; imperatoriškasis traukinys palengva pajudėjo – mašinistas nė karto neįjungė stabdžių – ir nuriedėjo bėgiais, suteptais alyva, kad keleivių nekratytų. Caraitis išgyveno.

Žmonės greitai pamiršo tragediją; nuo šiol sosto įpėdinio nuotraukas specialiai atrinkdavo, kad nebūtų matyti pažeista koja. Vaiko

išgijimas sutvirtino Aleksandros įsitikinimą, kad Rasputinas stebukladarys. Nikolajus anksčiau tuo abejojo, tačiau įvykiai Spaloje išsklaidė jo dvejones.

Valdovų pagarba buvo skirta ne tik Rasputinui, bet ir jo šeimai. Rudenį grįžęs į Sankt Peterburgą, jis įrašė dukras į puikų Steblin-Lamenskos licėjų. Vieną rytą mergaites pakvietė pas direktorę. Joms buvo pranešta, kad yra kviečiamos į Vyrubovos namus, kur būsiančios pristatytos imperatorienei ir jos dukterims. Marija, vykdama į Carskoje Selo, pasipuošė suknele jūreiviška apykakle. Imperatorienė buvo apsirengusi juodai, žvelgė įdėmiai, išdidžiai, švelniai, bet „nepaprastai liūdnai". Atrodė, kad ją kankina „kažkokia baimė ar nerimas". Marija neįstengė pratarti nė žodžio, bet jautė turinti ką nors pasakyti. „Ar tiesa, motinėle, – galiausiai nedrąsiai pratarė ji, – kad jūs turite šimtus tarnų?" Supratusi, kad klausimas kvailas, ji paraudo iš gėdos, tačiau imperatorienė meiliai atsakė: „Taip, mano vaikeli, aš turiu galybes tarnų, bet prireikus

galėčiau išsiversti ir be jų", ir paglostė mergaitei skruostą.

Marija puikiai sutarė su didžiosiomis kunigaikštytėmis, manieringai sėdėjo greta jų ant sofos „kaip kilminga dama per priėmimą". Mergaitė jautė, kad joms, kaip ir jos tėvo suintriguotiems jų tėvams, buvo įdomu susipažinti su paprasta mergina. Didžiosios kunigaikštytės buvo etiketo suvaržytos rūmų kalinės; paprastos mergaitės, „kuri su kitais vaikais lankė mokyklą, o kartą ar du per savaitę ėjo į kiną, kartais į cirką" gyvenimas joms atrodė „rečiausias ir nuostabiausias stebuklas, kurio jos net pavydėjo". Caraitės kalbėdavo apie „susižavėjimą tuo ar kitu dailiu karininku, su kuriuo šoko, žaidė tenisą, vaikščiojo ar jodinėjo. Šie nekalti romanai buvo Jų Didenybių pramogų šaltinis. Jie dažnai erzindavo dukras dėl kokio nors narsaus, jauno, jas dominančio karininko. Imperatorienė neskatino draugysčių su pusbroliais ir kitais artimais giminaičiais, kurių dauguma, jos manymu, buvo pernelyg anksti suaugę".

Valdovai dar kartą išreiškė draugiškus jausmus ir pakvietė Rasputiną su Marija vakarienės į Aleksandro rūmus. Jiedu buvo paprašyti įeiti pro šoninius vartus, bergždžiai stengiantis nuslėpti šį ryšį. „Rasputinas užlipdavo užpakaliniais laipteliais, – pasakojo Vyrubova. – Jį priimdavo privačiuose apartamentuose, niekuomet oficialioje svetainėje... Aš ne kartą imperatorienei sakiau, kad šitaip elgtis beprasmiška. „Juk žinote,

kad jis būna pastebėtas dar nespėjęs įeiti į rūmus, o ką jau kalbėti apie jūsų buduarą?.. Policija jį matė bent keturiasdešimt kartų". Aleksandra sutiko su draugės nuomone; ji suvokė, kad rūmuose neturėtų būti jokių paslapčių, tačiau ir toliau atkakliai stengėsi nuslėpti savo svečią.

Tai buvo pirmasis Marijos apsilankymas rūmuose. Mergaitė stebėjo, kaip jos tėvas glebėsčiuojasi su caru ir cariene; Aleksandra priėjo prie jos, darančios reveransą, apkabino ir, prisiminė Marija, „motiniškai pabučiavo". Trylikametė buvo pristatyta caraičiui, o jaunosios didžiosios kunigaikštytės pasistengė, kad viešnia jaustųsi kaip namie. Paskui visi susėdo prie stalo, nukrauto raudonaisiais ir juodaisiais ikrais, mėsos kukuliais, krevetėmis ir silkėmis, degtinės ir vyno buteliais. Neoficialios vakarienės pabaigoje patiekė ledų – tokių skanių, kad Marija paklausė, kaip jie gaminami, užsirašė receptą ir pavadino desertą „Romanovų ledais". Jie patiko ir jos smaližiui tėvui, o buvo pagaminti iš dviejų su puse svaro cukraus, dešimties kiaušinių trynių, kvortos neriebios grietinės, vienos didelės vanilės pupelės bei pusės pintos grietinėlės. Po vakarienės mergaitė žaidė su didžiąja kunigaikštyte Marija, kuri buvo beveik jos vienmetė, – „mes tapome geriausiomis draugėmis" – ir nugirdo, kaip tėvas kalbėjo carui apie Iliodorą ir įspėjo, kad šiam nebūdinga „ramiai sėdėti seno vienuolyno celėje, kai už sienų kunkuliuoja gyvenimas".

Jis buvo teisus. Iliodoras Floriščevo vienuolyne nesėdėjo rankų sudėjęs. Rugsėjo mėnesį vyriausybė jėga uždarė jo vienuolyną Caricyne. Ši žinia išprovokavo naują pykčio protrūkį. Iliodoras parašė grėsmingą laišką Sableriui: „Tarsi pačiam velniui lankstaisi pasileidėliui chlistui Grišai Rasputinui. Tu išdavikas ir atskalūnas. Tavo purvinoms rankoms netinka laikyti švenčiausią Dievo cerkvės, Kristaus sužadėtinės, vairą. Jos turėtų blizginti šėtono batus pragare. Sakau tai dvasininko pareigos jausmo skatinamas". Kitame laiške, adresuotame Vyrubovai, vienuolis smulkiai papasakojo apie Rasputino sugedimą.

Lapkričio 20 d. Iliodoras savo paties krauju pasirašė laišką sinodui. „Arba apkaltinkite Rasputiną jo baisiais nusikaltimais, arba išmeskite mane iš savo luomo", – metė jis iššūkį. Gruodžio viduryje Sableris ir sinodas pašalino vienuolį iš šventojo ordino. Jam buvo paskirtas namų areštas gimtajame kaime, Didžiojoje stanicoje, kazokų žemėse prie Do-

no. Pakeliui apsistojęs viename viešbutyje, grafoje, kur prašoma nurodyti svečio religiją, Iliodoras įrašė: „Mano, Iliodorinė". Jis vėl pasivadino pasaulietiniu vardu – Sergejus Trufanovas.

Grįžęs žiemoti į Pokrovskoję, Rasputinas jautėsi nejaukiai – jo priešas jau nebetūnojo saugiai uždarytas vienuolyne. Senuolis pasiuntė nerišlią telegramą rūmų komendantui, generolui majorui V. N. Vojeikovui: „Prisiveisė milijonai vapsvų, tad patikėk, sielos vardan visi privalome būti draugai ir pasitikėti vienas kitu, gal mūsų bus nedaug, bet vienys viena mintis, nes yra daugybė išsibarsčiusių, bet jų įtūžis neturės jokios galios". Kreipdamasis į valdovus, Rasputinas kalbėjo daug konkrečiau. „Brangiausieji tėveli ir motinėle, – rašė jis. – Iliodoras susidėjo su demonais. Jis maištininkas. Anksčiau tokius vienuolius plakdavo. Taip, carai juos plakdavo. Dabar priverskite jį paklusti". Kitoje telegramoje rašė: „Policija privalo nenuleisti akių nuo to prakeiktojo". Rasputinas pagrįstai nerimavo. Iliodorą buvo apsėdusi mintis iškastruoti senuolį.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

Prieš audrą

Rasputinas į sostinę grįžo 1913 m. kovo mėnesį, prieš pat trišimtųjų carų Romanovų dinastijos metinių iškilmes. Kiekvienų Velykų proga Nikolajus dovanodavo Aleksandrai nuostabų juvelyro Faberžė aukso ir sidabro kiaušinį, nusagstytą brangakmeniais. Šių – ypatingų – metų kiaušinis buvo papuoštas miniatiūriniais Romanovų ir jų žmonų protretais bei mėlynu gaubliu, rodančiu, kaip plėtėsi jų valdos. Pirmasis Romanovas, caras Michailas, Ivano Rūsčiojo giminaitis, valdė siaurą skurdžią žemės juostą tarp Europos ir Azijos; lenkai buvo ką tik užgrobę Maskvą, o rusų keliautojai jeigu ir pasiekdavo Uralo kalnus, tai vargu ar drįsdavo žvilgtelėti, kas dedasi anapus jų. Nikolajus Romanovas valdė imperiją, kuri driekėsi nuo Lenkijos iki pat Beringo sąsiaurio, ribojosi su Turkija, Persija, Afganistanu, Mongolija ir Kinija ir įsiliejo į ūkanotus Japonų jūros vandenis. Jo pavaldiniai buvo daugiau negu šimto tautybių žmonės.

Švenčių dienomis Sankt Peterburge pylė kaip iš kibiro. Žmonės tikėjosi, kad imperatoriškoji šeima ryšis iškišti nosį iš savo slėptuvės, bet Žiemos rūmuose viešpatavo kapų tyla. Aristokratai ir diplomatinio korpuso atstovai buvo pakviesti į *baise mains** – oficialius priėmimus; imperatorienė nemėgo iškilmingų renginių, tad su svečiais bendravo tik Nikolajus ir jo motina. Politikai veltui tikėjosi, kad sakydamas Dūmoje šventinę kalbą caras pažadės kokių nors nuolaidų demokratijai. Buvo paskelbta amnestija, bet tik paprastiems nusikaltėliams. Politiniai tremtiniai, rašė kunigaikštis Pavlas Vasilijus, „kultūringos asmenybės, dorybingiausi piliečiai, teturintys tik neviltį keliančius prisiminimus, buvo palikti liūdno likimo valiai..." Žmonės niurnėjo apie Rasputiną. Metinių proga buvo nukalta jubiliejinė vieno rublio moneta. Jos centre puikavosi Nikolajus, o už jo buvo matyti barzdotas Michailas Romanovas, pasak piktų liežuvių, – tiksli senuolio kopija.

Kovo 6 d. Kazanės sobore buvo laikomos iškilmingos *Te Deum* mišios. Gatvėse, kuriomis važiavo valdovai, išsirikiavusios minios buvo „keistai tylios". Susirinkusieji pralinksmėjo tik tuomet, kai jiems iš po gėlėmis papuoštų skrybėlių nusišypsojo jaunosios didžiosios kunigaikštytės. Soboras buvo pilnut pilnutėlis. Veik pačiame priekyje Rodzianka rezervavo vietas Dūmos lyderiams; kadangi caru Michailą išrinko žmonės, teigė šis apkūnus vyriškis, tad ir su jų išrinktais atstovais per mišias derėtų elgtis pagarbiai. Rodzianka stoviniavo prie soboro vartų – laukė atvykstančios

* *Baisemain (pranc.)* – rankos pabučiavimas.

imperatoriškosios šeimos. Prie jo pripuolė tvarką saugantis pareigūnas ir šnibžtelėjo, kad į jo vietą atsisėdo „kažkoks nepažįstamas žmogus valstiečio drabužiais, ant krūtinės pasikabinęs kryžių“ ir nesutinka nė pasijudinti. Rodzianka lengvai atspėjo, kas tas akiplėša.

„Be abejo, – rašė jis, – tai buvo Rasputinas... pasidabinęs įstabia tamsiai raudono šilko rusiška tunika, naujais odiniais aukštaauliais batais, juodo audinio kelnėmis bei valstietišku apsiaustu“. Pakabintas ant dailios auksinės grandinėlės, jam ant krūtinės švietė kryžius – imperatorienės dovana.

– Ką jūs čia veikiate? – suriaumojo Rodzianka.

– O kas tau darbo? – atšovė Rasputinas, familiariai kreipdamasis į jį „tu“.

Rodzianka sugriaudėjo.

– Jeigu ir toliau mane tujinsite, – ištempsiu jus lauk už barzdos. Ar nežinote, kad aš – Dūmos pirmininkas?

Rasputino žvilgsnyje glūdėjo kažkokia „nesuvokiama, baisi jėga“. Bet Rodzianka jai nepasidavė – pajuto „kone gyvulišką jėgą“ savyje ir pasidavė įtūžiui.

– Tučtuojau nešdinkis iš čia tu, niekingas eretike, – suriko jis.

Rasputinas puolė ant kelių ir ėmė melstis. Rodzianka spyrė jam į šoną ir buvo bečiumpąs už plaukų, bet Rasputinas atsigręžė ir tarė:

– Viešpatie, atleisk jam už tokią nuodėmę.

Atsistojo ir išėjo pro vakarinius soboro vartus; caro kazokas padėjo jam apsivilkti apsiaustą ir įsodino į automobilį, kuris akimirksniu dingo iš akiračio.

Mišias, kuriose Rasputinas nedalyvavo, su baisiu iškilnumu laikė patriarchas Antiochas – didingo stoto, barzdota žmogysta, vilkinti brangakmeniais nusagstyta mitra; nuostabiai giedojo choras. Tačiau imperatorienė akivaizdžiai nervinosi, o įsitempusio caro niūrumas nenuteikė džiaugtis. Vakare jiedu nuvyko į Marijos teatrą, kur buvo iškilmingai atliktas Glinkos „Gyvenimas carui“. Britų ambasadoriaus ložėje, visai greta imperatoriškosios, sėdėjusi Merielė Betčanan pastebėjo, kaip ėmė virpėti baltos imperatorienės vėduoklės plunksnos, „blyškų veidą užliejo nesveikas raudonis“, o ant besikilnojančios krūtinės „tūkstančiais žiežirbų“ sutvisko deimantai. Aleksandra atsidavė savo sielvartui, sušnibždėjo keletą žodžių carui ir pasislėpė ložės gilumoje. Tą vakarą jos daugiau niekas nematė.

Per teatrą nuvilnijo apmaudo banga. Moterys žvilgčiojo viena į kitą,

gūžčiojo pečiais, vyrai niurnėjo sau po nosimis. Visuomet tas pat, pamanė Merielė Betčanan. „Imperatorienė nekentė Sankt Peterburgo, nemėgo jo aukštuomenės, jo žmonių – visko, kas susiję su šiuo miestu, – rašė anglė mergaitė. – Ji net nesutiko užimti savo vietos greta caro, nė nemėgino slėpti jausmų ir būti maloni". Merielės tėvas, ambasadorius, pasakė dukteriai, kad Aleksandra slepiasi ne dėl kokios nors užgaidos ar kaprizo, o todėl, kad iš tiesų kankinasi ir vargsta. Taip ir buvo – tais retais atvejais, kai tekdavo pasirodyti viešai, Aleksandrai prasidėdavo tikras panikos priepuolis: pasidarydavo sunku kvėpuoti, ji vos nenualpdavo, ją apimdavo neviltis. Bet Betčanan matė, kad žmones užvaldžiusio „nemalonaus jausmo" neįstengia nuslopinti jokie paaiškinimai.

Tas pat pasikartojo ir aristokratų pokylių salėje valdovams iškeltoje iškilmingoje puotoje. Kaip reikalavo tradicija, iškilmes pradėjo imperatorienė – ji su vyru šoko Šopeno polonezą, bet veidas buvo paniuręs, lūpos kietai suspaustos. Aleksandra jautėsi taip prastai, kad vos galėjo pastovėti ant kojų. Tai buvo pirmasis jos vyriausios dukters Olgos pokylis; paprasta rausvo šifono suknele pasidabinusi gražuolė didžioji kunigaikštytė nepraleido nė vieno šokio. O Aleksandra sugavo Nikolajaus

žvilgsnį – „kaip tik laiku", pamanė vienas iš svečių, nes caras „vos spėjo išvesti žmoną iš menės, kad ši nenualptų visiems matant". Net Vyrubovai atrodė, kad, nepaisant puotos iškilmingumo, spalvingos puošnių uniformų, apsiaustų, brangakmenių ir šukuosenų mozaikos, labai trūko „tikro entuziazmo, tikro lojalumo. Virš šventiško Sankt Peterburgo regėjau pakibusį tamsų debesį".

Romanovai tikėjosi, kad provincijoje pajus daugiau šilumos. Upiniu garlaiviu jie nuplaukė į Kostromą, miestą prie Volgos, kur prieš tris šimtus metų Michailą pasiekė žinia, jog jis išrinktas į sostą. Nikolajaus sesuo Olga valdovus sveikinusius ištikimuosius pavaldinius pavadino „tikrais laukiniais". Valstiečiai iki krūtinės brido į upę, kad bent akies krašteliu žvilgtelėtų į carą; miestuose darbininkai krito ant žemės ir bučiavo praeinančio valdovo šešėlį. Aleksandrai tai buvo akivaizdus įrodymas, kad paprasta Rasputino Rusija myli juos visa širdimi. Kelionė, pasak jos, parodė, kad vyriausybės nariai yra bailiai. „Jie be perstojo gąsdina carą revoliucija, – kalbėjo imperatorienė savo freilinai. – O čia – tik pažvelkite – mums tereikia pasirodyti, ir jų širdys akimirksniu palinksta į mus". Kartu su valdovais keliavęs Kokovcovas – pagrindinis „bailys" – nebuvo toks patiklus. Ministras pirmininkas manė, kad žmonių susidomėjimas tėra tik „paviršutinis smalsumas". Valstiečiai brenda

į vandenį tik todėl, kad Nikolajus, slėpdamasis nuo žvarbaus vėjo ir šautuvų šūvių, nesirodo ant denio. Kokovcovas baiminosi, jog caras nesuvokia, kaip šalis pasikeitė, kad ji jau nebe tokia, kai Romanovai galėjo ją valdyti, kaip tik jiems šaudavo į galvą.

Finansinis pakilimas nenuslūgo. 1913-ųjų derlius buvo didžiausias per pastaruosius penkiasdešimt metų, tačiau šalis buvo pakrikusi, savanaudiška ir vėjavaikiška. Kažkoks vandalas peiliu suraižė didingą Iljos Repino paveikslą, vaizduojantį Ivaną Rūstųjį. Tai ne pavienis aktas, tvirtino vienas žurnalistas, o ženklas, kad atėjo „laikai, kai nebeliko jokių vertybių, kai išsilavinimas tapo nereikalingas, kai niekas nebesuvokia, kas yra moralumas". Milijoniniai turtai, rašė romanistas Aleksejus Tolstojus, „atsiranda tarsi iš niekur. Žmonės svaiginasi muzika... nuogomis moterimis... šampanu. It grybai po lietaus dygsta lošimo klubai, pasimatymų namai, teatrai, kino teatrai, pramogų parkai". Sostinę apėmė savižudybių epidemija. Per pirmąsias dešimt balandžio dienų laikraščiai paminėjo dvidešimt du savižudžius, net dešimt – balandžio 10 d. Tik dviem iš jų buvo daugiau nei dvidešimt penkeri; dvidešimt nusižudžiusiųjų buvo mergaitės.

Romanovai nesnaudė. Caro pusbrolis didysis kunigaikštis Andrejus gyveno su buvusia Nikolajaus meiluže, balerina Matilda Kščesinskaja; brolis Michailas prieš metus vedė du kartus išsiskyrusią paprastą moterį ir todėl turėjo išvykti gyventi į Bavariją; sesuo Olga skyrėsi. Gegužės mėnesį karūnuotosios Europos galvos suvažiavo į Berlyną, į kaizerio Vilhelmo dukters Viktorijos Luizos sutuoktuves su Brunsviko kunigaikščiu. Per puotą Berlyno rūmuose Vokietijos kaizeris, Rusijos caras ir Anglijos karalius Jurgis V vilkėjo vienas kito uniformas – kaizeris pasidabino britų karališkųjų dragūnų uniforma, o prie krūtinės prisisegė rusišką Šv. Andrejaus ordiną, Nikolajus puikavosi prūsų dragūnų uniforma ir vaizdavo tikrą *Hohencolerną** – ir lydėjo vienas kito žmonas. Tai buvo paskutinis trijų karališkųjų dinastijų susitikimas prieš karą, kuris netrukus dvi iš jų sunaikins.

Paskutinė rami vasara Sankt Peterburge taip pat priminė puotą prieš

* Karališkosios dinastijos, valdžiusios Rumuniją (1866–1947), Prūsiją (1701–1918) ir Vokietijos imperiją (1871–1918), narys.

audrą. Juodaodis „Europos“ viešbučio barmenas be paliovos maišė madingiausius švelnius kentukietiškus kokteilius. „Fosforescencinėmis, beprotiškomis, geidulingomis vasaros naktimis“ vidurnakčio saulės spinduliai klajojo po miesto sodus, apšviesdami „ilgaplaukius studentus, pasakojančius mergaitėms apie transcendentines vokiečių filosofijos vertybes“. Šablonus laužančio Igorio Stravinskio baleto „Šventasis pavasaris“ premjera tapo sensacija. Futuristai vilkėjo kartoniniais drabužiais, ant veidų piešė gėles ir giedojo poemą iš vieno žodžio *smiech* ir jo vedinių. Igoris Sikorskis *Ruso-Balt* gamykloje sukonstravo pirmą pasaulyje keturių variklių lėktuvą, kurio keleivių salone tilpo sofa, prausykla, šešiolika žmonių ir šuo.

Simanovičius kaupė kapitalą. „Mano pasitikėjimas savimi augo kaip ant mielių, – rašė lošėjas machinatorius. – Mačiau, kad daugybė žmonių nepamiršo mano ryšių su rūmų aplinkos žmonėmis. Mano norus ir reikalavimus jau pildė vyriausybinės įstaigos... Ne vienas norėjo man įtikti ir pasitarnauti. Aš irgi stengiausi būti malonus“. Rasputinas pasirodė esąs nuostabus sąjungininkas. Imperatorienė nuolat prašinėjo Vyrubovos pranešti senuoliui apie Aleksejaus sveikatą. Si-

manovičius rašė, kad „dėl pasakiškos sėkmės imperatoriaus rūmuose jis [Rasputinas] jau tapo stabu. Peterburgo valdininkai jaudinosi ir nerimavo. Vieno jo žodžio buvo gana, kad jiems įteiktų aukštus apdovanojimus ar kitus garbės ženklus. Visi ieškojo jo paramos... Norint padaryti puikią karjerą, nereikėjo nei ypatingų žinių, nei talentų. Pakako vien Rasputino linktelėjimo“.

Šventojo protežė „kuo puikiausiai sutarė su visais sostinės apsukruoliais“, didžiųjų kunigaikščių meilužėmis, ministrais, finansininkais. „Aukštuomenės damos, kurtizanės, garsios aktorės ir žaismingos aristokratės – visos didžiavosi draugyste su juo, – susižavėjęs pasakojo Simanovičius. – Jas visiškai apakino Rasputino sėkmė“. Iš kunigaikščio Andronikovo senuolis sužinodavo visus skandalus, „aukšto rango žmonių romanus, visas naktinio aukštuomenės gyvenimo paslaptis“. Draugystė su Rasputinu, diskretiškas Simanovičiaus dėmesys suteikdavo karjeristams „progą sužinoti daugybę paslapčių ir sutvarkyti visus reikalus“.

Rasputinas kviesdavo juos į pasilinksminimus Rodės viloje, restorane-naktiniame klube, įrengtame medžiais apsuptoje laukymėje Sankt Peterburgo priemiestyje, garsėjusiame miuzikholo dainininkais ir čigonais. Šį klubą mėgo „garsūs vardai ir titulai“, susirinkusios damos neretai mėgindavo nustelbti atlikėjus. Klubas buvo įsikūręs mediniame, len-

tomis apkaltame, ūksmingame sode paskendusiame, tvirta tvora apjuostame rusų *dačios* tipo pastate storais, dvigubais langais bei nedideliu iš pirmo aukšto išsikišusiu žiemos sodu. Vienoje pusėje buvo pastatytas priestatas, skirtas privatiems vakarėliams. Jį Adolfas Rodė, vilos savininkas, visuomet užleisdavo Rasputinui, vos tik šis telefonu pranešdavo atvykstąs. Stalas būdavo nukrautas gėlėmis, žuvimi ir saldumynais – mėgstamiausiais senuolio patiekalais – ant jo niekuomet netrūkdavo maderos, stipriai spirituoto gruziniško vyno, daug stipresnio už portugališką originalą.

Rasputino vakaronės viloje visada vykdavo pagal tą patį ritualą. Iš pradžių senuolis paskambindavo jį dominusioms moterims. Simanovičius teigė, kad kvietimas visuomet būdavo priimamas: moterys juo pasinaudodavo norėdamos „užtarti savo draugus, mylimuosius bei giminaičius. Daugybė damų iš šių pasilinksminimų labai praturtėjo, nes Rasputinas tokiais atvejais būdavo itin paslaugus". Paprastai senuolio vakarėliuose dalyvaudavo koks nors ministras arba potencialus ministras. Iš pradžių Rasputinas gerdavo santūriai ir linksmindavo svečius padrikomis citatomis iš Biblijos bei istorijomis apie savo jaunystę Sibire. Apgirtęs pasakodavo, kaip tuomet mėgęs stebėti eržilus, besismaginančius su kumelėmis, o paskui pasičiupęs kokią nors moterį, gašliai ją nužvelgdavo ir tardavo: „Eikš pas mane, miela kumelaite". Jeigu susirinkę džentelmenai imdavo niurnėti, senuolis juos tiesiog išbardavo: „Taip, taip, mano brangieji. Pažįstu jus. Kiaurai permatau jūsų sielas".

Godžiai prisišveitęs – maistą paprastai imdavo tiesiog rankomis – Rasputinas pasikviesdavo čigonų chorą. Čigonai susėsdavo ant pusračiu sustatytų kėdžių, vyrai su gitaromis rankose vilkėdavo brokato palaidines ir ryškiaspalves kelnes, o dainininkės moterys – spalvoto šilko apdarus ir ryšėdavo skaras.

Britų agentui Robertui Briusui Lokhartui, vėliau tapusiam garsiojo Rasputino incidento šiame klube liudytoju, čigonų muzika pasirodė „be galo svaiginanti, pavojingesnė net už opiumą, moteris ir alkoholį"; tas graudus, melancholiškas, lyriškas ir kartu geidulingas dainavimas, pasak jo, „gali nuvesti žmogų ne tik pas lupikautojus, bet ir pastūmėti į nusikaltimą". Svečiai gerdavo iš *čaročkų*, taures pripildavo sklidinas šampano, ištuštindavo ir apversdavo ant lėkštelės, kad visi matytų, jog gėrimo neliko nė lašo.

Rasputino kišenės visad būdavo pilnos raštelių, kuriuos jis dalydavo damoms, – paskubom pakeverzotų sentencijų: „Nesitrauk meilei iš ke-

lio, nes meilė yra tavo motina"; „Aš džiuginu tave meilės šviesa"; „Tegul Dievas atsiunčia tavo sielai nuolankumą". Turėdavo dovanų čigonams: saldainių, šilkinių skarelių, kaspinų, pudrinių ir kvepalų. Jis provokuodavo dainininkus – ragindavo vogti iš jo tuos mažmožius, o pats linksmai šaukdavo: „Čigonai mane plėšia!" Mėgo su jais šokti ir smagiai trypdavo net ir avėdamas sunkiais ilgaauliais batais; Simanovičius tvirtino, kad „net ir profesionaliems šokėjams buvo sunku su juo varžytis". Jeigu visiškai – „sibirietiškai" – nusigerdavo, Rasputino atsargumas priblėsdavo ir jis neretai perlenkdavo lazdą: kartais imdavo postringauti, kad imperatorienė – tai „antroji Jekaterina" ir kad ji, o ne bestuburis Nikolajus yra tikroji Rusijos valdovė. Kadangi svečiai puikiai žinojo, kokią įtaką Rasputinas daro Aleksandrai, tai buvo ne itin subtilus būdas priminti jiems savo galią. Kartą už tai, kad senuolis šitaip įžeidinėja carą, jaunas gvardijos karininkas Obrasovas skėlė jam porą antausių, tačiau daugelis svečių buvo tikri, kad užgaulūs žodžiai – grynų gryniausia tiesa.

Tačiau 1913 m. rudenį Rasputinui teko išsiblaivyti. Balkanų valstybės nugalėjo savo šeimininkus turkus, ir aršūs konfliktai ėmė pliekstis tarp jų pačių. Žibalo į ugnį įliejo Austrija, kuri, aneksavusi Bosniją ir pasiryžusi neleisti Serbijai nusikratyti austrų tarifų, prasiveržė iki Adrijos. Bulgarija, nors ir išsekinta nepriklausomybės kovų su turkais, užpuolė kadaise buvusius sąjungininkus krikščionis Serbijoje ir Makedonijoje. Londone šalys buvo priverstos pasirašyti diplomatinės taikos sutartį, tačiau netrukus Austrija prie Rusijos sienos Galicijoje atvedė tris visiškai karui parengtus dalinius. Įtampa vis stiprėjo.

Kokovcovas Nikolajų įspėjo, kad konfliktas su Vokietija – katastrofa, galinti nušluoti nuo žemės paviršiaus Romanovų dinastiją, – atrodo nebeišvengiamas. Carui tai nepadarė įspūdžio; jis tik gūžtelėjo pečiais ir tarė: „Viskas Dievo valioje". Dūmoje buvo sakomos ugningos kalbos, spauda stengėsi sukurstyti slavų nacionalizmą. Rasputiną gąsdino šnekos apie gresiantį karą. 1913 m. spalio 13 d. *Peterburgo laikraštyje* išspausdintame interviu jis sakė, kad krikščionims nederėtų žudyti nei vienas kito, nei turkų. Tariamiems Balkanų krikščionims priešpriešindamas turkus senuolis teigė, kad „kalbant apie religiją, turkai yra garbingesni ir taikesni. Patys galite tuo įsitikinti, bet laikraščiuose viskas atrodo ki-

taip". Jeigu kiltų karas, tegul „turkai ir užsieniečiai suryja vieni kitus. Jie akli, tai didžiausia jų nelaimė. Jie nieko nepasieks, tik paspartins savo mirtį. O mes, jei gyvensime darniai, dar kartą iškilsime virš visų... Bijokimės, bijokimės Karo".

Rasputino pastangas išsaugoti taiką įvertino vienas laikraštis ir Aleksandra. „Jis visuomet sakydavo, kad dėl Balkanų kautis neverta", – vėliau ji priminė vyrui. O Rodzianka, priešingai, ragino carą „pasipelnyti iš visuotinio entuziazmo. Sąsiauriai [Konstantinopolis] turi priklausyti mums. Karui bus pritarta su džiaugsmu, jis padės sustiprinti imperatoriškosios galios autoritetą".

Kazokų kaime tūnantis Iliodoras taip pat svajojo apie ginkluotą kovą. Jis planavo spalio mėnesį pradėti revoliuciją. „Planavau išžudyti šešiasdešimt provincijos gubernatorių ir keturiasdešimt vyskupų visoje Rusijoje, – teigė jis. – Šiam planui įvykdyti parinkau šimtą vyrų". Planas žlugo – vyrai nesusiviliojo Iliodoro kalbomis; tuomet jis subūrė grupę moterų, pasiryžusių iškastruoti Rasputiną. Viena iš jų, Chionija Guseva, dvidešimt šešerių metų moteris, kadaise daili Caricyno prostitutė, vėliau subjaurota sifilio, atsigręžė į religiją ir Iliodorą, rūpinosi juo ištremtu į kaimą ir prisiekinėjo suluošinti senuolį, sugriovusį vienuolio gyvenimą. „Griša tikras velnias, – kalbėjo ji. – Aš jį nudursiu. Aš nužudysiu jį, kaip kad pranašas Elijas nužudė 450 apsišaukėlių Baalo pranašų. Rasputinas blogesnis ir už juos... Tėve, palaiminkite mane, kad pribaigčiau jį". Iliodoras pakabino Chionijai ant kaklo peilį. „Šiuo peiliu nužudyk Grišą", – pasakė jis.

Naujieji 1914-ieji buvo sutikti cerkvių varpų gaudesiu, degtine, vėliavomis ir muzika. Aleksandra tebetūnojo užsidariusi, bet jos dukterys Olga ir Tatjana pasirodė žmonėms. Tamsiaplaukė Olga gintaro spalvos akimis buvo gražesnė už smailianosę seserį. Grafienė Šuvalova surengė dvi puotas: vieną juodos ir baltos spalvos, kitą – spalvotų perukų. Svečiai puikavosi raudonais, žaliais, mėlynais perukais ir tiurbanais. Nepaisydami įtampos, žmonės plūste plūdo į vokiečių ir austrų ambasadų iškeltus pokylius. Minios grūdosi Uralo akmenų parduotuvėje, kur buvo pardavinėjamos iš nefrito ir ametisto išdrožinėtos gyvūnų figūrėlės, valstiečių parduotuvėje pirko lakuotas dėžutes ir medinius žaislus. Faberžė susižėrė krūvą pinigų. Poros rogutėmis leidosi nuo ledo kalvų.

Prie užšalusios upės patraukė šokantys meškinai ir karšto punšo, keptų obuolių ir cinamono pyragaičių pardavėjai.

Tačiau mieste tebesklandė katastrofos nuojauta, manė poetė Ana Achmatova; kažkokia grėsmė slypėjo „baugiuose saulėlydžiuose, baugiame mėnulyje". Nikolajus nepamiršo pažeminimo, kai 1905 m. spalio mėnesį buvo priverstas pasirašyti garsųjį demokratinį manifestą. Jis ir toliau stengėsi susilpninti Dūmą ir ministrą pirmininką. Imperatorių visaip skatino žmona ir kunigaikštis Vladimiras Meščerskis. Kunigaikštis buvo Aleksandro III vaikystės draugas ir tuo naudojosi išpešdamas iš vyriausybės kasmetinę aštuoniasdešimties tūkstančių rublių subsidiją, kad galėtų pragyventi pats, išlaikyti nuolat aplinkui besibūriuojančius dailius jaunuolius ir leisti juodašimčių laikraštį *Graždanin*. Kunigaikščio meilužiai iš jo sužinoję, kas yra „prabanga ir purvinas darbas", klestėte klestėjo. Meščerskis pašnibždėjo carui, kad geriausias būdas susilpninti ministro pirmininko įtaką – paskirti savo žmogų vidaus reikalų ministru, nes šiuo metu būtent vidaus reikalų ministro, o ne premjero „rankos kontroliuoja visas teises ir laisves".

Nikolajus į šį postą paskyrė Nikolajų Maklakovą, jauną provincijos gubernatorių ir „nesusipratusį reakcionierių". Maklakovas neturėjo patirties ir buvo nežinomas. Pats apie naująjį postą sakė: „Man tai buvo lyg perkūnas iš giedro dangaus". Tačiau šis žmogus turėjo vieną dorybę – bjaurėjosi 1905 m. metų nuolaidomis. Manė, kad „jie pakėlė vieną koją", ir nuo to laiko Rusija „šlitinėja it girtuoklis, svirduliuodama nuo vienos sienos prie kitos". Maklakovas paragino carą įvykdyti Dūmos perversmą: jis pasakysiąs grasinančią kalbą Dūmos susirinkime, ši bus paleista, o jos įstatymų leidžiamosios galios panaikintos. Nikolajų ši idėja „maloniai nustebino", bet planui pasipriešino kiti ministrų kabineto nariai ir jis buvo atmestas.

Maklakovo paskyrimas suerzino Rasputiną – šįsyk niekas nepaklausė jo nuomonės. Senuolis pavydėjo Meščerskiui įtakos. Jis pats turėjo savo homoseksualų apsukruolį kunigaikštį Andronikovą ir buvo toks įsižeidęs, kad caras neiškentęs parašė Meščerskiui ir patarė „aplankyti Grigorijų... jis ant jūsų pyksta". Meščerskis, nespėjęs įvykdyti caro pageidavimo, mirė, o Rasputinas ir Andronikovas pasistengė palenkti į savo pusę vidaus reikalų ministrą, įtaisę jo lėtapėdį sūnų į Sankt Peterburgo universitetą. Be to, jiedu paspaudė ir rūmų komendantą, generolą majorą Vojeikovą. „Didžiai gerbiamas Vladimirai Nikolajevičiau, – 1914 m. sausio 19 d., pasitelkęs įprastą meilikavimo taktiką, rašė Andronikovas. –

Nuo seno stebiu Jūsų energingą, nenuilstamą ir kūrybingą veiklą ir esu neapsakomai laimingas sužinojęs, kad Imperatorius pasirinko Jus. Dabar visi galime būti ramūs – mūsų brangųjį Imperatorių saugos tvirtos, patikimos ir geros rankos... Būčiau labai dėkingas, jeigu suteiktumėte man garbę aplankyti Jus Carskoje Selo Jums patogiu metu, kad galėčiau Jums asmeniškai pranešti keletą galėsiančių Jus sudominti smulkmenų". Sutartu laiku jiedu susitiko, ir nuo to laiko Vojeikovas be perstojo gaudavo „galybę žinučių, kuriose būdavo nepalankiai atsiliepiama apie vieną ar kitą Andronikovui nepatinkamą valstybės veikėją".

Kitas Nikolajaus pertvarkymas Rasputinui be galo patiko. 1914 m. vasario 12 d. Nikolajus atleido Kokovcovą; ministras pirmininkas pasirodė esąs pernelyg nepriklausomas, pernelyg priešiškas Rasputinui, pernelyg palankus Dūmai ir konstitucijai. Nikolajui neužteko drąsos pranešti sprendimą į akį: jis nusiuntė Kokovcovui laišką, „nes daug lengviau parinkti žodžius, kai guldai juos ant popieriaus, negu per audringą pokalbį". Praėjus kelioms dienoms, su Kokovcovu susitiko našlė imperatorienė. „Marti manęs nemyli, – pasakė ji. – Ji nesupranta vienintelio mano troškimo – kad mano sūnus būtų laimingas. Mes dideliais žingsniais artėjame prie bedugnės krašto, o caras nieko neklauso, tik meilikautojų". Ji paprašė Kokovcovo susitikti su Nikolajumi ir išdėstyti jam viską, ką žino, kas kelia baimę. „Pasakiau jai, kad niekas manęs neklausys ir nepatikės, – prisiminė Kokovcovas. – Jaunoji imperatorienė laikė mane savo priešu".

Caras raštu informavo Kokovcovą, kad jį pakeis „žmogus, pasirengęs imtis darbo". Tai buvo grafas Ivanas Goremykinas, išsekęs, pasiligojęs, aštuntą dešimtį įpusėjęs senukas, galėjęs mirti bet kurią minutę. „Imperatorius nemato, kad prie mano karsto jau uždegtos žvakės, – taip šį paskyrimą komentavo pats Goremykinas, – trūksta tik manęs". Jis lygino save su senais kailiniais, kuriuos, apdorotus kamparu ir pakabintus giliai spintoje, tik retkarčiais ištraukia. Buvo cinikas, skaitė prancūziškus romanus, teatre mėgo žiūrėti „Pikadilio raudotojus" ir neretai užmigdavo prie darbo stalo. Rūmų ceremonmeisteris grafas Polas Benkendorfas teigė, jog caras „nenorėjo ir nesitikėjo, kad jis imtųsi ką nors daryti".

Būtų keista, jeigu tokį pusiau gyvą premjerą paskirtų stabilioje šalyje. O kunkuliuojančioje Rusijoje, kuriai gresia karas ir vidaus revoliucija, tai buvo gryna beprotybė. Tačiau taip nusprendė vyras, žmona ir senuolis. Nikolajui Goremykinas atrodė idealus, didelis žingsnis atgal į

praeito amžiaus patvaldystę. „Aš senos mokyklos žmogus, – nesigėdydamas prisipažino Goremykinas, – ir kiekvienas Imperatoriaus noras man įstatymas. Man Jo Didenybė yra pateptasis... Kai toks žmogus priima sprendimą... ištikimi jo pavaldiniai privalo paklusti, kad ir kokie būtų to padariniai. Ir tegul būna Dievo valia". Toks požiūris džiugino imperatorienę, kuri naująjį premjerą meiliai vadino Seneliu. „Jis viską taip aiškiai mato ir supranta, kad su juo kalbėtis tikras malonumas", – sakė ji. Goremykino žmona buvo Rasputino gerbėja ir dažna viešnia jo namuose. Ji atnešdavo senuoliui pačios virtų bulvių ir žuvienės, ir dar taip greitai, kad tos nespėdavo ataušti, dar obuolių, pyragaičių. „Ji mokėjo gaminti bulves dešimčia skirtingų būdų, – tvirtino Simanovičius, – ir šitaip pelnė Rasputino malonę".

Rasputinas ir kunigaikštis Andronikovas dirbo ranka rankon. Kunigaikštis siuntinėjo gėles ir saldumynus Vyrubovai, o Rasputinas, pasitelkęs Andronikovo rusų ir prancūzų kalbomis rašytus ditirambus, giriančius premjero politiką, dovanodamas cigarus ir fazanus, meilikavo Goremykinui. Ministras pirmininkas patenkino „nesuskaičiuojamą daugybę prašymų". Degtindariai ir cukraus gamintojai gavo valstybės subsidijas, bankininkams buvo padovanotos naftos koncesijos, civilinės bausmės buvo atšauktos drauge su „paskyrimais, perkėlimais, pensijomis, visų institucijų apdovanojimais ir taip toliau".

Senuolis persikėlė į naują butą Gorochovajos gatvės 64-ame name. Nuomos mokestį mokėjo Simanovičius ir šio pažįstami. Gatvė buvo vakarinėje miesto dalyje, driekėsi nuo Admiraliteto aikštės iki Zagorodnyj prospekto. Blankūs plytinių pastatų fasadai buvo aptaškyti purvais, išteplioti suodžiais, čia nuolat tvyrojo prieblanda. Ilgi apsiaustai, kuriuos vilkėjo civiliais drabužiais persirengę policijos agentai, buvo vadinami Gorochovajos paltais. Viename iš išlikusių senųjų šios gatvės pastatų – į tamsų kampą užkištame, dideliame, niūriame, trijų aukštų, murzinai žalios spalvos name su storomis sienomis ir vos keletu langų – kadaise gyveno Parfionas Rogožinas, žudikas iš Fiodoro Dostojevskio romano „Idiotas". Vėliau čia išdygo nemažai naujų pastatų, kuriuose įsikūrė prekybininkai, prasigyvenę klerkai ir žemesnieji valdininkai.

Geležinkelio stotis iš čia buvo ranka paduoti – taigi ir Carskoje Selo; 64-asis namas turėjo du įėjimus. Dvigubos durys atsiverdavo į gatvę,

vedančią į drėgną vidinį kiemą. Pagrindiniai laiptai vedė pro durininką ir konsjeržo būdelę; užpakaliniais laiptais svečiai galėjo nepastebėti užkopti tiesiai iš vidinio kiemo. Visi butai atsidavė kopūstais, karštu avies sūriu ir juodu tabaku. Penkių kambarių Rasputino butas, pažymėtas 20-uoju numeriu, buvo ketvirtame aukšte. Iš prieškambario patekdavai į priimamąjį ir koridorių, abipus kurio buvo kambariai. Gatvės pusėje buvo valgomasis, Rasputino miegamasis ir vonia, nors senuolis retai ja naudodavosi – verčiau nusileisdavo laiptais ir patraukdavo į priešais esančią pirtį.

Niekam nebūdavo leidžiama įeiti į Rasputino miegamąjį, kai jis ten būdavo ne vienas. Tas kambarys, pasak vieno policijos agento, galėjo „papasakoti daugybę istorijų... prašytojos iš žemesniųjų klasių išbėgdavo iš kambario išsidraikiusiais plaukais ir drabužiais, rėkdamos, keikdamosi ir spjaudydamosi; jas tekdavo nuraminti ir išprašyti iš buto". Ochrankos agentai, pastatyti prie konsjeržo būdelės ir gatvėje, retkarčiais išvysdavo, ką veikia Rasputinas. Akulina Laptinskaja, Rasputino „sekretorė", padėjusi senuoliui persikraustyti į naująjį butą, mėgdavo smagintis su juo miegamajame neužtraukusi užuolaidų. „Kadangi namas buvo be langinių, – pasakojo vienas Ochrankos agentas, – jos erotiniai pratimai su Rasputinu buvo nemokama pramoga visai gatvei". Kiemo pusėje buvo didžiulis kambarys, kuriame Rasputinas priiminėjo svečius. Jame stovėjo solidūs, buržujiški baldai: sunkios medinės kėdės, minkštos sofos, medinis stalas. Čia buvo senuolio salonas. Greta buvo įrengtas kabinetas, virtuvė, jo dukterų ir tarnaitės kambariai. Rasputino telefono numeris buvo 646-46.

Per gavėnią nuotaikos mieste pasikeitė. „Visiškai niekas nenorėjo nei karo, nei nuotykių, – rašė grafas Benkendorfas, – bet visuose gyventojų sluoksniuose tolydžio stiprėjo jausmas, kad karas neišvengiamas". Ilgais rudais paltais apsivilkę vyrai ant šaligatvių barstė geltoną smėlį ir degino laužus, kad ištirpdytų ledą. Vėlyvą kovą nuo užšalusios upės pusės pasigirdo baisus traškesys, primenantis pistoletų šūvius, ir per ledo lytis ėmė brautis ledlaužiai. Tuomet pagaliau Petropavlovsko tvirtovėje nugriaudėjo patrankos, jos komendantas susitiko su miesto gubernatoriumi ir paskelbė, kad upė atvira navigacijai. Vilkikai prie dokų atitempė prieplaukas keleiviniams garlaiviams. Atėjo pavasaris.

Rasputinas tikėjosi jį atšvęsti suviliodamas provincijos damą Verą Aleksandrovną Žukovskają, kuri pasibeldė į butą Gorochovajos gatvėje. Ji tikėjosi dvasingo patarimo. Rasputino tarnaitė ir meilužė Dunia nuvedė viešnią į jo kabinetą. Prie sienos stovėjo lova, užtiesta apdriskusiu šilko uždangalu, greta buvo praustuvė, moteriškas rašomasis stalas, ant kurio voliojosi keletas pieštukų, purvinų plunksnų ir auksinis laikrodis su išgraviruotu dvigalviu Romanovų ereliu. Viduryje kambario stovėjo stalas ir dvi kėdės. Priešais langą puikavosi moteriškas tualetinis staliukas su veidrodžiu. Prie lango kabojo didelė Šv. Isakijaus soboro altoriaus fotografija, papuošta kaspinais, – moteris prisiminė, kad kaspinais padabintas ikonas prie langų kabindavo chlistai.

Įėjo Rasputinas. Priešais viešnią pasistatė kėdę ir atsisėdo – pakankamai arti, kad jo keliai suspaustų jos kojas. „Ką gero nori man pasakyti?“ – paklausė jis. Žukovskaja atsakė, kad jos gyvenime beveik nebeliko gerų dalykų. Senuolis paglostė jai veidą ir tarė: „Klausyk, ką pasakysiu. Ar žinai psalmę „Neatsimink mano jaunystės nuodėmių ir mano nusikaltimų; pagal savo gailestingumą atsimink mane, dėl savo gerumo tu, o Viešpatie“? Ar žinai ją?“ Ji atsakė puikiai žinanti.

Rasputinas tvirtai suspaudė moters kelį ir pasakė paaiškinsiąs. „Sakau tau, iki trisdešimties metų žmonės gali nusidėti, bet paskui ateina laikas atsigręžti į Dievą, ar supranti? – paklausė jis. – O vienąkart visiškai atsidavęs Dievui, gali vėl nusidėti, nes tokia nuodėmė bus ypatinga – ar girdi mane? O kalbant apie nuodėmę apskritai, nuo jos gali išvaduoti atgaila. Atgailauk, ir vėl viskas bus gerai“. Senuolis liepė viešniai prieiti komunijos. Ši nesutiko. Tuomet ėmė glostyti jai rankas ir pečius. Ji nesuprantanti jo žodžių, kalbėjo Rasputinas; ją reikia įtikinti darbais. „Tereikia dažnai pas mane lankytis, mano mažoji bitele, mylėti mane, ir tuomet viską suprasi. Meilė yra pats svarbiausias dalykas“. Kol esanti jam svetima, ji neįstengia suvokti jo žodžių; kai pamils, viskas taps aišku. Pabučiavo ją į lūpų kamputį – taip greitai ir paprastai, kad moteris net nespėjo paprieštarauti.

Suskambo telefonas. Rasputinas nuėjo atsiliepti. „Dabar jau aš tavęs nepaleisiu, – pareiškė grįžęs. – Jeigu jau atėjai pas mane, tai nebepabėgsi. Suprask, aš tau nieko nepadarysiu, tik ateik, mano sultinga vyšnaite“. Paprašė jos telefono numerio. Kol Žukovskaja rašė, Rasputinas suspaudė jai pečius ir sušnibždėjo į ausį: „Na, ką gi dar nori man pasakyti?“ Jo kvėpavimas buvo karštas. Moteris pajuto pasišlykštėjimą ir atstūmė senuolį. „Atėjau pas jus patarimo, – pasakė. – Jūs juk žinote, kas yra tiesa,

o kas nuodėmė, argi ne?" Rasputinas papasakojo jai apie savo draugystę su didžiąja kunigaikštiene Milica – dažnai girdavosi šiuo vardu, – kaip kunigaikštienė taip pat klaususi apie nuodėmę ir nesupratusi jos.

„Tik tas yra nusidėjėlis, kuris ieško nuodėmės, – kalbėjo senuolis. – Bet prie to, kuris tik patiria ją, ji neprilimpa. Jeigu nori, aš tau parodysiu. Prieik kitą savaitę komunijos ir vėl ateik pas mane, kol tavo sieloje tebeviešpataus rojus. Tada aš parodysiu tau tokią nuodėmę, kad neįstengsi išsilaikyti ant kojų!"

„Aš tuo netikiu", – žioptelėjo Žukovskaja, jausdamasi menka ir nepatikli. Senuolis šnibždėjo it burtininkas, jo lūpos buvo perkreiptos geismo: „Ar nori, kad parodyčiau?"

Staiga Rasputinas susivokė, akimirksniu visas persimainė, jo akys tapo „malonios, draugiškos, jose neliko jokios aistros". Senuolis švelniai ir tarsi nustebęs paklausė viešnios: „Kodėl taip į mane spoksai, brangioji?" Paskui „oriai it šventikas" ją pabučiavo. Chlisto – atkaklaus, gašlaus, ieškančio silpnybių – neliko. Žukovskaja išvydo nuoširdų valstietį romiomis akimis. Jis išgavo jos pažadą ateiti šeštadienio vakarą.

Šeštadienį ją palydėjo į pilną moterų valgomąjį, kuriame Žukovskaja pastebėjo vieną jauną, nervingą vyriškį, apsivilkusį rytiniu kostiumu, fon Pistolkorsą, kurio nėščia žmona nenuleido nuo Rasputino atsidavusių akių. Šeimininkės vaidmens ėmėsi madam Golovina; ji vadovavo pokalbiui. Jos duktė Munia Golovina, pasipuošusi plona šilkine suknele bei balta skrybėle su žibuoklėmis, irgi labai nuolankiai žvelgė į senuolį. Čia buvo ir Vyrubova, aukšta, pilna blondinė ryškiai raudonomis, geidulingomis lūpomis; jos veidas Žukovskajai pasirodė „įtartinas, apgaulingas, bet kartu ir gundantis". Didžioji kunigaikštienė Milica tyliai sėdėjo susikišusi rankas į šermuonėlių movą; ji buvo tamsaus gymio, juodomis, liūdnomis ir apatiškomis akimis.

Rasputinas dalijo moterims virtus kiaušinius; nuo gausybės maisto – pyragų, vaisių vazose, pipirmėčių pyragaičių, juodos duonos ir marinuotų agurkėlių – lūžtančio stalo viduryje stovėjo butelis vyno. Viešnios godžiai stvarstė šeimininko siūlomas vaišes. Vyrubova padavė senuoliui duonos ir agurkėlių, kuriuos jis rankomis kimšo į burną. Paskui, staltiese nusišluostęs pirštus, ėmė grabinėti viešnias. Prie stalo Rasputinas padrikai kalbėjo apie cerkvę ir dvasininkus: „Negalėčiau prisiekti, kad be

galo juos myliu, bet net ir tarp jų yra tikinčiųjų". Pasakė, jog ateisianti Olga Lochtina. Ji išklydo iš kelio, kalbėjo jis, ir pabėgo su Iliodoru, bet jam, senuoliui, gaila „tos išprotėjusios kalės".

Sulig tais žodžiais pasirodė ji, „neįtikėtinai ryški, didžiulė, blyškiai rausva, išpurtusi, išsidraikiusi, absurdiška", spiegdama „Kris-tus pri-si-kė-lė!" Buvo apsitaisiusi klostuotais skirtingų spalvų sijonais, kurie, jai blaškantis po kambarį, plasnojo tarsi paukščio sparnai. Iš po sijonų švysliojo seni, Rasputino išmesti batai. Ant galvos buvo užsimaukšlinusi sibirietišką vilkenos kepurę, kuri anksčiau taip pat priklausė Rasputinui, ir apsivilkusi vieną iš senuolio nudėvėtų raudonų valstietiškų palaidinių. Prie jos marškinių buvo prisiūta daugybė mažų maišelių, pilnų maisto trupinių, o iš vieno kyšojo senos, kadaise Rasputino mūvėtos pirštinės. Jos veidą slėpė blizgančių kaspinų prisagstytas vualis; buvo matyti tik „švelnios, liūdnos ir gražios lūpos".

Lochtina atnešė Rasputinui pyragą, „iš išorės baltą, viduje juodą", kurį jis atbula ranka numetė ant stalo. Išvydusi tokį nepasitenkinimą, moteris suėmė delnais jo galvą ir it laukinė pabučiavo mikčiodama: „O, mano brangiausiasis... visos palaimos inde... O, toji miela barzda...

tie skanūs plaukai... aš kankinė... tu mano dievinamasis... mano Dievas... mano mylimasis". Rasputinas, apstulbintas jos glamonių, suurzgė: „Šalin! Šėtone! Šalin, tu velnio išpera, tu pabaisa!" Tačiau tai tik paskatino naują žodžių srautą: „Ir vis tiek tu esi mano, ir aš su tavim gulėjau. Aš su tavim gulėjau... Tu esi mano Dievas. Aš priklausau tau ir niekam kitam... Kad ir kiek moterų tu turėtum, nė viena neatims tavęs iš manęs. Tu mano!" Rasputinas pertraukė ją: „Nekenčiu tavęs, tu kale, tavy apsigyveno velnias", ir pagrasino sulaužyti jai žandikaulį. Tai Lochtinos nepaveikė. „Aš laiminga, laiminga, ir tu myli mane, – sušuko moteris; jos kaspinai ir sijonų klostės pleveno. – Netrukus aš vėl su tavim gulėsiu". Jis atstūmė paklaikėlę, o ši suriko: „O dabar suduok man, suduok!" Buvo apsvaigusi. Rasputino viešnios suakmenėjo iš nuostabos ir baimės. Kai Rasputinas sudavė Lochtinai į krūtinę, ji pamėgino pabučiuoti užgautą vietą, bet nepasiekė, tad ėmė lakstyti po kambarį, bučiuoti orą, jo rankas ir trinti sau krūtis. Galiausiai nurimo ir atsigulė ant sofos.

Kai Žukovskaja paklausė Rasputino, kodėl jis įžeidęs išprotėjusią moterį, šis – vėl maloniai – atsakė, kad ji apleidusi cerkvę. Kitos damos tylėjo, jos stengėsi nematyti šios isteriškos scenos, bet visų veidai buvo raudoni, jos giliai alsavo. Madam Golovina pasisuko į Lochtiną ir tarė:

„Niekaip nesuprantu, kodėl jūs tyčia pykdote Grigorijų Jefimovičių". Lochtina pareikalavo sriubos; pareiškė visą dieną nieko nevalgiusi, o paskutinius pinigus atidavusi vairuotojui. Munia Golovina pripylė jai dubenėlį sriubos. Rasputinas liepė Muniai sėstis, bet ši nepakluso. „Ką tu darai? – paklausė jos motina. – Kodėl pykdai Grigorijų Jefimovičių?" Duktė sušnibždėjo: „Mama, prašom palikti mane ramybėje, daugiau apie tai nekalbėkime".

Retkarčiais suskambėdavo telefonas, ir Rasputinas išeidavo atsiliepti. Lochtina vėl pradėjo savo mazochistinę raudą: „Pribaik mane, mušk mane! Įžeidinėk kaip nori, apspjaudyk... O dabar aš vis tiek su tavim gulėsiu, aš tučtuojau su tavim atsigulsiu". Munia Golovina tarsi tarnaitė suplovė nešvarius indus. Kai senuoliui vėl paskambino, Lochtina pasinaudojo proga ir įslinko į jo miegamąjį. Rasputinas puolė jai iš paskos, damos išgirdo smūgius ir spiegimą. Kai Lochtina grįžo į valgomąjį, jos šydai buvo suplėšyti; Rasputinas sunkiai alsavo ir šluostėsi suprakaitavusį veidą mėlynos it rugiagėlės palaidinės rankove.

Madam Golovina pasiskundė, kad jai negera nuo įtampos, kad reikia lauro antpilo lašų. Atmosfera kambaryje buvo pritvinkusi sekso, isterijos, religinio ilgesio. Žukovskaja suprato, jog visos, esančios kambaryje, „privalo arba tučtuojau išeiti, arba imti spiegti, blaškytis konvulsijose ir daužyti daiktus". Pirmoji pakilo Vyrubova, kitos moterys pasekė jai iš paskos. Rasputinas visas peržegnojo ir atsisveikino. Žukovskaja pastebėjo, kaip sudejavo ir sudrebėjo Vyrubova, paėmusi pabučiuoti Rasputino ranką.

Balandžio pradžioje imperatoriškoji šeima dviem mėnesiams išvyko į Krymą. Įtampa augo, karas atrodė neišvengiamas, o Nikolajus buvo už šimtų mylių nuo sostinės, neturėjo patikimo radijo ryšio, susisiekti su Sankt Peterburgu galėjo tik paštu arba per kurjerius. Spiridovičiaus manymu, dėl tokio neatsakingumo buvo kalta Aleksandra ir „nepaprastas jos nervingumas", galėjęs atslūgti tik tarp Livadijos rūmų sodų ir atsipalaidavusių šeimos narių.

Prie valdovų prisijungė ir Rasputinas. Jis apsistojo Jaltos „Rusijos" viešbutyje. Vizitas virto skandalu. Senuolis viešbučio darbuotojams be paliovos gyrėsi artumu imperatoriškajai šeimynai. Laikraščiai pasišaipė, kad netoli viešbučio nuolat stoviniuoja Vyrubovos karieta. Turistų

parduotuvės susižėrė krūvas pinigų, pardavinėdamos atvirukus su Rasputino atvaizdu. Susierzinęs Nikolajus pasiūlė senuoliui pasiimti Sankt Peterburge paliktas dukteris ir likusią vasaros dalį praleisti Pokrovskojėje. Šis sutiko. Vos jis išvyko iš Jaltos, kurorte pasirodė jo ieškanti Chionija Guseva. Viešbutyje sužinojusi, kad Rasputinas jau išvyko, moteris patraukė jam iš paskos.

Rasputino dukrai Marijai buvo penkiolika metų. Nuobodžiaudama mergina jau koketavo su vyrais. Paprastai surinkdavo pirmą pasitaikiusį telefono numerį ir jeigu atsiliepdavo vyras, imdavo plepėti, sakydavo jį dievinanti ir paskirdavo pasimatymą prie „Europos" viešbučio. Paskui, tūnodama kitoje gatvės pusėje, linksmai kikendavo, kai vyriškis, laukdamas paslaptingosios gerbėjos, nerimastingai mindžikuodavo ant viešbučio laiptų. Gegužės pabaigoje kažkoks nepažįstamasis tokį patį žaidimą sužaidė su ja pačia: paskambino, paklausė vardo, pareiškė beviltiškai ją įsimylėjęs ir paprašė susitikti. Marija atsakė negalėsianti, nes drauge su tėvu vykstanti į Sibirą. Skambintojas pasiteiravo išvykimo datos.

Iš Sankt Peterburgo Marija su tėvu išvyko birželio 4 d. Į kaimą jiedu

keliavo keturias dienas traukiniu – pirmąja klase miegamajame vagone – ir garlaiviu. Tuo metu kai transsibiro traukinys pasiekė Uralą, Karališkasis britų jūrų laivyno eskadronas praplaukė pro imperatoriškąją jachtą „Standartas" ir prisišvartavo Kronštato karinėje jūrų bazėje. Britai nuo seno Rusiją laikė rimbų ir tremties vieta, bet karo Europoje grėsmė ir Vokietijos galybės baimė privertė juos sudaryti sąjungą su Romanovų imperija ir Prancūzija. Britų apsilankymas buvo stulbinantis įvykis. Aštuoni šimtai svečių buvo pakviesti į puotą kariniuose kreiseriuose „Liūtas" ir „Naujoji Zelandija", priplaukusiuose prie pat Nikolajaus tilto per Nevą. Iš Krymo grįžusios jaunosios didžiosios kunigaikštytės laipiojo po patrankų bokštelius ir akimirksniu užkariavo įgulos narių širdis. Aleksandra susitiko su kreiseryje tarnavusiu sūnėnu princu Džordžu Batenbergu, bet neleido mergaitėms pasilikti puotoje. Buvo viena iš baltųjų naktų, vos vos už horizonto linijos panirusi vasaros saulė pilkus, lygius Nevos vandenis nudažė aukso spalva. Žydėjo liepos, laukuose kvepėjo katilėliai ir raktažolės. Svečius ant Jos Didenybės laivo „Naujoji Zelandija" laiptelių pasitiko arka, ant kurios didelėmis raidėmis buvo užrašyta „Sveiki atvykę!" Sankt Peterburgo gubernatorius pasiūlė tostą: „Už puikiausią laivyną visame pasaulyje!" Vakarienė buvo gausi, šampanas atšaldytas pagal rusų skonį; laivų orkestrai grojo šokių

muziką. Britų karo laivams išplaukus, imperatoriškoji šeima išvyko į vasaros kruizą po Suomijos šcherus.

Garlaivio „Sokolovskis", plaukiančio iš Tiumenės į Pokrovskoję, denyje prie Marijos Rasputinos prisiartino „tamsus džentelmenas", prisistatęs Deividsono vardu. Buvo kilęs iš Vilniaus žydų geto, o dabar populiaraus dienraščio *Birževyje vedomosti* žurnalistas. Vyriškis prisipažino, jog tai jis skambino Marijai ir sakė esąs pasirengęs lydėti ją namo. Mergina nekreipė į jį dėmesio ir neapsidžiaugė, išvydusi išlipantį Pokrovskojėje. Tačiau kol Rasputinai sveikinosi su draugais ir klausėsi vietinių paskalų, jis kuo tyliausiai tūnojo.

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

„Aš nužudžiau Antikristą“

Buvo suplanuotos dvi žmogžudystės. Už dviejų tūkstančių mylių į vakarus 1914 m. birželio 15 d. sekmadienį, pagal rusų kalendorių, Austrijos-Vengrijos imperijos sosto įpėdinis kartu su Sarajevo provincijos valdytoju automobilių kolonoje važiavo Sarajevo gatvėmis. Erchercogas Pranciškus Ferdinandas grįžo iš kariuomenės manevrų Bosnijos kalnuose. Jis vilkėjo kaspinais apsiūtą mėlyną palaidinę ir buvo užsidėjęs žaliomis plunksnomis papuoštą Austrijos kavalerijos generolo kepurę. Sarajevas nebuvo itin tinkama vieta puikuotis tokia uniforma. Bosnijos serbų nacionalistai buvo užsidegę idėja išvaryti austrus ir susijungti su nepriklausoma Serbija. Kai automobilių kolona priartėjo prie miesto rotušės, teroristas metė bombą. Ji kliudė erchercogo automobilį, bet sprogo už jo. Policija nedelsiant areštavo mėginusį pabėgti jauną serbą iš Juodosios rankos teroristų grupuotės.

Smarkiai sukrėstas erchercogas pertraukė miesto mero pasveikinimus. „Velniop jūsų kalbą! – sušuko jis. – Atvykstu į jūsų miestą, o mane sveikina bombos", ir liepė tučtuojau vežti jį į gubernatoriaus

dvarą. Pirmojo kolonos automobilio vairuotojas pamiršo kelią, ir visi trumpai stabtelėjo. Tuomet iš minios žengė kitas serbas, devyniolikmetis studentas vardu Gavrilas Principas, ir iššovė. Diplomatų nekompetentingumas ir teritorijų godumas jo šūvius pavertė pirmaisiais Pirmojo pasaulinio karo šūviais. Į pilvą buvo sužeista erchercogo žmona kunigaikštienė Sofija Čotek. Moteris krito vyrui ant krūtinės, gėlės, nubirusios nuo jos šventinės skrybėlės, įsivėlė į jo palaidinės kaspinus. „Soferl! Soferl! Nemirk. Turi gyventi. Dėl mūsų vaikų!" išgirdo gubernatorius erchercogo aimanas. Pranciškus Ferdinandas vis dar sėdėjo tiesiai, bet gubernatorius pastebėjo, kad jam iš kaklo plūsta kraujas. Sužeistąjį nunešė į gubernatoriaus dvarą. Pasirengę oficialiam priėmimui padavėjai laukė, rankose laikydami padėklus su atšaldyto baltojo vyno taurėmis. „Nieko baisaus", – sušnibždėjo erchercogas ir mirė.

Kita diena, birželio 16-oji, Pokrovskojėje buvo rami, oras prisigėręs pievų aromato. Rasputinas visą rytą praleido kieme – prajodinėjo kumeliukus. Paskui su žmona ir vaikais nuėjo į cerkvę. Jo

nuotaika buvo puiki. Pietums sočiai prisikirto žuvies, o paskui linksmino namiškius, pasakodamas, kaip jis pasipūtėliams Sankt Peterburgo valdininkams siūlydavo išgerti grynos ruginės kaimiškos degtinės, stiprios kaip gazolinas. Jie jausdavosi privalą ją gerti; senuolis sakė vadinęs tai Rasputino kerštu. Po pietų Marija nuėjo pas draugę parodyti nuotraukų iš Sankt Peterburgo.

Kas vyko toliau, užrašė Tobolsko rajono teismo prokuroro padėjėjas. Maždaug trečią valandą popiet paštininkas atnešė telegramą. Rasputinas „nusprendė parašyti atsakymą ir, išėjęs pro vartus į gatvę, šūktelėjo paštininkui". Prie vartų stovėjo moteris, ta pati Chionija Kuzminišna Guseva iš Syzranės miesto, Simbirsko gubernijos. Ji nusilenkė Rasputinui ir paprašė pinigų. Moters veidas, „atstumiantis ir keliantis pasišlykštėjimą, nosis beformė it sutrinta", buvo pridengtas šaliu. „Tau nederėtų lankstytis", – švelniai tarė jai Rasputinas. „Pasinaudojusi proga, – tęsė prokuroras, – Chionija Guseva iš po apsiausto išsitraukė aštrų durklą ir dūrė Rasputinui į pilvą". Peilis įsmigo į pilvo apačią, o Guseva dar patraukė jį į viršų link bambos.

Kai Iliodoro pakalikė užsimojo antram dūriui, Rasputinas ištiesė jai monetą. Sumišusi moteris ją paėmė ir lyg nudegusi metė žemėn, tačiau Rasputinas spėjo pastverti ant žemės gulėjusią lazdą ir smogė jai per galvą. Įpykę kaimynai sučiupo moterį ir pagrasino paskandinsią upėje. „Paleiskit mane! – mušama spiegė ji. – Aš nužudžiau antikristą!" Laikydamas rankose lauk virstančias žarnas, Rasputinas nusvirduliavo namo. Prokuroras išmatavo atstumą: nuo vartų iki namo buvo 108 žingsniai. Bėgdamas Rasputinas dejavo: „O, kaip skauda". Žmona vienu mostu nušlavė žemėn pietų likučius ir paguldė jį ant stalo. Sūnus Dmitrijus nuskubėjo į paštą siųsti telegramų Tobolsko gubernatoriui, kuriam reikėjo pranešti apie pasikėsinimą nužudyti, ir daktarui Vladimirskiui, geriausiam Tiumenės chirurgui, prašydamas jį tučtuojau lėkti į Pokrovskoję. Marija parbėgo namo ir kone apalpo išvydusi prie laukujų durų susitvenkusį didžiulį kraujo klaną.

Mergaitė puolė padėti motinai. Kol jiedvi pjovė tėvo kelnes ir palaidinę aplink žaizdą, į duris pabeldė. Marija atidarė ir išvydo Deividsoną. Akimirksniu, „tarsi būtų švystelėjusi raketa", ji suvokė, kodėl vyriškis meilikavo jai telefonu, kodėl norėjo sužinoti, kada ji iškeliaujanti, kodėl buvo garlaivyje... kodėl dabar stovėjo ant jos namų slenksčio. Žurnalistui reikėjo istorijos; jis norėjo savomis akimis įsitikinti, kad auka mirė. Taip niekada ir nepaaiškėjo, ar Deividsonas buvo įsivėlęs į są-

mokslą; tačiau akivaizdu, jog apie tai nutuokė. Marija užtrenkė duris jam prieš nosį, suspigusi: „Ar dar neužtektinai pakenkėte?"

Buvo jau gerokai po vidurnakčio, kai į kiemą įriedėjo išsekusių arklių tempiama daktaro Vladimirskio trikinkė. Rasputinas nesutiko pauostyti eterio, ir kol gydytojas valė pilvo ertmę ir siuvo sudraskytus vidurius, buvo blaivaus proto, tik visą laiką gniaužė kryžių ir murmėjo maldas. Išaušus, kai pacientas buvo parengtas kelionei į Tiumenę, daktarui iškilo dilema. Jeigu duobėtu keliu važiuos greitai, dėl kratymo tikriausiai atsivers žaizdos ir tuomet Rasputinas mirtinai nukraujuos. Bet jeigu tas septyniasdešimt mylių riedės iš lėto, delsimas pražudys pacientą.

Vladimirskis liepė atvesti penkis greičiausius Rasputino arklius. Senuolis nuo pat vaikystės mylėjo šiuos gyvulius ir į juos investuoti gerbėjų pinigai dabar išgelbėjo jam gyvybę. Trys arkliai buvo pakinkyti į trikinkę, kiti du bėgo šalia, tad gydytojas galėjo kas valandą juos keisti. Rasputiną paguldė tarp Marijos ir tarnaitės Dunios – vežimui dardant nelygiu traktu, jų kūnai turėjo apsaugoti senuolį nuo kratymo. Jis nugrimzdo į komą, iš kurios pabudo tik vieną kartą ir sumurmėjo: „Jį reikia sustabdyti, jį reikia sustabdyti". Marija pamanė, kad tėvas kalba

apie Nikolajų ir karo gėsmę – bent jau taip tvirtino vėliau. Kelionė truko šešias valandas.

Ištisas dešimt dienų senuolio gyvybė kabojo ant plauko. Puikus gydymas ir priežiūra padėjo – atsidėkodama imperatorienė padovanojo Vladimirskiui auksinį laikrodį. Tačiau svarbiausias dalykas buvo nepaprasta Rasputino fizinė ir dvasinė tvirtybė. Jo organizmas atlaikė ne tik besaikį lėbavimą, jis iškentė ir peilio dūrį.

Kone tuo pat metu įvykusi žmogžudystė Sarajeve ir pasikėsinimas Sibire tapo Rasputino legendos dalimi. Marija teigė, pusiau be sąmonės gulėdamas vežime ir murmėdamas žodžius „jį reikia sustabdyti", tėvas išpranašavo artėjantį karą ir mėgino carui patarti, kad Rusija laikytųsi neutraliteto. Iš kur jis galėjo žinoti apie įvykius Balkanuose? Pasak Marijos, telegrama, kurią Rasputinas gavo prieš pat užpuolimą, buvo nuo imperatorienės – toji prašė jį grįžti į Sankt Peterburgą, nes nužudytas erchercogas. Erchercogas mirė prieš pat vidurdienį Vidurio Europos laiku, pasikėsinimo Sibire išvakarėse. Yra žinoma, kad Vokietijos kaizeriui Vilhelmui apie žmogžudystę buvo pranešta

po trijų valandų – tuo metu jis plaukiojo savo jachta „Meteoras". Aleksandra tuomet buvo imperatoriškojoje jachtoje „Standartas" už kelių mylių nuo Suomijos krantų. Techniškai įmanoma, kad ji taip greitai gavo žinią apie erchercogo mirtį, apsvarstė galimus padarinius ir radijo bangomis iš jachtos perdavė pranešimą, kuris Pokrovskoję pasiekė telegramos pavidalu. Bet dar niekas nesiejo įvykių Sarajeve su karo preliudija; mokytojas Pjeras Gilijaras, drauge su imperatoriškąja šeima plaukiojęs jachta, pasakojo, kad Aleksandrai tuomet rūpėjęs tik mažasis Aleksejus. Lipdamas į jachtą berniukas pasitempė kulkšnį. Prasidėjo dar vienas kraujoplūdis, kulkšnis sutino, Aleksejus be perstojo verkė, o Gilijaras mėgino jį prablaškyti skaitydamas. Tad Rasputino pranašystė apie būsimą karą greičiausiai tebuvo Marijos išmonė.

Tačiau ji buvo naudinga, nes sumenkino pasikėsinimo nužudyti skandalą. Buvo bematant išsiaiškinta, jog Guseva – buvusi prostitutė ir Iliodoro gerbėja. Sklido kalbos, kad kadaise ji buvo Rasputino meilužė ir dabar mėgino jį iškastruoti – štai kodėl dūrė į pilvo apačią. Laikraštis *Russkoje slovo* teigė, kad Guseva yra teroristo Grigorijaus Zaicevo, 1907 m. areštuoto už policininko nužudymą, sesuo. 1908 m. jį ištrėmė į Sibirą, į kalėjimą Tobolske. Konvojui važiuojant pro Pokrovskoję, Zaicevui buvo leista trumpai susitikti su seseria, tuomet gyvenusia Rasputino namuose. Senuolis neva siūlęs jam pinigų, bet šis atsisakęs ir papriekaištavęs Rasputinui, kad ištvirkauja ir daro blogą įtaką jo seseriai. Zaicevas bandęs ją įkalbėti palikti senuolį, rašė laikraštis, bet Chionija liko šiam ištikima „ir tik po kelerių metų prisiminė brolio žodžius ir nusprendė Rasputiną nužudyti".

Niekam nekilo abejonių, kad Gusevą pakurstė Iliodoras. Vos išgirdęs, kad pasikėsinimas nepavyko, aršusis vienuolis pabėgo iš savo kaimo ir, persirengęs moterimi, prasmuko į Suomiją. Pasprukęs iš Rusijos, jau būdamas saugus, jis prisipažino prisidėjęs prie sąmokslo. Pati Guseva tardytojams tvirtino, kad Rasputinas – eretikas, prievartaujantis vienuoles. Ji teigė troškusi nubausti šį „apsišaukėlį pranašą" – atkeršyti už Iliodoro nuosmukį ir nužudyti „Rasputine įsikūnijusį chlistą". Valdžia nenorėjo, kad Guseva šiuos kaltinimus pakartotų viešame teisme, girdint žurnalistams. Jokiu būdu nebuvo galima teisti jos už pasikėsinimą nužudyti, todėl nuspręsta paskelbti ją beprote ir uždaryti į Tomsko beprotnamį. Giminėms, kurie bandė Chioniją išvaduoti, buvo pasakyta, kad gydytojai rado neginčijamų „psichologinio pakrikimo ir egzaltuoto šventeiviškumo" požymių.

Tačiau šioks toks skandalas vis dėlto kilo. Deividsonas sukurpė sensacingą pasakojimą apie užpuolimą ir išspausdino jį *Birževyje vedomosti*. Kitas žurnalistas, pasirašęs S.P., dienraštyje *Russkoje slovo* paskelbė be galo keistą interviu su dar tebegulinčiu ligoninėje Rasputinu. Autoriui pavyko perteikti gyvas senuolio frazes, jo guvų protą, polinkį į minčių šuolius, jam būdingą filosofavimą ir suktumą. Ligoninės personalas apvilko žurnalistą baltu chalatu. Prie senuolio palatos jis susidūrė su Marija Rasputina; mergaitė neleido jam įeiti vidun, tad žurnalistas paklausė, ar negalėtų susitikti su Akulina Laptinskaja, taip pat slaugiusia ligonį. Sumanymas buvo protingas. Akuliną nesunkiai pavyko papirkti; tyrimo komisija apibūdino ją kaip „klastingą ir apskaičiuojančią moterį, reikalaudavusią iš lankytojų pinigų".

Laptinskaja priėjo prie palatos durų. Žurnalistas atkreipė dėmesį į jos ramias, pilkas akis; moters lūpose žaidė vos pastebima visa žinančio žmogaus šypsena. Jis paprašė Laptinskajos, kad toji leistų aplankyti ligonį ir paaiškino atvykęs iš paties Sankt Peterburgo. Ji dvejojo, nors

rankoje jau spaudė žurnalisto įduotus pinigus. Galiausiai sutiko. Baltut baltutėlėje palatoje stovėjo vienintelė lova, apklota ryškiai raudona satino antklode, kurios kraštą maigė stiprūs, kaulėti pirštai. Rasputino galva bejėgiškai gulėjo ant pagalvės. Jis ištiesė ranką. „Sveikas, seskis, – tarė. – Čia mano žmona ir tėvas".

Tėvas buvo augalotas, gauruotas, nerangus ir aiškiai nejaukiai jautėsi apsivilkęs baltu ligoninės chalatu – žurnalistas pagalvojo apie liepos žiedą, prikibusį prie guobos kelmo. Praskovja Rasputina buvo liūdna, išsekusi moteris. Žurnalistas pamanė, kad jos akys tokios pat kaip tikrų įžymybių – menininkų arba rašytojų – žmonų, kurios dalijasi su vyrais nesėkmių sielvartu ir sunkaus darbo našta, bet nepajėgia pasidalyti jų sėkme.

– Buvau Pokrovskojėje, – pasakė žurnalistas.

Rasputino pirštai ėmė nervingai judėti, tarsi būtų mezgęs tinklą. Senuolis atsisuko ir suktai pažvelgė į lankytoją; sušvytėjo didelių, šviesių akių baltymai. Akys buvo mėlynos lyg žydinčių linų laukas. „Moters akys, – pagalvojo žurnalistas. – Nuodėmingos akys. Leonardo da Vinčio nutapyto Jono Krikštytojo akys".

– Patiko kaimas? – paklausė senuolis. Jis ištiesė ranką žurnalisto pusėn ir ėmė baksnoti ilgu pirštu.

– Ne, nepatiko. Ten, iš kur aš kilęs, žmonės geriau gyvena.

– Rusijoje, – prunkštelėjo Rasputinas. – Mužikas Rusijoje yra ne mužikas, o kankinys. Permės gubernijoje viskas gerai. – Permė buvo arčiausiai Sibiro, iškart už Uralo kalnų. – Bet ne toliau. Rusijoje mužikai valgo bulves. Mūsų mužikas valgo baltą duoną.

– Sotūs, bet purvini, – pareiškė žurnalistas, kuris visai nesižavėjo Sibiru. – Grietinė su tarakonais. Kiemuose mėšlo iki kelių. Sakoma, kad jūs negalite ilgai būti kieme, šaukdami savo karves: karvių mėšlas ima graužti kojas.

– Purvas, – atsakė Rasputinas. – Kunigaikščiai kilę iš purvo. Pasisėk purve avižų ir tapsi kunigaikščiu. Visa Rusija, mano brangusis, iš purvo. Visa Rusija iš purvo. Tarakonai... Kaipgi be tarakonų? Jie šnibžda, šnibžda, šnibžda...

Rasputinas pervertė akis – buvo matyti tik akių baltymai. Veidas išbalo. Paskui jis plačiai atsimerkė ir, sukdamas ant piršto barzdos sruogą, pažvelgė į žurnalistą aštriomis, skvarbiomis akimis.

– Sakai, purvinas, mano brangusis...

– Ir du aukštai, – prakalbo žurnalistas apie Rasputino namą Pokrovskojėje. – Kam jums reikia dviejų aukštų, jeigu gyvenate tik viename, ir tame pačiame yra tuščias kambarys?

– Brangusis mano, pirmame aukšte negalima gyventi, – atsakė Rasputinas ir parodė į žmoną. – Štai Praskovja Fiodorovna turi penkias karves ir trisdešimt avių, ir kiaulę su paršiukais, ir vištų... O kambarys? Kambarys tegul būna. Atvyksta svečias. Su juo ateina džiaugsmas. Tegul tas kambarys būna svečiams. Mėšlas... Mesk savo švarumą į mėšlą ir pamindžiok. Kambarys. Yra kambarys...

Jis užsimerkė ir patylėjo. Paskui vėl prakalbo – jau ramiu balsu, neklejodamas.

– O tai, kas man nutiko. Lazda buvo maža, peilis didelis, – Rasputinas ėmė pasakoti, kaip Benosė jį užpuolė – taip kaimo žmonės praminė Gusevą, nes sifilis buvo subjaurojęs jai veidą. – Lazda buvo maža... Aš atsirėmęs į tvorą spaudžiu žaizdą. Bijau atitraukti rankas. Spaudžiu ją rankomis... O ji seka man iš paskos su peiliu. Aš suprantu, kad man nepavyks. Tuomet pasižiūriu žemyn ir ant žemės pamatau skiedrą – nedidelę besivoliojančią lazdelę. Paimu ją ir nesmarkiai suduodu jai per petį. Ji išsigąsta ir atsitraukia.

Senuolis atkragino galvą ant pagalvės ir gudriai apsižvalgė.

– Peilis buvo štai tokio didumo. Jos rankos drebėjo. Matai? – paro-

dė. – Ji artinasi prie manęs, o aš duodu jai *piatačoką*, penkias kapeikas. Išmalda. Jos ranka sudrebėjo. Kitaip... Apsiginti galima išmalda. Lazdelė buvo maža.

Laptinskaja pamojo žurnalistui išeiti. Rasputinas ėmė kažko ieškoti.

– Tas *piatačokas*... ji numetė *piatačoką*, – pasakė jis. – Numetė ant grindų, štai čia. Sąžinė. Tai sąžinė. Ji numetė *piatačoką*. Berniukas jį surado ir atnešė man. Mano *piatačokas*. Grįžo pas mane. Štai. Kur jis, mano *piatačokas*.

Jis ėmė raustis po paklode. Piktai pažvelgė į Akuliną. Toji meiliai nusišypsojo ir pataisė pagalvę.

– Štai jis, – triumfuodamas pareiškė Rasputinas. – Jį numetė. Ir peilį numetė...

Aleksandrai apie pasikėsinimą nužudyti buvo pranešta kitą dieną jachtoje „Standartas“. Gilijaras pastebėjo neįprastą sujudimą palydos gretose. Pulkininkas jam pasakė, kad kažkokia moteris peiliu perpjovė

Rasputinui pilvą ir kad žaizda gali būti mirtina. Kilo didžiulis sambrūzdis; „žmonės be paliovos šnibždėjosi, vyko paslaptingi susitikimai“. Tačiau vos pasirodžius „kam nors iš vadinamosios Rasputino svitos“ – Gilijaras turėjo omenyje Vyrubovą, imperatorienę ir vaikus – šnabždesiai tučtuojau nutildavo. Dauguma buvusių jachtoje vylėsi, kad senuolis mirs ir imperatoriškoji šeima „galiausiai išsivaduos iš tos pražūtingos būtybės“ gniaužtų. Tačiau tai tebuvo noras. Gilijaras sakė žmones beveik tikėjus, kad „šio prakeikto mužiko siela prisiūta prie kūno“, kad jis gyvens.

Imperatorienė, be abejo, taip nemanė. Iš jachtos į Tiumenės ligoninę plūste plūdo telegramos. Beveik visos jos buvo vienodos, pasakojo Gilijaras: „Mes bijome gresiančio karo. Ar manai, kad jis tikrai prasidės? Melskis už mus. Padrąsink mus savo patarimais“. Austrai grasino Serbijai, o Berlynas palaikė Vienos pusę. Aleksandra be galo jaudinosi, kad jos gimtosiose vietose netrukus įsiliepsnos karas su ją priglaudusia šalimi. Nikolajus taip pat kaip ir Aleksandra troško taikos. „Reikėjo jį pamatyti, – rašė Gilijaras, – kad suprastum, kokias moralines kančias jam teko patirti“.

Pirmieji Rasputino atsakymai buvo neapibrėžti. „Dėl karo pernelyg nesirūpinkit, – rašė jis imperatorienei iš ligos patalo liepos 3 d. – Atėjus

laikui turėsite jį paskelbti, bet dar ne dabar, jūsų rūpesčiams ateis galas". Liepos 6 d. senuolis išsisukinėjo: „Mano brangieji, mano neprilygstamieji, nenustokite vilties". Aleksandros telegramos buvo vis beviltiškesnės, tad Rasputinas ėmė kritikuoti karą. „Aš tikiu, aš tikiuosi taikos, – dar tą pačią dieną rašė jis. – Jie daro baisius dalykus, bet mes niekuo dėti, žinau, kaip jūs kenčiate, labai sunku būti toli vienas nuo kito". Kai Rasputinas išsiuntė šią žinutę, jachta „Standartas" baigė vasaros kruizą. Aleksejų, kuriam vis dar skaudėjo kulkšnį, į krantą rūpestingai išnešė Nagornyj.

Kitą dieną „Standartas" prisišvartavo netoli Sankt Peterburgo ir ėmė laukti Prancūzijos prezidento Raimono Puankarė šarvuoto laivo „Prancūzija". Per pietus Nikolajus su Morisu Paleologu, Prancūzijos ambasadoriumi, šnekučiavosi apie Serbijos krizę. Caras pareiškė netikįs, jog kaizeris Vilhelmas nori karo. „Jei pažinotumėte jį kaip aš! – sakė jis. – Jeigu žinotumėte, koks jis teatrališkas! Visa tai tik poza". Sidabrinės šviesos nutviekstas į juos artėjo laivas; jo kilvateris smaragdiniuose jūros vandenyse buvo baltut baltutėlis. Artileristai iššovė saliutą, šis susiliejo su „Marselietės" griausmu bei žiūrovų šūksniais – pasižiūrėti į armadą jachtomis suplaukė daugybė žmonių. Tą vakarą Puankarė garbei Peterhofo rūmuose buvo iškeltas pokylis.

Po dviejų dienų Krasnojės stovykloje buvo surengta *Zaria* – vasaros kariuomenės apžiūra. Danguje nebuvo nė debesėlio, be gailesčio kepino saulė, ore tvyrojo aitrus miško gaisrų kvapas. Apžiūroje dalyvavo ambasadoriai su šeimomis; Merielė Betčanan klausėsi plepalų apie Paryžiaus madas – platesnius sijonus ir jokių rankovių, ne itin malonu, nebent rankos gražios, skundų apie nesąžiningus virėjus ir daržovių kainas. „Niekaip nesuprantu, kam apskritai reikia kariuomenės, – tarė moteriškas balsas. – Ji juk tokia milžiniška, ar ne?" Kažkoks karininkas jai atsakė: „Tai tik žaisliukas karaliams ir imperatoriams, madam. Gana pavojingas žaisliukas".

Svečiams grįžus iš apžiūros, sostinėje buvo tvanku. Vyborgo lūšnynuose kilo riaušės, kai kur žmonės surentė barikadas. Teroristai nušovė didelio fabriko valdytoją. Gatvėse patruliavo kazokai. Kažkas išdaužė tramvajaus langus. Kaizeris Vilhelmas manė, kad Rusija tapo jaudri it „katinas per morčių". Kanopų kaukšėjimas vis artėjo, ir štai pro šalį išsi-

rikiavę lygiomis gretomis prajojo raiteliai su lenktais kardais, nuvargę ir dulkini, tiesiai iš apžiūros pasiųsti į miestą, jeigu iš tikrųjų kiltų maištas. Betčanan atpažino vieną karininką, berniuką, su kuriuo šoko žiemą; šis pasisveikino ir juokdamasis palinkėjo labos nakties. Netrukus jį ir jo žirgą prarijo sutemos.

Puankarė išvyko liepos 10 d. Išvakarėse „Prancūzijoje" buvo surengta atsisveikinimo vakarienė. Aleksandra mandagiai šnekučiavosi su Paleologu. „Džiaugiuosi atėjusi, – tarė ji. – Bijojau, kad kils audra". Laivo orkestras pučiamaisiais ir būgnais sutrenkė *allegro*. Imperatorienė užsidengė delnais ausis ir, pažvelgusi į ambasadorių „pilnomis skausmo, maldaujančiomis akimis", paprašė: „Ar negalėtumėte?" Paleologas mostelėjo dirigentui, kad liautųsi groję. Kai iš „Prancūzijos" kamino ėmė veržtis garas, imperatoriškoji palyda persikėlė į „Standartą". Paleologas ir caras stebėjo, kaip prezidento laivas ir jo palyda plaukia į vakarus, kaip ramioje, mėnulio šviesos nutviekstoje jūroje baltuoja jų kilvateriai. Nikolajus dar kartą patikino ambasadorių, kad kaizerio Vilhelmo galva nėra pramušta nuotykiais, o vienintelis Austrijos imperatoriaus Pranciškaus Juozapo noras – ramiai numirti.

Caras nieko nenutuokė ne tik apie paprastus žmones, bet ir apie imperatorius. Jam bepostringaujant, Austrija paskelbė Serbijai ultimatumą, kuriame buvo teigiama, kad erchercogo nužudymas buvęs suplanuotas Belgrade ir įvykdytas revolveriu, parūpintu serbų valdininkų. Ultimatumas reikalavo atleisti prieš Austriją nusiteikusius valdininkus, užgniaužti antiaustrišką propagandą ir sunaikinti serbų nacionalistų grupuotes. Austrijos pareigūnams turi būti suteikta teisė patiems tirti žmogžudystę. Serbijai apsispręsti buvo duotos keturiasdešimt aštuonios valandos. Liepos 11 d. 10 valandą ryto ultimatumo tekstas pasiekė Rusijos užsienio reikalų ministrą Sergejų Sazonovą. „Taigi Europoje karas!" – sušuko jis.

Sazonovas telefonu priminė carui, kad brutalus Austrijos pareiškimas turėjo būti suderintas su Berlynu. Serbai tikrai nepaklus tokioms sąlygoms; šis ultimatumas – karo veiksmų preliudija. Sazonovas pridūrė, jog vokiečių „padėtis, be jokios abejonės, kuo palankiausia, nes jų kariuomenė nepaprastai gerai pasirengusi". Jie nori karo, nes mano galį jį laimėti.

Nikolajui tai nepadarė įspūdžio. Po kelių minučių audiencijos paprašė finansų ministras Piotras Barkas. „Jis pasakė, kad Sazonovas perdeda padėties rimtumą, kad prarado savitvardą“, – prisiminė Barkas. Caras jam pareiškė, jog niekas nenori, kad visoje Europoje kiltų karas dėl Balkanų. Jo nuomone, ultimatumas negalėjo būti paskelbtas pasitarus su Berlynu, nes „vokiečių imperatorius dažnai jį tikindavo nuoširdžiai norįs išsaugoti taiką Europoje“. Ministrų kabinetas nebuvo taip optimistiškai nusiteikęs. Tos pačios dienos popietę jis nusprendė: jeigu Austrija atsisakytų derėtis su Serbija, Rusija mobilizuotų keturias karines apygardas, tikėdamasi, kad toks įspėjimas paskatins Vieną atsisakyti savo kėslų ir neprovokuoti Berlyno.

Rasputinas jautėsi daug geriau – jau galėjo sėdėti lovoje ir rašyti. Dabar karo pavojus jam ėmė kelti nerimą, jis tiksliai nuspėjo nelaimę. Vienintelis aukšto rango politikas, pritaręs senuolio įžvalgai ir nuojautai, buvo Sergejus Vitė, jau seniai neužimantis jokio posto. Rasputinas nebuvo pacifistas, jis nesipriešino karams, bet jautė, kad būtent šis artėjantis karas, karas su vokiečiais – tauta, kuria jis be galo žavėjosi, – bus tikra katastrofa. Senuolis nusiuntė Nikolajui prikeverzotą, klaidų pilną laišką, kurio viršuje puikavosi kryžius. „Mano drauge, vėl regėjau – Rusijai gresia baisi audra, – rašė jis. – Begalinis sielvartas, nelaimės, kančios. Naktis. Nežiba nė viena žvaigždė... ašarų jūra. Ir tiek daug kraujo, nerandu žodžių. Begalinis siaubas. Aš žinau, kad visi iš tavęs nori karo... Tu – caras, savo žmonių tėvelis. Neleisk triumfuoti kvailiams. Neleisk jiems taip elgtis. Jeigu mes kariausime su Vokietija, kas laukia Rusijos? Vos apie tai pagalvoju, matau klaikias kančias. Rusija skęsta savo pačios kraujyje... Grigorijus“.

Nikolajus neatsakė. Jis ir toliau dalijo imperatoriškuosius apdovanojimus, lankė ligonines, žaidė tenisą ir plaukiojo baidare su dukterimis. Liepos 13 d. jis priėmė kažkokios Meklenburgo-Štrelico kunigaikštystės Vokietijoje rūmų arklininką, kuris atvyko įvykdyti prievolės – pranešti carui, kad mirė jo kunigaikštis; Nikolajus pavaišino jį pietumis. Ne vien Rusijos caras buvo toks atvirai abejingas: kaizeris Vilhelmas savo jachta išplaukė į trumpą kruizą. Dvigubas monarcho ir kariuomenės vado vaidmuo buvo pernelyg sunkus ir nesuderinamas. Nei Nikolajus, nei Vilhelmas neįstengė suvaldyti staiga atsiradusio priešiškumo tarp savo šalių. Vėliau Rasputinas teigė, jeigu jis nebūtų gulėjęs Sibiro ligoninėje, karas nebūtų prasidėjęs. Nikolajus taip pat nenorėjo karo, bet jį valdė ministrai, generolai, Rusijos – slavų tautų gynėjos – vaidmuo ir masinės mobilizacijos tvarkaraščiai.

Erzinanti Rasputino hipotezė turi du, o ne vieną „jeigu“: *jeigu* jis būtų buvęs sostinėje ir *jeigu* jo įtaka carui būtų buvusi lemtinga. Pirmoji sąlyga nebuvo įvykdyta. Senuolio nebuvo Sankt Peterburge, bet jeigu ir būtų buvęs, vargu ar būtų įvykdęs antrąją. Noras kariauti buvo pernelyg stiprus. Nors Vilhelmas grasino: „Su Serbija reikia susidoroti, ir nedelsiant!“, jis, kaip ir Nikolajus, visiškai priklausė nuo savo generolų ir valdininkų. Aštuoniasdešimt ketverių metų Austrijos imperatorius Pranciškus Juozapas buvo pavargęs ir prislėgtas; 1889 m. Majerlinge per pasimatymą su mylimąja nusižudė jo sūnus Rudolfas, po dešimties metų kažkoks anarchistas Ženevoje mirtinai subadė jo žmoną Elizabetą, o dabar teroristai nužudė jo įpėdinį Pranciškų Ferdinandą. Tai buvo paskutinis lašas. Imperatoriaus kancleris degte degė troškimu pradėti karą, ir kai serbai atsiuntė neįtikimai nuolankų atsakymą į Austrijos ultimatumą, jis jį paprasčiausiai nuslėpė.

Liepos 16 d., nors Serbijos sostinėje plazdėjo baltos vėliavos, austrai nuo Dunojaus kranto artilerijos sviediniais apšaudė Belgradą. Rasputinas nusiuntė Vyrubovai telegramą: „Neleisk Tėveliui veltis į karą, nes karas reikš Rusijos ir jūsų visų galą, žus visi iki vieno“. Vyrubova perdavė šiuos žodžius carui, bet, pasak jos, šis ne itin kreipė į juos dėmesį. Tačiau Nikolajus iš paskutiniųjų stengėsi pristabdyti panišką veržimąsi į karą – jis pasiuntė Vilhelmui krūvą telegramų ir net savo asmeninį pasiuntinį, maldaudamas suvaldyti austrus. Pusbrolių telegramos tebebuvo šeimyniškos – monarchai ir toliau vienas kitą vadino „Viliu“ ir „Nikiu“, – tačiau Berlynas nebuvo itin suinteresuotas ieškoti kompromiso. O Rusija jautė didžiulį spaudimą padėti broliams slavams Serbijoje.

Kitą dieną, trečią valandą popiet, Sazonovas susitiko su caru. Užsienio reikalų ministras pranešė, kad daugiau nebegalima atidėlioti mobilizacijos įsakymo. Caras pasakė jaučiąs „nepaprastą pasibjaurėjimą“ karu, jis buvo regimai susierzinęs. „Pagalvokite apie atsakomybę, kurios patariate man imtis, – tarė jis. – Prašote manęs tūkstančius rusų siųsti tiesiai mirčiai į nasrus“. Sazonovas nenusileido; jis pareiškė, kad austrai ir vokiečiai žūtbūt siekia pavergti Rusijos sąjungininkes Balkanuose, o vidurio valstybių sąjungos užgaidos baigia sumenkinti Rusiją, paversti ją „apgailėtina, priklausoma“ valstybėle. Nikolajus sutiko skelbti visuotinę mobilizaciją. Iš centrinio Sankt Peterburgo telegrafo į visus imperijos kampelius buvo išsiuntinėta žinia: „Jo Imperatoriškoji Didenybė įsako kariuomenei ir kariniam jūrų laivynui ginkluotis karui tšk šiam tikslui atsarginiai su arkliais bus pašaukti pagal 1910 metų mobilizacijos

planą tšk". Ant skelbimų stulpų buvo iškabintos raudonos kortelės, kviečiančios vyrus į mobilizacijos punktus.

Liepos 18 d. vidurnaktį grafas Purtalesas, Vokietijos ambasadorius, įteikė Sazonovui vokiečių ultimatumą. Rusija turinti per dvylika valandų atšaukti mobilizaciją arba susitaikyti su pasekmėmis. Purtalesas davė rusams papildomo laiko – pas Sazonovą vėl pasirodė tik liepos 19 d. vakare, septintą valandą, tačiau atgabeno Berlyno įsakymą skelbti karą, net jei rusai ir siūlytų derėtis. Įteikęs deklaraciją, ambasadorius pro Sazonovo kabineto langą pažvelgė į didingą Aleksandro koloną, raudonos vakaro saulės nutviekstus Žiemos rūmus ir pravirko. Sazonovas priėjo prie jo, apkabino. „Taigi burtas mestas! – dienoraštyje įrašė Prancūzijos ambasadorius Paleologas. – Vyriausybės turi tiek mažai proto, kad visuotinei beprotybei įsiželti prireikė tik savaitės!"

Kai Vokietija paskelbė karą, Nikolajus su šeima buvo vakarinėse pamaldose. Gilijarą pribloškė išsekęs caro veidas. Mokytojas rašė: „Jo bruožai pasikeitė, o nedideli maišeliai po akimis, atsirasdavę pavargus, dabar buvo daug didesni". Nikolajus vis dar meldė, kad Dievas apsaugotų jo žmones nuo karo – „visa esybe buvo paniręs į maldą, į tyrą, gilų jausmą". Greta klūpojusios Aleksandros akyse slypėjo tokia kančia, kokią mokytojas buvo regėjęs tik tuomet, kai ji slaugė kraujoplūdžių išsekintą Aleksejų. Į rūmus jiedu grįžo 8 valandą vakaro. Prieš sėsdamas vakarieniauti, Nikolajus nuėjo į savo kabinetą ir perskaitė Sazonovo raportą apie Vokietijos deklaraciją. Tuomet telefonu trumpai pasikalbėjo su užsienio reikalų ministru. Atėjęs į valgomąjį – Aleksandra jau buvo besiunčianti Tatjaną jo ieškoti – Nikolajus pranešė naujienas šeimai. Vėliau Vyrubova rado imperatorienę isteriškai raudančią savo miegamajame. „Karas! – sušuko ji. – O aš nieko apie tai nežinojau! Tai visa ko pabaiga!" 277

Tuojau po devynių caras susitiko su ministrais ir britų bei prancūzų ambasadoriais. Į miegamąjį jis atėjo jau po vidurnakčio, su Aleksandra išgėrė puodelį arbatos. Pusę dviejų nakties į duris pabeldė tarnas, nešinas telegrama nuo kaizerio, maldaujančio neleisti rusų daliniams kirsti Vokietijos sienos. Prieš šešias valandas vokiečiai paskelbė karą; dabar kaizeris siūlo Nikolajui galimybę jo išvengti. Caras perskaitė telegramą Aleksandrai. „Tu juk neketini atsakyti, tiesa?" – paklausė ji. Jis atsakė, ne. „Jaučiau, kad tarp manęs ir Viljamo viskas baigta amžiams, – pasakė Nikolajus. – Miegojau tiesiog puikiai. Pabudęs įprastu laiku, jaučiausi, tarsi man nuo pečių būtų nusiritęs didžiulis akmuo. Mano atsakomybė

Dievui ir žmonėms vis dar buvo milžiniška, bet aš bent jau žinojau, ką turiu daryti".

Liepos 20 d. Žiemos rūmuose valdovas surengė didingą priėmimą, per kurį buvo perskaitytas karo manifestas. Aleksandra atlenkė skrybėlės kraštą, kad žmonės galų gale galėtų žvilgtelėti į jos veidą. Rūmų dvasininkai sugiedojo *Te Deum*. Besimeldžiančio caro veidas, pasak Paleologo, buvo nutviekstas karšto mistiškumo. Aleksandra stovėjo atstačiusi krūtinę, aukštai iškėlusi galvą, jos lūpos buvo tamsiai raudonos, akys žėrėjo – kai ji užsimerkė, mirtinai išbalęs veidas ambasadoriui priminė mirties kaukę. Visi puolė ant kelių, kad caras juos palaimintų. Entuziazmas buvo begalinis. Carą tiesiog gulte apgulė į priekį prasiveržusios „kilmingos damos, santūrios, ir energingos, jaunos ir senos", trokštančios pagauti caro žvilgsnį, paliesti jį, pabučiuoti jo uniformos kraštelį. Kai Nikolajus išėjo į balkoną ir pasirodė miniai, rūmų sienas sudrebino garsūs „ura" – gerkliniai, aidintys rusiški „ura". Užsienio diplomatai, norėdami geriau matyti, ropštėsi ant savo mašinų aikštės pakraštyje. Rusijos kaimų glūdumoje, rašė liberalas Pavelas Miliukovas, „karaliavo amžina tyla".

Kitą rytą grafas Purtalesas ir jo komanda specialiu traukiniu iš Sankt Peterburgo išvyko į Stokholmą. Skubėdamas įgaliotasis karinis atstovas pamiršo savo brangenybę – Stradivarijaus pagamintą smuiką. Vokiečių laukė imperatoriškieji kambariai Suomijos stotyje; vyresnysis užsienio reikalų ministerijos valdininkas patikino, kad jie galės išvykti nekliudomi. Ne taip pasisekė jų ambasadai. Minios, kurios prieš keletą dienų rentė barikadas, liepos 22 d. savo neapykantą nuo Romanovų nukreipė į vokiečius. Žmonės įsiveržė į pastatą, nuplėšė nuo sienų gobelenus, sudaužė brangius biustus ir statulėles iš Purtaleso asmeninės kolekcijos, nuvertė nuo stogo garsųjį bronzinį žirgą. Dingo *St. Petersburger Zeitung* ir *Herold*, Rusijos sostinėje leidžiami vokiški laikraščiai, užsidarė populiarusis vokiečių *Leinners* restoranas Nevos prospekte. Mėnesio pabaigoje Nikolajus paskelbė *ukazą* ir pakeitė vokiškai skambantį miesto pavadinimą į Petrogradą. Ambasadorius Paleologas palaikė tai „vaikiškumu". Kas nutiktų, svarstė jis, jeigu prancūzai pakeistų Strasbūro „ir visų kitų Prancūzijos būrų" pavadinimus, bet, pasak jo, nuo pat Napoleono invazijos prieš šimtą metų rusų sielos nebuvo tokios vieningos.

Liepos 23 d. atėjo žinia, jog Vokietijai karą paskelbė Britanija; mieste suplazdėjo trispalvės – raudonos, baltos ir mėlynos – Rusijos, Pran-

cūzijos ir Britanijos vėliavos. Visų nuotaika buvo pakili. „Nuostabus laikas, – liepos 25 d. rašė Londono *Times* korespondentas Robertas Viltonas. – Manau, kad šie žmonės ketina laimėti. Jie akimirksniu tapo amžinais mūsų draugais". Dūma besąlygiškai pritarė karui. Pirmą ir paskutinį kartą gyvenime Nikolajus be paliovos ją gyrė. „Valstybės Dūma pasirodė esanti verta savo pozicijos, – kalbėjo caras, – ji teisingai išreiškė tautos valią, nes Vokietijos mestas įžeidimas skaudina visą rusų tautą. Dabar aš visiškai ramiai žvelgiu į ateitį". Vyriausiuoju kariuomenės vadu jis paskyrė pusbrolį didįjį kunigaikštį Nikolajų Nikolajevičių, juodkalnietės Anastasijos milžiną vyrą. Aleksandra ir Rasputinas tiesiog įtūžo, sužinoję apie jų buvusiam draugui patikėtą garbę. Smulkmeniškoji imperatorienė išreikalavo, kad caras nelydėtų didžiojo kunigaikščio į Petrogrado Varšuvos geležinkelio stotį, iš kur jis rugpjūčio 1 d. išvyko į frontą.

Atrodė, kad prasidėjo kryžiaus žygis, „dvikova tarp slavizmo ir germanizmo". Į caro paskelbtą mobilizaciją atsiliepė devyniasdešimt šeši procentai atsarginių. Gvardijos karininkai, jau regėdami pergalės paradą Berlyno *Unter den Linden* gatvėje, svarstė, ar nepasiėmus ir paradinių uniformų. Napoleono invazija, karai su Turkija ir Japonija – 279
visi rusų karai tęsėsi daugiausia aštuoniolika mėnesių. Aukštųjų Rusijos vadų sudaryti karo planai dvyniai, A. ir G., kaip ir vokiečių Šlifeno planas, skelbė, kad pergalės galima tikėtis po mėnesio. Visur buvo pardavinėjami įžūlūs, begėdiški atvirukai, vaizduojantys kaizerį Vilhelmą kaip apgailėtiną katiną:

Dėdė Fricas toks įtūžęs
Nori pult į bokso mūšį.
Taigi kas ves vokiečių būrius?
Vilis Ūsai – katinas bailus.

Tik keli žmonės buvo įžvalgesni. Rasputinas instinktyviai bijojo katastrofos, o Piotras Durnovas, buvęs vidaus reikalų ministras, – visai pagrįstai. Puikioje analizėje, vėliau rastoje tarp caro popierių, Durnovas išvardijo Rusijos silpnybes. „Karo atsargų nepakankamumas, – prasidėjo jo litanija, – pernelyg didelė priklausomybė nuo užsienio pramonės... strategiškai netinkamas geležinkelių tinklas... per mažai riedmenų, kad būtų patenkinti kolosalūs karo Europoje reikalavimai... sun-

kioji artilerija visai netinkama, vos keli kulkosvaidžiai. Išlaidos viršija ribotus Rusijos išteklius... karinė katastrofa ir atsargų trūkumas neišvengiami". Toliau jis dėstė siaubingus ilgo karo padarinius: „Pasipriešinimo dvasia ir nervingumas, – rašė jis. – Visa kaltė bus suversta vyriausybei... socialistų šūkiai, galintys išjudinti ir suburti mases... visų vertybių bei nuosavybės padalijimas. Kariuomenė bus praradusi patikimiausius vyrus, ją užvaldys primityvus valstietiškas žemės troškimas, ji bus pernelyg demoralizuota, kad saugotų įstatymus ir tvarką... Opozicinės intelektualų partijos, kurioms žmonių akyse trūks tikrų autoritetų, bus bejėgės sulaikyti masinį pačių sukeltą potvynį, ir Rusija paskęs beviltiškoje anarchijoje". Prognozė buvo tiesiog stulbinamai tiksli, tačiau niekas į ją nekreipė dėmesio.

Kelyje tarp naujojo Petrogrado ir Carskoje Selo, begalinėje vagonų su amunicija, lauko virtuvių, sanitarinių mašinų ir patrankų virtinėje Paleologas pastebėjo išvykstantį kareivį ir jį lydinčią moterį – jauną, švelnią, šviesius plaukus parišusią balta skarele, mėlyną medvilninį sarafaną susijuosusią odiniu diržu, prie krūtinės spaudžiančią kūdikį. Jiedu ėjo tylėdami ir nenuleido vienas nuo kito „graudžių, mylinčių akių". Ambasadorius susimąstė, kiek vyrų sugrįš. Vitė, mirtinai sergantis – jam buvo rastas smegenų auglys – grįžo iš atostogų Biarice. Jis buvo įsitikinęs, kad caro valdžia, „šis beprotiškas režimas... šis bailumo, aklumo, klastos ir kvailumo mazgas", neišlaikys karo išbandymo.

Pirmas karo laimėjimas, pasak Gilijaro, buvo „džiaugsmingas ir kartu netikėtas": Rasputinas buvo nustumtas į šešėlį. Iš Sibiro senuolis grįžo rugsėjo pabaigoje, beveik visiškai sveikas, nors visą likusį gyvenimą jį kamavo pilvo skausmai. Bet rūmuose lankėsi retai. Visiems pakilus į karą, senuolio įspėjimai buvo pasenę. Aleksejaus kulkšnis sugijo, berniukas visą žiemą buvo sveikas kaip ridikas. Carą domino tik naujienos iš fronto; Aleksandra dar nebuvo atsigavusi po šoko, kurį sukėlė karas, sukiršinęs jos artimiausius gimines.

Rūmuose Rasputinas apsilankė spalio 17 d. Retas įrašas *Kammerfurier** skelbia, kad su Nikolajumi ir Aleksandra jis susitiko „9 ½ vakare". Marija Rasputina prisiminė šį vizitą, nes tą vienintelį kartą caras šaltai

* Rūmų knyga (*vok.*).

elgėsi su jos tėvu. Rasputinas pasakė carui, jog šiame kare nugalės tik mirties šmėklos ir aklųjų bei luošųjų ligoninės. Karui pasibaigus, invalidai veteranai klajos po miestus, getus ir kaimus, niekinami tų, už kuriuos kovėsi. Kalbančio senuolio veidu tekėjo ašaros. Caras nieko nesakė, tik iš lėto siurbčiojo gėrimą. Imperatorienės akyse švietė kančia, tačiau ji tylėjo.

Senuolis buvo teisus, o Durnovo pranašystės pasitvirtino. Artilerijos sviedinių ir kulkosvaidžių pritrūko tuoj pat. „Tas klastingas žvilgsnis, akys, budriai žėrinčios iš po sunkių vokų, – rašė Paleologas apie atsakingiausią už tai karo ministrą Vladimirą Suchomlinovą. – Pažįstu labai mažai žmonių, kurie iš pirmo žvilgsnio kelia tokį nepasitikėjimą". Caras sutiko, kad Suchomlinovo išvaizda ne itin maloni, „bet, – rašė jis, – jis puikus ministras, ir aš juo visiškai pasitikiu". Šis salonų liūtas, „išsikvepinęs, išsitepęs pomada, su auksinėmis grandinėlėmis ant baltų riešų ir vos įžiūrimu blyškių lūpų rėžiu trumpoje, pilkoje barzdoje", visą savo sumanumą sutelkė į pastangas smarkiai padidinti pajamas ir išlaikyti trisdešimt penkeriais metais jaunesnę žmoną, puikuotis prašmatniais drabužiais, lankytis puotose. Paskutinį kartą Suchomlinovas kovėsi 1878 m. su turkais, o dabar gyrėsi, kad jau dvidešimt penkerius metus nebuvo atsivertęs karinio vadovėlio, ir manė, kad kulkosvaidžiai ir greitašaudžiai pabūklai yra bailių ginklas. Jis buvo toks tinginys, kad prieš dvejus metus, per pirmąją Serbijos krizę, parengęs mobilizacijos planą išvyko atostogauti į Žydrąjį krantą. „O kodėl ne? – atkirto Suchomlinovas kritikams. – Juk nebūtinai mobilizaciją turi vykdyti pats karo ministras". Tačiau jis ir jo žmona bičiuliavosi su Rasputinu ir Aleksandra. Taigi Suchomlinovo portfeliui negrėsė pavojus net ir tuomet, kai atsarginiai, atvykę į stovyklas, išvydo, kad 299 colių kalibro šautuvų užteks tik dviem trečdaliams vyrų, o kai kurie negaus net batų. Ryšininkai neturėjo vielos lauko telefonams, tad buvo priversti bendrauti radijo bangomis. O kadangi trūko kodų knygų, dauguma radijo pranešimų, vokiečių žvalgybos džiaugsmui, buvo nešifruoti.

Tačiau rusai sėkmingai kovojo prieš Austrijos-Vengrijos kariuomenę. Sumušę penkiolika austrų divizijų, kurios pabėgo iš siaubo šaukdamos „*Kosaken kommen!* " – „Ateina kazokai!", jie greitai užėmė Lembergą Galicijoje. Paimti į nelaisvę austrų karininkai prisiekdavo rusams ir pietaudavo su jais prie bendro stalo, naujiesiems šeimininkams teigdami, esą jie visai nenorėję veltis į vokiečių agresiją. Rusijos spauda rašė,

kad kampanija jau beveik baigta. Nepaklausęs Rasputino patarimo, Nikolajus nuvyko į Lembergą – į senojo miesto vardo Lvovas grąžinimo iškilmes. Linksmai nusiteikęs caras vėliavomis nukabinėtomis gatvėmis važiavo į padėkos pamaldas cerkvėje bei iškilmingų pietų, miegojo Austrijos imperatoriui Pranciškui Juozapui skirtoje lovoje, tačiau vizitas nebuvo sėkmingas. Nors Nikolajus, kaip ir jo žmona, tikėjo savo valstiečių kareivių ištikimybe, jis buvo pernelyg drovus, kad uniformuotas drįstų prie jų prieiti. Kariuomenė valdovą sutiko „šaltai ir abejingai". Naujasis gubernatorius, buvęs trečio rango husarų karininkas, pradėjo persekioti Galicijos katalikus, ir šie netrukus buvo lygiai taip pat priešiškai nusiteikę prieš savo brolius slavus iš Rusijos, kaip kad buvo nusiteikę prieš austrus. „Mūsų Draugas mano, kad būtų buvę geriau, – rašė Aleksandra Nikolajui, – jei tu į nukariautą šalį būtum nuvykęs po karo". Rasputinas bijojo, kad netrukus priešas atsikovos prarastas žemes.

Jis buvo teisus. Demoralizuoti, tautinių judėjimų suskaldyti austrai buvo viena. Vokiečiai – visai kas kita. Jie buvo geriau ginkluoti ir turėjo geresnius vadus negu rusai, kurie dažnai susidurdavo su priešu ne

ten ir ne tada, kaip buvo patys suplanavę, nes nuolat paklusdavo tolimų prancūzų ir britų maldavimams. Praėjus mėnesiui nuo karo pradžios, vokiečiai buvo už trisdešimties mylių nuo Paryžiaus. Norėdamos palengvinti sąjungininkų padėtį, dvi rusų kariuomenės atakavo vokiečius Rytų Prūsijoje.

Pirmoji kariuomenė, vadovaujama generolo Renenkampfo, stumdama pagrindines vokiečių pajėgas, turėjo žygiuoti į pietvakarius palei Baltijos jūros krantą, o Antroji kariuomenė, vadovaujama generolo Samsonovo, traukė į šiaurę iš Lenkijos. Tačiau Samsonovas nežinomoje šalyje judėjo lėtai. Įsiveržę į mažą Alenšteino miestelį, jo vyrai labai nudžiugo, nes pamanė, kad jau pasiekė Berlyną. Rusus turėję atremti puikūs vokiečių generolai Hindenburgas ir Ludendorfas baiminosi, kad abi armijos susijungs ir jie paklius į spąstus. Tačiau vokiečiams pavyko pagauti keletą nešifruotų radijo signalų, iš kurių jie sužinojo tikslų Rusijos pajėgų išsidėstymą ir planus. Duomenys buvo tiesiog neįkainojami – „susijaudinę" vokiečiai nepaliovė klausinėję, „ar turėtume jais tikėti". Žvalgyba ir vietos gyventojų telefono skambučiai – rusai net nenupjovė laidų – patvirtino, kad rusų karvedžiai nesugeba koordinuoti savo kariuomenių judėjimo.

Samsonovui keliant tostą už „pergalę" Alenšteine, vokiečiai kirto

negailestingą smūgį. Jo vyrai kepurnėjosi pelkėse ir klaidžiojo šimtamečiuose miškuose, kuriuose ošė šešiasdešimties pėdų aukščio pušys. Jie teturėjo vos keletą žemėlapių, o vokiečiai sudegino visus pakelių kelrodžius stulpus. Rusų kariai klaidžiojo smėlėtais takais, klampiais ir duobėtais, kuriuos vokiečių artilerijos sviediniai paversdavo troškiais dulkių debesimis. Jų pačių artilerija tylėjo, nes trūko amunicijos. Samsonovas su savo įgulos vadu ir dar keliais karininkais pamėgino išsiveržti iš spąstų. „Vieną dieną sėkmė lydi priešą, kitą dieną lydės mus", – sakė jis. Tankiame miške generolas atsiliko nuo kitų pabėgėlių. Po kelių akimirkų jie išgirdo šūvį – Samsonovas nusišovė iš gėdos, kad prarado kariuomenę. Išsigelbėjo tik penkiasdešimt karininkų ir 2100 vyrų iš jo Tryliktojo ir Penkioliktojo pulko; per keturias dienas Samsonovas neteko 110 000 karių.

Vokiečiai pergalę pavadino *Tanenbergu**, atkeršydami už XV amžiuje Kryžiuočių ordino riterių netoliese patirtą pralaimėjimą prieš slavus. Tuomet pasuko prieš Renenkampfą, išrikiavusį Dvidešimt aštuntosios divizijos kuopas eilėmis. Priešo greitašaudė artilerija rusus užklupo netikėtai – „tarsi jie būtų suakmenėję tokiomis pozomis, kokiomis juos užklupo mirtis"; šešių pėdų gylio apkasai buvo pilni negyvų ir sužeistų rusų kūnų. Renenkampfas sėdo į mašiną ir pabėgo per sieną; kareiviai su panieka generolą praminė *Rennen ohne Kampf*, „bėgančiu be kovos". Jis paliko 145 000 Pirmosios kariuomenės karių – žuvusių, sužeistų, paimtų į nelaisvę.

Žinia apie nelaimę pasiekė Petrogradą, „nuslopino muziką, juoką ir džiaugsmingą pasitikėjimą savimi". Ruduo užtraukė dangų šviniais debesimis. Miestelėnų minios keršijo vokiečių kepykloms ir parduotuvėms. Iš orkestrų repertuaro buvo išbraukti Bethoveno ir Bacho kūriniai. Sinodas uždraudė puošti kalėdų eglutes, nes tai esąs vokiečių paprotys. Aleksandra irgi pasidavė visuotinei neapykantai. Imperatorienė sakė, kad Vokietija tapo „šalimi, kurios nepažįstu ir niekada nepažinojau", ji bijojo, kad pabaisa kaizeris atkeršys ir išsiųs jos brolį į Rusijos frontą. Tačiau būtent dabar rusai prisiminė, kad jų valdovė irgi yra vokietė.

Į miestą ėmė plūsti sužeistieji. Imperatorienė, jos vyriausia duktė ir Vyrubova tapo slaugėmis. „Didžiojoje ligoninėje šiandien buvo atlikta

* Tanenbergo mūšis, kitaip vadinamas Griunvaldo arba Žalgirio. Tanenbergas buvo netoli Griunvaldo. Mūšį laimėjo LDK bei Lenkijos kariuomenės.

amputacija, – lapkričio 20d. rašė Aleksandra. – Dar tebejaučiu klaikius kvapus, sklindančius iš užkrėstų žaizdų". Ji išvydo gangreną; po penkių dienų jos akyse mirė kareivis. „Visą rytą buvome užsiėmusios – per operaciją mirė kareivis – taip nutiko pirmą kartą, – rašė ji. – Mergaitės buvo narsios – jos ir Ania [Vyrubova] niekada nebuvo regėjusios tokios mirties... Mes visos labai nuliūdome – vis dėlto kaip arti yra mirtis".

Aleksandra nepamiršo paminėti Rasputino. „Dar kartą atėjo išsiskyrimo valanda, ir tokia pat nepakeliama... kai tavęs nėra šalia... dalis mano gyvenimo miršta, – rašė ji Nikolajui, kai šis išvyko apžiūrėti dalinių Kaukaze. – Tu visuomet teiki atgaivą, kaip sako mūsų Draugas... mintis, kad Jo maldos saugo tave, teikia paguodos".

Draugas stengėsi išpešti kuo daugiau naudos iš draugystės su Goremykinu. Ministras pirmininkas įkūrė ligoninę sužeistiems kareiviams. Simanovičius įkalbėjo bankininką Dmitrijų Rubinšteiną paaukoti jai 250 000 rublių. Už šią paslaugą Rasputinas pristatė bankininką ministrui pirmininkui. Netrukus madam Rubinštein buvo paskirta ligoninės garbės prezidente, o jos vyras galėjo girtis artimais ryšiais vyriausybėje.

Norėdamas padaryti įspūdį lankytojui, Rubinšteinas dažnai jam girdint skambindavo Goremykinui, klausdavo apie žmonos sveikatą ir taip familiariai plepėdavo, kad niekas nedrįsdavo abejoti jį su ministru pirmininku esant labai artimus. Gandai greitai pasklido, o Rubinšteinas pasinaudojo savo reputacija ir gerokai pasipelnė iš vienos aferos. Jis supirko daugumą banko Junkeris ir Co akcijų. Užsitikrinęs, kad dalyvaus Goremykinas ir Rasputinas, iškėlė puotą, į kurią pakvietė Kijevo cukraus karalių Levą Brodskį. Išvydęs Rubinšteiną „bičiuliškai besišnekučiuojantį" su premjeru ir senuoliu, Brodskis buvo nesunkiai įkalbėtas už kelis milijonus rublių nupirkti gerokai pervertintas akcijas. Rubinšteinas, susižavėjęs kalbėjo Simanovičius, „moka pasirodyti".

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Puotų metas Maskvoje

„Per Naujuosius metus nebuvo nei puotų, nei karininkų paradinėmis uniformomis, – rašė Merielė Betčanan. – Vyrai, su kuriais šokome praėjusiais metais, palydėjo galvas Rytų Prūsijoje arba kovėsi Karpatuose". Moterys niūriomis, apatiškomis akimis skaitė prie parduotuvių langų priklijuotus žuvusiųjų sąrašus. Imperatorienė keldavosi nebe vidurdienį, o septintą valandą ryto ir bėgdavo į ligoninę, kad praskaidrintų paskutines „nepažįstamų, vienišų kareivių" iš nežinomų dalinių gyvenimo valandas. Laisvalaikiu ji raišiojo medalionus su šventųjų atvaizdais arba mezgė vilnonius šalikus, nes norėjo, kad kiekvienas milžiniškos armijos kareivis turėtų kokį nors jos rankų pagamintą daiktelį, „bet nedaugelis tai žinojo".

Rasputinas tik laikinai buvo užsitraukęs caro nemalonę. 1915 m. sausio 2 d. popietę Vyrubova iš Carskoje Selo vyko į Petrogradą aplankyti tėvo. Traukinys nuvirto nuo bėgių, jos kojos įstrigo sulūžusio radiatoriaus vamzdžiuose, ant veido užkrito sunki plieninė skersinė sija. Sužalotomis kojomis ir nugara moteris be sąmonės buvo nugabenta į ligoninę. Gydytojas liepė Nikolajui ir Aleksandrai jos netrikdyti. „Ji miršta, – pasakė jis. – Neišgyvens iki ryto". Pacientė retkarčiais sumurmėdavo, kad Rasputinas už ją pasimelstų.

Vėlai vakare Rasputino namuose suskambo telefonas. Skambino iš rūmų. Jis nedelsdamas susuko kunigaikščiui Andronikovui, paprašė automobilio ir buvo nuvežtas į ligoninę. Įžengęs į palatą Rasputinas nusilenkė carui ir priėjo prie lovos. „Anuška, ar girdi mane?" – paklausė jis. Vyrubova atmerkė akis. „Grigorijau! Grigorijau!" – sušuko. Senuolis paėmė ją už rankos ir ėmė melstis. „Ji gyvens, bet visam gyvenimui liks luoša", – pasakė jis. Tai taręs, pasak caro kanceliarijos viršininko Aleksandro Mosolovo, Rasputinas „išsvirduliavo iš palatos ir nualpo, o atsigavo išpiltas prakaito ir atrodė tarsi jėgos jį būtų visiškai apleidusios".

Mosolovas visai nesižavėjo senuoliu ir vargu ar norėjo pagražinti pasakojimą apie šio galias. Neįmanoma nustatyti, ar Rasputino maldos iš tikrųjų išgelbėjo Vyrubovos gyvybę, bet akivaizdu, kad bent jau privertė pacientę atgauti sąmonę. Vyrubova išgyveno ir tikrai liko luoša, bet atgavo jėgas ir su ramentais įstengdavo gan žvitriai sraigtiniais laiptais užlipti į Rasputino butą. Šis stebuklas vėl grąžino senuoliui caro malonę ir leido Simanovičiui lengviau atsikvėpti.

Po keturių dienų su gyvybe vos neatsisveikino pats stebukladaris. Senuolio vos nepartrenkė Kamennoostrovskio prospektu galopu šuoliavę į troiką pakinkyti arkliai. Ochrankos vyrai sugavo ja važiavusius žmones ir išsiaiškino, kad šie iš Caricyno. Buvo kalbama, kad tai Rasputiną nužudyti ketinę Iliodoro agentai; juos išgujo iš sostinės, nors niekas nepateikė jokių kaltinimų. Nuo to laiko sunerimę Ochrankos vyrai sekė kiekvieną Rasputino žingsnį ir su juo bendraujančius žmones.

Išsigelbėjimą senuolis smagiai atšventė – suderino reikalus su malonumais. Maderos dabar išgerdavo dar daugiau nei anksčiau. Duktė sakė, kad tėvas gėrė norėdamas nuraminti nemalštantį pilvo skausmą – Gusevos dūris vis dar nedavė jam ramybės. Jos žodžiuose yra tiesos – Ochrankos dokumentuose įrašyta, kad po vienų didelių išgertuvių Rasputinas „visą dieną sirgo", bet senuolio organizmas buvo stiprus ir jis greitai pasveiko. Gėrimas atpalaidavo paskutinius suvaržymus, Rasputinas įtikėjo, kad neapdairumas negali jam pakenkti. Jo seksualinis apetitas visuomet buvo nepasotinamas; dabar jam patenkinti atsirado dar daugiau progų, nes senuolis buvo ir galingesnis, ir turtingesnis. Tad prie Rasputino namo budėję Ochrankos agentai gavo daugiau peno „laiptinės užrašams". 287

Jie užfiksavo keletą senuolio vizitų į pamėgtą pirtį Roždestvenskajos gatvėje su prostitutėmis. Po vienos orgijos, pakiliai nusiteikęs Rasputinas pasiuntė Vyrubovai telegramą: „Negaliu būti su tavimi kūnu, siunčiu tau džiaugsmą su savo dvasia. Mano jausmas yra dieviškas jausmas. Siunčiu angelą, kuris paguos ir nuramins tave". Sausio 12 d. jis paėmė 250 rublių iš dviejų valstiečių, prašiusių atleidimo nuo bausmės. Vienas buvo nuteistas už tai, kad priklausė sektai, o kitas – už vekselius. Sausio 16 d., kai pas Rasputiną svečiavosi Vyrubovos sesuo, agentas pastebėjo, kaip šis „pasisodino ant kelių prostitutę Tregubovą ir kažką jai murmėjo". Naktį iš sausio 17 į 18 d. jis miegojo su Marija Sergejevna Gil, 145 pulko kapitono žmona. Ryte bankininkas ir pirklys Moisejus Ginsburgas atnešė senuoliui 1000 rublių kyšį – tikėjosi, kad Rasputinas padės jam pasirašyti anglies tiekimo kariniam jūrų laivynui sutartį.

Sausio 26 d. bute Gorochovajos gatvėje Simanovičius surengė pobūvį. Už jį sumokėjo tie, kurie, Rasputinui tarpininkaujant, buvo paleisti iš kalėjimo. Dalyvavo keturi nepažįstami vyrai ir šešios moterys, raportavo agentai; vienas iš jų atsinešė gitarą. Pobūvis buvo triukšmingas, sve-

čiai dainavo ir šoko iki paryčių. Po dviejų dienų Rasputino vyno atsargas papildė Levas fon Bokas, valstybės tarėjas, skolingas senuoliui už keletą paslaugų. Vasario 12 d. Rasputinas aplankė kunigaikštį Andronikovą, o namo grįžo pusę penkių ryto, lydimas šešių girtutėlių vyrų. Šie užėjo pas jį, ir visi dainavo iki šeštos ryto. „Rytą Rasputinas nieko neįsileido, nes miegojo“. Goremykino septyniasdešimt penktojo gimtadienio proga senuolis nusiuntė ministrui pirmininkui keletą dėžučių cigarų ir fazanų.

Rasputinas mėgo pažaisti su savo sargybiniais. Vasario 19 d. jis aplankė Nikolajų Solovjovą, vyresnįjį sinodo valdininką, su kurio jauna žmona Jelizaveta buvo užmezgęs romaną. Drauge su dviem damomis išėjęs iš buto, senuolis pergudravo Ochrankos vyrus – šoko į taksi ir dingo iš akiračio. Sekliai jį vėl išvydo tik trečią valandą ryto, kai šis vienui vienas grįžo namo. Po dviejų dienų senuolis puotavo su Jevgenija Terechova, dvidešimt trejų metų dama, jos apartamentuose „Šiaurės“ viešbutyje Znamenskajos aikštėje. Iš viešbučio išėjo tik kitą rytą ir nuvyko lankyti Vyrubovos, kuri savo namuose Carskoje Selo sveiko po traumos. Vasario 27 d. Rasputinas vėl pasirodė Carskoje Selo ir patraukė tiesiai į Aleksandro rūmus palaiminti caro, vykstančio iš Austrijos fronto. Vėliau Nikolajus Aleksandrai rašė, kad Rasputino palaimintas jautė „ypatingą sielos ramybę“.

Iš armijos plūdo gausūs maisto, ginklų, rūbų atsargų ir susisiekimo priemonių užsakymai. Simanovičius ir Andronikovas ragino Rasputiną pasinaudoti ryšiais imperatoriškuosiuose rūmuose. Kovo 10 d. jo bute apsilankė Jevgenija Ježova, verslininko žmona iš Klino – miestelio netoli Maskvos. Ji norėjo, kad senuolis padėtų jos vyrui gauti dviejų milijonų rublių vertės kontraktą tiekti armijai lininius baltinius. Regis, madam Ježova pasiekė ko norėjusi, nes netrukus iš apartamentų gana vidutiniškame „Šiaurės“ viešbutyje persikėlė į prašmatniąją „Astoriją“. Po vidurnakčio pas Rasputiną atėjo septyni vyrai ir užtruko iki trečios valandos ryto. „Jie šūkavo, dainavo, šoko, triukšmavo ir visi girtutėliai kartu su Rasputinu kažkur išėjo“, – fiksavo prie laiptų budėję agentai. Senuolis grįžo kitą rytą penkiolika vienuoliktos. Vėliau agentai nusekė jį į Puškino gatvę, kur gyveno dvidešimt šešerių metų Vera Tregubova – aukštos klasės prostitutė, teigusi, kad konservatorijoje studijuojanti muziką. Abu buvo pastebėti einantys į pirtį.

Kol jiedu kaitinosi garinėje ir taškėsi šaltame baseine, austrų karininkai ant Pšemyšlio kuorų kėlė baltas vėliavas. Šis galingas miestas tvirtovė, apsuptas apkasų ir įtvirtinimų ratų, saugojo Karpatų kalnų prieigas. Nors rusams baisiai trūko artilerijos sviedinių, karininkui, įsakiusiam iššauti daugiau nei tris per dieną, grėsė karo lauko teismas, miestą pavyko apsupti pėstininkams. Apgultame mieste ėmė siausti skorbutas. Kai buvo paskersti ir suvalgyti paskutiniai arkliai, austrai sunaikino amunicijos sandėlius – sprogimas buvo girdėti už penkiasdešimties mylių. Jie nusprendė pasiduoti.

Nikolajus buvo Stavkoje, vyriausiojo kariuomenės vado būstinėje, įsikūrusioje Baranovičiuose, pusiaukelėje tarp Brest Litovsko ir Minsko. Kareiviai buvo nutempę traukinių vagonus į pušyną už miesto ir surikiavę kaip vėduoklę; štabą saugojo kazokai, ginkluoti šautuvais su ilgais rusiškais durtuvais. Vagonai atstojo kabinetus, žemėlapių kambarius, valgyklą ir miegamuosius. Vyriausiasis karo vadas, didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius, savąjį buvo išklojęs kilimais ir meškų kailiais. Ant sienų kabojo šimtas ikonų. Patalpa Romanovų milžinui buvo per žema, todėl ant durų kabojo popierių skiautelės, primenančios, kad reikia pasilenkti.

Miško laukymė toli gražu nebuvo ideali vieta stebėti fronto liniją, nusidriekusią nuo Baltijos jūros iki Karpatų. Vokiečių *Oberost* būstinė, priešingai, buvo įkurta Pozeno rūmuose; ten Ludendorfas su karininkais ramiai vakarieniaudavo ir ilsėdavosi rūkydami cigarus, o paskui grįždavo į savo kambarius dirbti. Rusai darbą baigdavo prieš ankstyvą vakarienę. Jų vagonai kepė vasaros saulėje, šalo per žiemos speigus, nors didžiojo kunigaikščio būstinę krosnelė taip įkaitindavo, kad caras „ten ištverdavo tik valandą". Veiksmų strategija būdavo aptariama prie žvyrduobės, paskiras fronto dalis atstodavo iš molio ir smėlio nulipdytos detalės. Smėlyje didysis kunigaikštis lazdele braižydavo armijų išsidėstymo schemas. Bevielis ryšys buvo prastas, neką geresnė ir lauko telefono linija. Vienintelis patikimas būdas perduoti įsakymus šešiems milijonams vyrų buvo pasiųsti pasiuntinį.

Didysis kunigaikštis uždusęs atbėgo per laukymę pranešti carui apie Pšemyšlio žlugimą – į nelaisvę buvo paimta 120 000 austrų karių. Nedidukėje medinėje tarp pušų pastatytoje koplytėlėje buvo sugiedotas *Te Deum*. Vidun susigrūdo, rašė Nikolajus, „karininkai ir mano nuostabie-

ji kazokai. Kaip švytėjo jų veidai!" Caras įteikė didžiajam kunigaikščiui auksinį vicekaraliaus kardą, kurio deimantais nusagstytoje rankenoje buvo išraižyti žodžiai: „*Pour la libération de Galicie*".* Tai buvo didelė Rusijos pergalė ir Nikolajaus santykių su aukštuoju pusbroliu pagerėjimas.

Tą patį mėnesį Rasputinas nuvyko į Maskvą vykdyti įžado – pasimelsti Kremliaus Dangun Ėmimo sobore. Įžadą jis davė ligoninėje, kai sveiko po Gusevos dūrio. Iš Petrogrado senuolis išvyko kovo 24 d. naktiniu traukiniu ir prasilenkė su troškusia jį pamatyti moterimi, vardu Varvara Niščenko. Viešnia paliko Rasputinui žinutę. Ji žadėjo du tūkstančius rublių, jeigu senuoliui pavyktų išrūpinti, kad iš kariuomenės būtų paleistas jos dėdė, atsargos pulkininkas, pašauktas į frontą, paskelbus mobilizaciją. Nepaisydamas savo afišuojamo, o ir tikro patriotizmo, Rasputinas buvo iki ausų pasinėręs į pelningą verslą – pardavinėjo baltus bilietus, pasistengdavo, kad šaukimas į frontą būtų atidėtas. Taisyklės ir gėda buvo skirti kitiems, ne jam.

Į Maskvą senuolis atvyko kovo 25 d. rytą ir tiesiai iš traukinio patraukė pusryčiauti pas savo gerbėją Mariją Arkadjevną. Ji buvo žadėjusi supažindinti Rasputiną su savo drauge Ana Jelena Djanumova. Jelena buvo patraukli trisdešimt penkerių metų moteris, turtingo Maskvos pirklio žmona, kurios Kijeve gyvenusi senutė motina buvo ištremta į Sibirą. Nors buvo rusų kilmės, Jelenos motina laikė save vokiete ir labai kentė nuo antivokiškos isterijos. Marija Arkadjevna – Jelena diskretiškai neminėjo jos pavardės, tik vardą ir tėvavardį – patikino draugę, kad Rasputinas galėsiąs jai padėti.

Ji paskambino Jelenai: „Rasputinas jau čia. Ateik su mumis pusryčiauti". Jelena atvyko vidurdienį. Ji akimirksniu atpažino Rasputiną. Senuolis vilkėjo ant kelnių ištrauktą, siuvinėtą balto šilko palaidinę. Moterį pribloškė jo giliai įstatytos pilkos akys. „Jos smelkte smelkia, tarsi norėtų pažvelgti į pačias gelmes, – rašė ji. – Jos žvelgia taip skvarbiai, taip atkakliai, kad norom nenorom pasijunti nejaukiai". Jelena pastebėjo, kad senuolis visus, ir jaunus, ir senus, vadino familiariai – „tu". Palinkęs prie jos, ištiesė taurę raudono vyno ir be jokių ceremonijų įsakė: „Gerk". Paskui liepė: „Imk pieštuką ir rašyk". Kiti svečiai įdavė jai pieštukų ir popieriaus. „Rašyk", pakartojo jis. Jelena ėmė rašyti.

„Džiaukis paprastumu, sielvartas yra siaubingas ir nuodėmingas – net saulė nešildo sielvartaujančiųjų, – diktavo senuolis. – Atleisk man,

* Už Galicijos išlaisvinimą (*pranc.*).

Viešpatie, aš nusidėjau. Esu žemiškas, ir mano meilė žemiška. Dieve, padaryk stebuklą ir sulaikyk mus. Mes Tavo. Tavo meilė didi, nepyk ant mūsų. Atsiųsk į mano sielą nuolankumą ir gydančios meilės džiaugsmą. Išgelbėk mane ir padėk man, Dieve". Susirinkusieji pagarbiai stebėjo Rasputiną. Protingi ir išsilavinę žmonės, paprastai įžvalgūs ir patikimi, tarsi apakdavo išvydę šį asmenį, išgirdę jo banalybes, o pastarasis mokėjo minties galia pelenus paversti auksu. „Jums pasisekė, – sušnibždėjo Jelenai viena sena dama. – Jis atkreipė į jus dėmesį, jis myli jus".

„Imk šitai ir skaityk, skaityk širdimi", – pasakė Rasputinas, įduodamas Jelenai popieriaus skiautę. Senuolis mėgo žodį „frantas"*. Jis tiko prie Jelenos tėvavardžio – Francevna. Rasputinas ją taip ir praminė – Frantik.

Kalba pasisuko apie karą. Rasputinas ėmė girtis. „Jeigu jie prie manęs nesikabinėtų, jokio karo nebūtų, – pareiškė susirinkusiems. – Neleisčiau carui veltis. Jis manęs klauso, ir aš neleisčiau jam kautis. Kam mums reikia to karo? Visko gali nutikti".

Po pusryčių svečiai perėjo į svetainę. „Pagrokit „Kelyje", – staiga pratarė Rasputinas. Viena iš damų sėdo prie didžiulio pianino ir ėmė skambinti. Senuolis atsistojo ir ėmė siūbuoti pagal muziką, minkštos odos batais apautomis kojomis mušti taktą. Galiausiai pasileido šokti, judėjo lengvai ir grakščiai, plaukė per kambarį „it plunksnelė", vis priartėdamas prie damų ir viliodamas jas prisijungti. Viena neištvėrė ir, rankoje iškėlusi skarelę, ėmė drauge su senuoliu suktis po kambarį. Jelena pamatė, kad niekas nesistebi, tarsi šokti vidury dienos būtų įprastas dalykas. Šokis baigėsi taip pat staiga kaip ir prasidėjo.

„Gana, – pareiškė Rasputinas ir pasisuko į Jeleną. – Tu atėjai su reikalu. Puiku, eime, kalbėk, meilute, ko gi tu nori?" Jiedu nuėjo į gretimą kambarį. Jelena išpasakojo motinos problemas. Senuolis susimąstė. „Reikalas labai sudėtingas, – galiausiai prabilo. – Šiais laikais apie vokiečius geriau nė neužsiminti. Bet aš pasikalbėsiu su ja" – šį žodį jis ištarė po nedidelės pauzės ir ypač pabrėžė, kad pašnekovė suprastų kalbant apie imperatorienę – „o ji pasikalbės su *juo*. Galbūt kas nors iš to ir išeis. O tu privalai atvykti pas mane į Piterį. Ten viską ir sužinosi".

Atsisveikindama su Marija Arkadjevna, Jelena pakvietė ją užsukti į svečius. „Kodėl nekvieti manęs? – kyštelėjo trigrašį Rasputinas. – Aš ateičiau". Jelena sumurmėjo maniusi, kad jis labai užsiėmęs, ir pakvietė

* Frant (*rus.*) – dabita, puošeiva.

pusryčių. „Puiku, – tarė senuolis. – Aplankysime Maskvos ponią". Jelena pastebėjo, kad jis labai melodingai nutęsia raidę „o" – „M-a-s-k-v-o-O-s". Namo grįžo sumišusi. Tai štai koks tas tikrasis Rusijos valdovas valstiečio palaidine. Dienoraštyje rašė: „Man prieš akis šmėkštelėjo barzdota figūra, suplazdėjo mėlynos juostos spurgai... Gilios akys atkakliai vėrė mane, aš nežinojau, ką ir galvoti", o ausyse vis dar aidėjo gyva dainos „Kelyje" melodija.

Kitą rytą, 1915 m. kovo 26 d., Jeleną pažadino telefono skambutis. Ragelyje pasigirdo skardus Marijos Arkadjevnos juokas. „Rasputinas nakvojo mano bute, o dabar nuo pat ryto nenustygsta vietoje – nekantrauja eiti pas tave, – pasakė ji Jelenai. – Jau prašė manęs parfumuotos pomados, *p-O-mados, žinai,* „o". Ir žirklių nagams, o kai paklausiau kam, atsakė: „Eisime pas tamsiaplaukę gražuolę". Dabar tai jau prašyk, ko tik nori. Jis viską padarys. Naudokis proga".

Jelena paskambino artimiausiems draugams ir pakvietė ateiti. Pasak

jos, „jie, kaip ir aš, norėjo pasižiūrėti į keistąją įžymybę".

Rasputinas pasirodė pirmą valandą, pasidabinęs ryškiai raudona šilkine rusiška palaidine, „linksmas ir patenkintas savimi". Jis daug kalbėjo, šokinėjo nuo vienos temos prie kitos. Papasakojęs kokį nors epizodą iš savo gyvenimo, įterpdavo visiškai nesusijusį aforizmą ir staiga vieną iš svečių apipildavo netikėtais klausimais. Kartais atrodydavo, kad šis žmogus į nieką nekreipia dėmesio. Paskui staiga į ką nors įsispoksodavo ir stačiokiškai tardavo: „Žinau, apie ką galvoji, brangusis". Ir visuomet atspėdavo.

Rasputinas kalbėjo apie Sibirą ir savo šeimą. „Matot, kokios mano rankos, – tarė jis. – Tai nuo sunkaus darbo. Valstiečio triūsas nėra lengvas". Jis ištiesė surambėjusias rankas išpampusiomis venomis. Balse buvo girdėti pasididžiavimas. Buvo gana keista prie krištolu ir sidabru padengto stalo kalbėtis apie valstiečio dalią. Suskambo telefonas. Kažkas kvietė senuolį vakarienės, kurią jam surengė grupė turtingų Sibiro pirklių. Per vakarienę turėjo groti čigonai.

Marija Arkadjevna sunerimo:

– Jūs pažadėjote ateiti. Jūsų laukia.

– Niekur aš neisiu, – atsakė Rasputinas. – Man ir čia gerai – su šiomis mielomis damutėmis. Pasakyk, kad neateisiu.

Arkadjevna taip nusiminė, kad jos veidą išmušė raudonos dėmės.

–Taip negalima, – pasakė ji. – Žmonės surengė jums šventę. Visi jūsų laukia, o jūs! Juk pažadėjote. Privalote eiti.

– Pasakyk, kad neateisiu, – pakartojo senuolis. – Turiu parašyti visiems po raštelį, kad mane prisimintų. Duok popieriaus.

Arkadjevna pasikvietė Jeleną į kitą kambarį ir paprašė jos padėti įkalbėti Rasputiną apsigalvoti, nes buvo pažadėjusi jį atsivesti. Galiausiai joms pavyko.

– Na, gerai, eisiu, nors man ir čia gerai, – nusileido užsispyrėlis. – Na, ponios, paimkit šituos.

Jis išdalijo prikeverzotas popieriaus skiauteles. Jelenai buvo užrašęs: „Nevenk meilės – tai tavo motina". Kitai damai brūkštelėjo: „Dievas myli tuos, kurių širdys tyros". Jelenos tarnaitė Gruša visą dieną nenuleido nuo Rasputino smalsių akių. Jai buvo atlyginta žodžiais: „Dievas myli tuos, kurie triūsia, visi žino, kokia tu sąžininga".

Senuolis išėjo į prieškambarį, jam padavė brangius kailinius su bebro apykakle ir bebro kepurę. Viena iš damų tarstelėjo, kad kailiniai nuostabūs. „Dantistai man juos padovanojo", – atsakė Rasputinas, turėdamas omenyje neseną ir itin sėkmingą reikalą. Grupė žydų dantistų buvo nuteista už tai, kad suklastojo diplomus, suteikiančius teisę įsikurti Petrograde, – paprastai žydai negaudavo leidimų čia gyventi. Nuosprendis buvo anuliuotas, kai Rasputinas kreipėsi į carą.

Išeidamas išbučiavo visas damas: „jis visuomet taip pasisveikindavo ir atsisveikindavo".

Verčiau Rasputinas būtų likęs su damomis. Tačiau jis nuėjo į Jarą, prašmatniausią Maskvoje naktinį klubą. Pasirodė ten 11 valandą vakaro girtut girtutėlis, lydimas linksmos našlės Anisijos Rešiotnikovos, maskviečio žurnalisto Nikolajaus Sojedovo bei jaunos moters, kurios tapatybės policijai nepavyko nustatyti. Draugija gavo atskirą kambarį, prie jų prisijungė *Maskvos sezono naujienų* leidėjas. Rasputinas pasikvietė čigonų chorą padainuoti, o pats pasileido šokti. Pagrindinėje salėje kabareto koncertą žiūrėjęs britų slaptasis agentas Robertas Briusas Lokhartas išgirdo iš privataus kambario sklindantį triukšmą. „Klaikus moters spiegimas, vyro keiksmai, dūžtančio stiklo, trankomų durų garsas, – rašė jis. – Padavėjai nubėgo į viršų. Valdytojas iškvietė policiją... Sumaišties kaltininkas buvo Rasputinas – girtas ištvirkėlis".

Rasputinas bandė suvedžioti vieną iš ten buvusių moterų. Kai nepavyko, įsiutęs sudaužė visus kambaryje buvusius veidrodžius. Paskui bedė pirštu į savo išsiuvinėtą palaidinę ir dainininkams pasakė: „Tai „senutės“ dovana“. Dar pridūrė, kad ši pasiuvo palaidinę jam ir kad „aš galiu daryti su ta moterimi, ką tik noriu“. Ten buvę žurnalistai puikiausiai žinojo, kad „senutė“ – tai imperatorienė. Paprašytas įrodyti esąs Rasputinas, jis atsisagstė kelnes ir atsisukęs į padavėjus bei susirinkusius smalsuolius, pamojavo varpa. Atvykusiai policijai pareiškė, kad jį gina ir saugo caras. Raporte užfiksuota, kad Rasputino elgesys buvo „seksualiai psichopatiškas; apnuoginęs lytinius organus jis toliau kalbėjosi su dainininkais, dalijo jiems ranka rašytus raštelius, pavyzdžiui, „Mylėk nesavanaudiškai“. Policijos tempiamas lauk, pasak Briuso Lokharto, senuolis „urzgė ir prisiekinėjo atkeršysiąs“.

Kovo 29 d. Rasputinas išvyko atgal į Petrogradą. Neatrodė, kad jis atgailautų – linksmas stovėjo prie pirmosios klasės vagono, apsuptas būrio moterų. Atėjusi jo išlydėti Jelena, „nužiūrinėjama smalsių, pašaipių akių“, alkūnėmis prasibrovė iki senuolio. Šis apkabino ją. „Atvažiuok pas mane į Piterį, Frantik, – pasakė jis. – Viską dėl tavęs padarysiu, tik atvažiuok. Nepamiršk, jeigu neatvažiuosi, nepadėsiu“. Paskui pabučiavo visas, atėjusias jo palydėti moteris, ir išvažiavo.

Pasklidus naujienoms apie skandalą Jaroje, buvo manoma, kad Rasputinui galas. Rusai pakenčia girtuokliavimą viešose vietose, bet užuominų apie „senutę“ ir mosavimo varpa buvo per daug – žmonės tikėjosi, kad toks pasibaisėtinas elgesys suduos senuoliui mirtiną smūgį. Tačiau jis, nė kiek nesigėdydamas, gyveno kaip gyvenęs. Jau buvo peržengęs ribą ir daugiau nebesijaudino. Kovo 31 d. rytą grįžęs į Petrogradą, Rasputinas pirmiausia išsiuntė telegramą Jelenai. „Akį džiuginanti brangenybe, dvasia su tavimi, bučiuoju“, – rašė jis.

Ir ėmė linksmintis. Ochrankos budėjimo žurnale įrašyta, kad balandžio 3 d. „1 valandą ryto Rasputinas atsivedė į butą moterį, kuri praleido su juo naktį“. Kol pora miegojo, vokiečių kariai buvo sodinami į traukinius, gabenusius juos iš Prancūzijos į Rusijos frontą. Per Velykas Rasputinas demonstratyviai meldėsi Aleksandro Nevskio vienuolyne Petrograde. Fronte rusų kariai virš apkasų kėlė dideles vėliavas, skelbda-

mi, kad „Kristus prisikėlė“. Kiekvienas karys gavo po dešimt kiaušinių ir velykinių bandelių.

Balandžio 9 d. Simanovičius išrūpino Rasputinui kvietimą į pobūvį, vykusį Aleksejaus Filipovo, finansinio laikraščio *Biržos diena* redaktoriaus, namuose. Senuolis visą naktį kalbėjosi su arbatpinigių bei kontraktų trokštančiais verslininkais ir biržos makleriais, kol girtutėlis nebepajėgė apversti liežuvio. Namo grįžo šeštą valandą ryto. Po savaitės susitiko su senu draugu, Tiumenės vienuolyno vyresniuoju Marcijanu. Šventieji vyrai nuėjo aplankyti bendro pažįstamo Vasilijaus Pestrikovo, bet nerado jo namuose, tačiau nenusiminė ir nusprendė pasilinksminti su Pestrikovo sūnumi. Jie pasikvietė gitaristą ir dainavo kartu su juo. Rasputinas šoko su Pestrikovo tarnaite.

Generolo Radko vadovaujama Trečioji armija tūnojo apkasuose Galicijoje; avys, anksčiau ramiausiai rupšnojusios žolę tarp fronto linijų, buvo dingusios. Niekieno žemė daugelyje vietų buvo dviejų tūkstančių jardų pločio; piemenys dažnai čionai atgindavo savo kaimenes ir juokaudavo su rusų kariais, kilusiais iš kaimo. Niekas avių dingimo nesusiejo su vokiečių rengiama ataka. Caras irgi buvo nusiteikęs optimistiškai. Jis vizitavo vyrus, siunčiamus į Odesą ir Sevastopolį, – iš ten buvo planuojama invazija į Konstantinopolį. Rusai turėjo išpilti į Bosforo sąsiaurį tūkstančius tonų degančios naftos, kurią srovė nuneštų į Konstantinopolio uostą, o jiems patiems reikėjo išsilaipinti europinėje Bosforo dalyje. Nikolajus tikėjosi aneksuoti miestą. Balandžio 13 d. karą Austrijai paskelbė Italija, įsitikinusi, kad rusai jau suskaldė Habsburgų imperiją. „Mirtinai nusigėręs“ Rasputinas namo grįžo antrą valandą ryto. Prancūzai ir britai jau buvo pastebėję, kad iš jų fronto linijų pranyko daugybė vokiečių divizijų. Jie įspėjo Stavką apie „triuškinamą smūgį“, kurį vokiečiai ketina smogti Galicijoje. Rusų žvalgybos būriai pranešė, kad vokiečių daliniai padeda Austrijai-Vengrijai pietų fronte.

Balandžio 19 d., trečią valandą ryto, triuškinamas smūgis buvo smogtas. Keturias valandas į Trečiosios armijos karius šaudė 1500 vokiečių pabūklų. Iššovė 700 000 sviedinių. Tokio smarkumo artilerijos ugnies dar niekas nebuvo regėjęs. Kiekviename žingsnyje abiejose apkasų pusėse krito iškart po dešimt sviedinių. Rusai nė nespėjo paliesti savo negausių ginklų, vokiečių artileristai priešaušrio tamsoje juos tiesiog sunaikino. Britų karo stebėtojas Bernardas Paresas stovėjo ant kalvos už rusų fronto linijos ir stebėjo dešimties mylių ilgio nenutrūkstančią priešo ugnies liniją. „Rusų artilerija tylėjo, – rašė jis. – Primityvūs rusų apkasai

buvo sulyginti su žeme, o kartu su jais sunaikinti beveik visi toje teritorijoje buvę žmonės".

Vokiečių karininkai ataką stebėjo nė nesislėpdami – jiems nebuvo ko bijoti atsakomosios ugnies. Pirmą valandą dienos į priekį patraukė jų smogiamieji daliniai, visai be reikalo prie šautuvų prisitaisę durtuvus. Iš 16 000 vienos rusų divizijos vyrų buvo likę tik 500. „Staiga šen bei ten, – rašoma vokiečių karo dienoraštyje, – pašokdavo pilkos molinos figūros ir puldavo bėgti, beginklės, užsivožusios pilkas kailines kepures, besiplaikstančiomis, nesusagstytomis milinėmis. Galiausiai nieko nebeliko". Iki sutemų vokiečiai spėjo užimti antrąją Trečiosios armijos apkasų liniją, įžengė į atvirą teritoriją, ir, „nesitverdami džiaugsmu dėl sėkmingos atakos, pliekė į nepaklusnų priešą".

Atsarginiai, į mūšio vietą pasiųsti didžiojo kunigaikščio Nikolajaus Nikolajevičiaus, apkasų linijoje atsidūrė net be šautuvų, gavę įsakymą susirinkti žuvusiųjų ir sužeistųjų ginklus. Neišmokyti slėptis, jie tapo puikiais vokiečių artileristų taikiniais, ramiai gulinčiais, kol sprogęs sviedinys juos arba sužeisdavo, arba užmušdavo. Iš 250 žmonių Pareso aplankyto būrio liko 40. „Žinote, sere, mes neturime ginklų, tik kareivio

krūtinę, – pasakojo kariai. – Tai ne karas, tai skerdynės". Nustumti prie Sano upės rusai suprato, kad negalės net išsikasti apkasų ar pasistatyti bunkerių, nes kastuvus, spygliuotą vielą ir rąstus tranšėjoms korumpuoti karininkai jau buvo išpardavę civiliams. Kareiviai, ginkluoti prie neužtaisytų šautuvų pritvirtintais durtuvais, atsitraukė ir pasiruošė ginti Rusijos žemę, į kurią niekas nebuvo įžengęs nuo Napoleono laikų.

Prie kitų vyriausiojo kariuomenės vado problemų prisidėjo dar ir Rasputino pagieža. Prasidėjus karo isterijai, daugybė Rusijos vokiečių buvo apkaltinti šnipinėjimu ir ištremti į Sibirą. Simanovičius rado naują pelningą verslą – išprašydavo jiems iš Stavkos leidimą grįžti. Galiausiai apsukruolis ėmė pernelyg dažnai įkyrėti Nikolajui Nikolajevičiui. Didysis kunigaikštis iš savo būstinės pasiuntė jam telegramą: „Paskutinis kartas. Jeigu gausiu naujų prašymų, būsite ištremtas į Sibirą". Simanovičius nedelsdamas nubėgo į Gorochovajos gatvę. Rasputinas pasiuntė didžiajam kunigaikščiui telegramą ir pasisiūlė atvykti į Stavką jo aplankyti. Po trijų valandų gavo aiškų atsakymą: „Jei atvyksi, būsi pakartas".

Senuolis įtūžo. „Nuo tos akimirkos jį persekiojo mintis, kaip, pirmai progai pasitaikius, atkeršyti Nikolajui Nikolajevičiui", – teigė Simanovičius. Jis papriekaištavo senuoliui, kam šis pavertė didįjį kunigaikštį savo priešu, „užtraukė mums pavojų" ir sukurstė jo neapykantą. „Tokie kaip aš gimsta kartą per šimtmetį, – išdidžiai atkirto Rasputinas. – Mano galia negali pasklisti visur, bet aš pasiekiu viską, ko man reikia".

Keletą dienų Simanovičius stebėjo „keistą Rasputino elgesį". Šis nieko nevalgė, užtat be paliovos maukė maderą. Buvo tylus, tik staiga pašokdavo tarsi norėdamas ką pagauti ir imdavo mosuoti kumščiais Simanovičiaus panosėje grasindamas: „Aš jam parodysiu! Aš jį prigriebsiu!" Simanovičiui buvo aišku, kad Rasputinas ruošiasi „kažkam atkeršyti". Taip praslinkdavo diena, o vakare, lydimas Ochrankos agento, senuolis eidavo į pirtį, išvargęs grįždavo dešimtą valandą vakaro, tuomet, netaręs nė žodžio, užsidarydavo savo kambaryje, kažką brūkštelėdavo ant popieriaus skiautės ir rūpestingai suvyniodavo. Eidavo į miegamąjį, pasidėdavo popieriaus skiautelę po pagalve, guldavosi į lovą ir akimirksniu užmigdavo. Simanovičiui visa tai buvo panašu į raganavimą – jis ir anksčiau buvo matęs taip besielgiantį Rasputiną, tad paklausė, kas tose skiautėse. „Aš užrašau savo norus, – atsakė šis, – jie išsipildo man miegant", ir pridūrė, kad kai dar nemokėjo rašyti, įrėždavo norus lazdelėje, ir taip išvengė daugybės nelaimių.

Vieną rytą senuolis pabudo ramus ir draugiškas. Suplėšė popieriaus skiautelę ir išmetė. Nusišypsojęs tarė: „Gali džiūgauti, Simanovičiau. Mano jėga nugalėjo". Simanovičius pareiškė nieko nesuprantąs. „Nieko, pamatysi, kas nutiks po penkių šešių dienų, – atsakė Rasputinas. – Nueisiu pas Tėvelį ir išklosiu jam tiesą". Jis pakėlė telefono ragelį; Simanovičius išgirdo, kad Rasputinas skambina į rūmus. Senuolį sujungė tiesiai su caro kabinetu: rūmų komutatoriuje galiojo įsakymas Rasputiną sujungti nedelsiant.

– Ką veikia Tėvelis? – paklausė jis adjutanto.

– Kalbasi su ministrais, – atsakė jaunas karininkas.

– Perduok jam, kad turiu dangišką žinią. – Adjutanto atsakymas į šį kuklų teiginį nebuvo užfiksuotas, bet netrukus prie telefono priėjo caras.

– Kas atsitiko, tėve Grigorijau? – paklausė jis.

– Telefonu negaliu sakyti, – tarė šis. – Ar galiu atvažiuoti?

– Atvažiuok. Aš taip pat noriu su tavimi pasikalbėti.

Rasputiną nuvežė į rūmus ir jį iš karto priėmė. Jis papasakojo, kas

nutiko Simanovičiui, ir pasakė carui naktį regėjęs „dievišką apreiškimą". Apvaizda jam pranešusi, kad po trijų dienų Nikolajus gaus telegramą iš kariuomenės vado, kurioje bus rašoma, jog maisto armijai užteks tik trims dienoms. Senuolis atsisėdo prie caro stalo, įpylė dvi taures maderos ir pareikalavo, kad caras gertų iš jo taurės, o jis gersiąs iš caro. Nugėrus kelis gurkšnelius, Rasputinas supylė likusį vyną į vieną taurę ir liepė carui išgerti. Baigęs šias mistiškas apeigas, pareiškė, kad caras neturėtų tikėti didžiojo kunigaikščio telegrama. Armija turinti pakankamai maisto. Nikolajus Nikolajevičius tenorįs kariuomenėje ir šalyje pasėti paniką, kad galėtų pasitraukti, kaip pretekstu pasinaudojęs maisto trūkumu. Tuomet jis užimsiąs Petrogradą ir priversiąs Nikolajų atsisakyti sosto. Caras buvo sukrėstas, arba bent jau taip Rasputinas pasakojo Simanovičiui. „Ką man daryti?" – paklausė jis. Rasputinas atsakė: „Jis nori ištremti mane į Sibirą, bet aš išsiųsiu jį į Kaukazą".

Po trijų dienų iš Stavkos atėjo didžiojo kunigaikščio telegrama, kurioje buvo rašoma apie duonos trūkumą. Maisto tikrai trūko, dėl to buvo kalta prasta transporto sistema ir tiekimas; nebuvo nė menkiausio įrodymo, kad Nikolajus Nikolajevičius būtų planavęs perversmą. Tačiau, pasak Simanovičiaus, „to pakako, kad jo likimas būtų nulemtas. Niekas negalėjo įtikinti caro, kad didysis kunigaikštis tikrai nerengia žygio į sostinę, ketindamas nuversti carą nuo sosto". Tiesa, Nikolajus apsisprendė ne iš karto, bet Rasputinas gerai patręšė dirvą kerštui.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

Kerštas

Rasputinas dažnai susitikinėjo su imperatoriene Carskoje Selo: į Vyrubovos namus senuolis važiuodavo traukiniu, kartais vairuotojas jį nuveždavo karo reikalų ministro Suchomlinovo paskirtu automobiliu, priklausiusiu armijos automobilių garažui. Senuolį dažnai matydavo mieste. Atrodydavo jis prastai, „purvinas ir susivėlęs", ant akių užsismaukęs darbininko kepurę, tačiau mokėjo nepaprastai greitai išsiblaivyti. Balandžio 26 d. Dmitrijus Rubinšteinas, atsidėkodamas Rasputinui už pagalbą, vykdant akcijų aferą, iškėlė pobūvį tuzinui svečių. Laiptinėje iki pat ryto brazdėjo gitaros ir trepsėjo šokėjai. Rytą Rasputiną pakvietė imperatorienė. Tąnakt jis nebuvo sudėjęs nė bluosto, jį kamavo pagirios. Baronienė Vera Kusova patarė senuoliui kol kas verčiau nesirodyti imperatorienei. Madam Kusova buvo kavalerijos karininko žmona, kuri, Ochrankos duomenimis, „norėjo išrūpinti vyrui geresnį postą, o mainais užmezgė su Rasputinu intymius ryšius". „Jis viską sugadins, – užfiksavo jos žodžius agentas. – Mūsų senuolis smarkiai pagedo". Tačiau valandėlę snustelėjęs, Rasputinas pabudo sveikas ir žvalus.

Jis ėmė taip pasitikėti savo galia imperatorienei, kad dažnai vykdavo pas ją kone tiesiai nuo stalo, prie kurio lėbavo. Gegužės 9 d., girtas ir įsijaudrinęs, Rasputinas pasiuntė namo prižiūrėtojo žmoną atvesti jo mylimiausios masažistės Utinos. Šios nebuvo namie, tad senuolis nusvirduliavo į tame pat aukšte gyvenusios siuvėjos butą. „Kodėl tau neatėjus pas mane, Katia?" – maldavo jis. Šiai nesutikus, tarė: „Ateik po savaitės, duosiu tau penkiasdešimt rublių". Kitą rytą jis susitiko su imperatoriene. Paaiškėjo, kad caras nepritaria kažkokiam planui, galbūt kariuomenės vado pakeitimui. Grįžęs namo Rasputinas nusiuntė telegramą sinodo oberprokurorui Sableriui: „Brangusis mano, pasikalbėjome su Motinėle ir nutarėme, kad ne taip paprasta perkalbėti mūsų valdovą". Tada parsivedė prostitutę, užrakino kambaryje ir, pasak Ochrankos vyrų, laikė, kol „tarnai ją išleido".

Senuolis nerimavo dėl savo saugumo. Žmona perdavė žinią, kad į Pokrovskoję atvyko kažkoks nepažįstamas žmogus. Gegužės 12 d. Rasputinas nusiuntė telegramą Tobolsko gubernatoriui: „Jau tris savaites Pokrovskojėje gyvena įtartinas vyriškis, kartais jis sakosi esąs iš Maskvos, kartais iš kažkur kitur", ir pasistengė, kad gubernatorius rimtai reaguotų į šią žinią, nes atsakymą paprašęs siųsti Vyrubovai į Carskoje

Selo. O po dviejų dienų jis per plauką nebuvo sumuštas. Penktą valandą po pietų nuėjo į butą Malaja Dvorianskajos gatvėje. Dešimtą valandą kitoje gatvės pusėje budėjęs agentas pastebėjo, kaip į neapšviestą buto kambarį įėjo moteris. Staiga ji išbėgo ir įpuolė į apšviestą patalpą, kurioje sėdėjo du vyrai. Tuomet agentas pamatė iš tamsaus kambario į prieškambarį sprunkantį aiškiai išsigandusį Rasputiną; jis čiupo skrybėlę, apsiaustą ir, tebelaikydamas juos rankose, spruko į gatvę. Vyrai puolė vytis. Rasputinas šoko į pro šalį riedančią arkliais traukiamą karietą ir visą kelią stovėjo nuolat gręžiodamasis atgal, kad įsitikintų, ar niekas jo neseka. Privažiavęs Liteinyj prospektą, išlipo iš karietos, nurimo ir parėjo namo.

Simanovičius, lošimų klubuose prisiklausydavęs visokiausių gandų ir sužinodavęs visas intrigas, baiminosi dar vieno pasikėsinimo į Rasputino gyvybę. Marija Rasputina buvo susižadėjusi su jaunu kavalerijos karininku, gruzinu Simeonu Pchakadze, kuris pakvietė būsimą uošvį į pobūvį grafo Tolstojaus namuose Troickajos gatvėje. Dauguma susirinkusiųjų buvo girti. Staiga Rasputinas išvydo, kaip Pchakadzė išsitraukė revolverį ir nusitaikė tiesiai į jį. Senuolis pažvelgė į jaunuolį ir tarė: „Tu nori mane nužudyti, bet tavo ranka tau nepaklus“. Pchakhadzė apstulbo, svečiai puolė į paniką, nevykėlis žudikas pabėgo. Rasputinas apsisuko, išėjo iš kambario, pasiėmė kailinius ir grįžo namo. Atsidūręs savo bute, jaunasis kapitonas mėgino nusišauti, bet nesėkmingai. Kitą dieną, susitikęs su Simanovičiumi, Rasputinas tikrąja to žodžio prasme šokinėjo iš džiaugsmo – visuomet taip elgdavosi, kai būdavo gerai nusiteikęs. „Na, pavojus praėjo, – tarė jis. – Buvo pamėginta. Pchakadzė, be abejo, jau nebe mano dukters sužadėtinis. Dabar jis važiuos namo“. Simanovičius, įsitikinęs, kad atostogos kapitonui buvo skirtos įgyvendinti karinį sąmokslą ir nužudyti senuolį, pasakė Rasputinui, jog pavojus, jo manymu, dabar dar didesnis nei anksčiau.

Tą patį mėnesį Rasputinas tris kartus gavo komisinių. Ignatijus Manusas, korumpuotas Petrogrado bankininkas, kurį prancūzų ambasadorius laikė pagrindiniu vokiečių agentu sostinėje, ne kartą apmokėjo Rasputino numylėtinės Veros Tregubovos paslaugas. Gegužės 26 d. girtut girtutėlis Rasputinas buvo pastebėtas drauge su Vera lipantis lauk iš Manuso automobilio. Senuolis ją pabučiavo, paglostė ir grįžo namo. Vis dar nepasitenkinęs, jis vėl pabeldė į siuvėjos Katios duris. Inžinierius Mendelis Emanuelis Neimanas paprašė Rasputiną išgelbėti jį nuo gresiančių aštuonių mėnesių kalėjimo – Neimanas buvo nuteistas

už mėginimą papirkti pareigūnus ir taip išsisukti nuo karo tarnybos. Rasputinas jį patikino, kad prašymas bus įteiktas „pačiam“ – omenyje turėjo carą. Dolina Michailovna prašė padėti gauti Rusijos pilietybę maskviečiui gatavų drabužių magnatui Mandlui, kurio parduotuvės labai nukentėjo per riaušes prieš vokiečius.

Rusijai priklausiusią Lenkiją ištiko baisi katastrofa. Vokiečiai taip atkakliai ir nuožmiai veržėsi į Varšuvą, kad iš rusų kariuomenės teliko „miniatiūriniai pulkai“. Nuo priešo atakų pradžios jie neteko beveik pusės milijono kareivių. „Vokiečiai eikvoja metalą, mes prarandame gyvybes, – sakė vienas rusų armijos vadas. – Jie eina pirmyn... mes tik atsimušinėjame, patiriame daugybę nuostolių, praliejame marias kraujo ir traukiamės atgal“. Atvykusiam į Stavką Nikolajui buvo trumpai pranešta apie sumuštą kariuomenę. „Caro rankos drebėjo, – prisiminė ten buvęs pramonininkas Putilovas. – Jis buvo ypač sukrėstas, kai aš, giliai susijaudinęs ir vos galėdamas sulaikyti ašaras, kalbėjau apie nedylantį kareivių atsidavimą ir meilę carui bei tėvynei“.

Tačiau netrukus paaiškėjo, kad imperatorienei šio atsidavimo neskirta nė lašo. Maskviečiai ėmė protestuoti prieš skerdynes. Tris dienas jie siaubė miestą, padeginėjo namus. Policija laikėsi nuošalyje. Pro geriausios muzikos parduotuvės langus įtūžę žmonės svaidė vokiškus *Bechstein* ir *Bluthner* – fortepijonus ir pianinus. Raudonojoje aikštėje susirinkusios minios reikalavo pakarti karo ir vidaus reikalų ministrus. Pasigirdo ir grėsmingesnių šūksnių, reikalaujančių, kad Aleksandra, kol vyksta karas, būtų išsiųsta į vienuolyną, o Nikolajus užleistų sostą didžiajam kunigaikščiui Nikolajui Nikolajevičiui. Miestelėnai patraukė prie Marijos ir Martos vienuolyno, kurį po vyro nužudymo įkūrė didžioji kunigaikštienė Elizabeta. Kadaise ji buvo labai populiari Maskvoje; dabar apie ją kalbėjo taip pat kaip ir apie jos seserį Aleksandrą: *„ona nemka“* – ji vokietė.

Gegužės mėnesį gandonešiai paskleidė istoriją, esą ji lankėsi ligoninėje, į kurią ką tik buvo atvežti nauji sužeistieji – rusų kariai ir vokiečių belaisviai. Palatos buvo pilnut pilnutėlės, todėl kai kuriuos belaisvius teko guldyti ant grindų. Didžioji kunigaikštienė liepė ūkvedei ant žemės guldyti rusų kareivius, o į jų lovas perkelti vokiečius. „Vokiečiai pripratę prie kultūros ir komforto, – neva sakiusi ji. – O rusai nepajusią jokio skirtumo“. Tai buvo grynas pramanas; didžioji kunigaikštienė buvo la-

bai humaniška moteris, be to, teigė akyse neregėjusi nė vieno belaisvio. Tačiau minia patikėjo istorija; žmonės šaukė, kad vienuolyne ji slepia vokiečių šnipus ir savo brolį, didįjį Heseno kunigaikštį Ernestą. Moteris pasitiko minią prie vartų ir pakvietė užeiti apieškoti vienuolyną. Kai atvyko policija, kažkas metė į ją pirmąjį akmenį – „šalin vokietę!" Varomi šalin miestelėnai skandavo Aleksandros vardą, pridurdami „*Niemieckaja bliad*" – „vokiečių šliundra".

Policijai ėmus šaudyti į plėšikus, šie pratrūko rėkti: „Kovoti su vokiečiais jūs neturite ginklų, užtat jų pakanka žudyti rusus". Įžeidimas buvo iškalbingas. Generolas Brusilovas vis dar laikė užėmęs Pšemyšlį, brangia kaina užgrobtą Galicijos miestą. Jis aiškiai pasakė, jog techniškai tai jau nebe tvirtovė, nes ginklai guli be šaudmenų. Iš 250 vyrų, kovojusių nuo pat karo pradžios, gyvų liko daugiausia 6; pulkai teturėjo tik penkis ar šešis tikrus karininkus. „Per vienerius karo metus reguliarioji armija buvo sunaikinta, – rašė jis. – Ją pakeitė nemokšų pulkai".

Rasputinas žinojo, kad Maskvos policijos prefektas parašė išsamią ataskaitą apie incidentą Jaros klube – apie nepadorų apsinuoginimą, peštynes, grasinimus policininkams. Jis buvo saugus tik tol, kol vidaus reikalų ministro poste sėdėjo susikompromitavęs Nikolajus Maklakovas, tačiau Maklakovo pozicijos pastaruoju metu ėmė silpti. Atėjo laikas dar kartą taktiškai pasitraukti į Sibirą. „Seniai sielvartauju išsiilgęs namų, – birželio 1 d. siuntė jis telegramą žmonai. – Anuška turi rūpesčių, bus operuojama, jie jos neišleidžia". Rasputinas kalbėjo apie Vyrubovą, laukiančią sutraiškytos pėdos operacijos. Vakare jis pasigėrė su Manusu ir vėl nuėjo į siuvėjos Katios kambarį. Grįždamas laiptinėje susitiko namų prižiūrėtojo žmoną ir ėmė kabinėtis prie jos, prašydamas jį pabučiuoti. Šiai pavyko išsilaisvinti ir paspausti jo durų skambutį, kad tarnaitė parsivestų senuolį namo.

Kitą dieną Rasputinas išvažiavo į Sibirą. Paskui jį it šešėliai nusekė Ochrankos agentai. Rusai paliko Pšemyšlio tvirtovę. Pralaimėjimas buvo dar vienas smūgis didžiajam kunigaikščiui Nikolajui Nikolajevičiui, kurį jau susilpnino Rasputinas ir Maskvos minios šūksniai, raginantys užimti sostą. Imperatorienė pavydėjo didžiajam kunigaikščiui ūgio, populiarumo, jo – vienintelio stipraus Romanovo – įvaizdžio; Aleksandros išdidumas vos galėjo pakęsti ryškų skirtumą tarp didžiojo kuni-

gaikščio ir jos „mažojo vyrelio“. Priminę imperatorienei, kad Nikolajus Nikolajevičius grasina pakarsiąs jos Draugą, Rasputinas ir Vyrubova nesunkiai įtikino ją, jog vyriausiasis kariuomenės vadas jau vadina save Nikolajumi III. Kai Rasputinas Maskvoje persėdo į kitą traukinį, Aleksandra rašė carui apie savo neapykantą „N“ – Nikolašai, didžiajam kunigaikščiui. Jai nesukliudė, kad jos vyras tuo metu buvo Nikolašos svečias Stavkoje. „Aš visiškai nepasitikiu N., – rašė imperatorienė. – Žinau, kad jis toli gražu nėra protingas, o dabar atsisuko prieš Dievo žmogų. Jo darbai negali būti palaiminti, o patarimai nebus geri... esu tikra, kad Rusija nebus palaiminta, jeigu jos valdovas leis persekioti jam siųstą Dievo žmogų“. Laiškuose Aleksandra retai vadino Rasputiną vardu, jis dažniausiai būdavo „Draugas“, bet šįkart imperatorienė rašė be užuolankų. „Žinai, kad N. neapykanta Grigorijui yra labai stipri“, – pridūrė ji.

Po dviejų dienų dar įpylė žibalo į ugnį. „N. ir Vitė kalti, kad yra tokia Dūma, suteikusi tau daugiau rūpesčių nei džiaugsmo, – pradėjo Aleksandra. – Man nepatinka, kad N. susijęs su tais pasisėdėjimais, per kuriuos aptarinėjami vidaus reikalai. Jis menkai supranta mūsų šalį, ta-

čiau garsiu balsu ir gestais vis tiek primeta ministrams savo nuomonę. Kartais jo kvaila pozicija varo mane iš proto... Niekas jau nebežino, kas tikrasis Imperatorius... Atrodo, tarytum N. viską spręstų, keistų, darytų. Jaučiuosi niekam tikusi ir appgailėtina“. Laiškas buvo apgalvotai persmelktas pykčiu. Jis pažadino košmariškus vyro prisiminimus apie Vitę ir 1905-uosius; kaltino didįjį kunigaikštį arogancija ir valdovo išdavimu; tyčiojosi – „jo kvaila pozicija“ – ir negailestingai naudojosi „apgailėtinos žmonos“ padėtimi. Ir visa tai buvo gryniausia netiesa. Didysis kunigaikštis buvo tiesiog jaudinamai atsidavęs savo miniatiūriniam pusbroliui. Nepalyginti geriau už Aleksandrą pažinojo „mūsų šalį“, nes buvo paprastų rusų apsuptas kareivis, o ji pusiau anglė, pusiau vokietė, atskirta nuo jų visų, išskyrus vieną – Rasputiną. Tai ir buvo kliūtis, nes rusai mylėjo ir gerbė vieną vienintelį Romanovą – Nikolajų Nikolajevičių. Tačiau, karštai remiama Rasputino, imperatorienė ryžosi sunaikinti vyriausiąjį kariuomenės vadą, nors ir pačiame vokiečių puolimo įkarštyje.

Nikolajus neįstengė jai pasipriešinti. „Vėl pradedu jausti savo senutę širdį, – skundėsi caras žmonai. – Pirmą kartą ji sustreikavo praėjusių metų rugpjūtį, po Samsonovo katastrofos, ir štai dabar vėl – kairėje pusėje taip sunku, kad vos galiu kvėpuoti. Bet ką aš galiu padaryti!“ Nei

daug, nei mažai – Nikolajus ėmė vartoti kokainą, kuris, pasak jo, išvalo užsikimšusią nosį ir padeda atgauti jėgas. Aleksandra parašė mananti, kad „kokainas [*sic*] tikrai padeda", ir tučtuojau pasiskundė, kad jai pačiai ramiai miegoti neleidžia pilvo skausmai, bet gelbsti karšto vandens pūslė ir opiumas. Fronte rusų artileristai šaudė į saviškius. Batalionui buvo įsakyta prie Opatovo užpulti viela apjuostus gerai ginkluotų vokiečių įtvirtinimus. Po mūšio likę gyvi rusai gulėjo sviedinių išraustose duobėse niekieno žemėje. Kai jie iškėlė baltas vėliavas, rusų artileristams buvo įsakyta šaudyti.

Birželio 6 d. Rasputinas išlipo iš traukinio Tiumenėje. Pernakvojo Tiumenės vienuolyne pas savo draugą Marcijaną, vienuolyno vyriausiąjį; šis surengė senuoliui iškilmingą vakarienę, į kurią sukvietė garbingiausius apylinkės žmones su žmonomis. Ochrankos agentai raportavo, kad po vakarienės Rasputinas buvo visiškai girtas, o Marcijanas skundėsi, kad svečias baigia ištušinti visas vienuolyno vyno atsargas. Kitą dieną Rasputinas su Marcijanu ir savo tarnaite-meiluže Dunia išsiruošė į pikniką: pasiėmė krepšį šviežių agurkų, puskubilį vyno ir išjojo vienuolyno žirgais – Rasputinas nuo pat vaikystės buvo puikus jojikas. Paskui senuolis išvyko į Pokrovskoję.

Birželio 11 d. Rasputinas iškėlė kaimynams puotą. „Jis šiek tiek išgėrė, – raportavo agentai, – užsuko gramofoną, šoko ir retkarčiais prisijungdavo prie dainuojančiųjų". Paskui ėmė girtis savo įtaka ir galia. Pasakojo išlaisvinęs iš kalėjimo tris šimtus baptistų, nuteistų už dalyvavimą sektos veikloje; jam buvo pažadėta, kad kiekvienas duos po tūkstantį rublių, tačiau iš viso surinko tik penkis tūkstančius. Dar gyrėsi „kai paskutinį kartą buvęs pas carą", jam neva pavykę įtikinti Nikolajų naujų dalinių formavimą atidėti iki rudens, kai bus nuimtas derlius.

Tuščios pagyros. Birželio mėnesio netektys ir nuostoliai buvo tokie dideli, kad vyriausybė pasiūlė mobilizuoti antrąją kategoriją – vyresnius negu trisdešimt penkerių metų vyrus. Per visą Rusijos istoriją tokios kraštutinės priemonės buvo griebtasi tik du kartus: per Napoleono invaziją 1812 m. ir per Krymo karą 1854 m. Tūkstančiai šaukiamųjų vyko į frontą apimti šoko. Gautų šautuvų daugelis nemokėjo net užtaisyti. „Dažnas nebuvo matęs geležinkelio ir traukinių, o ilga kelionė vyrus visiškai išmušė iš vėžių, – rašė vienas karininkas, – atvykę jie nesiskyrė

nuo bepročių". Karininkai nenutuokė, ką su jais daryti. „Akylai juos saugok, kol prasidės mūšis, – patarė vienas karininkas kolegai. – Jie bus pirmoji mėsa".

Galiausiai krito pagrindinis artilerijos sviedinių trūkumo kaltininkas karo ministras Vladimiras Suchomlinovas. Vasario mėnesį išdavyste buvo apkaltintas ir slapta pakartas vienas jo protežė pulkininkas Sergejus Miasojedovas. Kovo mėnesį viskas paaiškėjo, ir karo ministro reputacijai iškilo pavojus. Prieš karą Miasojedovas buvo du kartus pašalintas iš armijos, nes jo ekstravagancija, palaidai gyvenantys draugužiai ir vizitai į Antrąjį reichą – jis net kelis kartus svečiavosi kaizerio medžioklės namelyje – inspiravo kaltinimus, esą pulkininkas dirba vokiečiams. Suchomlinovas tarpininkavo, kad jį vėl priimtų į kariuomenę. 1915 m. pradžioje geltonoji spauda dar pakurstė ugnį; buvo atnaujinti kaltinimai, pulkininką areštavo, apkaltinę plėšimu bei šnipinėjimu. Iš Prūsijos fronto, kuriame tarnavo, Miasojedovas nusiuntė giminaičiui dovanų lempą ir paveikslą. Tai ir buvo „plėšimas", nors jis teigė abu daiktus pirkęs. O kaltinimai šnipinėjimu rėmėsi kalbomis, esą vokiečiai jam sumokėję dešimt tūkstančių rublių. Pinigų niekas taip ir nerado, bet pulkininkas buvo pakartas. Į šią istoriją buvo įpinta jauna ir neapdairi gražuolė karo ministro žmona. Taigi ir ją „nemaloniai suporavo su tam tikrais gerai žinomais vokiečių agentais".

Kai išaiškėjo Suchomlinovą lengvabūdiškai įsitikinus, kad „nėra ko jaudintis", ir atmetus prancūzų pasiūlymą tiekti artilerijos sviedinius, caras daugiau nebegalėjo jo ginti. Birželio mėnesį ministras buvo atleistas, nors iš pradžių Nikolajus leido jam toliau gyventi bute Carskoje Selo ir likti rūmuose. Tai sukėlė tokią įtūžio bangą, kad galiausiai Suchomlinovas buvo areštuotas ir nuteistas už šnipinėjimą. Bylą tyręs pareigūnas parodė slaptosios policijos generolui Vasiljevui „nepaneigiamą jo kaltės įrodymą". Tai buvo Suchomlinovo žmonai adresuotas atvirukas, kurį iš Karlsbado atsiuntė senas jos pažįstamas Altšileris. Jis rašė: „Karlsbade lyja, keliai prasti, taigi apie ilgus pasivaikščiojimus galima tik pasvajoti".

Vasiljevas pareiškė, kad vargu ar tai galima laikyti svariu įrodymu. Pareigūnas atkirto, jog užuomina apie prastus kelius ir negalimus pasivaikščiojimus aiškiai kažką slepia – „velnias žino, ką tas žmogus turėjo omenyje". Teisme kaltintojui nepavyko įrodyti, kad vokiečiai sumokėjo karo ministrui didelę pinigų sumą. Vis dėlto Suchomlinovas, žmogus mažiau nei prieš dvylika mėnesių mobilizavęs Rusijos armiją, buvo

nuteistas ir įkalintas. Jį pakeitė generolas Aleksejus Polivanovas, gabus ir gerbiamas žmogus, deja, nesižavėjęs Rasputinu. „Atleisk man, – rašė Aleksandra vyrui, – bet man nepatinka, kad karo ministru paskirtas Polivanovas. Argi jis ne mūsų Draugo priešas?" Taigi generolo korta buvo pažymėta, šiam dar nespėjus sėsti į naują kėdę.

Vykstantis karas buvo justi ir tolimiausiose Rusijos vietose. „Kaimai ištuštėjo", – paprastai ir aiškiai Bernardui Paresui pasakojo vienas valstietis, kurio trys broliai žuvo fronte. Pirmieji du kariavo ilgai ir spėjo pasižymėti. O trečiąjį „jie išstatė kaip avį". Kito britų stebėtojo, generolo Alfredo Nokso, lankytas kaimas jau buvo netekęs dvidešimt keturių iš dvidešimt šešių į karą pašauktų vyrų. Nikolajus Nikolajevičius pripažino, jog kariniai „mokymai vyksta taip prastai, kad nėra ką net kritikuoti"; Aleksandros akimis žiūrint, jis pats toks buvo. Imperatorienės laiškai jau tapo isteriški. „Negaliu pakęsti, kad tu vis dar štabe, – rašė ji carui birželio 12 d., – ir klausaisi N. patarimų, kurie nėra ir negali būti geri – jis neturi teisės taip elgtis, kištis į tavo reikalus. Visi apstulbinti, kad ministrai ataskaitas neša jam, tarsi dabar jis būtų jų valdovas. O, mano Niki, viskas klostosi ne taip, kaip turėtų, todėl N. nepaleidžia tavęs, nori, kad klausytumeisi jo idėjų ir blogų patarimų".

Nors Rasputinui ir nepavyko atidėti šaukimo, jis įrodė kaimynams savo svarbą, kai į Pokrovskoję atpūškavęs garlaivis atgabeno Tobolsko gubernatorių. Senuolis užlipo į laivo denį ir įkalbėjo gubernatorių atšaukti penkiasdešimties rublių baudą, paskirtą vienam Pokrovskojės valstiečiui, kad be leidimo statėsi namą. Vaikštinėdamas po kaimą, jis pakuždėjo slaptosios policijos agentams, kad trys ministrai – ministras pirmininkas Goremykinas, prekybos ministras kunigaikštis V. Šachovskojus – jį tiesiog „dievina"; trečiojo nepaminėjo, bet pridūrė labai gerai pažįstąs Nikolajų Nikolajevičių ir pridėjo: jeigu didysis kunigaikštis būtų galėjęs, 1905 m. būtų įpiršęs Rusijai konstituciją; tačiau netrukus jis gausiąs ko nusipelnęs.

Birželio 13 d. senuolis pasijuto prastai. Užplūdo prisiminimai apie užpuolimą, vos neatėmusį jam gyvybės. Išvakarėse pas jo kaimynę Nataliją buvo užsukusi kažkokia dama. Ji pasiteiravo apie Rasputiną ir pridūrė norinti apsistoti Nataljos namuose. Šeimininkei nesutikus, moteris dingo iš kaimo. Kitą rytą apie paslaptingą viešnią Natalja papasakojo

Rasputinui. Šis nedelsdamas pasiuntė žmogų jos ieškoti. Tačiau damos rasti nepavyko. Agentai pastebėjo, kad Rasputinas labai susinervino. Jis apibūdino Nataljai visas pažįstamas damas iš Aleksandros aplinkos – aiškiai nerimavo, kad imperatorienė tikrina jo elgesį. Carskoje Selo likusi Vyrubova taip pat jaudinosi. Ji pasiuntė Rasputinui telegramą: „Kamuoja nuojauta, kad atsitiks kas nors baisaus, pasiilgau tavęs, rašau tau – palaimink mane. Ana“.

Tiesą sakant, caras įsakė pradėti tyrimą. Rasputino nuogąstavimai pasitvirtino – Maklakovas buvo atleistas. Jo įpėdinis kunigaikštis Nikolajus Ščerbatovas, gabus vyras, pasakojo vidaus reikalų ministerijoje radęs „tokią netvarką, kad negalėjau patikėti savo akimis“. Rasputinas neturėjo jam jokios įtakos. Nors po šešių savaičių imperatorienė ėmė planuoti Ščerbatovo atleidimą, kol kas Rasputinas buvo labai pažeidžiamas. Vienas iš pirmųjų kunigaikščio veiksmų buvo jo padėjėjui Ochrankos vadui generolui Džunkovskiui duotas įsakymas parengti išsamią ataskaitą apie Rasputiną ir incidentą Maskvos Jaros klube. Džunkovskis tučtuojau buvo apgaubtas Andronikovo dėmesiu – meilikaujamas laiškas, dovanos – ikona ir apsiaustas iš Bucharos. Viskas veltui. Generolas pasinaudojo audiencija pas Nikolajų – buvo pašauktas dėl riaušių Maskvoje – ir trumpai išdėstė, ką žino apie senuolį. „Papasakojau imperatoriui apie Rasputiną, apie jo elgesį Jaroje ir įteikiau dokumentą, kuriame buvo aprašyta jo žalinga įtaka, vedanti Rusiją į destrukciją, – vėliau liudijo Džunkovskis. – Paprašiau imperatoriaus leidimo tęsti tyrimą“. Jis atsakė: „Ne tik leidžiu, bet ir pats prašau tyrimą pratęsti. Šios ataskaitos bus skirtos tik mums – tegu tai lieka tarp mudviejų“.

Birželio 10 d. caras išvyko į Stavką ir ten išgirdo dar daugiau piktų žodžių apie senuolį. Iš pradžių didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius užsiminė apie pastarojo lėbavimus ir ištvirkavimus. Įsikarščiavęs prabilo apie dar baisesnius dalykus – neva prie Rasputino prisišliejęs vokiečių agentai, o jis iš imperatorienės sužinąs viską, kas vyksta Stavkoje. „Nieko apie tai nežinojau, – tarė caras. – Negalėjau net įsivaizduoti“. Tuomet didysis kunigaikštis pasiūlė atsivežti į Stavką Aleksandrą ir jai parodyti Ochrankos užvestą bylą. „Pribaik jį, – ragino Nikolajus Nikolajevičius. – Išspręsk šį reikalą šeimoje“. Caras sutiko.

Rasputinas nuolat bendravo su imperatoriene. Birželio 13 d. ši parašė Nikolajui, prašydama tučtuojau atsakyti „jeigu nori ko nors paklausti mūsų Dr[augą]“. Po dviejų dienų ji parašė carui, kad Rasputinas jaučia

jam už nugaros kažką rezgant – „jis apgailestauja, kad nepapasakojai jam daugiau“ – ir perdavė senuolio žinutę: „Mažiau kreipk dėmesio į žmones, pasikliauk savo paties nuojauta“. Džunkovskio ataskaita buvo prastai saugoma paslaptis. Rasputinas apie ją nugirdo iš gausių pažįstamų – slaptosios policijos agentų. Imperatorienė sunerimo. Perskaičiusi ataskaitos kopiją, iš pradžių ji apsipylė ašaromis, o paskui tiesiog įtūžo, nes sužinojo, kad dokumentą matė ir jos mylimiausias sūnėnas. „Mano priešas Džunkovskis, – rašė Aleksandra carui, – parodė tą šlykštų, nešvankų popierių Dmitrijui... Kokia nuodėmė; & juk tu jam sakei, kad tau gana tų purvinų istorijų & kad nori griežtai jį nubausti – oi, kaip tai žema... Jeigu leisime persekioti Mūsų Draugą, kentėsime patys ir mūsų šalis... Aš tokia išsekusi, kamuoja širdies skausmai, taip skaudu dėl viso šito – mintis, kad tas, kurį mes taip garbiname, drabstomas purvais, yra daugiau negu siaubinga. O, mano meile, kai tu pagaliau trenksi kumščiu į stalą ir suriksi Džunkovskiui ir kitiems, kad jie elgiasi ne taip – nebijo tavęs, nors privalo, – jie išsigąs... Jei Džunkovskis ten, pasikviesk jį ir pasakyk, jog žinai, kad jis visiems mieste rodo šį popierių, įsakyk jį suplėšyti, uždrausk taip kalbėti apie Grigorijų, pasakyk, kad taip elgiasi tik išdavikai... O, mano Berniuk, tegul jie dreba prieš tave... Tu visuomet pernelyg švelnus ir visi tuo naudojasi. Daugiau taip tęstis nebegali“.

Rasputinas žinojo, kas vyksta. „Na, jūsų Džunkovskis gavo, ko nusipelnė“, – pareiškė jis Pokrovskojėje apsistojusiems agentams. Senuolis buvo teisus. Netrukus kunigaikštis Ščerbatovas gavo caro žinutę: „Reikalauju nedelsiant atleisti generolą Džunkovskį“. Niekas neabejojo, kad iš tiesų reikalavo Rasputinas ir Aleksandra; generolas vėliau paliudijo, jog Nikolajus „taip pasielgė verčiamas carienės“. Jį pakeitęs Vasiljevas puikiai žinojo, kad jeigu imsis senuolio, labai pakenks savo karjerai. „Tiesą sakant, – rašė jis apie savo pirmtaką, – jo elgesys atrodo gana netaktiškas“. Naujasis Ochrankos vadas, iš savo agentų raportų žinodavęs kiekvieną Rasputino žingsnį, buvo pasmerktas likti nebyliu.

Rasputino nuotaika pasitaisė. Birželio 17 d. jo aplankyti vežimaičiu atvažiavo tėvas Marcijanas ir Rasputino protežė, Tobolsko vyskupas Varnava. Kai Rasputinas vertė sinodą patvirtinti Varnavą vyskupu, dvasininkų nuogąstavimai buvo pagrįsti – šis išties pasirodė esąs labai nemalonus tipas. Varnava buvo karštas pogromų gerbėjas, o šaižiu balsu sakydamas pamokslus, žodį „žydas“ būtinai tardavo – veikiau šnypšdavo – plėšriai išsiepęs aštrius dantis. Iš jo lūpų sklindantys užgauliojimai

būdavo tokie storžieviški, tokie netaktiški, kad tiesiog provokuodavo klausytojus. Savo priešais Varnava laikė beveik visus. Liberalai, kolegos dvasininkai, inteligentai, užsieniečiai – visi buvo „kraują čiulpiantys žydpalaikiai". Sinodas skundėsi, kad jis „nieko nelaukdamas savo vyskupiją pavertė privačia Rasputino valda", be to, „nesiskaitė su jam pavaldžiais dvasininkais" ir Rasputino prašomas varinėdavo juos iš vienos parapijos į kitą. Varnavos sesuo, sinodo menko tarnautojo žmona, „paprasta, bet sumani, protinga ir labai atsidavusi broliui" moteris, daug žinojo apie cerkvės politiką, tyrimo komisija juodu praminė „Rasputinui atsidavusiais čiuptuvais". Varnava pasekė senuolio pavyzdžiu – Tobolsko gubernatorius Stankevičius skundėsi, kad vyskupas padeda vyrams išsisukti nuo karo tarnybos: už pinigus įtaiso juos į tokias pareigas cerkvėje, kurias užimantys būdavo atleidžiami nuo tarnybos.

Marcijanas ir Varnava atsivežė dvi statinaites vyno ir su senuoliu puikiai pasilinksmino. Kitą rytą prie Pokrovskojės suūkė Tiumenės garlaivis. Juo atplaukė agentams nežinomas žydas – tikriausiai verslininkas iš Permės. Kol garlaivis stovėjo keturiasdešimt penkias minutes, ji tarėsi su Rasputinu, ar būtų galima pasirašyti sutartį tiekti armi-
310 jai atsargas. Tuo pačiu garlaiviu į miestą apsipirkti išplaukė Rasputino žmona ir Dunia. Kol jų nebuvo, senuolis pasiuntė trumpą telegramą Vyrubovai: „Kaip sveikata, bučiuoju". Moterys grįžo su Jelizaveta Solovjova; kad ši moteris artimai bendrauja su Rasputinu, buvo pastebėta dar vasario mėnesį Petrograde. Pasisveikinti ir pabučiuoti senuoliui ranką užsuko naujasis parapijos popas tėvas Sergejus, kurį paskyrė Varnava, prašomas Rasputino. Aštuntą valandą vakaro agentai pastebėjo, kad senuolis išraudusiu veidu, „aiškiai girtas", vedinas gražiąja madam Solovjova, eina iš namų. „Jiedu sėdo į vežimaitį ir nuvažiavo į miško tankmę, – užsirašė agentai. – Grįžo po valandos, jis buvo labai išbalęs".

Birželio 28 d. senuolis dar labiau pasismagino. Jo aplankyti atvyko Patušinskaja, karininko žmona iš Jalutorovsko. Išsvirduliavusį iš namo Rasputiną ji rėmė iš vienos pusės, Solovjova – iš kitos. Senuolis glostė Patušinskają, „apatinę jos kūno dalį, – užfiksavo agentai. – Visą dieną grojo gramofonas, jis buvo labai linksmas, gėrė vyną ir alų". Kitą rytą šis *ménage a trois* nutrūko, nes Solovjova gavo įsiutusio vyro telegramą, kuria šis liepė žmonai tučtuojau grįžti į Petrogradą. Rasputinas guodėsi Patušinskajai – apkabinęs ją vaikščiojo po kiemą ir dainavo.

Birželio 30 d. rytą senuolis išsimaudė upėje ir nuėjo pas kaimyno, djakono Jermolajaus, kuris kaimo cerkvėje giedojo psalmes, žmoną. Tačiau jo galvoje sukosi visai ne dvasiškos mintys. Moteris laukė Rasputino prie atviro lango ir praleido su juo pusę valandos. Po pietų Patušinskaja gavo telegramą iš savo vyro – šis taip pat liepė jai kuo greičiau grįžti į Jalutorovską. Prieš lipdama į garlaivį, ji, pasak agentų, „aistringai išbučiavo Rasputino lūpas, nosį, skruostus, barzdą ir rankas".

Kartais šventajam žmogui būdavo sunku gerai sutarti su vyrais, kuriuos apgaudinėjo. Kai Jelenos Patušinskajos vyras pasipriešino žmonos romanui su Rasputinu, šis pasirūpino, kad jį perkeltų į Odesą. Ištremtas karininkas nusišovė. Tačiau dažniausiai vyrai susitaikydavo su likimu; šis reiškinys buvo taip puikiai žinomas – Rasputinas nė nemėgino to slėpti – kad tik dar labiau kurstė gandus apie jo ryšį su imperatoriene.

Trumpai aplankęs Tobolske Varnavą – agentai nevažiavo kartu, todėl pokalbis nėra užrašytas, – Rasputinas netrukus sveikino į kaimą atvykusius Ivaną Ivanovičių Dobrovolskį ir jo žmoną Mariją Semionovną. Dobrovolskis, jau beveik penkiasdešimtmetis, korumpuotas, nutukęs valstybės tarėjas, tarnavo koledžų inspektoriumi ir turėjo dvidešimčia metų jaunesnę žmoną. Tą rytą, vos atvykusi, pastaroji sėdo prie pianino ir ėmė skambinti, o Rasputinas jai plojo ir trepsėjo kojomis. Paskui, pasak agentų, „visai nesigėdydamas šalia buvusios dukters", ėmė glėbesčiuoti viešnią. Apie patį Dobrovolskį raporte nė neužsimenama. Paskui Rasputinas su Dobrovolskaja ir vaikais „išėjo į laukus, dainavo dainas, bėgiojo, Rasputinas žaidė su jais kamuoliu".

Djakonas Jermolajus irgi kankinosi. Liepos 7 d. Rasputinas ir Dobrovolskis buvo pakviesti pietų pas kaimyną Arapovą. Agentai matė, kaip senuolis „girtas išėjo iš namo ir patraukė lankyti psalmių giedotojo Jermolajaus žmonos". Grįžo namo ir vėl būtų ėjęs pas ją, bet tarnaitė Dunia paprašė jį pasilikti. Rasputinas liepė jai „eiti po velnių", o pats per lietų išėjo pasivaikščioti su agentais ir ėmė pasakoti jiems apie karą ir kaip kai kurie žmonės jo priešinimąsi karui palaikė išdavyste. „Praeitais metais, kai gulėjau ligoninėje, ir pasklido gandai, kad gresia karas, prašiau caro nesivelti, – kalbėjo senuolis. – Nusiunčiau jam gal dvide-

šimt telegramų... Jie netgi norėjo paduoti mane į teismą. Apie tai buvo pranešta carui, ir jis pasakė, kad „tai mūsų asmeniniai reikalai, todėl manęs negalima teisti".

Tą patį mėnesį drauge su dukterimis, Dobrovolskiais ir Jermolajais Rasputinas nuvyko aplankyti Patušinskajos. Garlaivyje draugija susispietė aplink Dobrovolskają, poilsio kambaryje grojusią pianinu. Tiumenėje visi sėdo į traukinį ir nuvažiavo į Jalutorovską. Patušinskaja pasitiko svečius stotyje. Ji atvažiavo dviem arkliais traukiama karieta, į kurią pakvietė tik Rasputiną, kiti turėjo samdytis vežimaičius. Namuose svečius pasveikino jos vyras. Taigi dabar draugijoje buvo trys apgauti sutuoktiniai – djakonas Jermolajus, storulis valstybės tarėjas Dobrovolskis ir karininkas Patušinskis. Rasputinas mylėjosi su jų visų žmonomis. Jie turėjo apie tai nutuokti; Ochrankos agentai žinojo. Dar tą pačią dieną, dešimtą valandą vakaro, jie matė, kaip Rasputinas pro langą nušoko į namo terasą. Pro kitą langą į vidinį kiemą išsliuogė Patušinskaja, „pamojo Rasputinui, ir abu pranyko tamsoje".

Kitą dieną, apie vidurdienį senuolis su Patušinskaja ir dukterimis sėdo į karietą ir išvažiavo pasivažinėti po mišką. Grįžus dukterys nuėjo vidun, o Rasputinas su Patušinskaja patraukė į tuščią sode stovėjusį vasarnamį. Vietelė buvo žavi. Tarnai agentams pasakojo, kad beveik prieš šimtmetį tame name glaudėsi ištremti sukilėliai dekabristai. Galbūt Rasputinui jis priminė generolo žmonos surengtą išprievartavimą. Pora praleido ten dvidešimt minučių. Kitą rytą Rasputinas su dukterimis sėdo į traukinį, paskui į garlaivį ir grįžo į Pokrovskoję.

Liepos 23 d. vokiečiams pasidavė Varšuva, visą šimtmetį buvusi pagrindine Rusijos citadele Lenkijoje. Nikolajus, pakirstas sielvarto ir pažeminimo, pranešė naujieną imperatorienei ir Vyrubovai. „Taip daugiau tęstis nebegali", – tarė jis. Rusų atsitraukimas virto panišku bėgimu. „Priselino it koks milžiniškas žvėris, – rašė rusų generolas, nes vokiečiai nutaikė savo sunkiąją artileriją į rusų pozicijas ir šaudė, kol visiškai jas sunaikino. – Tuomet žvėris atsargiai ištiesė letenas – pėstininkų dalinius – ir užėmė sunaikintus apkasus". Poetas Vladimiras Majakovskis tiesiog staugė iš pykčio dėl pėstininkų likimo:

Negalite
Tiesiog negalite
Palaidoti jo gyvo
Apkasuose ir blindažuose –
Žudikai!

Atsitraukdami rusai padeginėjo miestus ir kaimus, versdami paklaikusius jų gyventojus drauge bėgti į rytus, į Rusiją.

Deginamos žemės politika puikiausiai tiko vokiečiams. Pastogę jie rasdavo griuvėsiuose; jiems nereikėjo rūpintis civiliais, o rusai dažniausiai padeginėjo šieno kauges, palikdami neliestus augančius javus. Vyresnieji karininkai į traukinius sugrūdo meilužes, baldus, net „narvelius su kanarėlėmis", o daugiau nei milijonas pabėgėlių šlubčiojo šalia bėgių, slinko laukais. Žmonės buvo išsekę. Priėję karo lauko virtuvę, vyrai stvarstydavo maistą vienas kitam iš rankų, o moterys, spausdamos prie krūtinių išbadėjusius vaikus, mindžiodavo viena kitą, kad tik pagriebtų pilką troškintos kiaulienos gabalą. Šiose išdrikusiose dvidešimties ir daugiau mylių ilgio kolonose britų karo stebėtojas matė suluošintus gyvenimus – „du surišti, vieno nusususio arklio traukiami vežimai, šeima, pasikinkiusi karvę, nuskurę vyras ir žmona, nešini didžiuliais, į paklodę suvyniotų skarmalų ryšuliais". Paklausti, kur traukia, jie nežinojo, ką atsakyti.

Pabėgėliai atnešė paniką ir epidemijas. „Ant kelių tyso nepalaidoti lavonai, – buvo pranešta ministrų kabinetui. – Visur dvėsena ir nepakeliamas dvokas. Ši žmonių masė nesulaikoma banga plūsta į Rusiją". Sustiprėjo šnipų paieškos karštinė, padažnėjo pogromai. Žydus korė suklastoję kaltinimus, plėšė ir niokojo jų parduotuves, sinagogas ir namus. Juodašimčių laikraščiai kaltino juos „atidavus savo auksą vokiečiams; žydų aukso buvo rasta lėktuvuose, karstuose, degtinės statinėse, ančių krūtinėlėse, avienoje". Tai, skundėsi deputatas žydas, buvo „niekų vertas, niekingas melas, sukurtas tų, kurie stengėsi pridengti savo pačių nusikaltimus". Prancūzų ambasadorius įspėjo, kad negalima taip begėdiškai elgtis su žydais – „Jungtinėse Valstijose yra labai didelė, įtakinga ir turtinga žydų bendruomenė, kuri labai piktinasi jūsų elgesiu su jų gentainiais". Iš to, sakė jis, „nebus jokios naudos". Apie politinę padėtį liepos 31 d. Londono *Times* korespondentas Viltonas rašė, kad „šioje pernelyg rim-

toje situacijoje tegali padėti viena – diktatūra, o gal ir dar kas nors baisiau". Biurokratija buvo „bepalūžtanti... Autoritetas sparčiai slydo vyriausybei iš rankų".

Tos pačios dienos rytą, 10.10 val., caro pakviestas į Petrogradą grįžo Rasputinas. Jį pasitiko Nikolajus Solovjovas, sinodo narys, su kurio žmona mėnesio pradžioje senuolis mylėjosi Pokrovskojės miškuose. Rugpjūčio 4 d. Rasputinas atvyko į Aleksandro rūmus pas Nikolajų. Senuolis suvokė, kad jo tikriausiai laukia apklausa apie incidentą Jaroje, o tada jau skubus grįžimas į Sibirą; jau buvo išsiuntęs dvi vienodas telegramas žmonai ir Patušinskajai: „Greit pasimatysime, bučiuojam". Pokalbis, žinoma, nebuvo užrašytas, bet Vasiljevas, kuris už postą turėjo būti dėkingas pirmtako nesugebėjimui tinkamai sutvarkyti šio reikalo, be abejonės, buvo smalsu. Susitikęs Rasputiną, paklausė, apie ką šis kalbėjęsis su caru.

„Jis neišsisukinėdamas prisipažino Maskvoje sunkiai nusidėjęs", – rašė slaptosios policijos viršininkas. Senuolis kaip įpratęs griebėsi tos pačios taktikos – esą nuodėmė yra žmogiška, Dievas supranta ir atleidžia. „Ką rinktumeisi, brangusis mano? – paklausė jis Vasiljevo. – Tas, kuris nenusikalto Dievui, nenusikalto ir carui". Nikolajus pyko, kad lėbaudamas Jaroje girtas Rasputinas vadinęs imperatorienę „senute". Rasputinas pamelavo – paneigė bent žodeliu užsiminęs apie imperatoriškąją šeimyną. Tądien jiedu dar kalbėjosi apie vyriausiąjį kariuomenės vadą. Rasputinas paragino carą atleisti didįjį kunigaikštį ir pačiam stoti jo vieton. Vėliau gyrėsi per šį pokalbį „paskandinęs Nikolašą".

Vis dėlto jis atsidūrė ant bedugnės krašto ir pats tai žinojo. Kitą rytą pirmu traukiniu išvažiavo iš Petrogrado. Vyrubova ir jos sesuo Aleksandra Aleksandrovna atvažiavo pas senuolį limuzinu iš imperatoriškojo garažo ir nuvežė į stotį. Iš mašinos moterys neišlipo – nenorėjo, kad perone jas kas nors pamatytų. Agentai pastebėjo būrį kitų, ne tokių atsargių Rasputino išlydėti atėjusių gerbėjų: Tatjaną Fiodorovną Šachovskąją, dvidešimt šešerių metų kunigaikštytę; meilės apakintą baronienę Kusovą; sukčių Milerį; raguotą Dobrovolskį su žmona.

Rasputino atgaila, dar iš vakaro taip nuoširdžiai rodyta carui, tęsėsi tol, kol traukinys pajudėjo iš stoties. Agentai matė jį vagone besišnekučiuojantį su trimis nepažįstamomis damomis. Jos išlipo iš traukinio Ka-

myšlove; Rasputinas nulipo į platformą atsisveikinti. Pakeleivės supažindino senuolį su jas pasitikusiais karininkais. Jie kalbėjosi apie Gusevos įvykdytą pasikėsinimą ir kažką apie ligoninę. Agentai nugirdo, kaip vienas karininkas, papulkininkis, sumurmėjo kitam: „To vyruko akys iš tiesų gali užhipnotizuoti".

Likęs traukinyje su Ochrankos vyrais, Rasputinas tapo irzlus. Kažkas buvo pastebėjęs, kad jį, šį kartą grįžusį į Petrogradą, stotyje pasitiko Solovjovas. Naujasis sinodo oberprokuroras Aleksandras Samarinas, gerbiamas Maskvos didikas, papriekaištavo Solovjovui, esą toks elgesys nepritinkąs sinodo nariui.

– Kad pasitiko mane Petrogrado stotyje, Solovjovas turėjo šiokių tokių rūpesčių su Samarinu, – pasakė Rasputinas agentams. – Bet Samarinas neilgai bus sinodo oberprokuroru. – Jis įdėmiai nužvelgė vyrus ir paklausė: – Ar tik ne jūs pranešėte apie mano susitikimą su Solovjovu?

– Ne jūsų reikalas, – atsakė agentai.

– Kas gi dar galėjo tai padaryti? – tarė Rasputinas. – Imperatorius manęs to paklausė ir pasakė, kad čia tikriausiai agentai bus pranešę apie Solovjovą. Aš atsakiau carui nieko nežinąs, gal ir jie. Na, dabar vykstu namo ir nežinau, kiek ten pabūsiu – gal savaitę, gal ilgiau, žiūrėsiu, kaip klostysis reikalai.

Senuolis pasigyrė, kad caras jam siūlęs savo karietą kelionei į Sibirą, bet jis atsisakęs.

– O kartą grįždamas iš Carskoje Selo į Petrogradą, buvo vidurnaktis, mačiau vieną iš jūsiškių, besislapstantį už lifto, – grėsmingai pasakė ir perspėjo. – Jei sužinosiu, kas jis toks, tegu pasisaugo.

Rugpjūčio 6 d., kai traukinys riedėjo Uralo link, vokiečiai užėmė paskutinį rusų įtvirtinimą Lenkijoje – Novogeorgijevsko tvirtovę. Joje buvo įsitvirtinęs 1600 šautuvų ginkluotas 100 000 žmonių garnizonas, bet vokiečių patrulis paėmė į nelaisvę vyriausiąjį inžinierių ir tarp jo popierių rado tikslius įtvirtinimų planus. „Mus šluote šluoja lauk, – nuosekliai vokiečių naikinami, radijo bangomis perdavė tvirtovės gynėjai. – Viskas griūva, visi puolė į paniką". Iš griuvėsių išskrido vienišas lakūnas, turėjęs pranešti, kad tvirtovė krito. Polivanovas pareiškė ministrų kabinetui, kad „armija jau nesitraukia – ji paprasčiausiai bėga". Bet ne tai buvo blogiausia. „Nesvarbu, kaip blogai reikalai klostosi fronte, – pasakė karo ministras, – Rusijai dabar gresia dar baisesni dalykai. Jaučiuosi įpareigotas pranešti vyriausybei, kad kai šį rytą pateikiau ataskaitą, Jo Didenybė man pasakė nusprendęs atleisti didįjį kunigaikštį – jis pats

vadovausiąs kariuomenei". Ant Nikolašos kaklo jau veržėsi Rasputino keršto kilpa.

Rasputinas atvyko į Tiumenę rugpjūčio 8 d. ir pernakvojo tėvo Marcijano vienuolyne. Kitą rytą, vienuoliktą valandą, įsitaisė vienvietėje pirmos klasės garlaivio kajutėje ir išplaukė į Pokrovskoję. Po dviejų valandų jau girtas išvirto pro duris. Užkalbino dešimt garlaivių plaukusių kareivių ir įdavė dvidešimt penkis rublius, kad tie jam padainuotų. Po kelių minučių dingo kajutėje ir grįžo su šimtu rublių. Tuomet paprašė dainuoti greičiau ir pats ėmė jiems pritarti. Dainavo gal valandą, paskui nusivedė vyrus į antros klasės valgomąjį pavaišinti pietumis. Rusų kareiviai priklausė žemiausiam visuomenės sluoksniui, todėl negalėjo nė kojos kelti į pirmos ir antros klasės kupė traukiniuose, jiems nebuvo galima eiti į parterį teatre, jų neleisdavo į restoranus ir kavines. Civiliai į karius tarsi į vaikus ar gyvūnėlius kreipdavosi familiariai – „tu". Garlaiviuose jų neleisdavo į aukštesniuosius denius. Ir dabar kapitonas liepė jiems nešdintis iš valgomojo.

Supykęs drauge su kareiviais išėjo ir Rasputinas, sustatė juos ratu, pats atsistojo viduryje ir ėmė diriguoti. Senuoliui vėl pasitaisė nuotaika. Jis davė vyrams dar dvidešimt penkis rublius, be to, sumokėjo penkiolika rublių už trečios klasės pietus. Vėl nuėjo į savo kajutę, grįžo ir pasiskundė pametęs tris tūkstančius rublių. Vėl dingo kajutėje, o išėjo girtut girtutėlis. Agentai sunerimo. „Jis patraukė į trečią klasę ir susiginčijo su keleiviu, pavarde Razumovskis, – užsirašė jie. – Šis jau ketino įkrėsti Rasputinui, bet viskas baigėsi taikiai. Paskui Rasputinas susipyko su pirkliu Michaliovu iš Tiumenės. Buvo minimi Tobolsko vyskupo Varnavos darbeliai. Galiausiai Michaliovas nusispjovė ir išėjo". Tuomet Rasputinas ėmė svirdinėti po laivą, blaškėsi, kol susidūrė su padavėju, kurį apšaukė „sukčiumi" ir apkaltino trijų tūkstančių rublių vagyste. Padavėjas paprašė kitų keleivių pabūti jo liudytojais ir pasiskundė kapitonui, kuris pagrasino pranešiąs apie incidentą Tobolsko policijai. Rasputinas grįžo į kajutę, atidarė langą, sėsdamasis griuvo, trenkėsi galva į stalą ir vis kažką murmėjo, o susispietę smalsuoliai „mėgavosi reginiu".

„Gal nukirpkim jam plaukus ir nuskuskim barzdą, turiu mašinėlę?" – pasiūlė vienas. Kitas nusijuokė: „Rasputinai, tegul tavo – šventojo – reputacija gyvuos per amžius". Į kajutę įpuolė agentai ir uždarė langą. Šeštą valandą vakaro, kai laivas plaukė po monotoniškus, nuo karščio pageltusius krantus, Rasputinas nuvirto ant grindų ir pragulėjo iki aštuntos valandos, kol garlaivis pasiekė Pokrovskoję. Agentai paprašė ka-

pitono atsiųsti du įgulos narius, kad šie padėtų jiems susitvarkyti su Rasputinu; keturi vyrai šiaip ne taip ištempė senuolį lauk. Netrukus prieplaukoje pasirodė Rasputino duktė ir svainis Raspopovas, paguldė jį į vežimą ir parvežė namo.

Kitą rytą senuolis atsikėlė dešimtą valandą. Paklausė agentų, kas nutiko garlaivyje, ir įdėmiai klausėsi „be paliovos žiopčiodamas ir svarstydamas, kaip galėjo taip nusigerti nuo trijų butelių vyno". Rasputinas nerimavo, kad kalbos gali pasiekti carą.

– Matai, drauguži, negerai, kad taip atsitiko, – paskui užsiminė apie incidentą Jaroje. – Džunkovskį atleido, ir dabar jis tikriausiai mano, kad dėl manęs, o aš net nežinau, kas jis toks. Jūsų vadas netrukus irgi bus atleistas.

Agentai paklausė:

– Kuris?

– Ne, nežinau, jo pavardės, – atsakė Rasputinas ir pakeitė temą.

Įtūžis dėl Rasputino įtakos, dėl jo grasinimų, kuriuos lydi neapgalvoti, skuboti atleidinėjimai iš pareigų, netrukus išsiliejo spaudoje. Buvęs vidaus reikalų ministras Maklakovas laikėsi karo meto cenzūros nurodymo, reikalaujančio išbraukti kiekvieną užuominą apie senuolį. Ščerbatovas, žinodamas, kad jo dienos suskaičiuotos, leido išspausdinti keletą užsipuolimų. Rugpjūčio 15 d. liberalų laikraštyje *Birževyje vedomosti* puikavosi antraštė: „KAIP GALĖJO TAI ATSITIKTI?" Pasirašęs Lukjano vardu, straipsnio autorius klausė, kaip gali „tamsus išsišokėlis" šitiek laiko tyčiotis iš Rusijos. Jis rašė, kad palaikantieji šį žmogų, yra „blogio branduolys... jų klasta ir neryžtingumas jau seniai niekam ne paslaptis... Jie gyvena taip, lyg „viskas būtų įmanoma, viskas leidžiama"... Tokiame pasaulyje net Rasputinas neatrodo keistas... Jau pasiekėme ribą, kai mūsų niekas nebestebina, net Rasputinas. Niekas nė nesuvokia, kokia tai baisi gėda. Paprasčiausiai pasistengta nutildyti spaudą... Bet ką gi čia perdėti, kai nuoga tiesa baisesnė už didžiausią melą?" Po dviejų dienų *Večerneje vremia* išspausdino straipsnį, kuriame buvo įrodinėjama, kad Rasputinas nusiteikęs prieš karą ir dirba „vokiečių pusei".

Rugpjūčio 19 d. Varnava paprašė popo, tėvo Nikolajaus iš Tobolsko, perduoti Rasputinui, jog apie incidentą garlaivyje pranešta

policijai – jis toli gražu nepamirštas. Senuolis, išsiuntęs djakoną Jermolajų į cerkvę, beveik visą dieną praleido su jo žmona. Nemalonią naujieną jam pranešė vakare. Tobolsko gubernatorius ketino areštuoti Rasputiną už administracinį pažeidimą – jam grėsė trys mėnesiai kalėjimo už girtavimą ir amoralų elgesį. Areštuoti sutrukdė tik Varnavos įsikišimas. Rasputinas nusispjovė ir paklausė: „Argi man rūpi gubernatorius?"

Ir iš tikrųjų jam visai nereikėjo rūpintis. Spaudos kampanija tik sustiprino senuolį: Aleksandra pasinaudojo straipsniais kaip bizūnu, kuriuo galima išplakti Ščerbatovą ir įtikinti vyrą, kad jis tiesiog nedelsdamas privalo pasiskelbti vyriausiuoju kariuomenės vadu, jeigu jam svarbus jo – caro – autoritetas. Rugpjūčio 20 d., pirmą kartą po ilgos izoliacijos, Nikolajus su Aleksandra atvyko į sostinę: priklaupė prie Nikolajaus tėvo kapo Petro ir Povilo sobore, nuvažiavo į Kazanės Mergelės soborą ir ilgai meldėsi priešais Mergelės ikoną, prašydami nurodyti teisingą kelią. Vakare grįžo atgal į Carskoje Selo ir pavakarieniavo su Vyrubova Aleksandro rūmuose. Tą patį vakarą caras turėjo susitikti su ministrų taryba. Jis nervinosi, todėl Vyrubova nusikabino nuo kaklo mažutę ikoną ir įspraudė carui į delną. Užsitęsus ministrų posėdžiui, moterys priėjo prie stiklinių balkono durų ir pamatė, kaip užsienio reikalų ministras Sergejus Sazonovas karštai protestuoja dėl caro sprendimo. Jo nuomonei pritarė visi posėdyje dalyvavę ministrai. Jeigu Nikolajus vyks į Stavką – iki jos nuo Carskoje Selo, kur posėdžiavo vyriausybė, buvo dvi dienos kelio traukiniu, – administracija bus paralyžiuota. Kaltinimai dėl naujų pralaimėjimų kris ant caro galvos. Dabar netinkamas metas patvaldžiui žaisti kareivėlius.

Ministrai neužsiminė, kad išvykus carui dar labiau sustiprės Rasputino ir imperatorienės įtaka: tą suprato abi pusės. „Aš nesudėjau taškų ant „i", nepaminėjau jokių vardų, to, tiesą sakant, nė nereikėjo, – kalbėjo Sazonovas apie Nikolajui sakytus maldavimus. – Caras puikiai suprato, kas liko nutylėta, ir aš mačiau, kokie nemalonūs jam mano žodžiai. Man buvo skaudu užsiminti apie tą pavojingą žaidimą, kurį pradėjo imperatorienė, kai Rasputinas pavergė jos valią ir protą". Nikolajus neprieštaravo Sazonovui, bet, rašė šis, „man kalbant, jis traukėsi vis toliau ir toliau nuo manęs, kol galiausiai pajutau, kad tarp mūsų atsivėrė gili bedugnė". Nikolajus, tiesus, it mietą prarijęs, išklausė ministrus, bet atsidavė likimui. „Jis atsakė jaučiąs, kad jo misija ir pareiga – imtis šios atsakomybės, – Londono *Times* korespondentui Robertui Viltonui pa-

sakė žemės ūkio ministras Aleksandras Krivošeinas. – Jeigu likimo knygoje parašyta, kad jam ir jo dinastijai lemta pražūti... tegul taip ir būna, jis neturi galios tai pakeisti". Po dviejų dienų jis išvyks į Stavką. Vyrubova sakė, kad caras visą laiką rankoje gniaužė jos ikoną; grįžusį jį pylė prakaitas.

Kitą rytą aštuoni iš trylikos ministrų kabineto narių susirinko Sazonovo kabinete užsienio reikalų ministerijoje. Jie pasirašė bendrą atsistatydinimo laišką carui. „Vakar per tarybos susirinkimą mes vienbalsiai maldavome jūsų neatleisti didžiojo kunigaikščio Nikolajaus iš vyriausiojo kariuomenės vado posto, – rašė jie. – Dabar dar kartą drįstame jums priminti, jog, mūsų giliausiu įsitikinimu, jūsų sprendimas gali labai pakenkti Rusijai, jūsų dinastijai ir jūsų asmeniui". Nesutaikomi nesutarimai vyriausybėje, buvo rašoma laiške, „nepriimtini jokiais atvejais, o šią akimirką jie fatališki". Laiškas Nikolajui buvo įteiktas rugpjūčio 21 d. Tą patį vakarą jis išvyko į Stavką. Caras nesutiko priimti atsistatydinimo pareiškimo, bet Aleksandra netrukus išvarys visus, pasirašiusius tą laišką.

Imperatorienė parašė vyrui triumfo kupiną laišką, kurį šis perskaitė traukinyje. „Nerandu žodžių išreikšti viską, ką noriu – mano širdis tuoj sprogs, – pradėjo ji. – Dar niekada jie neregėjo tokios tavo tvirtybės, tu įrodei esąs Patvaldys, be kurio Rusija negali egzistuoti. Atleisk man, meldžiu tave, mano Angele, kad nedaviau tau ramybės, bet aš pernelyg gerai pažįstu tavo stebuklingai švelnų charakterį... Aš taip baisiai kentėjau, fiziškai [*sic*] pervargau per šias dvi dienas & moraliai – rūpinausi (& rūpinsiuosi, kol štabe viskas bus baigta & Nikolaša išeis), tik tuomet nurimsiu... Matai, jie manęs bijo & eina tik pas tave, žino, kad ir aš turiu valią, jeigu jaučiu, kad esu teisi, o dabar tu esi teisus – mes tai žinome, todėl tegul jie dreba prieš tavo narsą & valią. Dievas su tavimi & mūsų Draugas su tavimi... Jo šventieji angelai saugos tave & parodys tau kelią... Saldžiai miegok, mano saule, Rusijos Išgelbėtojau".

Nujausdamas katastrofą, seras Džordžas Betčananas kreipėsi į imperatorienę: norėjo paskutinį kartą pamėginti ją įtikinti, kad joks žmogus negali vienu metu vadovauti ir imperijai, ir šiuolaikiniam karui. „Nieko nelaimėsite, nebent erškėčių vainiką", – rūmų ceremonmeisteris įspėjo ambasadorių. Aleksandra pareiškė Betčananui, kad caro vieta – mūšio lauke, kartu su kariuomene. „Neturiu kantrybės klausytis ministrų, kurie stengiasi neleisti jam atlikti pareigos, – pasakė ji. – Nelaimei, imperato-

rius silpnas, bet aš ne tokia, aš ketinu būti tvirta". Imperatorienės veidas buvo sustingęs ir šaltas, ji išlydėjo ambasadorių su „išdidžia panieka, vos teikėsi jam ištiesti pabučiuoti ranką".

Romanovų klanas paklaiko iš baimės. Didysis kunigaikštis Andrejus Vladimirovičius aplankė tetą našlę imperatorienę. „Tetą Mini radau siaubingai nusiminusią, – rašė jis dienoraštyje. – Ji įsitikinusi, kad NN [Nikolajaus Nikolajevičiaus] pašalinimas neišvengiamai priartins N [Nikolajaus] žlugimą. Ji be paliovos klausinėjo: „Kur mes einame? Kur mes einame? Tai ne Nikis, jis mielas ir sąžiningas, ir geras – tai vis jos darbas... Tik ji viena atsakinga už viską, kas vyksta. Mano brangusis berniukas negalėjo taip pasielgti!" Imperatorienė Marija prisiminė Pavlo I laikus, kai caras „paskutiniaisiais gyvenimo metais ėmė šalinti visus ištikimus žmones. Liūdnas mūsų proproprosenelio galas persekioja ją visu baisumu". Pavlas buvo pasmaugtas per rūmų perversmą.

Atvykęs į Stavką, caras patvirtino, jog žygis atliktas: „Dėkui Dievui, viskas baigta, ir štai aš čia, užsikrovęs ant pečių naują atsakomybę! – rašė jis Aleksandrai, prisipažindamas, kad vis skaitė ir skaitė

jos laišką ir kad šis labai jį nuramino. – Nikolaša atėjo maloniai, narsiai šypsodamasis ir paprasčiausiai paklausė, kada įsakysiu jam išvykti. Aš taip pat paprastai atsakiau, kad gali pasilikti porą dienų". Imperatorienė pažinojo savo vyrą; jeigu Nikolajus dels išsiųsti didįjį kunigaikštį vadovauti pulkui į tolimą Kaukazą – tai turėjo būti šiam paguoda, – galiausiai gali imti ir persigalvoti. „Pasirūpink, kad Nikolaša būtų kuo greičiau perkeltas, – nedelsdama ji išsiuntė atsakymą. – Neleisk tuščiai laiko, dabar ne metas". Caras pakluso. Didysis kunigaikštis buvo nedelsiant išsiųstas, net neleidus pakeliui užsukti į Petrogradą.

Taigi caras, kadaise jaunystėje vadovavęs kuopai ir nusimanęs tik apie žirgus ir kardus, ėmėsi atsakomybės už šešiamilijoninę, nuplaktą, kraujais paplūdusią kariuomenę. Užnugaryje likusi jo neįžvalgi, isteriška žmona patikino Nikolajų, kad ji ir jos Draugas viską laiko savo rankose. „Nesijaudink dėl to, ką palikai, – rašė ji. – Nesijuok iš savo kvailos, senos žmonelės, bet ji po sijonu tikrai mūvi kelnes... Dievas suteiks man jėgų tau padėti ... tu turi Grigorijaus šv. Nikolajų, kuris tave saugos ir globos". Šis spektaklis, rašė britų stebėtojas, buvo „neįtikimas, ekstravagantiškas ir apgailėtinas... pirmasis toks per visą civilizuotų tautų istoriją".

Kas buvo dėl to kaltas? „Tas bjaurusis Rasputinas, – privačiai į Londoną rašė Robertas Viltonas, – suvaidino nemenką vaidmenį: pašnibždėjo carui keletą mistiškų žodelių, dėl kurių verta imti vadovauti visai kariuomenei. Rasputinas visuomet veikia vienodai. Pakužda imperatorienei regėjęs viziją, kad tas ir tas turi būti padaryta... Tuomet imperatorienė perpasakoja tas nesąmones savo vyrui, ir triukas baigtas. Tai primena... Bizantijos dvarą*".

* Bizantijos dvaras garsėjo paslaptimis, klasta, sąmokslais.

DEVYNIOLIKTAS SKYRIUS

„Dievas jam viską atskleidžia“

Aleksandra su laukine energija metėsi į politiką. Ji valdė vyrą laiškais – meilikaujamų ir bauginamų žodžių, brūkšnių ir pabraukimų srautu, kuris netrukus nebetilpo į juodą odinį caro lagaminą. Imperatorienės pažiūros buvo paprastos ir negailestingos. Patvaldystė privalo būti išsaugota bet kokia kaina – „dėl Kūdikio". Ji niekino konstitucijas, „parlamentarus", „supuvusius žmones", reikalavusius Dūmai atsakingos vyriausybės, ir miestus, kuriuose jie gimė. Norėjo visus juos pakarti arba kaip nors kitaip atsikratyti – tiktų kad ir „didelė geležinkelio katastrofa". Aleksandra nutraukė visus ryšius su kitais Romanovais, tikėjo Dievu, dinastija ir „žmonėmis", kurių dieviškas apsireiškimas buvo Rasputinas.

Ji didžiavosi galia, įgyta išvykus vyrui. „Esu pirmoji Rusijos imperatorienė po Jekaterinos Didžiosios, kuri pati priiminėja ministrus", – gyrėsi ji vyrui. Rusų moterys pranoksta vyrus būdo tvirtumu ir ryžtingumu, manė Ivanas Turgenevas. Kitą rašytoją, Somersetą Moemą, sukrėtė tai, kaip „agresyviai [rusės] moterys elgiasi su vyrais. Atrodo, kad joms fiziškai malonu žeminti juos kitų akivaizdoje". Rusų vyrai Moe-

mui atrodė „moteriškai pasyvūs, lengvai pravirkstą". Tokį apibūdinimą visi taikė Aleksandrai ir jos vyrui.

Imperatorienės santykiai su Rasputinu dabar tapo partneriški. Ji numatydavo strategiją, jis parinkdavo politikus ir motyvus. Skvarbi Aleksandros akis akimirksniu įžvelgdavo net menkiausias liberalias tendencijas; pamačiusi carienė negailestingai jas sunaikindavo. Jos aukomis tapo visi, maldavę Nikolajų neišvykti į Stavką – gabiausi ir gerbiamiausi Rusijos žmonės: užsienio reikalų ministras, sinodo oberprokuroras, vidaus reikalų, finansų, švietimo ir žemės ūkio ministrai. Niekinusiai politikus Aleksandrai neįtiko ir monarchistai. Aleksandras Gučkovas buvo kraštutinės dešiniosios Oktiabristų* partijos lyderis, Maskvos pramonės magnato sūnus, smarkus vyras budriomis, pilkomis akimis, jaunystėje Pietų Afrikoje kovęsis su būrais. Rojalistas Gučkovas, rodės, buvo natūralus sąjungininkas, konservatorius, atstovavęs dvarininkų ir pramonininkų interesams, bet priklausė Dūmai. „Mano mylimasis, mano brangusis, – rašė Aleksandra į Stavką keliaujančiam Nikolajui. – Gučkovu

* Ši partija, propagavusi konstitucinę monarchiją, buvo įkurta po to, kai caras pasirašė 1905 m. spalio mėn. manifestą; iš čia kilęs ir jos pavadinimas.

reikėtų atsikratyti, tik klausimas kaip, karo metas, bet nejau nėra už ko užsikabinti, nejau niekaip negalima jo nutildyti? Jis siekia anarchijos & yra prieš mūsų dinastiją, kurią, pasak mūsų Draugo, Dievas saugos".

Užsimojus daug ką keisti, reikėjo priežasties ir išsamaus plano. Rasputinas padovanojo jai ir vieną, ir kitą. Senuolio priešiškumas buvo pakankamas pagrindas atleisti vieną ar kitą žmogų. Aleksandra, visuomet viską apversdavusi aukštyn kojomis, vyrui sakydavo, esą to pagrindas – nusižiūrėtos aukos neapykanta jos Draugui. „Dievas atskleidžia jam viską", – rašė ji. Lygiai taip pat senuolio palaiminimas būdavo pakankama rekomendacija pretendentui į laisvą vietą. Argi Rasputinas neturi „nuostabių smegenų, pasirengusių viską suprasti"? Tokios kampanijos trukdavo keletą mėnesių, dažnai prireikdavo galybės laiškų, bet imperatorienė buvo nežmoniškai atkakli.

Rasputinui galėjo pakenkti trijuose postuose sėdintys asmenys. Sinodo oberprokuroras buvo atsakingas už cerkvės tvarką, o policijos viršininkas vadovavo agentų ir informatorių tinklui. Vidaus reikalų ministras daugeliu atžvilgių buvo galingiausias ministrų kabineto narys, kontroliavęs ir policiją, ir cenzūrą. Visi trys buvo nusiteikę priešiškai; jie arba jų įpėdiniai griežtai smerkė Rasputino elgesį. Džunkovskis, suklydęs policininkas, krito pirmasis. Nepraėjus nė savaitei po Nikolajaus išvykimo, Aleksandra nusitaikė į kitus du. Ji pradėjo nuo oberprokuroro. „Atrodo, kad Samarinas nesiliauja burnojęs prieš mane, – rašė Aleksandra rugpjūčio 25 d. – Paieškosime jam įpėdinio". Sinodo oberprokuroras buvo atleistas po kelių dienų; toks pats likimas ištiko ir jo įpėdinį Volžiną, nes šis nepanoro susitikti su Rasputinu.

Tada imperatorienė atsigręžė į vidaus reikalų ministrą. Kunigaikščio Ščerbatovo atlaidumas jos Draugą kritikuojančiai spaudai buvo nepakenčiamas. Rugpjūčio 29 d. ji laišku ragino Nikolajų pakeisti kunigaikštį žmogumi, kuris žinotų, ko iš jo tikimasi. „Pasikalbėk su juo tvirtai & aiškiai, – rašė imperatorienė. – Tegul jis nuo pat pradžių supranta, kas yra mūsų Draugas, kad paskui nedrįstų elgtis kaip Ščerb[atovas] ir Sam[arinas], tegul suvokia, kad persekiodamas Jį [Rasputiną] & leisdamas apie Jį rašyti ir kalbėti blogus dalykus, jis veikia tiesiogiai prieš mus". Naujasis žmogus privalo „klausyti mūsų Draugo patarimų".

Toks žmogus, užsiminė Aleksandra, yra Aleksejus Nikolajevičius Chvostovas, Nižnij Novgorodo gubernatorius, tas pats, kurį prieš ketverius metus „apžiūrėjęs" Rasputinas nusprendė, kad šis dar per jaunas sėsti į ministro pirmininko kėdę. Dabar Chvostovui buvo keturiasde-

šimt treji, kūną aptempęs surdutas vos neplyšo per siūles: gubernatoriaus rajumas nė kiek nenusileido parsidavėliškumui. Subrendęs jis tapo aršiu reakcionieriumi, juodašimčių rėmėju, dėl visa ko prisijaukino kunigaikštį Andronikovą, o kartu ir Vyrubovą su Rasputinu. Aleksandrai Chvostovas atrodė „baisiai vyriškas vyras", stipri asmenybė, „labai energinga, nieko nebijanti ir nežmoniškai tau atsidavusi, – patikino ji carą. – Jo kūnas milžiniškas... bet siela šviesi ir tyra". Chvostovas savu ruožtu apdairiai pažadėjo padarysiąs „viską, ką jis galėsiąs, kad sustabdytų antpuolius prieš mūsų Draugą".

Tokia buvo imperatorienės nuomonė. Caras dėl viso pikto pasikalbėjo su jo dėde, padoriu ir kompetentingu teisingumo ministru A. A. Chvostovu. „Jis – žmogus, visiškai neturintis jokios šio darbo patirties, visiškai netinkamo charakterio, – konfidencialiame laiške carui apie savo sūnėną rašė vyresnysis Chvostovas. – Jis toli gražu ne kvailas, bet nesugeba kritiškai vertinti savo nuojautų ir sprendimų. Linkęs į intrigas... ir būtinai pasistengs tapti premjeru. Bet kuriuo atveju šio žmogaus veikla ministerijoje bus skirta ne darbui, o visai pašaliniams reikalams". Iš to paskyrimo nebus jokios naudos, rašė teisingumo ministras, „laukiu

tik žalos". Apibūdinimas buvo stulbinamai tikslus, tačiau niekas neatkreipė į jį dėmesio. Aleksandra primygtinai reikalavo, kad Chvostovas būtų paskirtas – jo pavardė išvertus iš rusų kalbos reiškia „uodega", ir savo angliškai Nikolajui rašytuose laiškuose vadino jį „mano Uodega" arba „mano sąžiningoji Uodega". Dar nesibaigus rugsėjo mėnesiui caras nusileido.

Naujasis ministras nedelsdamas savo pavaduotoju ir policijos departamento direktoriumi paskyrė Stefaną Beleckį. Asmeniškai pastarąjį pažinojusiam Bernarui Paresui jis atrodė tipiškas policininkas profesionalas, išradingas, patyręs, bet „nesąžiningas žmogus". Nei jis, nei Chvostovas neturėjo jokių iliuzijų dėl Rasputino, kurį Beleckis manė esant „skandalingu personažu". Nuo šiol daugumą raštelių, prašančių paslaugos, Rasputinas adresuodavo jam. Vėliau Beleckis liudijo, kad dauguma jų buvo prašymai atleisti nuo karinės tarnybos arba dėl subsidijų, ir pripažino, kad visa tai buvo nelegalu. Jis taip pat puikiai žinojo, kad už paslaugas Rasputinas reikalavo atsimokėti seksu. Beleckis net gyrėsi išgelbėjęs vieną garbingą prašytoją, kai senuolis jėga įsibrovė į jos miegamąjį. Dar papasakojo, kaip kita puolė į isteriją, kai Rasputinas atsisakė jai padėti geruoju, o paskui buvo išprievartauta, nes vis tiek nesutiko jam paklusti ir atsiduoti savo noru.

Vėliau abu susimokė nužudyti senuolį, bet kol kas Draugas rūmuose buvo jiems reikalingas. Pervargęs senasis ministras pirmininkas Goremykinas šiems dviem nebuvo jokia kliūtis. Chvostovas su Beleckiu sukūrė politinę programą, gausiai pagardintą kaltinimais žydams, masonams, liberalams ir socialistams – jiedu žinojo, kad Aleksandra jai tikrai pritars. Kunigaikštis Andronikovas patvirtino, kad Rasputino pagalba būtina. Beleckis pasistengė senuoliui sumokėti aštuoniolikos tūkstančių honorarą iš slaptosios policijos fondų, kuriais ministro pavaduotojas galėjo laisvai disponuoti. Vyrubova irgi neliko nuošalyje. Kunigaikštis jai pasakė, kad pagal naują ji madą, bus Rasputino reikalų valdytoja. Vyrubova išrūpino Chvostovui audienciją į Aleksandro rūmus. Imperatorienę sujaudino jo meilikavimas ir atsidavimas patvaldystei. „Aš taip seniai troškau pamatyti tikrą vyrą, – rašė ji Nikolajui, – ir štai aš jį matau ir girdžiu". Chvostovas manė, kad imperatorienė „protinga ir talentinga".

Rasputinas Sibire įsivėlė į šventųjų kaulų aferą. Jis niekada nevengė atvirai rodyti nepagarbą kitiems. Dabar išdrąsėjo ir jo protežė. Vyskupas Varnava jau nebebuvo patenkintas Rasputino jam išrūpinta padėtimi – dabar jis iš visos širdies troško tapti metropolitu. Vienas išskirtinis įvykis Tobolsko vyskupijoje padėjo jam įgyvendinti šią svajonę. Varnava pasinaudojo Joanu Maksimovičiumi, popu prieš du šimtmečius Petro Pirmojo prievarta išsiųstu į Tobolską krikštyti Sibiro totorių; dabar jo palaikai buvo saugomi soboro kriptoje. Varnava norėjo kanonizuoti savo pirmtaką. Jis nusiuntė carui dėžutę, pilną peticijų su prašymais, kad Joanas būtų prilygintas šventiesiems; tyrimo metu paaiškėjo, kad dauguma prašymų rašyti jo paties ranka. Caras prašymą perdavė sinodui. Sinodo nariai, žinodami, kad Varnavai labiau rūpi asmeninė karjera, o ne šventieji, tylėjo.

Prieš metus Varnava jau buvo žengęs pirmąjį žingsnį ir atidengęs karstą. Tačiau dar nebuvo išvyniojęs kūno ir neapžiūrėjęs, ar Dievas jį išsaugojęs, taigi, ar jis vertas būti kanonizuotas. Sinodas Varnavai įsakė „neatidengti Joano veido ir kūno dalių". Rugpjūtį atvykęs Rasputinas įkvėpė Varnavai drąsos pasityčioti iš sinodo. Mėgdžiodamas senuolį, vyskupas nusiuntė carui krūvą meilikaujamų telegramų. „Dėkui jums, Prelate, kad meldžiatės už mane ir mano kareivius, kurie myli Kristų", –

atsakė Nikolajus. Kitoje telegramoje, šįkart Aleksandrai, Varnava rašė danguje regėjęs kryžių. „Sveikinu jus regėjus viziją ir tikiu, kad Dievas pasiuntė jums šį ženklą kaip meilės jam atsidavusiems įrodymą", – atsakė imperatorienė. Ji nebuvo tikra, jog kryžius geras ženklas. „Kryžiai ne visada tokie", – rašė ji, bet pagrindinis tikslas – įtraukti valdovus – buvo pasiektas.

Rugpjūčio 27 d. Varnava, atvirai niekindamas sinodą, tęsė Joano Maksimovičiaus įšventinimo ceremoniją Tobolsko sobore. Joje dalyvavo ir Rasputinas. Kitą dieną abu akiplėšos, teigiantys, jog veikia caro remiami, neišvengiamai užsitraukė dvasininkijos pyktį. Rasputinas nusiuntė telegramą Stankevičiui, Tobolsko gubernatoriui, tyrusiam jo girto sukeltą sumaištį garlaivyje. „Dievo rankos paguos caro širdį prieš šventąjį Joaną Maksimovičių, kuris atsiliepia į sielvartingojo Grigorijaus Novyj maldas", – buvo rašoma telegramoje. O Varnava pranešė sinodui, kad, atsakydamas į caro leidimą pagerbti šventąjį lokaliai, „drauge su parapijos dvasininkais sugiedojau metropolito Joano pašlovinimą; apie tai nuolankiai pranešu jūsų šventenybei ir laukiu tolesnių nurodymų". Telegramą jis pasirašė „nuodėmingasis vyskupas Varnava". Šifruota telegrama nuo Stankevičiaus patvirtino sinodui, kad „Pirmasis pašlovinimas sugiedotas... Ne tik parapijiečiai, bet ir geriausiai informuoti žmonės laiko tai apoteoze".

Imperatorienės paramos ilgai laukti nereikėjo. Rugpjūčio 29 d. ji telegrafavo Varnavai: „Tegul įvyksta šventojo pašlovinimas, gal tai padės carui jo sunkiuose darbuose. Aleksandra". Pasinaudoję šia telegrama kaip garantu, Varnava ir Rasputinas iš Tobolsko išvyko į Pokrovskoję laukti, kol prasiverš sinodo įtūžis. Rugpjūčio 31 d. atėjo telegrama iš sinodo: vyskupą kvietė į Petrogradą pasiaiškinti. Šis drauge su Rasputinu sukurpė nerišlią telegramą Nikolajui. „Stavka, Imperatoriui, – prasidėjo ji. – Pašlovinimas sugiedotas žmonės džiūgavo raudojo prelatas jam pranešė reikalauja tučtuojau atvykti aš liepiau dabar mes einam melstis... Dievas su mumis su visa stačiatikių armija. Tavo ranka rojuje. Vyskupas Varnava. Grigorijus Novyj".

Tokia nepagarba įsiutino ir dvasininkus, ir pasauliečius. „Visa Rusija apie tai kalba, – rašė didysis kunigaikštis Andrejus Vladimirovičius. – Visose cerkvėse popai skelbia žmonėms tokius dalykus, kurių aš net per miegus neišdrįsčiau šnibždėti". Virš senuolio galvos susitvenkė priešiškumas, pakibo teismo proceso grėsmė. Rugsėjo 6 d. jis išėjo pasivaikščioti su dviem jį saugojusiais agentais.

– Žinot, bičiuliai, siela liūdi, kartais aš nieko nebegirdžiu, – pasiskundė Rasputinas. – Kartais kokias porą valandų širdy įsivyrauja ramybė, o paskui vėl prastai.

– Kodėl jūs taip jaučiatės?

– Todėl, vyručiai, kad šioje šalyje dedasi blogi dalykai, – atsakė jis. – Tie prakeikti laikraščiai rašo apie mane, nervina mane. Teks gintis teisme.

Senuolis suirzo. Rugsėjo 9 d. Pokrovskojėje kilo šeimyninis vaidas. Netikėtai tarpduryje pasirodė Jefimas Rasputinas ir ėmė plūsti sūnų. Rasputinas pašoko nuo stalo ir „lyg beprotis išstūmė tėvą lauk, parvertė ant žemės ir ėmė daužyti kumščiais". Jefimas sušuko: „Nemušk manęs, tu niekše". Pripuolė agentai ir jėga juos išskyrė. Tėvo akis buvo pasruvusi krauju ir sutinusi. Pašokęs ant kojų, senis ėmė dar smarkiau keikti sūnų, rėkti apie užsitęsusį šio romaną su tarnaite Dunia. Pagrasino visam pasauliui papasakosiąs, kad jo sūnus tinkąs vieninteliam dalykui – „grabinėti minkštas Dunios vietas". Agentai turėjo surišti Rasputiną, kad tas vėl nepultų mušti tėvo. Galiausiai senuolis susivaldė. Tą pačią dieną jis išsiuntė dvi telegramas: vieną į Carskoje Selo, kitą į Stavką. Rasputinui jau pabodo Pokrovskojėje, norėjo, kad Nikolajus leistų jam grįžti į Petrogradą.

Jo sūnus Dmitrijus buvo pašauktas į karo tarnybą. Rasputinas negalėjo prašyti Nikolajaus ar Aleksandros, kad šie išrūpintų atleidimą nuo armijos. Tokią paslaugą už tam tikrą kainą jis darydavo kitiems, bet tik ne savo sūnui – būtų pasirodęs nesąs patriotas. Tad pasakė imperatorienei, kad jo sūnus tarnaus, o jis pats būsiąs „Abraomas, aukojantis Izaoką". Tačiau senuolis žinojo, ką daryti, kad Dmitrijus liktų už tūkstančio mylių nuo fronto. Rugsėjo 10 d. jis nusivežė vaikiną į Tiumenę. Kartu važiavo ir jo žmona. Jiedu susitiko su Patušinskaja, ir ši įtaisė Dmitrijų į Septintąją savo vyro pulko kuopą, kuri, saugiai pasislėpusi nuo vokiečių, tūnojo Sibiro mieste Jalutorovske. Keliauninkai pernakvojo tėvo Marcijano vienuolyne. Rasputinas ten ir liko, o kiti išėjo pasivaikščioti po miestą. „Pažįstu Tiumenėje daugybę žmonių, bet neturiu laiko su jais susitikti", – paaiškino jis vienam iš jį lydėjusių agentų Terechovui. Šis manė tikrąją priežastį buvus kitokią: senuolis bijojo, kad kas nors gatvėje jam nenutiktų. „Rasputinas vaikšto persikreipęs, – aprašė Terechovas jo nerangią eiseną. – Matyt, mušdamasis su tėvu, bus susižeidęs šoną".

Varnava atvažiavo į Petrogradą ir įsikarščiavęs nuvyko į sinodą. Jam

buvo liepta dalyvauti rugsėjo 10 d. įvyksiančioje sesijoje, tačiau į ją akiplėša vyskupas neatėjo, nebuvo jo ir bute, kuriame apsistodavo atvažiavęs į miestą. Kitą dieną vyskupas nusiuntė į sinodą pasiuntinį, kuris paaiškino, kad sunkiai susirgo Varnavos motina ir jis kartu su ja išvyko į provinciją. Tai buvo melas. Varnava tebebuvo Petrograde, slapstėsi kunigaikščio Andronikovo bute ir parašė nerišlų, isterišką laišką carui, kuriame išvadino sinodo narius „kraują čiulpiančiais Beilisais" – užuomina į žydą, neteisingai apkaltintą krikščionių kūdikių žudymu, esą jis gerdavo jų kraują. Sinodo nariai neva tyčiojasi iš Rasputino. „Tai tokia kančia, kurios aš negaliu pakęsti, – keverzojo Varnava. – Pasakiau kodėl norite mane supainioti ir pasityčioti iš manęs aš Stačiatikių cerkvės vyskupas o prokuroras priduria kad aš draugauju su Rasputinu ir visi tie vyskupai pratrūksta kvatotis ir aš, atleiskite man, Didysis Care, sakau kad nebijau jūsų išdavikų kol viešpatauja Didysis caras Nikolajus II tai jis mane apgins ir neleis jums siurbėlėms manęs įžeidinėti ir aš apsiverkiau ir išėjau... Vargšas šventasis Joanas Maksimovičius jo pašlovinimas susidūrė su troškiomis tų klastingų sinodo anarchistų pykčio dujomis jo nepagailėjo. Žmonių religiniai jausmai paminti kad būtų pakankintas Caras ir Carienė". Daugumai šis laiškas būtų buvęs kuo tikriausias beprotybės įrodymas; Nikolajui jis atskleidė religingą sielą.

Be to, Varnava pasiuntė telegramą Rasputinui, prašydamas pagalbos. Rasputinas savu ruožtu rugsėjo 17 d. iš Pokrovskojės parašė meilikaujamą telegramą carui. „Joanas Maksimovičius stebuklingai išaukštino save, – rašė jis. – Negerai, kad mūsų tėvai prieštarauja – jie per ilgai atidėlioja. Dievas palaimino tavo ketinimus, tavo žodis yra taika ir gera valia kiekvienam ir tavo ranka griausmas ir žaibas nugalės visus. Grigorijus Novyj".

Tai padėjo. Sinodas parengė kritinę ataskaitą apie neatvykusį vyskupą. Nikolajus stojo jo ginti; caras pareiškė, kad vyskupo atliktas „vietinis Joano Maksimovičiaus pašlovinimas" yra leistinas, net jei šventasis ir neatitinka sinodo nustatytų „visos Rusijos šventinimo" reikalavimų. Ataskaitos paraštėje caras brūkštelėjo pastabą, jog sinodas, matydamas „karštą vyskupo aistrą", „cerkvės labui" turėtų vertinti jo veiksmus „atlaidžiai ir su meile".

Net ir taikiu metu būtų buvę keista, jog Rasputinas persekioja carą dėl dviejų šimtų metų senumo lavono vien tam, kad pagelbėtų beveik beraščiam vyskupui, mėgusiam fotografuotis karstuose. Tačiau taip elgtis, kai Nikolajus ėmė vadovauti visai kariuomenei, kasdien netekdavusiai tūkstančių vyrų, buvo groteskiška. Artėjo naujasis šaukimas – šįkart kareivių gretas turėjo papildyti dar du milijonai vyrų. „Praradome maždaug penkis milijonus vyrų (aš neperdedu)", – rašė Robertas Viltonas į Londoną. Dūmos karo komitetas skundėsi baisiai trūkstant artilerijos, kulkosvaidžių ir amunicijos, prastais apkasais ir kad vadovai renkami visai „ne pagal narsą, kompetenciją ar patirtį".

Nikolajui patiko Stavkoje. „Dėkui Dievui viskas baigta, – rašė jis Aleksandrai, kai galų gale perėmė vadovavimą. – Jaučiuosi ramus – toks jausmas apima tik priėjus šventosios komunijos". Priartėjus vokiečiams, štabas buvo perkeltas į Mogiliovą. Miestas dunksojo ant dešiniojo Dnepro upės kranto, beveik už penkių šimtų mylių į pietus nuo Petrogrado. Mogiliove stovėjo dailus soboras, gubernatoriaus dvaras, kuriame kadaise buvo apsistoję Napoleono maršalai, bei apskuręs „Bristolio" viešbutis; pagrindinis transportas buvo keturių arklių traukiami tramvajai. Caras mėgavosi karinio gyvenimo rutina ir smulkmenomis, jis nekreipė dėmesio į bendrą situaciją – džiaugėsi paspukęs nuo politikos. „Neskaitau laikraščių, – sakė jis. – Mano smegenys čia ilsisi – jokių ministrų, jokių sudėtingų klausimų, reikalaujančių apmąstymo". Nikolajui patiko vadovauti paradams, net jeigu jie vykdavo netoliese griaudžiant vokiečių patrankoms. Caras nejautė fizinės baimės. Jis išdalijo tūkstančius Šv. Georgijaus kryžių, o kartą iškilmingai paaukštino visus, dalyvavusius šventinėje vakarienėje.

Nikolajus nežinojo, kad vienas iš geriausių jo generolų, Brusilovas, mano valdovą esant netinkamą vadovauti kariuomenei „dėl neišmanymo, nesugebėjimo, neryžtingumo ir vidinės tvirtybės trūkumo". Jis nė nenutuokė, kad Brusilovas apie paskatinusius jį vykti į Stavką – imperatorienę ir senuolį – mano, kad šie „neką geresni už nusikaltėlius". Caras nejautė, kad jam nesiseka bendrauti su vyrais, kad „jis nežino, ką pasakyti, kur eiti, ką daryti". Jis tikėjo, kad kariai myli savo valdovą. „Įrodymas – gausybė telegramų, kurias gaunu iš visų kraštų, jos pilnos jaudinamų žodžių, – rašė jis Aleksandrai rugsėjo 9 d. – Ministrai, visą laiką būnantys mieste, siaubingai mažai nutuokia apie tai, kas vyksta

kaime. Čia aš galiu teisingai įvertinti tikrąsias nuotaikas". Vienintelės vietos, kur Nikolajus pripažino esąs nepopuliarus, buvo Petrogradas ir Maskva, todėl tik šaipėsi iš tų miestų, vadino juos „dviem mažyčiais taškeliais tėvynės žemėlapyje".

Priešas pasikliovė neramiais, skvarbiais Ludendorfo ir Hindenburgo protais. O vyriausiasis rusų kariuomenės vadas apie save kalbėjo – „caro širdis yra Dievo rankose". Nikolajų žavėjo vaizdas pro jo kambario langus gubernatoriaus dvare: iš ten matėsi Dnepras, plačios pievos, bukų ir kaštonų giraitės. Jis keldavosi devintą valandą ryto, pusryčiaudamas su savo štabo viršininku generolu Michailu Aleksejevu aptardavo padėtį, paskui apžiūrėdavo dailias vėliavėles, kurių būdavo prismaigstyti žemėlapiai žemėlapių kabinete. Trečią valandą sėsdavo į rolsroisą ir važiuodavo pasivažinėti paupiu. Po vakarienės žaisdavo domino arba žiūrėdavo filmus – meilės istorijas ir amerikietiškus detektyvinius serialus. Tai buvo malonus džentelmeno gyvenimas, kurį trikdė tik viena kita kariška smulkmena: caras miegojo kietoje kareiviškoje lovoje ir nuolat sau primindavo, jog nedera skųstis, nes „daug vyrų miega ant šlapios žolės arba tiesiog purve".

Kartu su juo Mogiliove buvo Aleksejus. Berniukas vilkėjo eilinio kareivio uniformą ir miegojo tėvo miegamajame. „Taip jauku miegoti vienam šalia kito, – rašė Nikolajus Aleksandrai. – Kiekvieną vakarą mudu kartu sukalbame maldas... jis meldžiasi labai greitai, būna sunku jį sustabdyti". Vaikas kietai miegodavo – „kaip ir aš" – nepaisydamas ryškios ikonos lempos šviesos. Jis nubusdavo anksti, atsisėsdavo lovoje ir imdavo švelniai kalbinti tėvą. „Atsiliepiu mieguistas, tuomet jis įsitaiso ir guli ramiai, kol mane pašaukia kariai". Nikolajus manė, kad išblyškęs berniukas „nušviečia mūsų gyvenimą ir įkvepia vilties"; jo tarškėjimas per pietus vizituojantiems generolams bei diplomatams „yra malonus, priverčia juos šypsotis". Iš tikrųjų šypsenos slėpė sumišimą karo štabe išvydus berniuką – ligotą vaiką, dėl kurio dviem savaitėms buvo atidėtas vieno gvardijos pulko žygis į Bukoviną, nes susirgęs Aleksejus prieš pat ataką užsimanė pulko apžiūros. Nikolajus didžiavosi vienuolikamečio sūnaus elgesiu. „Niekuomet nepamiršiu tos apžiūros, – rašė jis Aleksandrai. – Oras buvo puikus, o bendras įspūdis – tiesiog pritrenkiantis". Imperatorienė irgi didžiavosi sūnumi. „Protai prašviesės & jie nešiosis širdyse tavo & tavo sūnaus paveikslą".

Tokia meilė jaudino, bet nelabai tiko karo metu. Aleksandros kišimasis į vyriausybės veiklą irgi daugiau trukdė, negu padėjo. Valdovų el-

gesys buvo tiesiog nesuvokiamas; o imperatorienė dar pasiskundė, kad laiško laukti jai per ilgu. „Kodėl mums nenutiesus telefono linijos iš tavo kambario į manąjį? – rašė ji. – Būtų fantastiška. Tu galėtum man perduoti geras naujienas arba aptarti kokį klausimą... Mes stengsimės tau neįkyrėti, žinome, kad nemėgsti kalbų – bet tai būtų mudviejų išskirtinis, asmeninis pokalbis, mudu galėtume kalbėtis nesijaudindami, kad kas nors klausosi". Kai atslūgo vasaros karščiai, o medžių lapai už imperatorienės buduaro langų nusidažė aukso ir vyno spalvomis, ji pratrūko kritikuoti nepakenčiamus „parlamentarus" ir užsiminė, kad būtų gerai nužudyti Gučkovą. „Geležinkelio avarija, per kurią nukentėtų tik jis vienas, būtų tikra Dievo bausmė, – rašė ji. – Parodyk kumštį... būk tikras šeimininkas ir valdovas; tu esi Patvaldys, tegul jie nedrįsta to pamiršti, o jei pamirštų, kaip dabar, tebūna jie prakeikti".

Aleksandra sakėsi visur turinti priešų. Piktdžiugiškai įspėjo vyrą, kad Nikolaša ir jo „klika" Kaukazo tremtyje „mėgins ir toliau kenkti", ir priminė, kad jiedu neapsieis be savo Draugo. Rugsėjo 15 d. ji išsiuntė į Mogiliovą Rasputino fotografiją ir šukas. „Nepamiršk prieš ministrų pasitarimą palaikyti rankoje šio Atvaizdo, keletą kartų perbrauk plaukus šiomis šukomis", – rašė ji. Netrukus Nikolajus gavo lazdelę, puoštą žuvimi. „Anksčiau jis pats ja naudojosi, o dabar siunčia tau kaip palaiminimą", – rašė imperatorienė.

Pokrovskojėje Rasputinas skundėsi agentui norįs grįžti į Petrogradą, bet „Vyrubovai neleidžiama manęs pakviesti". Rugsėjo 19 d. senuolis gavo smarkiai jį išgąsdinusį anoniminį laišką. Kad ir kas jį parašė, žinojo, kad Rasputinas bendrauja su Mogiliove esančiu caru. „Grigorijau, mūsų tėvynė žūva, jie nori pasirašyti gėdingą taiką, – buvo rašoma tame laiške. – Jūs gaunate šifruotas telegramas iš Stavkos, vadinasi, esate labai įtakingas. Todėl prašome jūsų padaryti taip, kad ministrai būtų atsakingi žmonėms, tuomet rugsėjo 23 d. susirinkusi Dūma galės išgelbėti tėvynę. Jeigu to nepadarysite, mes be gailesčio jus nužudysime – nesusvyruosime kaip Guseva. Žmogžudystė bus įvykdyta, kad ir kur būtumėte. Likimas mums lėmė jus nužudyti, mūsų dešimt". Laiškas buvo nepasirašytas.

Senuolis vėl puolė maldauti Vyrubovą, o rugsėjo 24 d. išvyko iš Pokrovskojės ir po keturių dienų kelionės garlaiviu ir traukiniu atsidūrė

Petrograde. Ten jo laukė Jelena Djanumova, norėjusi sužinoti, ar Rasputinas galėsiąs, kaip žadėjęs, išgelbėti iš tremties jos motiną. Visą vasarą senuolis nerišliomis telegramomis ragino ją atvykti į sostinę – „Atvežk džiaugsmą su meilės šviesa ir aš gyvenu su tuo Grigorijus". Jelenos draugė Marija Arkadjevna patikino ją, kad tos žinutės beprasmės, tačiau Rasputino gerbėjos saugojo jas brangiose dėžutėse it šventus tekstus, kurių „kuo tamsesnė prasmė, tuo geriau".

Jai paskambino į „Šiaurės" viešbutį, pažįstamas balsas tęsė kiekvieną „o": „Nagi, nejau tai tu, Frantik? Esi Piteryje ir dar neaplankei manęs? Ko-odėl? Tučtuojau ateik". Tame pačiame viešbutyje apsistojęs Jelenos draugas mesjė Č. pasisiūlė ją pavežėti mašina. Jam labai knietėjo savomis akimis pamatyti „visagalį senuolį" – taip buvo pravardžiuojamas Rasputinas. Jelena liepė jam palaukti mašinoje – ji paklausianti, ar mesjė Č. galįs užeiti. Išgirdęs apie netikėtą svečią, Rasputinas nežmoniškai įsiuto. „Atvykai iš Maskvos su vyru, – suriaumojo senuolis, jo vyzdžiai išsiplėtė. – Labai gražu. Atėjai prašyti manęs paslaugos ir su savimi atsivedei vyrą. Štai kokia tu. Niekuo tau nepadėsiu. Turių galybę poniučių, kurios mane myli ir klauso. Eik iš čia, eik".

Jis pribėgo prie telefono ir nervingu, drebančiu balsu prabilo: „Dusenka, širdele, ar dabar laisva? Važiuoju pas tave. Ar gerai? Puiku, tai lauk manęs, tuoj būsiu". Pakabino ragelį ir išsiviepė. „Man nereikia Maskvos moterų, man jų nereikia, – pareiškė Jelenai. – Piterio moterys daug geresnės už maskviškes". Ši, paplūdusi ašaromis, išbėgo iš buto ir prisiekė daugiau niekuomet nesusitikti su tuo „netašytu mužiku".

Kitą dieną grįžo lydima mesjė Č., nes Rasputinas – švelnus, nuolankus – pakvietė ją, norėdamas atsiprašyti. Liepė atsivesti ir Č. „Noriu į jį pasižiūrėti, – tarė senuolis, – į tą žiežirbą, sukėlusią gaisrą miške". Jis pabučiavo į butą įėjusį vyrą ir pasodino prie pusryčių stalo. Tuomet pasivėdėjo į šalį Jelenos tarnaitę ir ašarų pilnomis akimis pasiskundė, kad Jeleną supa „vanagai" – taip Rasputinas vadino vyrus: „Noriu jai padėti, bet tegul ji būna su manim, o ne su kitais".

Tikras bravūriškas vaidinimas. „Dėl Dievo, madam, buvo taip keista, – pasakojo tarnaitė Jelenai. – Jis taip graudžiai kalbėjo, ašaros vis ritosi ir ritosi. Klausiau, kodėl jis toks nusiminęs? Man taip jo pagailo. O jis ir sako: „Gaila, mano brangioji, labai gaila" – ir ima muštis į krūtinę. Man buvo jo taip gaila, madam, taip gaila". Ūmai Jelena suvokė, kad Rasputinas labai primityvus, svetimas mandagiųjų pasauliui, kad pykti ant jo tiesiog neįmanoma. Jis pakvietė ją užeiti sekmadienį.

Valgomasis buvo pilnutėlis – Rasputinas susikvietė savo gerbėjas. Jelena išvydo beveik visą haremą. Kambaryje buvo tvanku ir trošku nuo kvapų. Šilkai, tamsios gelumbės, sabalų kailiai, deimantai, segės ir plunksnos plaukuose kontrastavo su baltu gailestingosios seselės galvos apdangalu ir nudėvėtais senos moters drabužiais. Gailestingoji seselė buvo Akulina Laptinskaja. Pagyvenusi moteris – A. G. Guščina, vieniša moteriškė, su kuria Rasputinas iš tiesų elgėsi maloniai.

„Tai mano numylėtinė iš Maskvos – Frantik“, – pristatė senuolis Jeleną ir pasodino greta Akulinos Nikitišnos, visų vadinamos Kilina – gražios, lengvabūdės Petropavlovsko tvirtovės viršininko dukters. Išpilstė arbatą. Jelena jau siekė cukraus, bet Kilina pakėlė jos stiklinę ir tarė: „Palaiminkite, tėveli“. Jelenai paaiškino: „Kai tėvelis savo rankomis įdeda cukraus, tai yra Dievo palaiminimas“. Visos ištiesė jam savo stiklines. Į kambarį įėjo Dunia; Jelena ją apibūdino kaip „pagyvenusią tarnaitę“ ir pamanė, kad ji yra tolima Rasputino giminaitė. Damos liepė jai pailsėti – pačios viskuo pasirūpinsiančios.

„Ryški brunetė, baronienė“ ėmė nurinkinėti indus. Tai tikriausiai buvo Vera Kusova, karininko žmona, troškusi paspartinti vyro karjerą. Kita dama, pasidabinusi violetine velvetine suknele ir sabalų apykakle, išplovė arbatos stiklines. Prie durų suskambo varpelis. Apkūni, paprastai apsirengusi jauna blondinė pašoko atidaryti. Ji buvo pristatyta Munios Golovinos vardu; kambaryje buvo ir jos motina, iš pažiūros įtakinga senyva dama. Munia prieškambaryje atliko tarnaitės vaidmenį – padėjo svečiams nusirengti apsiaustus ir nusiauti kaliošus. „*Samovaras* visai išgaravo, – pasakė jai Dunia. – Įpilkit dar vandens ir pridėkit anglių“. Munia čiupo *samovarą* ir dingo virtuvėje. Ją nulydėjo stora dama *gris de perle** suknele, jos apkūnumą slėpė minkštos krepdešino klostės; tikriausiai ji buvo L. V. Miler, turtingo pirklio žmona, kurią agentai pavadino „vidutinio amžiaus kreivašone, vis dar įsitikinusia, kad yra patraukli“.

Kilina uždainavo „Klajoklį“, jaudinančią liaudies dainą. Netrukus ir kitos užsikrėtė melancholija ir ėmė giedoti psalmes, Kilinai pagaunant aukštas gaidas, o Rasputinui pritariant švelniu bosu. Suskambo durų varpelis. Pasiuntinys atnešė krepšelį rožių ir tuziną išsiuvinėtų šilkinių marškinių – kažkokios damos dovaną. Dainavimas minutėlei nutrūko, Rasputinas pasakė trumpą pamokslą. „Žmogus turi pažaboti save, –

* Perlų spalvos (*pranc.*).

mokė senuolis. – Jis turi būti paprastesnis, paprastesnis ir artimesnis Dievui. Nereikia tų jūsų gudrybių. O jūs visos tokios suktos, mano mielosios, pažįstu jus visas. Kiaurai matau jūsų sielas. Pernelyg suktos".

Senuolis vėl uždainavo, šįkart liaudies dainą „Rusas", ir pasileido šokti. Įėjo moteris, apsirengusi balta linine, vienuolės apdarą primenančia suknele, ant akių užsismaukusi gobtuvą. Prie suknelės pritvirtintos kabojo dvylika kryžiais paženklintų Evangelijų. Kažkas pašnibždėjo Jelenai, jog tai esanti Olga Lochtina.

– Pas tėvelį reikia elgtis kaip bažnyčioje, didingai, – griežtai tarstelėjo ji.

– Palik jas ramybėje, – tarė Rasputinas. – Tegul linksminasi.

Viešnios pradėjo skirstytis. Jos bučiavo Rasputinui ranką, o šis jas apkabindavo ir bučiuodavo į lūpas. „Džiūvėsėlių, tėveli", – prašė damos. Senuolis išdalijo sužiedėjusios duonos gabalėlius, kuriuos jos įsivyniojo į iškvepintas nosinaites. Pasišnibždėjusi su kai kuriomis iš moterų, Dunia grįžo su dviem į laikraščius suvyniotais ryšuliais. Juose buvo nešvarūs Rasputino baltiniai. Damos ėmė tiesti į juos rankas. „Kuo nešvaresni, tuo geriau, – kalbėjo jos. – Turi jaustis prakaitas". Munia Golovina padėjo viešnioms apsiauti kaliošus. Viena paprieštaravo. „Tėvelis moko mus būti nuolankias", – tarė ji ir, suėmusi pėdą, užmovė kaliošą.

Išėjusi į laiptų aikštelę, Jelena paklausė apie Lochtiną, baltai apsitaisiusią moterį. „Ji – generolo žmona ir buvusi Iliodoro gerbėja, – buvo jai atsakyta. – Dabar ji garbina tėvelį, tarsi jis būtų šventasis. Gyvena atsiskyrėlės gyvenimą. Miega ant lentų, po galva pasideda rąstą. Jos giminės maldavo tėvelio atsiųsti jai savo pagalvę, kad ji taip nesikankintų. Ji sutiko miegoti ant jo pagalvės. Šventa moteris". Išėjusi į tamsią gatvę Jelena pasijuto lyg paspruko iš beprotnamio.

Tačiau kitą dieną per pietus vėl atėjo: ketino paskutinį kartą pamėginti iš tremties išgelbėti motiną. Valgomajame sėdėjo kunigaikštienė Šachovskaja, ryški gražuolė juodais it varno sparnas plaukais ir slaugės uniforma. Dvidešimt šešerių metų moteris buvo ištekėjusi už kunigaikščio V. Šachovskio, kurį Rasputinas rekomendavo skirti prekybos ministru. Jau ketverius metus ji sekiojo paskui senuolį. Policija žinojo, kad Rasputinas su ja miega. „Jis vadina ją „mano antyte", o ji bučiuoja jam rankas ir kojas", – pranešė agentai. Žinojo ir sostinės satyrikai. Tačiau

kunigaikštis, suvokdamas, kad jo karjera priklauso nuo senuolio malonės, nekreipė dėmesio nei į žmonos romaną, nei į paskvilius.

Rasputinas valgė žuvį, o kunigaikštienė dailiausiais piršteliais, kokius tik Jelena buvo mačiusi – ilgais ir plonais su perlamutriniais nagais, lupo bulves. Senuolis, nė nežvilgtelėdamas į ją, nė nepadėkodamas, atsainiai ėmė iš kunigaikštienės maistą. Ši pabučiavo jo pirštus, lipnius nuo žuvies, kurios buvo prisikrovęs pilną lėkštę. Rasputinas atsistojo ir atnešė Jelenai savo apmąstymų apie kelionę į Šventąją žemę knygos egzempliorių; pradžioje buvo išspausdinta susitaršiusio Rasputino, gulinčio lovoje ir sveikstančio po Gusevos pasikėsinimo, fotografija. Priešlapyje jis pakeverzojo: „Mano brangiajai neišmanėlei Frantik, kad niekuomet manęs nepamirštų, Grigorijus“.

Kunigaikštienė norėjo nusivesti senuolį į jo kabinetą ir paprašyti kažkokio konfidencialaus patarimo. Šis nenorom nusekė jai iš paskos. Po kelių minučių jiedu grįžo. Rasputinas buvo piktas, kunigaikštienės akyse žibėjo ašaros. Ji pabučiavo jam ranką ir išėjo. Jelena paklausė, kodėl jis taip nemaloniai elgiasi su kunigaikštiene. „Kadaise aš ją labai mylėjau, bet daugiau nebemyliu“, – atsakė Rasputinas. Jelena paklausė, ar jis galįs skirti ministrus. „Didelio čia daikto, kodėl gi ne?“ – pareiškė jis ir nusivedė viešnią į kabinetą aptarti jos prašymo. „Viską dėl tavęs padarysiu, brangioji, bet ir tu turėsi būti meili ir man paklusti, – tarė senuolis. – Pažadas yra pažadas. Jeigu elgsiesi, kaip pasakysiu, reikalas bus sutvarkytas. Jeigu ne, gali nieko nesitikėti“.

Jelena pasakė, kad jai reikia grįžti į Maskvą. „Puiku, reikalai irgi palauks. Grįši ir būsi su manimi. Mudu viską sutvarkysime“, – Rasputino akys degė. Kažkokia jėga sukaustė jos kūną, ji neįstengė pabėgti. Viešnią išgelbėjo tarnaitė, pro duris šūktelėjusi: „Skambina iš Carskoje“. Jelena išėjo ir patraukė tiesiai į stotį. Tą vakarą agentai matė Rasputiną grįžtantį namo su nepažįstama moterimi. Ji išėjo anksti ryte.

Imperatorienei senuolis visai kitaip pasakodavo apie savo naktis – bemieges, trikdomas niūrių minčių apie Rusijos likimą. Aleksandra ištikimai perduodavo jas Nikolajui. Spalio 10 d. ji rašė, kad senuolis pranašauja maisto krizę ir susapnavo, kaip ją išspręsti. „Jis sako, kad privalai įsakyti praleisti vagonus su miltais, sviestu ir cukrumi. Tegul tris dienas nevažiuoja jokie kiti traukiniai. Visa tai jis regėjo naktį vizijoje“.

Buvo sulaikyti visi keleiviniai traukiniai, ir kilo tokia sumaištis, kad prireikė net šešių dienų, kol viskas grįžo į vėžes. Maisto tiekimas iš tikrųjų buvo kritiškas. Valstiečiai kaupė grūdus, nes nebuvo jokios prasmės juos parduoti. Jie nebegalėjo nusipirkti arklų, viryklių, pakinktų, vandens siurblių, net drabužių, nes fabrikai jų nebegamino, gamyba buvo skirta karo reikmėms. Dauguma krovininių traukinių buvo skirti armijai; trūko lokomotyvų, nes juos gamindavo ir taisydavo Varšuvoje, o Varšuvą jau buvo užėmę vokiečiai. Geležinkelio ministras Ruchlovas, juodašimtis reakcionierius, vos paskirtas išvaikė visus darbuotojus, kurie nepritarė jo pažiūroms. Infliacija kilo šuoliais; 1915 m. rugpjūtį trylikos pagrindinių maisto produktų krepšelio kaina, palyginti su prieškario, išaugo 150 procentų. Vargšai badavo. Rasputino nuojautos gal ir buvo vertos dėmesio, bet vizijos neperspėjo senuolio apie būtiną pasirengimą. Į tiekimo stotis niekas neatgabeno jokių maisto produktų, krovininiai traukiniai bildėjo tušti. Ministras, „pasibaisėjęs siaubinga geležinkelių dezorganizacija", paspruko į mineralinių vandenų kurortą Kaukaze.

Aleksandros tai nesutrikdė. Ji nesiliovė bombardavusi carą Rasputino patarimais. Dauguma jų buvo asmeniniai ir kerštingi. Imperatorienė pranešė, kad senuolis „labai sielvartauja" dėl Trepovo, transporto ministro, „nes žino, jog šis prieš Jį nusiteikęs". Dėl tos pačios priežasties senuolis kritikavo naująjį finansų ministro planą rinkti žyminį mokestį. Rasputinas rekomendavo iš ministro pirmininko pareigų atleisti Goremykiną ir pridūrė, kad caras turėtų palūkėti ir pasvarstyti, ar vyresnysis Chvostovas, teisingumo ministras, netiktų jį pakeisti. Chvostovas netiko: Aleksandra parašė, kad šis, susitikęs su Rasputinu, elgėsi su juo „it su prašytoju". Po pusantros valandos trukusio pokalbio imperatorienė pranešė, jog Rasputinas siūlo carui sprendimą dėl ministro pirmininko atidėti – palikti „Dievo valiai".

Nors senuolis vis dar buvo nusiteikęs prieš karą – „Mūsų Draugas visuomet buvo prieš karą, – rašė imperatorienė, – nes, pasak jo, dėl Balkanų kautis neverta" – savo vizijose jis regėdavo karinius manevrus. Kartą, „paskatintas to, ką regėjo naktį", pareikalavo, kad į priekį pasislinktų netoli Rygos nusidriekusi fronto linija. „Jis sako, esą tai būtina, rimtai tavęs maldauja, sako, kad mes galime ir privalome". Kitoje vizijoje, pasakojo Rasputinas imperatorienei, jis regėjęs, kaip rusų pulkai įžengia į Konstantinopolį. „Vaikščiodamas aplink, melsdamasis ir žegnodamasis, – rašė Aleksandra carui, – Jis man kalbėjo apie Rumuniją ir

Graikiją, apie tai, kaip per jas žygiuoja mūsų daliniai". Svarstydamas politinę padėtį, senuolis patarė carui netikėtai apsilankyti Dūmoje. Imperatorienė patikino vyrą, esą tai nereiškia, kad Rasputinas tapo nuolaidesnis parlamentarams. „Jis bjaurisi jais, kaip ir aš, dėl Rusijos", – pridūrė ji. Tačiau Rasputinas buvo pakankamai apsukrus ir suprato, jog su Dūmos nariais reikia palaikyti šiokius tokius ryšius, nors gana žiauriai ir įžvalgiai vadino juos „šunimis, surinktais nuraminti kitus šunis". Caras paklusniai apsilankė Dūmoje.

Kartais Rasputino galvoje sukdavosi tiek minčių, sakė Aleksandra, kad „Jis negali kurios nors tiksliai prisiminti... bet sako, kad mes visuomet privalome elgtis taip, kaip Jis pataria".

DVIDEŠIMTAS SKYRIUS

Idealistai

Rasputinui pavyko išsisukti nuo teismo, kad girtas triukšmavo garlaivyje, nors Beleckis ir Chvostovas pareikalavo pasiaiškinti. „Jis teigė visai nebuvęs girtas, nekibęs prie moterų ir kitų keleivių – tai jie išprovokavę skandalą, – vėliau liudijo Beleckis, – o garlaivio kapitonas stojęs jų pusėn iš principo, nes jis – liberalas, jis žinojęs, kas tas Rasputinas, o stiuardas oficialiai juo pasiskundęs tik kapitono verčiamas, tačiau policija to skundo nenori nė minėti". Senuolis teigė su kareiviais bendravęs todėl, kad šie vyko pralieti kraują už savo šalį, ir jis jautęs pilietinę pareigą juos pralinksminti.

Tai buvo sumanu – Beleckis matė, kad senuolio kaltinimai, esą skundas tėra liberalų sąmokslas, kuriuo norėta diskredituoti vyriausybę ir sostą, ir patriotiški žodžiai apie pasmerktus kareivius, vykstančius į frontą, įtikino rūmus. Pats jis nepatikėjo nė vienu senuolio žodžiu, bet tikrumo dėlei pasikalbėjo su tėvu Marcijanu, kuris patvirtino, kad Rasputinas „buvo labai girtas ir kabinėjosi prie žmonių". Tada senuolis drauge su Vyrubova ėmė reikalauti atleisti Tobolsko gubernatorių
342 Stankevičių, kad šis norėjo jį apkaltinti. Kai aistros atslūgo, Beleckis nusprendė Stankevičių paskirti svarbesnės provincijos gubernatoriumi. Rasputinas sutiko, bet iškėlė sąlygą, jog jis pats išrinksiąs gubernatorių gimtajam Tobolskui, kur „jam reikia turėti savą žmogų".

Tačiau net ir po šio incidento senuolis netapo apdairesnis. Spalio 14 d., apie pirmą valandą nakties, „visiškai girtas" grįžęs namo į Gorochovajos gatvę, apšaukė durininkę, neva ši paėmusi dvidešimt penkių rublių kyšį iš kažkokio ministro. „Jis norėjo mane palaidoti, – klykė Rasputinas, – bet teįstengė palaidoti save". Lapkričio 3 d. pas jį užsuko Petrogrado karo ligoninėje gulinčio sužeisto jaunesniojo leitenanto žmona prašyti Rasputiną pasirūpinti, kad pasveikęs vyras vėl nebūtų siunčiamas į frontą. Išeidama moteris durininkei pasakė, jog senuolis esąs labai keistas žmogus, ir papasakojo, kaip buvo sutikta. „Mane įleido mergaitė ir nuvedė į jo kambarį, – kalbėjo ji. – Mačiau jį pirmą kartą gyvenime. Jis pasakė: „Nusirenk ir eik čionai". Aš nusirengiau ir nuėjau su juo į kambarį, į kairę nuo laukujų durų. Jis manęs beveik nesiklausė, ėmė tapšnoti per veidą, krūtinę ir pasakė: „Pabučiuok mane, tu man patinki". Paskui brūkštelėjo raštelį ir vėl pradėjo lįsti: „Pabučiuok mane, tu man patinki". To raštelio man nedavė. Tepasakė: „Tu mane pykdai, ateik rytoj".

Agentas Terechovas paklausė, ar ji ketinanti ateiti dar kartą. „Ne, grįžti pas jį, vadinasi, jam nusileisti, – atsakė moteris. – Aš negaliu taip elgtis, todėl neateisiu".

Chvostovas žinojo, kad jam suteikta imperatoriškoji malonė tęsis tol, kol jis neleis tokioms istorijoms pakliūti į laikraščius. „Vidaus reikalų ministras padarė viską, kad apžavėtų ir nuginkluotų savo priešus, – privačiai į Londoną pranešė Robertas Viltonas. – Jis bičiuliaujasi su visais Rusijos spaudos atstovais. Apskambino visus redaktorius". Chvostovas planavo juos nutildyti pasiūlęs žiniasklaidos kompanijos akcijų biržoje. Pardavimas būtų viešas, bet didžiąją dalį iš specialiųjų fondų supirktų Ochrankos slaptieji agentai. Tuomet ministerijai atitektų laikraščiai, spaustuvės, laikraščių kioskai, reklamos agentūros, kino teatrai ir net telefono kompanijos, ir tada naujasis savininkas uždraustų net užsiminti apie Rasputiną. Planas žlugo, nes buvo pernelyg sudėtingas. O kad jis buvo nelegalus, ministrui, kuriam, pasak Vitės, „neegzistavo jokie įstatymai" ir kuris „vertas prizo už sukčiavimą", nerūpėjo.

Buvo paprastesnis būdas apsaugoti senuolį nuo spaudos – išsiųsti jį iš sostinės. Chvostovas ir Beleckis sudarė kelionės po provincijų vienuolynus maršrutą, parūpino daugybę maderos ir įkalbėjo visą būrį popų lydėti Rasputiną. Popai už šią paslaugą pareikalavo tiek pinigų ir paaukštinimų kad, anot Beleckio, „jis raudonavo už juos". Rasputinas vykti atsisakė. 343

Jam reikėjo asmens sargybinio. Beleckis surado idealų šnipą sargybinį – žandarų generolą M. S. Komisarovą. Generolo karjera žlugo 1906 m., kai jis atvirai kurstė pogromus. Buvo apkaltintas ne dėl to, kad persekiojo žydus – vyriausybės politika netgi skatino pogromus, o kad tai darė nepakankamai diskretiškai. Nuo to laiko, vėliau liudijo generolas, vidaus reikalų ministerija jį kviesdavosi šnipinėti ir atlikti kitokius nešvarius darbelius. Pavyzdžiui, Komisarovas vogdavo ir iššifruodavo užsienio ambasadų korespondenciją. Gyrėsi, kad vidaus reikalų ministerija apie užsienio politikos naujienas sužino anksčiau negu užsienio reikalų ministerija. Be to, generolas aprūpindavo aukštus valdininkus asmens sargybiniais.

Beleckis paskyrė Komisarovui būrį Ochrankos vyrų ir trumpai nusakė padėtį. Generolo pareiga – neleisti Rasputinui veltis į viešus skandalus, o jeigu nepavyktų, – papirkti liudytojus. Be to, kalbomis apie nužudymo pavojų reikės atkalbėti senuolį nuo netikėtų kelionių. Rytais, kol Rasputinas dar nebus spėjęs kaip įprasta paskambinti Vyrubovai, Ko-

misarovas turės jam perduoti Beleckio ir Chvostovo prašymus, kuriuos ištikimoji freilina savu ruožtu persakys imperatorienei; už tai, jeigu įmanoma, būsią patenkinti visi Rasputino prašymai vidaus reikalų ministerijai. Galiausiai generolas turės saugoti senuolio gyvybę ir stengtis stiprinti jo priklausomybę nuo Beleckio ir Chvostovo.

Komisarovo vyrai buvo iš „išorinių" Ochrankos tarnybų. Slaptoji policija turėjo dvi revoliucionierius šnipinėjusias agentūras. „Vidaus" agentūra pasikliovė informatoriais, priklausančiais maištininkų grupelėms; Vasiljevas šiuos žmones vadino „slaptais bendradarbiais arba padėjėjais iš priešo gretų". Tarp darbininkų, prostitučių ir studentų, gyrėsi slaptosios policijos viršininkas, buvo ir „gerbiamų partijų lyderių, net Dūmos narių". Informatoriai sutikdavo bendradarbiauti iš baimės, godumo arba piktumo. Gresianti kartuvių kilpa, priverstiniai darbai prirakintam prie vežimo rytų Sibiro kasyklose, įkalinimas Petropavlovsko tvirtovės celėje geležimi apkaltomis durimis su dviguba apsauga daugeliui atrišdavo liežuvį.

Kai kurie palūždavo iš karto po arešto, pažymėjo Vasiljevas, bet kartais slaptajai policijai tekdavo „pasitelkti visą išradingumą ir įtikinėjimo meną" ir tik tada būdavo galima mėginti siūlyti bendradarbiauti. Savanoriškai teikti informaciją siūlydavosi „pagauti įsiūčio ar paniekos... jeigu jausdavosi įžeisti, paniekinti ar išduoti bendražygių", kiti „tiesiai pareikšdavo, kad taip elgiasi dėl pinigų". Generolas pasakojo, „vidaus" agentūra turėjo Komisarovo sugalvotą „vidinę Rasputino sekimo" sistemą, leisdavusią „prasiskverbti net iki carienės miegamojo". Šnipinėdama carienę, slaptoji policija, be abejo, gerokai viršijo įgaliojimus. „Negalėjau likti nuošalyje, kai toks paslaptingas ir mįslingas šaunuolis kaip Rasputinas šmėkščiojo šalia rūmų ir politiniame horizonte, – dėl tokio valdovės įžeidimo teisinosi Komisarovas. – Jį reikėjo iššifruoti". Vidaus stebėjimo sistemos agentai išgirdo „fantastiškiausių prielaidų apie cinizmą ir pornografiją", bet neužčiuopė jokių konkrečių faktų.

Daug labiau pasistengė „išorės" agentūros vyrai. Jų oficialios pareigos reikalavo garantuoti Rasputino saugumą gatvėje – jie buvo ginkluoti – ir nedelsiant pranešti, nugirdus apie kokį nors sąmokslą ar ketinimą nužudyti senuolį. Su Rasputinu jie elgėsi lygiai taip pat, kaip buvo apmokyti elgtis su teroristais: sekė ir registravo jo veiksmus ir ry-

šius. Šie vyrai priklausė elitui. Visoje Rusijos imperijoje jų buvo tik tūkstantis; šimtas dirbo Petrograde. Šeši kasdien budėjo prie Rasputino – tai reiškė, kad Ochranka nepaprastai domisi senuoliu. „Išorės" agentūros darbuotojai buvo tikri profesionalai, parengti specialioje mokykloje, kuriai vadovavo Maskvos Ochrankos viršininkas Eustratijus Miednikovas, kadrus dažniausiai rinkdavęsis iš buvusių armijos seržantų ir kapralų. Pastarieji buvo disciplinuoti ir drąsūs – būtinos savybės agentams, kurių nuobodžios darbo dienos staiga virsdavo mirtinai pavojingomis, jeigu laimikis užkibdavo. Vyrai turėjo būti „politiškai ir moraliai patikimi, – rašė Vasiljevas, – sąžiningi, blaivaus proto, narsūs, išradingi, kantrūs, apdairūs, paklusnūs ir geros sveikatos". Asmenys, priklausą tautinėms mažumoms arba turintys potencialių revoliucinių polinkių, nebūdavo verbuojami. „Lenkų ir žydų kilmės individai, – pridūrė jis, – iš principo nebūdavo įtraukiami į jokią „išorės" agentūros veiklą".

Agentų pareigas Vasiljevas apibūdino taip: „gatvėse, teatruose, viešbučiuose, traukiniuose ir panašiose masinio poilsio vietose stebėti įtartinus asmenis" ir „išsiaiškinti visas įmanomas tokių asmenų gyvenimo būdo detales, nustatyti žmones, su kuriais jie bendrauja". Agentai privalėjo gerai žinoti miestą, kuriame dirbo, ypač jo „barus, aludes, smukles ir namus su išėjimais į dvi ir daugiau gatvių". Tokiems priklausė ir Gorochovajos gatvės 64 namas, turėjęs ir paradinį, ir užpakalinį įėjimus. Vyrai apsimesdavo šveicoriais, durininkais, namų prižiūrėtojais, laikraščių pardavėjais, kareiviais, vežikais arba geležinkelio tarnautojais. Jiems reikėjo žinoti visas taksi stoteles, vežimaičių bei automobilių paslaugų tarifus, traukinių tvarkaraščius, garnizono dalinių uniformas. Mokydamasis mokykloje naujokas turėdavo kasdien pateikti ataskaitą, iš kurios būdavo sprendžiama, kaip jam sekasi perprasti amato pagrindus. Jo politinį patikimumą tikrindavo kiti agentai – įgydavo naujoko pasitikėjimą ir provokuojančiomis pastabomis mėgindavo išpešti iš jo visas paslaptis. Šie vyrai priklausė agentūrai; jiems nedrausdavo vesti, tačiau santuoka „visuomet būdavo vertinama kaip nepalanki aplinkybė, jeigu agentas pernelyg atsidėdavo šeimai".

Į senuolio butą plūstančiomis moterimis Rasputino asmens sargybiniai domėjosi tik tiek, kiek reikalavo jų profesija: apklausdavo prostitutes ir tarnaites, damų registruodavo tik vardus, pasižymėdavo jų vizito trukmę. Rasputiną jie visuomet vadindavo kodiniu pavadinimu. Pagal taisykles agentai turėdavo suteikti sekamajam „pravardę... trumpą ir

charakteringą, jeigu įmanoma, atsižvelgiant į kokį nors išorinį į akis krintantį sekamojo bruožą". Ilgi juodi Rasputino plaukai ir barzda įpiršo jam „Tamsiojo" slapyvardį. „Išorės" tarnyba turėjo didžiulį uniformų ir kitokių drabužių sandėlį, o transporto skyrius – arklides ir karietų bei automobilių garažą. Agentus išmokydavo vadelėti, tad vežimaičiais jie dardėdavo kaip tikri vežikai, o kad neišsiskirtų iš kitų klientų laukiančių vežikų būrio, „tiesiog idealiai tobulindavo jų kalbėseną". Kasdieniniuose sargybinių raportuose niekada netrūkdavo duomenų apie Rasputino pasivažinėjimus – paprastai senuolį vežiodavo arba agentai, arba informatoriai. Visų geležinkelio stočių kasose Ochranka laikė šiek tiek pinigų, „kad prireikus agentai, net ir iš anksto nepranešę, kiekvieną akimirką galėtų išvykti ten, kur reikia". Kai Rasputinas vykdavo į Maskvą ar Tiumenę, kartu su juo važiuodavo ir agentas.

Gorochovajos gatvėje nuolat budėjo keturi vyrai – trys prie paradinio įėjimo, vienas prie vartų. Be to, koridoriuje prie durų sėdėjo šveicorius, prie vartų trypčiojo durininkas, o vidiniame kiemelyje – kiemo sargas. „Neturėdami ką veikti, agentai visą laiką lošia kortomis, – rašė Rasputino kaimynas, sinodo klerkas Blagoveščenskis. – Kartais jie užlipa į trečią aukštą, vienas lieka ten, o kartais kuris nors užlipa į ketvirtą aukštą; ten prie 20 buto yra suoliukas. Jis sėda ten budėti". Agentus gerai pažinojo ir jų sekamasis, ir kiti namo gyventojai; Rasputinas ir kitas kaimynas, Neišteinas, mėgdavo su jais papokštauti, o kartais ir pasityčioti, žiūrint kaip tądien būdavo nusiteikę. Senuolis žinojo, kad jie užrašinėja viską, ką jis veikia ne savo bute. Vasiljevas sakė, kad Rasputinas „aiškiai susinervindavo", kai Vyrubova jį pakviesdavo į Carskoje Selo; agentai „liudijo, kad sužinojęs, jog netrukus turės susitikti su cariene, jis tapdavo ypač dirglus ir neramus". Slaptosios policijos viršininkas buvo tikras – tokį nervingumą sukelianti baimė, kad rūmus galiausiai pasiekė kalbos apie jo palaidą elgesį.

Tačiau Rasputinas tikriausiai nesuvokė viso sekimo masto. Vasiljevo vyrai buvo tikri amato meistrai, puikiai išmanę gatvės paslaptis. Jie žinojo, į kokią šoninę gatvelę pasukti, kad užbėgtų persekiojamajam už akių. Jeigu nepavykdavo išvengti susidūrimo, jie niekada nežiūrėdavo aukai į akis, tarsi iš akių sekamasis galėtų juos atpažinti. Norėdamas išsiaiškinti, į kurį butą daugiabučiame name įėjo Rasputinas, agentas užbėgdavo pastogės laiptais ir suskaičiavęs žingsnius sužinodavo, kuriame aukšte jo sekamasis. Jie perimdavo senuolio paštą ir telegramas. Paštui ir telegrafui buvo pateiktas sąrašas žmonių, kurių korespondencija ypač

domino agentūrą. Ochranka turėjo „juoduosius kabinetus"; jų darbuotojai turėjo garais atklijuoti vokus ir nurašyti arba nufotografuoti jų turinį, o paskui užklijuotus grąžinti į paštą. Šie agentai, išdidžiai kalbėjo Vasiljevas, „turėjo tokią uoslę, kad rasdavo įkalčių net ir tų asmenų laiškuose, kurie nebuvo įtraukti į mūsų sąrašą".

Paskyręs Varnavą į Tobolską, Rasputinas užčiaupė smalsiųjų Sibiro dvasiškių burnas. Kijevo metropolito mirtis buvo puiki proga nutildyti ir Petrogrado dvasininkus. Iš pradžių senuolis pasirūpino, kad į Kijevą būtų perkeltas Petrogrado metropolitas. Lapkričio 12 d. Aleksandra pasakė carui, kad Rasputinas primygtinai prašo, jog pastarojo vietą Petrograde užimtų Gruzijos vyskupas Pitirimas, „vienintelis tinkamas asmuo". Pitirimas buvo toks pat storžievis kaip ir Varnava, įtariamas homoseksualizmu ir vagystėmis. Būdamas Tulos, o vėliau Kursko vyskupu, administracinius vyskupijos reikalus jis pavedė djakonui Mitrofanyčiui, su kuriuo jį siejo „cerkvės ir įstatymo smerkiami santykiai". Jiedu iš vyskupo rūmų ir zakristijos pavogė, o paskui pardavė sidabrinius stalo reikmenis ir kitas vertybes; Sableris vėliau liudijo, kad Mitrofanyčius už dešimt tūkstančių rublių – savo dalį už priplėštą turtą – kaime nusipirko dvarą. Pitirimas globojo įtariamuosius podgornovus, chlistų vairininko Stefano Podgorno šalininkus, įkūrusius naujas arkas Kurske ir Charkove, ir „tapo tarp jų toks populiarus, jog jie teigė matę virš jo galvos aureolę ir laikė jį kone šventuoju". Skandalas privertė perkelti Pitirimą į kitą vyskupiją, kur jis susidėjo su jaunu kunigu Osipenka. Su Rasputinu Pitirimas susipažino dar prieš karą ir šis atsiskleidė kaip naudingas pataikūnas.

Toks buvo žmogus, kurį Rasputinas norėjo padaryti galingiausia Rusijos stačiatikių cerkvės figūra. Naujasis sinodo oberprokuroras Volžinas, kurio pirmtakas Samarinas visai neseniai buvo susidūręs su Rasputinu ir jau nudegęs, įspėjo carą, kad šis paskyrimas įsiutins cerkvę. Pitirimo vardo nebuvo sinodo sudarytame tinkamų kandidatų sąraše, tačiau Nikolajus savo ranka išbraukė sąrašo lyderio Rygos vyskupo pavardę ir įrašė Pitirimą. Volžinas atsistatydino; jį pakeitė Rajevas, dar vienas Rasputino rankų kūrinys, kurį Simanovičius apibūdino kaip „seną ir visiškai nereikšmingą, su peruku ir labai komišką".

Netrukus naujasis metropolitas ėmėsi darbo. Vos atvykęs į sostinę,

Pitirimas aplankė apsukrųjį Ivaną Manasevičių-Manuilovą; jiedu kalbėjosi apie bendrą pažįstamą, provincijos gubernatorių, visišką vidutinybę Štiurmerį ir nusprendė siūlyti jo kandidatūrą į ministro pirmininko postą. Pitirimas taip pat rūpinosi artimo Rasputino ir Vyrubovos draugo Izidoro Kokolovo, vyskupo, iš kurio dėl homoseksualumo buvo atimta vyskupija, o jis pats pažemintas iki paprasto vienuolio ir uždarytas vienuolyne, reabilitavimu. Rajevo padedamas, Kokolovas tapo Tobolsko vienuolyno vyresniuoju ir įsikūrė greta panašaus į jį vyskupo Varnavos. Pitirimo „sekretorius" Osipenka irgi pasirodė sukalbamas. Beleckis akimirksniu suvokė, kad jį galima lengvai papirkti, ir įteikė tris šimtus rublių iš slaptųjų policijos departamento fondų.

Fronte rusai stengėsi jokiu būdu neįleisti vokiečių į Rygą. *Times* žurnalistas Robertas Viltonas savo akimis matė kontratakos pasekmes. Mūšis vyko užšalusioje pelkėje. Kur gulėjo rusų pėstininkai, susidarė le-
 duku padengti duburiai, o aplinkui žiojėjo dvidešimties pėdų skersmens krateriai – ten pataikė vokiečių vienuolikos colių sviediniai. Kampanijai vadovavo jaunesnieji leitenantai, vos vasarą baigę mokyklą; batalionus į kovą vedė kapitonai. Rusų nuostoliai Viltonui pasirodė „dar siaubingesni negu anksčiau matyti, baisesni, negu galėjo įsivaizduoti". Vienas pulkas, 130-asis, į ataką veržėsi turėdamas 2400 vyrų. Gyvi liko 225, tačiau smarkiai nukentėję nuo šalčio. Jauniems kareiviams, į kariuomenę pašauktiems rugpjūčio mėnesį, sąlygos atrodė „labai varginančios. Šiltų rūbų nėra, trūksta net šiaudų. Apkasuose tenka miegoti ant plikos žemės".

Atsigavus pramonei, tiekimo problema nebebuvo tokia opi. Viltonas rašė, kad tikroji krizė buvo moralinė ir Petrograde daug gilesnė negu fronte. „Vidaus politika, – nusivylęs rašė jis, – paskendo reakcijos liūne". Niekas nežinojo, kodėl savo poste vis dar sėdi „suakmenėjęs premjeras" Goremykinas; užsienio reikalų ministras Sazonovas savo viršininką Viltonui apibūdino kaip „viduramžių reliktą, organiškai nesugebantį suprasti šiuolaikinės situacijos". Atrodė, kad viską sprendžia „moteriškoji Rūmų galva ir Rasputinas... Cenzūra kasdien vis despotiškesnė, kiekvienas ministras mano esąs pats sau įstatymas. Blogiau būti tiesiog nebegali!"

Pasak Simanovičiaus, Rasputinas jau turėjo „nuosavą ministrų tarybą... daug praktiškesnę ir labiau pasitikinčią savimi negu caro taryba". Ją sudarė vien moterys. Tarybos prezidentė buvo senoji madam Golovina, rėmusi Rasputiną savo vardu ir visuomenine padėtimi. Jos duktė Munia tarpininkavo tarp senuolio ir vyriausiųjų dvasininkų. Vyrubova padėjo skirti ministrus. Rūmų dama Nichitina bendravo su ministru pirmininku. Gražioji Lili fon Den rūpinosi ryšiais rūmuose, nes ji buvo imperatorienės freilina; madam fon Den niekuomet nesikalbėdavo su Rasputinu, kai šis atvykdavo į rūmus, bet jiedu dažnai susitikdavo Kušinos – dar vienos senuolio meilužės, rengdavusios jam „linksmus, intymius pobūvius", – bute. Akulina Laptinskaja buvo Rasputino žvalgybos viršininkė, perpasakodavusi jam naujausius gandus ir paskalas, be to, – šito jis nežinojo – už atlygį ji teikdavusi Rasputino priešams informaciją apie patį senuolį.

Norint paskirti ministrą, reikėjo jį rasti. Nebuvo lengva, nes Rasputino žinios apie biurokratiją apsiribojo panieka jai. „Jis nuolat kreipdavosi į mane, prašydamas rekomenduoti žmogų, tinkamą į vieną ar kitą ministerijos postą", – teigė Simanovičius. Užduotis buvo sunki. Paprastai naujiesiems valdininkams gana greitai tekdavo atsisveikinti su portfeliu, todėl „dauguma mūsų kandidatų, žinodami nepastovų caro charakterį, atsisakydavo pasiūlymo". Tačiau spaudimas buvo didžiulis, nes caras „dažnai skambindavo Rasputinui, reikalaudamas nedelsiant nurodyti kandidatą". Rasputinas paprašydavo nedėti ragelio, pamodavo Simanovičiui ir šūktelėdavo: „Mums reikia ministro". Visi, tuo metu būdavę kambaryje, imdavo siūlyti savo kandidatus, o tuo metu caras „laukdavo kitame laido gale". Kartą, paprašęs caro palaukti, Rasputinas pareiškė: „Mums reikia generolo". Pas senuolį viešėjęs Simanovičiaus sūnus Semionas pasiūlė savo pažįstamą Volkonskį – ne generolą, o Dūmos funkcionierių. Rasputinas persakė jo pavardę carui, ir apstulbęs Volkonskis netrukus tapo vidaus reikalų ministro pavaduotoju. Vienintelė priežastis, kodėl sinodo oberprokuroru tapo Rajevas, buvo ta, kad jis vadovavo mokslinei-komercinei sekcijai, kurios skambus pavadinimas tebuvo vieno Simanovičiaus lošimo klubo priedanga.

Jeigu rasti tinkamą kandidatą būdavo ypač sunku, pagalbos Rasputinas prašydavo Manasevičiaus-Manuilovo – to paties žurnalisto, kuriam 1912 m. davė interviu po skandalo su Iliodoru. Vyriškis buvo žemo ūgio, elegantiškas, ovalaus veido, vilkintis nepriekaištingai sukirptu kostiumu, iškėlęs galvą virš kietos apykaklės ir kaklajuostės, tačiau jo neper-

maldaujamos, įžvalgios akys ir atšiaurios, bet jausmingos lūpos nekėlė pasitikėjimo. Nors Rasputinas visuomet rasdavo laiko su juo susitikti, šis tuo nepiktnaudžiavo. Manuilovas buvo ramus, nemėgo girtis. Jis dažnai šypsodavosi ir laikėsi atokiai. Turėjo dėl ko. Po išorine elegancija, rašė gerai jį pažinojęs prancūzų ambasadorius, slypėjo „ir šnipas, ir seklys, ir perėjūnas, ir vagis, ir sukčius, ir klastotojas, ir ištvirkėlis".

Manuilovas buvo provincijos žydo pirklio sūnus – kadaise žavėjęsis ir judaizmu, ir liuteronizmu, ir stačiatikybe. Už karjerą jis turėjo dėkoti kunigaikščiui Meščerskiui. Ėmęsis jį globoti, pastarasis supažindino provincijos berniuką su geriausiais miesto siuvėjais ir slaptąja policija. Manuilovas greitai įsitraukė į šnipų ir informatorių tinklą, o kai buvo atleistas daktarą Filipą kritikavęs generolas Račovskis, perėmė Ochrankos biurą Paryžiuje. Ten Manuilovas iš įstaigos seifo, kurį atsirakindavo padirbtu raktu, vogė dokumentus ir išduodavo žvalgybos paslaptis revoliucionieriams, o revoliucionierius – Ochrankai. 1904 m. Japonijos pasiuntinybėje Hagoje jis nufotografavo japonų šifrą ir buvo apdovanotas Vladimiro ordinu. 1905 m. grįžęs į Rusiją išprašė iš pramonės ministerijos trisdešimt tūkstančių rublių neva tam, kad vėl pradėtų veikti per maištus uždarytos darbininkų bibliotekos. Iš gautų pinigų dvidešimt tris tūkstančius akiplėša pasisavino. Stolypinas išmetė jį iš vyriausybinės tarnybos. „Turiu ydų, – neslėpė Manuilovas. – Myliu pinigus ir gyvenimą". Karas suteikė jam dar daugiau progų. Šis žmogus mokėjo išvilioti iš bankų didžiules pinigų sumas; dar geriau jam sekėsi padėti išsisukti nuo karo tarnybos, o paskui tuos žmones šantažuoti.

Manuilovas buvo puikus partneris skiriant valdininkus. Jis nuolat vakarieniaudavo su Rasputinu, Manusu ir Beleckiu, dažnai lankėsi kunigaikščio Andronikovo salone. „Be abejo, jis siūlydavo savo žmones", – sakė Simanovičius, bet nei jis, nei Rasputinas jų nesikratė. Verslas buvo verslas. Kandidatūrų netrūko, caras atrodė patenkintas. Simanovičius teigė, kad Nikolajus kiekvienam naujam ministrui sakydavo: „Rasputinas – Dievo pasiuntinys... Niekuomet gyvenime nepatyriau tiek meilės ir pasitikėjimo, kiek man suteikė Rasputinas". Rašteliuose, kuriuos senuolis keverzodavo ministrams, kartodavosi ta pati frazė: „Pasakysiu mylinčiajam". Tai reikšdavo, kad pasikalbės su caru. „Tokiais atvejais ministras Rasputino reikalavimą laikydavo caro įsakymu, – teigė Simanovičius, – ir ant raštelio būdavo rašoma reikiama rezoliucija".

Net jei šie žodžiai perdėti – įrodymų, kad caras nepasitikėjo senuoliu taip aklai kaip jo žmona, netrūksta, – vis dėlto diplomatinis korpusas situaciją vertino rimtai. Petrogradas buvo pagrindinė ambasadorių ir užsienio korespondentų darbo vieta. Nė vienas nė akimirką neabejojo, kad Rasputinas – svarbus žmogus. Įžvalgusis prancūzų ambasadorius Morisas Paleologas manė, jog būtina susitikti su senuoliu ir išsiaiškinti jo požiūrį į karą. Prancūzams ir britams buvo gyvybiškai svarbu, kad Rusija nepasitrauktų iš karo. Priešingu atveju, jeigu rusai paprašytų taikos, vokiečiai daugiau nei šimtą savo divizijų perkeltų į Vakarų frontą. Paleologas numojo ranka į sensacingus pranešimus, esą Aleksandra ir Rasputinas vadovauja „taikos partijai", slapta besiderančiai su Vokietija. Jis labai įtariai vertino pinigų švaistytojus ir sukčius lošėjus iš Rasputino aplinkos. „Manusas – vokiečių subsidijų platintojas, – kategoriškai kalbėjo Paleologas. – Jis puoselėja santykius su Berlynu, būtent jo padedama Vokietija mezga ir brandina intrigas Rusijos aukštuomenėje".

Ambasadorius detaliai aprašė susitikimą su senuoliu. „Rudi ilgi nesušukuoti plaukai, – rašė jis, – juoda tanki barzda; aukšta kakta; didelė atsikišusi nosis, plati burna". Jam pasirodė, kad išraiškingiausios šiame veide yra akys, keistai žėrinčios, gilios, net kažkuo žavios akys. Jų žvilgsnis buvo „skvarbus" ir tuo pat metu „švelnus, nuoširdus ir nuovokus, tiesus ir tolimas". Tos akys. Žmonės skirtingai nusakydavo jų spalvą – Paleologui jos atrodė mėlynos kaip rugiagėlės, kitiems – pilkos kaip plienas, smaragdinės, geltonos, ryškiai žalios, net raudonos, bet jų jėgą juto visi. Jiedu kalbėjosi apie karą. Iš pradžių Rasputinas pasmerkė jį dėl Rusijos žmones užgriuvusių kančių. „Pernelyg daug užmuštų, pernelyg daug sužeistų ir našlaičių, per daug griuvėsių, per daug ašarų! – sušuko jis. – Žinau, yra kaimų, didelių kaimų, kur visi gedi... O tie, grįžtantys iš karo, tik pažiūrėk į juos, brangiausias Viešpatie! Invalidai, luoši, akli!.. Dar ištisus dvidešimt metų Rusijos žemė duos tik skausmo derlių".

Paleologas tikėjosi ne tokios kalbos. Jis atkirto, kad karas siaubingas, tiesa, bet neryžtinga taika, taika, pasirašyta dėl jėgų ir ryžto stokos, būtų tikras nusikaltimas mirusiesiems. Kiltų vidinės katastrofos grėsmė. Jo nuostabai, Rasputinas pritarė. „Tu teisus, – tarė senuolis. – Privalome kautis, kol nugalėsime". Ambasadoriui gerokai palengvėjo. Jis pasakė

pažįstąs nemažai aukštus postus užimančių žmonių, kurie jam pasakoję, esą Rasputinas mėgina įkalbėti valdovą baigti karą. Senuolis įtariai į jį pažvelgė, pasikasė galvą ir pareiškė: „Kvailių yra visur". Paskui pridūrė, jog kaizerį Vilhelmą įkvėpęs pats velnias, bet vieną dieną Dievas jį apleisiąs ir „jis suirs kaip seni marškiniai, numesti ant mėšlo krūvos".

Norėdamas įtikti ambasadoriui, Rasputinas neatskleidė savo tikrųjų pažiūrų. Iš tiesų jis nepritarė karui. „Jo manymu, – sakė Simanovičius, – bet kokia taika Rusijai būtų geriau negu karas", be to, jis žavėjosi vokiečiais. Tačiau pradėti ar baigti karą buvo ne jo jėgoms. Senuolis neužėmė jokio posto, neturėjo stiprios komandos, negalėjo tiesiogiai kontroliuoti politikos, nes pats nebuvo politikas. Jis nevaldė Rusijos, o tai, ką darė su imperatoriene ir jų abiejų paskirtaisiais, taip griovė šalies moralę, kad padėtis tapo nevaldoma. Senuolio protas aiškiai suvokė, kur baigiasi jo galios. Rasputinas retai veldavosi į politinius ginčus, o imtas provokuoti, kaip kad ambasadoriaus, paprastai atsitraukdavo. Užuot prieštaravus, pašnekovą būdavo daug lengviau sužlugdyti šnibžtelėjus žodelį imperatorienei.

Rasputinas viską vertindavo savitai – stačiokiškai, bet sąžiningai. Nors ir daug pasiekė, jis, pasak Simanovičiaus, „visuomet liko valstietis ir šalia galingų žmonių, manančių, kad jie už visus viršesni, stengdavosi pasirodyti kuo didesnis mužikas, atskleisti savo šiurkščią prigimtį, jis niekuomet nepamiršo milijonų valstiečių, gyvenančių Rusijos kaimuose". Sąjungininkams jis turėjo lygiai tiek pat mažai laiko kaip ir karui. Kartą viename pobūvyje kažkas paklausė senuolio, kodėl šis simpatizuoja vokiečiams, bet nemėgsta anglų ir prancūzų. Rasputinas buvo girtas, prisiminė Simanovičius, ir netikėtai pareiškė: „Man negali patikti prancūzai, nes žinau, kad ir aš jiems nepatinku. Jie visi respublikonai ir revoliucionieriai, o aš jiems juokingas. Galiu dirbti tik su monarchistais. O monarchistai neturėtų kovoti vieni su kitais. Visuomet galima susitarti. Todėl Rusijai derėtų kuo greičiau susitaikyti su Vokietija".

Perspėtas, kad apie taiką kalbėti pavojinga, Rasputinas pratrūko. „Aš nieko nebijau! – suriko jis. – Niekas neturi teisės žudyti žmonių. Yra žmonių, kurie tarpininkauja tvarkant piniginius reikalus ar parduodant žemę. Aš noriu būti taikos tarpininkas. Net ir Tėvelis sako, jog aš teisus, mes turėtume laikytis neutraliteto". Jis nesutriko išgirdęs, kad „Tėvelis" prisiekė kautis, kol Rusijos žemėje neliks nė vieno vokiečio. „Caras gali taip kalbėti, – pasakė senuolis. – Jis – savo žodžio šeimininkas. Jis gali duoti žodį, gali jį atsiimti. Jis – caras ir gali daryti ką nori".

Rasputinas liaupsino vokiečių kolonistus, įsikūrusius Rusijoje valdant Jekaterinai Didžiajai. Jį žavėjo, kad jie geria ne tik arbatą, bet ir kavą, kuri tuomet buvo prabangos ženklas. „Rusas mėgsta vokiškas prekes, – kalbėjo senuolis. – Vokiečių pirkliai turi gerų produktų ir visokiais būdais stengiasi privilioti pirkėjus. Vokiečiai moka dirbti. Jeigu vokiečių belaisvis patenka į rusų kaimą, visos moterys nori, kad jis pakliūtų į jų namus, nes jis geras darbininkas".

Be to, Rasputinas buvo proamerikietis. Nemažai rusų valstiečių turėjo giminių Jungtinėse Valstijose ir gaudavo iš jų pinigų. „Kiek daug vargšų emigrantų Amerikoje tapo turtingais ūkininkais arba džiaugiasi gerais atlyginimais, – aiškino Simanovičius. – Neturtingam rusų valstiečiui Amerika – pasakų šalis. Todėl ji patiko ir Rasputinui, todėl jis patarė su ja sugyventi draugiškai ir taikiai".

Kalbėdamas apie patvaldystę, Rasputinas atrodė aršus reakcionierius, tačiau šiaip jis buvo tikras liberalas: rėmė žemės reformą ir norėjo, kad dvarai būtų paversti mokyklomis. Dažnai skųsdavosi, kad baudžiauninkai gyveno geriau negu dabar valstiečiai. „Jie gaudavo maisto ir drabužių, – teigė senuolis. – O šiandien valstietis negauna nieko ir dar turi mokėti mokesčius. Jo vienintelę karvę atima antstolis ir parduoda iš varžytinių. Valstiečių vaikai iki dešimties metų laksto nuogi. Jie avi ne batus, o medines klumpes. Trūksta žemės... Gyvenimas kaimuose stoja". Rasputino aistra geležinkeliams nereiškė vien mylėjimosi su moterimis traukinių kupė. „Jie bijo, kad geležinkeliai išpaikins valstiečius, – piktinosi jis dvarininkais. – Šūdas. Jei yra geležinkeliai, žmogus gali ieškoti geresnio gyvenimo. Jei nebūtų geležinkelio, Sibiro valstietis turėtų sėdėti namie, nes pėsčias Sibiro nepereisi". Jis niekino didikus, net ir jų žmonas. „Didikai turi per daug, – su tikro socialisto įkarščiu kalbėjo Rasputinas. – Jie nieko nedaro patys ir kitiems neleidžia. Jei atsiranda koks labiau išsilavinęs žmogus, jie ima rėkti, kad jis revoliucionierius, maištininkas, ir įmeta už grotų. Valstiečiui neleidžia mokytis. Iš tokios ponų politikos gero nebus".

Rasputinas buvo palankiai nusiteikęs ir mažumų atžvilgiu. Simanovičius sakė, kad jis džiaugėsi lenkų nepriklausomybe – „jie tokie pat slavai kaip ir rusai ir turi jaustis teisūs" – ir civilinėmis žydų laisvėmis. Simanovičius buvo sionistas ir turėjo šiek tiek žemės Palestinoje, kur svajojo įsikurti visam gyvenimui. Rasputinas taip pat žavėjosi Šventąja žeme. 1915-aisiais, pavargę nuo „nesveiko ir pavojingo gyvenimo" Petrograde, jiedu svajojo persikelti į Palestiną. Pasak Simanovičiaus, juos sulaikė

„tik užsibrėžti tikslai. Rasputinas norėjo, kad galiausiai būtų pasirašyta taika, o aš mąsčiau apie žydų teisių sulyginimą“. Simanovičius primygtinai reikalavo pirmiausia išspręsti žydų klausimą. „Jeigu mums pavyktų, – sakydavo jis, – iš Amerikos žydų galėčiau gauti tiek pinigų, kad mudviem užtektų visam gyvenimui“. Jis sumaniai pakuždėjo Rasputinui, kad šiam išvykus į Palestiną, viršūnėms labai palengvėtų, tad jis galėtų pasinaudoti situacija ir gauti lengvatų. „Manau, jeigu galės nuo tavęs išsivaduoti, rūmai ir didikai tikrai nusileis, suteiks žydams lygias teises, – kalbėjo jis. – Tuomet paimsiu pinigus ir pasidalysiu su tavimi. Jų užteks ir mums, ir mūsų šeimoms“.

Rasputinas buvo didesnis realistas. „Tėvelis nenori taikos, – atsakė jis. – Nenori nė girdėti apie žydus. Jo giminės neleis jam įteisinti konstitucijos. Aš jam ne kartą kartojau: „Jeigu leisi paskelbti konstituciją, tave vadins Nikolajumi Didžiuoju“... Jis visų bijo. Kalbėdamas su manimi net savo kabinete vis dairosi, ar niekas mūsų nesiklauso. Aš primygtinai reikalavau, kad mano valstiečiams būtų suteikta konstitucija. Bet turtingi jos nenori... Labai blogai, kad Tėvelis nesileidžia perkalbamas. Vos man išėjus, pamiršta visus savo pažadus. Tai mūsų nelaimė“.

Ar jiedu iš tikrųjų buvo, kaip mėgo kartoti Simanovičius, du idealistai, pasiryžę padėti savo žmonėms? Rasputinas nedaug teturėjo tipiškam rusui būdingų prietarų. Jis mėgo Simanovičių, meiliai vadino jį Simočka arba Simonikiu, net padovanojo žiedą, kuriame buvo išgraviruota „Geriausiajam iš žydų“. Rusų elgesys su žydais, „kai su jais buvo leidžiama daryti, ką tik nori“, iš tiesų buvo didžiulė gėda. Pasak Vitės, tie žmonės „iš baikščių būtybių“ virsdavo „bombų mėtytojais, žudikais, plėšikais, trumpai tariant, revoliucionieriais, pasiryžusiais dėl tikslo paaukoti gyvybę“. Aštuoni šimtai tūkstančių žydų buvo išvaryti iš namų, jų parduotuvės ir sinagogos išplėštos, daugybė pakarta, melagingai apkaltinus šnipinėjimu.

Dviem būsimiems idealistams teko nepavydėtinas darbas. Caras buvo tiesiog atsainus antisemitas, natūrali paveldėta neapykanta ir panieka žydams. Karas tapo pretekstu sukurti dar daugiau apribojimų: jie daugiau nebegalėjo susirašinėti jidiš kalba, be to, buvo uždrausti visi leidiniai, spausdinami hebrajų rašmenimis. Aleksandra pritarė vyro pažiū-

roms. Kai 1910 m. ji atvyko į Vokietiją gydytis širdies, brolis pasiūlė nuvažiuoti pas puikų specialistą iš Frankfurto. Tačiau Aleksandra, paveikta *židoedstvo* – žydpalaikių rijimo – nuotaikų, nenorėjo, kad ją gydytų žydas, nors ir puikus specialistas. Ji verčiau kreipėsi į vietos gydytoją nežydą, kuris jai niekuo nepadėjo. Net ir Rasputinas bendravo su juodašimčiais pogromininkais.

Tačiau esama įrodymų, kad senuolis stengėsi – kartais net labai – kovoti su fanatizmu. Sibiriečiai iš prigimties yra linkę užjausti, o Simanovičius, nors ir parsidavėliško charakterio, buvo nuoširdus sionistas. Neretai juodu kartu stengdavosi padėti pavieniams žydams: išrūpindavo leidimus apsigyventi mieste, padėdavo prašytojams legaliai pradėti verstis teisės ar medicinos praktika, pasistengdavo, kad būtų atšauktos baudos ar įsakymai ištremti. Jiedu iš peties padirbėjo stengdamiesi apeiti galybę žydų studentus varžiusių universitetų taisyklių. Simanovičius sakė, kad jį kasdien gulte apguldavusios „žydų jaunuolių minios", troškusios patekti į Petrogrado universitetą. Rasputinas rašydavo jiems vienodus raštelius, kuriuos šie turėdavo įteikti ministrams ir profesoriams. „Brangiausias ministre, – būdavo rašoma tuose rašteliuose. – Motinėlė nori, kad šie žydai studentai mokytųsi savo tėvynėje, o ne būtų priversti vykti į užsienį, kur jie tampa revoliucionieriais. Jie turi likti namie. Grigorijus". Užuomina į imperatorienę – Motinėlė – paprastai reikšdavo, kad juos priimdavo nepaisant kvotos. Simanovičius, pasitelkęs įgūdžius steigti lošimo klubus skambiais, akademiškais pavadinimais, įkūrė Žemės ūkio ir hidrotechnikos institutą, tapusį priebėga šimtams žydų ir krikščionių: jų karo tarnyba būdavo atidedama, kol jie baigs neegzistuojančias studijas.

Jiedu patenkino daugelio žydų, norinčių išvykti iš nuolatinės gyvenamosios vietos ir apsistoti Petrograde ar Maskvoje, prašymus. Simanovičius naudojosi menka įstatymo spraga, amatininkams ir pameistriams suteikiančia teisę pasirinkti gyvenamąją vietą. Rasputino vardas padėjo rasti placdarmą Petrogrado amatų biure, kuris ir tvarkė šiuos reikalus. Be to, Simanovičius – juvelyras – retkarčiais paprašydavo padėti jo „pameistriams". Iš tiesų tai būdavo „aktoriai, rašytojai, mokytojai ir t.t.", o kad ši pasaka atrodytų įtikinamesnė, savo namuose laikė keletą nenaudojamų darbo stalų. Kitais kartais Rasputinas pasirūpindavo, kad prašytojai būtų registruojami kaip Petrogrado gubernatoriaus personalo nariai – tai irgi suteikdavo teisę apsigyventi sostinėje.

Su paslaugos prašyti atėjusiais valstiečiais senuolis visuomet būdavo

„dvigubai mandagesnis ir paslaugesnis, jam nerūpėjo, kad gal už durų laukia aukštuomenės žmonės", be to, senuolis retai kada atsisakydavo duoti jiems pinigų. Lygiai toks pat dosnus jis būdavo su žydais ir lenkais, juk „mažumų kraujas labai brangus". Net jeigu po užsitęsusios puotos nebūdavo sudėjęs nė bluosto, dešimtą valandą ryto vis tiek atverdavo duris, žemai nusilenkdavo, pasižiūrėdavo į minią ir tardavo: „Visi atėjote prašyti mano pagalbos. Visiems padėsiu". Jis „niekuomet ilgai negalvodavo", ar prašytojas vertas jo pagalbos. Nuteistiesiems sakydavo, kad „nuosprendis ir patirta baimė yra pakankama bausmė". Tačiau senuolis mėgdavo pažeminti galinguosius. „Brangūs generolai, – kartą pareiškė jis aukštiems karininkams, laukiantiems, kada juos priims, – jūs pripratę, kad jums teiktų pirmenybę. Tačiau čia yra žydų, kurie neturi jokių teisių, todėl privalau pirmiausia išklausyti juos. Įeikit, žydai. Noriu kuo galėdamas jums padėti".

Yra įrodymų, jog imperatorienės antisemitinės nuotaikos per karą sušvelnėjo. Viename laiške Nikolajui ji pasiskundė, kad jos ligoninėje blogai elgiamasi su vienu Rusijos žydu, kuris, vos prasidėjus karui, grįžo iš Amerikos ir stojo į armiją. Fronte jis neteko dešinės rankos ir buvo apdovanotas Šv. Georgijaus kryžiumi. „Jis trokšta pasilikti Rusijoje & turėti teisę įsikurti kur panorėjęs, teisę, kurios žydai neturi... Matau tik kartėlį & suprantu jį... nereikėtų leisti jam jaustis paniekintam & jausti jo senosios šalies žiaurumą". Nikolajus atsakė, kad „po sužeisto žydo iš Amerikos prašymu prirašiau: „Suteikti teisę gyventi bet kurioje Rusijos vietoje". Tačiau taip sekdavosi tik kai kuriems. Nebuvo jokių legalių reformų. „Caras bijo suteikti žydams lygias teises, – pacitavo Simanovičius Rasputiną. – Jis įsitikinęs, kad jeigu tam ryžtųsi, jį tikrai nužudytų".

DVIDEŠIMT PIRMAS SKYRIUS

Dvi Grigorijaus Jefimovičiaus gyvenimo savaitės

1915 m. rudenį satyras ir šventasis veikė išvien. Lapkričio 24 d. iš Maskvos vėl atvyko Jelena Djanumova dar kartą prašyti Rasputino padėti jos motinai. Išvažiavusią senuolis ją be paliovos bombardavo telegramomis: „Sveikinimais siųsdamas džiaugsmą, ramybę pagarbą“, „Susižavėjęs savo brangenybe tvirtai dvasia su tavimi bučiuoju Grigorijus“. Kai kurios iš jų buvo tokios nesąmoningos, kad Jelena manė telegrafą tikriausiai supainiojus žodžius; bet ir perduotos iš naujo, jos būdavo lygiai tokios pat nesuprantamos. Djanumova atvažiavo su drauge, kurią vadino paprastai – Liolia. Ochrankos agentai išsiaiškino, kad ji – Galina Fiodorovna Filipova, dvidešimt devynerių metų garbingo piliečio žmona. Jos šeima buvo įsivėlusi į sudėtingą teismo procesą, moteriai iškilo grėsmė prarasti visą savo turtą. Advokatas patarė kreiptis į Rasputiną – senuolis būtų pagrindinis jos koziris; Liolia buvo ryški blondinė klastingomis mėlynomis akimis.

Moterys apsistojo „Rusijos“ viešbutyje ir paskambino Rasputinui telefonu 646 46 – toks buvo senuolio numeris Petrograde. Šis pakvietė

jas nedelsiant ateiti. Liolia jam patiko: atsisėdo su ja ant sofos, uždėjo ant kelio ranką. Paskui nusivedė viešnias vakarienės į „Donono“ restoraną prie Moikos; jie užsisakė atskirą kambarį. Rasputinas vilkėjo gražiai pasiūtą valstietišką brokatu apkraštuotą švarką. Jo žvilgsnis slydinėjo Liolios veidu ir kūnu, bet tą vakarą senuolis buvo santūrus ir gražiai elgėsi. Jis kalbėjo apie Sibirą ir jo didybę, pakvietė moteris vasarą jį aplankyti. „Eisime žvejoti, – tarė jis. – Pavaišinsiu jus tokiu medumi, kokio gyvenime nesate ragavusios. Gėlės Sibire labai skaniai kvepia“. Paskui senuolis iškvietė mašiną, kad parvežtų viešnias į viešbutį, o pats patraukė kažkur kitur.

Jelena pastebėjo juos sekančius Ochrankos vyrus. Komisarovo agentai buvo neišvengiamas priedas, bet Rasputinas jais nesipiktino. Jis puikiai sutarė su žandarmerijos generolu, šiurkščiu, raumeningu vyriškiu, įžvelgiančiu menkiausią apgaulę ir labai jau mėgstančiu išgerti. Pirmą kartą atėjęs paplepėti senuolis mėgino prisidengti dievobaimingumo kauke. „Mesk tas šventenybes, kalbėk kaip žmogus ir išgerk“, – pareiškė Komisarovas. Rasputinas nudžiugo ir ėmė kviesti savo sargybinį į naktinius klubus ar pas čigonus. Generolas jį linksmino, ir Rasputinas mielai apmokėdavo sąskaitas. O agentai saugojo senuolį, kuris ir pats puikiai žinojo, kad jam to labai reikia.

– Visai nenuostabu, – paaiškino jis, kai Jelena paklausė, kodėl jį seka. – Turiu daugybę priešų. Žmonėms esu lyg piktžaizdė. Džiaugtųsi manęs atsikratę. Bet pamėginkit!

– Carskoje jus labai myli ir gina?

– Taip, gina ir jis, ir ji, – atsakė Rasputinas. – Jis net labiau myli. Kaip jie gali manęs nemylėti? Jei nebūtų manęs, nebūtų jų, nebūtų Rusijos... Manai, kad aš puikuojuosi, Frantik? Ne, mano brangioji. Aš žinau, ką sakau. Viskas bus taip, kaip pasakysiu.

Lapkričio 26 d. Rasputino butą tiesiog apgulė prašytojai; senuolis paprašė Jeleną ir Liolią prisijungti prie jų. Kai kurie sėdėjo valgomajame, kiti sukiojosi prieškambaryje. Kunigai, studentai, aukštuomenės damos, vienuoliai, puikių pulkų karininkai – visiems reikėjo Rasputino pagalbos. Senuolis po vieną kvietė juos į savo kabinetą, retkarčiais išeidamas apkabinti damos, paplekšnoti vyrui per galvą ar pakelti telefono ragelį. Damos dūsavo oi ak ir kalbėjo, kaip joms jo gaila.

– Kaip sunkiai Tėvelis dirba, jis tiek daug atiduoda žmonėms.

– Visi pas jį veržiasi, visus jis sušildo, jis kaip saulė, – tarė po valgomąjį vaikštinėjanti Laptinskaja.

– Jie plėšo jį į gabalėlius, neduoda ramybės, kankina Tėvelį, – virkavo moterys.

Pirmą valandą nešina dideliu portfeliu atėjo Vyrubova. Su ja visi elgėsi be ceremonijų, vadino tiesiog Anuška. Ji patraukė tiesiai į kabinetą ir išėjo su krūva prašymų. Paskubomis peržvelgusi, susidėjo juos į portfelį. Iš kabineto išniro Rasputinas ir, šluostydamasis nuo kaktos prakaitą, krito į kėdę.

– Daugiau nebegaliu, – pasiskundė jis. – Atėjo tiek daug žmonių. Priiminėju nuo pat ryto, o jie vis eina ir eina.

– Aš jums padėsiu, Tėveli. Pati kai kuriuos priimsiu. Kai kurių problemas galiu išspręsti ir be jūsų pagalbos. – Paguodė jį Vyrubova ir pakeitė senuolį kabinete.

Jelena buvo gavusi telegramą, kad Kijeve skarlatina ir difteritu sunkiai susirgo jos dukterėčia Alisa. „Kas tau, Frantik? – paklausė Rasputinas. – Tu tokia liūdna, kas slegia tau širdį?" Nusivedė ją į miegamąjį. Jelena pamojo Lioliai, kad eitų kartu. „Paguoskite Lenočką, Tėve-

li, – pasakė Liolia. – Tik pagalvokite, kokia ji nelaiminga, jos dukterėčia miršta". Paskui nutiko „kažkas keista", ko Jelena niekaip neįstengė paaiškinti.

Rasputinas paėmė ją už rankos. Jis pasikeitė, jo veidas tapo panašus į mirusio žmogaus – geltonas, vaškinis, nejudrus. Senuolis pabalino akis ir truktelėjo jos ranką. Tuomet kimiu balsu ištarė: „Ji nemirs, ji nemirs, ji nemirs". Jis paleido Jelenos ranką, skruostus vėl užliejo raudonis, prakalbo kaip paprastai, tarsi nieko nebūtų nutikę. Be paliovos skambėjo telefonas. Plūdo vis nauji prašytojai, nešini gėlėmis ir pyragais.

Kai Jelena grįžo į savo apartamentus viešbutyje, jos laukė telegrama iš Kijevo: „Alisai geriau, temperatūra nukrito". Vakare ją aplankė Rasputinas; pareiškė atsisakęs kvietimo vakarieniauti. Jelena manė, kad senuolį it magnetas traukia Liolia. Ji parodė jam telegramą:

– Ar iš tiesų jūs padėjote?

Rasputinas tvirtu balsu atsakė:

– Taigi sakiau tau, kad jai pagerės.

– Puiku, tuomet dar kartą taip padarykite, gal ji visai pasveiks, – paprašė Jelena.

– Kvailute, nejau iš tikrųjų manai, kad galiu? – paklausė jis. – Tai ne aš. Tai buvo iš aukščiau. Galima pakartoti. Bet juk sakiau, kad ji pasveiks, tai ko nerimauji?

Tikra tiesa, Jelena nuolat gaudavo žinių iš Kijevo. Alisa visiškai pasveiko. Lygiai kaip ir tuomet, kai Spaloje susirgo caraitis, Rasputinas, būdamas už šimtų mylių, nuspėjo, kad vaikas pasveiks, ir šis iš karto pasveiko. Alisos gydytojai, lygiai kaip ir caraičio, buvo priblokšti; mergaitės motina, kaip ir Aleksandra, manė, jog tai – stebuklas.

Netrukus Rasputinas atsigavo po sekinančio gydymo seanso ir po dviejų dienų vėl buvo kupinas jėgų ir geismų. Naktį jis praleido su kunigaikštiene Stefanija Semionovna Dolgorukaja jos apartamentuose „Astorijos" viešbutyje Morskajos gatvėje. Taip elgdamasis rizikavo: kunigaikštienė buvo imperatoriaus kamerdinerio žmona. Lygiai taip pat laisvai senuolis elgdavosi su politikų meilužėmis. Kitą vakarą jį aplankė madam Leikart, norėjusi, kad Rasputinas padėtų jos vyrui sutvarkyti vieną verslo reikalą. Šis paprašė viešnią jį pabučiuoti; moteris nesutiko ir išėjo. Rasputinas pyko neilgai; tą naktį jis linksminosi su Nadežda

Ivanovna Voskoboinikova, jauna našle, senatoriaus Vasilijaus Nikolajevičiaus Mamontovo išlaikytine.

Spaudoje nė žodeliu nebuvo užsiminta apie šią senuolio veiklą. Aleksandrą pagrįstai džiugino Chvostovo pastangos, jaunasis storulis vidaus reikalų ministras turėjo ką slėpti. Beveik visą 1915 m. gruodžio mėnesį Rasputinas nuolat buvo girtas, tačiau vis tiek labai daug ir sparčiai dirbo. Didžiausia Rusijos nelaimė buvo *proizvol* – despotiški, savavališki biurokratijos ir policijos veiksmai. Nedaugelis buvo nuo to apsaugotas. Kiti prašytojai: surdutus vilkintys vyriausybės tarnautojai, pentinuoti karininkai, lenkų pabėgėliai, vienuolės, bankininkai, pasiuntiniai, valstiečiai, dailios damos, apsirengusios modeliuotojų Pakeno bei Diusė suknelėmis – daugybė jų grūdosi Rasputino prieškambaryje ir laukiamajame, kaskart, kai atsiverdavo valgomojo durys, gaudydami senuolio žvilgsnį. Tame kambaryje prie sienos stovėjo didžiulis bufetas ir bronzinė lempa su dideliu stikliniu gaubtu. Bufetas buvo prigrūstas vyno butelių, lėkščių su kepta žuvimi, uogienių, arbatos ir gėlių krepšelių. Prie lango buvo pristumtas supamasis krėslas.

Pirmas pabandė prasibrauti bankininko Manuso klerkas, bet Rasputinas jį sustabdė ir pasisuko į dvi jaunas mergaites. „Na, mano balandėlės", – nusišypsojo jis. Šios paprašė, kad senuolis padėtų joms išsimokslinti. Rasputinas išsitraukė keletą banknotų ir įteikė mergaitėms – jis nekreipė jokio dėmesio į bankininko klerką, kuris kišo jam po nosimi kvitų knygelę, – tuomet pakeverzojo nerišlią žinutę Vladimirui Vojeikovui, rūmų Carskoje Selo komendantui. Apačioje po savu vardu senuolis nubrėžė kryžių ir išraitė raides *X. B.* – rusiškai „Kristus prisikėlė". Ir dar brūkštelėjo: „Mano brangus ir neįkainojamas drauge, padaryk tai dėl manęs. Grigorijus". Tuomet rūpestingai sulankstė raštelį, įdavė mergaitėms ir ištiesė pabučiuoti ranką.

Paskui senuolis pasikvietė seną valstietį iš Saratovo provincijos. Šis atvyko prašyti dėl Garvrilos Šiškino, nuteisto už apgavystę, maldauti Rasputiną pasinaudoti savo įtaka carui ir gauti atleidimą. Valstietis atsirišo marškinius, išsitraukė laikraščio skiautę, išlankstė, išėmė 250 rublių ir kartu su prašymu įteikė Rasputinui. Šis viską susikišo į kišenę, peržegnojo valstietį ir pažadėjo reikalą sutvarkyti. Tada į jį kreipėsi Jevgenija Terechova, turtinga verslininkė; elegantiška pirštine apmautoje rankoje ji laikė prašymą – norėjo gauti sutartį tiekti karo ministerijai apatinius drabužius. „Taip, taip, brangioji, pasirūpinsiu", – atsakė senuolis, glostydamas jai krūtis ir šypsodamasis, o madam Terechova išbučiavo jo

rankas ir triumfuodama išėjo. Praplikęs karininkas su auksine pensnė prisistatė esąs jaunesnysis leitenantas Makasovas, bet kažkoks apdriskęs civilis, užsimaukšlinęs riebaluotą skrybėlę nustūmė jį į šoną ir skubiai išbėrė senuoliui, kad jis esąs kaimo mokytojas, kad neteisingai nukentėjęs nuo direktoriaus, kad jis... Rasputinas griežtai jį nutraukė, bet pažadėjo parašyti rekomendacinį laišką švietimo ministrui.

Kamputyje tyliai laukė daili brunetė nuo ašarų paraudusiomis akimis; pigia pirštine apmautoje rankoje ji laikė maskvietės Rasputino draugės rašytą laišką. Moteris buvo vardu Marija Aleksejevna; ji norėjo, kad senuolis padėtų atšaukti jos vyrui paskelbtą administracinį ištrėmimą. Tuo metu daugybė vyrų – kairiųjų, anarchistų, žydų – buvo tremiami už Uralo. Rasputinas paprašė viešnią palaukti mažame kambarėlyje greta virtuvės. Paskui grįžo atgal ir pasikalbėjo su karininku Makasovu. Sena, prastu paltu vilkinti našlė su apvalia skrybėle pasiskundė, kad visiškai nuskurdo ir ėmė kraustytis iš proto. Rasputinas įkišo ranką į kišenę ir ištiesė jai 250 rublių, kurie jam ką tik buvo perduoti nuo apgaviko Šiškino.

Jaunas vyriškis įteikė senuoliui pluoštą banknotų; šis išdalijo juos

prieškambaryje laukusiems valstiečiams. Dar vienas „prekiautojas įtaka" Poganas, dažnas Rasputino lankytojas, pristatė inžinierių Mendelį Neumaną, norėjusį, kad caras atšauktų jam paskelbtą nuosprendį – aštuonis mėnesius kalėjimo. Rasputinas pažadėjo būtinai pasirūpinsiąs, kad caras atkreiptų dėmesį į šią bylą. Tada pasisveikino su pažįstamu pirties patarnautoju, sudžiūvusiu vyru retėjančiais žilais plaukais, nuėjo į savo kabinetą ir grįžo su rašteliu. Šis buvo adresuotas vietinės policijos prefektui. „Mano brangiausias drauge, prašau man atleisti, – rašė Rasputinas. – Padėk vargšui pirties patarnautojui. Grigorijus". Be atvangos skambėjo telefonas – atsiliepdavo Vyrubova, sesuo Akulina arba pats Rasputinas. Ir durų varpelis – į butą plūste plūdo pasiuntiniai su vaisiais, gėlėmis ir vynu. Dunia priminė senuoliui, kad kambarėlyje laukia Marija Aleksejevna, kurios vyras ištremtas į Sibirą. Rasputinas nusišypsojo ir nuėjo pas ją.

Kai jis žengė į mažąjį kambarėlį, moterys ėmė šnibždėtis, jų lūpose žaidė „keistos šypsenos". Kambarėlis buvo siauras, jame stovėjo geležinė lova, uždengta lapės odos užtiesalu, Vyrubovos dova-

na, ant sienų kabojo kaspinais papuoštos ikonos, caro ir imperatorienės portretai bei citatos iš Biblijos. Čia buvo ta vieta, kur senuolis naujokėms atskleisdavo nuodėmės išpirkimo paslaptį. Kai kurios moterys išeidavo laimingos; kitos išbėgdavo įtūžusios, plevėsuodamos išsidraikiusiais apdarais ir puldavo karčiai skųstis laiptų aikštelėje budintiems agentams. Netrukus iš kambarėlio išėjo Marija Aleksejevna; viešnios, ieškodamos menkiausių įkalčių, nuo galvos iki kojų ją nužiūrėjo ir pastebėjo, kad ji „dar liūdnesnė ir dar labiau išsigandusi negu anksčiau". Kai tarpduryje pasirodė Rasputinas, jo „plaukai buvo netvarkingai išdrikę, ties smilkiniais susitaršę", o jis pats giliai kvėpavo – įrodymas stebėtojoms, kad už paslaugą buvo sumokėta.

Interliudija buvo trumpa – senuoliui kaip paprastai pakako kelių minučių, ir netrukus Rasputinas grįžo pas laukiančius prašytojus. Palaimino dvi vienuoles iš Verchoturyje, kur ir pats pas Makarijų mokėsi savo amato, pažadėjo padėti keliems valstiečiams, kurie skundėsi godžiu žemvaldžiu. Nutukęs bankininkas iš Kijevo, lydimas tarno, laikančio jo kailinę kepurę, pareikalavo asmeninės audiencijos; barono Ginsburgo pasiuntinys perdavė pinigus ir paprašė pasirašyti sąskaitą. Valgomajame sėdėjo skulptorius Aronsonas; jis buvo siųstas nulipdyti senuolio biustą, tad dabar laukė, kol šis galės pozuoti.

Atėjus Jelenai ir Lioliai, Rasputino moterys sujudo, suirzo. Senuolis jau seniai virkavo, kaip jį kamuoja tos dvi besipriešinančios „pasipūtėlės velniūkštės". Pakalbėjęs telefonu – skambino iš Carskoje Selo – dabar vėl ėmė atakuoti Liolią. Pareikalavo pasikalbėti akis į akį. „Neleisk savo sielai džiūti be meilės, – pasakė jai. – Siela apniunka be meilės šviesos, saulė neatneš džiaugsmo, ir Dievas nusigręš. Meilė – tai rojus... Aš noriu tavęs – tai kyla iš Dievo, ir nuodėmė Jį nuvilti. Be meilės aš netenku savo galių... Suteik man meilės akimirką, ir mano jėgos sustiprės, ir (jis tapo klastingas) tai padės išspręsti tavo problemą". Abi maskvietės sakė, kad „mes juo netikime ir vertiname kritiškai", tačiau pabrėžė, kad jis kažkaip geba paralyžiuoti jų valią ir viskam aplinkui suteikti „ neįprastą" aurą, kuri „traukia" žmones. Jos grįžo į viešbutį.

Kitą rytą Rasputinas pasiuntė į viešbutį pulkininko žmoną, dainininkę madam B. Ji ėmė priekaištauti Lioliai, kam ši kamuojanti Tėvelį.

– Mes labai pasipiktinę, jis taip kenčia. Kodėl jūs nesutinkate jam atsiduoti? Argi galima atsakyti tokiam šventajam?

– Argi šventajam reikia nuodėmingos meilės?

– Jis viską paverčia šventu, ir viskas, ką su juo darote, yra šventa, – nė nesusimąsčiusi išpyškino pulkininko žmona.

– O ar jūs sutiktumėte?

– Žinoma, – lyg tarp kitko atsakė ji. – Aš jau priklausiau jam, manau, tai didžiausia palaima.

– Bet juk jūs ištekėjusi, tiesa? O jūsų vyras?

– Jis žino. Jis irgi mano, jog tai – didelė laimė, – pareiškė madam B. – Jeigu Tėvelis kurios nors panori, mes laikome tai didžiule palaima – ir mes, ir mūsų vyrai, jeigu esame ištekėjusios. O dabar visi matome, kaip jis kankinasi dėl jūsų. Aš nusprendžiau viską jums iškloti ir visų gerbėjų vardu paprašyti daugiau nebekankinti šventojo Tėvelio, neatsisakyti šios palaimos.

Maskvietės kandžiai jai atsikirto. Viešnia išėjo įsižeidusi ir sutrikusi.

Vakare pasirodė pats Rasputinas. Atsisėdo ant sofos greta Liolios ir neleido šiai pasitraukti.

– Kokia gėda, – pareiškė Jelena. – Jos mano, kad jūs – šventasis, o jūs verčiate ją sanguliauti. Tai juk nuodėmė, argi ne?

– Aš šventasis? – pertraukė ją Rasputinas. – Aš didžiausias nusidėjėlis iš visų. Tačiau tai jokia nuodėmė. Tiesą sakant, nuodėmės visai nėra. Ją išgalvojo žmonės. Pažiūrėk į gyvūnus. Ar jie žino, kas yra nuodėmė?

– Gyvūnai nežino, kas yra nuodėmė, nes jie nežino, kas yra Dievas.

– Nekalbėk taip, – pertraukė ją Rasputinas. – Išmintis slypi paprastume, o ne žiniose.

Liolia pakeitė pokalbio temą ir užsiminė apie savo prašymą:

– Visas jūsų darbas, Tėveli, žadėti. O daryti nieko nedarote.

– O tu irgi nieko nedarai mano labui, – atšovė jis. – Tik išsisukinėji. Padovanok man meilės akimirką, ir tavo problema bus kuo gražiausiai išspręsta. Kai nėra meilės, mano jėgos senka, ir niekas nesiseka. Kaip ir su Frantik – aš ją taip myliu, iš visos širdies trokštu padėti, bet be meilės nieko neišeina.

Liolia išėjo iš kambario. Rasputinas ėmė nervingai žingsniuoti pirmyn atgal. Jo veidas tapo grobuoniškas, akys degė. Senuolis norėjo kokiu nors pretekstu išprašyti Jeleną.

– Ar turi vyno? – paklausė jis. – Ko turi?

– Turime baltojo vyno.

– Ne, tu juk žinai, kad geriu tik maderą, – atkirto jis. – Klausyk, Frantik, nubėk pas mane. Pasakyk Duniai, ji duos.

Buvo jau vidurnaktis, lauke smarkiai šalo. Jelena nesutiko.

– Bet aš sakau, kad eisi, – pareiškė Rasputinas. – Jeigu liepiu, privalai eiti.

Jis įdėmiai įsistebeilijo į Jeleną, „jo akyse žėrėjo ir žybčiojo įtūžio kibirkštys. Tikriausiai tokiu pačiu žvilgsniu senuolis buvo prikaustęs Stolypiną ir Rodzianką, – bandymas užhipnotizuoti.

Jelena nusuko akis ir sušuko:

– Neužsimirškite! Aš nesu jūsų tarnaitė ir neketinu pildyti jūsų užgaidų.

Į kambarį įbėgo Liolia. Rasputinas palengva susitvardė ir staiga apkabino Jeleną.

– Nebūk tokia atžagari, Frantik, – tarė jis. – Aš tyčia taip padariau. Norėjau sužinoti, ar myli mane. Jei mylėtum, būtum paklausiusi. Eitum į sniegą kad ir vidury nakties. Piterio damos nebūtų manęs nuvylusios. Kiekviena su džiaugsmu įvykdytų mano prašymą. Bet tu tikriausiai manęs nemyli.

Netrukus jis išėjo.

Gruodžio 3 d. Nikolajus su Aleksejumi traukiniu išvyko iš Stavkos apžiūrėti pietų fronto. Berniukas buvo smarkiai peršalęs ir taip čiaudėjo, kad jam iš nosies pasipylė kraujas – sergančiajam hemofilija tai labai pavojinga. Jo mokytojas Pjeras Gilijaras atvedė traukinyje buvusį daktarą Fiodorovą, tačiau sustabdyti kraujavimą buvo sunku, be to, vaikui ėmė kilti temperatūra.

Rasputinas paskambino maskvietėms ir pakvietė jas vakarienės, pasigyrė, kad dalyvaus ministrai. Jos nepriėmė kvietimo ir apsidžiaugė galėsiančios ramiai praleisti vakarą. Maždaug pirmą valandą nakties, kai abi jau buvo užsnūdusios, į duris ėmė daužyti. „Greičiau atidarykit, paskubėkit, mano brangiosios, – riaumojo Rasputinas. – Mes laukiam. Atsivedžiau ministrą“. Galiausiai beldimas liovėsi. Vėliau Jelena išsiaiškino, kad jas išgelbėjo kambaryje prieš jų duris apsistojęs karininkas. Išgirdęs triukšmą ir norėdamas sužinoti, kas vyksta, jis išėjo į koridorių. Atpažino Rasputiną ir „ministrą Ch.“. Karininkas į juos įsistebeilijo; ministras sumišo ir įkalbėjo Rasputiną išeiti. „Ministras Ch.“ buvo Chvostovas.

Trečią valandą nakties carą pažadino daktaras Fiodorovas ir paprašė liepti mašinistui važiuoti tiesiai į Carskoje Selo. Berniuko būklė visai suprastėjo. Dieną traukinys keletą kartų sustojo, kad Fiodorovas galėtų pakeisti tamponus, įkištus caraičiui į nosį. Ant gulto berniuką rankose švelniai liūliavo milžinas jūreivis Nagornyj; buvo pernelyg pavojinga leisti vaikui gulėti išsitiesus.

Rasputinas ūžė Petrograde. Maskvietės vengė senuolio – jos paprašė viešbučio šveicoriaus pasakyti įkyruoliui, kad juodvi išėjusios į teatrą. Šveicorius vėliau pasakojo, kad tai išgirdęs Rasputinas baisiai įpyko ir jas plūdo. Tada paguodos ieškoti jis nuvyko pas Jelizavetą Jevgenjevną Svečiną, jauną armijos karininko žmoną. Pasimatymas buvo gana pavojingas, nes Svečinos vyras buvo pulkininkas Stavkoje, taigi pernelyg artimas carui. Antrą valandą nakties Rasputinas išėjo drauge su Marija Markovna Jasininskaja, dvidešimt aštuonerių metų moterimi, ištekėjusia už pakankamai turtingo vyro, įstengusio įsigyti butą Moikos gatvėje 104 name; jiedu buvo artimi Jusupovų kaimynai. Pora automobiliu nuvažiavo į Rodės vilą Novaja Derevnios rajone.

Jų neįleido, nes buvo labai vėlu. Ochranka buvo pasirūpinusi, kad senuolis visuomet galėtų naudotis privačiu valgomuoju, toliau nuo smalsių žmonių akių. Rasputinas tiesiog įtūžo, kad su juo – svarbiausiu restorano lankytoju – taip nepagarbiai elgiamasi. Jis ėmė spardyti duris ir taip trūktelėjo varpelio virvę, kad ši liko jo rankoje. Kai pasirodė policininkas, senuolis davė jam penkis rublius, kad tylėtų. Tuomet pora patraukė paklausyti Masalskio čigonų choro už kvartalo nuo Rodės vilos. Su jais praleido visą naktį. Ryte „girtut girtutėliai" jiedu nuėjo į Jasininskajos butą Moikos gatvėje.

Gerbėjos labai nerimavo dėl Rasputino dingimo. Kulina Laptinskaja paskambino į „Rusijos" viešbutį pasiteirauti, ar senuolis kartais nemiegojęs su maskvietėmis. Ją nustebino paniekos kupinas Jelenos atsakymas. „Jeigu būtų miegojęs, jums būtų buvusi tikra laimė, – atkirto Laptinskaja. – Jis išėjo vakar – ketino eiti pas jus, negrįžo, todėl ir sakome, gal damos iš Maskvos pagaliau nusileido ir sutiko atsiduoti palaimai. Bet jūs įsižeidėte. Kur jis? Jo laukia prašytojai".

Vidurdienį Kulina vėl paskambino ir pranešė, kad Rasputinas grįžo – jis buvęs pas čigonus. Jam baisios pagirios. Gerbėjos tyliai sėdėjo lau-

kiamajame. Jelena irgi prisijungė prie jų. Iš valgomojo sklido dūžtančio stiklo garsai. Paskui pasirodė jis – su vyno buteliu rankoje, išblyškęs, prie kaktos prilipusiais plaukais, apniukusiomis akimis. Į arbatos stiklinę įpylė vyno ir liepė pulkininko žmonai išgerti. Ši jam priminė, kad vakare dainuojanti koncerte. Senuolis pažadėjo, kad jos pasiklausyti ateisią ministrai, bet vis tiek liepė išgerti vyno. Paskambino Beleckiui. „Šįvakar koncertuoja mano mažoji, geroji dama, – pareiškė jis policijos direktoriui. – Žiūrėk, nesumanyk atsisakyti ir būtinai ateik". Tuomet paskambino Chvostovui ir tokiu pat kategorišku tonu įsakė: „Žiūrėk, nepražiopsok mano mažosios damos koncerto".

Prie sienos sėdėjo popas. Jis su nuostaba ir pagarba klausėsi, kaip Rasputinas kalba telefonu: senuolis, įsakinėjantis ministrams, iš tiesų yra galinga jėga.

– Kokia puiki buvo naktis, pope, – tarė Rasputinas. – Dainavo tokia graži čigonė, taip gražiai dainavo „Aš einu, einu, einu pas savo brangiausiąjį".

– Tai cherubinai jums dainavo. Dangaus angelai, – pasakė popas. Jelena pamanė, kad jis šaiposi iš senuolio, bet netrukus suvokė, kad popas rimtai kalba. – Dangaus angelai. Dainavo šlovingi dangaus angelai.

– Sakau tau, pope, čigonė, jauna, graži čigonė.

– Cherubinai, cherubinai dainavo jums dangiškais balsais, – nesiliovė popas.

Rasputinas vyptelėjo ir nuėjo pas prašytojus. Grįžo su dailia, jaunute mergina, pabėgėle iš vokiečių užimtos Lenkijos. „Žiūriu į tave, tu tokia graži, – kalbėjo jis. – Maža nosytė ir dantukai – bet aš tavęs nemyliu, aš myliu šias maskvietes. Jos mirtinai mane nukankino. Dėl jų visą naktį gėriau". Kalbėjo verksmingai. Tada dingo virtuvėje ir vėl ėmė daužyti lėkštes. Net Dunia, kuri paprastai elgdavosi su juo ramiai ir tvirtai, šįsyk tylėjo. Munia Golovina suakmenėjo. Tos moterys regėjo ne girtą valstietį, suvokė Jelena, o „įtūžusį Dievą".

Suskambo telefonas. Rasputiną paprašė nedelsiant atvykti į Carskoje Selo. Sosto įpėdinis per kelionę du kartus „apalpo", Gilijaras manąs, kad tai jau pabaiga. Kai berniuką iš geležinkelio stoties pamažėle vežė į rūmus, Aleksandra raudojo ir meldėsi. Vaiką neapsakomai švelniai ir atsargiai įnešė į kambarį ir paguldė į mažą baltą lovelę. Mažas, liesutis Aleksejaus veidelis buvo „vaškinis, išblyškęs kaip numirėlio", – rašė Vyrubova. Mėlynos akys su „nepakeliamu skausmu" žvelgė iš po krauju permirkusių tvarsčių. Vos gydytojai nuvyniodavo nosį, pasipildavo

kraujas. Mokslas niekuo negalėjo padėti; „apimta nevilties, – sakė Vyrubova, – imperatorienė pasiuntė kviesti Rasputino".

Moterys paragino senuolį prieš vykstant į rūmus išsimaudyti ir išsiblaivyti. „Juk žinote, kokie mano arkliai, jie jus nugabens lyg paukščiai, – tarė viena jų. – Iš pradžių važiuosime rogėmis, šaltyje pasijusite geriau. Paskui nuvesiu jus į pirtį. Tai visuomet padeda". Rasputinas paklusо. Moterys atnešė švarius drabužius. Jis nusimetė kelnes ir čia pat prie jų persirengė. Jos padėjo senuoliui apsiauti kitus batus. Munia Golovina jį palaikė, kol kitos rengė kailinius. Rasputinas suspragsėjo pirštais ir linksmai uždainavo „Aš einu, einu, einu pas savo brangiausiąjį" – praeitos nakties čigonės dainą.

Pasivažinėjimas rogėmis ir vonia iš tiesų padėjo, senuolis visai blaivus sėdo į traukinį ir nudundėjo į Carskoje Selo. „Jis įėjo į kambarį, – rašė Vyrubova, – peržegnojo lovelę ir, įdėmiai žiūrėdamas į vos nemirštantį vaiką, tyliai šalia klūpantiems tėvams pasakė: „Nesijaudinkite. Nieko neatsitiks". Ir išėjo – iš kambario ir iš rūmų. Viskas". Berniukas, lig tol be perstojo raudojęs iš skausmo, užmigo. Kitą rytą jis jau buvo taip sustiprėjęs, kad įstengė atsisėsti.

 Grįžęs į Petrogradą, Rasputinas paskambino Jelenai ir pakvietė ją pavakarieniauti su čigonais. „Apsvaigimas buvo išgaravęs, – pastebėjo ji. – Jis buvo linksmas ir gyvas". Jelena atsisakė eiti kartu, tad Rasputinas susitiko su papulkininkiu Nikolajumi Semionovičiumi Jezerskiu ir čigone dainininke Varvara. Kartą senuolis padėjo Varvarai – pasirūpino, kad būtų panaikinti Kijevo teismo jai iškelti kaltinimai, o mergina atsidėkodama „per orgijas dainuodavo dainas ir linksmindavo jį kitokiais būdais". Nepaisydamas skandalo, kurį sukėlė prieš dvi dienas, Rasputinas panoro vykti į Rodės vilą. Kai antrą valandą nakties restoranas užsidarė, draugija buvo paprašyta išeiti. Tąnakt Rasputinas miegojo su Varvara.

Kai vėl paskambino iš rūmų, pas Rasputiną svečiavosi Jelena.

– Alioša [Aleksejus] nemiega? Jam skauda ausį? Pakviesk jį prie telefono, – tarė Rasputinas, mostu liepdamas visiems kambaryje tylėti. Ragelį paėmė caraitis. – Kodėl naktinėji, Alioša? Skauda? Nieko tau neskauda. Eik miegoti. Ausytės neskauda. Neskauda, sakau tau. Miegok. Gulk ir miegok. Girdi mane? Miegok.

Po penkiolikos minučių iš rūmų vėl paskambino. Berniukui ausies nebeskaudėjo, jis miegojo.

– Jis taip paprastai užmigo? – paklausė Jelena.

– Kodėl gi ne? – atsakė Rasputinas. – Juk liepiau jam miegoti.

– Bet jam skaudėjo ausį.

– Pasakiau, kad neskauda, – senuolis kalbėjo tokiu tvirtu balsu, tarsi kitaip ir negalėjo būti.

Jelena išvažiavo į Maskvą; jos garbė liko nepaliesta, prašymas nepatenkintas. Liolia liko, ji tikėjosi, kad Rasputinas vis dėlto padės jai išspręsti bylą. Šis pasiuntė Ivaną Osipenką, parsidavėlį metropolito Pitirimo sekretorių, kad atvežtų ją iš viešbučio į pobūvį. Liolia nežinojo, kur ją veža, bet Ochrankos agentai užsirašė, kad į finansininko Andrejaus Kniršės butą Pesočnajos gatvėje. Ten vyko prašmatnus vakarėlis, dainavo čigonai ir rusų choras. Rasputinas buvo guvus, daug gėrė, šoko ir vis nusivesdavo Liolią į kampą pakalbėti apie „meilės akimirką".

Po vakarienės vienas jaunuolis paprašė ją akompanuoti jam pianinu. Rasputinas nusekė juodu apniukusiomis akimis. Baigusi skambinti Liolia prisėdo su dainininku ant sofos. Tuomet ir išgirdo Rasputino balsą: „Tai štai kokia tu!" Senuolis pareikalavo plunksnos ir popieriaus. „Parašysiu apie tave Frantik, – piktai sušnypštė jis. – Ji supras ir pagailės manęs". Netoliese stovėjęs politikas Aleksandras Protopopovas atnešė popieriaus lapą.

Rasputinas sėdo į krėslą ir pakeverzojo laišką. „Štai, nuveši jį Frantik, mano kvailutei, – tarė jis. – Ji ne tokia kaip tu, ji ne kekšė". Laiške buvo rašoma: „Mieloji brangioji mano Frantik pykstu ant tavęs nesiųsk man klastūnių mieloji mano nesiųsk jų ji ne man duok man kokią nors paprastesnę. Grįžk pas mane jaučiuosi lyg su tavim. Byra ašaros. Širdis rauda. Džiaugiuosi su tavim. Grigorijus". Įdavęs laišką, Lioliai pareiškė, kad ji galinti eiti sau. Antrą valandą nakties Ochrankos agentas pranešė pro langą matęs šokantį Rasputiną. Į savo butą jis grįžo septintą ryto, iš abiejų pusių ramstomas dviejų nepažįstamų vyriškių, „girtų kaip dūmai".

Po kelių dienų senuolis vėl buvo Rodės viloje, kur tąkart vyko iškilmingas čigonų vakaras. Keli prie stalo sėdėję jauni civiliai ir karininkai įsižeidė, kai Rasputinas pakvietė šokti vieną damą iš jų draugijos. Karininkai stryktelėjo nuo kėdžių ir, pasak Simanovičiaus, išsitraukė kardus. Rasputinas atsitraukė ir įsistebeilijo į juos savo „siaubingu žvilgsniu". Paskui sušuko: „Norite mane pribaigti!" Jie tylėjo. „Jūs buvote mano

priešai, bet daugiau nebesate, – tyliai pasakė senuolis. – Patys matot, mano galia nugalėjo... Jūs daugiau nebeturite jėgos, kurią galėtumėt panaudoti prieš mane. Eikit namo". Karininkai taip ir padarė. Šis kartas nebuvo vienintelis, kai Rasputiną pasirengę pulti žmonės prarasdavo visą narsą, vos tik senuolis į juos pažiūrėdavo; taip nutiko jo dukters sužadėtiniui. Rasputino galios nebuvo stebuklingos, jos neišgelbėjo nei nuo Hermogeno kumščių, nei nuo Gusevos peilio, galiausiai neapsaugojo ir nuo žudikų, bet jo valios jėga įbaugindavo ne vieną, norėjusį jam pakenkti.

Senuolis išvengė sumušimo, o gal ir ko nors blogiau; išgėrė keletą dėžių maderos; permiegojo mažiausiai su šešiomis moterimis ir nesugebėjo suvilioti dviejų; priėmė ir padėjo keletui šimtų prašytojų; išgelbėjo caraičio ir mažos mergaitės iš Kijevo gyvybę. Tos dvi savaitės Rasputino gyvenime buvo labai sunkios.

DVIDEŠIMT ANTRAS SKYRIUS

„Jie iš tiesų
ketina
mane nužudyti,
mano brangusis“

1916-uosius Rasputinas sutiko savo bute – dainavo iki ketvirtos ryto. Carskoje Selo nesveikuojanti imperatorienė gulėjo lovoje. „Mama blogai jaučiasi, todėl visą dieną guli“, – dienoraštyje rašė caraitis. Sausio 2 d. pirmą valandą nakties Rasputinas grįžo namo girtas. Vėliau tą pačią dieną nuvyko į Carskoje Selo, kur Vyrubova buvo atidariusi ligoninę sužeistiems kareiviams. Chvostovas ir Beleckis, vėliau liudijo ji, „per kurjerį atsiuntė po antspauduotą voką; abiejuose buvo po 1000 rublių“. Maistą ligoninei nemokamai tiekė Adolfas Rodė, Rodės vilos savininkas, labai praturtėjęs per Rasputino lėbavimus. Kunigaikštis Andronikovas atsiuntė gėlių ir žvakių. Finansininkas Manusas iš viso jai pervedė 200 000 rublių; bankininko Rubinšteino žmona atsiuntė 50 000, o Simanovičius padovanojo keletą puošnių sidabrinių vazų. Buvo ne visai aišku, ar šios dovanos skirtos ligoninei, ar pačiai Vyrubovai; vėliau ji sakė, kad po tos nelemtos geležinkelio avarijos draugai norėjo aprūpinti jos ateitį.

Pobūviai ir išgertuvės tęsėsi. Agentai įvairias Rasputino būsenas apibūdindavo kaip „girtas“, „nusigėręs“ ir „girtas kaip pėdas“. Marija sakė, kad po to, kai jo meilužė ir tarnaitė Dunia išvažiavo į Sibirą prižiūrėti savo sergančios motinos, tėvas visai nusivažiavo; kai šalia nebebuvo galinčio jį sutramdyti žmogaus, senuolis „savo kančią ėmė malšinti vynu, moterimis ir šokiais prastos reputacijos kabaretuose“. Vienai senai artrito susuktai moteriškei, atėjusiai prašyti pagalbos, Rasputinas pasiskundė: „Atleisk, *babuška,* negaliu tau padėti. Viešpats atėmė iš manęs galias“. Jis skersai išilgai išvažinėjo miestą vežimais, karietomis, daugybe automobilių – išsinuomotų, pasiskolintų iš rūmų ir mašinų importuotojų. Beveik visi vežikai ir vairuotojai, dirbę Gorochovajos gatvės rajone, buvo Ochrankos informatoriai; agentai irgi turėjo mašiną, bet kartais senuolis juos pergudraudavo.

Rasputino vardo dienos, sausio 10-osios, rytas buvo nuostabus. „Štai, mūsų Draugui šviečia saulė, – rašė imperatorienė. – Puiku, jis tikrai to nusipelnė“. Naktį senuolis praleido su Marija Sergejevna Gil, 145-ojo pulko kapitono žmona, ir atsikėlė tik vienuoliktą ryto. Pagal valstiečių tradiciją vardadienio proga Rasputinas nuėjo į pirtį, po to į cerkvę. Vežikai ir pasiuntiniai nešė jam dovanas nuo verslininkų ir iš slaptųjų Beleckio fondų. Agentai aprašė paveikslus, kilimus, sofas, kėdes, aukso ir sidabro indus, kuriuos jis vėliau nugabeno į Pokrovskoję.

Rasputinas pietavo su Vyrubova, kuri perdavė jam imperatoriškosios šeimos sveikinimus. Jai išėjus, senuolis, „padedamas" valstybės tarėjo Danielio Kornilovičiaus Klionovskio, atnešusio dešimt butelių vyno, su įkarščiu sėdo gerti. „Jie grojo armonika, gitara ir balalaika, – pranešė Ochrankos vyrai. – Šoko, dainavo, o vėliau ėmė giedoti maldas. Svečiai išsiskirstė antrą valandą nakties". Apieškoję butą, agentai aptiko prie kai kurių dovanų prikabintas savo vyresniųjų – generolų Komisarovo ir Globičevo – korteles.

Sausio 13 d. vakare Rasputinas automobiliu buvo nuvežtas į kunigaikščio Tatiščevo, įtakingo bankininko, „Europos" viešbutyje surengtą pobūvį. Agentai visą vakarą slampinėjo lauke, kol galų gale antrą valandą nakties šaltis parvijo juos namo. Rasputinas namo parsvirduliavo septintą ryto, „girtas kaip dūmas"; jį parvedė metropolito Pitirimo sekretorius Osipenka. Senuolis atrodė tikrai prastai – praeidamas „sudaužė didelį namo vartų stiklą, nosis buvo sutinusi, tikriausiai kažkur griuvo", bet jis susiėmė ir jau po pietų nuvyko į Carskoje Selo aplankyti Vyrubovos ir finansininko Rubinšteino. Buvo aišku, kad netrukus teks keisti ministrą pirmininką, be to, Rasputinas buvo įspėtas, esą rūmams pranešta apie jo palaidą elgesį. Pokalbis buvęs ilgas. Grįžęs namo vėlai vakare Rasputinas buvo paniuręs ir nesukalbamas. „Vienas iš jūsų kažkam pasakėte, kad man ant kelių sėdėjo dama, – pasiskundė jis Ochrankos agentams. –Negerai kalbėti tokius dalykus. Čia esate tam, kad rūpintumėtės mano saugumu, o jūs pranešinėjate, ko nereikia".

Rasti naują ministrą pirmininką buvo nelengva. Goremykinas buvo visai nukaršęs, užsienio reikalų ministras Sazonovas kartą net pasiskundė: *„Il est fou, ce vieillard"*. * Rasputiną skubino nedelsiant pateikti Goremykino įpėdinio kandidatūrą; jis aptarė tai su Simanovičiumi, kuris savo ruožtu patarimo kreipėsi į Manuilovą. Senuolis, lošimo namų savininkas, buvęs turtingų homoseksualistų meilužis, dabar gyvenąs iš mokesčių už išdavystes, – štai kas rinko kandidatus į aukštus galingos imperijos postus.

Buvo pasirinktas Borisas Vladimirovičius Štiurmeris, apie kurį Manuilovas dar rudenį kalbėjosi su metropolitu Pitirimu. Jis buvo ko-

* Senis visai kvailas (*pranc.*).

rumpuotas, septintą dešimtį įpusėjęs reakcionierius, balta barzda, rausvais skruostais ir pavandenijusiomis mėlynomis akimis, panašus į „linksmą persirengėlį Kalėdų senelį". Tačiau perdėm malonios manieros, drėgnos raudonos lūpos ir gudri šypsena, pasak prancūzų ambasadoriaus, buvo „keistai nepatrauklios, atstumiančios ir sukeldavo pašnekovui instinktyvų nepasitikėjimą". Simanovičius nesvarstė, kodėl pasirinktas būtent Štiurmeris. „Manuilovas mums rekomendavo Štiurmerį kaip „seną vagį ir sukčių", – rašė jis, – ir garantavo, kad jis patenkins visus mūsų norus. Mes ilgai su juo derėjomės. Į premjero postą Štiurmeris buvo paskirtas tik tada, kai mums atrodė, kad jis jau pakankamai parengtas".

Rasputinas pureno dirvą pas imperatorienę. „Meiluti, ar jau rimtai pagalvojai apie Štiurmerį? – rašė ji Nikolajui. – Tvirtai tikiu, jog verta rizikuoti, nes kiekvienas žino, kad jis tinkamas žmogus". Aleksandra stengėsi pabrėžti, kad „jo galva visiškai šviežia ir jis labai vertina Grigorijų, o tai [*sic*] tiesiog nuostabu". Naujasis kandidatas buvo „puikus ir sąžiningas", be to, nuoširdžiai tikėjo „mūsų Draugui Dievo siųsta išmintimi". Paskirti Štiurmerį buvo nutarta carui tebeviešint Carskoje

Selo. „Kokia aš patenkinta, kad nuo šiol tu gali pasikliauti Štiurmeriu", – rašė jam Aleksandra sausio 16 d., kai traukinys jau vežė carą atgal į Stavką. Nikolajus pritarė žmonai: „Šį kartą išvykstu daug ramesnis".

Naujasis ministras pirmininkas valdovams kėlė „beribį pasitikėjimą". Rasputinas natūraliai jautė tą patį, nors jo jausmai buvo pagrįsti viltimi, kad Štiurmeris būsiąs, senuolio žodžiais tariant, „už virvutės tampomas senukas". Beveik visiems kitiems Rusijos žmonėms šis paskyrimas buvo tikrų tikriausias įrodymas, kad jų šalis žengė ryžtingą žingsnį į beprotnamį. Štiurmeris jau keturiasdešimt metų sukiojosi visuomenėje ir buvo pelnęs parsidavėlio reputaciją bei Tverės chuligano pravardę, pagal nelaimingą provinciją, kurioje tarnavo gubernatoriumi. Jis neturėjo jokios darbo vyriausybėje patirties, išskyrus tą trumpą laikotarpį, kai dirbo vidaus reikalų ministerijos departamente – tuomet jam tarnavo mažiau nei šimtas vyrų. Dabar Štiurmeris vadovavo visoms ministerijoms. Vienas iš jo pavaldinių, teisingumo ministras, pavadino naująjį premjerą „baisiu apsimetėliu, dviveidžiu ir ne itin sumaniu". Kitas kolega sakė, kad Štiurmeris tiesiog skurdina kalbą, nes „žodis „melagis" netinka jam apibūdinti". Pasak trečio asmens, „jeigu aš rinkčiau ministrą pirmininką, Štiurmerio pavardė būtų paskutinė, kuri būtų šovusi man į galvą". Net ir Manuilovas pritarė šioms mintims, mestelėjęs niekinamą

frazę, esą jo proteže „buvo baigtas sulaukęs penkiadešimties – nuo tada jis tik snaudžia".

Netrukus išryškėjo tikrasis Štiurmeris. Į krūvą dokumentų, kuriuos jo kabineto kolegos mechaniškai pasirašinėdavo susirinkimų pabaigoje, premjeras įkišo rezoliuciją, kuria įkūrė slaptą penkių milijonų rublių fondą savo asmeninėms reikmėms. Ją atsitiktinai pastebėjo švietimo ministras kunigaikštis Pavelas Ignatjevas. „Kas tai?" – paklausė jis. Kadangi penki milijonai buvo rezervuoti karo ministerijai, Ignatjevas ištiesė dokumentą Polivanovui. „Štai pažvelkite, – tarė jis. – Ar tai ne jūsų?" Karo ministras pareiškė nė pirštu neprisidėjęs prie šios rezoliucijos ir paprašė naująjį ministrą pirmininką paaiškinti. Štiurmeris suniurnėjo esą tie pinigai skirti „šnipinėjimo išlaidoms", to pageidauja caras. Polivanovas ėmė primygtinai įrodinėti, jog šis fondas „visiškai neįmanomas". Buvo atsakyta rūsčiu žvilgsniu, iš kurio ministras suprato, kad jo ateitis labai miglota. „Po to incidento, – pasakojo jis, – labai aiškiai jaučiau, jog mano dienos ministerijoje suskaičiuotos".

Rasputinas nieko nelaukdamas savo marionetęs ėmė tampyti už virvučių. Sausio 21 d. agentai nusekė jį iki 36-ojo namo Baseinajos gatvėje, kur gyveno dvidešimt penkerių metų aktorė Jekaterina Fiodorovna Orlova. Ji buvo viena iš Manuilovo išlaikytinių, užmezgusi romaną su Štiurmeriu. Žurnalistas buvo sąvadautojas, parūpindavęs moterų įtakingiems pažįstamiems. „Remiantis slapta surinkta informacija, – pranešė agentai, – ten buvo Manasevičius-Manuilovas ir ministrų tarybos pirmininkas B. Štiurmeris". Manuilovas dabar vadino save Štiurmerio „sekretoriumi". Jo bute buvo įrengtas didžiulis priimamasis; iš ten, norėdamas padaryti įspūdį tiems, kuriuos šantažuodavo – tiesa, jų įmokas atsargumo dėlei vadindavo „paskolomis", – Manuilovas apsimesdavo skambinąs tiesiai ministrams. Užuodęs prancūzų subsidiją Rusijai – taip buvo mėginama įtikinti Rusiją nepasitraukti iš karo – žurnalistas apsilankė pas Paleologą. Ambasadorius išsiaiškino, kad 1911 m. Manuilovas buvo ne kartą kaltintas sukčiavimu ir šantažu; kaltinimai buvo atmesti „suabejojus jų tikslingumu", nes kilo grėsmė, jog bus atskleisti žurnalisto ryšiai su slaptąja policija. Manuilovas išdidžiai prisistatė ambasadoriui esąs asmeninis ministro pirmininko sekretorius, kuriam patikėtos atsakingos pareigos – Rasputino saugumas. „Koks garbingas titulas!" – sušnypštė Paleologas svečiui išėjus.

Štiurmerio paskyrimą Rasputinas atšventė kaip visada – namo grįžo pusę aštuonių ryto pėsčias, visa gerkle plėšdamas dainas. Atsiradus naujam jo galios įrodymui, prašytojų srautas dar padidėjo. „Pas Rasputiną kasdien apsilanko trys keturi šimtai žmonių, – rašė agentas. – Mačiau uniformuotus generolus, moksleives, studentus, prašančius finansinės paramos". Senuolis stengdavosi neišvaryti jų tuščiomis rankomis, tad ir taip milžiniškos jo išlaidos dar labiau padidėjo. Prie brangių malonumų, prostitučių, daug kainuojančių čigonų dainininkų ir muzikantų prisidėjo žemiškesni mokesčiai – sąskaitos už buto nuomą, mokyklos mokesčiai, drabužiai dukterims, perlaidos žmonai į Sibirą, mokestis už naudojimąsi telefonu ir už vežikų paslaugas. Telefonas senuoliui kėlė nemažai rūpesčių – jis nuolat skųsdavosi, kad žmonės skambina ir keikia jį – bet tai jam atrodė daug konfidencialesnis bendravimo būdas nei telegrafas. Rasputinas neįtarė, kad jo pokalbių klausosi Komisarovas. Senuolis kasdien vakarieniaudavo mieste, o nakties linksmybės Rodės viloje kaskart surydavo beveik 1000 rublių. Per dieną jis išgerdavo po kelis maderos butelius, be to, labai pamėgo šviežius vaisius ir eršketą.

Nors vidaus reikalų ministerija kas mėnesį pervesdavo senuoliui po 5000 rublių, maždaug 2000 dolerių (fabriko darbininkas tais laikais uždirbdavo 25 dolerius per mėnesį), o daugybę sąskaitų apmokėdavo kiti, Simanovičius skundėsi, kad dėl „prašmatnaus Rasputino gyvenimo ir nuolatinių lėbavimų" pinigų nuolat trūksta. Senuolis pasikliaudavo Simanovičiumi – prireikus šis apmokėdavo skolas grynais, gautais už įvairias paslaugas. Rasputinui buvo visai nesvarbu, iš kur tie pinigai. „Jis mielai naudojosi mano malonėmis, – rašė machinatorius, – bet niekuomet neklausinėjo, kokie mano motyvai". Daugumą tų rublių senuolis išdalydavo; priešingu atveju, pasak Simanovičiaus, „būtų galėjęs susitaupyti solidžią sumą". Kartą, kai pas jį užsuko bankininkas Ginsburgas, Rasputinas privertė turčių išversti kišenes, o jų turinį išdalyti prieškambaryje sėdintiems žmonėms. Neretai senuolis prašytojus siųsdavo tiesiai pas pažįstamus milijonierius, žinoma, įdavęs raštelį, kuriame būdavo nurodyta vienokia ar kitokia suma. „Jis iš prigimties turėjo gerą širdį", – sakė Simanovičius.

Pelenų dieną imperatorienė pakvietė Rasputiną į mišias imperatoriškojoje koplyčioje. „Kokia aš laiminga, kad drauge su Juo priėmėme ko-

muniją", – rašė ji. Tai buvo ypatinga garbė, tačiau pikti liežuviai mikliai pavertė ją chlistų orgija, per kurią vairininkas Rasputinas neva malšinęs „aistras" su Aleksandra ir jos dukterimis. Sekimo komandoms, nors ir susirūpinusioms dėl vis stipresnio visuomenės pykčio, buvo labai sunku nepaleisti iš akių savo persekiojamojo, kai šis vykdavo į nakties ekspedicijas: kartais senuolį taip greitai išveždavo automobiliu, kad jie tiesiog nespėdavo jam iš paskos. Mašina Štiurmerio įsakymu buvo paskirta iš karo ministerijos automobilių garažo.

Vasiljevas pasirūpino, kad jam kiekvieną rytą į policijos štabą būtų atnešta ataskaita su išsamiu sąrašu „visų žmonių, kurie praėjusią dieną buvo pas Rasputiną, ir visų žmonių, pas kuriuos lankėsi jis pats". Vizitų pas ministrus ir Vyrubovą į Carskoje Selo dažniausiai neregistruodavo – šie santykiai buvo pernelyg subtilūs, todėl atrodė netinkama juos užrašinėti. O imperatoriškųjų rūmų knygoje – *Kammerfurier* žurnale, kaip jau buvo sakyta, Rasputino vardas paminėtas tik tris kartus. Pagal įrašą, „Jų Didenybės" priėmė „Grigorijų Jefimovičių Rasputiną" 1914 m. spalio 17 d. vakare. Kiti du, datuoti 1916 m. balandžio 23 ir rugsėjo 5 dienomis, skelbia, kad „Jos Didenybė" priėmė jį atitinkamai 9.20 val. ir 9.45 val. vakaro. Tai buvo neapdairumas – caras buvo aiškiai nurodęs neregistruoti Rasputino vizitų. Todėl iš įrašų negalima spręsti, ar senuolis dažnai lankydavosi rūmuose. Tačiau rūmų knyga patvirtina, kad Rasputino globotiniai iš tiesų buvo dažni imperatorienės svečiai: Varnava ir metropolitas Pitirimas, madam Pistolkors, gerbėja baronienė V. I. Iskul, Golovina, Laptinskaja – visiems buvo paskirta toli gražu ne viena audiencija pas Aleksandrą. Šie vizitai, pasak Vasiljevo, buvo „reti 1914 m., dažnesni tapo 1915 m., o apogėjų pasiekė 1916 m". Du kartus per mėnesį Vasiljevas pats parengdavo specialią Ochrankos ataskaitą, jis rašydavo vieną vienintelį ataskaitos egzempliorių, skirtą tik carui. Šiose ataskaitose su menkiausiomis smulkmenomis būdavo išdėstoma viskas apie išaiškintus slaptus spausdinimo presus, konspiracinius butus, ginklus ir panašius dalykus, bet Vasiljevas buvo pernelyg apdairus, kad susikompromituotų paminėdamas Rasputino vardą.

Yra išlikę keletas sekimo komandos raportų juodraščių. Kiekvienas prasideda data, adresu – Gorochovaja 64 ir sekamo subjekto kodiniu pavadinimu – Tamsusis. Jeigu įmanoma, nurodomas naujų pažįstamų vardas, pavardė, amžius, šeimyninė padėtis ir adresas.

Iš šių raportų galima spręsti, koks intensyvus buvo kasdieninis Ras-

putino gyvenimas, kupinas nuolatinių atvykimų ir išvykimų. Vasario 8 d. raportą net sunku skaityti:

Kniršė iš Rasputino buto išėjo 1.00 nakties. Tuo pat metu automobiliu privažiavo du nepažįstami džentelmenai. Kniršė drauge su jais grįžo į butą, visi išėjo 2.00 nakties. 10.00 ryto atvyko Solovjova; greitai išėjo. 10.10 atvyko Munia Golovina, išėjo po valandos. 11.50 atvyko Tatjana Šachovskaja [prekybos ministro žmona], išėjo po penkiasdešimties minučių. 12.00 atvyko Simanovičius, išėjo po dešimties minučių. 12.10 atvyko Sandeckaja, išėjo po dešimties minučių [Klavdija Amvrosejevna Sandeckaja, dvidešimt šešerių metų, kapitono žmona, Rasputino gerbėja, Zacharjevskaja 9]. 12.15 atvyko Afonskio vienuolyno choristas Derevenskis; jis pasakė, kad praeitais metais Aleksandro Nevskio vienuolyno raštininkas laikraštyje Kopeika *skaitęs apie Varnavą ir Grišą. Vienuolyno pasų klerkas, klausęsis jo skaitymo, paklausė: „Tai kada Rusijoje prasidės revoliucija?" Derevenskis pasiteiravo, kokia tai būsianti revoliucija. Į tai pasų klerkas atsakė: „Romanovai daugiau nebeviešpataus, o šitas purvas, Varnava ir Griša, bus nušluotas nuo žemės".*

Agentai pasižymėjo, kad minėtas raštininkas dabar jau popas, o pasų klerko vardas liko nežinomas; antraip jis būtų buvęs užregistruotas kaip potencialus disidentas.

„12.40 val. automobiliu numeris 3 atvažiavo nepažįstamas klerkas karine uniforma, – toliau buvo rašoma raporte. – 12.50 išėjo kartu su Tamsiuoju. Kieme jų laukė du savanoriai. Tamsusis pasakė, kad prisijungs prie jų vėliau, ir išvažiavo su klerku, sekliai pametė juos iš akių". Karo ministerijos mašina agentams buvo pernelyg greita. Tačiau jie pasirūpino, kad ją vairuotų informatorius. „Pasak šoferio, – tęsė agentai, – jie nuvažiavo į Nikolajevskajos kavalerijos mokyklą, o paskui į lenkų bažnyčią Torgovajos gatvėje. 13.50 Tamsusis kartu su klerku grįžo namo, pastarasis išėjo po dešimties minučių. 13.35 atvyko valstybės veikėjas Mamontovas, išėjo po trisdešimties minučių [Vasilijus Nikolajevičius Mamontovas, šešiasdešimt penkerių metų, patarėjas ir senatorius; Voskoboinikova, Rasputino gerbėja, buvo jo išlaikytinė, Furštadskajos 12]. 13.40 atvyko Gaar ir Bazilevskaja, išėjo po valandos ir dvidešimties minučių [Lidija Platonovna Bazilevskaja, dvide-

šimt aštuonerių metų, generolo majoro duktė, išsiskyrusi su inžinieriumi Maltinovskiu, Rasputino gerbėja]".

Simanovičius paprastai užsukdavo po kelis kartus per dieną. „14.00 antrą kartą atvyko vyras karine uniforma; jis atvažiavo su Simanovičiumi automobiliu nr. 5064, išvažiavo po dvidešimties minučių. 14.13 atvyko dama, Izmailovsko pulko karininko žmona, gyvena Izmailovsko prospekte vyriausybės name, išėjo po valandos keturiasdešimt penkių minučių". Agentai niekuomet nerašydavo, ar moteris intymiai santykiavo su Rasputinu, apsiribodavo tik pastabomis, kad iš buto sklido juokas arba dainos. Simanovičius netrukus grįžo „15.40 Simanovičius atvyko trečią kartą, išėjo po trisdešimties minučių. 16.10 atvyko Kniršė, kažką atnešė – atrodo, keletą butelių vyno – išėjo po keturiasdešimties minučių. Penktą valandą vakaro atvyko Červinskaja, pabuvo trisdešimt minučių [Natalija Ilarionovna Červinskaja, keturiasdešimt aštuonerių metų, didiko žmona, veltėdė iš kunigaikščio Andronikovo šeimos]. 17.10 atvyko Solovjova. 18.20 ketvirtą kartą atvyko Simanovičius, pabuvo valandą. 18.45 atvyko Rešiotnikovas, pabuvo trisdešimt penkias minutes [Nikolajus Ivanovičius Rešiotnikovas, penkiasdešimt septynerių metų, garbės piliečio titulo paveldėtojas, Morskajos 39/12 „Astorijos" viešbutis]. 19.20 vakare atvyko nepažįstama dama. 21.20 vakare antrą kartą atvyko Turivič, išėjo po dvidešimties minučių. 21.30 atvyko Dobrovolskaja. 22.10 su vyru atvyko Turivič. 23.20 atvyko Kniršė, pabuvo dvidešimt minučių".

Baigę raportą, agentai prirašė papildomų duomenų: „20.15 atvyko penkios moterys, pasak vežiko, iš Oficerskajos gatvės, – užregistravo jie. – Dešimtą vakaro buvo dainuojamos dainos, grojama pianinu, šokama. Atvyko maždaug dvidešimt penki lankytojai, bet Tamsusis jų nepriėmė". Raportą pasirašė du agentai – Terechovas ir Svistunovas.

Kitą rytą Rasputinas priėmė dešimt lankytojų – agentai kruopščiai užsirašė jų vardus ir automobilių numerius – o ankstyvą popietę kaip įpratęs išsimaudė rusiškoje garinėje pirtyje. Senuoliui mėgaujantis pirties malonumais, Nikolajus, kaip kad prieš du mėnesius jam patarė Rasputinas, atvyko į Dūmą; tai buvo beprecedentinis įvykis. Caras jaudinosi, kalbėdamas „vos įstengė išspausti žodžius", tačiau parlamentarai jam atlygino entuziastingais, spontaniškais „ura!" Tai buvo paskutinis kartas, kai jo pavaldiniai ar bent jau jų išrinkti atstovai reiškė carui tokią pagarbą; kai paskui, irgi ketindamas kreiptis į Dūmą, atsistojo ministras pirmininkas Štiurmeris, jį sutiko paniekos kupina tyla. Vakare Gorochovajos gatvėje apsilankė dar septyni asmenys.

Vasario 10 d. Rasputinas be jau įprasto prašytojų būrio priėmė dar penkiolika žmonių, tarp kurių buvo „biržos rykliai ir sukčiai", generolo žmona, korumpuotas žurnalistas Manuilovas, Beleckio pasiuntinys ir Petropavlovsko tvirtovės viršininko duktė, imperatorienės freilina Lidija Vladimirovna Nikitina.

Šeši Ochrankos vyrai: Terechovas, Svistunovas, Popovas, Vasilijus, Ivanovas ir Grigorijus – agentūros grietinėlė, dvidešimt keturias valandas per parą nenuleido nuo Rasputino akių, tačiau nesuskaičiuojamų lankytojų srautas baigė juos paskandinti. Agentų raportuose buvo gausu nerimą keliančių užuominų apie „nepažįstamus vyrus", kurių tapatybę nustatyti jiems tiesiog nebelikdavo laiko. Pats Rasputinas irgi nejaukiai jautėsi: kartą, kai senuolis ėjo į pirtį, vyrai jį nugirdo niurnantį apie „pasikėsinimą į gyvybę".

Rasputino paskirtieji dabar vadovavo ir cerkvei, ir vyriausybei – „aš pagimdžiau Pitirimą, o Pitirimas pagimdė Štiurmerį", – gyrėsi jis, tačiau senuolis bijojo dėl savo gyvybės. Bijojo ir Aleksandra. Ji daugiau nebepasitikėjo vidaus reikalų ministru, kurį dar taip neseniai ir taip be saiko garbino. „Tol, kol Chvostovas valdžioje ir savo rankose laiko pinigus ir policiją, aš nerimauju dėl Grigorijaus ir Anios [Vyrubovos]", – rašė ji Nikolajui. Rasputino santykius su Chvostovu ir Beleckiu apkartino pastarųjų pastangos slėpti šį ryšį. Rasputinas žinojo kodėl. Šie santykiai galėjo visiškai sužlugdyti jų reputaciją, ir todėl Rasputinas labai piktinosi. Galiausiai prisigėręs ėmė skambinti jų žmonoms ir vadinti jas vardais, arba, kai tuodu linksmindavosi, nusiųsdavo į jų namus pasiuntinius, neva turėjusius perduoti svarbią žinutę nuo senuolio. Jis praminė rubuilį Chvostovą Tolstopūzu – Storapilviu. Savo ruožtu vidaus reikalų ministras buvo nepatenkintas, kad Rasputinas ministru pirmininku paskyrė Štiurmerį – jis pats svajojo apie šią kėdę.

Kartą Chvostovas miglotai užsiminė Beleckiui, jog metas susidoroti su „visu tuo mėšlu". Jis turėjo omenyje, kad reikia nužudyti Rasputiną. Beleckis aptarė tai su Komisarovu, kuris įspėjo policijos viršininką nesipainioti į šį nešvarų reikalą, nes jį užbaigus, vidaus reikalų ministras nedelsdamas nusiplaus rankas, o visą kaltę suvers jam, Beleckiui. Komisarovas pasiūlė patenkinti ministro norą ir pateikti jam keletą tariamų žmogžudystės planų su akivaizdžiais trūkumais, kuriuos pats Beleckis ir

nurodytų. Buvo sugalvotas pseudosąmokslas: Rasputinui bus atsiųstas automobilis, neva nuvešiantis jį pas nežinomą gerbėją – gudrybė, kuri garantuotai padėtų, – tačiau pakeliui mašina kokioje nors tamsioje alėjoje suges. Tuomet į ją sušoks valkatomis persirengę Ochrankos agentai, pasmaugs Rasputiną, o jo kūną įmes į Nevą. Beleckis išdėstė Chvostovui šį sumanymą, tačiau įspėjo, kad per policijos agentus bus nesunku prisikasti prie pačių konspiratorių. Ministras sutiko, bet pareiškė, jog Rasputiną būtina nužudyti – jis pamojavo brauningu ir sušuko, kad pats nedvejodamas tai padaryti ir neatidėliotų. Netrukus Beleckis jam pranešė, kad Komisarovas nutarė iš pasalų užpulti Rasputiną, kai šis eis iš kokio nors pobūvio, ir žiauriai sumušti. Jis tik nutylėjo, kad būsimoji auka taip pat įspėta. Numatytą vakarą Rasputinas liko namie ir papasakojo kažkokiam žurnalistui, kad „ministras, kuris bučiuoja mano ranką“, trokšta jo mirties.

Nusivylęs Chvostovas patraukė tiesiai pas Komisarovą ir pasiūlė 200 000 rublių iš slaptųjų vyriausybės fondų už tai, kad šis susidorotų su nelemtuoju sibiriečiu. Ministras patarė policijos pareigūnui imtis nuodų – įpilti jų į maderą ir nusiųsti Rasputinui kaip Rubinšteino dovaną. Taip į sąmokslą būtų įtrauktas finansininkas, kuriam Chvostovas irgi norėjo pakenkti. Komisarovas nuvyko į Saratovą, kur kadaise dirbo policijos prefektu, neva prašyti nuodų pas pažįstamą vaistininką. Jam užtrukus, sunerimęs Chvostovas jau siuntė telegramą, tačiau netrukus Komisarovas grįžo prisikrovęs buteliukų, kuriuose tariamai buvo įvairiausių nuodų. Chvostovas apsidžiaugė, Beleckis persigando. Tačiau Komisarovas patikino policijos viršininką, kad dauguma „nuodų“ tėra tik vaistai iš jo žmonos buduaro; jis pats ant buteliukų priklijavo korteles su nuodų pavadinimais, kuriuos parinko iš knygos apie pavojingas medžiagas. Tiesa, vieni nuodai buvo tikri. Komisarovas įrodė jų veiksmingumą. Įpylė šlakelį į Rasputino katės dubenėlį su pienu ir, dideliam šio sielvartui, apimta agonijos katė nugaišo. Jos nunuodijimu senuolis apkaltino kunigaikštį Andronikovą.

Katė buvo vienintelė auka. Nusivylęs policininkų duetu, Chvostovas susisiekė su Borisu Rževskiu, bulvarinės spaudos žurnalistu, kuris „niekam neįstengė būti ištikimas“, bet kurio nešvariomis paslaugomis Chvostovas naudojosi dar būdamas provincijos gubernatoriumi. Rževskis buvo nuolatinis baronienės Jevgenijos Rozen „prekybos įtaka“ salono svečias. Baronienė mėgo prašmatnų gyvenimą, tačiau neturėjo „jokių akivaizdžių pragyvenimo šaltinių“. Jos salonas garsėjo „nesibaigian-

čiomis orgijomis ir išgertuvėmis". Popietėmis ji vaišindavo didžiuosius kunigaikščius ir kunigaikštienes, generolus, admirolus ir ministrus. Sutemus čionai rinkdavosi kurtizanės, žurnalistai, aktorės, ateidavo ir Rževskis. Per baronienę Rževskis užmezgė ryšius su Iliodoru. Žurnalistui pavyko gauti dar keletą imperatorienės laiškų Rasputinui, ir jis ėmė grasinti juos išspausdinsiąs, tikėdamasis, kad kas nors norės juos išpirkti. Chvostovas Rževskiui pasiūlė pasinaudoti Iliodoru ir surengti naują pasikėsinimą. Tam reikėjo nuvykti pas buvusį vienuolį į Norvegiją. Iliodoras net ir tremtyje nesiliovė plūsti Rasputino: parašė pamfletą, pavadintą „Rasputinas, šventasis velnias", ir svajojo iš lėktuvo išbarstyti virš rusų apkasų pamfleto kopijas.

Beleckis pasistengė, kad Rževskis būtų sekamas iki pat Suomijos sienos; ten, kaip ir buvo planuota, jį užsipuolė žandarmerijos pareigūnas. Žurnalistas prarado savitvardą; kol jis rėkavo ant pareigūnų, aiškino esąs įgaliotas Chvostovo ir vykstąs su slapta misija, šie apieškojo jo popierius. Galiausiai Rževskiui buvo leista keliauti į Norvegiją. Čia Iliodoras jį patikino, kad Caricyne tebegyvenantys jo mokiniai mielai nužudys senuolį. Tuo metu Beleckis iškapstė įrodymų, kad

žurnalistas vagia Raudonojo Kryžiaus dovanas ir atiduoda savo meilužei. Buvo perimtos Iliodoro siųstos telegramos, kuriose šis reikalavo grynųjų, kad jo vyrai galėtų atvykti iš Caricyno į Petrogradą. Grįžęs į sostinę, priremtas įrodymų, Rževskis papasakojo Beleckiui visas žmogžudystės plano detales.

Baisiai sunerimęs Chvostovas Beleckį paskyrė gūdžios Sibiro provincijos – Irkutsko – gubernatoriumi. Kai buvo pranešta apie šį nemalonų „paaukštinimą", verksmingasis Beleckis apsipylė karštomis ašaromis; o ministras nuoširdžiai nusikvatojo ir pareiškė, kad verčiau jau jis būtų nedvejodamas nužudęs Rasputiną. Keršaudamas Beleckis papasakojo apie sąmokslą Rasputinui ir Vyrubovai, jo žodžiai buvo perduoti imperatorienei. Be to, neoficialiame interviu jis informavo *Biržos laikraščio* redaktorių apie Chvostovo ketinimus nužudyti senuolį.

Rasputinas paklaiko. Manuilovo patartas, kovo 1 d. jis atvyko pas Spiridovičių maldauti apsaugos. Senuolis pasipuošė mėlyna palaidine, plačiomis velvetinėmis kelnėmis, aukštaauliais batais, nusigramdė rankas, išsitrinko galvą: norėjo padaryti gerą įspūdį. Rūmų apsaugos viršininkui pasiguodė, kad jį supa žudikai, kad Chvostovas ketina jį pribaigti, kad Ochrankos agentais jis nepasitiki. Rasputinas maldavo, kad jį imtų saugoti rūmų apsaugos vyrai. Generolas atsakė neturįs laisvų žmonių. Senuolis taip

pat pasiskundė, kad Štiurmeris spaudžia jį grįžti į Pokrovskoję. „Aš nevažiuosiu nei jo, nei kieno nors kito liepiamas, – kalbėjo senuolis. – Jie nužudys mane pakeliui, brangusis. Tikrai. O jeigu ir nenužudys, tai ištrems taip toli, kad net pats caras neįstengs manęs surasti".

Paskui Rasputinas staiga pralinksmėjo. „Viskas puiku! Su juo jau baigta! – pareiškė jis, turėdamas omenyje Chvostovą. – Caras jau prašė senuko [Štiurmerio] pasiūlyti keturis žmones į vidaus reikalų ministro vietą... Skambinau šiandien Tėveliui... Kad įsitikinčiau, jog jis nesusitiko su Storapilviu... Jis intrigantas... Šį žmogžudį reikia išvaryti. Žmogžudys. Žmogžudys". Rasputinas įsistebeilijo į Spiridovičių. „Jie iš tiesų ketina mane nužudyti, mano brangusis, – tarė jis. – Jūs visi irgi mirsite. Jie nužudys ir Tėvelį, ir Motinėlę. Suprask, bičiuli, visi, visi, jūs *visi* būsite nužudyti".

Rasputinas neklydo. Taip netikėtai pasisukus įvykiams, nevilties apimtas Chvostovas, remdamasis agentų raportais, parengė dosjė apie Rasputino meilės nuotykius ir lėbavimus. Be to, jis davė interviu spaudai ir pareiškė, esą senuolis artimas „provokiškai partijai", esą jis – „pasaulinio špionažo" agentas. Būdamas vidaus reikalų ministru jis galėjo sušvelninti savo paties paskelbtus cenzūros įstatymus, tad laikraščiams buvo leista išspausdinti jo žodžius. Šie straipsniai pridarė neapsakomai daug žalos – jie patvirtino salonuose sklandžiusius gandus, kad imperatorienė ir senuolis išduoda priešui karines paslaptis ir taip smeigia rusų armijai į nugarą peilį. Kai caras trumpam grįžo į Carskoje Selo, Chvostovas įteikė jam Rasputiną kompromituojančią medžiagą. „Imperatorius ataskaitos klausėsi nenoromis, – vėliau liudijo ministras. – Jis nuėjo prie lango ir apsimetė, kad gėrisi vaizdu".

Tačiau šis poelgis, užuot išgelbėjęs vidaus reikalų ministrą, galutinai jį pribaigė. Nikolajus pakvietė Rasputiną į rūmus pasninkauti ir drauge priimti komuniją. „Caras jį apkabino", – vėliau liudijo Chvostovas, kuriam apie tai papasakojo tėvas Vasiljevas, caro nuodėmklausys, – ir pareiškė: „Mudu niekada nesiskirsime". Rasputinas atsakė: „Turiu išvažiuoti, atėjau atsisveikinti". Imperatorius pakartojo: „Mudu niekada, niekada nesiskirsime", ir ištraukė popierių – mano atsistatydinimo pareiškimą". Apie Chvostovo atsistatydinimą buvo paskelbta kovo 3 d. Kitą dieną caras išvyko į Stavką. „Aš tokia nusivylusi, kad rekomendavome tau Chv[ostovą], – tą pačią popietę parašė jam imperatorienė. – Ši mintis neduoda man ramybės... Jame apsigyveno velnias, kitokio paaiškinimo nėra".

Chvostovo portfelis buvo atiduotas Štiurmeriui, kuris nuo šiol ėjo dvigubas pareigas – ministro pimininko ir vidaus reikalų ministro. Oficialiai jis tapo galingiausiu Rusijos žmogumi nuo Stolypino laikų; o iš esmės buvo tų, kurie jį sukūrė, marionetė. Galiausiai *Biržos laikraštis* žodis žodin išspausdino konfidencialųjį Beleckio interviu, kurį šis davė leidinio redaktoriui. Žmogžudystės planas buvo atskleistas plačiajai visuomenei; Beleckis laišku redakcijai patvirtino, kad pasakojimas tikslus. Skandalas – vidaus reikalų ministras drauge su buvusiu vienuoliu, iš kurio atimtas dvasiškio titulas, planuoja nužudyti imperatoriškosios šeimos favoritą – priminė žmonėms tolimos praeities intrigas, rūmų perversmus, žmogžudystes. Beleckis buvo atleistas, pasiūlymas tapti Sibiro provincijos gubernatoriumi atšauktas. Likimas lėmė jam su Chvostovu dar kartą susitikti po Spalio revoliucijos – abu laukė egzekucijos viename bolševikų kalėjimo kameroje.

Bent kartą niekšiškumas, kylantis iš pačios vyriausybės, leido Aleksandrai pajusti tą patį, ką jautė jos pavaldiniai. Imperatorienė jautėsi paniekinta. Kovo 5 d. Nikolajui rašė, kad niekas jos nebeuždega: „Jau seniai ir jokioje šalyje nėra jokių didžių autorių, – sakė ji, – nei žymių menininkų,

nei kompozitorių – keista spraga. Pasaulį valdo mašinos ir pinigai, jie naikina meną, o tie, kurie mano esą talentingi, tikriausiai išsikraustė iš proto". Ne ji viena buvo nusivylusi. Poetas Majakovskis rašė:

Kai visi bus išskirstyti po dangų ir pragarą
Apie šią žemę bus padarytos išvados – nepamirškite
1916 metais
iš Petrogrado dingo gražūs žmonės.

Aplink senuolį raizgėsi „šlykštus, purvinas paskalų tinklas". Specialiojo Ochrankos padalinio archyve stovėjo krūvos dėžių, pilnos laikraščių iškarpų, gašlių karikatūrų, nešvankių pamfletų ir perimtų laiškų. Dar daugiau, šios istorijos prasiskindavo kelią į frontą ir net į Stavką. Vyriausiasis kariuomenės kapelionas Georgijus Čavelskis buvo taip susinerimęs, kad paprašė audiencijos pas Nikolajų. „Kalbėjau apie gandus, esą Rasputinas labai artimas caro šeimai", – vėliau liudijo jis. Kaip įmanydamas delikačiau jis pateikė carui gatvės istorijas, neva Rasputinas kasnakt santykiauja su Aleksandra, o paskui pardavinėja vokiečiams jos

lovoje išgirstas paslaptis. „Kalbėjau apie didžiulę Rasputino įtaką skiriant žmones į aukštus vyriausybinius postus, pasirašant sutartis ir organizuojant tiekimą armijai, pasakiau, kad armijoje sklinda kalbos, esą jis išduoda karines paslaptis, kurias galėtų žinoti tik labai caro šeimai artimas asmuo. Pasakiau, jog tuo naudojasi visokiausi agitatoriai, mėginantys pakirsti carinės Rusijos prestižą".

Kaip liudijo Čavelskis, Nikolajus klausėsi atidžiai, nepertraukinėdamas. O paskui paprasčiausiai pasakė: „Visa tai aš jau girdėjau".

Simanovičiui taip pat kėlė rūpesčių „nešvankūs gandai", kuriuos „skleidė net caro giminaičiai, kiti aukšti ir garbingi asmenys". Aleksandra tai žinojo. Ji gavo „šlykštų anon. laišką". Perskaičiusi pirmąsias keturias eilutes imperatorienė suplėšė jį į skutelius. Simanovičius perspėjo Rasputiną, jeigu jis nesustabdys tų kalbų, tada „žuvęs". Perspėjimas nepaveikė.

– Ko tu iš manęs nori? – sušuko Rasputinas. – Ką aš galiu padaryti? Ar aš kaltas, kad jie mane šitaip šmeižia?

– Nepakenčiama, kad dėl tavęs sklinda kalbos apie didžiąsias kunigaikštytes, – atsakė Simanovičius. – Turėtum suvokti, visi gaili vargšių mergaičių, o dabar net ir carienę volioja purve.

– Eik po velnių, – atšovė Rasputinas. – Aš nieko blogo nepadariau. Žmonės turėtų suprasti, kad niekas nedergia toje vietoje, kur gauna pavalgyti. Aš tarnauju carui ir niekuomet nedrįsčiau nieko panašaus padaryti. Kaip manai, ką man padarytų caras, jeigu išdrįsčiau?

– Viskas dėl to, kad tu be paliovos lakstai paskui moteris. Palik jas ramybėje. Tu neleidi praeiti pro šalį nė vienam sijonui.

– Ar tai mano kaltė? – paprieštaravo Rasputinas. – Aš jų neprievartauju. Jos ateina pas mane laisva valia, kad bent žodeliu užtarčiau jas prieš carą. O ką man daryti? Aš sveikas vyras ir negaliu atsispirti, jei pas mane ateina graži moteris. Kodėl neturėčiau jų paimti? Aš jų neieškau. Jos pačios ateina.

Vera Žukovskaja teigė, kad tokio girto Rasputino, kaip tada, kai jis ją, vos grįžusią į Petrogradą, pakvietė į pobūvį, ji dar nebuvo regėjusi. Kai ją įleido į butą, Rasputinas kalbėjosi su keturiais kaukaziečiais ir kažkokia dama. Žukovskaja keletą kartų nugirdo žodžius „koncesija", „birža" ir „daryti spaudimą" žmonėms. Tada Rasputinas pareiškė reikalus sutvarkysiąs kitą dieną, paėmė ją už parankės ir nusivedė laiptais žemyn. Jų laukė tarnybinis automobilis; vairuotojas atidavė Rasputinui pagarbą.

Nelabai toli stovėjusiame name juodu pasveikino nedidukė, stora moteriškaitė ir nuvedė į valgomąjį. Atskubėjo šeimininkas, senyvas žmogus, vilkintis negrabiu piligrimo apsiaustu, nešinas dviem buteliais portveino, ir paprašė Rasputiną išgerti šito, iki atgabens jo maderą. Senuolis gėrė taurę po taurės, kol šeimininkė atnešė didžiulį dubenį, kuriame garavo karšis. Tuomet puolė prie žuvies. Ją ėmė tiesiog rankomis, retkarčiais Žukovskajai į lėkštę įdėdamas didelį gabalą. Šeimininkas ėmė aptarinėti cerkvės politiką ir paklausė Rasputino apie Pitirimą. „Jis geras vyrukas, žino, ką daryti, – atsakė šis. – Pitirimas priklauso mums". Tuomet senuolis pareikalavo muzikos ir šampano. Į kambarį įėjo du balalaikomis nešini muzikantai. Rasputinas ėmė šokti ir uždainavo:

Gerk iki paskutinio lašelio,
Tik nepameski galvelės.

Jis primygtinai reikalavo, kad Žukovskaja neatsiliktų – „gerk, mano mažoji bitele" – nuo jo, šokančio ir geriančio, švysčiojančio nublizgintais batais, siūbuojančio visu kūnu, apvilkto violetine šilko palaidine.

Galiausiai gaudydamas kvapą, Rasputinas susmuko ant sofos ir prakalbo apie linksmybes Sibire. „Visą dieną kirtome medžius, tokius medžius, – gyrėsi jis. – Trys vyrai neįstengė jų apkabinti. O atėjus vakarui susikūrėme sniege laužą ir dainavome, šokome iki pat vidurnakčio. Štai kur gyvenimas, sakau jums". Jis buvo toks girtas, kad neįstengė sulaikyti nutarusios pabėgti Žukovskajos, tačiau kovo 11 d. pasiguodė apsilankęs prostitutės Tregubovos bute. Iš ten senuolis patraukė į pirtį.

Rasputino ir Štiurmerio raginama, Aleksandra ryžosi nuversti karo ministrą Aleksejų Polivanovą. Polivanovas skundėsi, kad imperatorienė ėmė beatodairiškai kištis į karo reikalus ir svaidytis Rasputino patarimais dėl maisto tiekimo, transporto, degalų ir kitų „dalykų, apie kuriuos visiškai nieko nenutuokė". Ji reikalavo pranešti tikslias karinių operacijų datas, kad senuolis galėtų pasimelsti už jų sėkmę. Užsimojo pati skirti karininkus į jūrų laivyną ir pelnė retą vyro priekaištą. „Puikus žmogus", – rašė Nikolajus apie vieną jūrų laivyno karininką,

imperatorienės rekomenduojamą vadovauti svarbiai tolimojo plaukiojimo komandai, bet jis „jau daugelį metų nebuvo nė kojos įkėlęs į laivą". Laiškuose Aleksandra aprašinėjo Rasputino džiaugsmą, kad bus atsikratyta „revoliucionieriumi" karo ministru; Draugas norėjo pašalinti Polivanovą, kuris vadovavo svarbiai ministerijai ir kuris, „iš visko būtų palikęs tik griuvėsius".

Kovo 13 d. Aleksandra rašė: „Mano meiluti, nešvaistyk laiko, apsispręsk, tai pernelyg rimta, tuoj pat jį pakeitęs pakirstum sparnus tai revoliucionierių partijai; tik paskubėk... greičiau apsispręsk. Mieliausiasis, kodėl žmonelė turi tave stumti... Pažadėk man, kad nedelsdamas pakeisi Karo M. dėl savęs, dėl savo Sūnaus & Rusijos". Laiškas prasilenkė su žinute nuo Nikolajaus. Jis pranešė: „Galų gale radau Polivanovui įpėdinį". Aleksandra tučtuojau prirašė prierašą: „O, koks palengvėjimas! Dabar jau ramiai miegosiu".

„Visi ministrai lengviau atsipūs", – lyg aidas atkartojo žmonos žodžius Nikolajus. Galbūt Štiurmeris ir dar imperatorienė su Rasputinu, visi kiti tiesiog paklaiko. Britų stebėtojas generolas Noksas laikė Polivanovą „neabejotinai pačiu gabiausiu karo veikėju visoje Rusijoje". Jam vadovaujant, ryškiai pagerėjo ginklų tiekimas. Noksas pastebėjo, kad visose fronto linijose kariai jau turėjo pakankamai ginklų, kiekvienam pulkui buvo skirta iki tuzino kulkosvaidžių, dauguma pėstininkų divizijų buvo apginkluotos trimis tuzinais lauko šautuvų ir tinkamais šaudmenimis. Polivanovo įpėdiniu tapo generolas Dmitrijus Šuvajevas, kuris ašarų pilnomis akimis prisipažino Noksui visai netinkąs šiam darbui. Pasak Nokso, jis buvo „mielas, senyvas žmogus, visiškai nieko neišmanąs apie savo darbą, bet taip atsidavęs imperatoriui, kad jeigu... Jo Didenybė būtų paprašęs jį iššokti pro langą, šis nė nemirktelėjęs būtų taip ir padaręs". Polivanovas – sąžiningas, darbštus – nesulaukė net įprastų komplimentų, kuriuos caras pažerdavo atleistiems ministrams. Nikolajus tik parašė, kad, jo manymu, Polivanovas „nepakankamai valdingas".

Nepaisydamas jį persekiojusių baimių, kovo 14 d. Rasputinas vis dėlto išvyko į Pokrovskoję. Per Velykas senuolis jau buvo Sibire. „Vakare skaitydama Bibliją daug galvojau apie mūsų Draugą, kaip knygų žiurkės ir fariziejai persekiojo Kristų, – rašė Aleksandra Nikolajui. – Taip, fariziejai persekiojo Kristų... Kokie teisingi žodžiai, kad savo ša-

lyje pranašu nebūsi. Bet juk tiek daug priežasčių jį pripažinti: tiek kartų į Jo maldas buvo atsakyta... Jis gyvena dėl savo Valdovo ir dėl Rusijos, ir tik dėl mūsų Jį taip baisiai persekioja". Kitą dieną imperatorienė gavo laišką iš Sibiro. „Labai liūdėdamas mūsų Draugas rašo, kad daugybė žmonių per šias Velykas liks alkani, nes Jis toli nuo Petrogrado. Jis labai daug atiduoda vargšams. Atiduoda jiems paskutinę gautą kapeiką ir dar suteikia dieviškąjį palaiminimą".

Dabar jau kiekvienas norintis galėjo paskaityti pornografinius jos ir Rasputino vienas kitam adresuotus laiškus. Tačiau jie tebuvo klastotės. Tikrieji laiškai su įvardžiais, pradėtais didžiąja raide – paprastai taip būdavo pradedami tik žodžiai Dievas, Kristus ir caras, – pakliuvę į žmonių rankas, būtų sukėlę dar didesnę pasipiktinimo audrą. Juose atsispindėjo ne geismas, jie buvo šventvagystė.

Poetą Aleksandrą Bloką, stebintį šventinę ceremoniją prie Šv. Isakijaus soboro, nusmelkė nuojauta, kad senoji Rusija – visa senoji Rusija – yra pasmerkta. Tą pavasarį ore netvyrojo įprasta velykinė rimtis ir pakilimas. Poetas žiūrėjo į didingą Falkonės sukurtą jojančio Petro Pirmojo statulą, miesto simbolį, kurią buvo lipte aplipę gatvės vaikėzai.

Jie suposi ant žirgo uodegos, sutūpę po jo pilvu degiojo cigaretes, ropštėsi ant gyvatės, kurią šis traiškė savo kanopomis. „Visiška demoralizacija, – rašė Blokas. – Peterburgui galas".

Velykų sekmadienį rusų daliniai, norėdami padėti Verdene smarkiai spaudžiamiems prancūzams, atakavo vokiečius Lietuvoje. Rusų puolimas priešams atrodė „kaip visada nepaprastai drąsus ir ryžtingas, tačiau visiškai nepaisant žmonių gyvybių". Dieną mūšio lauką apklojo rūkas, naktį stojo toks šaltis, kad išaušus vyrams teko tiesiog išsikirsti iš sušalusio purvo. Stavkos įsakymu iš jų buvo atimta sunkioji artilerija ir lėktuvai. Vokiečiai kontratakavo. Gulintys pelkėtoje žemėje, priedangai teturintys vos kelis vandens paplautus apkasus, rusai iš keturių šimtų jardų nuotolio buvo apšaudyti artilerijos sviediniais ir apnuodyti dujomis. Po penkių valandų nė vienas batalionas neturėjo daugiau kaip po šimtą gyvų karių. Iš trisdešimt penkių Smolensko pulko karininkų, pradėjusių puolimą, teliko septyni. Tačiau jie atsitraukė tik pusantros mylios ir purve bei kraujyje įkūrė stovyklą. Kas naktį vokiečiai girdėjo juos giedančius Velykų himną „Kristus prisikėlė iš mirusių, mirtį nugalėjęs mirtimi". Aleksandro rūmuose imperatorienė rašė: „Kristus prisikėlė! Mano brangiausias Niki, mano meile, šią mūsų sužadėtuvių dieną su tavimi švelniausios mano mintys". Ji segėjo jo mėgstamiausią segę.

Imperatorienė maldavo Nikolajų pasiųsti velykinę sveikinimo telegramą į Pokrovskoję. Caras pakluso. Net Sibire tūnantį Rasputiną, svarstė Spiridovičius, su valdovais siejo „bendros mintys"; maža to, senuoliui išvažiavus, jo įtaka jiems tarsi įgaudavo „dar daugiau mistiškumo ir galios". Kai Aleksejaus ausyje atsirado skausminga kraujosruva, Aleksandra paprašė Vyrubovos nusiųsti senuoliui telegramą. „Kristus prisikėlė, – atsakė šis. – Apimti spinduliuojančio džiaugsmo žinokite, kad Cerkvė nenugalima ir mes jos šeima džiaugiamės Kristaus prisikėlimu". Imperatorienė persiuntė telegramą Nikolajui į Stavką prirašiusi, kad „vakar klausydamasi Evangelijų labai gyvai įsivaizdavau Grigorijų ir persekiojimus, kuriuos Jis kenčia dėl Kristaus ir dėl mūsų. Viskas įgavo dvigubą prasmę. Man buvo liūdna, kad tavęs nėra šalia".

Balandžio viduryje Merielė Betčanan stovėjo ant šaligatvio ir laukė, kol galės pereiti gatvę netoli Nikolajaus tilto. 1915–1916-ųjų žiema buvo kaip niekada rūsti ir ilga. Ambasadoriaus duktė dirbo slauge britų finansuojamoje klinikoje, kurios nešildomose patalpose sužeisti kareiviai net ir po keliomis antklodėmis drebėjo iš šalčio. Gatvę buvo užblokavę vežimai ir tramvajai, šaižiai skardėjo jų varpeliai, o arkliai slidinėjo pažliugusiame, geltoname sniege. Žvarbus vėjas bloškė jai ant veido flanelinę slaugės skarelę, mergina pakėlė ranką norėdama ją pasitaisyti. Tiesiai priešais ją sustojo *izvoščikas*, vadelėjantis baltą gauruotą arklį. Vežimaityje sėdėjo juodabarzdis vyras, ant ilgų, susivėlusių plaukų užsimaukšlinęs kailinę kepurę; pro kailiais puoštą, plačiai atlapotą paltą buvo matyti ryškiai mėlyna palaidinė ir aukštaauliai batai. Jo „šviesiai pilkos, giliai įstatytos, keistai spindinčios" akys spoksojo į ją.

Merielė stovėjo nejudėdama, šydas plakėsi jai į veidą; to žmogaus žvilgsnis laikė merginą it prikaustęs, ją apėmė „keistas bejėgiškumas, bet toks stiprus, kad ranka, kurią pakėliau, vėl nusviro prie šono". Ant tilto stovėjęs policininkas pamojo važiuoti, ir vyriškis pradingo. Ji su palengvėjimu atsiduso ir pasipurtė: „tarsi tuo judesiu būčiau norėjusi nusikratyti kažkuo, kas man kėlė nerimą ir pasibjaurėjimą". Tada nugirdo dviejų šaligatviu einančių moterų pokalbį, patvirtinusį tai, ką ji pati jau nutuokė. „Ar matei tuos du vyrus aname vežimaityje užpakalyje? Jie sekė jam iš paskos, kad nenutiktų kas nors negera. Sako, kad dabar, kai jis

kur nors išeina, jį lydi sargybinis. Ne veltui, jeigu visos tos istorijos apie jį yra teisybė". Į Petrogradą grįžo Rasputinas.

Nulikęs laiko tarp pasilinksminimų – „Rasputiną nuvežė į „Šiaurės" viešbutį, jis dvi valandas praleido kurtizanės Jevgenijos Terechovos apartamentuose"– senuolis ir toliau padėdavo žydams. Kartą Simanovičius paprašė jį pagelbėti madam Lipert, į vokiečių nelaisvę patekusio gydytojo žmonai. Į Gorochovajos gatvę ši atvyko didžiai susijaudinusi; „priėmimas pas carą taip nejaudino žmonių, kaip vizitas pas Rasputiną". Kai Simanovičius paprašė jį šiuo reikalu kreiptis į Sazonovą, užsienio reikalų ministrą, Rasputinas aiškiai susinervino. „Jis mus išmes, – tvirtai pareiškė senuolis. – Jis už karą, o aš – prieš". Užsienio reikalų ministras iš tiesų buvo nusiteikęs priešiškai, Simanovičius teigė, kad Rasputinas retai savo priešus prašydavo paslaugos. Tačiau šįkart sutiko padaryti išimtį.

Jis sėdo prie stalo ir ėmė rašyti laišką, veidas net persikreipė iš įtampos. „Brangiausiasis, – keverzojo Rasputinas. – Padėk tam, kuris kenčia vokiečių nelaisvėje. Pareikalauk vieno ruso už du vokiečius. Dievas padės gelbėti mūsų žmones. Novyj – Rasputinas". Kitą dieną užsienio reikalų ministras priėmė madam Lipert, perskaitė raštelį ir grąžino. „Turėkite jį sau, – pareiškė nenorėdamas susikompromituoti. – Pasakykite Rasputinui, kad ir be šito būčiau patenkinęs jūsų prašymą". Moteriai buvo pasakyta, kad šeši sužeisti rusų kareiviai jau laukia, kol juos iškeis į vokiečius. Jos vyrui teksią palaukti savo eilės. Madam Lipert pasakė, kad jis per senas ir per silpnas, kad jis neiškęs. Sazonovas pažadėjo pamėginti per Raudonąjį Kryžių.

Visą savaitę buvo tylu. Rasputinas, pasak Simanovičiaus, puikiai suvokė savo svarbą, „jam nepatikdavo, jeigu jo autoritetui kildavo grėsmė". Senuolis vėl sėdo prie stalo ir piktai brūkštelėjo Sazonovui dar vieną laišką: „Klausyk, Ministre. Atsiunčiau pas tave moterį. Dievas žino, ko tu jai prikalbėjai. Gana! Sutvarkyk šį reikalą, ir viskas bus gerai. Jei ne, sulaužysiu tau šonkaulius. Papasakosiu apie tave mylinčiajam, o tada tiek tave ir tematysim. Rasputinas".

Sazonovas nenudžiugo, kai madam Lipert vėl pasirodė jo kabinete.

– Ką! – suriko jis, perskaitęs raštelį. – Ar aš leisiu, kad tas senas lapinas Rasputinas rašytų man tokius laiškus? Jeigu jūs nebūtumėte dama, liepčiau tučtuojau jus išmesti.

Madam Lipert paprašė grąžinti jai raštelį. Ministras nesutiko. Ji pagrasino eisianti tiesiai pas Rasputiną ir pastebėjo, kaip Sazonovas akimirksniu persimainė.

– Pamirškime tai, – tarė jis. – Aš tiesiog netekau savitvardos. Nekreipkite dėmesio. Pasakykite tėvui Grigorijui, kad tai buvo tik pokštas.

Madam Lipert buvo nusiminusi.

– Verčiau pats jam pasakykite, – atsakė keldama Sazonovo telefono ragelį. – Puikiai žinote, kad ministrus jis keičia kaip pirštines.

Ji susuko 646-46, paprašė pakviesti Rasputiną ir įdavė ragelį Sazonovui.

– Atsiuntėte man keistą laišką, Grigorijau Jefimovičiau, – pasakė ministras. – Ar pykstate ant manęs?

– Ką turi omeny? – paklausė Rasputinas. – Aš nekaltas. Tai tu mane įžeidei. Patariu nežaisti nešvarių žaidimų. Verčiau būkime draugai.

Sazonovas paklausė senuolio patarimo. Po dviejų savaičių daktaras Lipertas grįžo į Petrogradą, tačiau užsienio reikalų ministrui nebuvo lemta užsibūti šiame poste.

•

Gegužės 23 d. Rasputinas išvažiavo į Maskvą. Jis apsistojo pas Rešiotnikovus, gyvenančius Devičje Pole. Čia viešėjo ir vyskupas Varnava. Madam Rešiotnikova mėgo religines garsenybes, jos namuose buvo svečiavęsi Joanas iš Kronštato ir Iliodoras. Tądien pas juos buvo ir Jelena Djanumova. Jai pasirodė, kad Rasputinas nuo tada, kai matė paskutinįsyk, gerokai sulyso. Jo veidas tarsi pailgėjo, jį vagojo daugiau raukšlių, tačiau akys liko tokios pat. Varnava nusekė paskui Jeleną ir Rasputiną į kampą. „O, Grigorijau Jefimovičiau, – tarė jis, veide švietė klastinga šypsenėlė. – Pasakysiu jūsų Fiodorovnai, kad merginate čionykštes damas“. Žodžių žaismas buvo ne itin subtilus: imperatorienė buvo Aleksandra Fiodorovna, o Rasputino žmona – Praskovja Fiodorovna. Rasputinas liepė jam „liautis pliurpti“.

Varnava paklausė jos vardo. „Jelena? – tarė. – Vadinasi, po trijų dienų jūsų vardadienis. Turėtumėt ką nors paaukoti Dievo cerkvei. Gal turite kokį kilimą, galėtumėt jį atiduoti cerkvei“.

Rasputinas nusivedė Jeleną į valgomąjį. Varnava nusekė iš paskos. „Parodyk jums dailią ponią, ir jūsų nebėr“, – pareiškė vyskupas. Rasputinas rūsčiai dėbtelėjo į jį. „Girdėjai, ką tas Varnava paisto? – paklausė senuolis Jelenos. – Jis man pavydi. Jis klastingas, man jis nepatinka“. Jelena pakvietė senuolį pietų. Pripirko maderos, užsakė užkandžių iš Jelisejevo delikatesų parduotuvėlės ir žuvienės, kurią turėjo at-

nešti tiesiai į namus. Rasputinas atvyko septintą vakaro, lydimas gruzino karininko – šis buvo paskirtas saugoti senuolį.

Prie stalo Rasputinas sarkastiškai kalbėjo apie Varnavą: „Jis manęs nemėgsta, tasai. Jo akys tokios žvitrios". Po vakarienės senuolis pareiškė norįs pasiklausyti čigonų. Jie nuėjo į Jarą. Po pernykščio skandalo Rasputiną čia visi pažinojo. Draugiją nuvedė į atskirą kambarį; jų stebėti atvyko keletas naujų Ochrankos agentų. Netrukus pasirodė čigonų choras su garsiąja dainininke Nastia Poliakova. Rasputinas užsakė vaisių, kavos, pyragaičių ir šampano. Jis daug gėrė, tačiau jo girtumą rodė tik paraudusios akys, išblyškęs veidas ir pagilėjusios raukšlės. Poliakova dainavo:

Ech, kartą, ir dar kartą,
Ir dar daugel, daugel kartų...

„Na, mano brangieji, pabuskime, – tarė senuolis, pašoko ant kojų ir skambiu balsu uždainavo. – O dabar, Nastenka, išgerkim. Myliu čigonų dainas. Man širdis plyšta iš džiaugsmo, kai jų klausausi". Poliakova

nuožmiai dėbtelėjo į Rasputiną, o ir choras buvo nusiteikęs ne itin draugiškai. Jelena žinojo, kad po pernykščio incidento čigonai turėjo daug nemalonumų – policijos apklausos, rūpesčiai – ir nenorėjo, kad tai pasikartotų dar kartą. Tačiau Rasputinas nekreipė dėmesio į nedraugiškus žvilgsnius. „O dabar – mano mėgstamiausią dainą, – pareiškė jis. – Ei, „Troika, purus sniegas". Jis ėmė diriguoti orkestrui – galva atmesta, veidas išbalęs, akys pusiau užmerktos. Paskui uždainavo: „Ateinu, ateinu, ateinu pas ją..." Prie kambarėlio durų grūdosi minia žmonių, Maskvos pramonininkai, kelios anglės iš karinės misijos iš smalsumo išsprogusiomis akimis – visi veržėsi prisijungti prie Rasputino draugijos. Į kambarį įsibrovė trisdešimt žmonių; staiga kažkas pasiūlė eiti į Strelnos naktinį klubą. Sąskaitos neatnešė – padavėjas paaiškino, kad už viską sumokėjo vienas municipaliteto tarnautojas.

Strelnoje juos nuvedė į didelį kambarį, su langais į žiemos sodus. Žmonės ėmė lipti į palmes, kad bent akies krašteliu žvilgtelėtų į Rasputiną. Senuolis užsakė chorui šampano. Dainininkai gerokai įkaušo. Jie verkė, juokėsi ir dainavo: „Išgerkim už Grišą, už brangų Grišą". Chorui užgrojus „Rusą", Rasputinas pasileido šokti. Šmėkščiojo raudono diržo spurgai, juodų plaukų sruogos, minkšti, blizgantys batai. Aplink senuolį rateliu sukosi čigonės.

Ochrankos vyrai, įsmeigę akis į Rasputiną, nepastebėjo į kambarį įėjusių dviejų armijos karininkų. Vienas prisėdo prie Jelenos. „Ir ką jos randa tame žmoguje? – niekinamai vyptelėjęs paklausė jis. – Kokia gėda – girtas mužikas šoka, ir visiems tai patinka. Ir ko tos moterys limpa prie jo?" Išaušo. Maskvos municipalitetas apmokėjo ir Strelnos sąskaitą. Draugija nuvažiavo į restoraną užmiestyje pasižiūrėti, kaip teka saulė. Prie restorano ošė didžiulis sodas, žydėjo alyvos, gretimais stovėjo vasarnamis. Giedojo paukščiai, ištrūkus iš prirūkytų naktinių klubų pavasario oras atrodė tyras ir gaivus. „Koks rojus, koks Dievo sukurtas grožis", – tarė Rasputinas. Jis užsakė kavos, arbatos, likerių.

Drauge su visais atvyko ir tiedu karininkai; jie kažką tarpusavyje šnibždėjosi. Ochrankos agentas paprašė juos išeiti. Pasigirdo triukšmas, prasidėjo grumtynės. Šūviai, klyksmai, čaižus švilpukas. Jeleną įstūmė į automobilį. Šalia jos įbruko protestuojantį Rasputiną. Senuolis visą kelią iki pat Maskvos buvo niūrus. „Mano priešai nemėgsta manęs", – pasakė jis ir apimtas kartėlio nutilo. Vėliau agentai jiems papasakojo, kad karininkus suėmė. Jie sakėsi nenorėję žudyti Rasputino, ketinę tik sumušti. Tai išgirdęs, Rasputinas pagelto, jo nervai, rodėsi, tuoj tuoj neišlaikys, o jis pats tarsi dar labiau paseno.

Tą pačią dieną jis pradingo. Karininkas gruzinas pasakė Jelenai, kad jo ieško beveik visa Maskvos Ochranka. Rasputinas atsirado pats – pasibeldė į Jelenos buto duris. „Atsivedžiau naują damą, – sušuko prie uždarytų jos miegamojo durų. – Noriu, kad susipažintum su ja. Ji gera". Jelena ilsėjosi ir nesutiko jų priimti. Rasputinas nuėjo į generolo žmonos surengtą priėmimą. Viena iš svečių buvo grafienė, pabėgėlė iš vokiečių užgrobtos Lenkijos; jai prasidėjo isterijos priepuolis. Rasputinas patapšnojo moteriai per nugarą, bet ši pasirodė esanti atspari paprastai tokioms veiksmingoms senuolio galioms. „Negaliu pakęsti šių akių, – suriko ji. – Jos viską mato. Negaliu jų pakęsti". Grafienę paguldė miegamajame. Kelios damos pareiškė norinčios nusifotografuoti su senuoliu. Draugija nuvažiavo į fotostudiją ir nusifotografavo. Rasputinas atsisakė atgal važiuoti automobiliu. Jis sėdo į arkliu traukiamą karietą, pavasario vėjyje suplazdėjo ilgi, juodi plaukai. Agentai dardėjo iš paskos kita karieta. Jie lengviau atsikvėpė, kai Rasputinas galiausiai sėdo į traukinį ir grįžo į Petrogradą. Buvo nemiegojęs dvi paras.

Vos išlipęs iš traukinio Rasputinas patraukė pas imperatorienę. Norėjo, kad ši perduotų carui keturis klausimus: dėl Dūmos, naujojo Petrogrado gubernatoriaus, maisto trūkumo bei Miestų sąjungos – municipalitetinės organizacijos, agituojančios už žmonėms atsakingą vyriausybę. Buvęs dar ir penktas punktas, rašė Aleksandra, bet ji jį pamiršusi. Birželio 11 d. Rasputinas vėl susitiko su imperatoriene Vyrubovos namuose ir vėl išdėstė savo reikalavimus: norėjo, kad iš kalėjimo būtų paleistas karo eksministras Suchomlinovas, kad Vyrubova lydėtų imperatorienę per šios vizitą į Stavką; be to, pareiškė, kad nereikia didinti mokesčio už tramvajų ir jokiais būdais negalima leisti sinodui patvirtinti potencialiai priešišką municipalinių vyskupijų federaciją.

Tą vasarą Rasputino kaimynas sinodo klerkas Blagoveščenskis, kurio butas buvo tame pačiame Gorochovajos gatvės namo aukšte, ėmė užsirašinėti pastabas apie „GJR“. Birželio 7–14 dienomis Blagoveščenskis aprašė daugybę lankytojų, nuo ankstyvo ryto iki vėlaus vakaro plūdusių į Rasputino butą. Daugiausia buvo damų, mergaičių ir gailestingųjų seserų; vyrų buvo mažiau, bet pakankamai. Kaskart atsidarius buto durims, Blagoveščenskis išvysdavo prieškambaryje sėdinčius žmones; „kai prieškambaryje pritrūksta vietos, kai kurie sėdasi ant suoliuko prie durų laiptinėje“. Dauguma moterų „labai elegantiškai apsirengusios, pagal paskutinius mados reikalavimus, jos nejaunos, balzakiško amžiaus“. Taip pat ateidavo nemažai „gaivių, dailių mergaičių, labai jaunų“; klerkui ypač krito į akis „jų rimtumas, kai eina per kiemą, kad pamatytų „jį“, arba lipa laiptais – jos apie kažką įtemptai mąsto ir būna labai susikaupusios, tarsi ketintų imtis kažko svarbaus“. Kai kurie vyrai buvo „ne rusiško tipo“ – Blagoveščenskis turėjo omenyje žydus, – bet atvykdavo ir „patikimų rusų kilmės džentelmenų, akivaizdžiai įtakingų“.

Rasputinas valgydavo virtuvėje. „Jis“ sėdi viduryje, iš vienos pusės – tamsus džentelmenas, atliekantis „jo“ sekretoriaus vaidmenį“ – Rubinšteinas, – „iš kitos – paprasta kaimo moteris juoda suknele, galvą apsirišusi balta skarele it tikra joanitė“.* Tai buvo Dunia. Visi trys iš vieno dubens mediniais šaukštais sėmė sriubą. Priiminėdamas lankyto-

* Joanitai – religinis pasaulietinis katalikų ordinas; pavadinimas kilo iš Jeruzalės Šv. Jono (*lot. Joannes*) ligoninės, kur buvo pirmoji joanitų būstinė.

jus, Rasputinas dažnai užeidavo į virtuvę pasiimti vaisių – apelsinų, obuolių, žemuogių – ar kitokio maisto, kurį nešdavosi į savo kabinetą. „Jo" virtuvė yra tiesiai priešais manąją, – dienoraštyje pažymėjo Blagoveščenskis, – todėl aš viską labai gerai matau, bet vakare jie užtraukia užuolaidą".

Birželio 15 d. Blagoveščenskis savo kabinete rašė dienoraštį ir klausėsi už gretimų durų siautėjančios „tikros bakchanalijos". Siena puikiai praleido garsus. Rasputinas „lėbavo kelionės į gimtąją žemę išvakarėse". Tądien jį aplankė daugybė svečių. Visi buvo labai linksmi, o vakare jų dar pagausėjo. „Jie šoka ir dainuoja", – užsirašė klerkas. Vidurnaktį atvyko muzikantai – „styginių orkestras, dešimt dvylika žmonių iš kažkokio pramogų parko, gal Rodės ar Bufo vilos"; jis grojo populiarias melodijas iš operečių. Galiausiai prasidėjo „laukiniai šokiai". Baritonas dainavo gruzinų dainas. Po garsių aplodismentų „Pranašo Olego daina" buvo pakartota tris kartus, su improvizacijomis kaip įprasta komiškame teatre ir šūksniais „Linkime sveikatos!"

Virtuvės langas buvo atviras, užuolaidos neužtrauktos. Blagoveščenskis matė, kaip svečiai ateina į virtuvę pasiimti maisto, vaisių, vyno – „dažniausiai tai būdavo damos ir mergaitės, visos puikiai nusiteikusios, raudonais skruostais, perdėm linksmos". Klerkas dar pastebėjo, kad tarnaitė, „joanitų mergaitė", ramiai sau sėdi, o indus plauna, šluosto ir viską tvarko kitos damos. Svečiai ūžė iki pat ryto. Galiausiai Blagoveščenskis išgirdo keletą girtų balsų, šokančio žmogaus trepenimą ir aplodismentus. „Tikriausiai „jis" visai nebesivaldė ir ėmė šokti vienas", – pasipiktinęs užrašė kaimynas.

DVIDEŠIMT TREČIAS SKYRIUS

„Jų labui išvažiuokite“

Kol Rasputinas viešėjo Sibire, imperatorienė kartu su dukterimis ir Vyrubova apsilankė Mogiliove. Rasputinas norėjo vykti kartu – jis nerimavo, kad caras ima tolti nuo jo, – bet šiam sumanymui griežtai pasipriešino vyresnysis Stavkos karininkas generolas Aleksejevas. Aleksandra nuvežė generolui ikoną – Rasputino dovaną. Po vakarienės išėjo su juo pasivaikščioti ir pasidomėjo tokio priešiškumo priežastimi. Imperatorienė paklausė, kodėl jis taip nusiteikęs prieš senuolį.

– Nieko panašaus, Didenybe, asmeniškai aš niekuomet nebuvau su juo susidūręs, – atsakė Aleksejevas.

– Tuomet kodėl neleidžiate jam čionai atvykti? Jis taip moka paguosti carą. Mes tiek jam skolingi. Du kartus jo maldos išgelbėjo Aleksejaus gyvybę.

– Didenybe, žmonių balsas yra Dievo balsas. Aš negaliu leisti, kad čia atvyktų tas, kurį žmonės ir visa armija mano nešant nelaimes.

Imperatorienė šaltai atsisveikino su generolu. Aleksandra nekentė taip pat karštai ir aistringai, kaip ir mylėjo. Ji mylėjo labai nedaugelį, o Aleksejevas papildė gretas tų, kurių ji neapkentė. Po kelių savaičių išgirdusi, kad generolas serga vėžiu, Aleksandra tik apsidžiaugė jo nelaime. „Dievas pasiuntė šią ligą, kad išgelbėtų tave nuo žmogaus, kuris, klausydamas blogų laiškų & kalbų, išklydo iš kelio [*sic*] & ėmė kenkti“, – rašė ji carui.

Linksminti keturias gražias jaunas moteris ir jų motiną vyriausiajame štabe karo metu geriausiu atveju buvo ekscentriška. Tačiau Nikolajus buvo laimingas, kad turi pramogą. Jis dėkojo Aleksandrai, kad ši „nepaisydama smarkaus lietaus atnešė gyvenimą ir saulę“; švelnus ir ištikimas po šitiek metų, jis kalbėjo: „Kai pamatau tave po tokio ilgo išsiskyrimo, tampu kvailai drovus, tik sėdžiu ir žvelgiu į tave“. Bendravimas su mylimais žmonėmis atitraukė valdovą nuo minčių apie vyriausybės irimą. Žemės ūkio ministras nebeįstengė caro priversti susitelkti ties tikromis problemomis, tokiomis kaip maisto krizė. „Jis be paliovos pertraukinėjo mane kasdieniškomis banalybėmis, kurios vienos jį tedomina... koks oras, ar jau pražydo gėlės, – prieš atsistatydindamas skundėsi Aleksandras Naumovas. – Kaip tikras neurotikas, kuris tvardosi tik tol, kol kas nors užgauna jo jautrią vietą, taip ir imperatorius, aiškiai išsekęs... nori galvoti apie šviesesnius ir linksmesnius dalykus“.

Vėl prasidėjo streikai, transporto sistemoje įsiviešpatavo chaosas. Miltų bei taukų kainos, palyginti su prieškarinėmis, padidėjo 260 procentų, mėsos kaina daugiau negu patrigubėjo, druskos išaugo šešis kartus. Vienintelis būdas išvengti anarchijos – vidinė diktatūra. Taip visiškai slaptoje ataskaitoje rašė generolas Aleksejevas. Jis pasiūlė visas civilines galias atiduoti vienam žmogui – aukščiausiajam šalies apsaugos ministrui. Šis žmogus, „remdamasis tik savo vieno valia, spręstų, suvienytų ir vadovautų visų ministerijų, visų vyriausybinių bei civilinių organizacijų veiklai". Nikolajui ši idėja patiko. Jis – aukščiausiasis karo vadas – išlaikytų karinę galią, o užnugaryje jo vardu valdytų „diktatorius". Žmogus, kurį caras mintyse skyrė į šį postą, buvo Štiurmeris; Štiurmeris, imperatorienės draugas ir imperatorienės Draugo draugas, Štiurmeris, pasisavinęs penkis milijonus rublių, „niekingas intrigantas ir išdavikas", „žmogus, kurio žodžiu niekas nepasitiki". Tokios nuomonės apie ministrą pirmininką buvo šalių sąjungininkių ambasadoriai. Rusai jį niekino dar labiau, daug labiau.

Paslapčių niekas nebesaugojo. Aleksejevo ataskaitos kopija pakliuvo į Dūmos prezidento Michailo Rodziankos rankas. Pastarasis jau buvo įspėjęs Nikolajų, kad Rasputinas – baisi grėsmė visai dinastijai. Dabar per neoficialius pietus ministrams ir Dūmos deputatams Rodzianka užsipuolė Štiurmerį, senuolio protežė. „Jūs visą laiką mėginate atskleisti įsivaizduojamą revoliuciją, – apkaltino jis ministrą pirmininką. – Organizuojate monarchistų kongresus, persekiojate visuomenines organizacijas, rezgate begalines intrigas, kurios paralyžiuoja administraciją, atiduodate šalį į savanaudžių rankas... Kur bepažvelgtum, visur klesti kyšininkavimas, plėšimas, grobstymas". Tuomet, neminėdamas vardo, Dūmos pirmininkas prakalbo apie Rasputiną: „Kartuvių nusipelnę asmenys ir toliau mėgaujasi aukščiausiųjų malone". Kiti ministrai sėdėjo sumišę ir tylūs, bet Rodzianka dar nebaigė savo tirados. „Turėtumėte suprasti, – atsisukęs į Štiurmerį, griaudėjo jis, – kad tauta jūsų nemyli ir nepasitiki. Beprasmiškai ieškodamas vaiduokliškos revoliucijos, jūs tik žudote gyvą žmonių sielą, kurstote nerimą, kuris anksčiau ar vėliau gali pagimdyti tikrą revoliuciją".

Rodzianka nuskubėjo į Stavką, kad įtikintų carą mesti iš galvos mintis apie diktatorių, o juo labiau Štiurmerį. „O kaip jūs pasiūlytumėte tvarkyti reikalus užnugaryje?" – paklausė Nikolajus. „Leiskite veikti atsakingai vyriausybei", – atsakė Rodzianka. Caras prižadėjo pagalvoti. Bet nepagalvojo. „Nereikia nė sakyti, kad Rodzianka prikalbėjo viso-

kiausių nesąmonių, – rašė jis Aleksandrai. – Iš visų kvailų dalykų, kurių jis man prišnekėjo, pats kvailiausias buvo... jog reikia pakeisti Štiurmerį". Užuot jį atleidęs, caras suplanavo stulbinamą paaukštinimą.

Protingas, išsilavinęs ir gabus Sergejus Sazonovas užsienio reikalų ministro pareigas ėjo nuo 1910 m. Pelnęs žmonių ir sąjungininkų pasitikėjimą, jis padarė lemtingą klaidą ėmęs nekęsti Rasputino. Imperatorienė taip pat įtarė – šįsyk teisingai – kad Sazonovas remia atsakingą vyriausybę ir Lenkijos autonomiją. Tačiau, pasak jos, tai įgyvendinus, kiltų grėsmė „būsimoms Mažylio teisėms". Todėl Aleksandra nenuilsdama agitavo prieš jį. „Ilganosis Sazonovas... tikras blynas, – rašė ji Nikolajui. – Norėčiau, kad pagalvotum apie patikimą jo įpėdinį – nebūtinai turi būti diplomatas... Štiurmeris niekuomet jam nepritarė. Sazonovas tikras bailys – nuolankiai klauso Europos, be to, yra parlamentaristas ir tikrai sužlugdys Rusiją". Nikolajus kaip visuomet nusileido ir pasielgė taip, kaip jam būdinga – susitiko su Sazonovu Stavkoje ir tarsi pritarė šio nuomonei dėl Lenkijos. Birželio pabaigoje, trumpam išvykęs paviešėti į Suomiją, Sazonovas sužinojo, kad yra atleistas. Jo pavaduotojas su ašaromis akyse meldė britų ambasadorių įkalbėti carą atšaukti sprendimą. „Neįmanoma perdėti Sazonovo nuopelnų sąjungininkams", – rašė Betčananas telegramoje Nikolajui. Atsakymo negavo.

Sazonovą pakeitė Štiurmeris. Nuo tos dienos, kai Manuilovas ir Rasputinas pristatė jį Aleksandrai, praėjo vos penki mėnesiai, o Štiurmeris, iš „saldaus, slapukaujančio" menkystos jau tapo vidaus ir užsienio reikalų ministerijų bei visos vyriausybės vadovu. Tiesa, jis atsisakė vidaus reikalų ministro portfelio, bet kitus du pasiliko ir įsijautė į naująjį – diplomato – vaidmenį. Savo kabinete Štiurmeris pasikabino tris paveikslus, vaizduojančius didžiuosius Europos kongresus Vienoje, Paryžiuje ir Berlyne, ir paliko vietos ketvirtam – ten kabėsiantis paveikslas, gyrėsi jis lankytojams, įamžins didįjį pokario kongresą Maskvoje, kuriam prezidentaus jis, Štiurmeris. „Kaip bus puiku Maskvoje! Kaip bus puiku! – sveikino jis pats save ir kaip įpratęs nervingai kartojo. „Dieve duok! Dieve duok!"

Grįžęs iš Sibiro, Rasputinas tiesiog nušvito sužinojęs, kad Sazonovo nebėra. Tačiau visai nedžiugino, kad dar vieną portfelį Štiurmeris gavo ne jo padedamas. Senuolis pajuto, kad jo protežė slysta iš

rankų. „Aš jam parodysiu", – grasino jis. Manuilovas naudojosi abiem, todėl stengėsi išsaugoti draugiškus jų santykius. Padedamas Rasputino gerbėjos, Petropavlovsko tvirtovės viršininko dukters Lidijos Nikitinos, žurnalistas ėmė organizuoti slaptus, naktinius senuolio ir ministro pirmininko susitikimus toje tvirtovėje: Štiurmeris siaubingai bijojo, kad kas nors gali pamatyti jį bendraujantį su Rasputinu. Jis net išsigynė pažįstąs Manuilovą. Kai Klimovičius įteikė premjerui žurnalisto bylos kopiją, Štiurmeris palingavo galvą ir tarė: „Nagi, nagi, koks nenaudėlis! Tai bent džentelmenas!" Tačiau vėliau Klimovičius liudijo matęs juodu draugiškai besišnekučiuojančius bei kartu rūkančius cigaretes ir patvirtino, kad Štiurmerio įsakytas mokėjęs Manuilovui atlyginimą – aštuoniolika tūkstančių rublių per metus.

Rasputinas irgi pyko, kad storulio vidaus reikalų ministro portfelis buvo atiduotas dėdei, teisingumo ministrui Aleksandrui Aleksejevičiui Chvostovui. Dėdė buvo ligotas ir pervargęs. Jis nenorėjo šių pareigų, pačių sunkiausių ir atsakingiausių visoje vyriausybėje. „Kaip drįsote iškrėsti man tokį bjaurų pokštą?" – paklausė jis Štiurmerio, kai buvo priverstas perimti sūnėno portfelį. Chvostovas nemėgo Rasputino ir buvo sąžiningas – šis derinys nedavė senuoliui ramybės.

Tačiau rūpesčiai nesugadino jam nuotaikos. Rugpjūčio 3 d. Blagoveščenskis visą naktį negalėjo užmigti, nes jo kaimynas Rasputinas vėl lėbavo. Blagoveščenskis nustatė, kad senuolio bute buvo keturiasdešimt žmonių ir čigonų choras. „Jie šoko ir dainavo nuo devintos valandos vakaro iki trečios ryto, – rašė jis dienoraštyje. – Galų gale visi nusigėrė, o ypač „jis". Nuo rugpjūčio 6 d. iki 9 d. Rasputinas gėrė be paliovos, be to, „kabinėjosi prie tarnaičių, lindo bučiuotis ir taip joms įgrįso, kad tos išbėgo į kiemą". Vėliau, dideliam kaimyno palengvėjimui, grįžo į Sibirą. Aleksandra vylėsi nuvykti į Tobolską ir aplankyti šv. Joano iš Tobolsko palaikus, kuriuos praėjusią vasarą nelegaliai pašventino vyskupas Varnava, tačiau nutarė nusiųsti ten Vyrubovą bei Lili fon Den ir paprašė, kad Rasputinas jas lydėtų.

Žmonių priešiškumas Rasputinui jau buvo toks stiprus, kad Lili fon Den manė šią kelionę afišuoti esant pavojinga. Vis dėlto iš Petrogrado juos išlydėjo gausi minia. „Visus miestelius ir kaimus, pro kuriuos važiavo mūsų traukinys, jau buvo pasiekusios telegramos, pranešančios apie mūsų atvykimą, tad kiekvienoje stotyje mus pasitikdavo minia žmonių, besiveržiančių bent akies krašteliu į mus žvilgtelėti", – rašė ji. Trijulė patogiai keliavo specialiame vagone salone, prikabintame prie transsibi-

ro traukinio. Tiumenėje jie sėdo į garlaivį ir temstant jau buvo Tobolske – grožėjosi vakarėjančiame danguje virš juodos upės išryškėjusiais ant kalvų išsibarsčiusių cerkvių ir prašmatnių pastatų siluetais. Atvykėlius pasitiko miesto gubernatorius ir Varnava; trijulė buvo apgyvendinta gubernatoriaus dvare. Kitą dieną jie aplankė naujojo šventojo kapą, dalyvavo iškilmingose pamaldose miesto sobore.

Grįžtant atgal, Rasputinas primygtinai pareikalavo užsukti į Pokrovskoję ir aplankyti jo žmoną, kuri Lili fon Den pasirodė „žavinga ir nuovoki moteris". Rasputinas pareiškė norįs, kad jo namuose pagyventų caras ir carienė. „Bet juk taip toli", – apstulbo fon Den. „Jie privalo, – atsakė Rasputinas ir pridūrė: – norom nenorom jie atvyks į Tobolską ir prieš mirtį būtinai pamatys mano kaimą". Po senuolio mirties valdovai – jau revoliucijos kaliniai – iš tiesų atvyko čionai. O kol kas nedidukė draugija susirengė į Jekaterinburgą; šiam miestui bus lemta tapti imperatoriškosios šeimos mirties vieta. Lili fon Den teigė, jog, vos išlipusi iš traukinio, „pajutau negandą. Mums visiems kažkas nutiko: Rasputinas buvo kaip nesavas, Ana akivaizdžiai nervinosi". Atvykėliai aplankė senąjį Rasputino mokytoją Makarijų, tebegyvenantį paukš-

čių apniktoje buveinėje Verchoturyje miškuose. Atsiskyrėlis skurdžiai pamaitino svečius duona ir šaltu vandeniu, o apnakvydino ant plikos aslos. Damos džiaugėsi, kad gali grįžti į Petrogradą. Rugsėjo 7 d. joms iš paskos patraukė ir Rasputinas.

Petrograde Rasputino laukė nemalonios naujienos. Aleksandro Chvostovo įsakytas, Klimovičius areštavo Manuilovą. Žurnalistą apkaltino iš vieno Maskvos banko išgavus didelę sumą pinigų ir pardavinėjus atleidimus nuo karo tarnybos. Jam buvo paspęsti spąstai – dešimt tūkstančių rublių pažymėtais banknotais. Manuilovui užkibus ant kabliuko, Chvostovas pranešė Štiurmeriui „turįs įdomių naujienų, kurios iš pradžių turbūt išgąsdins, bet vėliau pradžiugins". Štiurmeris apsikabino vidaus reikalų ministrą ir atsižadėjo Manuilovo, savo apsišaukėlio sekretoriaus, išvadinęs jį „niekšu ir šantažistu". Bet jis nenudžiugo – greičiau paklaiko iš siaubo. Manuilovas aiškiai pasakė, kad teisme būtinai papasakosiąs apie Rasputino ir premjero darbelius. Nieko nepranešęs Chvostovui, Štiurmeris pasistengė, kad būtų atleistas Klimovičius, o paskui atsikratė ir ministro. Atsisveikindamas su premjeru, Chvostovas

pareiškė: „Tai pirmas kartas, kai išeidamas iš jūsų kabineto džiaugiuosi iš visos širdies". Rusija liko be vidaus reikalų ministro.

Netrukus į didelę bėdą pakliuvo dar vienas Rasputino aplinkos žmogus. Šnipinėjimu vokiečiams buvo apkaltintas Dmitrijus Rubinšteinas. Jis neseniai buvo supirkęs visas Ankoro draudimo kompanijos, draudžiančios gamyklas, akcijas ir labai pelningai pardavęs vienai švedų firmai. Tuomet, kaip ir buvo numatyta sutartyje, finansininkas išsiuntė į Stokholmą visų Ankoro apdraustų gamyklų planus. Daugelis jų gamino karui skirtą produkciją. Prie Švedijos ir Suomijos, kuri priklausė Rusijai, sienos visas Rubinšteino paštas ir kurjeriai buvo sustabdyti ir nuodugniai apieškoti. Kai buvo rasti gamyklų planai, rusų karinė žvalgyba pamanė aptikusi milžinišką šnipinėjimo tinklą. Rubinšteinas, Draugo draugas, buvo įkalintas, jam grėsė mirties bausmė. Ši naujiena mirgėjo pirmuosiuose visų šalies laikraščių puslapiuose.

Maža to, būtent Simanovičius ir Rasputinas kadaise pristatė Rubinšteiną Aleksandrai ir garantavo, kad jis – patikimas bankininkas. Jo padedama, imperatorienė per Švediją siųsdavo pinigų bėdų ištiktiems draugams ir giminėms Vokietijoje. Rubinšteino vaidmuo, pasak Simanovičiaus, buvo „labai keblus ir pavojingas, carienės pavedimus jis vykdė nepaprastai sumaniai ir pelnė jos dėkingumą". Tai išties buvo rizikinga, nes tiems, kurie siuntė pinigų priešams, grėsė kartuvės. Rubinšteino ryšiai su Rasputinu ir imperatoriene jau seniai nebuvo paslaptis. Finansininkas uoliai kartojo Rasputino vardą, o teiginys, kad jis, Rubinšteinas, esąs karališkųjų rūmų bankininkas, turėjo padaryti įspūdį investuotojams, kuriuos jis įtraukdavo į sudėtingas akcijų machinacijas. Rasputinas nereikalavo, kad Rubinšteinas atsilygintų už pagalbą ar įtakingus ryšius. Priešingai, su jam būdingu dosnumu ir panieka grynieseims, senuolis siųsdavo nesibaigiančius prašytojus į bankininko kabinetą, o šis apdovanodavo juos gerai apmokamais, bet pramanytais postais savo banke.

Imperatorienė, anot Simanovičiaus, „labai bijojo, kad jos santykiai su Rubinšteinu gali iškilti į paviršių, o tai sukeltų neregėtą skandalą". Ji pamėgino priversti kariškius atmesti kaltinimus, bet už šią bylą atsakingas vyriausiasis karininkas, „didelis žydų priešas" generolas Ružskis nesutiko. Sunerimęs, kad Aleksandrai gali pavykti paleisti Rubinšteiną iš Petrogrado kalėjimo, generolas pasirūpino, kad bankininkas būtų perkeltas į Pskovą. Rasputinas į Carskoje Selo atsivežė Rubinšteino žmoną; jiedu aplankė imperatorienę šios globojamoje ligoninėje. „Nusira-

minkite ir važiuokite namo", – liepė Aleksandra isteriškai moteriškei ir pažadėjo pasikalbėti su caru. Tačiau paaiškėjo, kad Rubinšteinas savo banką įkūrė už brolių Vojeikovų – vienas iš jų, generolas majoras V. N. Vojeikovas, buvo imperatoriškųjų rūmų komendantas – kapitalą. Kilus skandalui, bankas patyrė milžiniškų nuostolių, ir broliai neteko 800 000 rublių. Dėl to jie kaltino Rubinšteiną ir džiaugėsi, kad kariškiai laiko jį užrakintą Pskove.

Naujienos jau nieko nebestulbino; vėlyvą 1916 m. vasarą šalis buvo apimta katatonijos. Pasak *Times* korespondento Roberto Viltono, visi, kas netingėjo, mėgdžiojo aukštuose postuose įsitaisiusius savanaudžius avantiūristus. Visa Rusija „rodos, įsisuko į plėšimų sūkurį, – rašė jis. – Kiekvienas iš paskutiniųjų stengiasi apiplėšti savo kaimyną... Dar niekuomet nebuvo taip lengva užsidirbti pinigų pačiais nedoriausiais būdais". Gyvybiškai svarbios srities – maisto tiekimo – krizė „tapo nebevaldoma". Viltono draugas, neseniai grįžęs iš kelionės po Sibirą, pasakojo, jog tas kraštas pertekęs maisto. Petrograde, vienos iš didžiausių kviečius auginančių šalių sostinėje, balta duona paprasčiausiai dingo. Nebuvo cukraus, trūko pieno ir sviesto, mėsos parduotuvėse gulėjo tik kaulėti viščiukai.

Ore tvyrojo pogromų grėsmė, šnipų manija tapo visuotine. Vyriausieji vyriausybės valdininkai pranešė Vasiljevui, kad mieste pastebėti du kaizerio Vilhelmo adjutantai; valdininkai norėjo sužinoti, kokiai gi Ochrankai Vasiljevas vadovauja, jeigu tokie žmonės gali netrukdomi vaikštinėti Nevos prospektu, nors ir pasistatę paltų apykakles. Slaptoji policija be atvangos ieškojo radijo stočių. Žmonės kalbėjo, kad miško laukymėje netoli Petrogrado reguliariai leidžiasi vokiečių skraidyklės cepelinai – atgabena naujus agentus, o senuosius išskraidina į Berlyną raportuoti. „Tai buvo tuščios šnekos, – nusikamavęs rašė Vasiljevas, – bet netrukus visi it papūgos kartojo tą patį: „Taip daugiau tęstis nebegali!"

Kiekvienas žmogus vokišku vardu, kiekvienas kada nors dirbęs vokiečiams tapdavo įtariamuoju. Rusų žurnalistai, kadaise rašę vokiečių laikraščiams, buvo ištremti į Sibirą, nors Vasiljevas pripažino, kad prieš juos nėra nė menkiausio įkalčio. Jis pastebėjo, kad nelaimingųjų, kuriems likimas lėmė paveldėti Kaizerio pavardę, gyvenimas tapo nepake-

liamas. Baltijos provincijose gyvenančių vokiečių baronų privilegijos rūmuose jau seniai tapo ginčų objektu; kai šmaikščiu sąmoju ir jaunais meilužiais garsėjančio kunigaikščio Menšikovo paklausė, kokios malonės šis pageidautų, kunigaikštis atsakė: „Norėčiau, kad mane pakeltų į vokiečius". Dar daugiau žibalo į ugnį šliūkštelėjo karas ir pasakojimai apie priešo žvėriškumus, kurie paskatino naujus išpuolius prieš įtakingiausias imperatoriškųjų rūmų figūras – pačią vokiečių kilmės imperatorienę, vyriausiąjį rūmų ūkvedį grafą Frederiksą ir kitus, turinčius vokišką vardą: vyriausiąjį rūmų maršalką, generolą adjutantą, žirgų prižiūrėtoją. Buvo kalbama, jog Baltijos provincijų baronų pilių bokštai ant Baltijos jūros kranto paversti signalinėmis stotimis, kurios tarnauja vokiečių laivynui; vieno astronomo mėgėjo observatoriją netoli Rygos išnaršė ir policijos, ir kariuomenės, ir laivyno atstovai.

Kunigaikštis Andronikovas neišvengiamai tapo dar vienu įtariamuoju iš Rasputino aplinkos. Sau ir savo meilužiams kunigaikštis švaistė tikrai pasakiškas pinigų sumas. „Net apytiksliai negaliu pasakyti, kokios buvo jo išlaidos, – vėliau liudijo jo kamerdineris Kilteris. – Mano žmona kone kasdien iš Rusijos–Azijos banko parnešdavo po tūkstantį rublių. Pinigus ji gaudavo čekiu. 600 rublių jis kas mėnesį sumokėdavo už butą. Nebūdavo nė dienos, kad kas nors neateitų pusryčiauti, pietauti, vakarieniauti. Žmonės atvykdavo grupelėmis, nesukdami sau galvos, ar šeimininkas namie, ar ne". Ochranka gavo pranešimų, kad už viską mokama vokiškais pinigais. Tačiau kai kitais metais Andronikovo reikalus išnagrinėjo Rasputino bylą tyrusi komisija, nebuvo rasta jokių išdavystės įrodymų. Komisija, pamačiusi, koks jis kaprizingas ir savimyla, suprato, kad kunigaikštis nieku gyvu negali būti šnipas ar išdavikas. Andronikovas neturėjo jokių politinių idealų; jo, kaip ir Rasputino, nuomonė apie politikus rėmėsi jo paties asmeniniais su jais ryšiais. „Jeigu šie jį ignoruodavo arba jis su jais pykosi, Andronikovas kaip įmanydamas stengdavosi juos diskredituoti, – liudijo pramonininkas Aleksejus Putilovas. – O jeigu jam būdavo geri ir malonūs, negailėdamas žarstydavo pagyras".

Nepaisant to, imperatorienę ir Rasputiną bei jo aplinkos žmones gaubę provokiški mitai paplito ir pakenkė. Senuolis net buvo kaltinamas organizavęs Karališkojo britų jūrų laivyno linijinio laivo *Hampshire* katastrofą – laivas užplaukė ant minos Šiaurės jūroje; juo slapto vizito į Rusiją plaukė britų karo ministras, generolas Kitčeneris. Tikra tiesa, Rasputinas buvo patenkintas. „Mūsų Draugas sako, kad mums tik į

naudą, jog Kitčeneris žuvo, nes galėjo pridaryti Rusijai žalos", – rašė imperatorienė Nikolajui. Vokiečiai Rasputinui buvo dėkingi už demoralizaciją ir skandalus. Tačiau nebuvo visiškai jokių įrodymų, kad jie mokėjo senuoliui, ar kad imperatoriškuosiuose rūmuose veikė „vokiečių klika". Deja, tikrų faktų niūriuose miestuose trūko dar labiau negu maisto.

Imperatorienę baugino neslūgstanti paskalų banga. „Kodėl Grigorijus neišvažiuoja iš Petrogrado?" – klausė ji Lili fon Den. Ji beveik norėjo, kad Draugas grįžtų į Sibirą, nors ir teigė, kad „negalime nuo jo nusigręžti, jis nepadarė nieko bloga". Aleksandros patarta, fon Den apsilankė Rasputino bute. Senuolis su savo gerbėjomis gėrė arbatą, tad ji paprašė šnektelėti su ja akis į akį. Rasputinas nusivedė viešnią į savo kambarį. Dideliam jos susierzinimui, jiems iš paskos atsekė Laptinskaja.

– Grigorijau, privalote tučtuojau išvažiuoti iš Petrogrado, – pasakė imperatorienės freilina. – Už Jų Didenybes galite pasimelsti ir Sibire. Juk žinote, kas kalbama. Jų labui išvažiuokite.

Rasputinas, rodės, suprato užuominą:

– Man visa tai įgriso iki gyvo kaulo, išvažiuosiu.

Tačiau Laptinskaja įtūžo:

– Kaip jūs drįstate kontroliuoti Tėvelio dvasią! Aš sakau, kad jis privalo likti. Kas jūs tokia?

Tuomet Rasputinas suniurnėjo:

– Gal tu ir teisi. Liksiu.

Taigi, kai atėjo metas pasveikinti naująjį vidaus reikalų ministrą, Rasputinas vis dar piktino Petrogradą. Aleksandras Protopopovas buvo kilęs iš Simbirsko – miesto, jaukiai snūduriuojančio prie mylios platumo Volgos, kur kiemai bei vyšnių sodai užžėlę žole, tik retkarčiais „šen bei ten kas nors iškiša pro langą galvą, apsižvalgo, nusižiovauja į abi puses, nusispjauna ir išnyksta". Šis miestas pagimdė revoliucionierius Kerenskį ir Leniną, dar Oblomovą – rusų letargijos simbolį iš to paties pavadinimo Ivano Gončarovo romano. Protopopovas nepanėšėjo nė į vieną iš jų – buvo tipiškas „prasiskolinęs didikas, visuomet pasiryžęs padaryti viską, ko iš jo pageidaujama", triūslys per prievartą, „devynių amatų meistras", kurio pažiūros svyravo tarp liberalių ir reakcingų. Buvo kilęs iš smulkiųjų bajorų – Protopopovo tėvas Simbirske turė-

jo didelį drabužių fabriką; universitete baigė teisės studijas. Nedidukas ir neurotiškas, „laukinėmis, blizgančios akutėmis, kurios be paliovos lakstė į šalis“, glotniai sušukuotais plaukais, naujasis ministras atrodė panašus į jaudrų ruonį.

Jo elgesys būdavo arba ekscentriškas, arba kaip tikro lunatiko. Nors gailestingieji įrodinėjo, kad dėl tikrai prastos Protopopovo sveikatos kalta progresuojanti nugaros liga, galima tvirtai teigti, kad jis sirgo sifiliu. Su Rasputinu Protopopovas susipažino praeitą žiemą pas Piotrą Badmajevą, žolininką, taikantį Tibeto gydymo metodus – šis gelbėjo būsimąjį ministrą nuo kojos opų, haliucinacijų, dalinio paralyžiaus ir kitų įsisenėjusio sifilio padarinių. Badmajevas buvo toks pat keistas kaip ir jo pacientas. Surusėjęs Buriatijos mongolas, jis dar jaunystėje atvyko į Sankt Peterburgą studijuoti tradicinės medicinos, kurią vėliau iškeitė į Tibeto. Tibetiečiai vaistams naudoja augalų ekstraktus ir gyvūnų išskyras, be to, yra puikiai įvaldę osteopatijos, masažo ir hipnozės technikas. Pradėjęs taikyti šiuos metodus, Badmajevas suklestėjo, o kai nutarė atsiversti į stačiatikybę, buvo jau taip gerai žinomas imperatoriškuosiuose rūmuose, kad jo krikštatėviu tapo pats Aleksandras III. Kaip ypatingą priemonę nuo choleros gyduolis išrašydavo paslaptingus miltelius. Jo populiarieji „žolelių mišiniai“, pavadinti visai kaip prancūziški kvepalai *Elixir du Tibet** arba *Lotus Noir***, greičiausiai būdavo pagardinti heroinu. Rasputinas sakė, kad net didžiausius rūpesčius jie paversdavo „visiškais niekniekiais... Tampi laimingas, to-oks la-aimingas ir kva-ilas, kad dėl nieko nebesijaudini“.

Badmajevas pašnibždėjo Rasputinui, kad jo pacientas, tuomet Dūmos pirmininko pavaduotojas, būtų puikus ministras. Rasputinas, „kikendamas ir vaipydamasis“, patikino Protopopovą būtinai rasiąs jam portfelį. Simanovičius pritarė. „Išgavome jo pažadą ką nors nuveikti žydų labui“, – teigė jis. Rugsėjo pradžioje Aleksandra pareigingai ėmėsi darbo. „Mano Brangiausiasis, – rašė ji Nikolajui rugsėjo 7 d. – Grigorijus iš širdies maldauja tave paskirti Protopopovą... Tu jį pažįsti & jis tau padarė gerą įspūdį – taip jau yra, kad priklauso Dūmai (ne kairysis), todėl žinos, kaip su jais elgtis... Jis jau bent ketverius metus puikiai sutaria su mūsų Draugu & tai daug ką pasako apie žmogų“. Tame pačiame laiške imperatorie-

* Tibeto eliksyras (*pranc.*).

** Juodasis lotosas (*pranc.*).

nė išreiškė ir stiprėjantį nepasitenkinimą Štiurmeriu, kuris ėmė ignoruoti Rasputiną, todėl tapo „dideliu žmogumi, praradusiu pagrindą po kojomis". Aleksandros požiūris į Dūmą nepasikeitė – pastaroji vis dar buvo pilna „supuvusių žmonių" – bet imperatorienė vylėsi, kad Protopopovo paskyrimas vidaus reikalų ministru „padarys jiems didelį įspūdį ir užčiaups burnas".

Iš pradžių Nikolajus dvejojo. „Mūsų Draugo nuomonė apie žmones kartais būna labai keista, – rašė jis rugsėjo 9 d. – Man galva sukasi nuo visų šių pakeitimų. Mano manymu, jie pernelyg dažni. Bet kuriuo atveju tai blogai veikia šalies vidaus padėtį, juk kiekvienas naujas žmogus ima viską keisti". Caras žinojo, kad žmonos kišimasis pavojingas, tad nervingai atsiprašinėjo: „Labai apgailestauju, kad mano laiškas išėjo toks kvailas". O jau kitą dieną nusileido. „Bus padaryta", – parašė jis.

408 Aleksandra buvo patenkinta naujuoju Draugo atradimu. Ji toli gražu nemanė, kad Rasputinas keistas ir nepastovus, priešingai, jo pasaulietiškumas kompensavo suvaržyto, į protokolus įsprausto jos pačios ir jos vyro gyvenimo ribotumą. „Jis geriau nusimano apie žmones negu mes – tai Dievo palaiminta gyvenimiška patirtis", – patikino Aleksandra carą. Rugsėjo 21 d. Rasputinas ir Simanovičius nusivežė Protopopovą į Vyrubovos namus ir pristatė imperatorienei. Ši praleido su juo pusantros valandos; Protopopovas jai pasirodė „labai protingas, malonus, gražių manierų, be to, labai gerai kalbantis prancūziškai & angliškai". Aleksandra kalbėjo atvirai; pasakė, kad jai sunku pasitikėti žmonėmis, kad ji tikisi jo paklusnumo. „Daugiau nė lašelio nebesidroviu & nebijau ministrų, o rusiški žodžiai liejasi iš mano lūpų it krioklys, – gyrėsi ji Nikolajui. – Būk toks malonus, nesijuok iš mano klaidų. Jie mato, kad aš energinga & viską, ką išgirstu persakau tau, kad aš tavo siena & užnugaris... akys & ausys". Imperatorienė mėgavosi savo galia, grįžo jos energija ir gyvybingumas; negi ištisa epocha nebuvo pavadinta jos senelės – Viktorijos – vardu? Nikolajus pripažino naująjį žmonos vaidmenį. Rugsėjo 23 d. rašė: „Tau vienai tenka saugoti taiką ir harmoniją tarp ministrų. Tuo tu labai padedi man ir mūsų šaliai". Tačiau paskirdama Protopopovą, Aleksandra atnešė šaliai katastrofą.

Naujasis ministras buvo beviltiškai susikompromitavęs. Kaip sakė pats Rasputinas, jo „garbė tempiasi it guma". Protopopovas buvo baisiausiai prasiskolinęs. Simanovičius už 150 000 rublių išpirko jo vekselius

ir tik šitaip išgelbėjo būsimąjį ministrą nuo bankroto. „Kai bus paskirtas ministru, Protopopovas man pažadėjo grąžinti šią sumą iš slaptųjų ministerijos fondų", – teigė Simanovičius. Keletas tų vekselių, įsimaišiusių tarp didžiųjų kunigaikščių ir kitų ministrų skolos raštelių, po revoliucijos buvo rasti Simanovičiaus bute.

Protopopovas paslapčia, bet reguliariai susitikinėjo su Rasputinu Gorochovajos gatvėje. Ministras atvykdavo vėlai naktį – užsidėjęs netikrus akinius, „pastatęs palto apykaklę, vogčiomis įsėlindavo pro galines duris, kad nebūtų pažintas savo paties detektyvų". Jo „geidulingoji draugė", advokato žmona madam Lunts, irgi buvo dažna senuolio viešnia. Rasputinas naujajam ministrui darė didelį įspūdį. „Patikimas įvykių aiškintojas, žmonių žinovas, – vėliau liudijo Protopopovas. – Didžiulė įtaka carui. Carienei – milžiniška... Bet kuris, norintis prisiartinti prie caro, neišvengiamai susidurdavo su cariene, geležine jos valia, o Rasputinas pelnė ne tik jos paramą, bet ir paklusnumą, bekraštį Vyrubovos atsidavimą ir caro vaikų meilę". Tuščiagarbiui – nors buvo civilis, Protopopovas dėvėjo žandarmerijos generolo uniformą, avėjo aukštaaulius batus ir juosėsi paties sukurtu diržu – pagarbią baimę kėlė „rūpestis ir dėmesys", kuriuo imperatorienė apgaubė Rasputiną. „Jo šilkinės palaidinės buvo išsiuvinėtos jos rankomis, – liudijo ministras. – Ji padovanojo jam auksinį kryžių ir grandinėlę, kuriuos šis pasikabino ant kaklo, o ant sąsagos buvo išgraviruota caro raidė – N. Su valdovais jis kalbėjo tvirtai ir pasitikėdamas savimi".

Naujasis vidaus reikalų ministras iš karto buvo pristatytas prie darbo – kad Draugo draugai galėtų atsipūsti. Rugsėjo 25 d. jis vakarieniavo su imperatoriene Vyrubovos namuose. Pastarosiomis dienomis pas Rasputiną jau keletą kartų lankėsi madam Suchomlinova, jauna, patraukli buvusio karo ministro žmona – ji maldavo išleisti iš kalėjimo jos vyrą. Senuolis sutiko padėti; ar jaunoji madam sumokėjo Rasputinui įprastą mokestį, nežinoma, tačiau tądien po vakarienės Aleksandra paėmė didelį popieriaus lapą ir parašė carui prašydama įsakyti paleisti Suchomlinovą ir jos bankininką Rubinšteiną į laisvę. „Šiuo klausimu Protopopovas visai pritaria mūsų D[raugo] požiūriui, – rašė ji. – Užsirašyk tai, kad nepamirštum, kai susitiksite, ir pasikalbėk su juo apie Rubinšteiną, kad šis būtų tyliai išsiųstas į Sibirą... Prot[opopovas] mano, kad Gučkovas pakurstė kariškius jį sučiupti, nes tikėjosi rasti įrodymų prieš mūsų Draugą. Žinoma, jis buvo įsivėlęs į bjaurius piniginius reikalus – bet ne jis vienas".

Abu buvo išlaisvinti. Miestų sienos pasidabino užrašais: „Išdavikai gina išdavikus". Dar daugiau, Protopopovas pasirūpino, kad būtų atmesti kaltinimai Manuilovui, ir uždraudė visus privačius piliečių organizacijų susirinkimus. Vos jam atsisėdus į vidaus reikalų ministro postą, žlugo visos su juo siejamos viltys. „Žmogus, kuris dirba su Štiurmeriu ir išlaisvina Suchomlinovą, visos šalies laikomą išdaviku, kuris paleidžia Manuilovą ir persekioja spaudą, – šaukė Pavelas Miliukovas, Konstitucinių demokratų partijos lyderis, pripažintas istorikas, dėstęs Čikagos universitete, – negali būti mūsų draugas!"

DVIDEŠIMT KETVIRTAS SKYRIUS

Tragedija bordelyje

Vieną vakarą prašmatniame „Donono“ restorane vakarieniavęs buvęs premjeras Vladimiras Kokovcovas pareiškė pramonininkui Aleksejui Putilovui, kad revoliucija Rusijoje jau kelia sparnus. Putilovas nesutiko. Jo nuomone, padėtis buvo daug blogesnė. „Mums gresia anarchija, – pasakė jis. – Tarp jų didžiulis skirtumas. Revoliucionieriai rekonstruoja. Anarchistai naikina“. Kito madingo restorano savininkas Elvinas Žuenas buvo areštuotas už šnipinėjimą. „Režimui galas, – rašė stebėtojas. – Jeigu šnipų medžioklė įsisiautėjo Rusijos Maksimo virtuvėse ir nekaltas Prancūzijos patriotas buvo apšauktas vokiečių šnipu, tuomet viskas įmanoma“.

Žurnalistas Konstantinas Paustovskis nuvyko į miško tankmėje paskendusį Jefremovo miestą išsiaiškinti, ką galvoja Rusijos provincija. Rudeniškas saulėlydis nudažė tankius eglynėlius raudonomis varsomis, šalveno. Ant cerkvės laiptų sėdėjo idiotai elgetos, gatvėse bastėsi „baltųjų bilietų savininkai“ – nuo karo tarnybos išsisukę vyrai. Viešbutyje, kuriame apsistojo Paustovskis, gyveno dar du atvykėliai: būrėja madam Troma, kurios pigiais žiedais apmaustyti pirštai iš tolo atrodė it metaliniai, ir „kunigaikštytė Greza“ – iš tiesų vyras, rašinėjęs pigių laikraščių klausimų ir patarimų skiltims. Lyg iš kaminų rūkstantys dūmai kraštą buvo apgaubusi neviltis. „Atrodė, kad niekas jau nebesitiki jokios prošvaistės, – rašė Paustovskis. – Visi išsekę ir paniurę laukia dramos atomazgos“.

Dvarininką rašytoją Ivaną Buniną supo valstiečiai, kurie „kiekvieną dieną vis labiau ir labiau tūžo“. Jis sėdėjo ant lovos ir laukė, kol šie sudegins jo namus. Arklius jau buvo išvogę. Iš kelionės po kaimus grįžęs žurnalo *Kolokol* redaktorius papasakojo, kad visų lūpose skamba „pranašystė, kurią Grigorijus paskelbė Jų Didenybėms: „Jeigu aš mirsiu arba jeigu jūs mane apleisite, tai per šešetą mėnesių prarasite ir savo sūnų, ir karūną“. Tulos gubernatorius įspėjo Protopopovo vadovaujamą vidaus reikalų ministeriją, kad „stojo tokie baisūs laikai, jog nebežinau, ką man daryti... Sėdžiu ant parako statinės“.

Visi, atvykstantys į Stavką, pastebėdavo įkritusius caro skruostus. „Jis daugiau nebegali taip gyventi, – caro gydytojui pasakė rūmų ceremonmeisteris Polas Bekendorfas. – Jis jau niekuo rimtai nesidomi... Kasdienines pareigas vykdo it automatas, daugiau dėmesio kreipia į valgymo laiką ir pasivaikščiojimus sode, o ne į valstybės reikalus“. Aleksan-

dra, praleidusi štabe keletą dienų, pajuto, jog caras svetimas tarp profesionalių kariškių. „Tu toks vienišas šioje minioje, aplink taip maža šilumos", – rašė ji spalio 12 d., jau grįžusi į Carskoje Selo. Imperatorienė buvo įsitikinusi, kad vyro nuotaiką praskaidrintų Rasputinas. „Vienas Jo prisilietimas prie tavo krūtinės būtų numalšinęs skausmą, – tęsė ji, – suteikęs naujos išminties & energijos iš Aukščiau – tai ne šiaip tušti žodžiai – tai mano tvirtas įsitikinimas... Aš pernelyg gerai žinau & tikiu ramybe, kurią gali suteikti mūsų Draugas, o tu moraliai pavargęs, neapgausi savo senos žmonelės".

Ministras poste vidutiniškai išsilaikydavo mažiau nei šešis mėnesius; per metus vyriausybėje pabuvo penki vidaus reikalų, trys karo, keturi žemės ūkio ministrai, trys teisingumo ministrai. Jie buvo keičiami taip sparčiai, kad dešinysis Dūmos narys Vladimiras Puriškevičius sukurpė eilėraštuką apie „vyriausybinę avinų eilę" – vaikų žaidimą, kai šokinėjama per išsirikiavusius ir pasilenkusius partnerius:

Po mėnesio – vėliausiai po dviejų – išvysite
Ministrą be karūnos.
Dabar kadencija skaičiuojama minutėmis.
Išeina jie, palikę sieros kvapą;
Tiktai tvirtai dar laikosi Rasputinas.

Dienoraštyje Puriškevičius piktinosi, kad ką tik paskirti ministrai nė neketina persikelti į vyriausybinius apartamentus – privilegija, kurią suteikdavo naujasis postas, – nes žino, kad tikriausiai nespės nė pervežti baldų, o į jų vietą jau bus paskirtas naujas žmogus.

Protopopovas neapgalvotai pareikalavo susitikimo su Dūmos nariais. „Mes nenorime su jumis kalbėtis, – atsakė jie, – su žmogumi, kuris buvo paskirtas tarpininkaujant Rasputinui ir išlaisvino Suchomlinovą". Ministras atkirto, kad jis – caro žmogus ir tuo didžiuojasi. „Esu valdovo asmeniškai pasiūlytas kandidatas, valdovo, kurį jau gerai pažinau ir ėmiau dar labiau mylėti. Jūs visi turite titulus, padėtį visuomenėje, ryšius... Aš neturiu nieko, išskyrus asmeninę caro paramą". Tačiau kolegos laikė Protopopovą bepročiu: naujajame kabinete jis pasikabino ikoną ir kasdien ilgai su ja kalbėdavosi. Finansų ministras Piotras Barkas atlaidžiai pavadino jį „apgailėtina būtybe", tačiau pripažino vieną kolegos talentą – šis „gali kalbėti be galo, be krašto". Protopopovo

kabinetuose visuomet būdavo pilna žmonių, atėjusių į „susitikimus, kuriuos šis pamiršdavo, tad skubūs neatidėliotini reikalai netrukus paskendo chaose“.

Viesulo vidury buvo Rasputinas, „žmogus, apie kurį kalba visa Rusija“, ir vos įstengė išsilaikyti ant kojų. Besaikis girtavimas ir išsekimas stūmė senuolį žemyn. „Karštinės krečiamas jis visuomet kartodavo tuos pačius žodžius: „Dievas, malda, vynas“, – rašė žurnalistas N. A. Tefis, – viską painiodavo, klysdavo, pats savęs nesuprasdavo, kankindavosi tąsomas konvulsijų, o kartais, ką nors desperatiškai surikęs, pasileisdavo šokti“. Atrodė, tarsi Rasputinas būtų „veržęsis į degantį namą“ – Romanovų namą. Jam niekas neberūpėjo, jis tarytum nurašė save. „Kvailiai nesupranta, kas aš esu, – citavo Tefis senuolio žodžius. – Gal raganius... Jie degina raganius, leis sudeginti ir mane. Vieno jie nesuvokia. Jei mane iš tiesų sudegins, Rusijai galas. Palaidos mus abu“.

Rasputinas bijojo ne mirties, manė Simanovičius, o prarasti įtaką. Senuolis jautėsi nesaugiai ir nejaukiai, tad „stengėsi pasiguosti tikėjimu savo „galiomis“... Draskomas abejonių, susirūpinęs dėl ateities, jis kreipėsi į mane draugiškos paramos ir patarimo“. Simanovičius paprašė Rasputiną užglaistyti milijono rublių vertės cukraus skandalą. Neseniai už tai, kad pardavė vokiečiams per Persiją atsigabentą cukrų, buvo areštuoti Kijevo cukraus gamyklos savininkas Zivas ir dar du verslininkai. Karininkai norėjo apkaltinti juos išdavyste ir pakarti.

Rasputinas sutiko padėti. Zivas pažadėjo dosniai atsilyginti ir sumokėjo penkiolika tūkstančių rublių už Rasputino lėbavimus Rodės viloje. Simanovičius susisiekė su smarkiai jam įsiskolinusiu teisininku ir sinodo oberprokuroru Nikolajumi Dobrovolskiu. Dobrovolskis buvo kresnas, siauraprotis, korumpuotas ir įtakingas – tiesiog idealus žmogus. „Jis labai mėgo pinigus ir už dovanas mielai darydavo paslaugas, – prisiminė Simanovičius, – todėl buvo labai vertingas. Petrograde apskritai netrūko tokių žmonių“. Kariuomenė nesutiko atmesti kaltinimų; tuomet Rasputinas ir Simanovičius pažadėjo Dobrovolskiui teisingumo ministro postą. Jiedu kreipėsi į Aleksandrą prašydami malonės Zivui, kartu išprašė audienciją Dobrovolskiui. Teisininkas teigė, jog cukrus vokiečių pirkėjams į Persiją buvo pristatytas dar prieš karą ir verslininkai nė nenutuokia, kaip jis pateko į Vokieti-

ją. Versija buvo nevykusi – kam vokiečių pirkėjui prieš karą būtų reikėję prašyti, kad cukrų tiekėjai pristatytų per Persiją, jeigu galėjo jį atsigabenti tiesioginiu krovininiu traukiniu iš Kijevo į Vokietiją? Tačiau Aleksandra perdavė prašymą carui. Tai paveikė. Kaltinimai išdavyste buvo atmesti, o verslininkams pateiktas tik formalus kaltinimas spekuliavus cukrumi. Dobrovolskis, kaip kad buvo tartasi, tapo teisingumo ministru, bet Rasputino pažadas buvo įvykdytas tik tada, kai senuolis jau buvo nužudytas.

Nors jam tikrai sekėsi, Rasputinas ne be pagrindo jautėsi pažeidžiamas. Tą rudenį jau telkėsi jo priešai – visas būrys „dešiniųjų ir kairiųjų, dvasininkų ir revoliucionierių". Lapkričio 1 d. prasidėjo naujoji Dūmos sesija. Debatams vadovavo Pavelas Miliukovas. Areštuotas Manuilovas pareiškė, kad didelę grynųjų pinigų sumą, rastą jo bute, jis gavęs ne iš vokiečių, o iš Štiurmerio. Žurnalistas teigė, jog tie pinigai iš slaptųjų fondų buvo skirti papirkinėti įvairius žurnalistus ir „padidinti asmenines ministro pirmininko pajamas". Miliukovas perskaitė šiuos parodymus ir pridūrė, kad, remiantis Manuilovo pateiktais skaičiais, „į Štiurmerio kišenes iš paslaptingų šaltinių pateko net 400 000 rublių".

Tuomet Miliukovas išsitraukė šūsnį vokiškų laikraščių ir ėmė cituoti džiaugsmingus pranešimus apie tai, kad atleistas užsienio reikalų ministras Sazonovas, o į jo vietą paskirtas Štiurmeris. Tie patys laikraščiai, pasak politiko, džiaugėsi, kad į karo ministro kėdę sėdo „idiotas" Šuvajevas. Visiems buvo žinomas anekdotas, kaip kartą, baigiantis audringam ministrų kabineto pasitarimui, Šuvajevas pareiškė: „Mane galima apkaltinti kvailumu, bet tik ne nesąžiningumu". Miliukovas suriaumojo: „Ar tai kvailumas, ar išdavystė?" Tuomet, anot *Times* žurnalisto Roberto Viltono, jis „ėmėsi stambiausių žuvų" – pareiškė, kad Rusiją dabar valdo Rasputinas, Štiurmeris ir, vaizdumo dėlei jis vokiškai pacitavo priešų laikraštį Vienos *Neue Freie Presse*, „die junge Kaiserin"* Aleksandra. Paskui Miliukovas po vieną vardijo visus tris vardus ir kaskart klausė, ar dėl to kaltas „kvailumas, atsitiktinumas ar išdavystė". Tris kartus, tvirtina Viltonas, „parlamentarai sutartinai ištarė atsakymą: „Išdavystė!"

Viltonas sužinojo, kad daugumą jo į Londoną siųstų telegramų „uždusino cenzorius". Veiksmažodis priminė devynioliktajame amžiuje Edinburge siautusio žudiko maniako Viljamo Berko *modus operandi* – jo

* Jaunoji imperatorienė (*vok.*).

pavardė reiškia „dusinti". Tačiau uždusinti visą Rusiją buvo neįmanoma. Jaudinama Miliukovo kalba, kurioje šis nelegaliai paminėjo Rasputiną, buvo atspausdinta; milijonai kopijų pasklido po visą šalį – jas pardavinėjo po rublį.

Romanovų klanas suplaukė į Kijevą, į caro sesers Olgos ir kavalerijos kapitono jungtuves; 1907 m., išvydęs ją pirmą kartą, Rasputinas išpranašavo teisingai – pirmoji Olgos santuoka baigėsi skyrybomis. Dinastijai gresia pavojus – tai buvo vienintelė pokalbių tema. Šeima nutarė į Stavką siųsti didįjį kunigaikštį Nikolajų Michailovičių – gal šiam pavyktų atvesti carą į protą. Didysis kunigaikštis buvo liberalas – šeimynykščiai jį net praminė Mesjė Egalitė*; beveik visą gyvenimą jis praleido užsidaręs rūmuose, kur rašė milžinišką savo protėvio Aleksandro I biografiją. Nikolajus Michailovičius buvo mistikas, jau išpranašavęs savo mirtį – „tamsią šiltą naktį, už kelių žingsnių nuo gremėzdiškų protėvių kapų" – ir manė, kol dar tebėra gyvas, privaląs paraginti carą suformuoti atsakingą vyriausybę ir taip sumenkinti imperatorienės ir Rasputino įtaką.

Lapkričio 2 d. caras rašė Aleksandrai: „Vienai dienai atvyko mano brangiausias Nikolajus M.; praėjusią naktį mudu ilgai kalbėjomės, apie tai papasakosiu kitame laiške – šiandien esu pernelyg užsiėmęs. Tegul Dievas saugo tave, mano brangioji, mylima Saulute, ir vaikus... Amžinai tavo senasis Nikis". Laiškas buvo apgaulingas. Carą smarkiai išgąsdino šeimos narių nuomonė. Jis nežinojo, ką apie tą pokalbį pasakyti Aleksandrai, todėl tiesiog nusiuntė jai didžiojo kunigaikščio atvežtą laišką.

„Tu tiek daug kartų man sakei, kad niekuo negali pasitikėti, kad tave apgaudinėja, – buvo rašoma tame laiške. – Jeigu tai tiesa, šis jausmas, regis, nesvetimas ir tavo žmonai, kuri karštai tave myli, tačiau ją išmušė iš vėžių piktas ir negailestingas ją supančių žmonių melas. Tu pasitiki Aleksandra Fiodorovna, tai suprantama, bet žodžiai, kurie liejasi iš jos lūpų, yra sumanių suktybių rezultatas, o ne absoliuti tiesa". Nikolajus Michailovičius perspėjo carą, kad „nuolatinis [imperatorienės] kišimasis ir be paliovos rezgamos pinklės" neišvengiamai pranašauja „politinių žmogžudysčių erą", ir prašė suformuoti „labai reikalingą, Dūmai atsakingą ministeriją".

Aleksandros kontrataka buvo tūžminga. Ji atsakė lapkričio 4 d.: „Perskaičiau Nikolajaus laišką & tiesiog pasibjaurėjau. Jeigu tik būtum

* Ponas Lygybė (*pranc.*).

jį pertraukęs & pasakęs, kad jeigu dar nors kartą paminės šį reikalą arba mane, išsiųsi jį į Sibirą – juk tai tolygu išdavystei... Jis visuomet manęs nekentė & jau 22 metus blogai apie mane kalba... karo metu, tokiu laiku prišliaužti tavo Mamai & Seserims už nugarų, o ne drąsiai stoti akis į akį... dėl jo Imperatoriaus žmonos – tai bjauru [sic], tai išdavystė... Žmona yra tavo ištikimoji & it uola stūkso tau už nugaros". Caras atrašė kitą dieną, susigėdęs, bet išsisukinėdamas. „Man labai gaila, kad taip tave nuliūdinau ir supykdžiau, – rašė jis, teisindamasis, neva buvo pernelyg užsiėmęs ir neperskaitė Nikolajaus laiško, o kalbantis didysis kunigaikštis nė žodeliu neužsiminė apie ją. – Jeigu jis būtų ką nors apie tave pasakęs, nė neabejok, tavo brangus vyrelis būtų stojęs tavo pusėn!" Caro šeima galėjo į valias gąsdinti Nikolajų atsinaujinusia revoliucija, tačiau tik žmona sugebėdavo tikrai jį įbauginti.

Šalis sparčiai ritosi prie bedugnės krašto. „Man sakė, jei bus nemalonumų, daliniai atsisakys šaudyti", – į Londoną telegrafavo seras Džordžas Betčananas. Sugriauta ekonomika išprovokuos sukilimą, teigė ambasadorius, bet jį „pradės ne darbininkai ir ne fabrikuose, o minios, sniege ir šaltyje laukiančios prie maisto parduotuvių". Eilės spengiančiame šaltyje išsirikiuodavo dar prieš auštant. Žmonės kalbėjo, kad kiekvienoje eilėje stovėdavo vokiečių agentė – moteris, tokia kaip visos, su ruda ar pilka skarele, surišta po smakru, – ir pamėlusiomis lūpomis šnibždėdavo kaimynei: „Kodėl mes turime su tuo taikstytis? Kodėl Rusija nepasirašo taikos? Vokietija pasirengusi baigti karą... Tėvelis [caras] taip toli nuo mūsų, kas jam rūpi? O imperatorienė širdyje vokietė ir jau tiek kartų išdavė mūsų kariuomenę... Reikia atsikratyti Romanovų".

„Mažiausias vėjelis atpūsdavo, o potvynis nuplaudavo" gandus apie perversmus. Ochrankos raporte buvo rašoma, kad „pramoninis sostinės proletariatas priėjo nevilties ribą". Agentūra įspėjo, kad netinkamas maitinimasis, antisanitariniai būstai, šaltis, drėgmė ir sparčiai augantis mirtingumas jau išpureno dirvą „visiškai nevaržomoms alkanos minios riaušėms". Vyborgo ir Narvos rajonuose darbininkai jau šaukė: „Šalin karą! Duokite mums duonos!" Mieste patruliavo kazokai, ginkluoti rimbais, kardais ir karabinais; ant balnų, kad būtų minkščiau sėdėti – nuo žirgų nenulipdavo po dvylika valandų – jie pasidėdavo po glėbį

šieno. Kartais žmonės raitelius apmėtydavo akmenimis. Sklido gandas, kad atsakydami jie šaudydavo į minią; „tarp biržos maklerių kilo baisi panika". Kitą dieną sargybą ėmė eiti kulkosvaidininkai; į miestą grįžo laikina ramybė. Lapkričio 7 d. prie laiško į Londoną Viltonas prirašė *post scriptum:* „girdėjau, kad darbininkų namuose rado vėliavų su užrašais „Šalin Romanovus!"

Duonos kaina dabar kas mėnesį išaugdavo 8 procentais, mėsos – 28 procentais. Nedaugelis darbininkų vis dar maitinosi kiaušiniais, mėsa, turėjo cukraus, vaisių; daugumai tekdavo pasitenkinti pavandenijusia koše ir menkais duonos kąsneliais. Malkos ir anglys buvo tokios brangios, kad šeimoms tekdavo rinktis: šiluma arba badas. Anksčiau miestas būdavo apšviečiamas ir šildomas Kardifo anglimi, tačiau vokiečių karo laivai užkirto kelią tiekėjams. Menka srovelė anglies atitekėdavo iš tolimų pietinių Donecko kasyklų. Turtingųjų anglių rūsiuose siautėjo vagys. „Rykliai judina savo milžiniškus nasrus", – taip apie spekuliantus, Rasputino ir Simanovičiaus klientus, rašė *Biržos laikraštis*. Jie turėjo sukaupę didžiules kviečių, cukraus, medvilnės atsargas ir buvo užėmę vaistų rinką – aspirino kaina nuo 1,5 rublio už kilogramą prieš karą išaugo iki 200 rublių. Chininas, anksčiau kainavęs 4 rublius, dabar kainavo 400.

Kas nors turėjo kristi. Puikiausias taikinys buvo Štiurmeris, visų niekinamas, o dabar dar praradęs imperatorienės ir Rasputino užnugarį. Jis buvo atleistas lapkričio 9 d. Štiurmerį pakeitė ir ministru pirmininku tapo Aleksandras Trepovas, o užsienio reikalų ministru – N. N. Pokrovskis. Abu buvo sąžiningi konservatoriai; nė vienas nemėgo Rasputino. Toliau dar blogiau. Trepovas paprašė carą atsikratyti Protopopovo. „Apgailestauju dėl Prot[opopovo], – lapkričio 10 d. imperatorienei rašė Nikolajus. – Jis geras ir sąžiningas žmogus, bet tolydžio šokinėja nuo vienos minties prie kitos ir niekaip nesugeba apsispręsti... Sako, kad prieš keletą metų, persirgęs tam tikra liga, jis tapo ne visai normalus". Rasputinas galėjo pakęsti priešišką premjerą – argi ne jis atsikratė didžiuoju Stolypinu? Tačiau vidaus reikalų ministras, savo rankose laikąs policiją ir spaudą, buvo visai kas kita.

Aleksandra negalavo. Imperatorienę vėl ėmė kamuoti širdis, kartais ji

ištisas dienas neišlipdavo iš invalido vežimėlio, tačiau drauge su sulysusiu, išsekusiu Rasputinu, ramentais pasiramsčiuojančia Vyrubova jie buvo puikus kovų išvargintas sosto gynėjų trio, kuris aršiai puolė ginti Protopopovo. „Dabar dar nesiimk keisti Protopopovo“, – atsakė vyrui lapkričio 11 d., nes ministras „tokio pat sveiko proto“ kaip ir bet kuris kitas. „Nepamiršk, – jau lapkričio 12 d., – kad svarbiausia ne žmogus Protopopovas, bet monarchija & tavo autoritetas... Nemanyk, kad jį atleidus, jie liausis. Ne, jie vieną po kito privers pasitraukti visus tuos, kurie atsidavę tau – o paskui atsikratys & mūsų“. Kova bus sunki – Dūmoje sėdi „įžūlūs gyvuliai... šis karas – su jais“, tačiau „Dievo žmogus visuomet šalia & saugo tave nuo povandeninių rifų“.

Protopopovas liko savo poste, tačiau bejėgiškai numojo ranka į maisto krizę. Šešiasdešimt tūkstančių kuro ir maisto pilnų geležinkelio vagonų stovėjo užkloti storu sniego sluoksniu, laukdami garvežių, kurie taip ir neatvažiavo. Mobilizacija visiškai ištuštino kaimus. Rusų vyrų vietą užėmė karo belaisviai ir samdomi darbininkai iš Persijos ir Kinijos. „Jie buvo skirstomi be jokios sistemos, – vėliau pripažino Protopopovas, – be plano, be ypatingos apskaitos“. Aukščiausioji jėga, pasak ministro, „liovėsi būti gyvybės ir šviesos šaltinis. Ji tapo kvailų jėgų, kvailų įtakų belaisve“. Išsekusi kariuomenė skendo neviltyje, miestai badavo. „Visi buvo nelaimingi“, – liudijo jis. 419

Vyrai fronte buvo „bespalviai, beveidžiai, beskaičiai“. Po „vergiško nuolankumo kauke, – įspėjo vienas kavaleristas, – slypi nevaldomas pyktis... Tik uždek degtuką, ir viskas akimirksniu paskęs liepsnose“. Kai kurie, neištvėrę tokios padėties, dezertyruodavo arba susiluošindavo: durtuvais persismeigdavo gaiduką spaudžiantį pirštą, persišaudavo pėdą. Netrukus ėmė maištauti ištisi daliniai. Vieni grasino nepajudėsią iš vietos, kol negausią batų ir šiltų drabužių, kiti pareiškė būsią fronte, bet neatakuosią. „Imkite mus ir nušaukite, bet mes daugiau nekovosime“, – telegrafavo vienas dalinys Stavkai. Fronte sklandė klaikūs gandai: esą daugelyje vietų vienos po kitų ėmė rastis naujos kapinės, bet ir jose vos telpa miestuose siaučiančio bado aukos; duonos kepalas neva jau kainuoja rublį; imperatorienė ir Rasputinas kasnakt radijo bangomis kalbasi su Berlynu, o vyriausybė sumokėjo vokiečiams bilijoną rublių, kad šie išžudytų visus iki vieno Rusijos valstiečius.

Iš lūpų į lūpas ėjo istorijos – žmonės jomis tikėjo, – kad didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius tremtyje Kryme rengia sąmokslą ir

ketina su keturiais gvardijos daliniais įžengti į Carskoje Selo. Nikolajus bus priverstas atsisakyti sosto, o imperatorienė uždaryta vienuolyne. Aleksejų paskelbs caru, o Nikolaša arba caro brolis didysis kunigaikštis Michailas Aleksandrovičius taps jo regentu. Abiem atvejais perversmas prasidės Rasputino nužudymu. Romanovai, manė rašytojas Dmitrijus Merežkovskis, pavertė Rusiją „bordeliu, kuriame rutuliojasi penktasis tragedijos veiksmas". Jo žmona Zinaida Gipijus dienoraštyje rašė: „Žmonės krinta it musės... Jaunimas, seniai, vaikai – visi. Kvailiai, protingieji – visi kvaili. Sąžiningi žmonės, vagys – visi vagys arba bepročiai". Atmosfera buvo įkaitusi, nervinga; „masės sukiršintos pačių baisiausių, bjauriausių gandų". „Paklydusiame šunyje", rūsyje įrengtame bare, kuriame rinkdavosi sostinės menininkai ir rašytojai, vilkinti juoda suknele, ant pečių užsimetusi geltoną šalį, paskendusi tabako dūmuose, degtinės ir prakaito kvapuose, poetė Ana Achmatova raudojo:

Mes visi nusidėjėliai, mes visi kekšės
Kokie mes visi liūdni.

„Tie Petrogrado dūmai, blogio dūmai! – Stavkoje plūdosi Nikolajus. – Juos gali užuosti net fronte. O patys juodžiausi rūksta iš svetainių ir rūmų. Kokia nelaimė! Kokia gėda!"

Vienintelė Aleksandra neprarado pasitikėjimo. Pasak rūmų ceremonmeisterio Benkendorfo, dėl to buvo kalta „ribotam protui ir visiškam neišmanymui pajungta geležinė valia". Rasputinas, jo manymu, atliko imperatorienės „amuleto" vaidmenį. Ramino ją. Aleksandra žinojo, kad jos nekenčia, tačiau tik „korumpuota ir bedieviška Petrogrado visuomenė", kuriai „rūpi vien šokiai ir puotos". Tie žmonės jai pavydi, mąstė imperatorienė, „nes žino, kad esu stiprios valios & jeigu esu įsitikinusi kokio nors reikalo teisingumu (o dar jeigu jį palaimina Grigorijus), jokiu būdu nepakeisiu savo nusistatymo, jie negali to pakęsti". Kita – kaimiškoji Rusija – ją mylėjo. Aleksandra tuo buvo tikra. Tą rodė jos laiškų dėžutė.

Į violetinį imperatorienės buduarą kasdien plūste plūdo laiškai ir te-

legramos. Juos rašė tikrai valdovę mylintys paprasti žmonės, dėl šalį ištikusių negandų kaltinę didžiuosius kunigaikščius, klystančius politikus arba bedievius intelektualus. Savo retų lankytojų – dabar tai dažniausiai būdavo jos numylėtiniai Rasputinas, Vyrubova, Lili fon Den, Pitirimas, Simanovičius – imperatorienė prašydavo peržiūrėti jos korespondenciją, o pati rašė kiekvieną dieną atsigaunanti iš tų laiškų sužinojusi, kad „visa Rusija – tikroji Rusija, vargšė, nuolanki, valstiečių Rusija – yra su manimi". Aleksandra jautėsi esanti tikra rusė, tarsi Rasputinas būtų stebuklingai pakeitęs jos tautybę. „Aš ginu tavo ateitį, Mažylio ir Rusijos, – rašė ji Nikolajui. – Taip, esu tikresnė rusė už bet kurį kitą ir nesėdėsiu rankų sudėjusi... Be galo pasitikiu mūsų Draugu, kuris galvoja tik apie tave, Mažylį ir Rusiją". Tereikėjo stiprybės ir Dievo. Imperatorienė turėjo ir viena, ir kita. „Aš nieko nebijau, – sakė ji. – Tegul jie sau [*sic*] šaukia".

Tačiau malonieji laiškai buvo klastotės. Juos Protopopovo įsakymu kurpė vienas Ochrankos skyrius. Tas pats skyrius mokėjo žmonėms, kad šie dalyvautų demonstracijose, neštų vėliavas ir garbintų patvaldystę. Britų korespondentas Arturas Rensomas savo akimis matė, kaip iš policijos nuovados išėjo gauja „dykaduonių", nešinų ant kotų suvyniotomis vėliavomis. Vyrai jas nuvyniojo, gerą valandą žygiavo po miestą, o paskui grįžo į nuovadą atiduoti vėliavų ir pasiimti užmokesčio. Ochranka sulaikydavo iš provincijos atėjusius tikrus laiškus ir užrakindavo juos „juodajame kambaryje". Priešingai nei tuose, kuriuos gaudavo imperatorienė, šiuose laiškuose nebuvo nė lašo džiaugsmingo patriotizmo. „Iš mūsų atėmė arklius ir gyvulius, nėra nei kam, nei su kuo arti", – skundėsi valstietis iš Irkutsko.

Dūmos deputatas Vasilijus Aleksejevičius Maklakovas manė, jog šiuo metu psichiatrų reikia labiau negu politikų. Neaiškus negalavimas griovė viską, ką rusų tauta buvo sukaupusi per ištisus šimtmečius, griovė tikėjimą caru, jo galia, jo dieviška kilme. O baisiausia, kad šios negandos sėklą slapčiausiose ir giliausiose rusų sielos gelmėse pasėjo ne piktavaliai revoliucionieriai, o pati Aukščiausioji galia, „išprotėjusi, persekiojama nesėkmių, pasmerkusi save visiškai tuštumai, atėmusi iš savęs paskutinę atramą". Dinastija jau nebebuvo galinga istorinė jėga, tik „tuščiaviduris ąžuolo kamienas, išgraužtas pelių, išdžiūvęs", laukiantis paskutinio smūgio, kuris galiausiai parvers jį ant žemės.

„Mistiniai ir seksualiniai iškrypimai" pasiekė pačias Petrogrado vi-

suomenės aukštumas. Jais užsikrėtė net Aleksandros mylima valstiečių Rusija. „Vienas Dievas težino, kaip ji taip greitai sužinojo viską, ką žino kiekvienas Petrogrado virėjas ar kiemsargis“, – stebėjosi Maklakovas. Tačiau žinojo ir nevargino savęs intelektualiomis kalbomis apie patologijas ir psichozę. „Ji [Rusija] viską vertina vienu žodžiu, – kalbėjo jis. – „Išdavystė“. Rusijos žmonės išduoti vokiečiams. Štai kur slypi gresiančios revoliucijos siaubas. Tai bus ne politinė revoliucija, o žemesniųjų klasių įniršio ir keršto revoliucija, ji bus spontaniška, chaotiška, konvulsiška“.

Lapkričio 19 d. Dūmoje iš savo vietos pakilo Vladimiras Puriškevičius, žydų persekiotojas, juodašimčių lyderis, tikintis patvaldyste ir dieviškomis caro teisėmis, Arkangelo Mykolo sąjungos įkūrėjas ir toks aršus reakcionierius, kad „toliau į dešinę buvo tik siena“. Puriškevičius buvo žemo ūgio, plikas ir energingas, šmaikštuolis satyrikas, į kairę ir į dešinę dalijęs savo sukurptus eilėraštukus apie oponentus, Rasputiną ir jo gerbėjus. Kartais į sagos kilpelę jis įsisegdavo raudoną gvazdiką. 1905 m. Puriškevičius mokėjo plėšikams, siaubusiems žydų ir demokratų būstus. Per karą jis vienas atstojo visą politinę organizaciją – rūpinosi ligoninių traukiniais, valgyklomis, dezinfekcijos palatomis, nepamiršdamas pasigirti savo gerais darbais; o vienos VALSTYBĖS TARĖJO PURIŠKEVIČIAUS ARBATINĖS iškabos raidės buvo aštuonių pėdų aukščio.

Prieš dvi savaites Puriškevičius vakarieniavo su caru Stavkoje. Generolai ir štabo karininkai melste meldė jį pasikalbėti su Nikolajumi: „Pabrėžkite pražūtingą Rasputino vaidmenį. Negailėkite spalvų“. Politikui buvo šlykštu, kad jie tokie bailiai, jog patys nedrįsta pamėginti perkalbėti monarcho. Dūmai Puriškevičius pareiškė, jog dinastiją gali išgelbėti tik visuomenės spaudimas. Jis kalbėjo: „Mano širdyje dega neblėstanti meilė gimtajai šaliai ir... gili, ištikima meilė mano valdovui“. Bet kas nors privalo skambinti varpais ir įspėti apie pavojų; kuklaus provincijos varpo nepakaks, šįkart reikės didžiojo Kremliaus Ivano varpo gausmo. Puriškevičius negailestingai pasmerkė cenzorių kvailumą, „marodierius“, „ministrų kaitą“. Jis tyčiojosi iš Protopopovo, kunigaikščio Andronikovo „ir kitų, kurie daro Rusijai gėdą“. Galiausiai prabilo apie „purviną, ištvirkusį, korumpuotą valstietį“, kurio

kiekvieną žodį gaudyte gaudo pati imperatorienė. „Visos šios blogybės kyla iš tų tamsių jėgų, iš tų įtakų, – sušuko jis, – kurioms vadovauja Griša Rasputinas“. Puriškevičius paragino ministrus „vykti ten, vykti į caro Stavką, pulti jam po kojomis“ ir patikinti valdovą, kad „krizė namuose daugiau nebegali tęstis, liaudis niurna iš įtūžio, gresia revoliucija. Purvinas mužikas daugiau nevaldys Rusijos!“

Giliai sujaudintas, iš balkono į jį žiūrėjo kunigaikštis Feliksas Jusupovas.

DVIDEŠIMT PENKTAS SKYRIUS

„At-vyko Vania“

Kunigaikštis Jusupovas jau daugiau nei metus galvojo nužudyti Rasputiną. Jis nebuvo panašus į žmogžudį – auksinis berniukas, didžiausio palikimo Rusijoje paveldėtojas, vienas iš gražiausių vyrų Europoje, vedęs caro dukterėčią, kurios įgimtas grožis ir manieros pavertė ją natūraliomis žabangomis Rasputinui. Tačiau laikai irgi buvo neįtikėtini. Kunigaikštis dėvėjo alyvų spalvos uniformą, sujuostą baltu *Corps des Pages* – elitinės karininkų mokyklos – diržu. Dauguma jo mokslo draugų kadetų buvo paaugliai, o Feliksas ėjo dvidešimt devintus metus ir nė neketino vykti į frontą. Jis žaidė kareivėlius, kaip kad žaidė visą savo lengvą gyvenimą. Žudydamas Rasputiną, teigė vienas jo draugas, Jusupovas „suvaidino savo mylimiausio rašytojo Oskaro Vaildo vertą scenarijų“. Kunigaikštis buvo dabita, dykaduonis, salonų liūtas ir dekadentas, tačiau įžvalgūs žmonės pastebėdavo jame slypinčią grėsmę. „Vienoje tavo akyje tūno Dievas, – pasakė jam balerina Ana Pavlova, – o kitoje – velnias“.

Milžiniškus šeimos turtus sukaupė Felikso proprosenelis kunigaikštis Nikolajus Jusupovas, Jekaterinos Didžiosios favoritas, pažinojęs Volterą ir Puškiną. Prieš karą metinės jo motinos pajamos siekė 1,3 milijono rublių – tokie pinigai buvo verti tonos aukso. Jusupovai turėjo trisdešimt aštuonis po visą Rusiją išsibarsčiusius namus ir dvarus; Feliksas buvo matęs tik keletą. Pagrindinius rūmus Maskvoje, vienus iš trijų, statė dar Ivanas Rūstusis, ir kai Feliksas įsivaizduodavo grandinėmis sukaustytas, požemių tuneliuose, jungiančiuose rūmus su Kremliumi, mirusių nelaimėlių šmėklas, kūnas iš siaubo nueidavo pagaugais. Šeimai priklausė 125 mylios Juodosios jūros pakrantės Kryme; joje buvo tiek naftos, kad valstiečiai, prisirinkę jos sąnašų nuo kranto, tepdavo vežimų ašis. Aukščiausią pakrantės kalną Jusupovo motina gavo dovanų gimtadienio proga. Šeima turėjo du nuosavus geležinkelio traukinius – vienu važinėjo Rusijoje, kitas, pritaikytas prie siaurų Vakarų Europos bėgių, laukė keleivių prie valstybės sienos.

Feliksas nemėgo lankytis savo žemėse. Jis buvo laimingas Petrograde, šeimos rūmuose, statytuose XVIII a. septintajame dešimtmetyje. Jie didingai stūksojo virš skaidrių Moikos kanalo vandenų ir geležinių tiltų. Balta ir ochros spalva nudažytas fasadas buvo santūrus, klasikinis, nepriekaištingas, o interjeras – prabangus ir rafinuotas. Pagrindinė menė – iš viso jų buvo trys – buvo tokia didelė, kad joje lengvai tilpo or-

kestras; kolonomis papuoštoje paveikslų galerijoje kabojo Tjepolo, Rembranto, Rubenso, Velaskeso, Fragonaro ir Vato drobės. Baldai, sustatyti mažajame salone, kadaise priklausė Marijai Antuanetei, o krištolinis sietynas virš pagrindinių laiptų posūkio – madam de Pompadur. Įspūdingą maurų stiliaus kambarį su mozaika ir fontanu įkvėpė Alambra.* Miniatiūriniame Liudviko XV stiliaus teatre žėrėjo gausybė paauksuotų dėžučių, kabojo prašmatnūs gobelenai. Būtent čia Feliksas mėgo persirenginėti; dažniausiai jis apsimesdavo savo protėviu kunigaikščiu Nikolajumi, pagarsėjusiu lėbautoju, turėjusiu tris šimtus savo meilužių portretų ir visur keliaudavusiu su visu žvėrynu, kuriame buvo beždžionių, šunų ir papūgų.

Jusupovai buvo ekscentrikai. Felikso senelė visą gyvenimą užsidegusi rinko pašto ženklus ir sraiges, kurias traiškydavo kojomis, nes buvo įsitikinusi, kad sutraiškytos sraigės – puiki trąša jos rožynams. Jusupovo tėvas išvažiavęs žvejoti rado purviną, dvokiantį neūžaugą, parsivežė į rūmus ir įdarbino Felikso mokytoju. Sekmadieniais nykštukas dėvėdavo smokingą ir avėdavo geltonus batus. Moikos rūmuose šurmuliavo spalvinga tarnų minia – arabai, totoriai ir kalmukai, paprastai vilkėdavę savo tradiciniais apdarais. Vienas tarnas buvo atsakingas tik už lempas ir sietynus. Kai rūmuose įvedė elektrą, Feliksas mėgaudamasis stebėjo, kaip vargšas žmogelis mirtinai prasigėrė iš nuobodulio.

Feliksas taip pat turėjo įvairiausių keistybių. Pirmoji – transvestizmas. Būdamas dvylikos, jis pasidabino motinos drabužiais, iš jos kirpėjos pasiskolino peruką ir puikiai pasilinksmino – išėjo į Nevos prospektą ir atsistojo greta išsirikiavusių prostitučių. Jį užkalbinusiems vyrams berniukas sakydavo esąs susitaręs. Su jais kalbėjosi prancūziškai. Namuose Feliksas mėgo erzinti motinos drauges, kreipdamasis į jas rusiškai – kalba, kurios vyresnioji rusų aristokratų karta beveik nemokėjo. Paūgėjęs iš Nevos prospekto jis persikėlė į madingą „Lokio" restoraną, kur pramogavo, mėtydamas motinos perlų vėrinį gerbėjoms ant kaklo. Jaunuolis džiūgavo, kai jį, persirengusį moteriškais drabužiais, viename Paryžiaus teatre meiliai nužiūrinėjo ištvirkėlis Anglijos karalius Edvardas VII. 1908 m. dvikovoje žuvo jo vyresnysis brolis, ir Feliksas tapo vieninteliu paveldėtoju.

Kadaise jis šiek tiek flirtavo su kairiaisiais; tai suteikė nenuoramai progą persirengti elgeta ir apsilankyti lūšnynų kvartaluose. Tačiau kai

* Maurų karalių rūmai ir citadelė Granadoje, Ispanijoje, statyti 1248–1354.

išvydo iš arti, tamsūs žmonės kunigaikščiui nepatiko. „Visur – žmonijos atmatos, vyrai ir moterys, pusnuogiai, girti, nešvarūs, – rašė jis su tikro patricijaus pasibjaurėjimu. – Nelaimingos būtybės barėsi, santykiavo, plūdosi baisiausiais žodžiais ir vėmė viena ant kitos". Pasiėmęs papūgą ara, lydimas kamerdinerio, vairuotojo, namų šeimininkės, Feliksas išvyko į Oksfordą. Jis taip sumaniai perrengė savo buldogą vaiku, kad sugebėjo apeiti britų karantino įstatymą. 1914 m. Feliksas vedė caro dukterėčią Iriną. Imperatorienė jo nemėgo: buvo girdėjusi apie transvestitiškas kunigaikščio išdaigas ir manė, kad jis – iškrypėlis. Aleksandrai ypač nepatiko, kad Jusupovas labai artimai bičiuliavosi su jos mylimiausiu Romanovu – jaunu didžiuoju kunigaikščiu Dmitrijumi Pavlovičiumi, kurį imperatorienė laikė kone savo sūnumi. Jiedu su Feliksu buvo neperskiriami, ir ji jautė, jog jaunuoliui daroma bloga įtaka.

Politika Feliksas domėjosi gan paviršutiniškai, tačiau jam buvo nesvetima aristokrato panieka valstiečiui Rasputinui ir monarchisto pasipiktinimas Aleksandra, kuri taip kenkė sostui. Šios savybės drauge su pomėgiu visuomet vaidinti pagrindinį vaidmenį, pavertė šį iš pažiūros išlepusį, tingaus žavesio kupiną jaunuolį labai pavojingu žmogumi. Jusupovo priešiškumą Rasputinui ir valdovei dar labiau pakurstė jo tėvai. Po to, kai Maskvoje nuvilnijo antivokiškų riaušių banga, Felikso tėvui teko atsistatydinti iš šio miesto generalgubernatoriaus posto. Caras buvo įspėtas, kad Jusupovas vyresnysis apsėstas „tiesiog neįtikimos didybės manijos" ir ketina tapti vienvaldžiu Maskvos satrapu;* jo atleidimas buvo vienas iš teisingiausių Nikolajaus sprendimų. Tačiau Jusupovai dėl to kaltino „provokišką kliką" – tai buvo viena iš populiariausių, miglotų, neapykantos kupinų 1915 ir 1916 m. frazių – Rasputiną ir imperatorienę. Šeimos pyktis dar labiau sustiprėjo, kai Felikso motina kunigaikštienė Zinaida per audienciją iškritikavo imperatorienę, o Aleksandra išvarė ją iš rūmų, lediniu balsu tarusi: „Tikiuosi daugiau niekuomet jūsų nepamatyti". Karštą 1916-ųjų vasarą Zinaida iš savo dvarų Kryme siuntė sūnui laiškus su koduotomis žinutėmis – Rasputinas jose buvo „knyga", o imperatorienė – Validė, išvertus iš Krymo totorių kalbos – „didžioji motina". „Nieko nebus, kol nesunaikinsime knygos ir nepažabosime Validės", – rašė ji. Jusupovas ėmėsi naujo vaidmens – gimtosios šalies gelbėtojo.

* Pers. *sitrab* – senovės Persijoje – provincijos (satrapijos) vietininkas, turėjęs neapibrėžtą administracinę ir teisinę valdžią; taip pat – despotiškas valdovas, autokratas, despotas.

Patekti pas Rasputiną nebuvo sunku – padėjo Munia Golovina, kadaise – prieš Feliksui išvykstant į Oksfordą – jau supažindinusi juodu. Ankstyvą rudenį Munia pakvietė kunigaikštį į motinos namus, patikinusi jį, kad Rasputinas labai norįs susitikti. Feliksas apstulbo, išvydęs, kaip smarkiai pasikeitė senuolis – sustorėjo, veidas papurto, vilkėjo siuvinėtą šilkinę palaidinę ir velvetines kelnes. Jo „įžeidžiantis familiarumas ir įžūlus pasitikėjimas savimi" kunigaikščiui pasirodė dar labiau atstumiantis negu prieš septynerius metus.

Feliksas pasiskundė sveikata, pasakė, kad jį kamuoja baisus nuovargis, kurio gydytojai niekaip negali išgydyti. „Gydytojai nieko nenutuokia, – pareiškė Rasputinas. – Aš, mano brangusis, galiu pagydyti kiekvieną, nes dirbu paties Dievo vedamas... Pats pamatysi". Jiedu keletą kartų susitiko Gorochovajos gatvėje ir Golovinų namuose. Kartą Rasputinas pamėgino jį užhipnotizuoti – tai neva buvo gydymo dalis. Kunigaikštis pajuto, kaip jo kūną „it šilta srovė" užliejo karštis, jis visas nutirpo. „Mačiau tik žėrinčias Rasputino akis, – pasakojo Jusupovas. – Du žaižaruojančius šviesos spindulius, pamažu susiliejančius į didžiulį švytintį ratą". Tarp dviejų stiprių asmenybių – Rasputino ir Jusupovo – įsiplieskė „negailestinga kova". Nors kunigaikštis neleido senuoliui visiškai savęs užvaldyti, vis dėlto neįstengė pasijudinti, kol šis galiausiai liepė jam eiti.

Bent jau taip teigė pats Jusupovas; žudikas turėjo svarių priežasčių įrodinėti, esą jo auka buvusi apsėsta velnio. Kunigaikštis taip pat teigė Rasputino bute sutikęs „septynis pamėkliškus vyrus"; keturi iš jų „aiškiai buvo žydai", o kiti trys – „šviesūs ir keistai panašūs", omenyje turėti vokiečiai. Jusupovas buvo tikras, kad jie visi priklauso vienai „šnipų gaujai". Deja, istorijai apie šnipus trūksta įrodymų. Vėliau buvo nustatyta, kad keletas rusų – svarbiausia figūra tarp jų buvo iš Rusijos ištremtas Leninas – karo metu iš tiesų bendradarbiavo su Berlynu, tačiau nepavyko atskleisti jokių faktų, kurie su vokiečių agentais susietų Rasputiną ir imperatorienę. Taip pat, nors Rodzianka ir kiti pasakojo apie Rasputino bandymus juos hipnotizuoti – daugelis prisiminė nerimą keliantį senuolio žvilgsnį, – nėra jokių svarių įrodymų, kad jis iš tiesų būtų ką nors užhipnotizavęs, nesvarbu, sėkmingai ar ne. Vienintelį patikimą faktą pateikia Spiridovičius: pasak jo, 1913 m. Rasputinas keletą kartų

lankėsi pas Peterburge gyvenantį hipnozės mokytoją. Senuolį tikriausiai paskatino profesinis smalsumas, tačiau susidomėjimas įtaigos technika netrukus išblėso.

Nors Jusupovas teigė, kad „kiekvieną kartą susitikęs su juo, jausdavausi it susitepęs", jis nesiliovė lankęsis pas Rasputiną. Kartą, grįžusios iš klajonių po parduotuves, jį svetainėje išvydo ir senuolio dukterys; pasak jų, kunigaikštis buvo „prašmatniai apsitaisęs jaunuolis... kažkuo atstumiantis ir, nors tai visai nebūdinga jauniems vyrams, apatiškas". Jiedvi nusijuokė, kai Feliksas pakėlė taurę vyno ir ištuštino ją, lūpas priglaudęs prie tos vietos, kur prieš tai buvo prisilietęs jų tėvas. „Jo akys ledinės", – nusprendė jaunoji Varia. Marija paklausė, ko jis buvo atėjęs. „Jis turi bėdų, jam manęs reikia", – atsakė Rasputinas ir linktelėjo galva, paklaustas, ar jaunasis svečias dar užeis.

Kunigaikštis, įkvėptas Dūmoje išgirstos kalbos, paskambino Puriškevičiui ir susitarė lapkričio 21 d. devintą valandą ryte susitikti šio bute. Jusupovas pareiškė norįs pasikalbėti apie Rasputiną, kuris jau seniai tapo „kliūtimi"; valstiečio dingimas sunaikintų „šėtonišką galią, užvaldžiusią mūsų valdovus". Jiedu kalbėjosi ištisas dvi valandas; politikas aprašė šį pokalbį dienoraštyje.

Jusupovas įrodinėjo, jog kalbos niekuo nepadės; carui siaubingai nepatinka visokie mėginimai jį spausti. Tėra tik viena išeitis – „Pašalinti Rasputiną". Puriškevičiaus nuomone, pasakyti daug lengviau nei padaryti. Rusijoje nebeliko ryžtingų žmonių. Vyriausybę, kalbėjo jis, kuri galėtų to imtis, ir netgi labai sumaniai, „kontroliuoja pats Rasputinas". Jusupovas pritarė, kad iš vyriausybės paramos tikėtis neverta. Tačiau Rusijoje dar yra žmonių, kuriais galima pasikliauti.

– Tikrai taip manote? – paklausė Puriškevičius.

– Esu tuo tikras, – atsakė Jusupovas. – Vienas šią akimirką stovi priešais jus.

Politikas jau ketino sakyti, kad svečias liautųsi krėsti pokštus, bet staiga suvokė Jusupovą kalbant nuoširdžiai – jis iš tiesų buvo pasirengęs nužudyti. Politikas ištiesė ranką; kunigaikštis ją paspaudė ir pasakė, kad sąmoksle dalyvauja dar du žmonės.

– Jeigu jūs šį vakarą laisvas, ateikite pas mane į svečius, – pakvietė jis. – Tuomet ir susipažinsite su jais.

Taip mandagiai, nerūpestingai kalbėdamiesi du iki tol nepažįstami vyrai tapo sąmokslininkais.

Tą patį vakarą Puriškevičius atvyko į Jusupovo rūmus ir apstulbo išvydęs didįjį kunigaikštį Dmitrijų Pavlovičių, dailų dvidešimt šešerių metų jaunuolį, mėgstantį išgerti, bet gražių manierų, jautrų ir malonų Aleksandros numylėtinį sūnėną, už kurio ši ketino ištekinti savo vyriausiąją dukterį Olgą. Drauge su juo buvo kapitonas Suchotkinas, elitinio Preobraženską pulko karininkas, sveikstantis po sunkių sužeidimų, patirtų pagrindiniame fronte. Valgydami vakarienę, visi gyvai kalbėjosi. Sąmokslininkai planavo įvilioti Rasputiną į Moikos rūmus, kaip masalu pasinaudoję gražiąja Jusupovo žmona. Tuomet jie nunuodysią senuolį. Tiesiai priešais rūmus buvo įsikūrusi policijos nuovada, ir vyrai baiminosi, kad šūviai gali sukelti ant kojų policininkus. Puriškevičius pažadėjo gauti nuodų iš artimo draugo daktaro Lazoverto. Paskui konspiratoriai apsvarstė galimybę nugabenti kūną traukiniu į frontą ir numesti mūšio lauke, kad jis būtų palaikytas dar viena karo auka. Tačiau tai pasirodė pernelyg sudėtinga, ir jie nusprendė išnešti lavoną iš rūmų, įgrūsti į automobilį, pririšti svarmenį ir nuskandinti užšalusioje Nevoje. Pasirengimui buvo skirtos keturios savaitės. Rasputinas turėjo mirti gruodžio 16 d., penktadienį.

Caras trumpam grįžo iš Stavkos į Carskoje Selo. Rasputinas susitiko su juo Vyrubovos namuose; jai Nikolajus pasirodė „prislėgtas ir nusiteikęs pesimistiškai". Didžiulės audros trukdė traukiniams gabenti maistą į Petrogradą, kai kurie batalionai raportavo apie nepriteklius fronte. Rasputinui atsisveikinus ir jau žengiant pro duris, caras kaip paprastai, paprašė, kad senuolis jį palaimintų. „Šįkart tau reikėtų mane palaiminti, ne man tave", – atsakė Rasputinas. Vėliau Vyrubova, be abejo, teigė, jog šitaip jos stabas išpranašavęs savo mirtį; tačiau ne tik ji, bet ir senuolio duktė, ir Simanovičius pastebėjo, kad pastaruoju metu jis tapo ypač nervingas ir sudirgęs.

Lapkričio 27 d. Puriškevičius gatvės turguje nupirko sunkius, švininius svarmenis. Drauge su daktaru Lazovertu jis apžiūrėjo visus miesto tiltus, ieškodamas tinkamos vietos kūnui numesti. Patogią vietelę jiedu rado po Petrovskio tiltu, jungiančiu Krestinskio ir Petrovskio salas; upė ten darė vingį, ir vanduo nebuvo užšalęs. Lazovertas nusipirko storą šo-

ferio paltą. Gruodžio 1 d. konspiratoriai dar kartą susirinko, šįkart Puriškevičiaus ligoninės traukinyje. Jusupovas pranešė, kad užsiminė Rasputinui apie galimą susitikimą su kunigaikštiene Irina ir kad šis susidomėjo. Vyrai pagalvojo ir apie alibi. Nužudę Rasputiną paskambins į Rodės vilą ir pasakys, neva laukia senuolio Moikos rūmuose, o šis vėluoja, tad gal kas nors gali jį paraginti, kad paskubėtų. Jie sutarė slaptažodį, kuris žmogžudystės vakarą sukvies juos telefonu: „Atvyko Vania".

Planas buvo mėgėjiškas: alibi – netvirtas, žvalgyba – paviršutiniška. Puriškevičius, aršus kraštutinių dešiniųjų atstovas, buvo vienas iš geriausiai pažįstamų žmonių visoje Rusijoje. Garsūs politikai ne itin dažnai gatvės turguje pirkdavo švininius svarmenis; jį galėjo įsidėmėti ir iš tiesų įsidėmėjo. Be to, jis pernelyg daug ir neatsargiai kalbėjo. Gruodžio pradžioje, besišnekučiuodamas su išdidžiu, ūsuotu, patriotiškai nusiteikusiu Dūmos deputatu Vasilijumi Šulginu, Puriškevičius tarė:

– Atsiminkite gruodžio šešioliktąją.

– Kodėl? – paklausė Šulginas.

– Jums pasakysiu... Jums galiu pasakyti... Šešioliktąją mes jį nužudysime.

– Ką?

– Grišą!

– Nužudysit jį? Bet niekas nuo to nepasikeis. Viskas liks kaip buvę... Nužudydami jį nepadarysite nieko gera. Per vėlu!

Jusupovas irgi nebuvo apdairus. Jis parašė koduotą laišką žmonai ir motinai į Krymą, užsiminė apie galingą smūgį, kurį jis ketinąs suduoti Rusijai. „Dėkui už tikro bepročio laišką, – atsakė Irina. – Nesupratau nė pusės to, ką parašei. Žinau, kad užsimojai padaryti kažką beprotiška. Prašau, būk atsargus ir neįsivelk į kokį nors nešvarų reikalą". Jusupovas aptarė planą su kitu Dūmos deputatu Maklakovu, kuris atsisakė prisijungti prie sąmokslininkų, nes gruodžio 16 d. turėjo sakyti kalbą Maskvos jurisprudencijos draugijoje ir nenorėjo apvilti teisininkų. Maklakovas patarė smogti Rasputinui per galvą vėzdu, paskui pervažiuoti kūną automobiliu ir net paskolino Jusupovui savo lazdą.

Aleksandra tebetikėjo, kad tvirtumas padės išvengti bet kokios krizės. „Parodyk visiems, kad tu čia Šeimininkas & tau paklus – nuolaidžiavimo & švelnumo laikas baigėsi – metas pasikliauti sava valia & ga-

lia, juos reikia išmokyti paklusnumo", – rašė ji Nikolajui gruodžio 4 d. Tačiau caras jau buvo nuo visko nusišalinęs, elgėsi kaip robotas, ir žmonės šnibždėjosi, esą jis geria Rasputino sutaisytus žolelių nuovirus, kurie pakirto valdovo valią ir dvasią. Jusupovas teigė patį Rasputiną jam pasakojus, kad gydydamas carą naudoja Badmajevo vaistus – įpila jų į arbatą, kad valdovo „širdį užlietų ramybė, kad viskas jam atrodytų gražu ir gera".

Užsikrėtusi šeimą kankinančia neviltimi, iš Maskvos vienuolyno į Carskoje Selo atvyko Aleksandros sesuo Ela. Ji buvo pasiryžusi atverti imperatorienei akis ir parodyti, kokia „siaubinga" padėtis susidarė šalyje; tačiau jiedvi, nepratarusios viena kitai nė žodžio, visiems laikams išsiskyrė geležinkelio stotyje. Rasputinas buvo informuotas apie šį vizitą. Jis nerimavo, nes žinojo, jog Ela nori, kad jį ištremtų, o imperatorienę uždarytų į vienuolyną, todėl be paliovos keverzojo „keršto" raštelius ir kišo juos prieš miegą po pagalve. Senuolis manė, kad didžioji kunigaikštienė jo nekenčia dėl priešinimosi karui. „Caras išsisukinėja, painiojasi ir nėra pasirengęs nei taikai, nei karui, – pasiskundė jis Simanovičiui. – Motinėlė nori taikos, bet ji tiktai rauda. Ela nori karo ir, nors ji vokietė, nuteikinėja visus prieš savo tautą". Jam labai palengvėjo, kai Aleksandra išsiuntė seserį krautis daiktų.

Ore tvyrojo prievartos nuojauta. Staiga labai išpopuliarėjo knygos apie imperatoriaus Pavlo nužudymą, padaugėjo žmonių, norinčių patekti į Michailo rūmus – tą kambarį, kur jis buvo pasmaugtas. Jusupovo rūmuose prie Moikos kanalo darbininkai baltino rūsyje įrengto kambario sienas, siaurais sraigtiniais laiptais nešė žemyn ąžuolines kėdes ir stalus, patiesė didelį baltojo lokio kailį, ir niūri patalpa virto jaukia, patogia vietele, kur Feliksas galėjo linksminti savo svečius. Sienų nišose buvo pastatytos raudonos vazos, viename kampe glaudėsi daili rytietiška inkrustuoto juodmedžio spinta, o ant jos puikavosi iš sidabro ir krištolo pagamintas kryžius. Puriškevičius nušvito išvydęs, kaip rūsys stebuklingai virto „elegantiška bonbonjere"*. Kunigaikštis turėjo nepriekaištingą skonį.

Pirmieji gandai apie rengiamą žmogžudystę Simanovičiaus ausis pasiekė „Liepsnos" klube – tai buvo vienas iš Simanovičiaus lošimo klubų, įrengtas grafienės Ignatjevos namuose Marso lauke. Anksčiau klubo pirmininkas buvo Tomilinas, Pskovo miesto gubernatorius; garsiems

* Pranc. *bonbonniere* – daili saldainių dėžutė.

žmonėms Simanovičius mokėjo „milžiniškas algas", kad šie būtų fiktyviais jo įstaigų vadovais. Vėliau Tomilinas perėjo į netoliese įsikūrusį Nacionalinį klubą – buvo didesnė alga – ir išsivedė su savimi du patarnautojus: Ivaną ir Aleksejų. Simanovičius neprieštaravo – iš jų sužinodavo, kas dedasi po konkurentų stogu.

Vieną dieną Ivanas užėjo pas jį, norėdamas papasakoti apie paslaptingus susitikimus, per kuriuos daug kalbama apie Rasputiną. Kambaryje, kur vykdavo šie susitikimai, kartais dirbdavo Aleksejus. Simanovičius davė Ivanui 500 rublių ir liepė paprašyti Aleksejaus, kad tas iššniukštinėtų viską, kas įmanoma. Aleksejus pranešė, jog susirinkimams vadovauja Puriškevičius, o į juos ateina didysis kunigaikštis Dmitrijus Pavlovičius, kunigaikštis Feliksas Jusupovas ir dar keletas jaunų karininkų. „Susirinkę jie daug kalbėdavosi apie Rasputiną", – teigė Simanovičius; taip pat minėdavo anglų ambasadorių Betčananą, carą ir carienę.

Simanovičius nusivedė Aleksejų pas Rasputiną, kuris patvirtino – po garsiosios kalbos Dūmoje tai buvo visai nenuostabu, – jog Puriškevičius iš tiesų esąs jo priešas. Vienas iš Simanovičiaus pagalbininkų, Eusiejus Buchštabas, bičiuliavosi su gydytoju, kurio veneros ligų klinikoje Nevos prospekte gydėsi Puriškevičius. Buchštabas pažadėjo gydytojui didelę sumą, jeigu tas išsiaiškinsiąs, ką Puriškevičius rezga; tai nebuvo sunku – pacientas garsėjo plepumu. Po salvarsano injekcijos – šis arseno turintis junginys vartojamas gydant sifilį – Puriškevičius atsigulė ant kušetės. Gydytojas lyg tarp kitko užsiminė, kad Rasputinas – tikra Rusijos nelaimė ir kad juo reikia atsikratyti. Puriškevičius jį patikino, jog su Rasputinu netrukus bus susidorota. „Pamatysite, kas nutiks po trijų dienų", – pasakė jis gydytojui. Persigandęs Simanovičius šią informaciją perdavė imperatorienei.

Gruodžio 10 d. caras parašė Aleksandrai apie Dunojaus regione planuojamą puolimą ir ketinimus gruodžio 17 d. paskelbti Dūmos sesijos pertrauką; parlamentas vėl susirinktų sausio 19 d. Pradėdamas naują Dūmos sesiją, jis įrodytų, jog vyriausybė ir šalis gali dirbti kartu. Šį planą Nikolajus jau buvo aptaręs su Trepovu, naujuoju ministru pirmininku, kuris, pasak jo, buvo „tylus ir nuolankus ir neminėjo Protopopovo vardo... Prieš pokalbį nuėjau pasimelsti prie Dievo Motinos ikonos, tai mane nuramino".

Gruodžio 12 d. Rasputinas vakarieniavo su Vyrubova ir imperatoriene, kuri vėliau parašė Nikolajui, tikindama jį, kad jis galįs pasikliauti „nuostabiu" Rasputino „protu, pasirengusiu viską suprasti". Kitą dieną Rasputinas paprašė Simanovičiaus padėti į banką keletą tūkstančių rublių jo dukters Marijos vardu. Buvo prislėgtas; sakė, kad jo širdį drasko kančia.

Gruodžio 14 d., gavusi caro laišką apie Dūmą, Aleksandra įtūžo. Ji norėjo, kad Dūmos sesija būtų nutraukta, ir baigta. Vėl ją sušaukti sausio mėnesį, atrašė ji, reikštų, kad „niekas neišsiskirstys namo, visi pasiliks Petrograde kurstyti aistrų... Mano meile, mūsų Draugas maldauja tave uždaryti Dūmą... & matai, jie turi laiko pridaryti rūpesčių... Būk Petras Didysis, Ivanas Rūstusis, imperatorius Pavlas, pamink visus nepaklusniuosius po kojomis – nesijuok, neklaužada, – bet aš trokštu pamatyti, kaip tu juos nugalėsi". Nikolajus atsakė, kad naujos Dūmos sesijos pradžios data paskelbta ir jos jau nebegalima pakeisti. Laišką pasirašė „Tavo vargšas, bevalis vyrelis".

Tą pačią dieną, gruodžio 14-ąją, Rasputinas su Munia Golovina išėjo pasivaikščioti po Petrogradą; jiedu užsuko į Šv. Isakijaus ir Kazanės soborus. Paskui senuolis nuėjo į Carskoje Selo, kur pas Vyrubovą susitiko su imperatoriene. Aleksandra nustebo, kad jis nusprendė pasivaikščioti. „Jis jau tiek laiko niekur neišeina, išskyrus tada, kai vyksta čionai", – rašė ji Nikolajui, bet patenkinta pranešė, kad vaikštinėdamas senuolis nesutiko „nė vieno nemalonaus žvilgsnio, žmonės ramūs". Atrodė, kad Rasputinas atgavo gerą nuotaiką. „Sako, kad po 3–4 dienų reikalai Rumunijoje pasitaisys & viskas pasisuks į gerąją pusę", – pasakojo Aleksandra. Vakare senuolis parašė ilgą laišką, įkišo į voką, užklijavo ir padėjo ant Marijos stalo. „Atplėšk jį tik po mano mirties", – pasakė dukteriai. Ne vien Simanovičius ragino Rasputiną išvažiuoti iš sostinės. Trepovas pasiūlė senuoliui 200 000 rublių ir kasmėnesinį užmokestį, kad tik jis grįžtų į Sibirą. Apie šį milžinišką kyšį Rasputinas pranešė imperatorienei, tuo subtiliai parodydamas savo nepaperkamumą ir pakenkdamas ministro pirmininko autoritetui.

Gruodžio 15 d., ketvirtadienį, Simanovičius pareiškė Rasputinui, kad padėtis labai rimta – konspiratoriai ketina jį nužudyti, o „paskui ateis caro ir carienės eilė", tad reikia žengti drastišką žingsnį. Caras „privalo tavęs atsisakyti, – kalbėjo jis. – Tik tokia auka gali sustabdyti gresiančią revoliuciją. Kai tavęs čia nebebus, visi nurims. Tu sukurstei prieš save didikus ir visus žmones". Simanovičius patarė, kaip sušvelninti smūgį:

„Paprašyk, kad Tėvelis ir Motinėlė duotų tau milijoną angliškų svarų. Tuomet mudu abu galėsime išvažiuoti iš Rusijos ir vykti į Palestiną". Ten, pasak Simanovičiaus, jiedu galėsią ramiai sau gyventi. „Aš bijau, kad ir man kas nors nenutiktų, – tęsė jis. – Per tave įgijau daugybę priešų. Bet aš noriu gyventi".

Rasputinas nervingai žingsniavo po kambarį. Liepė atnešti vyno: norėjo prisigerti tiek, kad įstengtų nuspėti ateitį. Išgėrė du butelius maderos.

– Pamąstysiu apie tai, ką sakei, – galiausiai išbėrė, jo akys švytėjo. – Bet carui tavo žodžių neperduosiu. Dar per anksti. – Jis dar pamąstė, paskui staiga pratrūko: – Didikai nusiteikę priešiškai. Bet jie neturi rusiško kraujo. Jų kraujas maišytas. Didikai nori mane nužudyti, nes negali pakęsti, kad rusų mužikas stovi taip arti rusų sosto. Aš jiems parodysiu, kas stipresnis... parsiųsdinsiu savo mužikus iš fronto namo. O jie galės sau kandžiotis, kiek panorės.

– Grigorijau, tave šiandien arba rytoj gali nužudyti, – pertraukė jį Simanovičius. – Verčiau paklausyk mano patarimo ir pranyk. Kitaip nebus tau išsigelbėjimo.

Suskambo telefonas. Atsiliepė Rasputinas. Nepažįstamas moteriškas balsas paklausė:

– Ar negalėtumėte pasakyti, kada įvyks Rasputino laidotuvės?

Senuolis ir anksčiau skundėsi anoniminiais skambučiais.

– Tave palaidos pirmą, – piktdžiugiškai atsakė jis ir padėjo ragelį.

– Matai, tave jau laidoja, – vėl prabilo Simanovičius. – Paklausyk manęs. Pamiršk savo fantazijas. Daugiau nebenoriu su tavimi ginčytis. Viską papasakosiu carui, carienei ir Vyrubovai. Gal jie pamokys tave, ką daryti.

– Klausyk, šįvakar išgersiu dvidešimt butelių maderos. Paskui nueisiu į pirtį, o tuomet – miegoti. Kai užmigsiu, gausiu dangiškus nurodymus. Dievas pamokys mane, ką daryti, ir tuomet man niekas nebegrės. O tu eik po velnių.

Išgėręs „didesnę dalį" dėžėje buvusio vyno, senuolis iš tiesų nuėjo į pirtį, o kai grįžo, niekam netaręs nė žodžio atsigulė miegoti.

Kitą rytą, gruodžio 16 d., užsukęs Simanovičius rado Rasputiną apimtą „keistos būsenos", kuri „žymėdavo visas lemtingas jo gyvenimo akimirkas"; kiti būtų palaikę tai pagiriomis. Priešais senuo-

lį stovėjo didelis virtuvinis dubuo, kuriame teliuskavo madera; jis vienu mauku išgėrė viską, kas buvo likę. Simanovičius paklausė, ar senuolis jaučia užplūstančią „jėgą“. „Mano jėga nugalės, ne tavo“, – vyptelėjo Rasputinas.

Tuomet Simanovičius nuėjo pas Protopopovą ir išliejo jam savo nerimą. Vidaus reikalų ministras manė, kad jo baimė neturinti jokio pagrindo. „Aš pats viskuo pasirūpinsiu, – prižadėjo jis. – Carienė įsakė man žiūrėti, kad Rasputinas šiandien neišeitų iš namų. Imtasi visų įmanomų priemonių. Rasputinas man garbės žodžiu prisiekė šįvakar nekelti kojos iš savo buto. Nėra dėl ko nerimauti“. Padrąsintas Simanovičius grįžo į Rasputino butą. Ten buvo Vyrubova, Nikitina ir kitos. Vyrubova, pasirėmusi ant lazdos, priekaištavo senuoliui dėl nemigo naktų ir nesiliaujančio girtavimo – juk tai taip alina. „Aš tvirtas kaip arklys“, – atsakė senuolis.

Galiausiai svečiai ėmė skirstytis. Simanovičius užrakino spintoje Rasputino batus, kailinius ir kepurę. Bute pasižadėjo likti Osipenka, Pitirimo sekretorius. Pasak Simanovičiaus, prie namo budėję Ochrankos agentai buvo gavę nurodymą neišleisti Rasputino į gatvę, bet senuolis „pergudravo mus visus“. Jis davė agentams pinigų ir įtikino einąs miegoti. Šie juo patikėjo ir patraukė į restoraną. Rasputinas pavakarieniavo – valgė žuvį ir juodą duoną su medumi. Po vakarienės nusivedė į savo miegamąjį Mariją ir parodė jai ryšulį banknotų, apytikriai tris tūkstančius rublių, kuriuos buvo atidėjęs jos kraičiui. Marija garsiai paskaitė iš Evangelijos pagal šventą Joną: „Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą ir Žodis buvo Dievas“. Mergaitės sugulė miegoti. Dešimtą vakaro užsuko Protopopovas. Norėjo įsitikinti, kad įsakymai vykdomi. Rasputinas jau gulėjo. Jis paprašė ministro liepti Osipenkai eiti, nes nėra reikalo jam čia būti; ministras taip ir padarė. Atsisveikindamas su Protopopovu, Rasputinas tarė:

– Klausyk, brangusis, aš savo žodžio šeimininkas, aš jį duodu, aš ir atsiimu.

Vidurnaktį Rasputinas paskambino Simanovičiui ir pasakė:

– Atėjo „Mažylis“, aš eisiu su juo. – Jis mėgo vadinti žmones mažybiniais vardais, tačiau Simanovičiui taip ir nepasakė, ką būtent turėjo omenyje.

– Dėl Dievo meilės, – sušuko Simanovičius. – Lik namie, jie tave nužudys.

– Nesijaudink. Mes gersime arbatą. Antrą nakties aš tau paskambinsiu, – ir padėjo ragelį.

DVIDEŠIMT ŠEŠTAS SKYRIUS

Negyvas šuo

Policijai apie galimą nusikaltimą pranešė vienas uniformuotas pareigūnas Vlasijevas, tąnakt budėjęs netoli Jusupovo rūmų. Vėliau Vlasijevas davė parodymus žandarmerijos papulkininkiui Popeliui. „Gruodžio 16 d. naktį aš stovėjau savo poste Moikos gatvės ir Maksimiliano skersgatvio kampe, – pareiškė policininkas. – 4.00 ryto išgirdau tris ar keturis vieną po kito šūvius. Garsas sklido iš dešinės pusės, lyg iš vokiečių cerkvės Moikos gatvėje". Jis priėjo prie Pašto tilto ir šūktelėjo kitoje kanalo pusėje, prie 61-ojo Morskajos gatvės namo budėjusiam patruliui Jefimovui, kad šis pasakytų, kurioje kanalo pusėje nuaidėjo šūviai. Jefimovas riktelėjo, kad Moikos gatvės pusėje.

Vlasijevas priėjo prie 94 numerio – Jusupovo rūmų – ir paklausė vartininko, kas ten dedasi. Vyriškis riktelėjo nieko negirdėjęs. Ištempęs kaklą Vlasijevas pamėgino ką nors įžiūrėti pro vartų pinučius ir pastebėjo du vyrus „be kepurių, palaidais marškiniais"; jiedu ėjo per kiemą vartų link. Vlasijevas atpažino kunigaikštį Jusupovą ir jo dvaro valdytoją Bušinskį. Policininkas paklausė Bušinskį apie šūvius; šis atsakė nieko

440 negirdėjęs, bet galbūt kas nors linksminasi šaudydamas į orą. Vlasijevas teigė, kad Jusupovas irgi tvirtino nieko negirdėjęs. Vyriškiai dingo rūmuose; Vlasijevas apžiūrėjo kiemą, bet nepastebėjo nieko įtartina ir grįžo į savo postą.

Maždaug po ketvirčio valandos, 4.20 val., Bušinskis paprašė Vlasijevą užeiti į rūmus – jo šeimininkas norįs su juo pasikalbėti. Valdytojas nuvedė patrulį marmuru grįstu holu, paskui laiptais į viršų, į kunigaikščio kabinetą. Drauge su Jusupovu ten buvo Vlasijevui nepažįstamas žmogus „trumpai kirptomis rusvomis žandenomis ir tokio pat atspalvio ūsais". Jis vilkėjo žalią apsiaustą su valstybės tarėjo epoletais.

Nepažįstamasis paklausė policininką, ar šis esąs stačiatikis krikščionis, carą ir savo šalį mylintis patriotas. Vlasijevas pritariamai linktelėjo. Kai nepažįstamasis paklausė, ar Vlasijevas jį pažįsta, šis atsakė „ne".

– Ar kada nors girdėjote apie Puriškevičių? – paklausė vyriškis.

– Taip, – atsakė policininkas. – Girdėjau apie jį.

– Aš ir esu Puriškevičius. O apie Rasputiną, tikriausiai girdėjote ir apie jį, ar ne? Ar pažįstate jį?

Vlasijevas atsakė nepažįstąs senuolio, nors kaip ir visi, be abejo, yra girdėjęs apie jį.

– Tas Rasputinas ką tik buvo nužudytas, – pasakė Puriškevičius. – Jeigu mylite carą ir savo šalį, privalote tylėti ir niekam nė žodeliu apie tai neprasitarti.

– Suprantu, pone.

Patikinęs kunigaikštį ir politiką tylėsiąs, Vlasijevas netrukdomas grįžo į savo postą, tačiau nepraėjo nė dvidešimt minučių ir jis sulaužė duotą žodį. 4.40 val. pro šalį ėjo tąnakt budėjęs rajono policijos viršininkas inspektorius Kaliadičas. „Papasakojau jam viską, kas įvyko", – pareiškė Vlasijevas. Policininkai drauge grįžo į Jusupovo rūmus.

Prie įėjimo jiedu išvydo automobilį užvestu varikliu ir paklausė šoferį, ko šis laukia. „Kunigaikščio", – atsakė jis.

Inspektorius liepė Vlasijevui stebėti, kas sės į automobilį, o pats patraukė tikrinti kitų postų. „Netrukus pro paradines duris išėjo kunigaikštis Jusupovas ir nuvažiavo Bučinių tilto kryptimi, – pasakojo Vlasijevas. – Aš dar kiek palaukiau prie namo, bet daugiau nieko nepamačiau, todėl grįžau į savo postą".

Šeštą valandą ryto inspektorius grįžo ir nusivedė patrulį pas poskyrio viršininką pulkininką Rogovą. Jiedu pateikė pulkininkui išsamią ataskaitą. Vlasijevas nuėjo namo. Tąnakt jis iš tiesų nepastebėjo nieko įtartina, tad nutarė, kad pokalbis su „keistuoju džentelmenu" kunigaikščio kabinete tebuvo „bandymas patikrinti", išsiaiškinti, ar jis žinąs, ko tikimasi iš policininko. Jis pastebėjo, kad nei kunigaikštis, nei tas kitas džentelmenas nebuvo susijaudinę ar sutrikę, tik tiek, kad Puriškevičius „labai greitai" kalbėjo. Taip pat Vlasijevas negalėjo tvirtinti, kad kuris nors iš jų buvo girtas.

Kito policininko, Jefimovo, parodymai šiek tiek skiriasi. Vlasijevas mini vieną mašiną, į kurią apie 4.40 val. sėdo ir nuvažiavo kunigaikštis Jusupovas. Jefimovas irgi girdėjo tik vieną mašiną, bet, pasak jo, ji nuvažiavo daug anksčiau – kelios minutės po ketvirtos. Savo parodymuose Jefimovas tvirtino 4.00 val. išgirdęs šūvį, paskui po trijų ar keturių sekundžių dar tris šūvius – jie ėjo vienas po kito. Policininkas pagalvojo, jog šaudoma Moikos gatvėje, netoli 92 numerio. „Po pirmojo šūvio, – pareiškė Jefimovas, – pasigirdo prislopintas riksmas, tarsi būtų šaukusi moteris". Daugiau jis nieko neišgirdo.

„Po kiek laiko" Moikos gatve Bučinių tilto link nuvažiavo automobilis; Jefimovas nematė, ar šis kur nors sustojo. Apie šūvius jis telefonu pranešė trečiojo Kazanės policijos skyriaus štabui, o paskui patraukė į ten, kur jie aidėjo, ir ant Pašto tilto susitiko Vlasijevą. Pasakęs Vlasije-

vui, jog šaudyta tikriausiai 92-ajame Moikos gatvės name, Jefimovas grįžo į savo postą. Daugiau jis nieko negalėjo pridurti. „Išskyrus mano jau minėtą automobilį, – teigė policininkas, – tarp penktos ir šeštos valandos ryto Moikos gatve nevažiavo joks kitas automobilis".

Patruliuojančiam policininkui Puriškevičiaus žodžiai, esą „nužudytas" Rasputinas, galėjo pasirodyti tiesiog keisti; aukštesniuose sluoksniuose it paklaikę suskambo pavojaus varpai. Pulkininkas Rogovas taip sunerimo, kad net ryžosi paryčiais paskambinti Petrogrado policijos viršininkui generolui Aleksandrui Balkui. Balkas, suvokęs, jog tai – slaptosios policijos reikalas, tučtuojau susisiekė su Vasiljevu, o šis savo ruožtu, nedelsdamas nė sekundės, surinko Protopopovo numerį.

Vidaus reikalų ministras ir slaptosios policijos viršininkas nutarė pradėti skubų tyrimą, kuris buvo pavestas generolui P. K. Popovui, žandarmerijos korpuso viršininkui. Vasiljevas asmeniškai įsakė Popovui atidžiai apieškoti Rasputino butą ir „iš karto konfiskuoti visus kompromituojančius dokumentus" – jis turėjo omenyje intymius imperatorienės ir senuolio laiškus. Vėliau Vasiljevas tvirtino, kad nieko nebuvo rasta.

Netrukus policija jau buvo Gorochovajos gatvėje. Marija Rasputina davė parodymus: vakar vakare ji išėjusi iš namų 19.00 val., o grįžusi maždaug 23.00 val. Jai jau susiruošus miegoti, pasakojo mergina policijai, „tėvas pasakė, kad ketina šiąnakt aplankyti „Mažylį". Ji paaiškino, jog šia mažybine pravarde tėvas visuomet vadindavo kunigaikštį Jusupovą. „Netrukus aš atsiguliau, – baigė Marija, – todėl nežinau, ar tėvas iš tiesų nuėjo pas Jusupovą".

Nei po automobilio padangomis girgždančio sniego, nei aukšto, liekno vyriškio vakariniais drabužiais, nei mirties nuojautos, nei „Viso gero, tėti!" Lakoniški ir griežti Marijos parodymai policijai gruodžio 17 d. rytą, esą ji ramiai miegojusi savo lovoje, kai galbūt jos tėvą išsivežė automobilis, nedera prie intymaus ir detalaus pasakojimo, kuris buvo išspausdintas po daugelio metų. Simanovičius taip pat nėra patikimas liudytojas. Jis teigė visą naktį nemiegojęs – laukęs Rasputino telefono skambučio, o paskui būtent jis pažadinęs Mariją ir pranešęs, kad „Mažylis" nužudęs jos tėvą.

Daugiau Marija policijai niekuo negalėjo padėti. Pareigūnams labiau

pasisekė, kai apklausė Gorochovajos gatvės namo sargą, pavarde Koršunovas. Pastarojo parodymai buvo tokie detalūs ir nepriekaištingi, kad galima spręsti jį buvus patyrusį policijos informatorių; šie dažnai sargaudavo namuose, kur gyveno svarbūs asmenys. Koršunovas policijai pasakojo praėjusią naktį budėjęs – stovėjęs gatvėje prie namo vartų. Apie pusę pirmos nakties privažiavo didelis, kariška pilka spalva nudažytas automobilis su pakeliamu, vandens nepraleidžiančiu viršumi ir žėručio langais. Į Gorochovajos gatvę jis įsuko iš Fontankos gatvės ir sustojo priešais namą, pažymėtą 64 numeriu. Vairuotojas atrodė gerokai vyresnis už savo keleivį, vidutinio ilgumo juodais ūsais, juodu paltu su ėriuko apykakle, kailine kepure ir ilgomis, gelsvai rudomis pirštinėmis. Keleivis buvo Koršunovui nematytas džentelmenas. Jis išlipo iš automobilio; kai sargas paklausė, su kuo šis norįs susitikti, nepažįstamasis atsakė: „Su Rasputinu".

Sargas atidarė vartus ir palydėjo vyriškį prie pagrindinių laiptų, bet šis pareiškė lipsiąs užpakaliniais. Iš jo elgsenos Koršunovas suprato, kad atvykėlis jau yra buvęs šiuose namuose. Po gero pusvalandžio vyriškis iš namo išėjo su Rasputinu. Koršunovas apibūdino jį kaip maždaug trisdešimties metų amžiaus, vidutinio ūgio, gerai sudėtą su nedideliais juodais ūsais. Sargo pateiktas vyriškio žieminių drabužių aprašymas atitinka Marijos Rasputinos prisiminimus; Koršunovas minėjo „ilgą šiaurės elnio kailio paltą, juodą kepurę ir ilgaaulius batus".

Išėjo gana tikslus Jusupovo portretas. Dar geresnį, paminėdama viską, išskyrus vardą, pateikė Rasputino tarnaitė Jekaterina Ivanovna Potiomkina. Ji policijoje tvirtino, jog tą dieną pas jos šeimininką lankėsi vos keli svečiai, ir visi buvę jai pažįstami. 23.00 val. vaikai – Marija, Varia ir Rasputino dukterėčia Ana – nuėjo miegoti; Rasputinas irgi išsitiesė ant lovos, tačiau nenusirengė, net nenusiavė. Kai Potiomkina paklausė, kodėl jis guli su drabužiais, senuolis atsakė: „Man dar reikės kai kur nueiti". Ji paklausė, pas ką jis eisiąs. „Pas Mažylį, jis atvažiuos manęs paimti", – atsakė Rasputinas. Tarnaitė nežinojo Mažylio vardo, žinojo tik, kad jis vedęs didžiąją kunigaikštytę Iriną Aleksandrovną. Buvo mačiusi jį savo šeimininko bute lapkričio 20 d. maždaug prieš savaitę. Abu kartus svečias užlipo užpakaliniais laiptais.

Rasputinas liepė Potiomkinai eiti gulti, bet ji dar užtruko virtuvėje. Senuolis atėjo paprašyti, kad padėtų užsagstyti mėlynąją palaidinę, „tą, išsiuvinėtą rugiagėlėmis". Prie durų, vedančių į užpakalinius laiptus, suskambo varpelis. Tarnaitė išgirdo, kaip atėjusysis paklausė, ar visi miega.

„Visi guli, – išgirdo Rasputino atsakymą. – Vaikai miega. Užeik, brangusis". Jiedviem einant pro šalį į svetainę, Potiomkina atitraukė virtuvės užuolaidą ir aiškiai išvydo svečio veidą. Tai buvo „ne kas kitas, o Mažylis – tai yra didžiosios kunigaikštytės Irinos vyras". Tarnaitė jį apibūdino kaip „išstypusį, lieso veido, tiesia nosimi, tamsiais plaukais, be barzdos, ratilais po akimis".

Kai Rasputinas ir jo svečias išėjo, Potiomkina jau gulėjo lovoje. Išeidamas senuolis jai pašnibždėjo, jog užšovė paradines duris ir grįšiąs pro atsarginį įėjimą.

Kol buvo apklausiama Potiomkina, su policija susisiekė Munia Golovina. Jau sklido gandai, kad senuoliui kažkas nutiko; baleriną Tamarą Karsaviną ankstų rytą pažadino kambarinė ir pranešė iš pienininko sužinojusi, kad šiąnakt vos už kvartalo esančiuose Jusupovo rūmuose „susidorota" su Rasputinu. Golovina paskambino Jusupovui ir paklausė, ar šis nematęs senuolio. Kunigaikštis atsakė akyse neregėjęs. Šis paneigimas, visiškai prieštaraujantis Potiomkinos parodymams, įtikino Vasiljevą, jog įvykdyta žmogžudystė.

Tą patį rytą Marija Rasputina paskambino Vyrubovai ir pasakė, kad vakar vėlai vakare tėvas išvažiavo su Feliksu Jusupovu ir dar negrįžo. Vyrubova pėsčiomis nuskubėjo į Aleksandro rūmus. Imperatorienė rašė laišką Nikolajui. Ji nerimavo dėl savo ir Aleksejaus sveikatos: berniuką kamavo pilvo skausmai. „Širdis nekokia & jaučiuosi prastai, – rašė ji. – Moralinė pastarųjų sunkių mėnesių įtampa, be abejo, negalėjo neatsiliepti silpnai širdžiai... senoji mašina sugedo... Ar Mažylio „kirminas" jau išvarytas? Tuomet jis gal kiek pastorės & nebus toks permatomas – brangusis Berniukas!" Aleksandra „sumišo", kai Vyrubova pasakė, jog Rasputinas važiavo pas Jusupovą susitikti su šio žmona – ji žinojo, kad jos dukterėčia vis dar atostogauja Kryme. Netrukus į rūmus paskambino Protopopovas ir pranešė, kad šiąnakt išgirdęs šūvius paskambino prie Moikos rūmų budėjęs policininkas ir kad girtas Puriškevičius jam sakęs, esą nužudytas Rasputinas. Tas pats policininkas matė, kaip netrukus po šūvių nuo to paties namo nuvažiavo kariškas automobilis išjungtomis šviesomis. Tai buvo viskas, ką žinojo vidaus reikalų ministras, tačiau jo skambutis išgąsdino Aleksandrą.

Tą rytą Protopopovas kelis kartus skambino Vasiljevui. Pranešė su-

sisiekęs su imperatoriene, ir ši nekantraujanti sužinoti, kas dedasi. Slaptosios policijos viršininkas įtikino Protopopovą, kad Rasputinas tikriausiai nebegyvas, kad būtina nedelsiant apieškoti Jusupovo rūmus ir kuo skubiau rasti kūną.

Netrukus ant laiptų, vedančių iš vidinio Jusupovo rūmų kiemo į rūsį, policininkai aptiko dideles kraujo dėmes. Kunigaikštis nuramino juos, jog tai šuns kraujas – praėjusią naktį jį nušovė alkoholio įaudrinti svečiai. Jusupovas parodė policininkams negyvą šunį, iš tiesų nušautą revolveriu; tačiau, kaip jie manė, šuo buvo per mažas, kad būtų tiek daug kraujo. Rūmų sargas pareiškė nieko negalįs pridurti prie patrulių Vlasijevo bei Jefimovo parodymų. Naktį jis iš tiesų girdėjęs šūvius, kunigaikštis kalbėjęsis su policininku. Viskas.

Jusupovo tarnas Nefiodovas, policijai pasirodęs itin apsukrus, labai stengėsi pridengti savo šeimininką. Jis pasakė, kad kunigaikštis liepė jam padengti valgomajame stalą dviem ar trims svečiams. Paskui jis su rūmų valdytoju Bušinskiu pasikeisdami stebėjo paradinį įėjimą. 23.00 val. Nefiodovas atėjo pakeisti Bušinskį, ir šis jam pasakė, kad atvyko didysis kunigaikštis Dmitrijus Pavlovičius – dabar jis valgomajame. Maždaug iki ketvirtos valandos ryto jiedu budėjo mažame prieškambaryje netoli paradinių durų. Kunigaikštis buvo uždraudęs jiems rodytis valgomajame, nes turėjo atvykti keletas damų; tarnai girdėjo varstomas duris, grojantį gramofoną. Viskas. Nieko neįprasta. Kunigaikštis ir anksčiau rengdavęs pobūvius, į kuriuos tarnai nebūdavo įleidžiami.

Apie ketvirtą valandą ryto suskambo skambutis, ir Nefiodovas užlipo į kunigaikščio kabinetą. Jusupovas liepė jam lipti žemyn į kiemą ir pažiūrėti, ar nieko nenutiko. Kieme Nefiodovas nepastebėjo nieko įtartina. Po kelių minučių kunigaikštis vėl paskambino ir liepė atidžiau pasidairyti, nes kieme gulįs nušautas šuo. Nefiodovas nuėjo į 92 namo kiemą ir iš tiesų pastebėjo prie vartų gulintį šunį, pakėlė jį ir atnešė į kunigaikščio sodą. „Jis ten dar tebeguli", – pasakė Nefiodovas policininkams.

Šįryt jis tvarkęs valgomąjį, pasakojo tarnas, ir „viskas buvo taip, kaip ir turėtų būti". Tuščių vyno butelių buvo pakankamai daug, tad visi svečiai tikriausiai buvo girti; „pats kunigaikštis buvo gerokai įkaušęs". Nefiodovas dar pridūrė, kad negyvas šuo buvo vienas iš kunigaikščio sarginių šunų.

Galiausiai atėjo laikas apklausti ir patį Jusupovą. Kunigaikštis atvykusiems policininkams papasakojo pirmą kartą Rasputiną išvydęs prieš penkerius metus Munios Golovinos namuose. Tąkart senuolis jam nepatikęs. Kai jiedu vėl susitikę šių metų lapkritį, santykiai pagerėję. Jusupovas policininkams tvirtino, kad jį kamuoja skausmai krūtinėje ir kad apie tai sužinojusi Golovina patarė jam kreiptis į Rasputiną, garsėjantį stebuklingais gabumais gydyti. Lapkričio pabaigoje jis drauge su Munia apsilankęs pas senuolį.

Kai kurie Rasputino pasiūlymai nueiti pas čigonus ir susirasti gražią mergaitę, kuri esą išgydysianti jo skausmus, Jusupovui pasirodė gašlūs ir nemalonūs. Tačiau paprasčiausiai pamojavęs rankomis virš paciento, Rasputinas iš tiesų numalšino kunigaikščio krūtinę slėgusį sunkumą. Paskui jis neva prakalbo apie gražiąją kunigaikščio žmoną ir paklausė, ar negalėtų su ja susitikti; Jusupovas išsisuko nuo atsakymo, o pats tyliai nusprendė niekuomet neįsileisti Rasputino į savo namus.

Tuo metu, tęsė Jusupovas, jis kaip tik baigė įrengti naujus kambarius savo rūmuose, 94-ajame Moikos gatvės name. Didysis kunigaikštis Dmitrijus Pavlovičius pasiūlė juose surengti nedidelį pobūvį. Jiedu nusprendė pakviesti Vladimirą Mitrofanovičių Puriškevičių, keletą karininkų ir žinomų aukštuomenės damų; nenorėdamas sukelti joms nepatogumų, Jusupovas atsisakė pasakyti policijai jų pavardes. Didysis kunigaikštis į pobūvį atvyko maždaug 23.30 val.; netrukus susirinko ir kiti svečiai. „Mes gėrėme arbatą, grojome pianinu, šokome, paskui valgėme vakarienę“, – pareiškė Jusupovas.

Vakarienę pirmą valandą nakties pertraukė Jusupovo kabinete suskambėjęs telefonas. „Tai buvo Rasputinas, – duodamas parodymus tvirtino kunigaikštis, – jis primygtinai kvietė mane drauge su juo eiti pas čigonus“. Jusupovas jam atsakęs turįs svečių ir paklausęs, iš kur senuolis skambina. Ragelyje aidėję moteriški balsai, tad kunigaikštis pamanęs, kad Rasputinas tikriausiai kokiame nors restorane arba su čigonais. Tačiau šis, nieko neatsakęs, padėjo ragelį.

Jusupovas pasakojo, jog, grįžęs į valgomąjį, drauge su svečiais gardžiai pasijuokė iš Rasputino skambučio. Iš pradžių visi užsidegė idėja eiti pas čigonus, bet paskui persigalvojo. Svečiai išsiskirstė apie trečią valandą ryto – išėjo pro šoninius vartus. Staiga, tęsė kunigaikštis, jis išgirdo šūvį. Jusupovui pasirodė, kad šaudo jo kieme, tad jis paskambino Nefiodo-

vui ir paprašė išsiaiškinti, kas dedasi. Tarnas nieko nepastebėjo, bet kai kunigaikštis pats išėjo į kiemą, išvydo prie vartų tysantį negyvą šunį.

Paskui jis išgirdo žingsnius ir pamatė gatve sparčiai tolstantį žmogų pilku uniforminiu paltu. Jis buvo aukštas ir lieknas; daugiau Jusupovas nieko nepastebėjo, nes šviesa buvo gana blanki. Grįžęs į vidų, jis paprašė Nefiodovo, kad šis išneštų šunį, ir paskambino didžiajam kunigaikščiui Dmitrijui Pavlovičiui, norėdamas papasakoti jam apie incidentą. Didysis kunigaikštis pasakė, jog tai jis nušovęs šunį. „Pasak jo, tai tebuvo kvailas pokštas, – teigė Jusupovas, – ir liepė man daugiau nesukti dėl to galvos". Tuomet Jusupovas pasiuntė tarną atvesti patrulį ir šiam pasakęs, kad jo draugas ką tik nušovė šunį. Kabinete buvęs ir Puriškevičius, jis irgi kalbėjosi su atvykusiu policininku. Jusupovas negirdėjo visko, ką jis sakęs, tik prisimena, kad Puriškevičius „visą laiką energingai mosikavo rankomis".

Apie ketvirtą valandą, tęsė Jusupovas, jis sėdo į automobilį ir buvo nuvežtas į didžiosios kunigaikštienės Ksenijos Aleksandrovnos, caro sesers, o jo, Jusupovo, uošvės rūmus, kuriuose laikinai gyveno. „Šį rytą telefonu kalbėjausi su Munia Golovina, ji manęs paklausė, kur Rasputinas, – toliau kalbėjo kunigaikštis. – Atsakiau, kad nė nenutuokiu, kur jis galėtų būti, nes nemačiau jo, tik kalbėjausi telefonu". Anot Golovinos, Rasputino tarnai teigia, jog pirmą valandą nakties jis, Jusupovas, užėjęs į senuolio butą. „Tačiau tai klaida, – tvirtino jis, – aš ten nebuvau nei dieną, nei naktį".

Jam buvo pasakyta, kad Puriškevičius policininkui kalbėjęs apie Rasputino mirtį. Galbūt ir taip, „bet naktį Puriškevičius buvo visiškai girtas". Baigdamas savo pasakojimą Jusupovas pareiškė, jog tie, kurie suplanavo šią žmogžudystę – jeigu tai iš viso buvo žmogžudystė – tyčia viską sutvarkė taip, kad atrodytų, jog tarp nužudymo, Jusupovo ir jo svečių esama tam tikro ryšio.

Laukdamas Jusupovo parodymų kopijos, Vasiljevas „sėdėjo kaip ant adatų". Deja, tai buvo ne prisipažinimas, kurio jis tikėjosi, o „paini ir neįtikima istorija, kuri labai prieštaravo tam, ką mes jau žinojome". Nors žinia, kad Rasputinas dingo, dar gerokai prieš vidurdienį apskriejo visą Petrogradą, senuolio kūnas vis dar nebuvo rastas. Vasiljevas neabejojo, kad įvykdyta žmogžudystė ir kad į ją įsivėlęs Jusupovas,

tačiau, kol nebuvo rastas kūnas, kai kurie iš daugelio jam skambinusių žmonių manė, kad Rasputinas galbūt pagrobtas. Penktą valandą po pietų į visas policijos nuovadas buvo išsiuntinėta tariamai slapta telegrama, apie kurią netrukus sužinojo spauda, įskaitant ir *Times* korespondentą Robertą Viltoną. Policija gavo įsakymą išsiaiškinti visų automobilių, kurie tą naktį buvo privažiavę prie kunigaikščio rūmų, maršrutus, o ypač to, kuris ankstyvą rytą išvežė Rasputino kūną. Tuo pat metu daugybė policijos patrulių buvo nugabenti į salas ir priemiesčio rajonus.

Pavakary imperatorienė pieštuku brūkštelėjo raštelį Nikolajui. Ji gulėjo ant kušetės savo violetiniame buduare. Kambarys buvo pilnas gėlių, tvyrojo degančio medžio kvapas. Prie Aleksandros sėdėjo Vyrubova ir visos keturios jos dukterys. „Sėdime visos kartu, gali įsivaizduoti mūsų jausmus, mintis – mūsų Draugas dingo, – pradėjo ji ir papasakojo vyrui apie vakarykštį Vyrubovos susitikimą su Rasputinu. – Vakar A. matėsi su Juo. Jis pasakė, kad Feliksas pakvietė Jį vėlai vakare ateiti į svečius, kad atsiųs automobilį Jo atvežti – Jis galėsiąs susipažinti su Irina. Pas Jį atvažiavo automobilis, karinis, ir du civiliai. Jis išvažiavo. Šiąnakt di-

džiulis skandalas Jusupovo namuose – didžiulis pobūvis, Dmitrijus, Puriškevičius, etc. – visi girti. Policija girdėjo šūvius. Puriškevičius rėkdamas nubėgo į policiją ir pasakė, kad mūsų Draugas nužudytas... Feliksas apsimeta, jog Jis niekad nesilankė jo namuose, sako niekad Jo nekvietęs. Tai greičiausiai buvo spąstai. Aš vis dar pasikliauju Dievo gailestingumu, kad jie tik Jį kur nors išvežė. Protopopovas daro viską, ką gali... Netikiu ir nepatikėsiu, kad Jį nužudė. Dieve, pasigailėk... pastaruoju metu Feliksas dažnai pas jį lankėsi. Greičiau atvažiuok. Bučiuoju, Saulutė“.

Tąnakt didžioji kunigaikštytė Olga dienoraštyje rašė: „Praeitą naktį dingo tėvas Grigorijus. Jo visur ieško. Siaubingai sunku. Visos keturios miegojome kartu. Dieve, padėk mums“.

Kitą dieną, gruodžio 18-ąją, sekmadienį, pirmą valandą dienos, keli darbininkai eidami Petrovskio tiltu ant turėklų pastebėjo kraujo dėmes. Pakviestas policininkas pranešė nuovadai, kad ant tilto turėklų ir tauro iš tiesų matyti kraujo žymės. Netrukus atskubėjo inspektorius ir ant krauju sutepto tauro briaunos pastebėjo rudą batą.

Prie radinio nusileido virve prisirišęs vyriškis ir paėmė jį. Batą nuvežė į Gorochovajos gatvę. Marija Rasputina atpažino jį iš karto, kaip, beje, ir senuolį sekę Ochrankos agentai.

Po pietų imperatorienei telefonu paskambino žudikai. Didysis kunigaikštis Dmitrijus Pavlovičius paprašė leidimo penktą valandą ateiti arbatos. Išblyškusi, susikrimtusi imperatorienė atsisakė jį priimti. Tuomet į rūmus paskambino Jusupovas ir pasisiūlė atvykti „pasiaiškinti" imperatorienei. Aleksandra nepanoro su juo kalbėtis. Kunigaikštis dar keletą kartų mėgino prisibrauti prie jos per Vyrubovą. Imperatorienė ir jai uždraudė bendrauti su šiuo žmogumi, o operatoriui liepė pasakyti, kad Jusupovas pasiaiškinimą atsiųstų raštu. „Aš tavo vardu uždraudžiau Dmitrijui išeiti iš namų, kol tu sugrįši, – parašė ji carui. – Dmitrijus šiandien norėjo su manimi susitikti, bet aš nesutikau. Jis tikrai yra įsipainiojęs. Kūno dar nerado. Kada gi tu grįši?" Nikolajus telegrafavo iš Stavkos: „Aš pasibaisėjęs ir sukrėstas. Maldomis ir mintimis esu su tavimi. Grįžtu rytoj penktą valandą".

Kai generolas Popovas pranešė Vasiljevui apie žieminį batą, šis ėmė svarstyti, kas dėjosi žudikų galvose, kai jie savo elegantišku automobiliu, kurio bagažinėje gulėjo kūnas, skubėjo prie tilto. Ar jose kirbėjo patriotiškos mintys apie tėvynės išgelbėjimą, ar jiems terūpėjo atsikratyti įkalčių ir išsisukti nuo teisingumo? Virš sušalusios sostinės sklando keisti košmarai, rašė laikraščio *Birževyje vedomosti* reporteris, nes „kraujo praliejimas visuomet klaikus, o garuojantis kraujas nuodingas": nakties tamsybėje „negyvame sode aidi šūviai, po miestą važinėja paslaptingi automobiliai, kuriuose guli lavonai ir gūžiasi gyvieji".

Upėje ieškoti buvo pavojinga – užšalo tik prieš keletą valandų, ir ledas kai kur buvo dar labai plonas. Vasiljevas paskambino į uostą ir paprašė atsiųsti keletą narų. Šie ištisą valandą nesėkmingai nardė po žalius it butelio stiklas Nevos vandenis, kol galiausiai vienas senas upeivis, žinojęs, kur srovė paprastai nuneša lavonus, parodė jiems, kur ieškoti. Narai apžiūrėjo prarają lede už 250 jardų pasroviui nuo tilto. „Iš pradžių jie pastebėjo kailinius, lede įšalusius plaukus, – rašė reporteris. – Buvo daug kraujo". Lavono rankos ir kojos buvo surištos virvėmis, ant kūno buvo matyti daugybė žaizdų.

Tai buvo sibirietis.

„Ania [Vyrubova] nakvoja pas mus, nes mama bijo dėl jos, – tą naktį savo dienoraštyje rašė Olga. – Galų gale sužinojome, jog tėvą Grigorijų [*sic*] nužudė, tikriausiai Dmitrijus, ir numetė nuo tilto netoli Krestinskio [salos]. Jį rado vandenyje. Jokiais žodžiais negalima apsakyti, kaip mums sunku. Sėdėjome, gėrėme arbatą ir visą laiką jautėme, jog tėvas Grigorijus yra su mumis".

Karinis greitosios pagalbos automobilis nuvežė lavoną į veteranų namus, už trijų mylių nuo miesto pakeliui į Carskoje Selo. Kūnas buvo sušalęs, jį reikėjo atšildyti; tik tuomet profesorius Kosorotovas galėjo atlikti skrodimą. Jis rado tris šautines žaizdas. Viena kulka buvo pataikiusi į kairiąją krūtinės pusę ir perskrodusi skrandį bei kepenis. Kita, paleista į dešiniąją nugaros pusę, buvo įstrigusi inkstuose. Trečioji kliudė galvą ir sužalojo smegenis. Pirmosios dvi buvo iššautos į stovinčią auką, o paskutinė – kai ši jau gulėjo ant grindų. Trečioji kulka ir buvo mirties priežastis, nors senuolio plaučiuose profesorius aptiko vandens – tai reiškė, kad įmestas į vandenį Rasputinas kliniškai tebebuvo gyvas. Kūnas, o ypač galva buvo smarkiai sumušti. Smegenys atsidavė alkoholiu. Skrandyje profesorius rado dvidešimt šaukštų pilkai rudo skysčio, kuris irgi trenkė alkoholiu. Nuodų nebuvo nė ženklo. Lavonas vilkėjo mėlyną palaidinę su išsiuvinėtomis rugiagėlėmis. Niekur nedingo ir mažas auksinis kryžius su įrašu „Gelbėk ir apsaugok" bei aukso ir platinos apyrankė su caro monograma N ir dvigalviu ereliu. Jų vėliau pareikalavo imperatorienė.

Kūną laidotuvėms, imperatorienės paprašyta, ruošė Akulina Laptinskaja, gailestingoji seselė, pardavinėjusi Rasputino paslaptis. Beveik visą naktį ji mazgojo lavoną ir tvarkė žaizdas, tada aprengė švariais drabužiais. Senuolį paguldė į karstą. Jam ant krūtinės Akulina uždėjo kryželį, o į rankas įspraudė raštelį. „Mano brangus kankiny, – buvo rašoma jame, – suteik man Savąjį palaiminimą, kad jis visur mane lydėtų liūdname ir niūriame kelyje, kuriuo turėsiu žengti šioje žemėje, ir nepamiršk mūsų aukštybėse Savo šventose maldose. Aleksandra".

DVIDEŠIMT SEPTINTAS SKYRIUS

Išpažintis

Tyrimas buvo greitas ir kompetentingas. Policija beveik nuo pat pradžių žinojo kaltųjų tapatybę, tačiau pareigūnams nebuvo leista juos nuodugniai apklausti ir apkaltinti. Aleksandros įsakymas Jusupovui ir Dmitrijui paskirti namų areštą buvo nelegalus – ji neturėjo reikiamų galių. Be to, šį imperatorienės poelgį karčiai pasmerkė Romanovų klanas. „Tai atviras maištas, – pratrūko didysis kunigaikštis Andrejus Vladimirovičius. – Šalis kariauja, mums iš visų pusių grasina priešai, o dar tenka tvarkytis su tokiomis nesąmonėmis. Kaip jie nesigėdi kelti tokią sumaištį dėl kažkokio ištvirkusio, niekam tikusio mužiko nužudymo!" Skandalas buvo milžiniškas. Caras jį dar labiau pakurstė, skubotai areštavęs žmones, su kuriais jį patį siejo artimi kraujo ir santuokos ryšiai.

Apie teismą negalėjo būti nė kalbos, todėl žudikų pasakojimai tepadėjo policijai užpildyti trūkstamas surinktų įrodymų grandis. Sąmokslininkų nekankino kaltė ar sąžinės priekaištai – šiuo žygiu jie jautėsi pasitarnavę savo šaliai; be to, ir Jusupovas, ir Puriškevičius buvo itin geros nuomonės apie save ir linkę perdėti. Jie taip pat manė, kad jų – kunigaikščio ir džentelmeno – pareiga nukreipti dėmesį nuo kitų, įsivėlusių ar parėmusių šį žygį.

Taigi Jusupovas parašė, jog beveik visą gruodžio 16 d. praleido tvarkydamas ką tik įrengtą rūsį. Kambario sienos, kuriose žiojėjo du mažučiai langeliai, buvo tamsaus granito, o skliautuotos lubos tokios žemos, kad tik per vidurį galėjai išsitiesti visu ūgiu. Sutemus kambarį šildydavo raudono pliušo užuolaidos ir spragsintis židinys. Ant stalo linksmai burbuliavo virdulys. Ant spintelės buvo padėta nedidelių, apvalių pyragaičių ir išdėliotos vyno taurės. Tą vakarą kunigaikštis liepė tarnams nekišti nosies iš savo kambarių, nebent pats juos pašauktų. Lazovertas dirbo prie automobilio, kurį sąmokslininkai ketino panaudoti, kai reikės atsikratyti kūnu: uždažė raudoną emblemą *Semper Idem*, iš kurios buvo lengva atspėti, kad jis priklauso Puriškevičiaus medicinos tarnybai. Puriškevičius visą dieną praleido Dūmoje, rašė laiškus ir plepėjo telefonu. Apie 23.00 val. Lazovertas užvažiavo jo paimti. Puriškevičius atsivežė sunkų *Sauvage* pistoletą. Tuo pat metu į rūmus prie Moikos kanalo vienui vienas atvyko Dmitrijus.

Gydytojas užsimovė gumines pirštines ir atsargiai sutrynė kalio cianido kristalus į miltelius, negailėdamas apibarstė jais pyragaičius. Tris decigramus cianido jis ištirpdė keliuose lašuose vandens ir supylė į dvi vy-

no taures. Mirtina dozė yra keturi centigramai. Baigęs procedūrą, Lazovertas įmetė pirštines į ugnį. Tai buvo klaida, nes kambarys kaipmat prisipildė aitraus degančios gumos kvapo. Tuomet Lazovertas apsivilko Puriškevičiaus nupirktą šoferio paltą ir nuvežė Jusupovą į Gorochovajos gatvę. Kunigaikštis užlipo užpakaliniais laiptais. Rasputinas pats atidarė duris ir tarė: „Visi guli, vaikai miega, užeik, Mažyli". Kunigaikštį pribloškė, kaip puikiai senuolis atrodė, kaip ruošėsi susitikimui su kunigaikštiene Irina – plaukai ir barzda buvo švariai išplauti ir sušukuoti, mėlyna palaidinė be priekaištų. Jusupovui suspaudė širdį dėl „niekingo melo" – kad kviečia svečią į jo paties nužudymą. „Kas nutiko jo antrajam regėjimui? – nustebo Jusupovas. – Kokia nauda iš to, kad jis geba skaityti kitų mintis, jeigu neįstengia įžiūrėti jam paspęstų siaubingų spąstų?" Visai kaip ėriukas, nuolankus ėriukas, apsivilkęs kailiniais, užsidėjęs bebrinę kepurę ir apsiavęs šešiolikto dydžio žieminiais batais, Rasputinas nusekė paskui Jusupovą ir sėdo į automobilį.

Kai trijulė atvyko į rūmus, Jusupovas nusivedė Rasputiną pro marmurinį holą, laiptais žemyn – į rūsį. „Žinai, kaip mane šmeižia, – tarė Rasputinas. – Prisimink, kaip buvo persekiojamas Kristus. Jis irgi kentėjo dėl tiesos". Bent jau Jusupovas tvirtino, kad senuolis ištarė būtent tokius žodžius, nes jie labai parankiai rodė, koks jo svečias šventvagis. Tačiau su Kristumi senuolį lygino jo gerbėjai, o ne jis pats. Rasputinas išgirdo viršuje grojantį gramofoną, balsas dainavo populiarią dainą „Jankis Dudlis dendis". „Kas tai? – paklausė jis. – Kažkas surengė pobūvį?" Kunigaikštis atsakė, kad tai jo žmona linksminasi su draugėmis. Bet netrukus ji nusileis žemyn.

O kol kas jis pasiūlė senuoliui neužnuodytą sausainį. Paskui ryžosi ištiesti ir tuos nelemtus pyragaičius. Iš pradžių Rasputinas atsisakė užnuodytų saldumynų. Tačiau Jusupovas taip primygtinai siūlė, kad galiausiai jis nusileido ir porą suvalgė. Cianidas turi kartų migdolų kvapą, bet svečias neatrodė pastebėjęs ką nors neįprasta. Po kiek laiko jis pasakė esąs ištroškęs ir paprašė arbatos. Kunigaikštis pasiūlė vyno – Jusupovų vyno iš šeimos dvarų Kryme, – bet Rasputinas pareiškė labiau norįs maderos. Jeigu Jusupovas būtų kaip reikiant ištyrinėjęs savo auką, būtų tai žinojęs, o dabar teko įkalbinėti senuolį paragauti bent gurkšnelį. Paskui Jusupovas tarsi netyčia išmetė taurę ir ištiesė svečiui kitą, į kurią buvo įpilta nuodų. Rasputinas išgėrė. Nieko nenutiko; senuolis tik pasiskundė, kad jam „kutena gerklę".

Svečias pramogavo – žaidė su galybe juodmedžio spintelės stalčiukų. Jusupovas, niekaip nesulaukdamas, kada Rasputinui pasidarys bloga ir jis parkris, pasakė eisiąs pažiūrėti, ką veikia Irina, ir atsiprašęs dingo iš rūsio. Jo bendrai konspiratoriai būriavosi laiptų viršuje, vis iš naujo grodami tą patį „Jankį Dudlį dendį". Sąmokslininkams būtinai reikėjo slėptis: jeigu Rasputinas būtų pamatęs Puriškevičių, kuris taip kategoriškai užsipuolė jį kalbėdamas Dūmoje, būtų akimirksniu supratęs, kas čia dedasi. Nesuveikus nuodams, Lazovertas visiškai prarado savitvardą – pats taip sakė – ir nualpo; bendrams teko jį gaivinti sniego pilname sode. Vėliau slaptosios policijos viršininkas Vasiljevas teigė, kad Lazovertas, užgraužtas sąžinės, kalio cianidą pakeitė soda arba magnezija. Pagal kitą versiją, skrodimo metu nuodų Rasputino organizme nebuvo rasta todėl, kad korumpuotas provizorius vietoj tikrų vaistų kariuomenės medicinos tarnybai pardavinėjo niekų vertus pakaitalus. Trečias – Jusupovui priimtiniausias – paaiškinimas skelbė, jog Tamsųjį gynė blogio jėgos.

Kunigaikščiui grįžus į rūsį, Rasputinas pastebėjo gitaros dėklą ir paprašė, kad Jusupovas jam pagrotų. „Pagrok ką nors linksmo, – paprašė jis. – Man patinka klausytis, kaip tu dainuoji". Jusupovas užtraukė čigonišką dainą. Jiedu prasėdėjo rūsyje jau dvi valandas; žmogžudystė pamažu virto maratonu. Šeimininkas jau nebegalėjo teisintis, kad mergvakaris užsitęsė. Feliksas jautėsi nejaukiai, jį ėmė baimė. Jo bendrai viršuje irgi neteko kantrybės ir taip įsitriukšmavo, kad Rasputinas juos išgirdo ir paklausė, kas ten dedasi. Jusupovas išėjo iš rūsio pasižiūrėti. Didysis kunigaikštis Dmitrijus pareiškė esąs pavargęs ir ketinąs eiti namo. „Negalime palikti jo ten pusiau gyvo", – pareiškė Puriškevičius. Jo nuomone, reikia „viską statyti ant kortos" – nusileisti visiems drauge į rūsį ir nušauti senuolį. Kunigaikštis nesutiko – Rasputinas sunerims išvydęs juos visus kartu. Jis paėmė Dmitrijaus brauningą ir vienas grįžo į rūsį.

Rasputinas sėdėjo prie stalo – galva nusvirusi ant krūtinės – ir sunkiai kvėpavo. „Mano galva sunki, pilve dega, – tyliai pasiskundė. – Duok man dar taurę vyno. Jis man padės". „Vienu mauku" ištuštinęs taurę, senuolis atsigavo. Tada, lyg nebūtų prarijęs nė lašo cianido, linksmai pasiūlė Jusupovui eiti pas čigonus. „Visos mūsų mintys priklauso Dievui, – kalbėjo jis. – Bet kūnai priklauso mums". Jusupovas atsakė, kad jau per vėlu. Rasputinas vėl ėmė žaisti su juodmedžio spinta. „Grigorijau Jefimovičiau, – tarė Jusupovas, – verčiau pažvelkite į Nukryžiuo-

tąjį ir sukalbėkite maldą". Rasputinas, rodos, suprato, kas jo laukia; jis atsigręžė ir švelniai, nuolankiai pažvelgė į kunigaikštį. Vėliau Jusupovas prisipažino bijojęs, kad Rasputiną saugančios „antgamtinės jėgos" nukenksmins kulkas. Bet kai senuolis ėmė žegnotis, jį „saugantį tamsi galia" pranyko. „Mano ranka nebedrebėjo, nusitaikiau jam į širdį ir paspaudžiau gaiduką, – prisiminė Jusupovas. – Rasputinas suriko it laukinis ir parkrito ant meškos kailio".

Tą pačią akimirką į rūsį įpuolė kiti sąmokslininkai. Jie pakėlė kūną nuo kailio, kad šis nesusiteptų krauju. Rasputino veidas trūkčiojo, per mėlyną palaidinę sunkėsi kraujas. Paskui kūnas nurimo. Buvo maždaug trečia valanda nakties. Lazovertas apžiūrėjo ir patvirtino, kad Rasputinas negyvas. Dabar pagal planą kapitonas Suchotkinas turėjo apsivilkti Rasputino kailinius, užsidėti jo bebrinę kepurę ir drauge su Dmitrijumi bei Lazovertu sėsti į Puriškevičiaus automobilį, kad bet kuriam budinčiam policijos agentui atrodytų, jog jie veža Rasputiną namo. Iš tiesų trijulė nuvažiuos prie Puriškevičiaus traukinio, sudegins Rasputino drabužius, paskui grįš į rūmus prie Moikos kanalo, paims lavoną ir nuskandins jį upėje.

Jiems išvykus, Puriškevičius ir Jusupovas palaimingai užsirūkė. Jie buvo įsitikinę, jog ką tik išgelbėjo Rusiją. Jusupovas dar kartą nusileido į rūsį pasigrožėti nakties žygio rezultatais. Kūnas tarsi užbūrė jį: kunigaikštis ištisą pusvalandį vienui vienas sėdėjo prie senuolio lavono. Per tą laiką galėjo nutikti kas nors keista. Dūmos deputatas Maklakovas vėliau pasakojo apie „labai neįprastą pokalbį" su Jusupovu – jiedu kalbėjosi apie žmogžudystę – ir paslaptingai pridūrė: „Manau, kad jis tai puikiai prisimena, bet aš nieko apie tai nesakysiu". Marija Rasputina teigė, kad Jusupovas, svečiuodamasis pas juos lapkričio mėnesį, mėgino suvedžioti jos tėvą ir kad jį mirštantį išprievartavo; Simanovičius įrodinėjo, kad Jusupovas pas Rasputiną lankėsi norėdamas išsigydyti homoseksualizmą ir kad per vieną terapijos seansą Rasputinas „privertė jį atsigulti, paskui nuplakė ir užhipnotizavo". Nėra jokių nešališkų įrodymų, kurie patvirtintų vieną ar kitą teiginį. Kunigaikštis prisipažino suėmęs lavono riešą, nesėkmingai mėginęs užčiuopti pulsą ir įniršęs ėmęs kratyti. Staiga lavonas sujudėjo ir atmerkė „žalias gyvatės akis". Suriaumojęs Rasputinas pakilo ir puolė. „Jis suleido pirštus man į petį su tokia jėga, tarsi jie būtų buvę plieniniai, – prisiminė Jusupovas. – Akys išvirto iš akiduobių, iš burnos plūstelėjo kraujas". Senuolis čiupo kunigaikštį už gerklės ir ėmė smaugti kartodamas „Feliksai, Feliksai". Jusupovas išsi-

laisvino – Rasputino rankoje liko vienas epoletas nuo jo kadeto uniformos – ir užbėgo laiptais į viršų.

Puriškevičius tvirtino, kad Jusupovas iš siaubo atbėgo „tikrąja to žodžio prasme be veido", jo „gražios didelės mėlynos akys" buvo pasruvusios krauju; „visiškai pamiršęs mane ir tikrai netekęs proto" kunigaikštis puolė į pagrindinę rūmų dalį. Tą pačią akimirką politikas išvydo „siaubingą tikrovę". Rasputinas, vos prieš pusvalandį negyvas gulėjęs rūmų rūsyje, jau buvo užlipęs laiptais ir dabar bėgo sniegu nuklotu kiemu link geležinių vartų, vedančių į gatvę. „Negalėjau patikėti savo akimis, – sakė Puriškevičius. – Bet nakties tylą perskrodęs kimus riksmas įtikino mane: „Feliksai, Feliksai, viską pasakysiu imperatorienei". Puriškevičius išsitraukė *Sauvage* pistoletą ir naktyje nuaidėjo šūvis. Jis buvo geras šaulys – reguliariai treniruodavosi Semionovsko pulko šaudykloje – bet šįkart nepataikė. Dar kartą šovė, kai Rasputinas buvo arti vartų. Ir vėl nepataikė. „Iš visų jėgų įkandau sau į dešinę ranką, kad susikoncentruočiau, ir iššoviau trečiąsyk, – pasakojo Puriškevičius. – Kulka pataikė jam į petį. Jis sustojo. Iššoviau ketvirtą kartą ir tikriausiai pataikiau į galvą". Tuomet Puriškevičius pribėgo ir kaip įmanydamas stipriau spyrė Rasputinui. Šis krito į sniegą, mėgino keltis, bet teįstengė sugriežti dantimis. „Šį kartą buvau tikras, kad jo gulbės giesmė sugiedota ir jis jau niekuomet nebepakils", – po keleto valandų dienoraštyje rašė Puriškevičius. Labai laiku pasirodė Jusupovas, nešinas gumine lazda – turbūt ta pačia policininko lazda, kurią buvo pasiskolinęs iš Šulgino, – ir ėmė talžyti gulintį kūną.

Abiejų vyrų pasakojimus apie nužudymą patvirtina skrodimo išvados. Kairėje krūtinės pusėje rasta žaizda atitinka pirmąjį Jusupovo šūvį į širdį, o žaizdos dešinėje nugaros pusėje ir galvoje – Puriškevičiaus šūvius į pečius ir „tikriausiai" galvą. Profesorius Kosorotovas taip pat pastebėjo kontuzijas, atsiradusias nuo Puriškevičiaus spyrių ir Jusupovo lazdos smūgių.

Jiedviem atsikračius Vlasijevu, šūvius girdėjusiu policininku, apie pusę šešių ryto į rūmus parvažiavo Lazovertas ir kiti, suvyniojo kūną į įkapes – paklodę, mėlyną užuolaidą, kilimėlį, drobės gabalą – ir milžinišku greičiu nuvežė į šiaurę, Petrovskio salos link. Automobilyje sėdėjo visi sąmokslininkai, išskyrus Jusupovą; pastarasis buvo pernelyg išsekęs. Tik iš antro karto jiems pavyko permesti kūną per žemus turėklus. Jie pamiršo pririšti prie lavono svarmenis, be to, ant ledo liko išdavikiškas batas.

„Kažkas turi atsitikti“, – senas rusų priežodis išsipildė. Buvo kitokių įvykio versijų; ne kartą buvo primygtinai įrodinėjama, kad žmogžudystės naktį rūmuose būta damų. Policijai duotuose parodymuose, o vėliau ir savo knygose Jusupovas tvirtino surengęs nedidelį pobūvį, į kurį pakvietęs Dmitrijų, Puriškevičių, keletą karininkų ir aukštuomenės damų, bet jas įvardyti atsisakė. Konspiratoriai iš paskutiniųjų stengėsi apsaugoti kitus nuo kaltinimų įsivėlus į nusikaltimą. Puriškevičius kiekviena pasitaikiusia proga pabrėždavo, jog jaunasis Romanovas nekaltas dėl žmogžudystės: „Dėkui Dievui, kad didžiojo kunigaikščio Dmitrijaus Pavlovičiaus rankos nesuteptos tuo nešvariu krauju. Jis buvo tik žiūrovas, ir viskas. Vargšas jaunas, kilmingas, karališkas jaunuolis, toks artimas sostui, negali ir neturi būti kaltas dėl jokio – net tokio didžiai patriotiško – žygio, susijusio su kraujo praliejimu, net jeigu tas kraujas būtų Rasputino“.

Policininkas Jefimovas, duodamas parodymus savo viršininkams praėjus vos kelioms valandoms po nužudymo, sakė girdėjęs iš rūmų sklindantį riksmą, „panašų į moters“. Tarnas Nefiodovas kitą rytą policijoje tvirtino, kad tvarkydamas valgomąjį nepastebėjęs nieko neįprasta – „viskas buvo taip, kaip turi būti“. Jis tvirtino žinojęs, jog šiame pobūvyje, kaip ir ankstesniuose, dalyvausiančios damos; mišri draugija paprastai palieka kitokius ženklus negu į bernvakarį susirinkę vyrai: lūpų dažų žymes ant cigarečių nuorūkų ir taurių, kvepalų aromatą, tad neįtikėtina, kad patyręs tarnas būtų galėjęs apsirikti.

Laiške, kitą dieną po žmogžudystės rašytame imperatorienei, Jusupovas irgi mini tą naktį jo rūmuose buvus damas. Laiškas labai panašus į Vasiljevo užregistruotus kunigaikščio parodymus policijai. „Jūsų Didenybe, – rašė jis. – Skubu įvykdyti jūsų įsakymą ir papasakoti viską, kas vakar įvyko mano namuose, kad paneigčiau man mestus siaubingus kaltinimus. Įkurtuvių proga šešioliktosios dienos vakare pakviečiau vakarienės keletą draugų, tarp jų buvo kelios damos. Atvyko ir didysis kunigaikštis Dmitrijus Pavlovičius. Apie 24.00 man paskambino Grigorijus Jefimovičius ir pakvietė drauge vykti pas čigonus. Aš atsisakiau, paaiškinau pats turįs svečių ir paklausiau, iš kur jis skambina. Jis atsakė: „Ar ne per daug nori žinoti?“ ir padėjo ragelį. Jam kalbant, ragelyje skambėjo ir kiti balsai. Daugiau tą vakarą apie Grigorijų Jefimovičių nieko negirdėjau.

Grįžęs pas svečius, papasakojau jiems apie pokalbį telefonu; tai išprovokavo daugybę netaktiškų pastabų. Jūs juk žinote, Jūsų Didenybe, kad Grigorijaus Jefimovičiaus vardas ganėtinai nepopuliarus daugelyje sluoksnių. Apie 3.00 žmonės ėmė skirstytis, ir aš, atsisveikinęs su didžiuoju kunigaikščiu ir dviem damomis, su kitais svečiais grįžau į kabinetą. Staiga man pasirodė tarsi būtų nuaidėjęs šūvis. Pakviečiau tarną ir liepiau jam išsiaiškinti, kas atsitiko. Jis grįžo ir pasakė: „Buvo šauta, bet niekas nežino iš kur". Tuomet pats nuėjau į kiemą ir paklausiau sargų ir policininko, kas šovė. Sargai atsakė, kad būdelėje gėrę arbatą, o policininkas patvirtino girdėjęs šūvį, bet kas šaudė nežinąs. Tada aš grįžau vidun, pakviečiau policininką ir paskambinau Dmitrijui Pavlovičiui paklausti, ar kartais ne jis ten šaudė. Jis nusijuokė ir pasakė, kad išeidamas keletą kartų šovęs į šunį ir taip išgąsdinęs vieną damą, kad toji nualpusi. Kai pasakiau, jog šūviai sukėlė tikrą sensaciją, jis pareiškė, kad tai neįmanoma, nes aplinkui nieko nebuvo.

Paskui pašaukiau tarną, išėjau į kiemą ir prie tvoros išvydau vieną savo šunį – jis gulėjo negyvas. Įsakiau tarnui jį palaidoti.

4.00 visi išėjo, o aš grįžau į didžiojo kunigaikščio Aleksandro Mi-

chailovičiaus rūmus, kuriuose gyvenu. Kitą dieną, tai yra šį rytą, sužinojau, jog dingo Grigorijus Jefimovičius, ir dar, jog tai mėginama susieti su pobūviu mano namuose. Man pasakė, kad praėjusią naktį kažkas neva matė jį su manimi, kad jis kažkur su manimi išėjo. Tai gryniausias melas, nes nei aš, nei mano svečiai visą naktį nekėlėme kojos iš namų. Dar man sakė, jog jis [Rasputinas] kažkam užsiminęs, neva šiomis dienomis turįs susitikti su Irina [Irina Aleksandrovna, Jusupovo žmona]. Šiuose žodžiuose yra tiesos, nes kai paskutinį kartą jį mačiau; jis paprašė, kad supažindinčiau jį su Irina, ir paklausė, kur ji dabar. Aš pasakiau, kad mano žmona Kryme, bet gruodžio penkioliktą ar šešioliktą ketina grįžti. Keturioliktos dienos vakare gavau Irinos telegramą, kurioje ji rašė apsirgusi ir prašė manęs prisijungti prie jos brolių, šiąnakt išvykstančių pas ją. Jūsų Didenybe, nerandu žodžių, kuriais galėčiau apsakyti, kaip mane sukrėtė tai, kas įvyko, ir kokie begėdiški yra man mesti kaltinimai.

Ištikimai Jūsų Didenybei atsidavęs Feliksas".

Laiškas imperatorienei nepadarė įspūdžio; atsakymą ji brūkštelėjo pieštuku: „Niekas neturi teisės žudyti. Žinau, kad sąžinė neduoda ramybės ne jums vienam, nes ne tik DP [didysis kunigaikštis Dmitrijus Pavlovičius] į tai įsivėlęs. Jūsų laiškas mane nustebino".

Rytą po nužudymo į Moikos policijos būstinę atvyko Simanovičius

ir vyskupas Izidoras, dar vienas Rasputino protežė. Jis pareiškė, jog Rasputinas buvo nužudytas per prašmatnų pobūvį, kuriame dalyvavo ir damos. Jam apie tai pasakojusi balerina Vera Korali, Jusupovo pusseserė, kuri į pobūvį buvo atvykusi su dviem Jusupovo svainiais. Kai į kambarį įžengė Rasputinas, vienas iš svainių – jis tuo metu slėpėsi prieškambaryje už užuolaidos – šovė ir pataikė senuoliui į akį. Rasputinas parkrito, o tuomet „visi pradėjo šaudyti ir kliudė jį, tik Vera Korali stovėjo nejudėdama ir šaukė: „Aš nenoriu šauti!" Kūnas buvo nuneštas į rūsį. Po kiek laiko Rasputinas atsigavo, išsiveržė į kiemą ir mėgino pabėgti į gatvę, bet jį išdavė sulojęs šuo. Senuolį sugavo didysis kunigaikštis Dmitrijus Pavlovičius, visi supuolę surišo jam rankas ir kojas, o paskui išvežė ir dar gyvą įmetė į ledo sukaustytą Nevą.

Rašydamas apie šią žmogžudystę, moteris minėjo ir Londono *Times* korespondentas Petrograde Robertas Viltonas; tiesa, jis kalbėjo ne apie aukštuomenės damas, o apie abejotinos reputacijos moteris, aukštos klasės kurtizanes. Šiuos duomenis jis gavo iš policijos tarnautojų ir *Novoje vremia* reporterių, garsėjusių puikiais ryšiais su policija. Cenzoriai iškraipė originalią Viltono pasakojimo versiją, bet jis išsaugojo žmogžudystės dieną darytus užrašus ir gruodžio 20 d. laišku išsiuntė juos *Times* užsienio redaktoriui Vikhemui Stydui.

Pasak Viltono, Jusupovo surengtame pobūvyje, kuriame dalyvavo kurtizanės, Rasputinui nuo alkoholio atsirišo liežuvis ir jis atskleidė kai kurias vyriausybines paslaptis. Tuomet senuoliui pasiūlė nusižudyti – tai būsiąs finalinis patriotinio atpirkimo aktas, bet jis nukreipė kažkieno įduotą revolverį į savo šeimininkus, ir tada šie jį nušovė. Sąmokslininkai – Viltonas minėjo jau mirusio didžiojo kunigaikščio Konstantino sūnus, taip pat Jusupovą, Dmitrijų ir Puriškevičių – „nusprendė „pašalinti" Rasputiną, nes manė, kad senuolis sukėlė pavojingą skandalą, smarkiai pakenkusį ir tebekenkiantį dinastijos ir visos imperijos interesams. Kadangi į sąmokslą įsitraukė tiek daug žmonių, gandai tiesiog negalėjo nepasklisti, ir jau nuo praėjusio pirmadienio buvo žinoma, jog Rasputino mirties galima tikėtis bet kurią akimirką". Pasak Viltono, Jusupovas dažnai kviesdavosi Rasputiną į rūmus Moikos gatvėje ir kamantinėdavo apie „Didingųjų Personažų veiklą" – didžiosios raidės reiškė, kad kunigaikštis turėjo omenyje carą ir carienę.

Gruodžio 16 d. Rasputinas drauge su visu būriu kurtizanių buvo pakviestas į pobūvį Moikos rūmuose. Alkoholio paveiktas jis „išklojo ne tik savo paslaptis, bet ir atskleidė slaptą informaciją apie ministrų kabi-

neto, kitus politinius pokyčius, kurie pastaraisiais mėnesiais taip smarkiai siutino visuomenę – ypač Sazonovo atleidimas, Štiurmerio paskyrimas ir kiti nuolatiniai nesėkmingi bandymai suformuoti stabilią vyriausybę ir pradėti vidaus reformas". Maždaug 2.30 val. nakties Rasputinui buvo pareikšta, kad jo laukia mirtis. Senuoliui „įdavė revolverį, – rašė Viltonas, – bet jis kategoriškai atsisakė nusižudyti ir, pasak kai kurių liudytojų, nutaikė ginklą į didįjį kunigaikštį Dmitrijų. Kulka pažėrė lango stiklą ir patraukė lauke budėjusių policininkų dėmesį". Pastaruosius nuramino sargas, pasakęs, jog vienas gerbiamas svečias treniruojasi šaudyti į taikinį.

„Policijos pareigūnai vos spėjo išeiti iš rūmų, – tęsė Viltonas, – ir Moikos kanalo krantine privažiavo automobilis, kuris sustojo netoli nediduko pėsčiųjų tilto, nutiesto tiesiai priešais rūmus". Iš jo išlipo keturi vyrai, jų veidus dengė „kažkoks juodas audeklas". Vos tik keleiviai išlipo iš automobilio, vairuotojas išjungė šviesas „ir visu greičiu nušvilpė gatve". Šią sceną matė Ochrankos agentas, pavarde Tichomirovas, kuriam policijos poskyris buvo pavedęs prižiūrėti Rasputiną. Tichomirovas pamanė, jog „kaukėti arba persirengę vyrai" yra plėšikai, nes į rūmus

jie įėjo pro šoninį įėjimą sodo gale. Agentas perbėgo tiltą ir nuskubėjo į policijos nuovadą; iš ten paskambino į Ochranką ir pranešė ką matęs.

Sambrūzdis nesiliovė. Iš rūmų išnešė dvi moteris; „jos priešinosi ir nenorėjo sėsti į automobilį, iš visų jėgų stengėsi išsiveržti, kad vėl galėtų patekti į rūmus". Automobilis nuburzgė krantine, nugabendamas jas nežinoma kryptimi. Policininkas leidosi jų persekioti. „Pasivyti sprunkantį automobilį buvo neįmanoma – jis lėkė didžiuliu greičiu; neturėjo numerio, šviesos buvo išjungtos, – rašė Viltonas. – Į rūmus prisistačiusiems policininkams buvo pranešta, jog dvi damos, priklausančios žemesniam sluoksniui, ėmė netinkamai elgtis ir buvo paprašytos išeiti". Rodės, viskas tuo ir baigsis, tačiau netikėtai nedideliame sodelyje, esančiame priešais vieną iš rūmų sparnų, nuaidėjo keturi šūviai. „Dar kartą abiejose policijos nuovadose buvo paskelbtas aliarmas, į rūmus vėl atvyko policijos padalinys, – rašė Viltonas. – Šį kartą jų pasitikti išėjo pareigūnas, vilkintis pulkininko uniforma (jo tapatybė dar nenustatyta) ir kategoriškai pareiškė, kad rūmuose yra didysis kunigaikštis ir kad J.I.D. [Jo Imperatoriškoji Didenybė] tinkamu laiku ir tinkamoje vietoje pats asmeniškai viską, ką reikia, paaiškins. Po tokio pareiškimo policijos inspektorius... grįžo į savo darbo vietą, atsargumo dėlei vieną patrulį palikęs budėti kitoje Moikos kanalo pusėje. Ilgu kailiniu paltu vilkintis ka-

rininkas stebėjo, kaip tarnai, padedami vairuotojo, išnešė kažką panašaus į žmogaus kūną ir įkėlė į automobilį. Vairuotojas sėdo prie vairo, ir automobilis visu greičiu nudūmė krantine. Netrukus jis dingo".

Kai į rūmus dar kartą grįžo policininkai, juos pasitiko Jusupovas ir pareiškė, kad pareigūnams derėtų „rašyti raportą apie Rasputino nužudymą. Iš pradžių niekas rimtai nereagavo į šį pranešimą – pernelyg keisti dalykai dėjosi tą naktį, – bet paskui policininkai buvo pakviesti nusileisti į kambarį rūsyje. Šeimininkas parodė atvykėliams vietą, kur gulėjo kūnas. Jie išvydo sukrešėjusio kraujo klaną, kraujo dėmės ryškėjo ir sode ant sniego. Į klausimą, kur kūnas dabar, kunigaikštis atsakė, jog jis ten, „kur ir turėtų būti". Daugiau Jusupovas nesiteikė nieko aiškinti".

Kitą dieną Viltonas papildė savo istoriją negyvo šuns aprašymu. Kol svečiai lėbavo Jusupovo rūmuose, teigė žurnalistas, Rasputinas buvo paklaustas, ar negalėtų padėti paskirti tris naujus ministrus. Už tai jam sumokėtų milijoną rublių. Senuolis atsakė: „Kodėl gi ne?" Puriškevičius tarė: „Bet mes norime, kad į vyriausybę ateitų trys niekšai". „Na ir kas? – atkirto Rasputinas. – Negi man tai pirmas kartas?" Tuomet senuoliui buvo pasakyta: „Taigi prisipažįstate, jog tai jūsų darbas. Jūs išdavėte Rusiją. Skelbiame jums mirties nuosprendį. Imkite šį revolverį ir nusišaukite". Rasputinas „paėmė ginklą, šovė į susirinkusius, bet nepataikė – kliudė tik kambaryje buvusį didelį šunį. Tuomet Puriškevičius ir kiti nušovė Rasputiną".

Nebuvo nei formalaus tyrimo, nei teismo su įkalčiais, liudininkais ir kryžmine apklausa, tad paskalų girnos net ir po Rasputino mirties sukosi taip pat greitai kaip ir anksčiau. Kai buvo rastas kūnas, laikraščiai išspausdino tokią trumpą žinutę – ją sudarė šešiolika žodžių ir data – kad tik dar labiau pakurstė spėliones. Viltonas, prie rusiškosios gruodžio 19 d. pridėjęs trylika dienų, kad data atitiktų vakarietiškąjį kalendorių, kuriuo naudojosi jo skaitytojai Britanijoje, telegrafavo į Londoną: KABUTĖS PETROGRADE SAUSIO 1 RYTĄ PRIE PETROVSKIO TILTO NETOLI KRANTO BUVO RASTAS GRIGORIJAUS RASPUTINO KŪNAS TAŠKAS TEISĖTVARKOS PAREIGŪNAI VYKDO TYRIMĄ KABUTĖS

Oficialus pranešimas, kurį leido perduoti cenzoriai, skambėjo gana keistai. „Lavono galvoje [ir] krūtinėje buvo matyti keleto kulkų žaizdos,

kūnas labai smarkai sudarkytas, – buvo leista telegrafuoti Viltonui. – Kojos supančiotos [ir] rankos, be abejo, buvo surištos panašiai, bet metant [į] upę virvė nutrūko, rankos išsitiesė ir sustingo tokia poza". Taip buvo sukurtas mitas, kad sustingęs Rasputino kūnas atrodė tarsi būtų buvęs nukryžiuotas. Viltonas sužinojo, jog „ištrauktas iš po ledo... lavonas buvo nedelsiant nugabentas į Petropavlovsko tvirtovę ir pralaikytas ten visą dieną. Manoma, jog palaikai bus išvežti ir palaidoti jo gimtajame kaime Sibire".

Šie netikslumai – iš tiesų lavoną nugabeno į veteranų namus už miesto ir palaidojo Carskoje Selo – tikriausiai nebuvo šiaip sau klaidos. Vidaus reikalų ministerija, matyt, baiminosi incidentų ir niekam nenorėjo rodyti negyvo senuolio, todėl ir buvo paskleistas gandas, jog jis tvirtovėje, geriausiai saugomoje miesto vietoje. Be to, teigdami, jog laidotuvės įvyks tolimoje Pokrovskojėje, pareigūnai apsaugojo nuo skandalo imperatoriškąją šeimyną.

Teorija, kad galbūt paskutiniame savo gyvenimo pobūvyje Rasputinas linksminosi su damomis, yra logiška ir net maloni – kaip gyveno, taip ir numirė. Senuolio mirtis kelia ne mažiau klausimų nei jo gyvenimas, bet, deja, nepateikia tikslių atsakymų. Simanovičius, be abejo, nujautė, kad jo draugas ir pats būtų pasirinkęs mirtį tarp damų. Nė vienas Ochrankos agentas neminėjo, kad Rasputinas kada nors būtų dalyvavęs vakarėlyje ar pobūvyje, kuriame nebuvo moterų. Uniformuoti policininkai, rūmų tarnai ir Jusupovas – visi minėjo moteris. Taip pat ir Viltonas, kuris tapo artimu Rasputino kaimynu, kai *The Times* redakcija iš Počtamtskajos persikėlė į Gorochovajos gatvės 4 namą, ir bendradarbiavo su rimtais ir patyrusiais rusų žurnalistais.

Bet kalbėdami apie aukos charakterį, žudikai tikrai sutaria. Jusupovo ir Puriškevičiaus pasakojimai atskleidžia senuolio energiją, nenorą paklusti, dvasios jėgą, pakirtusią kojas ginkluotiems vyrams, meilę geram gyvenimui ir čigonų muzikai, beribį geismą ir geismo filosofiją– „mūsų kūnai priklauso mums patiems..." Rasputino agonijoje slypi suvokimas – blaivus ir įžvalgus – kad milžinu tapęs valstietis, prieš kurį Rusija drebėjo iš pagarbos, baimės ir pykčio, priklausė nuo kažko kito. Tas kitas buvo Aleksandra, leidusi įsikūnyti jo galiai, – tie paskutiniai visiškos nevilties akimirką išsprūdę žodžiai: „Feliksai, Feliksai, aš viską papasakosiu imperatorienei..." Ir net juose juntama gyvenimo aistra – gyvenimo, kuris buvo nunuodytas, nušautas, išmuštas iš senuolio kūno.

DVIDEŠIMT AŠTUNTAS SKYRIUS

Finis

Ji palaidojo gruodžio 22 d., ketvirtadienį, devintą valandą ryto mažoje koplytėlėje, kurią Vyrubova statė imperatoriškajame Carskoje Selo parke. Diena buvo šalta, bet graži, po giedru, pilkšvai mėlynu dangumi žibėjo sniegas. Laidotuvėse dalyvavo Lili fon Den, kurios širdyje teberuseno prisiminimai apie stebuklingą sūnaus Titi pagijimą. Ji paliko karietą prie kelio ir pėsčia nužingsniavo per įšalusį lauką koplyčios link. Ant žemės buvo išdėliotos lentos, atstojusios taką. Prie kapo duobės stovėjo policijos furgonas.

„Išgirdau rogių varpelių skambesį ir pamačiau per lauką iš lėto besiartinančią Aną Vyrubovą, – rašė fon Den. – Beveik tą pačią akimirką netoliese sustojo dengtas automobilis, ir prie mūsų prisijungė imperatoriškoji šeima". Visi buvo apsirengę juodai. Imperatorienė rankose laikė baltų gėlių puokštę; buvo išblyškusi, bet stengėsi tvardytis. Tačiau kai policininkai iškėlė iš furgono ąžuolinį karstą, jos skruostais paplūdo ašaros. Maldas skaitė vyriausiasis rūmų dvasininkas. Caras ir imperatorienė užbėrė ant karsto keletą saujų žemės. Aleksandra išdalijo susirinkusiems gėles, ir šie sumetė jas į kapo duobę. Paskui imperatoriškasis limuzinas nuskubėjo į Aleksandro rūmus, o Vyrubova sėdo į roges ir parvažiavo namo. Lili fon Den, jau sėdėdama karietoje, kuri vežė ją namo, dar kartą atsigręžė ir minutėlę žvelgė į sniegu nuklotus laukus ir plikas nebaigtos statyti koplyčios sienas.

Ir po Rasputino mirties liudytojai pasakojo skirtingas istorijas. Savo dienoraštyje, kuriame ištisus dešimtmečius kruopščiai užrašinėdavo dienos įvykius ir orą, Nikolajus rašė, jog jiems atvykus, Rasputino karstas jau buvo nuleistas į duobę. Jaudinanti Lili fon Den nutapyta scena – narsioji imperatorienė apsiverkusi tik tuomet, kai išvydusi iš laikino policijos katafalko išnyrantį karstą, – pasirodė esanti grynas pramanas. „9 val. visa šeima praėjome pro fotografijos ateljė, – tą vakarą rašė caras, – pasukome dešinėn per lauką ir išvydome liūdną sceną – karstas, kuriame gulėjo nepamirštamojo Grigorijaus, gruodžio 17 d. pabaisų nužudyto F. Jusupovo namuose, kūnas, jau buvo nuleistas į kapo duobę. Išklausę tėvo Aleksandro Vasiljevo apraudojimo, grįžome namo. Oras buvo apniukęs, 12 laipsnių šalčio... Po pietų su vaikais ėjau pasivaikščioti".

Formaliai žmogžudystė nieko nepakeitė, psichologiškai pakeitė viską. Ji nesugrąžino, kaip kad tikėjosi žudikai, prarastos sosto didybės; Aleksandros įtaka liko nepaliesta, nes imperatorienė neprarado tvirty-

bės net ir tuomet, kai carui visiškai pašlijo nervai. Jos violetinis buduaras ir telefonas po Marijos Antuanetės paveikslu tebebuvo vyriausybės centras, o kai ministrai susirinkdavo caro kabinete, Aleksandra klausydavosi už vyro persirengimo kambario durų. Vis dėlto Rasputino mirtis buvo tai, ką rusai vadina *perelom*, persilaužimu. Ji parodė, kokie pažeidžiami yra Rusijos valdovai. Užpulti Rasputiną reiškė užpulti sostą; dar daugiau, du tam pasiryžusius asmenis su Romanovais siejo kraujo arba santuokos ryšiai. Taigi lojalumo grandinės, iki šiol saisčiusios žemesnio rango asmenis, buvo nutrauktos. Carą su imperatoriene nuo atviro šmeižto saugojo šimtmečius galiojusios tradicijos; joms nepaklusti ryždavosi tik patys drąsiausi ir beatodairiškiausi pavaldiniai. Todėl kaltę dėl katastrofos suvertė Rasputinui – jis buvo Nikolajaus ir Aleksandros žaibolaidis, nukreipdavęs nuo jų žmonių neapykantą ir panieką; o dabar nepatenkintiesiems teliko vienas taikinys – patys valdovai. Rasputinas vienijo juodu, skatino veikti, be to, buvo „jų žaisliukas, jų fetišas". Tačiau sąmokslininkams pavyko jį atimti – gal tada nebus sunku sunaikinti ir pačių valdovų galią? Juk net bausmė už valdovo įžeidimą – kadaise, valdant kitiems carams, mirtis arba kankinimai – staiga virto menkučiu plekštelėjimu delnu. Nors imperatorienė ir sušuko: „Pakarkite juos!", žudikus papraščiausiai išsiuntė – Jusupovas išvyko į giminės dvarus Kryme, Dmitrijus prisijungė prie karininkų Persijoje, o Puriškevičius sėdo į savo ligoninės traukinį ir išvažiavo į frontą, kur jį be paliovos stebėjo karo policija.

Pirmąją Naujųjų metų dieną carą Carskoje Selo pasveikino diplomatinio korpuso atstovai. 1917-ieji prasidėjo žvarbiu šalčiu. Karietų, vežančių ambasadorius į Aleksandro rūmus, langai buvo aklinai užšalę, arkliai apšarmoję. Vienas dvariškis paklausė Moriso Paleologo, ar šis nejaučia, jog „stovime prie paties bedugnės krašto". Prancūzas manė, kad jie jau garma žemyn. „Privalau pranešti, – telegrafavo jis į Orsi krantinę Paryžiuje, – kad šiuo metu Rusijos imperiją valdo lunatikai".

Caras Stavkoje paliko nebaigtus tvarkyti reikalus; generolas Aleksejevas susirgo ir išvyko atostogų, tad dabar Rusijos kariuomenei faktiškai niekas nevadovavo. Nikolajus į Mogiliovą grįžo tik po dviejų mėnesių, o kol kas užsidarė Aleksandro rūmuose su Aleksandra ir vaikais. Rytus caras skirdavo nereikšmingiems dalykams, pavyzdžiui, vokiškus dvariškių

titulus – *Kanzler, Ritter* – pakeitė rusiškais; po pietų eidavo pasivaikščioti, o vakarais lošdavo kortomis arba žiūrėdavo kino filmus: „Madam diu Bari“ apie revoliuciją Prancūzijoje, giljotinas ir upeliais srūvantį kraują, spiritualistinį trilerį „Paslaptingos rankos“. Iš Nikolajaus akių dingo gyvybė, veidas sulyso ir susiraukšlėjo. Aleksandros elgesys tebebuvo įžūlus, bet, mokytojo Gilijaro manymu, „iš jos apniukusio veido buvo matyti, kiek ji prisikentėjo. Skausmas išties buvo nepakeliamas“. Greta imperatorienės nuolatos būdavo Vyrubova, mat Aleksandra pareikalavo, kad jos draugė iš savo namelio persikeltų į Aleksandro rūmus – ji baiminosi, kad piktavaliai nenužudytų ir Vyrubovos. Dar viena imperatorienės paguoda buvo Rasputino šmėkla. „Jis vis dar šalia mūsų“, – rašė ji.

Marijos teatre buvo suvaidinta Čaikovskio „Miegančioji gražuolė“; pagrindinę partiją šoko Smirnova. Jos arabeskos buvo tokios pat fantastiškos kaip ir parteryje iš lūpų į lūpas perduodamos istorijos: Aleksandrą uždarys į vienuolyną, žymus karo lakūnas kapitonas Kostenka sudaužys savo lėktuvą į imperatoriškąjį limuziną. „Grįžome į Bordžijų laikus“, per pertrauką šnibždėjo Italijos ambasados konsulas. Kažkas

nugirdo, kad didieji kunigaikščiai Romanovai tariasi priversti carą atsisakyti sosto caraičio ir regento naudai. Aleksandra taip pat rezgė sąmokslus: šįkart jos akys užkliuvo už pernelyg liberalaus Trepovo. Ministrą pirmininką pakeitė ligotas septyniasdešimtmetis kunigaikštis Nikolajus Golicynas, „geraširdis rusų dvarininkas ir senas silpnavalis“; jis iš paskutiniųjų atsisakinėjo siūlymo, tvirtindamas, kad „visiškai nesugebės“ pateisinti pasitikėjimo, tačiau apdairiai perspėjo Nikolajų, kad Maskvos pulkų karininkai atvirai grasina paskelbti kitą carą, ir pelnė jo malonę. Nikolajus įsakė kunigaikščiui imtis šių pareigų. „Mudu su imperatoriene žinome, kad mes – Dievo rankose, – pasakė valdovas. – Jo valia bus įvykdyta!“ Į carą, maldaudamas atleisti iš pareigų ir nukelti nuo pečių „nepakeliamą tarnystės mano sąžinei prieštaraujantiems įsakymams naštą“, kreipėsi švietimo ministras grafas Pavelas Ignatjevas, trisdešimt metų ištikimai tarnavęs Nikolajui. Atsakymo teko laukti visą savaitę. Caras leido jam išeiti, tačiau neištarė nė vieno padėkos žodžio.

Teisingumo ministeriją dabar jau miręs senuolis buvo pažadėjęs Nikolajui Dobrovolskiui, jeigu šis padėsiąs nuslopinti vokiško cukraus skandalą. Simanovičius sakė „manęs, jog tapęs ministru šis iš dėkingumo išpildys visus mano norus“, bet klydo. Dobrovolskis nesutiko paleisti vėl areštuoto bankininko Rubinšteino. Simanovičius pakvietė į

pagalbą Protopopovą; šio ginčas su Dobrovolskiu telefonu buvo aršus, bet nedavė jokių rezultatų. Naujasis teisingumo ministras puikiai žinojo, „kaip caras vertina mirusiojo – Rasputino – nurodymus", todėl jautėsi saugus ir nepažeidžiamas. „Susiklosčius tokioms aplinkybėms, – pasakojo Simanovičius, – nusprendžiau griebtis savo seno ir patikrinto metodo – kyšio. Protopopovas sutiko". Taigi vidaus reikalų ministras pro pirštus žiūrėjo į teisingumo ministro papirkimą. Madam Rubinštein paėmė iš banko 100 000 rublių grynais. Netrukus jos vyras buvo paleistas iš kalėjimo ir perkeltas į sanatoriją.

Nė skatikas iš Rubinšteino kyšio pinigų nenubyrėjo Rasputino išlaikytinimas; Simanovičius žadėjo, bet nepadėjo savo mirusio draugo vaikams. Marija Rasputina sakė, kad jos tėvas paliko vos 3000 rublių – maždaug 300 svarų sterlingų, arba 1400 dolerių pagal tų laikų kursą. Menkniekį, palyginti su tais milijonais, kuriuos jis padėjo susikrauti kitiems. Jos kraitis, kurį senuolis laikė stalo stalčiuje, dingo. Imperatorienei teliko pačiai iš savo asmeninės slaptos piniginės išsiųsti visiems trims Rasputino vaikams po 30 000 rublių.

Ochranka tebedirbo. Ji skleidė gandus, esą Rasputinas palaidotas kažkokiame nežinomame vienuolyne Urale, ir rinko faktus. Sausio 9 d., per Kruvinojo sekmadienio metines, agentai apskaičiavo, kad sustreikavo 300 000 darbininkų. Maskvoje, Teatro aikštėje, pirmą kartą karo metu buvo iškelta raudona vėliava. Sausio 28 d. Ochranka išpranašavo, kad „ne už kalnų nepaprasto svarbumo įvykiai, neapsakomai paveiksiantys Rusijos valstybingumą". Sostinėje rezidavo rekordinis karių skaičius – 170 000, bet daugelis buvo iš fronto grįžusios kontuzijos aukos, atsarginiai arba agitatoriai, pasiųsti į armiją iš fabrikų – jų tikslas buvo kurstyti sumaištį. Net kazokai buvo šauktiniai, ne savanoriai. Ochranka pastebėjo, kad tarp jų yra „daug žalių, neapmokytų, netinkamų malšinti neramumus".

Protopopovo ausys buvo kurčios perspėjimams. Dieną ministras būdavo užsiėmęs – pats atsakinėjo begalei pataikūnų ir prašytojų, atsiuntusių jam kalėdinius bei naujametinius sveikinimus. Naktį dalyvaudavo spiritizmo seansuose ir bendraudavo su Rasputino šmėkla – „kiekvieną vakarą ištisas valandas" praleisdavo užsidaręs su kunigaikščiu Kurakinu, kumpanosiu burtininku, „klausydamasis didingų mirusio žmogaus žo-

džių", kuriuos paskui persakydavo Aleksandrai. Vėliau Protopopovas neigs, kad jam buvo pavykę prikelti Rasputino dvasią, bet per kryžminę apklausą prisipažins imperatorienei visuomet sakydavęs, jog pavykę, nes tuomet ji pralinksmėdavusi.

Vasario 10 d. Nikolajų su Aleksandra aplankė caro vaikystės draugas Sandro – didysis kunigaikštis Aleksandras Michailovičius. Jis atvežė savo paties rašytą laišką: „Gyvename pačiais pavojingiausiais Rusijai laikais... Visi tai jaučia: vieni protu, kiti širdimi, treti dvasia... Kažkokios jėgos veda jus, o tai reiškia ir Rusiją, į visišką žlugimą... Šiandien revoliuciją rengia vyriausybė. Žmonės to nenori, bet vyriausybė visais įmanomais būdais stengiasi padidinti nepatenkintųjų skaičių ir jai tai puikiai sekasi. Būtent mes, viršesnieji, statome precedento neturintį spektaklį, kuris vadinasi revoliucija". Padėties analizė buvo tiksli. Didysis kunigaikštis pabandė ją aptarti prie Aleksandros lovos – pastaruoju metu imperatorienė dažnai gulinėjo. „Kai būsite ne toks susijaudinęs, – pasakė ji iš pykčio prikimusiu balsu, – pripažinsite, kad aš buvau teisi". Nikolajus nepratarė nė žodžio, tik be paliovos rūkė.

Vasario 14 d. sustreikavo devyniasdešimt tūkstančių žmonių – juos vedė milžiniškos Putilovo mašinų gamyklos darbininkai. Mieste dislokuoti kariuomenės daliniai tapo nebevaldomi. „Kautis turėtumėt ne čia, – šūktelėjo policininkams grupė jaunesniųjų leitenantų. – Jus, storapilvius, reikėtų išsiųsti į frontą". Tą dieną vėl susirinko Dūma. Revoliucijos dvasia jau sklandė ore. Vasilijus Šulginas, deputatas monarchistas, kurio taip nekentė Aleksandra, suprato, kad artėjančio siaubo nuojauta ir beviltiškumo suvokimas išsunkė iš debatų dalyvių visas emocijas. „Už baltų salės kolonų šiepiasi Beviltiškumas, – sakė jis, – ir šnabžda: „Kodėl? Kam? Ar ne vis viena?" Nedidelė porcija bulvių, prieš karą vertinama penkiolika kapeikų, dabar kainavo mažiausiai aštuonis kartus brangiau. Panikos apimti žmonės pirko ir kaupė džiūvėsių atsargas. Restoranai paleido orkestrus. Temperatūra nukrito iki dvidešimt dviejų laipsnių žemiau nulio.

Vasario 20 d. rytą Nikolajus pasakė Golicynui ketinąs paskelbti, jog imsis formuoti Dūmai atsakingą vyriausybę. Vakare ministrą pirmininką vėl pakvietė į rūmus; šįkart caras pranešė išvykstąs į Stavką ir naujos vyriausybės nebeskelbsiąs. Po pietų Nikolajus buvo kalbėjęsis su imperatoriene; ši neatsisakė patvaldystės. Golicynas juto, kad Nikolajus ne važiuoja į Stavką – jis ten bėga.

Tačiau carui nepavyko pabėgti nuo dviejų žmoną persekiojusių ma-

nijų. „Mūsų brangusis Draugas kitame pasaulyje meldžiasi už tave, dabar dar arčiau mūsų, bet aš taip norėčiau išgirsti Jo guodžiantį & drąsinantį balsą, – rašė Aleksandra vasario 22 d., pridėdama paskaitą apie patvaldystę: – Meiluti, būk tvirtas, rusams reikia tavo tvirtybės – tu ir taip kiekviename žingsnyje skleidi meilę & gerumą – dabar tegul jie pajunta tavo kumštį, patys to prašosi. Pastaruoju metu daugelis kalba, kad mums reikia botago. Keista, bet tokia slavų prigimtis... Jie privalo išmokti bijoti tavęs, meilės negana. Nors vaikas dievina savo tėvą, jis turi bijoti jo pykčio. Karštai tave bučiuoju & glostau tavo pavargusią galvą... Pajusk, kaip mano rankos tave apkabina, mano lūpos švelniai liečia tavąsias. Amžinai kartu, per amžius neišskiriami".

„Būk tvirtas, meiluti, neleisk jiems atimti iš tavęs to, kas tau priklauso", – žodžiai, tokie panašūs į tą pirmąją žinutę, kurią Aleksandra prieš dvidešimt dvejus metus įrašė Nikolajaus dienoraštyje prie jo tėvo mirties patalo. O carą „dievinantys vaikai" – jo žmonės, išgirdo ambasadorius Paleologas, bent jau Maskvoje ketino nušvilpti savo tėvelį, jeigu jis drįsiąs pasirodyti viešai. Imperatorienę jie sudraskysią į skutelius.

Vasario 23 d. vaikai susirgo tymais. „Tiesiog nuostabu, Olga & Aleksejus – abu serga tymais, Olgos veidas visas išbertas. Mažylį labiau kamuoja gerklė – jis smarkiai kosti, jam skauda akis, – rašė imperatorienė vyrui. – Jie guli tamsoje". Tą ketvirtadienį buvo tarptautinė moters diena. Ankstyvą rytą Nevos siūlų gamyklos moterys išgirdo, kaip gatvėje, reikalaudami duonos, skanduoja demonstrantai. „Į gatvę! Mums jau gana!" – pratrūko gamyklos merginos. Jos išėjo į lauką ir ėmė mėtyti sniego gniūžtes į kaimyninio Nobelio mašinų fabriko langus – kvietė vyrus. Visi susikabino už parankių ir nužygiavo. Po pietų pertraukos demonstrantai ėmė belstis į milžiniško arsenalo amunicijos fabriko vartus ir langus; netrukus į gatvę pasipylė ir šio fabriko darbininkai. Popietė buvo šilta, tirpo sniegas. Demonstrantai puldinėjo tramvajus, liepdavo mašinistams sustoti, išlaipindavo keleivius ir apversdavo tuščius vagonus. Pavakare jie jau buvo Nevos prospekte; kardais ir bizūnais ginkluota raitoji policija ir kazokai išvaikė maištininkus, tačiau vos raiteliai nujojo, šie vėl susibūrė. Ochrankos vyrai pastebėjo, kad miniose dirbantys agitatoriai nebesivargina slėpti veidų – nebeužsitraukia ant akių kepurių, kaip darydavo anksčiau. Jie vis labiau drąsėjo.

Jaunas teisininkas socialistas, vardu Aleksandras Kerenskis, Dūmoje prabilo apie badaujančias moteris, „kurioms badas jau seniai tapo vieninteliu caru". Jo manymu, seniai reikia padaryti tai, „ką antikos laikais padarė Brutas" – atviras kvietimas nužudyti cezarį, carą. Vėlai naktį tuščiu Nevos prospektu namo važiavo Aleksandras Protopopovas. Admiraliteto špilio švyturys nudažė sniegą geltonai. Ministrą buvo apėmusi liguista euforija – jis manė, jog vyriausybė laimi. „Dvidešimt trečioji diena visai nebuvo tokia jau bloga, – rašė Protopopovas dienoraštyje. – Keli policininkai sužeisti, bet niekas nešaudė".

Vasario 24 d. Aleksandra carui rašė: „Petrograde streikai – sustreikavo 80 000 darbininkų, prie kepyklų nusidriekė alkanųjų eilės. Mieste neužtenka duonos". Dar pridūrė, jog tikisi, kad Kedrinskis – taip ji vadino Dūmos deputatą – bus pakartas. Nikolajus nusiuntė Aleksandrai ir Aleksejui Belgijos karaliaus ir karalienės ordinus. Caras galvojo apie sūnų – „jis bus toks patenkintas gavęs naują kryželį!" Ryte 2000 žmonių minią apsupo kazokai. Minioje buvo beveik vienos moterys. „Mūsų vyrai, tėvai ir broliai fronte! – šaukė jos. – Jūs juk irgi turite motinas, žmonas, seseris, vaikų". Raiteliams buvo įsakyta pulti, tačiau jie tik jodinėjo aplink minią, kuri sveikino juos garsiais *ura*. Dūmos deputatas klausė savęs, kas įvyko, kad demonstrantai sveikina kazokus. Vėlyvą popietę policija apskaičiavo, kad streikuoja jau 200 000 darbininkų.

Vakare Aleksandra parašė dar vieną laišką. „Vakar Vasiljevsko saloje ir Nevos prospekte kilo riaušės, nes keletas vargšų apmėtė akmenimis, nuniokojo Filipovo kepyklą. Pakviesti kazokai". Filipovo kepykla, garsėjusi puikiais kreminiais tortais ir šokoladiniais pyragaičiais, buvo nusiaubta. „10 val. buvau aplankyti Anios [Vyrubovos] (ji turbūt taip pat serga tymais)... Vaikštau iš kambario į kambarį, nuo lovos prie lovos". Nikolajus atsakė – šįkart buvo labiau atsipalaidavęs: „Mano smegenys čia pailsi – nei ministrų, nei varginančių klausimų, reikalaujančių apmąstymo; manau, tai gerai, bet tik mano smegenims. Širdis kenčia nuo išsiskyrimo". Vakare caras žaidė domino.

Vasario 25 d. Michailas Rodzianka atvyko susitikti su ministru pirmininku Golicynu ir pareikalavo, kad šis atsistatydintų. Golicynas parodė jam dekretą, įgalinantį jį paleisti Dūmą; šį dokumentą prieš išvykdamas į Stavką buvo pasirašęs caras ir liepęs ministrui pirmininkui prireikus nedelsiant juo pasinaudoti. „Laikau jį kraštutiniam atvejui", – pasakė senasis Golicynas, bet abu vyrai suvokė, jog Dūma nekreips į šį dokumentą jokio dėmesio – jau per vėlu. Kazokai broliavosi su minia.

„Tai chuliganų judėjimas, berniukų ir mergaičių, lakstančių gatvėmis ir šūkaujančių neva trūksta duonos – kad tik sukeltų daugiau sumaišties, – Rasputino dvasios nuraminta rašė Aleksandra. – Jeigu lauke būtų labai šalta, jie visi tikriausiai sėdėtų namie, bet, manau, viskas taip praeis ir nurims". Bet gatvėse buvo ne blogo elgesio berniukai, o kareiviai iš tų pačių dalinių, kurie išgelbėjo dinastiją 1905-aisiais. Tą popietę kazokas nušovė karininką, vadovavusį raitosios policijos būriui prie Nikolajevsko geležinkelio stoties. Kavalerijos eskadronas, vis dar ištikimas carui, atsiųstas iš Carskoje Selo, Nevos prospekte nužudė devynis demonstrantus. Policijos būriai dar pajėgė areštuoti pačius aršiausius maištininkus, bet minios kartais išgelbėdavo suimtuosius. Ne vienas policininkas buvo sumuštas, kai kurie, nenorėdami kristi į akis, persirengė civiliais drabužiais arba apsivilko kareiviškus paltus.

Vasario 26 d. per rytines pamaldas Nikolajų pakirto stiprus skausmas krūtinėje. Jį visą išmušė prakaitas. Paskui skausmas atlyžo, „staiga pranyko, vos atsiklaupiau priešais Šventosios Mergelės atvaizdą". Karo ministras įspėjo jį, kad kareiviai nepaklūsta įsakymams šaudyti į maištininkus. Kai kurie pereina į revoliucionierių pusę. Nikolajus pasiuntė telegramą generolui Chabalovui, garnizono viršininkui. „Įsakau iki rytojaus numalšinti visus neramumus sostinėje, – rašė caras. – Jie neleistini tokiu sunkiu karo su Vokietija ir Austrija metu. Nikolajus". Ir išėjo pasivaikščioti. Chabalovui visai nebuvo linksma. Telegrama negalėjo numalšinti sukilimo. „Kai žmonės šaukė: „Duokite mums duonos!", mes davėme jiems duonos, ir to pakako, – kalbėjo jis apie geresnius laikus. – Bet kai ant vėliavų užrašyta „Šalin patvaldystę!", kokia duona galėtų juos nuraminti?"

Vienintelė Aleksandra neprarado pasitikėjimo savimi. „Jie sako, kad dabar viskas kitaip nei 1905-aisiais, nes dabar visi tave dievina & nori tiktai duonos", – rašė ji Nikolajui. Ankstyvą popietę imperatorienė nuėjo pasimelsti prie Rasputino kapo, o paskui vėl sėdo rašyti. „Man atrodo, kad viskas bus gerai. Saulė taip skaisčiai šviečia... jaučiu tokią ramybę ir taiką prie brangaus Jo kapo. Jis mirė, kad mus išgelbėtų". Jai berašant, 15.30 val. Nevos prospektu Jekaterinos tilto link lėkė greitosios pagalbos automobiliai, išsiųsti rinkti žuvusiųjų ir sužeistųjų, kuriuos pakirto Pavlovsko gvardijos mokomojo dalinio kulkos. Miesto centre lyg

„sausas ir nesiliaujantis krušos barbenimas į lango stiklą“ aidėjo šūviai. Šeštą valandą vakaro kai kurie Pavlovsko gvardiečiai pradėjo įkalbinėti gvardijos draugus liautis žudžius demonstrantus, o patys nušovė mėginusį juos sulaikyti policininką. Netrukus juos pasivijo pulkininkas Ekstenas ir įsakė grįžti į kareivines, tačiau jaunuoliai išsitraukė kardus ir nukirto jam galvą. Maištininkus nuginklavo ir areštavo Preobraženskio gvardijos dalinys; devyniolika gvardiečių buvo uždaryti Petropavlovsko tvirtovėje – jų laukė karo lauko teismas ir mirties bausmė.

Tą vakarą kunigaikštienė Leona Radzivili surengė prašmatnų pobūvį – jos namai buvo nutvieksti šviesos, svečius aptarnavo liokajai pudruotais perukais. Miesto gubernatorius vylėsi, jog krizė praėjo; ištikimi daliniai pasiekė „nuostabių rezultatų“. Kiti nebuvo tokie optimistai. Aleksandro teatro trupė nedidelei auditorijai vaidino Lermontovo „Maskarado“ premjerą su gedulingu rekviem paskutiniajame veiksme nunuodytai pagrindinei veikėjai. „Negi esame paskutiniosios režimo nakties liudininkai?“ – paklausė Moriso Paleologo kompanionas, kai jiedu drauge važiavo namo. Ochrankos agentas Limoninas manė, jog viskas laikosi tik ant netvirtų karinių dalinių. „Jeigu kareiviai atsisuks
 prieš vyriausybę, mūsų šalies niekas nebeišgelbės“, – raportavo jis.

Vasario 27 d. gerai apsiginklavę Volynskio gvardiečiai išsirikiavo rytiniam paradui. Naktį jie sušaukė susirinkimą ir nutarė daugiau nesielgti kaip „budeliai“ – buvo pasirengę „prisijungti prie žmonių“. Savo viršininką kapitoną Laškevičių jie pasitiko ne įprastu paklusniu „Jūsų paslaugoms“, o energingu „Ura!“ ir pranešė jam, jog nešaudys į žmones. Tada paprašė, kad kapitonas išeitų. Jam kertant pratybų aikštę, nuaidėjo šūvis. Kariai stebėjo, kaip jų kapitonas „staiga plačiai išskėtė rankas ir veidu krito ant žemės, į sniego pusnį“.

Kad išvengtų baudžiamojo būrio, vyrai turėjo skubėti į maištą įtraukti kuo daugiau kitų dalinių, tad nedelsdami nužygiavo į Preobraženskio gvardiečių pratybų aikštę ir išsivedė ten besitreniravusius batalionus. Karininkai ir puskarininkiai drebėjo „prigulę prie žemės, sušokę į griovius, susigūžę už šiukšlių krūvų, malkų rietuvių, slėpėsi, bėgo, šliaužė“. Jie gelbėjosi nuo savo pačių vyrų.

Ochrankos štabo stenografė, užrašinėdama agentų raportą apie neramumus, taip jaudinosi, kad klaidingai įrašė metus: 1817 m. vasario 27 d., 9.00 val. ryto. 10.00 val. gatvėse jau buvo dešimt tūkstančių maištininkų. 11.30 val. Jungtinių Valstijų ambasadorius Deividas Frensis paskambino į užsienio reikalų ministeriją, norėdamas paprašyti, kad prie ambasados

būtų pastatytas sargybinis, kuris apgintų viduje pasislėpusius karininkus. Tarnautojas pažadėjo perskambinti. Skambučio ambasadorius taip ir nesulaukė; tai buvo paskutinis amerikiečių kontaktas su Rusijos imperijos užsienio reikalų ministerija. Aleksandra įsakė, kad rūmų koridoriais visą rytą būtų nešiojama ikona ir giedamos maldos už sergančius vaikus. Jos tarnas išgirdo kažkokį kareivį niurnant: „Tu trypi žmones, bet nešioji stabus".

13.03 val. imperatorienės nervai neišlaikė. Visą sąmoningą gyvenimą ji gynė patvaldystę; Aleksandros politinę filosofiją buvo galima išreikšti trimis žodžiais: *pas de concessions**. O dabar Nikolajui į Stavką ji telegrafavo: „Nuolaidos būtinos. Sukilimas tęsiasi. Daug dalinių perėjo į revoliucionierių pusę". Caras neatsakė. Jis kaip įpratęs po pietų išėjo pasivaikščioti keliu, besidriekiančiu palei Dneprą į Oršą.

Degė teismų rūmai; minia supjaustė gaisrininkų žarnas. Aleksandras Kerenskis – nepaisant imperatorienės norų sveikas ir gyvas – skubėjo į Dūmą. Daliniai įsiveržė į Krestų ir Litovsko kalėjimus ir išvadavo belaisvius; iš Litovsko išėjo trys tuzinai moterų kalinių, apsivilkusių kalėjimo apsiaustais, ir nušlepsėjo per sniegą, avėdamos tik medžiaginėmis šlepetėmis. Minioje pastebėtus policininkus sugaudavo ir nužudydavo. „Mačiau mūsų gatvėje žmogų, baltą kaip popierius, jį ištempė, – rašė kažkoks mokinukas. – Jis dėvėjo *šinelį*, policininko milinę, ir *papachą*, pilką kailinę kepurę... jį nusivedė ir už kampo nušovė". Slaptosios policijos viršininkas Aleksejus Vasiljevas, tas pats, kuris taip puikiai sutarė su Rasputinu, paskambino iš savo buto į štabą ir liepė pavaldiniams eiti namo. Jiedu su žmona pabėgo – apdairiai buvo įsigiję pasus su netikromis pavardėmis. Iš vidaus reikalų ministerijos pabėgo Aleksandras Protopopovas. Kartus su savimi jis pasiėmė lagaminą su brangiais dokumentais: imperatorienės ir imperatorienei rašytais laiškais bei policijos darytomis nuotraukomis, kuriose buvo nufotografuotas Rasputino lavonas.

Pavakary Amerikos karinio jūrų laivyno atašė kapitonas MakKalis pranešė matęs ramiai išjojantį kavalerijos pulką – kareiviai „paliko miestą maištininkų valiai". Jekaterinos salėje Tauridės rūmuose buvo suformuota taryba – pirmoji nuo pat 1905 m. Jai prisistatė purvini, susitaršę maištininkai: „Mes iš Pavlovsko... Litovsko... išminuotojai... šauliai... suomiai". Pulkai išsibėgiojo.

* Jokių nuolaidų (*pranc.*).

Nikolajus Mogiliove vakarieniavo su įgulos viršininku. Paskambino didysis kunigaikštis Michailas, bet caras kalbėtis su broliu nepanoro. Ragelį paėmė įgulos vadas, generolas Michailas Aleksandrovičius. Didysis kunigaikštis maldavo paleisti kabinetą. Nikolajus nesutiko. Jis pareiškė 2.30 val. nakties imperatoriškuoju traukiniu vykstąs į Carskoje Selo. Palydovinis traukinys į kelionę buvo parengtas tik antradienį, vasario 28 d. 5.00 val. ryto; pirmasis traukinys, išvykęs prieš valandą, buvo priedanga. Po valandos Tauridės rūmuose miegojusį metraštininką Nikolajų Suchanovą prižadino kareiviai, durtuvais triukšmingai iš rėmų pjaunantys garsųjį Iljos Repino tapytą Nikolajaus portretą.

Ištikimo carui dviratininkų dalinio būrys atremdinėjo maištininkų atakas iki pat vėlaus vasario 28 d. ryto. Tada jiems vadovavęs karininkas įsakė nutraukti ugnį ir išėjo į minią norėdamas užtarti savo vyrus, tačiau vos spėjo ištarti, jog šie kovėsi tik paklusdami jo įsakymams, buvo nušautas tiesiai į širdį. Iš buvusios caro meilužės balerinos Matildos Kščesinskajos dvaro vagys kariniais sunkvežimiais vežė tonas anglies. „Astorijos" viešbutis buvo nusiaubtas. Gatvėmis nevažinėjo nei karietos, nei tramvajai. Madingoms damoms, kurios ryždavosi išeiti iš namų, tekdavo sėstis į žemas valstietiškas roges, ant kurių dugno boluodavo tik šiaudų kuokštas. Aleksandrą Protopopovą sučiupo ir atgabeno į Tauridės rūmus; ministro veidas buvo „siaubingai išvargęs, akys įkritusios", ūsai drebėjo. Jį pastebėjusi minia tiesiog suakmenėjo iš neapykantos, tačiau Protopopovą vis dar saugojo policija.

Jaunuoliai ropštėsi ant vaistinių ir parduotuvių, tiekiančių prekes Romanovams, fasadų, mėtė į laužus medinius dvigalvius imperatoriškuosius erelius ir monogramas. Morisas Paleologas pamatė vieną iš garsiųjų „etiopiečių", kurie, užsimovę raudonas kelnes, įsispyrę į riestanosius batus, ant galvų užsidėję baltus tiurbanus, nes dėvėdami civilius drabužius jausdavosi it nesavame kailyje ir nuolat skųsdavosi, saugojo caro kabineto ir imperatorienės buduaro duris. Iš tiesų tai buvo juodaodis amerikietis Džimas Herkulis, ką tik grįžęs iš atostogų Valstijose ir parvežęs vaikams lauktuvių keletą stiklainių su guavos džemu. Grafas sumurmėjo ambasadoriui apie maištininkus: „Jie tiek daug matė to, ko neturėjo matyti. Jie pernelyg daug žino apie Rasputiną".

Nikolajus traukinyje pabudo vėlai ir pusryčiavo tik 10.00 val. Pagrin-

dinėje kiekvienos provincijos geležinkelio stotyje jo laukdavo gubernatorius, atėjęs pareikšti pagarbos valdovui. 15.00 val. Nikolajus pasiuntė imperatorienei telegramą iš Viazmos, sakydamas, kad „siunčia daug karių iš fronto" ir kad oras pasakiškas.

Tą pačią popietę maištininkų sunkvežimiai pasiekė Carskoje Selo. Aleksandra buvo užsiėmusi – prižiūrėjo tymais sergančius vaikus ir Vyrubovą. „Ji vis pasirodydavo prie mano lovos, – prisiminė Vyrubova, – tai sutaisydavo gėrimą, tai papurendavo pagalves, tai kalbėdavosi su gydytoju". Vakare sukilo vietos garnizonas ir atidarė kalėjimo vartus. Parke įsiplieskė nedidelis konfliktas su rūmų sargyba. Aleksandra su Marija išėjo pasveikinti gynėjų ir pakvietė juos grupelėmis užeiti į vidų išgerti arbatos ir sušilti. Parke aidėjo iš miesto sklindančios dainos, muzika, šūviai.

Netrukus po vidurnakčio nedidelėje Malaja Višeros stotyje už devyniasdešimties mylių nuo sostinės caro traukinys buvo sustabdytas. Geležinkelio vežimėliu sprukęs karininkas perspėjo, jog kita stotis jau maištininkų rankose. Pažadintas Nikolajus sutiko grįžti atgal į Pskovą, kurį pasiekė kovo 1 d. 19.00 val.

Ankstų kovo 2 d., ketvirtadienio, rytą į Dūmos komiteto kabinetą įsiveržė Aleksandras Gučkovas. Ką tik buvo nušautas greta jo automobilyje sėdėjęs jaunas žemvaldys – vien dėl to, kad dėvėjo karininko uniformą. Taip daugiau tęstis nebegali, kalbėjo Gučkovas. Nikolajus privalo tuoj pat atsisakyti sosto. Vasilijus Šulginas sutiko palydėti jį į Pskovą ir pamėginti įkalbėti carą nusileisti. Jiedu sėdo į krauju aptaškytą Gučkovo automobilį, nuvažiavo į šio namus ir drauge surašė sosto atsisakymo akto juodraštį. Tuomet nuvyko į geležinkelio stotį ir įsakė stoties viršininkui paruošti traukinį – lokomotyvą ir vieną vagoną – kelionei į Pskovą.

Kovo 2 d. Aleksandra vėl parašė Nikolajui; imperatorienė nežinojo, kur jis, tad liepė kazokams prisisiūti laišką prie kelnių apsiuvo ir pasistengti surasti carą. Ji vis dar kovojo prieš konstituciją. „Norėjau pasiųsti aeroplaną [*sic*], – rašė ji, – bet visi dingo... Man širdis plyšta pagalvojus, kokias kančias & nusivylimus tau tenka kęsti vienui vienam – mes nieko apie tave nežinome & tu nieko apie mus nežinai... Jie aiškiai nenori leisti tau mane pamatyti, todėl visų svarbiausia – nesutik pasirašyti jokio dokumento, konstitucijos ar kokio nors kito košmaro – bet tu ten visai vienas, be savo kariuomenės, kaip pelė spąstuose, ką tu gali padaryti? O jeigu jau sutikai padaryti kokias nors nuolaidas, žinok, kad

jokiais būdais nesi įsipareigojęs jų vykdyti, nes jos buvo išgautos niekingu būdu". Tuos pačius žodžius mėgo kartoti Rasputinas – caras gali duoti žodį, gali jį ir atsiimti, kaip mažas berniukas, kuris ką nors žadėdamas sukryžiuoja pirštus. Aleksandra vyrui rašė, kad vaikai ramiai miega tamsoje, liftas jau nebeveikia. Ji jautė, jog „Dievas ką nors padarys... Dūma ir revoliucionierių judėjimas – tai dvi gyvatės, aš tikiuosi, kad jos nukąs viena kitai galvas & viskas išsispręs". Taip ir įvyko, bet per vėlai.

Imperatorienė užsiminė ir apie Rasputiną. „PS, – rašė ji, – dėl mano šventos ramybės nešiok Jo kryžių, net jeigu tau ir nepatogu".

Nikolajus klausėsi kariuomenės vadų patarimų. Jie vienu balsu patarė jam atsisakyti sosto. Vėlyvą popietę caras iš širdies pasikalbėjo su asmeniniu gydytoju Sergejumi Fiodorovu. Sakė ketinąs išvažiuoti į Krymą ir atsidėti sūnaus auklėjimui. Gydytojas suabejojo, ar atsisakiusiam sosto žmogui bus leista auginti sūnų. Caras apstulbo. Jis prabilo apie berniuko sveikatą. Rasputinas buvo jį įtikinęs – jeigu Aleksejus sulauks septyniolikos, visiškai pagis. Fiodorovas jam švelniai priminė, kad dabar, kai Rasputinas nebegali daryti stebuklų, vaikas gali mirti bet kurią akimirką. „Tuomet aš negaliu skirtis su Aleksejumi, – pareiškė caras. – Tai ne mano jėgoms". Jis pravirko, paskui sėdo gerti popiečio arbatos. 22.00 val. į Pskovą atvyko Gučkovo ir Šulgino traukinys. Platforma buvo apšviesta mėlynais žibintais. Jiedu nuėjo į žaliu šilku išmuštą imperatoriaus traukinio vagoną saloną ir paaiškino monarchui, kodėl šis privaląs atsisakyti sosto. „Tikrąja to žodžio prasme niekas nebegerbė caro, – rašė Gučkovas. – Sostą supo visiška tuštuma". Buvo atspausdinta nauja atsisakymo akto kopija. Nikolajus pasirašė ją pieštuku, visiškai abejingai, „lyg būtų brūkštelėjęs žinutę draugui arba sudarinėjęs nešvarių skalbinių sąrašą". Parašas buvo padengtas laku.

Kai imperatorienei parodė atsisakymo nuo sosto akto tekstą, ši iš pradžių pareiškė: „Ne, aš tuo netikiu, tai tik paskalos, laikraščių šmeižtas". Supratusi, kad jos garbė, jos didybė, gyvenimas nužudyti kaip ir jos Draugas, palūžo – teįstengė prancūziškai sušnibždėti: „*Abdiqué! Abdiqué!*"*.

* Atsižadėjo (*pranc.*).

Viskas buvo baigta. Kad sunaikintų Grigorijaus Rasputino palaikus, revoliucijai prireikė savaitės. Kovo 9 d. jo kūną ekshumavo priešlėktuvinio diviziono, dislokuoto imperatoriškajame Carskoje Selo parke, nariai. Užduočiai vadovavo artilerijos karininkas Klimovas. Rasputino veidas buvo pajuodęs; ant jo krūtinės kariai išvydo ikoną su Vyrubovos, Aleksandros ir keturių jos dukterų įrašais. Kūną įdėjo į dėžę, į kurią kadaise buvo supakuotas pianinas, ir slapta nuvežė į imperatoriškąsias arklides Petrograde. Kitą dieną pakrovė į sunkvežimį ir išvežė iš Petrogrado Lesnajos keliu.

Sunkvežimiu važiavo aštuoni vyrai: laikinojo Dūmos komiteto, kuris buvo suformuotas kaip revoliucinė vyriausybė, atstovas Koupčinskis, Šešioliktojo ulonų pulko kapitonas V. Kolocijevas ir šeši studentai milicininkai iš Petrogrado politechnikumo. Jie pasirašė raštišką patvirtinimą, kad sudegino kūną pakelėje netoli Pargolovo miško ir kad aplinkui „nebuvo nė vieno pašalinio asmens, išskyrus pasirašiusiuosius“.

Galbūt pats likimas lėmė, jog net ir šis paskutinis pasakojimas apie Rasputiną pasirodė esąs neteisingas. Koupčinskis vėliau prisipažino, jog Aleksandras Kerenskis, netrukus tapęs laikinosios vyriausybės vadovu, buvo įsakęs perlaidoti kūną užmiestyje, kokioje nors į akis nekrintančioje vietoje. Bet Lesnajos kelyje sunkvežimis sugedo. Susirinko minia. Žmonės atėmė dėžę, atidarė ją, tikėdamiesi rasti aukso, ir išvydo lavoną. Koupčinskis nusprendė nedelsiant sudeginti kūną. Jo vyrai nupjovė keletą medžių, sukrovė laužą, apipylė kūną benzinu ir tiesiog pakelėje padegė.

Pelenus išnešiojo vėjas, sugėrė purvas.

DVIDEŠIMT DEVINTAS SKYRIUS

Po tvano

Kadaise imperatorienė norėjo, kad Aleksandrą Kerenskį pakartų. Tačiau jos ir kitų Rasputino aplinkos žmonių gyvenimas buvo saugus tik aštuonis porevoliucinius mėnesius – tol, kol valdžioje buvo nuosaiki Kerenskio vadovaujama laikinoji vyriausybė. Tiesa, ir tuomet netrūko nei areštų, nei tyrimų. Nikolajus su Aleksandra buvo laikomi Aleksandro rūmuose. Kerenskis aplankė juos ir įsitikino, kad jiedu anaiptol nėra pabaisos. Caras pasirodė „malonus, kiek nerangokas gvardijos pulkininkas, visai paprastas žmogus, išskyrus nuostabias mėlynas akis“. Aleksandra buvo nudrėbta iš kietesnio molio, „gimusi imperatorienė, išdidi ir nepalenkiama, puikiai žinanti, jog turi teisę valdyti“. Vyrubova buvo uždaryta ne tokioje malonioje aplinkoje – Petropavlovsko tvirtovės vienutėje. Ją nuodugniai apžiūrėjo medikų komisija ir paaiškėjo, kad ji tebėra skaisti.

Imperatoriškosios šeimynos niekas nelietė; pirmieji revoliucionieriai išdidžiai panaikino mirties bausmę. 1917 m. rugpjūčio mėnesį Kerenskis perkėlė buvusius valdovus iš Carskoje Selo į Tobolską, iš dalies dėl jų pačių saugumo, nes Petrogradas ir jo apylinkės darėsi pavojingi. Virš traukinio, gabenusio juos į Tiumenę tuo pačiu keliu, kuriuo taip dažnai keliaudavo Rasputinas, plevėsavo Tekančios Saulės šalies vėliava, jis buvo pažymėtas „Japonijos Raudonojo Kryžiaus misijos“ ženklu. Kerenskis nenorėjo, kad Romanovus išlaisvintų monarchistai ar nužudytų ekstremistai; Rusijos kaimai tapo linčo teismų ir padeginėjimų vieta, „virto Teksasu, – rašė laikraštis *Reč*, – laukiniais vakarais“. Kai garlaivis *Rus*, plukdęs imperatoriškąją šeimyną iš Tiumenės į Tobolską, plaukė pro Pokrovskoję, visi išėjo ant denio pasižiūrėti į kaimą ir iš tolo atpažįstamą dviaukštį Rasputino namą. Išsipildė Draugo pranašystė, jog prieš mirtį valdovai būtinai pamatysią jo namus.

Spalio mėnesį, įvykdę valstybinį perversmą, valdžią užgrobė bolševikai. Šalyje įsiplieskė pilietinis karas. 1918 m. balandžio mėnesį Nikolajų su Aleksandra iš Tobolsko pervežė į Jekaterinburgą. Upės vis dar buvo užšalusios, todėl juos gabeno Ketvirtuoju traktu, tuo pačiu, kuriuo tiek daug kartų buvo važiavęs Rasputinas. Kelias, rašė Aleksandra, buvo „nepasakomai siaubingas, žemė įšalusi, purvas, sniegas, vanduo siekia arklių pilvus, nepakeliamai krato“. Vidurdienį jie sustojo pailsėti Pokrovskojėje. Aleksandra rašė: „Ilgai stovėjome priešais mūsų Draugo namą, matėme pro langus žiūrinčius Jo šeimos narius ir draugus“. Vėliau pas Ni-

kolajų ir Aleksandrą garlaiviu atplaukė vaikai. 1918 m. vasarą bolševikai pradėjo žudyti kiekvieną Romanovą, kurį tik galėjo pasiekti. Birželio mėnesį buvo nušautas caro brolis, didysis kunigaikštis Michailas, o jo kūnas sudegintas liejyklos krosnyje. Liepos mėnesį Jekaterinburge kartu su Aleksejumi, keturiomis dukromis, daktaru Botkinu, trimis tarnais ir Anastasijos numylėtiniu spanieliu buvo nužudyti Nikolajus ir Aleksandra. Nužudytų mergaičių drabužiuose žudikai rado po amuletą su Rasputino atvaizdu. Kitą dieną buvo sumušti didžioji kunigaikštienė Jelizaveta, didysis kunigaikštis Seržas Michailovičius, trys didžiojo kunigaikščio Konstantino sūnūs ir dar gyvi sumesti į anglių kasyklos Alapajevske šachtą: kažkoks valstietis girdėjo juos dainuojančius. Kai baltieji iškėlė kūnus, pasirodė, kad vieno berniuko galva rūpestingai sutvarstyta nosine. 1919 m. sausio mėnesį Petropavlovsko tvirtovėje buvo nužudyti dar keturi didieji kunigaikščiai, tarp jų ir liberalusis istorikas Nikolajus Michailovičius. Jo pranašystė, kad mirsiąs netoli savo protėvių kapų, išsipildė – jie iš tiesų gulėjo netoliese esančiame sobore.

Kai kuriems Romanovams pavyko išsigelbėti. Britų karo laivas nuplukdė našlę imperatorienę Mariją ir jos dukteris didžiąsias kunigaikštytes Ksenija ir Olgą į Vakarus. Našlė imperatorienė grįžo į savo gimtąją Daniją. Ksenija apsigyveno Britanijoje. Olga 1960 m. mirė mažame kambarėlyje virš kirpyklos Toronte, Kanadoje. Pirmasis caro pusbrolis didysis kunigaikštis Sirilas pabėgo į Prancūziją, ten pasiskelbė „visos Rusijos caru" ir iki pat mirties viename Bretanės kaime rengė rūmų priėmimus; jis mirė 193 8 m. amerikiečių ligoninėje Paryžiuje. Didysis kunigaikštis Nikolajus Nikolajevičius, Aleksandros paniekintas Nikolaša, 1929 m. mirė Antibuose, Prancūzijos pietuose; per laidotuves sąjungininkų buvo pagerbtas kaip pridera kariškiui.

Rasputino žudikų – tikrų ir nevykėlių – likimai susiklostė labai įvairiai. Chvostovas ir Beleckis bolševikų teroro metais buvo sušaudyti, prieš tai abu sėdėjo vienoje mirtininkų kameroje. Puriškevičius pilietinio karo metu kovėsi baltųjų pusėje ir mirė pietų Rusijoje nuo dėmėtosios šiltinės. Pabėgęs į Vakarus, Feliksas Jusupovas prarado savo pasakiškus turtus. Kai laimėjo bylą prieš Holivudo MGM kompaniją, jo iždas pasipildė 375 000 dolerių, kurie kunigaikščiui buvo sumokėti dėl šmeižto filme „Rasputinas ir imperatorienė"; Jusupovas mirė Prancūzijoje 1967 m. Moikos rūmai tapo profsąjungų poilsio namais. Didysis kunigaikštis Dmitrijus išsigelbėjo pabėgęs į Persiją. 1926 m. Biarice jis vedė didelių turtų paveldėtoją amerikietę; ketvirtąjį dešimtmetį Flori-

doje prekiavo šampanu. 1941 m., būdamas penkiasdešimties, Davose, Šveicarijoje, mirė nuo tuberkuliozės. Iliodoras išvyko į Niujorką, tapo baptistu ir iš pradžių dirbo Metropoliteno gyvybės draudimo pastato Medisono skvere šveicoriumi. Jis mirė Jungtinėse Valstijose 1952 m. Guseva, jo įrankis kėsinantis nužudyti Rasputiną, po revoliucijos buvo paleista iš beprotnamio; tolesnis jos likimas nežinomas.

Rasputino duktė Marija tapo liūtų tramdytoja, gastroliavo Jungtinėse Valstijose ir galiausiai apsigyveno Los Andžele. Ana Vyrubova iš Petrogrado pabėgo į Suomiją, kur 1964 m. mirė, sulaukusi aštuoniasdešimties metų. Caro jaunystės laikų meilužė Matilda Kščesinskaja trisdešimt metų vadovavo nuosavai baleto mokyklai Paryžiuje ir sulaukė net devyniasdešimties metų. Jos rūmai Sankt Peterburge, kuriuose bolševikai buvo įkūrę savo štabą, tapo Lenino šventove. Balerina Tamara Karsavina, kadaise pažinusi Rasputiną iš jo akių, ištekėjo už britų diplomato ir mirė Londone, sulaukusi devyniasdešimt trejų metų. Kunigaikštį Andronikovą sušaudė raudonieji. Mokytojas Pjeras Gilijaras tapo Lozanos universiteto profesoriumi.

Likimas, tarsi nusprendęs atlyginti kadaise paniekintam vyskupui Hermogenui, lėmė, kad jis užimtų vyskupo Varnavos vietą Tobolske, tačiau 1918 m. jį areštavo bolševikai. Nors Hermogeno parapijiečiai surinko 100 000 rublių už ganytojo išlaisvinimą, raudongvardiečių būrys įmetė jį į Turos upę – visai netoli Rasputino Pokrovskojės kaimo – ir paskandino. Metropolitą Pitirimą Petrograde pakeitė vyskupas Venjaminas, kurį sušaudė raudonieji. Senas Rasputino varžovas vyskupas Antonijus pabėgo į Jugoslaviją ir ėmė vadovauti Rusijos cerkvės užsienyje sinodui.

Iš politikų raudonieji sušaudė Borisą Štiurmerį ir Aleksandrą Protopopovą. Senąjį Goremykiną 1918 m. pagavo ir pasmaugė minia. Suchomlinovas burlaiviu nuplaukė į Suomiją – šįkart jis buvo gerokai iniciatyvesnis nei savo kabinete – ir išvyko į Berlyną. Jo gražioji žmona iškeitė vyrą į gruzinų karininką; raudonojo teroro metais jie abu buvo sušaudyti. Aleksandras Gučkovas, Michailas Rodzianka ir Vasilijus Šulginas, Aleksandros nekenčiami „parlamentaristai“, pabėgo į Vakarus; Šulginas, tiesa, grįžo, iškentė ilgus metus sovietų lageryje ir mirė sulaukęs devyniasdešimt aštuonerių.

Paskutinėmis gyvenimo dienomis, kaip teigė Simanovičius, Rasputinas surašė paskutinį ir neįtikimą dokumentą. Pavadino jį „Grigorijaus Jefimovičiaus Rasputino-Novyj iš Pokrovskojės kaimo dvasia“.

„Rašau ir palieku šį laišką Sankt Peterburge“, – tokie buvo pirmieji dokumento žodžiai.

Jaučiu, kad iki sausio 1 d. atsisveikinsiu su gyvenimu. Noriu, kad Rusijos žmonės, Tėvelis, Rusijos Motinėlė, Vaikai ir visa Rusijos žemė sužinotų tai, ką privalo suprasti. Jeigu mane nužudys paprasti žudikai, o ypač mano broliai rusų valstiečiai, Tau, Rusijos Care, nieko nereiks bijoti, lik savo soste ir valdyk, ir Tau, rusų Care, nereikės baimintis dėl savo vaikų, jie ištisus šimtmečius valdys Rusiją. Bet jeigu mane nužudys bojarinai, didikai, jeigu jie pralies mano kraują, jų rankos liks susitepusios krauju, dvidešimt penkerius metus nenusiplaus jie mano kraujo. Jie paliks Rusiją. Broliai žudys brolius, jie žudys vienas kitą ir nekęs vienas kito, ir dvidešimt penkerius metus šalyje nebus nė vieno didiko. Rusijos žemių Care, jeigu išgirsi skambinant varpą, kuris tau praneš, kad Grigorijus nužudytas, privalai žinoti: jeigu tai tavo giminės atnešė man mirtį, tuomet niekas iš tavo šeimos, tai yra niekas iš tavo vaikų ar giminių negyvens daugiau nei dvejus metus. Juos nužudys Rusijos žmonės. Einu ir jaučiu Dievo įsakymą papasakoti Rusijos Carui, kaip jis privalo gyventi, jeigu aš dingčiau. Privalai mąstyti ir elgtis apdairiai. Galvok apie savo saugumą ir pasakyk giminėms, kad sumokėjau už juos savo krauju. Mane nužudys. Manęs jau nebėra tarp gyvųjų. Melskis, melskis, būk stiprus, galvok apie savo palaimintą šeimyną. Grigorijus.

Simanovičius teigia perdavęs šį laišką imperatorienei ir meldęs ją neparodyti carui. Vėliau Aleksandra grąžino jam laišką. 1934 m., jau gyvendamas Paryžiuje, laiško faksimilę Simanovičius parodė istorikui seniui Bernarui Paresui. Paresas pažodžiui išspausdino jį savo klasikiniame 1939 m. išleistame veikale „Rusijos monarchijos žlugimas“; jis papasakojo, kaip gavo šį dokumentą, bet pridūrė, kad „negaliu laiduoti už nieką daugiau“. Pranašystė siaubingai tiksli – Dmitrijus buvo Romanovas, Jusupovas – kilmingas didikas, ateityje šalies laukė raudonasis teroras, o laiškas tarytum patvirtino Rasputino galią nuspėti ateitį. Ar jis tikrai jį parašė? Dokumentas atrodo apgalvotas, jokių skyrybos klaidų, sakinių struktūra ir prasmė aiški, mintys nenuklysta į lankas, trumpai tariant, laiške nėra jokių Rasputino keverzonėms būdingų požymių – nei vingrybių, nei jam įprasto *staccato*. „Jis kalbėjo beveik nesuprantama Sibiro tarme, – prisiminė Lili fon Den, – vos paskaitė,

rašė kaip keturmetis vaikas“. Geriausiu atveju senuolis šį laišką padiktavo.

Po revoliucijos sudaryta Ypatingoji tyrimo komisija nerado jokių svarių įrodymų, kad Rasputinas buvo chlistas. Ji atleido senuoliui, kad į pirtį ėjo su moterimis. Komisija rėmėsi tuo, jog kai kuriose Sibiro vietose vyrams ir moterims įprasta maudytis kartu. Kad jis dalyvaudavo „naktinėse orgijose“ su kekšėmis ir prašytojomis, buvo patvirtinta, o romanas su imperatoriene – ne. Komisija labai atidžiai išnagrinėjo gandus apie „intymius santykius aukščiausiuose sluoksniuose, ypač tuose, kurie padėjo jam iškilti ir įgauti galios“, tačiau patyrė nesėkmę.

Neiginių sąrašą galima tęsti. Rasputinas nenužudė nė vieno žmogaus. Tie, kurie kėsinosi jį nužudyti, ir tie, kuriems tai pavyko, liko gyvi. Nebuvo savanaudis. Lengvai galėjo susikrauti milijonus, bet gyveno nuomojamame bute sostinėje, o jo vienintelė tikra nuosavybė, namas Pokrovskojėje, nebuvo laimės ieškotojo buveinė. Prietarų varžomoje visuomenėje gyvenantis senuolis nebuvo fanatikas. Nebuvo jis ir vokiečių šnipas; nebuvo – tiek daug „ne“, tačiau yra svarbiausias – jis nebuvo demonas. Blogiausiu atveju buvo piktas, išpuikęs ir pasileidęs. Pyktis kilo iš baimės, kad priešai sunaikins galią, kurią jis taip brangino; išdidumas – iš neapsakomos sėkmės, tiesiog stebuklingos kelionės iš viduramžiškų tamsių Sibiro miškų į modernią pirmojo ryškumo sostinę; pasileidimas, atsižvelgiant į vertintojo moralumą, – iš vidinio ydingumo arba gyvenimo meilės.

Geriausiu atveju Rasputinas buvo žmogiškas ir supratingas. Minios, be atvangos mynusios namo Gorochovajos gatvėje laiptus, smarkiai pasipelnė iš neišmatuojamo senuolio gerumo. Kai galėdavo, jis ir gydydavo. Buvo charizmatiškas – tuomet žmonės tai vadino „dvasios jėga“, „magnetizmu“, „hipnotinėmis galiomis“ – ir visai nepretenzingas. Tuo metu, kai Europoje dar tik plieskėsi karas, Rasputinas pasirodė pakankamai įžvalgus ir suvokė jo pavojų. Dauguma senuolio politinių idėjų – taika, žemė valstiečiams, teisės mažumoms – šūkiai, kuriais sėkmingai pasinaudojo, galbūt net ir įgyvendino Leninas, buvo vienintelė reali revoliucijos alternatyva. Išimtis buvo patvaldystė. Tai ji sukūrė Rasputiną, o tie, kurie norėjo ją išsaugoti, sunaikino jį.

Jie taip padarė, nes manė, jog senuoliui būdingi kraštutinumai – korumpuotųjų iškėlimas į aukščiausius valstybės ir cerkvės postus, gėrimas, moterys, nesibaigiantys skandalai – meta šešėlį sostui ir demoralizuoja tautą. Tačiau iš tiesų pats sostas metė sau šešėlį. Plėšte išplėštos nuolaidos buvo klastingai iškreipiamos. Carui, pasak jo pusbrolio Vilhelmo,

būtų labiau pritikę „gimti kaimo džentelmenu ir auginti ropes"; verčiau taip ir būtų buvę. Asmeniniame gyvenime ištikimas ir padorus, žmonių akivaizdoje Nikolajus nuolat svyruodavo, buvo smulkmeniškas, lengvai išduodavo geriausius savo ministrus. Vienintelė pastovi caro savybė buvo pavydo kurstomas nepasitikėjimas tvirto charakterio žmonėmis. Žodžiais jis pritardavo Rasputinui – to pageidavo imperatorienė; senuoliui žuvus, caro adjutantas generolas Voikovas nusistebėjo, jog „nė karto nemačiau Jo Didenybės veide jokių sielvarto ženklų, veikiau susidarė įspūdis, kad jam palengvėjo". Tai panašu į Nikolajų.

O imperatorienė – kekšė violetiniais drabužiais, reakcijos šaltinis, geležinės valios isterikė – ji ir Rasputinas priklausė vienas nuo kito. Rasputinas be jos tebuvo madingas senuolis. Imperatorienė be jo – fantazijų, silpnos širdies, ilgų lovoje praleistų valandų ir neurastenijos kamuolys. Su senuoliu ji buvo tigrė, apsiginklavusi rykšte ir botagu, beatodairiškai įsiveržusi į politinę šalies areną. Aleksandrai reikėjo Rasputino, ji buvo jam atsidavusi; jų istorija – tai meilės (be sekso) tarp imperatorienės ir šamano istorija, išpurenusi Rusijoje dirvą revoliucijai, o po jos pusšimčiui metų bizūno, kuriuo Leninas ir jo palikuonys mosikavo nepalyginti aršiau negu kuris nors caras.

Bet Rusija, mandagioji Rusija akimirksniu perprato Aleksandrą, nuo pat tos minutės, kai ši – išdidi, tolima, pamišusi dėl politikos – paskui karstą atvyko į Sankt Peterburgą. Rusija, kaip ir Rasputinas, žinojo, kad Nikolajus „neturi stuburo". Kodėl ji leido valdovams sunaikinti patiems save ir visą šalį? Todėl kad pati Rusija neturėjo stuburo? Ar ji niekino Rasputiną dėl jo paties, ar dėl to, kad buvo įžūlus valstietis? Sibiro tremties ir negarbės baimė nepaaiškina, kaip Rasputinui ir imperatorienei pavyko taip ilgai nesiskaityti su didžiaisiais kunigaikščiais, biurokratais, kilmingaisiais, vyriausiaisiais armijos karininkais ir kitais patvaldystės šulais. Kad šalis pūva, pastarieji žinojo dar gerokai prieš jai sužlungant; galbūt ir patys jautėsi supuvę ir suprato, kad jų lojalumas jau peržengė ribą, skiriančią nuo bailumo.

„Jis visuomet man buvo geras, nieko bloga nepadarė ir kitiems žmonėms, – rašė Simanovičius. – Jo negalima kaltinti dėl to, kad Nikolajus buvo silpnas caras. Mano padedamas, jis pagelbėjo tūkstančiams ir savo gerumu daugybę žmonių išgelbėjo nuo skurdo, mirties ir persekiojimų... Mano nuomone, Rasputinas buvo daug sąžiningesnis už visus tuos, kurie rinkosi jo bute". Ir, galėjo pridurti Simanovičius, už daugelį tų, kurie nebuvo ten nė kojos įkėlę.

Moynahan, Brian

Mo-42 Rasputinas : šventasis nusidėjėlis : [romanas] / Brian Moynahan ; iš anglų kalbos vertė Kristina Aurylaitė. – Vilnius : Tyto alba, 2001. – 485[3] p. – (Portretai)

ISBN 9986-16-196-7

Brianas Moynahanas, parašęs ne vieną bestselerį apie Rusiją, šioje išsamioje biografijoje, paremtoje slaptais policijos raportais, Ministrų kabineto protokolais ir kitais dokumentais, atskleidžia naujų faktų apie Rasputino gyvenimą ir sugriauna ne vieną populiarią jo nužudymo versiją.

UDK 820-3

Brian Moynahan
RASPUTINAS
Šventasis nusidėjėlis

Iš anglų kalbos vertė *Kristina Aurylaitė*

Serijos dailininkė *Ilona Kukenytė*

SL 1686. 2001 03 12. 26,29 leidyb. apsk. l. Užsakymas 203
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio 10, 2600 Vilnius
Spausdino AB „Vilspa", Viršuliškių skg. 80, 2065 Vilnius

Leidyklos „Tyto alba“ serija

P O R T R E T A I

Herbert Genzmer
✓ SALVADORAS DALI IR GALA
Dailininkas ir jo mūza

Luca Goldoni
✓ KAZANOVA
Romantiškasis šnipas

Irving Stone
✓ PROTO AISTROS
Biografinis romanas apie Zigmundą Froidą

Stefan Zweig
✓ FUŠĖ
Politikos veikėjo portretas

André Maurois
✓ TRYS DIUMA
Amžini muškietininkai

Kenne Fant
✓ ALFREDAS BERNHARDAS NOBELIS
Didysis išradėjas

Jean-Michel Thibaux
✓ KLEOPATRA
Karalių karalienė

Pascal Pia
✓ BODLERAS
Liūdesio riteris

Brian Moynahan
✓ RASPUTINAS
Šventasis nusidėjėlis

Walter Nigg
FRIEDRICHAS NIETZSCHE
Regėtojas, pranašas, šventasis

Michel Rio
MORGANA

Renè Maurry, François de Cande-Montholon
NAPOLEONAS
Gyvenimo saulėlydžio mįslė

Armand Lanoux
MOPASANAS
Mielas draugas

P O R T R E T A I

BIOGRAFINIŲ KNYGŲ SERIJA APIE ASMENYBES, KŪRUSIAS ŽMONIJOS SIELOVAIZDĮ IR KEITUSIAS MINTIES RAIDĄ

Brianas Moynahanas – buvęs *Sunday Times* Europos redaktorius, istorikas – dažnai keliauja į Rusiją ir yra parašęs dar keletą knygų apie jos istoriją: „Lokio letenos", „Draugai", bestselerį „Rusijos šimtmetis". Jis taip pat yra knygos „Britų šimtmetis" autorius.

Gūdžiose Sibiro platybėse užaugęs Grigorijus Rasputinas 1903 m. veržte įsiveržė į Sankt Peterburgą, o praėjus trylikai metų, buvo nužudytas. Jo vardas buvo tapęs „šėtono" sinonimu. Galiausiai legenda visiškai užgožė nepaprastą jo gyvenimo istoriją. Šioje išsamioje biografijoje, paremtoje slaptais policijos raportais, ministrų kabineto posėdžių protokolais ir kitais dokumentais, kurių dauguma tapo prieinami tik žlugus Sovietų Sąjungai, Brianas Moynahanas atskleidžia naujų faktų apie Rasputino gyvenimą ir sugriauna ne vieną populiarią jo nužudymo versiją.

Rasputino asmenybė paradoksali: jaunas buvo girtuoklis, vagis ir mergišius, teigęs, esą jam pasirodžiusi šventoji dvasia; vėliau tapo atsidavusiu vyru ir tėvu bei karštu vargšų gynėju. Imperatoriškąjį palankumą šis žmogus pelnė savo mistišku gebėjimu sustabdyti hemofilija sergančio valdovų sūnaus kraujavimą. Tačiau jis buvo pernelyg beatodairiškas. Kai Pirmojo pasaulinio karo su Vokietija išsekinta Rusija galutinai palūžo, atpirkimo ožiu tapo Rasputinas. Susibūrusi grupelė sąmokslininkų suplanavo vieną iš garsiausių pasaulyje žmogžudysčių.

ISBN 9986-16-196-7

